90-4
L869 VII

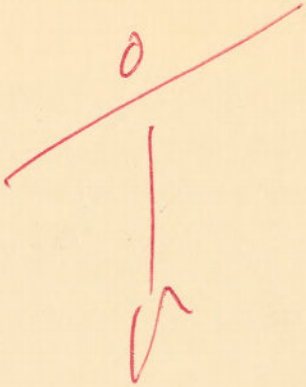

LATVIEŠU KAĻAVĪRS
OTRA PASAULES KAĻA LAIKĀ

VII

Latviešu aviācijas leģions
Gaisa spēku palīgi
Latviešu kaļavīri vācu
militārās vienībās
(kaļaspēka vienību izpalīgi, latvieši
vācu kaļa flotē un c.)
Latviešu virsnieku un instruktoru
sagatavošanas skolas un kursi
Latviešu kaļavīru vispārējā aprūpe
(Palīdzības organizācijas, algas un c.)
Latviešu kaļavīru piederīgo
aizgādība un aprūpe
Medicīniskā aprūpe
(slimnīcas, neredzīgo aprūpe un c.)
Nacionālā aprūpe
(Frontes teātris, latviešu
mākslinieciskās grupas, teātļa
izrādes kaļavīriem, kaļavīru klubi,
laikraksti, žurnāli, kalendārs un c.)
Latviešu leģiona ģenerālinspekcija
Otrā pasaules kaļa pēdējās dienas,
internēto un gūsta nometnes
Papildinājumi iepriekšējām
grāmatām
Latviešu kaļavīrs . . . grāmatu
serijas noslēgums

B, L

LATVIEŠU KAŅAVĪRS
OTRA PASAULES KAŅA LAIKĀ

I
Latvijas nacionālā armija
Latvija zem krievu okupācijas
Nacionālās armijas iznīcināšana
Apcietināšanas un deportācijas
Otrā pasaules kara sākums

II
Latvija zem vācu okupācijas
Vācu civīlā pārvalde
Latviešu pašpārvalde
Pirmās latviešu militārās vienības
un to cīņas

III
Latviešu leģiona dibināšana
2. Latviešu brigādes cīņas Volchovā
Atiešana uz Veļikajas upes krastiem

IV
15. divīzija un pirmās cīņas
Robežapsardzības pulki
VI Latviešu korpusa cīņas Latvijas
pierobežā
Atkāpšanās uz Latvijas robežām
Ienaidnieks atkal tuvojas Latvijas
robežām

V
Kaujas Vidzemē, Zemgalē un
Kurzemē

VI
Kaujas Vācijas telpā

90-4
869

dubl.

9

LATVIEŠU KAŖAVĪRS OTRA PASAULES KAŖA LAIKĀ

DOKUMENTU UN ATMIŅU KRĀJUMS

Redaktori

Vilis Hāzners un Alfrēds Jānis Bērziņš

VII

LATVIEŠU AVIĀCIJA
LATVIEŠU KAŖAVĪRU PAPILDUS UN PALĪGVIENĪBAS
KAŖAVĪRU APRŪPE
LATVIEŠU LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKCIJA
OTRĀ PASAULES KAŖA NOSLĒGUMS

1979
DAUGAVAS VANAGU
CENTRĀLĀS VALDES IZDEVUMS

155

Normunda Hartmaņa vāka zīmējums

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTĒKA
92— 4.008
0306037665

Printed by
Augstums Printing Service, Inc.
Lincoln, Nebraska 68502

Mūsu spēka avots ir mūsu kopējās atmiņas, un kopējās atmiņās mēs stiprinām viens otru nepagurt cīņā par Latvijas brīvību.

Artūrs Silgailis,
virspulkvedis.

KRITUŠĀ KAŢAVĪRA KAPS

Bērzi plaukst un vizbulīšu zilās acis saulē veţas,
Pērno lapu vietā jaunu dzīvību dod zemes krūts;
Tikai pagājušo dienu kauju nežēlīgās cīņās —
Strauta malā kritis kaţavīrs neviena nemanīts;
Neklāj viņa stāvu cīņu biedru rakta kapa smilts —
Lēnām saaugs viņš ar zemi, pūpolu un lapu klāts.

Straujā triecienā iet rota;
Komandas ir īsas — smagi elso krūts.
Nāves pātagas jauc zemi;
Ložu kārtā asā — skarta kāda sirds.
Apkārt vasara ir ziedos;
Steigā rakto kapu — kaila zeme sedz.

Rudens rīta miglā izlūkos iet vads —
Rasa kājas mazgā — plīvurā tīts skats.
Pēkšņi nozib liesma — nodārd sprādziens vēl —
Pātrūkst dzīves dziesma — mīna miesu šķeļ.
Nāves lauka malā — zemē dobums draud —
Pāri drauga miesas daļām — klusi smilgas raud.

Dziļi piesnigušā, nesalstošā purvā
Sniega kupenā ir kritis kaţavīrs.
Nu, zem pavasaţa saules staru glāstiem,
Iznīkst kupena un veţas aukstais kaps.
Purvs to mīļi apņem siltās skavās savās —
Pāri viņam uzaug tvanošs vaivarājs,

Palu ūdeņi nes ledu dzimtā likteņupē senā,
Cauri pilsētai, kur dzima, auga viņš un kļuva vīrs,
Līdz ar asinīm un sviedriem nāves gultā cīnās —
Tālā kaujas laukā smagi vainots kaļavīrs.
Cīņu zaudē viņš, un Brāļu kapos svētos
Gulda viņu šķirsts un asaras tam līdz.

Ak mātes un mīļajie, neraudiet
Un tēvi ar noliektām galvām —
Savus varoņus sirdīs ieslēdziet,
Kaut neziniet kaps kur ir katram!
Ar laiku mūs visus šī zeme segs,
Un pāri mums visiem zvaigznes degs.

Tik vienu prātā paturiet:
Savus kritušos varoņus pieminiet —
Kamēr dzīvojiet . . .

Arnis Ķeksis

PRIEKŠVĀRDI

Latviešu tautas un Latvijas valsts atjaunošanas labā sava nozīme Otrā pasaules kara laikā bija Latviešu leģionam. Lai par tā darbību, uzdevumiem, mērķiem un visu citu, kas saistīts ar cīņām par Latvijas brīvību, dokumentētu un visus materiālus nodotu Latvijas vēstures pētītājiem, Daugavas Vanagu organizācija par savu pienākumu uzskatīja vākt, kopot un iespēju robežās apstrādāt un publicēt visus savāktos materiālus. Pie DV centrālās valdes radītā Leģiona archīvā nonāca zināms skaits dažādu dokumentu un atmiņu atstāstījumu par notikumiem Otrā pasaules kara laikā, pie reizes gan piezīmējot, ka viss vairums dokumentu, daži pat ar izcilu nozīmi, bija gājuši zudumā un atmiņu rakstītāju skaits nebija tik liels, uz kādu cerēja archīva pārzinis. Tomēr sešdesmito gadu beigās varēja pacelties doma par visu savākto materiālu publicēšanu grāmatās, pie kam DV centrālā valde nolēma izdot veselu grāmatu seriju — LATVIEŠU KARAVĪRS OTRĀ PASAULES KARA LAIKĀ. Līdz 1978. gadam bija iznākušas jau sešas grāmatas. Par to saturu ir minēts šīs grāmatas sākumā.

Sagatavojot šo — 7. grāmatu — DV CV uzskata, ka tā ir pēdējā šo vēsturisko dokumentu publicējumā un tajā ietverti notikumi, kas saistīti ar dažādām Leģiona palīgvienībām, Aviācijas leģionu, gaisa spēku palīgiem vācu armijā, karavīru aprūpes un citiem jautājumiem, kas arī pieminēti šīs grāmatas satura rādītājā.

Šīs 7. grāmatas redaktoriem lielākās grūtības sagādāja materiālu trūkumi Leģiona archīvā un tāpēc viņi lūdza talkā dažus atbildīgo amatu nesējus Otrā pasaules kara laika latviešu vienībās. Grāmatas nodaļu par Latviešu aviāciju uzrakstīja kpt. Augusts Graudiņš, par gaisa spēku palīgiem ltn. Indulis Kažociņš, par Leģiona lazareti docents Dr. med. Arvēds Alksnis, par Frontes teātri tā dibinātājs un vadītājs Aleksandrs Kundrāts, kā arī citi šajā grāmatā pieminētie attiecīgo nodaļu atmiņu devēji.

Visiem viņiem sirsnīgs redaktoru paldies!

Redakcijas atļaujas pieminēt, ka pirms šīs seriju grāmatas iznākšanas, tāpat vēlāk, ir jau publicētas vairākas nozīmīgas atmiņu grāmatas par Latviešu karavīriem Otrā pasaules kara laikā.

Sagatavojot šīs septiņas, DV CV izdotas grāmatas, šie citi publicējumi ir izmantoti ļoti mazā mērā. Tomēr pētot un vērtējot

Otrā pasaules kara notikumus latviešu skatījumā — nedrīkstētu paiet tiem garām.

Šo citu grāmatu iznākšanas secība un to autori ir:

plkv. Vilis Janums — MANA PULKA KAUJU GAITAS (Andrēja Ozoliņa apgāds Eitinā, 1953. g.),

maj. Jūlijs Ķīlītis — ES KARĀ AIZIEDAMS . . . (Autora izdevums 1956. g.),

ģen. Rūdolfs Bangerskis — MANA MŪŽA ATMIŅAS (Apgāds Imanta Kopenhagenā, 1958. — 1960. g.),

vplkv. Artūrs Silgailis — LATVIEŠU LEĢIONS (Imanta, Kopenhagenā, 1962. g.),

Alfrēds Žīgurs — LATVIEŠU GAISA SPĒKU IZPALĪGS (Apgāds VAIDAVA, 1970. g.).

maj. Vilis Hāzners — VARMĀCĪBAS TORŅI (Apgāds VAIDAVA, 1977. g.).

Ir arī iznākušas vairākās literāra satura grāmatas par Otro pasaules karu un tā noslēguma dienām, kā piemēram: Alfrēda Dziļuma TORNAS GRĀVRAČI (Grāmatu Draugs, 1963. g.), Dzintara Kiršteina KAD LIELGABALI KLUSĒ UN KALIET SIRDIS AKMEŅĪ, BRĀĻI (Grāmatu Draugs, 1966. un 1969. g.), Lidijas Līdekas — NAMS PIE BALTIJAS JŪRAS (Toronto, 1977. g.) un vēl citi. Arī šo darbu saturā ietverti daudzi vēsturiski fakti. Vēl jāpiezīmē, ka raksti ar vēsturisku nozīmi visu laiku parādās Daugavas Vanagu Mēnešrakstā (sāka iznākt 1951. gadā) un citur. Nozīmīga ir arī DV organizācijas 25 gadu vēsture, LAIKS, TELPA, ĻAUDIS, kura iznākusi trīs daļās. (DV Kanādā publicējums, I — 1974., II — 1976. un III daļa 1978. gadā).

Visi šie publicējumi kopā dod plašu ieskatu Otrā pasaules kara notikumu skatuvē, kurā piedalījās Latviešu leģions un latviešu karavīri.

Kaut viss vairums dokumentu par šo cīņu darbību ir palikuši dzimtenē un daudzi kara pēdējo mēnešu norisē gājuši zudumā, tomēr vēsturniekiem ir sagādāts pietiekams daudzums materiālu savu uzdevumu veikšanai.

Paldies visiem, kas šo septiņu grāmatu redaktoriem ir palīdzējuši veikt savu darbu.

Daugavas Vanagi, sasauksimies!

Vilis Hāzners
Alfrēds Jānis Bērziņš

AVIĀCIJAS LEĢIONS LATVIJA

LATVIEŠU AVIĀCIJAS VIENĪBAS VĀCU GAISA SPĒKOS

AVIĀCIJAS LEĢIONS LATVIJA

Līdz ar pirmo latviešu kārtības dienesta bataljonu formēšanu, tajos nokļuva ievērojams skaists lidotāju un citu aviācijas speciālistu. Kā zināms, šos btl. izkaisīja visā A frontē.

Līdz ar Rīgas ieņemšanu 1941. gada 1. jūlijā, vācu izlūkošanas dienests Rīgā meklēja lidotājus — labus krievu valodas pratējus. Šī dienesta lidotājiem būtu, ar kaŗā iegūtām lidmašīnām, krievu frontes aizmugurē jāizsēdina spiegi un diversanti, vēlāk šie cilvēki būtu jāizlido atpakaļ. Plkv. Kandis izlaida slepenu paroli latviešu lidotājiem neiesaistīties šajā avantūrā. No bij. Latvijas aviācijas pulka arī neviens no lidotājiem, pēc sava pulka komandieŗa plkv. R. Kanda norādījumiem, šajā dēkā neiesaistījās.

1942./43. gadmijā bija skaidri redzams, ka vāciešiem frontē trūkst dzīvā spēka. To vēl krasāki pierādīja Hitlera pavēle formēt ,,brīvprātīgos'' leģionus okupētās valstīs, arī Latvijā. Aviācijas vienības Latviešu leģionā nebija paredzētas, bet tajā pat laikā latviešu aviācijas speciālistiem mobilizācija bija nenovēršama. Militāro un civīlo lidotāju aprindās radās doma par tīri latvisku aviācijas vienību vajadzību, ar nolūku: savā speciālitātē aktīvi piedalīties savas tautas un valsts eksistences nodrošināšanā, līdz ar to arī atjaunojot lidspējas tā laika prasībām. Kā militārie, tā civīlie lidotāji nebija lidojuši kopš 1940. gada 17. jūnijā.

Bij. Aviācijas pulka komandieris plkv. Rūdolfs Kandis jau 1942. gada maijā bija miris mīklainos apstākļos pie Ļeņingradas. Latviešu aviācijas vienību uzstādīšanai kā sarunvedēju ar vācu gaisa spēku vadību Rīgā esošie Av. p. virsnieki izraudzīja pltn. Jāni Ruceli, ko arī Leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis atbalstīja.

Igauņiem jau zināmi kontakti bija kopš 1941. gada vasaras ar ,,*Sonderstaffel Buschmann*''. Sonderstaffel'ē Buschmann ietilpa 4 PTO-4 igauņu pašbūvētas sporta lidmašīnas, kuŗas igauņi bija noslēpuši pirms krievi paspēja Igauniju 1940. gadā okupēt.

Sākumā šī igauņu aviācijas vienība bija pakļauta SS un pol. vadībai Igaunijā. Ar 1942. gadu šo eskadriļu pārņēma 1. Vācu gaisa flote un to apgādāja ar vieglām jūŗas lidmašīnām. Tā šī vienība nodarbojās ar jūŗas izlūkošanu kopdarībā ar zemūdeņu iznīcinātājiem. Tallinā bija ierīkota lidskola igauņiem, kuŗu 1943. gadā rudenī pārvietoja uz Grobiņas lidlauku pie Liepājas.

Ar Latvijas vācu ģenerālkomisāriāta starpniecību pltn. Rucels 1943. gada jūnijā ar zināmu ierosinājumu griezās pie 1. Gaisa flotes (Luftflotte 1). Tās komandieris bija ģen. Flugbeils (Flugbeil), stāba priekšnieks — ģen. maj. Uebe un ar 1944. g. augustu pie Latvijas av. leģiona — sakaru virsnieks ltn. Troue.

Jau jūlija sākumā pltn. Rucelim bija pirmās sarunas ar 1. Gaisa flotes pārstāvi maj. Krumvīdi (Krummwiede). 1943. gada 21. jūlijā pltn. Ruceli atbrīvoja no SS un pol. padotības un nozīmēja par sakaru virsnieku pie jaunformējamām latviešu av. vienībām. Par viņa dienesta vietu noteica lidotāju skolu Grobiņā un Luftgau stābu Rīgā — Latvijas izglītības ministrijas namā.

LIDOTĀJU SKOLA LIEPĀJĀ — GROBIŅĀ

1943. gada septembrī no Tallinas Grobiņas lidlaukā ieradās lidotāju skola un to nosauca ,,Flugzeugfuehrerschule A/B LIBAU/GROBIN''.

Tāpat 1943. gada septembrī vācu gaisa spēku virspavēlniecība (OLW — Oberkommando der Luftwaffe) noteica latviešu lidotāju apmācības un kaujas vienību formēšanas vietu Grobiņas lidlaukā.

Grobiņas lidlauks atbilda miera laika iekārtojumam ar atbilstošām kazarmām, angariem, darbnīcām, virtuvēm, sanitārām iekārtām un tt. Lidlauka atklātās pieejas atļāva vienlaicīgi apmācīt vairākas lidskolnieku grupas.

Skolas uzdevums bija:

- sagatavot latviešu un igauņu kaujas vienībām lidotājus un citus av. speciālistus,
- formēt un papildināt kaujas vienības ar personālu un materiālo daļu.

Līdz ar to skola bija uzskatāma kā kaujas vienību baze. Ar 1944. gada 1. janvāri skolu pārdēvēja par Naktskaujas papildinājumu grupu Austrumzemē (Ergaenzungs Nachtschlachtgruppe Ostland, saīsinājumā ENO). Viss novietojums ar visu iekārtu atradās vācu gaisa spēku pārziņā. Komandieris bija maj. Endress, spec. apmācību pārzinis kpt. Grotcke (Grotzke) un jaunkareivju apm. un iekšējā novietojuma pārzinis kpt. Šneiders (Schneider).

Visi šie pieminētie virsnieki bazē palika līdz vienības izformēšanai. Visi bija lojāli, dažkārt saprotoši, cilvēcīgi. Attiecības visu triju tautību starpā bija vairāk kā labas, kas bija lielā mērā arī latviešu un igauņu sakaru virsnieku nopelns.

Komplektēšana

Sākuma periodā nodarbības notika latviešu sakaru virsnieka pltn. Ruceļa vadībā, kopdarbībā ar Leģiona ģenerālinspekcijas papildinājumu pārvaldi. Pirmām kārtām iesauca Aviācijas pulka, Aizsargu aviācijas un Aerokluba bij. lidotājus un mechaniķus, tad minēto vienību lidskolniekus un buru lidotājus. Ar 1944. gadu Av. leģ. uzņēma iesaucamos gados esošos technikumu audzēkņus.

Bijušo aviācijas speciālistu savākšana ne vienmēr noritēja gludi. Viņi bija izkaisīti dažādās militārās vienībās visā A frontē un dažādos kaŗa rūpniecības uzņēmumos. Sevišķi grūti bija izvilkt av. speciālistus no latviešu 2. brigādes (vēlākās 19. div.).

Pirms uzņemšanas Av. leģionā visiem bija īpaša veselības pārbaude. Lidotājiem un lid. kandidātiem tā bija ļoti stingra (notika Pleskavā, izņēmumu gadījumos arī Rīgā). Vairāki bij. Av. p. lidotāji neizturēja veselības pārbaudes un nevarēja tikt uzņemti Av. leģionā.

Pavisam Av. leģ. ieplūda tuvu pie 1200 vīru.

Apmācība

Ar 1943. gada septembra beigām Grobiņas lidlaukā ieradās pirmie latvieši. Oktōbŗa pirmajās dienās to jau bija tik daudz, ka 4. okt. ar virsniekiem un 6. okt. ar instruktoriem uzsāka praktiskās lidapmācības resp. lidspēju atjaunošanu, kaut veselības pārbaude notika 9. oktōbrī.

Pirmie lidapmācītāji bija vācieši — ltn. Nēls (Nehl), ofw. Abts (Abt) un utf. Vinters (Winter), kuŗi apmācīja 1. lidskolnieku kursu ar 18 virsniekiem un 7 instruktoriem.

Skola centās lidapmācības grupas sastādīt no līdzīga lidstāža skolniekiem. Sākumā tas izdevās, un vienlaicīgi kursu beidza lielāks skaits skolnieku. Vēlāk — 1944. g. vasarā lidskolnieki bija ar ļoti dažādām lidspējām un apmācības ievilkās.

Ar otro kursu lidapmācītāji bija agrākie Latvijas lidotāji. Daži no viņiem pasniedza arī teōrētiskos priekšmetus. Dažādos posmos lidapmācītāju pienākumus pildīja: LKOK vltn. Kārlis Bungšs, ltn. Pauls Grūbe, ltn. Alberts Gudermanis, serž. Kirils Miķelsons, ltn. Jēkabs Morziks, vltn. Ernests Rudzītis, serž. Jānis Rudzītis, ltn. Rūdolfs Silarājs, vltn. Pauls Sotnieks, kapr. Edgars Students, vltn. Kārlis Šķēle un vserž. Arvīds Vēlme.

Skolā visi, arī vecie ar ilggadīgu praksi, lidotāji nokļuva lidskolnieku stāvoklī un viņiem bija jāiziet 8 apmācību posmi.

4.008

Vēlāk, kaujas darbības laikā, izrādījās, ka lidotājiem ar mazu, veco laiku praksi, Grobiņas skolā dažos posmos piešķirtais lidskaits bija par mazu.

Apmācības posmos ietilpa:

1) pirmapmācības (nostādītas labi un pietiekami),
2) treniņa lidojumi (,,lai sadzīvotu ar lidmašīnu'',lielākai daļai Aizsargu av. un Aerokluba un Av. p. lidskolniekiem tie bija par maz),
3) grupu lidojumi (iepazīšanās nolūkam pietiekami, kaujas darbībai nevajadzīgi),
4) figūrlidojumi (pietiekami),
5) instrumentu un aklie lidojumi (apmācība laba, bet treniņam daudz par maz lidojumu, sevišķi jaunākiem lidotājiem),
6) orientēšanās lidojumi (veciem pietiekami, jauniem par maz),
7) nakts lidojumi (tas pats kas 2. un 5. pkt.),
8) orientēšanās lidojumi naktī (īstenībā tie būtu jāsauc par kaujas apmācības lidojumiem, jo eskadriļu kaujas darbība notika tikai naktīs un gandrīz katros meteorologiskos apstākļos. Praktiski tas skolā netika pasniegts ne teorētiski, ne praktiski). Tas bija jāiemācās frontē no piedzīvojumiem, pie tam 50% no katra kaujas lidojuma laika virs ienaidnieks territorijas.,
9) bumbu mešana (šim uzdevumam skolā bija daži vingrināšanās lidojumi. Kā skolā, tā frontē bumbu mešana notika pēc 1. pasaules kara prakses ar ,,labas laimes mērķierīci'').

Pavisam skolā no 1943. gada oktōbra līdz 1944. gada septembrim notika pieci lidapmācības kursi. Šajā laikā lidspējas atjaunoja vai sagatavoja par lidotājiem (Vācu A/B skolas apmērā):

ap 50 Aviācijas p. kara lidotājus,
ap 50 Aizsargu av. lidotājus un Av. p. lidskolniekus un
ap 40 Areokluba un buru lidotājus.

Apmācības skola bija labi noorganizēta, noritēja raiti. Apmācībai lidmašīnas un deg-smērvielas arvienu bija pietiekamā daudzumā.

Apmācības lidmašīnas:

Buecker 131 — ļoti labas figūrlidojumiem,
ARADO 66 — labas apmācības un treniņu lidmašīnas ar
GOTHA 145 — līdzīgām īpašībām. Abi šie tipi bija naktskauju eskadriļu apbruņojumā.

Pltn. Jānis Rucels, Latvijas armijas aviācijas kapteiņa uniformā.

Lidmašīna ARADO 66 — divplāksnis, divvietnis, bez iebūvēta apbruņojuma; 1930. gada modelis treniņa lidmašīnām, tātad ar izturīgām skrietulēm un pielaidīgu riepu apiešanos.

Praktiskie dati: derīga celtspēja ap 250 kg, ātrums — 160 km/stundā, griesti 3500 m, kāpšana līdz griestiem — 30 min.

Apmācības laikā skolā 3 lidotāji zaudēja dzīvības:

Ltn. Stukans — kopdarbībā naktī ar starmetējiem 1944. g. 27. februārī,

kar. Maigonis Degemuss un kar. Martini — lidojot patstāvīgi, katram savā lidmašīnā, saduroties gaisā 1944. gada, augustā.

Citu aviācijas speciālistu apmācības

Tādas notika mechaniķiem, elektriķiem, bumbu speciālistiem, ložmetējniekiem. Apmācītāji — Av. p. vecākie un vācu mechaniķi un citi speciālisti. Pilnīgi sācēji mechaniķu zinībās arī palika sākuma zināšanu līmenī. Frontes dienestā viss mechaniķu smagums palika uz veco laiku aviācijas mechaniķu pleciem.

Ložmetējniekiem praktiskie gaisā šaušanas vingrinājumi nenotika.

Šajās speciālistu grupās apmācījās 250 — 300 vīru.

Kājnieku ierindas apmācība

Skolā resp. bazē ieplūda daudz jaunkareivju. Viņus apmācīja pēc vācu kājnieku reglamenta. Apmācītāji — bij. darba dienesta laiku nokalpojušie, kas šajā mākslā bija sevišķi speciālisti. Simboliskas kājnieku ierindas apmācības bija arī agrāko laiku instruktoriem un virsniekiem.

Apgāde

Apgādes priekšmeti — kā parastie, tā speciālie — arvienu bija pietiekamā daudzumā un labas kvalitātes.

Uzturs — pietiekams un labi sagatavots.

ATTIECĪBAS AR LATVIEŠU LEĢIONU

Jau no paša av. vienību organizēšanas sākuma pltn. Rucelim bija ciešs kontakts ar Leģiona ģenerālinspektora stābu, personīgi ar ģen. Bangerski un arī Kaŗavīru palīdzību.

Starp Latviešu leģionu un topošo Av. leģionu labu attieçību nodrošināšanai uz pltn. Rucela ierosmi Luftgau komandieris ģen.-ltn. Ungers (Unger) pltn. Rucela pavadībā 1944. g. 26. februārī apmeklēja ģen. Bangerski viņa dzīvoklī. Klāt bija arī plkv. Plensners. Sarunās ģen.-ltn. Ungers paziņoja, ka ģen. Bangerskis var kaŗrā laikā apmeklēt latviešu av. vienības un inspicēt av. cilvēkus. Tajā pat reizē ģen.-ltn. Ungers ielūdza ģen. Bangerski viesoties Grobiņas lidlaukā sakarā ar 1. latv. av. kaujas vienības uzstādīšanu. Laikā no 1944. gada 29. febr. līdz 2. martam ģen. Bangerskis arī viesojās Grobiņā.

(1944. gada augstā ģen.-ltn. Ungera vietā nāca ģen.-ltn. Langins (Langin). Luftgau nodarbojās ar gaisa aizsardzības organizēšanu, lidlauku, nolaišanās laukumu iekārtošanu, lidlauku apgādi ar degvielām, municiju, uguns dzēsības un c. lietām.)

LATVIEŠU NAKTSKAUJAS ESKADRIĻA (NACHTSCHLACHT STAFFEL)

Vienības vispārējs paskaidrojums

Visiem Otrā pas. kara latviešu karavīriem pazīstamās krievu nakts traucētājas lidmašīnas ar dažādiem nosaukumiem: ,,šujmašīnas'', ,,kukuruzņiki'' un c. Šīs krievu lidmašīnas mazāk sagādāja dzīvo spēku un materiālos zaudējumus, bet iespaidīgi grāva morāli, sevišķi stābos. Vairākas A frontē darbojošās vācu karaspēka vienības ierosināja dibināt līdzīgas traucētājas vienības — ,,Stoerungsstaffel'' av. vienības arī pie vācu aviācijas. 1942. gada novembrī vācu Gaisa spēku virspavēlniecība (OKL) pavēlēja pie Gaisa flotēm dibināt traucētājas vienības, apbruņojot tās ar ARADO 66, GOTHA 145 un citu līdzīgu tipu lidmašīnām. Eskadriļu skaits nebija noteikts, tas bija atkarīgs no lidotāju un lidmašīnu skaita.

1943. gadā šādas eskadriļas apvienoja grupās; grupā 2 — 6 eskadriļas ar jaunu nosaukumu — NACHTSCHLACHT GRUPPE — NSG.

Vācu dažādās frontēs darbojušās 30 NSG grupas. Pēdējā grupa darbojusies Hūzuma rajonā 1945. gada 4. maijā. Grupu lidmašīnu tipi bija dažādi.

Principā NSG uzdevums bija: ar vieglām bumbām frontes aizmugurē apkarot karaspēka koncentrācijas, sablīvējumus, stābus, art. pozicijas, transporta kolonnas, dzc. stacijas un c. mērķus.

Lidmašīnu personāls atkarīgs no lidmašīnas tipa. ARADO 66 un GOTHA 145 tipus apkalpoja viens pats lidotājs. Tātad viņam bija jābūt ar lielu technisko prasmi un stipru garīgu spēku — būt vienam naktī aiz frontes.

Volfgangs Dīdrichs (Wolfgang Diedrich) savā grāmatā ,,Die Verbaende der Luftwaffe 1935 — 45, Teil 4-Nachtschlachtsgruppen'' raksta: NSG 12 (latviešu pie 1. Gaisa flotes) formēta 1944. gada martā, izformēta 1944. gada 17. oktōbrī.

Latviešu 1. eskadriļa

1944. gada februāŗa beigās skolā apmācības beidza 25 Av. p. bijušie lidotāji. Ar viņiem nu bija iespējams uzstādīt lidojošo sastāvu 1. latviešu naktskaujas eskadriļai — Nachtsschlacht Staffel 1, vairākus arī atstājot skolā par lidapmācītājiem.

1944. gada 1. martā saformēja 1. latviešu (NS) eskadriļu.

Skolā notika parāde, uz kuŗu ieradās ģen. Bangerskis un Luftgau komandieris ģen.-ltn. Ungers. Pēc parādes ģen. Bangerska, ģen.-ltn. Ungera un maj. Endresa klātbūtnē Latvijas arodbiedrību priekšsēdis Roja pasniedza eskadriļai nacionālo karogu.

Eskadriļās sastāvs bija šāds:

Kpt. Alfrēds Salmiņš — eskadriļas komandieris,
Kpt. Kārlis Krastiņš — lidotājs,
Vltn. Jānis Kārkliņš — lidotājs,
Vltn. Eduards Millers — lidotājs,
Ltn. Teodors Ābrams — lidotājs,
Ltn. Oskars Ātrens — lidotājs,
Ltn. Jānis Brūveris — lidotājs,
Ltn. Jānis Grīnbergs — lidotājs,
Ltn. Jānis Lecis — lidotājs,
Ltn. Arnolds Mencis — lidotājs,
Kapr. Aleksandrs Beļanins — lidotājs,
Kapr. Harijs Klints — lidotājs,
Kapr. Haralds Makars — lidotājs,
Kapr. Jānis Muižnieks — lidotājs,
Kapr. Žanis Tamsons — lidotājs,
Ltn. Romans Auškaps — ārsts.

Gaisa spēku vācu sakaru virsnieks — vltn. Bindhaks (Bindhak).

Zemes personālā 105 instr. kar., no tiem 5 vācieši (pārvaldes personāls).

Apgādes un apbruņojuma priekšmeti pilnībā pēc skālas un piemēroti augumiem.

Transports — 2 transp. auto.

Lidmašīnas — 15 gab. ARADO 66.

Visi lidotāji un daļa zemes personāla saņēma 14 dienas atvaļinājuma, jo nebija pienākušas vēl visas paredzētās lidmašīnas. Līdz 21. martam viss vajadzīgais bija sakomplektēts, un 1944. gada 22. martā eskadriļa izlidoja uz frontes lidlauku — Vecumi. Gala mērķi eskadriļas lidmašīnas sasniedza 23. martā (bija jāpārnakšņo Gulbenē), jo Vecumu lidlauks nebija laicīgi sagatavojis novie-

Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis pasniedz Av. leģiona karogu kpt. Salmiņam 1943. gada rudenī Grobiņas lidlaukā.

tošanos. Mechaniķi un daļa zemes personāla ar pirmās nepieciešamības darba rīkiem pārlidoja ar 2 Junkers 52 transporta lidmašīnām. Pēdējās eskadriļas mantas pa dzelzceļu Vecumi lidlaukā ieradās 29. martā. Šajā lidlaukā darbojās vācu NSG 3, kuŗai piedalīja latviešu eskadriļu.

Vācu eskadriļas bija apbruņotas līdzīgi latviešu esk. NSG 3 bija padota 1. Gaisa flotes 1. divīzijai.

NSG DARBĪBAS ORGANIZĀCIJA

Operatīvi NSG bija padotas kādai Gaisa spēku (LWD) divīzijai, no kuŗas katru dienu (parasti pēcpusdienās) saņēma:

— frontes stāvokļa raksturojumu darbības rajonā,
— uzdevuma rajonu,
— uzdevumiem dažkārt nosakot arī lidojumu skaitu,
— savu lidmašīnu pazīšanas raķešu kombināciju,
— izlidošanas — ielidošanas koridorus līdz ar augstumu,
— tuvāko orientēšanos bažu atrašanos un raidītos signālus.

Nakts darbības vienību lidotāji pa dienu atpūtās, pa nakti strādāja; mechaniķi daļēji strādāja pa dienu, daļēji pa nakti.

Katras dienas pēcpusdienā NSG komandējošam virsniekam bija sagatavots pārskats par lidotājiem un lidmašīnām nākamās nakts kaujas darbībai.

Apmēram vienu stundu pirms tumsas iestāšanās visi lidotāji sapulcējās komandpunktā (Flugleitung). Tur saņēma meteoroloģiskās ziņas. Katrā lidlaukā pie lidlauka personāla bija meteovirsnieks, kuŗš meteoroloģiskās ziņas savāca no augstākām dienesta vietām. Nolaišanās laukumos meteoroloģiskās ziņas saņēma no tuvākā lidlauka.

1944. gadā NSG vienībām lidlaiku (Flugwetter) principā noteica pēc tā, vai izlidojot horizonts no 500 m augstuma bija saskatāms apm. 1 km tālu un mākoņu augstums nebija zemāks par 500 m.

Pirmais starts nevarēja būt agrāk kā pusstundu pēc lidotāju atrašanās ārpus apgaismotām telpām.

Komandējošais virsnieks:

1) informē lidojošo personālu par frontes stāvokli, par savu un ienaidnieka paredzamo darbību, ev. koncentrācijām un c. ziņām, kādas nepieciešamas nakts darbībai;
2) sadala lidotājus uzdotiem mērķiem vai rajoniem, nosaka katram lidojumu skaitu, bumbu veidu, lidojumu augstumu, pirmā un pēdējā starta laikus;
3) informē par tuvāko orientēšanās bāku atrašanos un raidītos signālus. Savā aizmugurē, lielāko orientieru tuvumā novietoti automati, kuŗi raida divas Morzes gaismas zīmes. Darbojas no baterijām vai pieslēgti elektriskai strāvai.

Lidotāji ar skaitļotājiem aprēķina lidojumu datus, un kad tas izdarīts, aprēķinus pārbauda kāds virsnieks, lai izslēgtu kļūdas. Saņem vajadzīgās raķetes. Izplētņi ir katram savs, tāpat kā savs ietērps. Lidotāji dodas uz lidlauku pie savām lidmašīnām. Priekšā ir mechaniķis. Iedarbina motorus un, ja darbība bez traucējumiem, tad dodas uz bumbu novietni, saņem tās un dodas uz startu.

Lidmašīnas startē viena pēc otras īsās atstarpēs.

Lidotājam līdzi ir:

— frontes apliecība (Frontausweis) ar fotografiju, dienesta pakāpi, uzvārdu, vārdu, dzimšanas datumu un pazīšanās Nr.,
— rokas kompass,
— baterijas kabatas spuldze,
— darbības rajona karte,
— pistole ar divām aptverēm,
— mašīnpistole ar divām aptverēm.

ARADO 66 un GOTHA 145 lidmašīnas lidojumos 1944. gadā varēja saņemt:

— 2 gab. ā 70 kg šķēpeļu bumbas vai
— 2 gab. ā 72 kg ,,koferus'' ar 68 ā vienu kg šķēpeļu vai degbumbiņām, vai
— 2 gab. ā 70 kg degbumbas.

Pie ļoti labas lidlauka virsmas un laba motora varēja vienā lidojumā paņemt 3 gab. no pieminētām bumbām.

Līdz ar atraušanos no zemes un lidm. borta apgaismojuma izslēgšanu, lidotājs ieslīd tumsā. Pazudušas starta ugunis, pazuduši draugu lidm. bortu uguņi. Lidotājs ir palicis viens ar dažādo rādītāju fosforizētiem skaitļiem un bažām — vai atradīšu vajadzīgo punktu, vai mans motors izturēs? Ja augstums ir ap 1000 m, kājnieku uguns bažas nerada. Latvijas frontes rajonā retu reizi bija manāma krievu zenītieroču darbība, pie tam bez starmetējiem.

Ja lidotājam naktī (normālos meteoroloģiskos apstākļos) bijuši trīs kaujas lidojumi ar gaisā pavadītām 6 stundām, tad atgriežoties no pēdējā lidojuma acis ar grūtībām turas vaļā. Ar nolaišanos lidojums nav beidzies. Sākas nakts novērojumu, darbības, rezultātu, lidmašīnas stāvokļa pieteikšana. Un tad, ja ienaidnieks atļauj, gulēšana.

1. LATVIEŠU ESKADRIĻAS DARBĪBA NO VECUMI UN SALAS LIDLAUKIEM

Ar 1944. gada 26. martu 1. latviešu eskadriļā uzsāka kaujas lidojumus Pleskavas, Ostrovas, Opočkas rajonos. Attālumi līdz frontei ap 50 km, mērķi aiz frontes ap 50 km, lidojumu ilgums ap 2 stundas.

Laika apstākļi agros rītos bija neizdevīgi: cēlās migla, kas apgrūtināja atgriešanos un sava lidlauka atrašanu. Lidojumi bija

jāizbeidz plk. 04.00. Vācu grupas komandieris kaujas lidojumu dienestu sadalīja tā, ka katru ceturto nakti eskadriļa bija brīva. Ar maija sākumu šādas brīvnaktis izbeidzās.

Aprīlī sākās atkusnis. Lidmašīnu pievedceļi kļuva nelietojami. Lidmašīnas netika līdz skrejceļam un otrādi. Skrejceļu noklāja blankām, pievedceļus tērauda stiepuļu režģiem.

Ar maija sākumu sākās atkal intensīva kaujas darbība. Vakaros bieži bija jāpārlido uz Irboskas vai Pētseri lidlaukiem, no kurienes notika kaujas lidojumi vienai vai vairākām naktīm Pleskavas rajonā.

Vecumu lidlauku (kas atradās dz. st. Vecumi tuvumā, Gulbenes — Abrenes dzc. līnijā) bieži apciemoja krievu lidotāji, visbiežāki agros rītos, kad mūsu lidmašīnas atgriezās no lidojumiem un novietojās stāvēšanas vietās. Kādā agrā rītā sašāva 20 grupas lidmašīnas, no tām 7 no latviešu eskadriļas. Bojājumi gan bija viegli un gandrīz līdz vakaram visas lidmašīnas izlaboja.

Jūnija vidū vairāki esk. lidotāji bija izpildījuši 60 kaujas lidojumus un bija tiesīgi uz EK II apgalvojumiem. Pirmie EKII saņēma vltn. E. Millers, ltn. T. Ābrams.

26. maijā 1. latv. esk. un vienu vācu esk. no NSG 3 pārcēla uz Salas lidlauku. Salas lidlauks atradās apm. 50 km D no Vecumi, pie Mežvidu pamatskolas Daugavpils — Rēzekne dzc. tuvumā. Pa ceļām uz Salas lidlauku zemes transportu apšaudīja krievu lidotāji, gan bojājumus nenodarot. Krievu aviācija tajā laikā bija aktīva. Dienās bieži uzlidoja mūsu lidlaukiem, nometot bumbas vai apšaudot ložmetējiem. Vienā no šādiem uzlidojumiem sadega viena mūsu lidmašīna un vairākas viegli sabojāja. Mēs ierīkojām maldu lidlauku, kuru krievi pēc dažām dienām apmētāja ar 60 bumbām.

No marta līdz jūnija vidum eskadriļai bija vairākas piespiedu nolaišanās ārpus lidlauka, salaužot lidmašīnas. Divos gadījumos lidotājus ievietoja slimnīcās (viņi atveseļojās un atgriezās dienestā).

21. jūnijā 1. esk. lidotājus vltn. E. Milleri, ltn. J. Leci, ltn. A. Menci, serž. H. Kļintu un serž. H. Makaru nosūtīja uz ENO Grobiņā un vēlāk uz iznīcinātāju skolu Vācijā.

Ar šo 5 lidotāju aizkomandēšanu eskadriļai pietrūka lidotāju. No NSG 3 eskadriļai piekomandēja 6 vācu kadetus — lidotājus, kuri pie esk. palika līdz jūnija beigām. Kapr. Ž. Tamsonu nozīmēja vācu sakaru virsnieks vltn. Bindhaka lidmašīnai HENSCHEL (Hs) 126 par lidotāju.

Grobiņas lidlaukā 1944. gada pavasarī. Priekšā kpt. Graudiņš, tad kpt. Greizis un pusaizsegts vltn. Kārkliņš (saukts ,,Bumba'', kritis 1944. g. naktī no 12. uz 13. augustu pie Smiltenes).

No ENO Grobiņā pienāca 3 ARADO 66 lidmašīnas ar lidotājiem ltn. Broņeslavu Andersonu, vltn. Voldemāru Māliņu un ltn. Jāni Daigu.

Jūnija beigās 6 esk. lidotāji saņēma EK II..

2. LATVIEŠU NAKTSKAUJAS ESKADRIĻA

1944. gada jūnija vidū Grobiņas lidotāju skolā kursus beidza ap 20 lidotāju. Kursos bija ap 10 Av. p. kadru lidotāju, pārējie — Aizsargu un Aerokluba lidotāji ar dažādu rutīnu. No šī kursa komplektēja lidotājus 2. latviešu eskadriļai,un tā ar 22. jūniju bija saformēta 2. latviešu naktskaujas eskadriļa.

Eskadriļas sastāvs:

kpt. Augusts Graudiņš — eskadriļas komandieris.

Lidotāji:

kpt. Pēteris Greizis,	kapr. Gailis,
vltn. Sergejs Babičevs,	kapr. Krūmiņš,
vltn. Jānis Maisiņš,	kapr. Tālivaldis Misiņš,
ltn. Jēkabs Morziks,	kapr. Jānis Šūmanis,
v. v. Jūlijs Gailītis	kapr. Arvīds(?) Vidiņš,
v. v. Nikolājs Reinfelds,	dkar. Janševics,
serž. Jūlijs Liepiņš,	dkar. Ķiršteins,
kapr. Bruno Buls,	dkar. Stojažs.

Zemes personālā — 65 instr./kar.

Vācu personāls — esk. sakaru virsnieks vācu av. kpt. Rademachers (Rademacher).

Lidmašīnas — 18 gab. ARADO 66.

Transporta līdzekļi: 1 vieglais auto, 4 vilcēji, katrs ar divām vaļējām piekabēm.

Apgāde un apbruņojums: pilnīgs, labā stāvoklī.

NAKTSKAUJAS 12. GRUPA
(Vācu rakstībā saīsināti — NSG 12)

Ar 2. latviešu esk. saformēšanu abas latviešu eskadriļas apvienoja grupā Nr. 12 (Nachtschlachtguppe 12). Eskadriļu apzīmējumi līdz ar to bija pirms burta N, piem. 1. NSG 12 — tas nozīmēja NSG 12 pirmā eskadriļa. Līdz ar to 1. latv. eskadriļa izgāja no NSG 3 padotības.

Parallēli tam noorganizēja grupas stābu, kuŗā iegāja vācu saimniecības virsnieks un 12 latviešu un vācu instr./kar. (Šajā skaitā ietilpināja pie 1. esk. esošos vācu kaŗavīrus).

Grupas stābs visu laiku palika pie 2. eskadriļas. Par grupas pagaidu komandieri nozīmēja vācu kpt. Rademacheru.

1944. gada pavasarī Vecumu lidlaukā.
No kreisās kapr. Harijs Klints, ltn. Arnolds Mencis un ltn. Teodors Ābrams.

26. jūnijā latviešu 2. naktskaujas esk. (2. NSG 12) izlidoja no Grobiņas uz Salas lidlauku, kur jau darbojās 1. eskadriļa. Pēc degvielu uzņemšanas Jelgavas lidlaukā, visas lidmašīnas pēcpusdienā sasniedza gala mērķi. Katrā lidmašīnā līdzi bija viens mechaniķis.

Zemes personāls ar transporta līdzekļiem un darba rīkiem pa dzelzceļu Salā ieradās 29. jūnijā. Nākošās dienas vakarā esk. uzsāka kaujas darbību. Abām eskadriļām uzdevumi bija līdzīgi.

Grupas darbība no SALAS lidlauka

Parastie uzdevumi bija A un ZA ap 100 km no lidlauka. 2. eskadriļas lidotāji nonāca frontē īsās un gaišās jūnija naktīs, līdz ar to ieguva pašpaļāvību sev un instruktoriem. Kaujas lidojumu ilgumi parasti bija tikai ap divi stundām, kas maz rutinētiem lidotājiem arī jau bija smags darbs.

Jūlijā abām eskadriļām bieži nācās pārlidot vienai vai vairāku nakšu darbībai uz Irbosku, Petseriem (Irbosk, Petseri), Idricu un Daugavpili. Pamats: šie lidlauki vai nolaišanās laukumi atradās tuvāk frontei, ar to varēja palielināt lidojumu skaitu un gūt efektīvākus rezultātus. Noritēja ļoti intensīvs un sekmīgs darbs.

21. jūlijā abām eskadriļām bija jāpārlido uz Gulbeni, agrāko Av. p. lidlauku. Zemes personāls ar auto transportu nokļuva krievu artilerijas ugunī. Tomēr v. v. Artūrs Retigs 22. jūlijā to izveda uz Gulbeni bez zaudējumiem.

Grupas darbība no Gulbenes lidlauka

Nekavējoši abas eskadriļas naktī no 21. un 22. jūliju iesaistīja kaujas lidojumos, pirmo reizi uzbrūkot Latvijas territorijā, frontes pārrāvumu vietās krievu karaspēka koncentrācijām Abrenē, Viļakā un Kupravā.

25. jūlija naktī 1. eskadriļa izpildīja savu 1000. kaujas lidojumu.

2. eskadriļai naktī no 23. uz 24. jūliju bija vismelnākā nakts. Pēc pusnakts mainījās laika apstākļi, uznāca ļoti zemi mākoņi ar biezu smalku lietu, ko latviešu zemnieks sauc par ,,siena pūdētāju''. No lidojumiem neatgriezās piecas 2. esk. lidmašīnas (bija jālido tikai pēc instrumentiem, ko diemžēl jaunākie lidotāji pietiekami nepārvaldīja). Pazuda kapr. Gailis, dkar. Janševics un dkar. Ķiršteins, visi jauni lidotāji ar mazu rutīnu. Viens lidotājs (arī jauns) atgriezās 24. jūlija pēcpusdienā, viegli ievainots, bija izdarījis piespiedu nolaišanos neizdevīgā apvidū. Viens vecākās paaudzes lidotājs, pēc piespiedu nolaišanās, ieguva vairākus

ievainojumus (bez kaulu lūzumiem), nokļuva partizāņu rokās, kur pēc blēņu stāstiem bija ieguvis pa daļai partizānu uzticību un izbēga. Pie vienības atgriezās augusta vidū ar vēl nesadzijušiem ievainojumiem.

Grupas abu eskadriļu lidmašīnas, bez jebkādas iepriekšējas sagatavošanās, 29. jūlijā pārcēla uz Rīgas — Kalnciema lidlauku (vācu nosaukums — Rīga — Skulte). Šo lidlauku Latvijas neatkarības laikā izbūvēja Satiksmes ministrija ar vienu mūŗa angaru un bija toreiz domāts Aizsargu aviācijas un Aerokluba nodarbībām. Atradās Rīgas R malā pie Kalnciema šosejas.

Lidmašīnās līdzi lidoja viens mechaniķis. Tajā pat naktī jau notika daudz lidojumu Jelgavas, Dobeles un Skaistkalnes rajonos. Zemes personāls un transporta rīki ieradās pa dzelzceļu pēc dažām dienām.

Grupa Kalnciema lidlaukā ieradās ar lidotāju un lidmašīnu iztrūkumiem. Arī 1. eskadriļai Gulbenē bija vairāki piespiedu nolaišanās gadījumi ar bojātām lidmašīnām.

Tajā laikā Grobiņas lidskolu beidza vairāk nekā 20 dažādu dienesta pakāpju lidskolnieki. No viņiem bija domāts formēt 3. latviešu naktskaujas eskadriļu ar kpt. Pēteri Greizi kā esk. komandieri. Bazē Grobiņā tajā laikā nebija pietiekams skaits lidmašīnu, lai apmierinātu 1. un 2. eskadriļu vajadzības un vēl saformēt 3. esk. Augstākā vadība bija izlēmusi 3. esk. personālu un esošās lidmašīnas pagaidām sadalīt starp abām jau esošām esk. Zemes personāls no Liepājas ar kuģi pienāca Rīgā augusta pirmajās dienās.

Grupas darbība Kalnciema, Salaspils, Tukuma lidlaukos

29./30. jūlijā no Grobiņas atlidoja 10 ARADO 66 lidmašīnas, kuŗas sadalīja starp abām eskadriļām. Katrā tagad iznāca 19 lidspējīgas lidmašīnas.

1. eskadriļā iedalīja ltn. Jāni Āboltiņu, ltn. Skaldi, ltn. Ludi Upānu, serž. Stoki, kapr. Kaņķi, kapr. Ozolu, kapr. Zalcmani un dkar. J. Lapiņu.

2. eskadriļā — vltn. Edgaru Baumani, vltn. Arvīdu Ozoliņu, ltn. Voldemāru Švānu, ltn. Pēteri Auškapu, dkar. Bruno Jaunbelzēju un dkar. Zariņu.

(Frontes stāvoklis šajā laikā Jelgavas, Ķemeru, Tukuma, Dobeles un Bauskas rajonos aprakstīts šīs serijas V grāmatā, kāpēc pie tā nepakavēsimies).

NSG 12 rīcībā 30. jūlija vakarā bija 35 kaujas spējīgas lidmašīnas. Uzdevums: apkaŗot krievu kaŗaspēka koncentrācijas

Jelgavas telpā. Attālums līdz mērķu rajonam ap 40 km. Ar vienu degvielu pildījumu varēja veikt trīs vai pat četrus kaujas lidojumus.

Naktīs no 30. jūlija līdz 3. augustam (visu laiku runa ir par 1944. gadu) grupai bija visintensīvākā un arī vissekmīgākā darbība. Grupas 35 lidmašīnas vienā naktī izdarīja ap 300 lidojumu(!), nometot ap 50 tonnu dažādas bumbas.

Tā kā mērķu rajons bija šaurā telpā un lai izsargātos no ev. lidmašīnu saduršanās gaisā, lidoja ar neizdzēstiem bortu uguņiem 800 — 1000 m augstumā. Par laimi krieviem nebija nekādas zenītartilerijas.

Par sekmīgu darbību, dažkārt jau agri no rīta, grupa saņēma pateicību no 1. Gaisa spēku divīzijas, kā arī no kājnieku iecirkņu priekšniekiem frontē.

,,Jelgavas kauja'' turpinājās līdz 4. augustam, kad grupa sāka saņemt uzdevumus dziļākā ienaidnieka frontes aizmugurē — Dobelē, Aucē, Biržos, Skaistkalnē un Bauskas rajonos.

6. augustā 1. eskadriļu pārvietoja uz Salaspils lidlauku. Ar šo esk. grupas vadībai reti iznāca kopdarbība.

Ar augusta otro pusi eskadriļām nācās darboties no nolaišanās laukumiem Blomē (pie Smiltenes) un Kāķos (pie Cēsīm) — pa mērķu rajoniem Madona, Ērgļi, Alūksne un Igaunijas territorijā. Pavēles pārlidot uz nolaišanās laukumiem un kaujas lidojumu uzdevumi pienāca ļoti vēlu. Nebija pietiekami laika sagatavoties, dažkārt pavēles bija neloģiskas, nepiemērotiem meteoroloģiskiem apstākļiem.

Ļoti raksturīgs gadījums notika naktī no 12. uz 13. augustu. Abas eskadriļas saņēma rīkojumu no Kalmciema un Salaspils lidlaukiem pārlidot uz Blomi. Eskadriļas tur ieradās ar krēslu. Meteoroloģiskās ziņas: pērkona negaiss ar vēja stiprumu līdz 90 km/st., virzienā no D uz Z. Lidlauka rajonā tas varēja būt pēc apm. stundas. Kopēji ar vācu kaimiņu grupu nolēma šādos apstākļos nelidot. Pērkona negaiss taču nebija mūsu lidmašīnām pa spēkam! Šo lēmumu paziņoja uz 1. Gaisa spēku stābu. Pēc pusstundas zvanīja divīzijas komandieris personīgi un pavēlēja, ka jālido nekavējoties un par katru cenu, jo Petseri rajonā esot smags frontes pārrāvums un liels krievu tanku koncentrējums (NSG 12 komandieŗa v. i. arvienu vēl bija vācu kpt. Rademachers).

2. esk. komandieris atbrīvoja vairākus savus ,,zaļākos'' lidotājus no uzdevumu pildīšanas šajā naktī, jo grūtības pērkona negaisa laikā bija skaidri zināmas.

No abām eskadriļām izlidoja 16 mašīnas. Pēc aprēķina pērkona negaiss ar lietu bija tieši tajā laikā virs mērķu rajona, kad lielākā

1944. gada jūnijā Liepājas-Bātas lidlaukā.
Kādas latviešu kaujas eskadriļas formēšanas akta noslēgums pirms izlidošanas uz Austrumu fronti.

daļa lidmašīnu jau bija tur. Nomestō bumbu iedarbība varēja būt līdzīga nullei. Pērkona negaiss izrādījās spēcīgs un ilgs, ar ļoti stipru lietu. Agrāk startējušās lidmašīnas pērkona negaisu dabūja piedzīvot atgriežoties, netāļu no lidlauka. Viena lidmašīna no 1. esk. ar vltn. Jāni Kārkliņu pazuda, viena lidmašīna no 2. esk. navigācijas kļūdas dēļ pērkona negaisā izdarīja piespiedu nolaišanos Igaunijā pie Valkas. Lidotājs bija viegli ievainots. Divi lidotāji nolaidās vācu kaimiņu lidlaukā, trīs vācu kaimiņi mūsu lidlaukā.

Vltn. Kārkliņa lidmašīnu apm. 10 dienas pēc notikuma atklāja vācu dienas lidotāji: tā ar lidotāju atradās mežā pie Smiltenes, no vertikālām gaisa strāvām iemesta kokos. Vltn. Kārkliņa mirstīgās atliekas pārveda uz Rīgu un 27. augustā apbedīja Brāļu kapos.

Augusta otrā pusē, darbojoties no Kāķu nolaišanās laukuma, no lidojuma Alūksnes rajonā neatgriezās 1. esk. ltn. Jānis Daiga. Vēlāk no vācu kājniekiem saņēmām ziņu, ka ltn. Daiga noslepkavots un aplaupīts un lidmašīna izdemolēta. Pēc lidmašī-

nas Nr. arī tika identificēts lidotājs ltn. Daiga. Viņu apbedīja Alūksnes rajonā.

Viss augusta mēnesis un pirmā septembŗa mēneša puse bija ar ļoti aktīvu darbību. Eskadriļas tika mētātas kā ugunsdzēsēji — arvienu pret frontes pārrāvumiem un krievu spēkratu koncentrējumiem.

2. esk. pēc 23./24. jūlija nebija smagu zaudējumu. Totiesu neiztika bez kuriozitātēm. Raksturīgākās: naktī no 30. uz 31. jūliju kāds lidotājs — vltn., atgriežoties no kaujas lidojuma Dobeles rajonā, bija spiests izdarīt piespiedu nolaišanos Tukuma tuvumā. Nolaišanās notika gludi. Vltn. aizgāja uz Tukuma slimnīcu pārnakšņot un nākamā rītā cerēja sagaidīt palīdzību. Tās vietā nākamā rītā Tukumu ieņēma krievi. Lidotājs cauri krievu ieņemtam apvidum ieradās vienībā, gan bez lidmašīnas.

Kāds lidotājs no kaujas lidojuma atgriezās ar ienaidnieka lodi zābakā, un ne tikai zābakā. Viņš bija lidojis tikai 400 m augstumā un trāpījis arī krieviem. Kāds cits lidotājs atgriezās ar cauršautu benzīna tvertni, bet par laimi trāpījums bija bijis tvertnes augšējā daļā un tur benzīns jau bijis iztērēts. Kāds lidotājs — vltn. ieraudzījis varenu ,,illumināciju'' Pleskavas nomalē, intereses pēc devies skatīties, kas tur notiek. Rezultātā nokļuvis dažādu zenītartilerijas lielgabalu ugunī (tas gan bijis domāts smagākiem kollēgām), kā arī starmetēju gaismā. Bija gan laimējies atgriezties savā lidlaukā, bet ar 16 šķēpeļu caurumiem lidmašīnā.

Kāds lidotājs — kaprālis, gribēdams krievus ,,sveiciņāt'' ar trīs bumbām, parasto divu vietā, un licis bumbu ,,večiem'' piekabināt lidmašīnai trīs bumbas. Kaprālis bija tajā pat laikā piemirsis, ka pacelšanās notiek no nopļauta rudzu lauka, kaut tas bija nogludināts un novalcēts. Tāpat bija piemirsis, ka starta galā bija dziļa grava ar lieliem kokiem. Un tā paceļoties lidotājs netika pāri koku galiem, un viņa ,,kaujas lidojums'' beidzās minūtes laikā gravā ar neremontējamu lidmašīnu. Liels bijis starta dežūranta pārsteigums: ,,Kā tu esi te gadījies, jo tikko pacēlies? '' Lidotājs bija gaužām nokaunējies un bezgala nelaimīgs: vai dabūs jaunu lidmašīnu, jeb vai ik vakarus būs jāgaida uz kādu brīvu lidmašīnu.

Kāds lidotājs Kalnciema lidlaukā paceļoties pazaudēja 50 kg degbumbu tieši uz lidlauka ugunsdzēsēju barakas. Baraka pilnīgi nodega, jo ugunsdzēsēji — vācieši bija kaut kur aizgājuši. Lidlauka komandants, kāds vācu gaisa spēku pltn., meklēja labo lidotāju, lai viņām izmaksātu degvīnu un cigārus par ugunsdzēsēju pārmācīšanu, jo pats ar šo ,,bandu'' netiekot galā! (Jāpiezīmē, ka šis pltn. katrā nelidošanas naktī ciemojās ,,līdz zemei'' latviešu barakās.)

Liepājas-Bātas lidlaukā 1944. gada jūnija sākumā. ,,Lidspēju atsvaidzināšanas kursu" dalībnieki ar vadību apmācību noslēgumā. Visus iedalīja Latviešu nakts izlūku eskadriļā.

AVIĀCIJAS LEĢIONS LATVIJA
LW LEGION LETTLAND

1944. gada augusta pirmā pusē latviešu aviācijas vienības piedzīvoja lielas pārmaiņas. Vai tam bija sakars ar dzīvā spēka vervēšanu gaisa spēkos vai arī cits iemesls, taču savs nopelns bija pltn. Rucelim ar savu taktisko un diplomātisko izturēšanos līdzšinējā sadarbībā ar 1. Gaisa floti un citām gaisa spēku iestādēm.

11. augustā pltn. Rucelim un igauņu kpt. Untam bija jāierodas Rīgā, Romas viesnīcā, pie 1. Gaisa flotes vienību komandieŗa ģen.-maj. Krīgera (Krueger). Bija aicināti arī vairāki LW stāba vācu virsnieki. Ģen. Krīgers paziņoja, ka vācu aviācijas virspavēlniecība ir nodibinājusi latviešiem un igauņiem Aviācijas leģionus — Latvija un Igaunija (Luftwaffen Legion Lettland un Luftwaffen Legion Estland). Par Latviešu aviācijas leģiona komandieri bija iecelts pltn. Jānis Rucels. (Rakstiska pavēle parakstīta 10. 8. 44. g. Pielikums ,,A").

Aviācijas leģionā ietilpa šādas vienības:

1) Ar OKL H. Q. 11. 8. 44. g. pavēli ENO pārdēvēta un piedalīta leģionam par Lidotāju papildinājumu grupu Latvija (Erg. Fliegergruppe Lettland — EFL). (Pielikums ,,B''). Praktiski visai Grobiņas skolai ar citiem tās institūtiem bija jānonāk latviešu komandēšanā. (Sk. pielikuma ,,B'' status).

   Grobiņas lidlauks ar visām ierīcēm, angariem, citām būvēm, technisko un intendantūras apgādi paliek Luftgau pārziņā, kā tas vācu gaisa spēkos parasts.
2) NSG 12 — ar 3 eskadriļām.
3) formējama 1 iznīcinātāju eskadriļā (Pielikums ,,C''),
4) zenītartilerijas divizions formēšanas stāvoklī.

Latviešu aviācijas leģiona padotības schēma sk. pielikumu ,,D''.

Kopš Latviešu av. leģiona vienību pirmajām dienām visatsaucīgākais un izpalīdzīgākais bija gaisa spēku virsnieks — 1. Gaisa flotes vienību komandieris ģen.-maj. Krīgers (Krueger). Tas arī saprotams, jo viņa pienākumos ietilpa rūpes par viņam padoto 1. Gaisa flotes vienību stiprumu.

1944. gada 12. augustā pltn. Rucels stādījās priekšā Luftgau komandierim ģen.-ltn. Langinam (Langin) un ierosināja, lai ģen. Bangerskim piešķir tiesības apmeklēt un inspicēt latviešu aviācijas vienības. Reiz tas notika jau 1944. gada 26. februārī, kad ģen. Langina priekštecis Luftgau komandieŗa amatā ģen.-ltn. Ungers (Unger) kopā ar pltn. Ruceli apmeklēja ģen. Bangerski viņa dzīvoklī.

Tajā pat dienā pltn. Rucels stādījās priekšā ģen. Bangerskim un sniedza viņam sīku informāciju par notikušo. Ģen. Bangerskis izteica nepatiku par nosaukumu ,,leģions'', pie kam pltn. Rucels paskaidroja vācu ieskatus iepretim vārdam ,,leģions''. Šis vārds neierobežojot vienību daudzumu un lielumu.

22. augustā Av. leģionā iesauca pltn. Nikolāju Bulmani, kuŗš bija paredzēts NSG 12 komandieŗa amatam. Pltn. Bulmanis ieradās grupas stābā, tika ietērpts, ieskaitīts sarakstos un uzsāka lidspēju apgūšanu Kalnciema lidlaukā. Pēc dažiem kaujas lidojumiem cita lidotāja pavadībā viņš arī atguva lidspējas un 1944. gada 18. septembrī viņu iecēla par NSG 12 komandieri.

Lēnām un negribīgi vācu personāls no NSG 12 aizgāja. Grupā gan palika 1 vācu sakaru virsnieks — vltn. Bindhaks (Bindhak), saimniecības virsnieks, 1 lidmašīnu pārbaudītājs un 3 kareivji grupas stābā.

Ikdienas lidgaitas 1944. gada vasarā Liepājas-Bātas lidlaukā.

18. septembrī Av. leģionā ieradās maj. Aleksandrs Tomass, kurš bija paredzēts Grobiņas skolas un bāzes komandieŗa amatam. Līdzšinējais bazes komandieris maj. Endress nodošanu vilcināja, jo sagaidīja latviešu vienību likvidāciju. Tā arī maj. Tomass pie rīcības netika.

(Latviešu av. leģiona pakļautības schēma pielikumā ,,D'').

Jau septembŗa mēneša pirmajā pusē bija manāms benzīna trūkums. Kaujas uzdevumi bija dziļā ienaidnieka aizmugurē, plašā rajonā ar ierobežotu lidojumu skaitu. Līdz ar to arī lidojumu iedarbība bija niecīga.

Septembŗa otrajā pusē, kad fronte atradās Vecmuiža — Madliena — Sigulda līnijā, Vidzemes,ceļi naktīs no gaisa izskatījās kā spožas upes, kas plūda pa šaurām piltuvēm cauri Rīgai uz Sloku un Kalnciemu un aizplūda Kurzemē cik tālu acs vien varēja saredzēt. Spožās upes bija atkāpjošās vācu armijas spēkratu kolonnas ar iedegtiem uguņiem. Negribot uzmācās jautājums: kur tajā laikā atradās krievu nakts aviācija? Viens vienīgs uzlidojums Jūrmalas — Tukuma šosejā, zemes šaurumā pie Mellužiem un Slokas augusta mēnesī!

Septembrī krievi sāka uzlidot Rīgai dienās un naktīs. Vācu iznīcinātāji, kas lielā skaitā atradās Spilvē, reti parādījās. Degvielu trūkums. Vairākkārt krievi naktīs bumboja arī Kalnciema lidlauka apkārtni, bet nekad netrāpīja pašu lidlauku, lidmašīnas vai dzīvojamās barakas. Salaspils lidlauks, kur atradās 1. eskadriļa, piedzīvoja krievu dienas iznīcinātāju uzbrukumus, bet zaudējumus tie nekad nesagādāja. Oktobŗa pirmajās dienās krievu iznīcinātāji, pa divi kopā, katru dienu zemā augstumā pārlidoja Kalnciema lidlauku, bet nekad neapšaudīja tur esošās 2. esk. lidmašīnas un vairākas trīs motoru transporta mašīnas JU52.

Septembŗa otrajā pusē pēc siltām dienām, naktīs radās migla, kas apgrūtināja lidmašīnu atgriešanos savos lidlaukos. Sakarā ar to 1. esk. bija vairākas piespiedu nolaišanās ārpus lidlauka un lidotāju ievainošanas.

1. eskadriļa

1944. gada 29. septembrī, kad Salaspils lidlauku no Daugavas kreisā krasta apšaudīja krievu tanku lielgabali, eskadriļu pārvietoja uz svaigi izbūvētu frontes lidlauku A no Tukuma. Šīs eskadriļas pēdējie kaujas lidojumi notika naktī no 6. uz 7. oktōbri Dobeles rajonā.

1. eskadriļa kaujas darbības laikā no 1944. gada 26. marta līdz 7. oktōbrim bija izpildījusi apm. 2000 kaujas lidojumu, zaudējot 3 lidotājus, 2 kritušus virsniekus un 1 dižkareivi, kas neatgriezās no kaujas lidojumiem.

Individuāli vislielāko lidojumu skaitu — 229 kaujas lidojumus izpildīja ltn. Teodors Ābrams. Šāda veida aviācijā par 200 kaujas lidojumiem pienācās Vācu krusts zeltā (Deutsche Kreuz im Gold). Sakarā ar vienību izformēšanu piešķīruma ierosinājums kaut kur palika guļot vai pazuda. Vairākiem lidotājiem bija virs 150 kaujas lidojumu.

2. eskadriļa

Ar septembŗa otro pusi 2. eskadriļai grūtības sagādāja izlidošanas — ielidošanas ,,koridori''. Tās ir joslas kādos,un kādā augstumā mūsu lidmašīnas drīkst aizlidot un atgriezties. Ja izgāja no joslām, sekoja nekavējoties starmetēju kūlis un zenītartilerijas zalve. Visrespektējamākās bija 2 cm zenītlielgabalu dotās zalves pie zema augstuma. Septembŗa beigās un oktobŗa sākumā iz-ielidošanas koridors bija Babītes ezera D krasts līdz Kalnciemam 100 m augstumā. Šo joslu pārlidojot mūsu lidotāji iemācījās

NSG 12 latviešu Otrā av. eskadriļa pēc 2000. kaujas lidojuma izpildīšanas Rīgas-Kalnciema (Skultes) lidlaukā 1944. gada septembrī.

1. rindā (sēž) no kreisās: ? , lid. dkar. Stojažs, lid. vltn. Baumanis, lid. vltn. Ozoliņš, mech. vserž. Selga.

2. rindā — lid. ltn. Auškaps, grupas kom. pltn. Bulmanis, 2. esk. kom. lid. kpt. Graudiņš, 2000. lid. izpildītājs lid. serž. Buls, lid. kapr. Krūmiņš, lid. v. v. Gailītis, lid. vltn. Babičevs, vec. mech. v. v. Kārkliņš.

3. rindā — trešais lid. v. v. Reinfelds. Pārējie eskadriļas bumbu vīri, jaunākie mechaniķi un c. kareivji un dižkareivji.

labo roku turēt pie iebūvētās raķešu pistoles, lai vajadzības gadījumā izšautu pazīšanās raķetes.

Ar septembŗa otro pusi sākās liels benzīna trūkums un mazs atļauto lidojumu skaits.

Eskadriļas pēdējie kaujas lidojumi bija naktī no 7. uz 8. oktobri Jelgavas — Dobeles rajonā un pa krievu artilerijas grupējumu Valgundes — Līvbērzes rajonā. Pēdējam mērķim piešķīra papildus lidojumu, un uzbrukums bija ļoti sekmīgs.

2000-šo kaujas lidojumu eskadriļa izpildīja septembŗa vidū. Eskadriļas darbības laikā no 1944. gada 27. jūnija līdz 8. oktōbrim tā izpildīja ap 2400 kaujas lidojumu, zaudējot 3 lidotājus (1 instr. un 2 dkar.), kas neatgriezās no lidojumiem. Viens kareivis mira negadījumā septembŗa mēnesī, to apbedīja Rīgas garnizona kapos.

Individuāli lielāko lidojumu skaitu, tuvu pie 150, izpildīja ltn. Alberts Gudermanis un vltn. Jānis Maisiņš.

25% lidotāju apbalvoti ar DzK II un I šķiru un, atbilstoši lidojumu skaitam, ar tuvcīņas nozīmēm. Pēdējā laikā iegūtās nozīmes gan saņēma tikai pēc mēnešiem, pie tam apliecību veidā.

Vācu 1. gaisa spēku divīzijas (Luftwaffendivision 1) komandieris ģen.-maj. Falkenšteins (Falkenstein), vairākkārt apmeklējot esk. izteicās, ka NSG 12 ir labākā šāda veida vienība viņa komandētā divīzijā.

AVIĀCIJAS LEĢIONA IZNĪCINĀTĀJU ESKADRIĻA

Ar OKL (Oberkommando der Luftwaffe) HQ 1944. gada 31. maija pavēli, lai atbrīvotu vācu iznīcinātāju lidotājus A frontē, uzdeva uzstādīt vienu latviešu iznīcinātāju eskadriļu. Komplektēšanu veica tā laika ENO, ko vēlāk pārdēvēja par EFL un iedalīja Latviešu av. leģionā (sk. šī apskata sākumu un pielikumu „C").

Pirmais piecnieks

1944. gada 21. jūnijā no latv. 1. esk. izņēma 5 šīs esk. lidotājus un nosūtīja uz iznīcinātāju skolu Vācijā. Tie bija Av. pulka bij. lidotāji, jauni gados, spēcīgi attīstīti: vltn. E. Millers, ltn. J. Lecis, ltn. A. Mencis, kapr. H. Klints un kapr. H. Makars.

Iznīcinātāju skolā apmācības noritēja divos posmos: pirmajā lidspēja uz visiem apbruņojumā esošiem iznīcinātāju lidmašīnu tipiem, otrajā — kaujas skola, — viss, kas iznīcinātāju lidotājiem var nākt priekšā. Smaguma punkti: figūru lidojumi grupās augstumos no 50 līdz 10.000 m, šaušana. Apmācību temps bija

straujš, katros meteoroloģiskos apstākļos un fiziski ļoti nogurdinošs. Jūlijā skolās sāka trūkt degvielas, radās tukšas dienas un tā apmācības ievilkās. Septembrī šie 5 lidotāji beidza apmācības. Lidmašīnu saņemšanas vieta — Bromberga (Bromberg). Tur iznāca gaidīšana, jo lidotāju bija vairāk, nekā lidmašīnas nāca no fabrikām.

Mūsu jaunie iznīcinātāju lidotāji saņēma modernākās FOCKE-WULF 190 lidmašīnas un oktōbŗa pirmajās dienās vairākos etapos pārlidoja uz Ventspili un Tukumu.

Viņi bija iedalīti vācu 54. iznīcinātāju pulkā, kas te bija pārcēlies no Rīgas. Divi mūsu lidotāji, kuŗi lidmašīnas bija saņēmuši pāris dienas agrāk, paspēja aizlidot uz Rīgas — Spilves lidlauku un dabūja tur izpildīt pirmos pāris kaujas lidojumus.

Pēc Rīgas atstāšanas viss 54. pulks pārcēlās uz Ventspili. No šejienes pa pāŗiem mūsu lidotāji pildīja patrulēšanas uzdevumus virs Kurzemes, Rīgas jūŗas līča un Sāmu salas telpā. Slikto rudens meteoroloģisko apstākļu un benzīna trūkuma dēļ katrs dabūja lidot apm. 10 lidojumus, nenonākot saskarē ar krievu lidmašīnām.

1944. gada oktōbŗa beigās, sakarā ar Latviešu av. leģiona izformēšanu (sk. pielikumus ,,E'' un ,,F''), iznīcinātāju lidotājus nosūtīja uz izformēšanas vietu Alt-Damm lidlauku pie Štetines (Stettin). Viņi no Ventspils uz Dancigu brauca ar kaŗa kuģi. Pa ceļam viņi bija liecinieki, kā krievu bumbveži ar bumbām nogremdēja vienu bēgļu un ievainoto kaŗavīru kuģi. Daudzus gan no tiem izdevās izglābt.

Lidotāji Alt — Damm lidlaukā ieradās novembŗa sākumā. Tur palika bezdarbībā līdz 21. novembrim. 22. novembrī šos lidotājus nosūtīja uz Vācu iznīcinātāju lidotāju pārvaldi pie Berlīnes (pielikums ,,G''). No šejienes visus piecus pārsūtīja uz 1. Iznīcinātāju pulku (Jagdgeschwader 1, vai saīsinājumā JG 1), kas atradās ZR no Berlīnes. Mūsu lidotājus te iedalīja pa vienam atsevišķās eskadriļās.

Šī pulka uzdevums bija gaisa telpas aizsardzība Z no Berlīnes un zemes mērķu apkaŗošana R frontē. Sabiedroto aviācija tajā laikā bija lielā pārsvarā un aktīvitātē. Vācu iznīcinātāji gaisā varēja rādīties vienīgi eskadriļu sastāvā. Arī tad tie cieta smagus zaudējumus.

Vācu iznīcinātājiem bija aizliegts meklēt kaujas saskares ar sabiedroto iznīcinātājiem. Vācu lidlauku sabumbošana, pat vairākkārt dienas laikā, bija normāla parādība. Gaisā esošās lidmašīnas pa radio pārsūtīja uz citiem lidlaukiem, bet degvielu trūkuma dēļ, nācās nolaisties arī sabumbotos lidlaukos.

Mūsu lidotāji R frontē dabūja izdarīt katrs ap 10 lidojumus. Trīs no viņiem, vai nu sašautas lidmašīnas dēļ vai arī motoru defektu dēļ, bija spiesti nolaisties ārpus lidlauka vai sabumbotos lidlaukos un ievainoti nokļuva slimnīcās. Iznīcinātāju lidmašīna nav treniņa lidmašīna un katra piespiedus nolaišanās ir saistīta ar avāriju.

Trešā Ziemassvētku dienā vltn. Millers eskadriļas sastāvā 200 m augstumā atgriezās no kaujas lidojuma pa zemes mērķiem. Šo vācu eskadriļu pārsteidza angļu iznīcinātāji un viņu pirmajā uzbrukumā Millera lidmašīnai aizdegās motors. Vltn. Milleram izdevās atstāt lidmašīnu un glābties ar izplētni, kaut augstums bija pārāk zems, tikai 200 m. Pie izlēkšanas Millers skāra lidmašīnas asti un dabūja smagu izmežģījumu plecā. Izglābšanās notika Eifeļa kalnos.

Millers ārstējās dažādās slimnīcās līdz maijam. Maija sākumā viņu kopā ar vēl diviem latviešu iznīcinātāju lidotājiem komandēja uz tā laika modernāko lidmašīnu (strūklu jeb JET) skolu Erlangenā (Erlangen). Turp lidotāji nepaspēja aizbraukt, kad karš jau bija beidzies.

Līdz 1945. gada 1. janvārim labi turējās serž. Harijs Klints. 1. janvārī bija noorganizēts t.s. ,,Unternehmen Bodenplatte''. Šajā pasākumā bija iesaistītas visas iespējamās iznīcinātāju lidmašīnas. Nolūks: ar gaismas iestāšanos vienlaicīgi uzbrukt sabiedroto lidlaukiem Z frontes rajonā un tur uz zemes iznīcināt viņu lidmašīnas. 1. Izn. pulka I grupai, kurā ar savu FW 190A-8 ZILO ,,5'' lidoja serž. Kļints, mērķis bija lidlauks Beļģijā, Ģentes rajonā. Nenoskaidrotu iemeslu dēļ serž. Klints un viņa grupas komandieris pie beļģu ciema Zwijnaare iedrāzās zemē. Viņi abi arī bija vienīgie I grupas zaudējumi. Viss 1. Inz. pulks zaudēja 19 lidotājus, viss pasākums vairāk kā 300 iznīcinātāju lidotājus.

Pasākums Bodenplatte ir aprakstīts visos sīkumos vācu aviācijas un tulkojumā arī angļu aviācijas vēsturē. Serž. Klints apglabāts Lommeles Brāļu kapos Beļģijā (37. blokā, 12. rindā, kapa Nr. 970).

Otrais piecnieks

1944. gada 19. jūlijā no ENO Grobiņā uz iznīcinātāju skolu Vācijā nosūtīja tikko A/B skolu beigušos lidotājus — kapr. Vitoldu Berķi, kapr. Voldemāru Līvmani, kapr. Jūliju Staru, kar. Robertu Dumpi un kar. Edgaru Lagzdiņu. Šie lidotāji, gados jauni, agrāk lidošanu jau bija mācījušies Aeroklubā vai Aizsargu aviācijā. Apmācības sāka Pomerānijā Plathe iznīcinātāju skolā. Tās bija stipri nerēgulāras, benzīna trūkuma dēļ. Līdz oktōbra

sākumam visi pieci tika līdz FOCKE-WULF 190 lidmašīnām. 10. oktobrī kapr. Stars, savā otrā lidojumā ar FW, motora sliktās darbības dēļ, bija spiests nolaisties ārpus lidlauka. Stars izdarīja kļūdu — izlaida lidmašīnas skrietules, lidmašīna apmetās, lidotājs netika laukā un nosmaka degvielu tvaikos.

Pārējos lidotājus vairākkārt pārvietoja uz citām skolām, bet visur lidot iznāca (tā paša benzīna trūkuma pēc) maz.

Novembŗa sākumā atlikušos četrus nosūtīja uz Alt — Damm lidlauku (latviešu aviācijas izformēšanas vietu, sk. pie likumus ,,E'' un ,,F'') — bezdarbībā.

1944. gada 22. novembrī četrinieku kopā ar pirmo iznīcinātāju piecnieku nosūtīja uz Sichtungsstelle der Jagdflieger pie Berlīnes. (Sk. pielikumu ,,G'').

Pirmais piecnieks cerējs nokļūt Kurzemē, bet tas nesekmējās. Otro četrinieku nosūtīja uz iznīcinātāju papildinājumu 1. pulku apmācību turpināšanai. Visu decembri viņus mētāja no viena lidlauka uz otru. Visur bija daudz vācu lidotāju, kuŗi arī bija jāpārskolo iznīcinātāju dienestam, bet lidošana nenotika benzīna trūkuma dēļ. Tikai janvārī dabūja nedaudz lidot. Paredzēto apmācību programmu arvien samazināja.

Marta vidū 3 beidza samazināto lidkursu un viņus nosūtīja uz 4. Iznīcinātāju pulku (JG4), kas atradās Jītebokā (Juetebock), Berlīnes tuvumā. (4. Izn. p. uzdevums bija apkaŗot amērikāņu četrmotoru bumbvežus un arī zemes mērķus R un A frontēs). Ceturtais — kapr. Berķis, nevarēdams sagaidīt iespēju tālāk lidot, lūdza viņu pārskaitīt uz Latviešu leģionu. Viņš nedēļas laikā saņēma piekrišanu un nokļuva Dānijā.

Trijnieku iedalīja 5. eskadriļā, kuŗa jau divas nedēļas nebija lidojusi, jo trūka nevien degvielu, bet arī lidmašīnu. Daļu no jaunākiem lidotājiem nosūtīja uz izplētņlēcēju vienībām. Katru dienu amerikāņi uzlidoja vācu lidlaukiem un nodarīja smagus zaudējumus. Bieži bija jāmaina lidlauki, kas tajā laikā atradās Berlīnes apkārtnē.

16. aprīlī kapr. V. Līvmani no Gliksburgas (Gluecksburg) pie Berlīnes aizsūtīja uz Drezdeni saņemt un atlidot vienu FW 190. Kopš tā laika kapr. Līvmanis ir pazudis.

Aprīļa beigās kar. R. Dumpi norīkoja dažos lidojumos pret krieviem pa zemes mērķiem. Pēdējā lidojumā viņš izglāba savu vācu kollēgu, bet pats pārveda trīs ložu caurumus plākšņos.

Kar. Lagzdiņš bija sūtīts saņemt lidmašīnu, bet noteiktā vietā tās nebija. Atpakaļ ceļā viņš nokļuva krievu ielenkumā, saslima, nonāca slimnīcā, ko ieņēma krievi, bet krievus vēlāk atsita un tā Lagzdiņam izdevās nokļūt rietumos.

1945. gada 1. maijā 4. Izn. p. II grupu (kuŗā bija palicis kar. Dumpis) izformēja. Šīs grupas lidotāji organizētā veidā glābās uz R, lai nenokļūtu krievu gūstā.

LATVIEŠU AVIĀCIJAS LEĢIONA IZFORMĒŠANA
(Pielikumi ,,E'' un ,,F'')

1944. gada 7. oktōbrī no 1. Gaisa spēku div. pienāca pavēle pārvietoties uz Okti. Vietraudžus no 1. esk. ar nelielu zemes transportu uz turieni nosūtīja jau 7. okt. pēcpusdienā.

8. oktōbŗa rītā grupas stāba administrātīvo daļu un lielāko daļu no 2. esk. zemes transporta nosūtīja uz Tukumu pie 1. esk. tālāku rīkojumu saņemšanai.

8. oktōbŗa dienas vidū dažu stundu laikā grupas komandierim pienāca trīs dažādi rīkojumi:

— pārvietoties uz Tukumu,
— pārvietoties uz Okti un
— pārvietoties uz Grobiņu.

Pēc pēdējā div. kom. rīkojuma grupas komandieris pavēlēja 1. esk. lidmašīnām 8. oktobrī nekavējoši pārlidot uz Grobiņas lidlauku. Turp novadīt un sapulcināt arī visu zemes transportu. 2. esk. lidmašīnām pavēlēja tāpat 8. oktōbŗa pēcpusdienā pārlidot uz Grobiņas lidlauku, bet Kalnciemā esošam transportam izbraukt uz Tukumu, tur apvienoties ar no rīta izsūtīto transportu un tad doties tālāk caur Kuldīgu uz Grobiņas lidlauku (pēdējā zemes transporta apvienošanās vieta — Kuldīga).

8. oktōbrī krievu iznīcinātāji zemos augstumos vairākkārt pārlidoja Kalnciema lidlauku. Nesaprotamu iemeslu dēļ tās neizšāva nevienu šāvienu pa mūsu lidlauka malā izklaidētām lidmašīnām, arī ne pa Kalnciema šosejā sablīvēto kaŗaspēka un bēgļu nepārtraukto kolonnu.

8. oktobrī abu esk. lidmašīnas, zemlidojumos un izklaidus, bez zaudējumiem sasniedza Grobiņas lidlauku. Tur kopš septembŗa beigām atradās mūsu lidotāju papildinājumu grupa Latvija (EFL). Visas vienības, kas tur pēc augstākā evakuācijas stāba plāna nokļuva, bija pakļautas šī lidlauka komandierim.

1. esk. zemes transports, sakopotā veidā, Grobiņā ieradās 9. oktōbrī. 11. oktōbrī to pa zemes ceļu novirzīja uz Vāciju. Pie Klaipēdas tas iekļuva kaŗaspēka sablīvējumā, kuŗu apšaudīja krievu tanki. Transports pazaudēja divas smagās automašīnas ar mantām, bet cilvēku zaudējumu nebija. Transporta vienības caur

Dancigu 20. oktōbrī nokļūva Hohenzalcā (Hochensalz) un te pievienojās grupas lidojošam sastāvam.

2. esk. un grupas stāba transports no Kalnciema un Tukuma kopējā kolonnā Grobiņas lidlauku sasniedza 11. oktōbrī. 28. oktōbrī ar kuģi tas izbrauca uz Vāciju un 1. novembrī ieradās Štetinā, kur pēc izkraušanās novietojās Alt — Damm lidlaukā.

1. esk. zemes transporta kolonnu noorganizēja un vadīja vltn. V. Māliņš. Tajā ietilpa 1. un 2. esk. zemes personāls, gaisa spēku palīgi, kancelejas un saimniecības darbinieki, sanitārais personāls, mantu, municijas un ieroču vezumi. Liepājā kolonnai vēl pievienojās daži ģimeņu piederīgie.

Vltn. Māliņš par šīs kolonnas gaitām stāsta: ,,Pēc īsas atpūtas Liepājā, vēlu naktī devāmies tālāk. Maršruts: Mēmele, Tilzīte, Kēnigsberga, Hohenzalca. Kaujas darbība Lietuvā un Mēmeles rajonā bija neskaidra. Izbraucot no Liepājas, krievi bombardēja ostu. Netālu no Mēmeles partizāni bija aizdedzinājuši koka tiltu, kuru tomēr pārbraucām bez starpgadījumiem. Mēmeli sasniedzām agrā rīta stundā. Ienaidnieka pārrāvums bija likvidēts. Kaujas liecinieki bija drūma vācu kaŗavīru grupa ceļa malā, kas apglabāja savus cīņās kritušos draugus. Izbraucot caur Mēmeles pilsētu uz Tilzītes šosejas, uz kolonnu sāka šaut tāls ienaidnieka ložmetējs. Atgriezāmies Mēmelē, jo izrādījās, ka ceļš uz Tilzīti bija nedrošs. Izvest kolonnu no Mēmeles pa lauku un mežu ceļiem neizdevās un tā bijām spiesti te saņemt pavēli, ka Mēmele ir izsludināta par cietoksni un to līdz ar to nedrīkstēja atstāt neviens cīņas spējīgs vīrietis. Pēc divu dienu sarunas ar Mēmeles cietokšņa komandējošo ģenerāli, tomēr dabūju atļauju visu kolonnu izvest pilnā sastāvā. Kolonna ar celtuvi pāri Mēmeles upei pārcēlās uz Kuršu kāpām un no turienes pa smilšainu ceļu uz Grācu un Kēnigsbergu. Pēc dažu dienu atpūtas beidzot ieradāmies Hohenzalcā, kur jau atradās lidojošais sastāvs.''

Seržanta Žaņa Tamsona ,,huzāra stiķis'' ar raibām beigām

NSG 12 pēdējais vācu sakaru virsnieks bija vltn. Bindhaks, kas bija tikai novērotājs. Viņa rīcībā bija trīsvietīga Hs 126 lidmašīna ar lielāku jaudu un ātrumu, nekā tas bija ARADO 66. Šai lidmašīnai par lidotāju bija norīkots serž. Žanis Tamsons. 8. oktōbrī šī lidmašīna atradās ar tās personālu Kalnciema lidlaukā. Kad saņēma rīkojumu eskadriļai pārlidot uz Grobiņu, 2. esk. lidotāju kapr. B. J. nozīmēja par trešo personu uz Hs 126. Grupas komandieris pltn. Bulmanis šajā Hs 126 ielika savu mugursomu ar atzīmētu dienesta pakāpi un vārdu uz tās.

Kad 2. esk. lidmašīnas pa vienai sāka pacelšanos, vācu vltn. Bindhaks teicās iet atvadīties no lidlauka komandanta un izlidot kā pēdējais. Seržants Tamsons izmantoja stāvokli un, kad pēdējā 2. esk. lidmašīna bija pacēlusēs un vltn. B. vēl nebija ieradies, iedarbināja motoru un ar vai arī bez kapr. B. J. piekrišanas pacēlās un paņēma tiešo kompasa kursu uz Gotlandi. Ar Hs 126 pārlidojumu varēja veikt, meteoroloģiskie apstākļi arī bija izdevīgi — zemi mākoņi un vāja redzamība. Notikušo grupas lidotāji uzzināja nākošā dienā, t. i. 10. oktōbrī.

Noslēgumā: pltn. Bulmanis pēc Av. leģiona izformēšanas 1944. gada decembrī nokļuva 15. latv. div. apmācības un rezerves btl. Bērentā. Tur pienāca pavēle, kuŗā pltn. Bulmanis bija izsludināts kā dezertieris uz Zviedriju, jādomā — sakara ar viņa mugursomu dezertējušā lidmašīnā.

„Einheit Borse"

1944. gada augusta beigās 2. esk. ieskaitīja dažus civīlistus, kas līdz tam bija nodarbināti t.s. STRALO — kaŗa automašīnu transporta organizācijā. Šie cilvēki bija labi sava aroda pratēji un interesanti grupas transportam. Starp viņiem bija kapr. Valentīns Kochs ar prūšu uzstāšanās manierēm un labām vācu valodas zināšanām.

Septembŗa beigās vairākas Av. leģiona instruktoru ģimenes ar bērniem lūdza 2. eks. kom. palīdzēt viņiem izkļūt no Rīgas. Jāpiezīmē, ka tajā laikā spēkratus Z frontē drīkstēja izlietot vienīgi pārtikas un municijas transportam. Ceļa zīmes drīkstēja parakstīt sākot ar „Kommandeur", t.i. pltn. Zīmogi ar lauku pasta nummuru bija arī citiem un ja to uzspieda tā, ka Nr. bija nesalasāms, tad varēja arī to izlietot, ja būtu tikai komandieŗa paraksts. Kas būs „Kommandeur"? — Kuŗš katrs, kas izvēlējās tieši vārdu „Borse". Ar šādi sagatavotām ceļa zīmēm, kur parakstā figurēja „Oberst — Ltn. Borse", kapr. Kocha vadībā trijos braucienos (viens vilcējs ar divām piekabēm) no Rīgas līdz Tukumam atveda vairākas av. piederīgo ģimenes. Auto nepazaudēja un cilvēki necieta.

TĀLĀKĀS AV. LEĢIONA GAITAS

9. oktōbŗa rītā NSG 12 saņēma pavēli pārlidot uz Liepājas Z lidlauku (bij. Latvijas satiksmes ministrijas av. lidlauks), bet bez tālāka mērķa un uzdevuma.

Kapr. Žanis Tamsons 1943. gadā Liepājas-Bārtas lidlaukā pie latv. grupas NSG 12 lidmašīnas ARADO 66.

Tās pašas dienas pusdienas laikā grupai pienāca pavēle pārlidot uz Vāciju, Serocki lidlauku pie Brombergas ar pārnākšņošanu Kēnigsbergas — Zērapenas (Koenigsberg — Seerappen) lidlaukā. Laiks bija skaidrs, bez neviena mākoņa. Krievu tanku ķīlis bija jau pie Klaipēdas, varēja sagaidīt satikšanos ar krievu iznīcinātājiem. Grupa startēja agrā pēcpusdienā, pa vienai lidmašīnai, lidojot virs jūras pāris metru augstumā, iekšpus vācu krasta aizsardzības laivu ķēdes. Tā ar krēslas iestāšanos visas mūsu lidmašīnas sasniedza Zērapenas lidlauku.

Nākošā rītā, 10. oktōbrī, tajā pat lidlaukā bija redzama bagātīgi dekorēta vācu lidotāju rota, bruņota ar lāpstām un citiem darba rīkiem. Ar to kļuva skaidrs arī mūsu tālākais liktenis.

10. oktōbŗa pēcpusdienā grupa nolaidās Serocki lidlaukā un nodeva lidmašīnas vācu vadībai. Lidotājus un līdzlidojušos mechāniķus autobusos pārveda uz Hehenzalcas lidlauku (bij. Polijas daļā ap 40 km no Tornas). Šis nakts iznīcinātāju lidlauks bija tikai administrātīvi aizņemts, rēgulāra lidošana te nenotika. Sekoja bezdarbība līdz 26. oktōbrim.

Kopš 1944. gada 11. augusta pastāvēja OKL pavēle par Latviešu av. leģiona pastāvēšanu ar tā komandieri un Grobiņas bazes pāriešanu latviešu komandēšanā. Līdz pat oktōbrim Grobiņas bazē nekas negrozījās. Tur komandieris arvienu vēl bija maj. Endress, kas klusi, bet izvairīgi sabotēja šo 11. augusta pavēli. Pret pltn. Ruceli Endress bija korrekts, bet izvairījās sadarboties. Kopš 1944. gada 11. augusta Grobiņas lidlaukā bazes nosaukums bija Ergaenzungs Fliegergruppe Lettland (EFL), bet tomēr līdz av. leģiona izformēšanai lietoja veco nosaukumu — Ergaenzungs Nachtschlachtgruppe Ostland (ENG). Tas deva iemeslu secināt, ka kaut kur OKL bija Latviešu av. leģionam pretinieki resp. maj. Endresa atbalstītāji. Ka tas tā bija, pierādījās novembrī, kad notika praktiskā av. leģiona izformēšana.

Faktiskais stāvoklis bija šāds:

1) Maj. Endresa nomainīšana ar latviešu aviācijas virsnieku bija izlemta reizē ar pavēli par Av. leģ. Latvija dibināšanu. Maj. Endresam bija jārīkojas, lai visu sagatavotu EFL nodošanai latviešu komandierim.

2) Pltn. Rucelim Kommandeur Luftflottentruppen 1 ģen.-maj. Krīgers bija uzdevis atrast piemērotu kandidātu un to iesaukt resp. pārvietot uz Av. leģ. Latvija. Šīs formālitātes tālāk kārtot piekrita Luftflotte 1 personālai daļai.

3) 17. augustā pltn. Rucels aizlidoja uz Liepāju un personīgi iepazīstināja maj. Endresu ar 1. un 2. punktā minēto, starp citu aizrādīdams, kā līdz EFL nodošanai latviešu virsniekam viņš nevēlētos iemaisīties maj. Endresa komandieŗa funkcijās. Tai pašā dienā Rucels aizlidoja atpakaļ uz savu stābu Rīgā.
4) 26. aug. Av. leģ. komandieris bija Aizsargu stābā un dabūja piekrišanu atbrīvot maj. Tomasu no viņa pienākumiem šai stābā. Personīgā vizīte pie ģen. Dankera un ģen. Bangerska iegūta arī viņu piekrišana maj. Tomasa pārskaitīšanai uz Av. leģ., nozīmēšanai EFL komandieŗa amatā.
5) Maj. Tomass pēc gaŗajām formālitātēm, beidzot ieradās Av. leģ. rīcībā 18. sept. un saņēma dokumentus braukšanai uz Liepāju 20. sept., pēc vizītes Luftflotes 1 stābā.
6) Bet jau 22. sept. pienāca rīkojums par Av. leģ. Latvija stāba un EFL pārvietošanu uz Vāciju. Sakarā ar to nebija piemērots moments nodot EFL maj. Tomasam, jo bija vajadzīga maj. Endresa pieredze un vācu procedūru zināšana sarežģītajās parvietošanās gaitās.
7) Iespējams, ka Gaisa Flotes stābs jau plānoja event. Av. Leģ. Latvija izformēšanu, gadījumā, ja Rīga kristu un vienības pārvietotu uz Vāciju. Pltn. Rucelim pagaidām par to nekāda informācija nebija dota.
8) Latvija av. leģ. stābs Rīgu atstāja 23. septembrī reizē ar 1. Gaisa flotes stābu (Rīgā un R. jūrmalā palika tikai Operātīvā daļa un Gaisa flotes komandieŗa kaujas komandpunkts). Abi stābi Palangā ieradās 24. sept. Tur tie palika līdz 8. oktōbrim, kad tos abus vienlaicīgi pārvietoja uz Bruesterort'as aviācijas bazi Austrumprūsijas ZR stūrī, Samlandes pussalas Z galā.
9) Ņemot vērā maj. Endresa ļoti sekmīgo darbu latviešu aviācijas vienību apmācīšanā un formēšanā, kā arī draudzīgu izpratni un izpalīdzību latviešu kaŗavīriem un viņu ģimenēm, Endresam daudz kas būtu jāpiedod. Jāņem vērā arī tas, ka maj. Tomasa izprasīšana padotības kārtībā un gaisa spēku sazināšanās ar Reichsfīrera Hauptamtu Berlīnē nebūt nevilkās ilgāki, kā jebkuŗa cita virsnieka izprasīšana no SS un policijas vienībām un iestādēm. Vienmēr galīgo lēmumu pieņēma Berlīnē un no turienes, nevis steidzamības kārtā, bet pieturoties pie parastās rutīnas, atbildes nāca padotības kārtībā caur daudziem stābiem.

10) Maj. Endress, vācu ģenerāļa dēls, bija aktīvs NSDAP partijas biedrs un kā tāds nevēlējās augstākos amatos redzēt cittautiešus. Pieņemams, ka Latviešu aviācijas leģiona nodibināšana neietilpa maj. Endresa personīgos plānos. Tomēr izšķiroša loma piekrita ģen.-ltn. Ungeram un ģen.-maj. Krīgeram, kuru uzskati Latv. av. leģionam bija labvēlīgāki.

Kaut nekur neparādījās pltn. Bulmaņa atbrīvošana no NSG 12 komandieņa amata un pltn. Rucela atbrīvošana no Latviešu av. leģ. komandieņa amata (tas gan notika daudz vēlāku), latviešu av. vienību izformēšanā abiem pltn., pie tam oficiāli amatos esošiem, nebija nekādas līdzrunāšanas. Viss demonstrātīvi bija atstāts maj. Endresa rokās. Arī ģen. Bangerskis no vācu puses par notiekošo nebija informēts.

Izformēšanas norise (no vācu puses) dažos gadījumos norita rupji, nedisciplīnēti un krimināli. 1944. gada 27. oktōbrī uz Dāniju izbraucošo grupu vadīja vācu kpt. Grocke (Grotzke). Pirms izbraukšanas vācu instruktori Alt — Dammā izkratīja latviešu instr./kar. mantas un noņēma resp. piesavinājās visas privātās mantas, kā zeķes, cimdus, veļu un citas. Saprotams, no latviešu puses pretdarbība neizpalika, jo mūsu karavīri jutās pazemoti.

14. novembrī, kad lielākā Latv. av. leģiona karavīru daļa, arī Igauņu av. leģiona vīri, bija sapulcināti jau Alt — Dammas lidlaukā, maj. Endress sapulcināja abu tautību karavīrus un to ierindas priekšā atļāvās nievājošus vārdus pret igauņu av. karavīriem it kā par dezertēšanu. Tas noskaņu pret vāciešiem vēl vairāk saasināja. Runas beigu daļā maj. Endress gan atzina, ka izformēšana notiekot benzīna sliktās piegādes dēļ un ka līdzīgs stāvoklis esot daudzām aviācijas skolām Vācijā.

Grobiņas av. skolas lidmašīnas 1944. gada 21. septembrī izlidoja no Grobiņas ar gala mērķi Alt — Dammas (Alt — Damm) lidlauku pie Štetinas. Pēc degvielu uzpildīšanas un pārnakšņošanas (Heiligenbell un Stolpe) gala mērķi tās sasniedza 22. septembrī.

Grobiņas bazes pārējais personāls pārcēlās uz Vāciju pa dzelzceļu. Izbrauca no Grobiņas 26. septembrī un Alt — Dammā (lidlaukā) izkrāvās 28. septembrī. Pēc tam gandrīz viss oktōbris pagāja bezdarbībā. Apm. 100 vīru instr. vadībā nosūtīja uz trim nedēļām (okt./nov.) Deutsche Krone rajonā nocietinājumu būvdarbos.

Oktōbŗa pēdējās dienās Alt — Dammā un Hohenzalcā ieradās NSG 12 lidotāji un 1. esk. zemes transporta personāls. Bet novembŗa pirmajās dienās Alt — Dammā atradās jau viss Latv.

Lidošanas tiesību apliecība latviešu Av. leģiona lidotājiem 2. pasaules kara laikā. Apliecības īpašnieks ltn. Ernests Ātrens.

av. leģiona sastāvs. Sākās tā izformēšana. Tā nenotika bez abpusējiem asumiem. Kā pirmos uz SS galv. pārvaldi aizsūtīja 1. esk. kom. kpt. A. Salmiņu (no turienes viņu nosūtīja uz 19. div. Kurzemē, viņa tālākais liktenis nezināms).

Av. leģiona karavīrus sadalīja un nosūtīja:

1) ap 25 virsniekus un ap 800 instr./kar. (divos ešelonos 27. oktōbrī un 3. novembrī) uz Nīmindegabu (Nymindegab) Dānijā. Tā atradās Ziemeļjūras A krastā, 60 km R no Esbjergas. Tas bija zvejnieku ciems pie artilerijas poli-

gona, ar mūŗa un koka kazarmju ēkām. Tur bija neliels krasta aizsardzības garnizons.

2) 6 virsniekus un apm. 100 instr./kar. novembŗa beigās uz 11. Smago zenītartilerijas dzn. Kēnigsbergā.
3) 3 virsniekus novembŗa beigās uz latviešu būvpulkiem Tornā.
4) 4 virsniekus uz SS galveno pārvaldi, no kurienes tos vēlāk nosūtīja uz 19. un 15. div.
5) 10 vecāko mechaniķu grupas, katru 8 cilvēku sastāvā, uz dažādām aviācijas fabrikām un lidlaukiem. Viņus nodarbināja bumbvežu demontēšanā. Viņu liktenis ir dažāds.

NYMINDEGABĀ — Dānijā

1944. g. 16. okt. Av. leģ. Latvija k-ra sarunā ar ģen.-maj. Krīgeru par notiekošo leģiona izformēšanu un nākotnes gaitām, ģen. Krīgers nāca ar padomu un atbalstu pltn. Rucelim nekavējoties braukt uz Berlīni un personīgās sarunās Oberkommando der Luftwaffe un Lw ministrijā atrast izdevīgāko atrisinājumu latviešu aviācijas kaŗavīru turpmākai izmantošanai. Trīs dienas, no 18. — 20. okt., pltn. Ŗ. notika sarunas ar attiecīgām Lw iestādēm Berlīnē. Oberkommando d.Lw norādīja, ka latviešu kaŗavīru tālākā izmantošanā sarunām jānotiek ar ģen.-maj. Barenthin'u Lw ministrijā.

Ģen.-maj. Barenthins izteicās, ka būs grūti reālizēt latviešu kaŗavīru palikšanu vienkopus. Trūkst lidmašīnu un degvielu un vācieši ir spiesti izformēt daudzas savas lidojošās vienības. Mūsu apmācības līmenis neatbilst neatkarīgas zemes kaujas vienības radīšanai, bet mūsu pārskaitīšana uz Latviešu leģionu nav iespējama, jo ir pieņemts negrozāms lēmums, ka Av. leģ. Latv. kaŗavīriem arī turpmāk jāpaliek gaisa spēku rīcībā.

Varbūt Izplētņu lecēju armijas stāba priekšnieks ģen.-ltn. Conrath's varētu atrast citu atrisinājumu un pa tāļruni nokārtoja pltn. Rucelim vizīti pie ģen.-ltn. Conratha 19. oktōbrī.

19. oktōbŗa vizītē pie ģen.-ltn. Conratha pltn. Rucelim asistēja kpt. Horbachs no Gaisa spēku ministrijas un kpt. Freigangs no Hermann Göring kazarmām, kur organizēja papildinājumus izplētņu lecēju vienībām. Sarunu rezultātā ģen.-ltn. Conraths piekrita latviešu kaŗavīru paturēšanai vienkopus apmācīšanai par izplētņu lēcējiem.

20. okt. pltn. Rucelim bija jāierodas atkal pie ģen.-maj. Barenthina nokārtot sīkāk pieņemto atrisinājumu. Ģen.-maj.

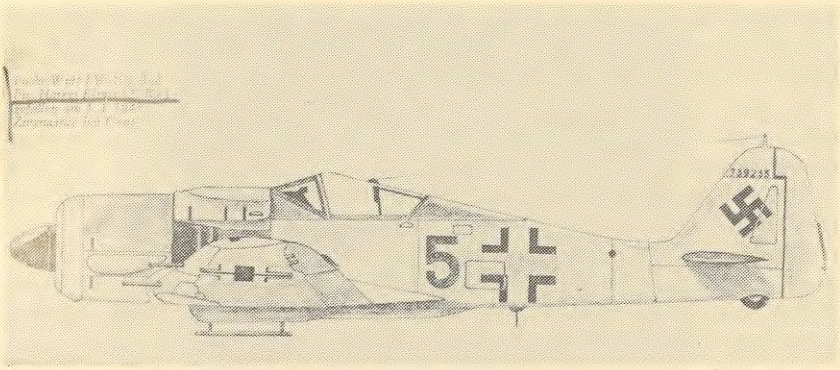

Seržanta Harija Klinta mašīnas zīmējums. „Cigārs 5". Bija zilā krāsā.

Barenthins minēja vairākus iespējamos apmācības centrus: 2 Vācijā un 1 Dānijā. Ģen.-maj. Barenthins izteicās, ka Vācijā šie apmācības centri ir ļoti pārslogoti, kamēr Dānijā tiek radīts pilnīgi jauns apmācības centrs. Ģenerālis jautāja, vai latviešiem būtu iebildumi braukšanai uz Dāniju? Ievērojot, ka Dānijas variants iegūtu vairāk laika, jo jāformē jauns centrs pirms apmācību sākuma, kā arī drošība no gaisa uzbrukumiem, labas telpas un citi apstākļi, pltn. Rucels, pēc tālsarunas ar ģen.-maj. Krīgeru Bruesterortā, piekrita Dānijas variantam. Lēmumu iespaidoja apstāklis, ka austrumu frontei pakāpeniski sabrūkot un pēc Latvijas telpas paredzamās atstāšanas vissvarīgākais bija glābt un taupīt latviešu kaŗavīrus no veltīgiem upuŗiem frontē un krišanas krievu gūstā.

22. okt. pltn. Rucels ar savu dienesta auto devās ceļā no Bruesterortas, lai Esbjergu Dānijā sasniegtu 25. oktōbrī, pirms latviešu kaŗavīru dzelzceļa transporta ierašanās.

No 25. līdz 27. okt. pltn. Rucels kopā ar vācu izpletņlēcēju armijas pltn. Fiksu (Fix), kuŗš Esbjergā ieradās 25. okt. kā apmācības centra vadītājs, bija vizītē pie vietējā garnizona priekšnieka plkv. Vegmaņa (Wegmann), kas arī komandēja Esbjergā un plašā apkārtnē novietoto vācu divīziju. Pēc tam viņš, izmantojot pltn. Rucela auto, apbraukāja un rekogniscēja Esbjergas tuvāko un tālāko apkārtni un rezultatā pēc trīs dienu meklēšanas izšķīrās par Nymindegab'u, kur bija novietojums ērtās kazarmās, mežainā apvidū Ziemeļu jūŗas krastā.

Novembŗa pirmajās dienās divos ešelonos šeit ieplūda lielākā daļa (kā jau minēts — ap 25 virsnieki un 800 instr. un kareivji)

Latviešu av. leģiona vīru. Priekšā jau bija nedaudzi igauņu virsnieki un instr./kar., Igauņu av. leģiona piederīgie. Igauņu lielākā daļa bija novietota Esbjergā.

Te par Igauņu un Latviešu av. leģionu kaŗavīru priekšnieku deklarējās vācu izplētņlēcēju pltn. Fikss (Fix), ļoti nesavaldīgs un rupjš virsnieks.

Viņa uzdevums esot formēt Baltiešu izplētņlēcēju leģionu (Baltische Legion der Fallschirmarmee). Pēc dažām dienām gan paziņoja, ka formēšot kājniekus vācu izplētņlēcēju armijai. Fikss savus lēmumus parasti paziņoja rītos — ierindas priekšā. Viņa rīcībā bija no Grobiņas bāzes daži rakstveži un NSG 12 bij. sakaru virsnieks vltn. Bindhaks.

Latviešu instruktorus un kareivjus Fikss personīgi sadalīja divās grupās, piedalot katrā grupā pa diviem latviešu virsniekiem kā tulkiem. Nekādas citas funkcijas viņiem neuzlika. Lielās divas grupas Fikss sadalīja mazākās daļās pēc nepazīstama sadalījuma un to priekšnieki bija vācu instruktori. Apmācīja kājnieku ierindu jaunkareivju kursa līmenī. Pārējiem virsniekiem, v. v. un vserž. uz mācībām nebija jāiet, jo tiem ,,neesot izplētņu lēcēju bikšu''. Tas bija bērnišķīgs ieganstS, lai virsniekus atšķirtu no kareivjiem.

Dažus virsniekus tūliņ pēc ierašanās Dānijā aizsūtīja uz SS galv. pārvaldi un viņi nokļūva 15. div. vai būvpulkos. Lai vēl vairāk virsniekus atšķirtu no kareivju tuvuma, vienu lielo grupu pārcēla uz citu ciemu — Kēbeku (Købek) un tur par ,,uzraudzītāju'' bija vltn. Bindhaks.

Ar pltn. Fiksu no vienas puses un latv./igauņu virsniekiem no otras puses ar katru dienu attiecības saasinājās. Fikss pēc katrām pusdienu maltītēm mēdza noturēt dažādas pārrunas. Tās arvienu beidzās ar histērisku kliegšanu no viņa puses. Kādā dienā Fikss sapulcētiem teica: ,,Es nezinu, ko lai ar jums daru. Nevaru jūs nozīmēt par rotu vai vadu komandieŗiem.'' Maj. Tomass viņam atbildēja: ,,Šeit ir virsnieki, kas A frontē komandējuši rotas un bataljonus.'' Fikss: ,,Es jūs, latviešus, pazīstu, 1919. gadā mēs kaŗojām kopā, tad jūs uzbrukāt mums no muguras un mani pie Bauskas sašāvāt kājā''. Tas lika domāt, ka Fikss bijis Bermonta armijas piederīgais.

Citā reizē maj. Tomass prasīja visus latviešus nosūtīt Latviešu leģiona rīcībā. Fikss atbildēja, ka viņam tāds leģions neesot zinams un mēs piederot pie vācu gaisa spēkiem.

Ļoti ass konflikts notika novembŗa pirmajā pusē. Bija pienākusi pavēle kāda igauņu v. v. (Fahnenjunker) paaugstināšanai ltn. dienesta pakāpē. Fikss, virsnieku sapulcē vairs nevaldot par sevi, kliedza: ,,Ja es šo igauņu v. v. paaugstinu par ltn., tad mani

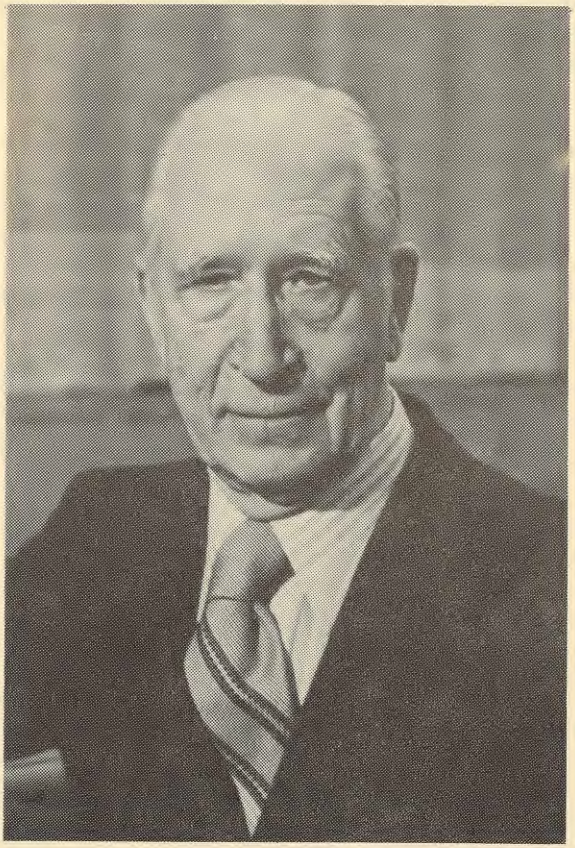

Pltn. Rucels — 1978. gada uzņēmums.

(domāti vācieši) seržanti jāpaaugstina par kapteiņiem."

Sakarā ar nesaskaņām ar pltn. Fiksu pltn. Ruceli izsauca pie General für ausländisches Personal der Luftwaffe ģen.-ltn. Grosch'a, kas atradās ar savu stābu Altes Lager pie Jüterbogas D no Berlīnes.

Pa ceļam 4. nov. Berlīnē pltn. Rucels apmeklēja ģen. Bangerski un ģen.-maj. Barenthinu. Sarunās tika uzsvērts princips, ka latvieši necīnīsies ar rietumu sabiedrotiem rietumu frontē un izmantojami Latvijā vai Latvijas robežu tuvumā.

6. nov. pltn. Ruceli pieņēma ģen.-ltn. Grosch's. Pltn. R. informēja par apmācības apstākļiem Dānijā, par pltn. Fiksa

naidīgo nostāju pret latviešu karavīriem un nevēlēšanos tikt iesaistītiem rietumu frontē, bet gan Latvijā vai Latvijas robežu tuvumā. Ģen.-ltn. Grosch's uzsvēra, ka viņš pretojas jēdzienam ,,leģions'' un mūsu padotību nokārtos citādā veidā. (Pltn. Ruceļa personīgs slēdziens: kad vairs nav Latvijas territorijas, kur vervēt un iesaukt tautas dzīvo spēku, — vajadzība pēc ,,leģiona'' atkrīt).

6. nov. vakarā pltn. Rucels informēja ģen. Bangerski, klātesot viņa stāba priekšniekam vplkv. Silgailim, par sarunu rezultātiem.

Šo sarunu rezultātā un pateicoties ģen. Bangerska spiedienam, bijušie Av. leģ. Latvija karavīri ar 1944. g. 3. decembri izgāja no pltn. Fiksa padotības un viņus nosūtīja uz Kēnigsbergu vācu zenītartilerijas padotībā.

Nymindegabā ar dāņiem nodibinājās ļoti draudzīgas attiecības. Par dāņu kronām bija viss pērkams, un vietējā krogū latviešus apkalpoja pirms vāciešiem. Tas savukārt nepalika nepamanīts vāciešiem. Bija gadījums, kad kāds dānis — vācu spiegs, izprovocēja divus latviešus kareivjus pārdot šautenes. Pārdošana nenotika, bet tomēr kareivji tika tiesāti un nosūtīti uz kādu soda vienību frontē. Viens no viņiem karu pārdzīvoja, bet par otru nekādu ziņu nav, jo abi tie nebija kopējā soda vienībā.

10. novembrī virsniekus, v. v. un virsseržantus no Nymindegabas nosūtīja uz Esbjergas sabumboto lidlauku kājnieku kursos. Kursos bija arī igauņu virsnieki, v. v. un v-seržanti. Kursu priekšnieks bija kāds vācu v-serž., apmācītāji vācu instr. un dkar. Novietojums barakās pa 10 istabā, kaut vācu instr. bija katram sava istaba. Apmācības notika jaunkareivju kursa apmērā!

18. novembrī Nymindegabā pltn. Fikss būdams stipri iereibušā stāvoklī teica latviešu grupai bezsatura runu, kuras beigās apliecināja savu kādreizējo piederību Bermonta armijai.

1944. gada 1. decembrī Esbjergā ieradās pltn. Fikss uz kursu noslēgumu. Sagadījās, ka neviens Fiksam nekomandēja, par ko viņš pārskaitās un pilnīgi eksplodēja. Par kursiem Fikss deva novērtējumu: kursi bijuši pirmklasīgu vācu instruktoru vadībā, bet sekmes bijušas vājas. Kursantu politiskā stāja esot šaubīga un kursanti par izplētņlēcējiem nederot. Viņš esot uz Berlīni ziņojis par mūsu politisko stāju un šauboties, vai latviešu un igauņu tautas pēc kara tikšot rehabilitētas. Viņam esot uzdots Baltijas izplētņlēcēju leģionu izformēt. Tuvākās dienās mēs tikšot nosūtīti uz Vāciju un tur tikšot sagatavoti par zenītartileristiem.

Kursu beigušie Fiksa attestējumā bija derīgi:

— par btl. kom. un rotu kom. neviens,
— par vadu komandieriem divi — maj. Tomass un viens igaunis,

— pārējie esot derīgi grupu komandieru amatiem, izņemot trīs igauņus (virsniekus), kuŗi nederot arī grupu kom. amatiem!

AVIĀCIJAS LEĢIONA KAŖAVĪRI ZENĪTARTILERIJĀ

1944. gada 3. decembrī visi Dānijā esošie Latviešu av. leģiona kaŗavīri — 22 virsnieki un 830 instr./kar. kopējā ešelonā pltn. Rucela vadībā izbrauca no Esbjergas uz Kēnigsbergu (Koenigsberg). 5. decembrī viņi iebrauca Kēnigsbergā, novietojās Belkes (Boelke) kazarmās un nokļuva Smagās zenītartilerijas apmācību un papildinājumu 11. divizionā. Šis dzn. piederēja pie 18. zenītart. div., 11. dzn., komandēja maj. Kiršs (Kirsch). Priekšā atradās bij. Latviešu av. leģiona 7 virsnieki un 140 instr./kareivji, kuŗi pēc EFL galīgās izformēšanas bija tiešā ceļā nosūtīti uz pieminēto zenītart. dzn. Kopā ar no Dānijas ieradušamies, Kēnigsbergā nu bija 1944. gada 5. decembrī 29 virsnieki un 970 instr./kar.

6. decembrī 11. dzn. kom. maj. Kiršs iepazinās ar ieradušamies latviešu virsniekiem. Viņš izteica izbrīnu par pāragru cilvēku ierašanos. Viņam neesot programmas, ko ar virsniekiem darīt. Pagaidām virsniekus sadalīšot starp trīs baterijām primitīvu apmācību iziešanai. Vēlāk virsniekus nosūtīšot uz speciālu zenītart. skolu. Bija paredzēts formēt divas latviešu zenītart. baterijas, kuŗās būšot vietas diviem virsniekiem. Instr./kar. esot piedalīti 3. btr. komandieŗa rīcībā.

Ar šādu rīcību no 6. decembŗa virsnieki bija atšķirti no kareivjiem. Ar to pašu dienu sākās arī apmācības. Teorētiskās — kazarmās, visiem virsniekiem kopējas. Praktiski — savu btr. lielgabalu pozicijās apm. 2 km attālumā no kazarmām. Apmācības notika lietišķi, attiecīgu speciālistu vadībā.

Tālākās cilvēku sadales, komandējumus un c. rīkoja tikai vācieši.

Decembŗa vidū apm. 60 instr./kar. nosūtīja uz Šēngavu (Schoengau) — 8,8 cm zenītlielgabalu mērinstrumentu apkalpošanas skolu. Īsi pirms 1944. gada Ziemassvētkiem no Kēnigsbergā esošiem latviešiem nosūtīja un smagās zenītartilerijas vienībām — Marienburgā 90, Elbingā — 150 un Graudencā (Graudenz) — 90 vīrus. Nosūtīto vidū bija arī instruktori — jaunākās dienesta pakāpēs.

Dzn. kom. maj. Kiršs ierosināja katrā grupējumā līdzi sūtīt dažus virsniekus. Šo ierosinājumu noraidīja 18. zenitartilerijas

divīzija, norādot, ka virsniekiem būšot jādodas uz Zenītartilerijas skolu Štetinā (Stettin).

Nosūtītie 330 vīri nokļuva smagās zenītart. vienībās, kuŗas skaitījās ,,Heimatflack'', t.i., valsts aizsardzībai.

1945. gads

Janvāŗa pirmajās dienās divīzijā notika pārgrupēšanās un komandieŗu maiņa. Latviešu virsnieki palika neievēroti. Mācības turpinājās ierastā veidā līdz 20. janvārim. 21. janvārī nāca pavēle sagatavoties pārvietošanai. Kēnigsbergā sāka ieplūst bēgļi un atkāpjošās armijas masas.

23. janvārī latviešu virsnieku grupai pienāca rakstiska pavēle: ar kuģi ,,Der Deutsche'' plk. 16.00 izbraukt uz Štetinu. Virsnieki uz kuģa ieradās laikā. Pusnaktī armijas kājnieku patruļa visus kaŗavīrus no kuģa nodzina. Kēnigsberga bija izsludināta par cietoksni, kuŗu kaŗavīri atstāt nedrīkstēja. Virsnieki apmeklēja kaŗaspēka etapa punktu (Leitstelle), bet arī te bija sajukums. Agrā rītā visi bija atpakaļ Belkes kazarmās. Tās bija pārpildītas bēgļiem, ievainotiem un svešiem kaŗavīriem. Virsniekus nosūtīja SS un policijas vadītāja rīcībā Kēnigsbergas aizstāvēšanai. Pret to protestēja pltn. Rucels, jo virsnieki bija mērķtiecīgi atšķirti no kareivjiem. SS un policijas vadītājs latviešu virsniekus sūtīja tālāk — Kēnigsbergas kaujas komandanta rīcībā. Tas savukārt virsniekus pārkomandēja Austrumprūsijas gaisa spēku pavēlnieka rīcībā. Šajā amatā bija iecelts 1. Gaisa flotes vienību stāba bij. priekšnieks ģen.-maj. Ube (Uebe), kuŗa padotībā Latvijā bija NSG 12, tātad mums pazīstams. Ģen. Ube sazinājās ar ģenerāli OKL, kuŗš pārzināja nevāciešu av. vienības Vācijā (General fuer auslaendische Personal der Luftwaffe bei OKL). Ar pēdējā piekrišanu izsniedza virsniekiem un dažiem v. v. komandējumu apliecības — ierasties Dancigā Latv. leģ. ģenerālinspektora ģen. Bangerska rīcībā. Rēgulāras satiksmes ar Dancigu vairs nebija, atlika ceļš kājām. Pie 18. zenītart. div. kā sakaru virsnieku atstāja vltn. Ludvigu Grāve.

25. janvārī virsnieki ar vilcienu atstāja Kēnigsbergu un nokļuva Pilavas (Pillau) ostā. 27. janvāŗa rītā plk. 06.30 tie uzsāka gājienu uz Dancigu, ko sasniedza 29. janvāŗa pēcpusdienā. Elbingas rajonā virsnieku grupai pievienojās daži mūsu av. kareivji no Elbingas cietokšņa. 31. janvārī ģen. Bangerskis virsnieku grupu un tai pievienojušos kareivjus novirzīja uz Neubrandenburg'u — Latviešu leģiona piederīgo pulcēšanās vietu, kur av. grupa ieradās februāŗa pirmajās dienās.

No Dancigas pltn. Rucels devās uz Berlīni — OKL un tikai 1945. gada februārī viņu oficiāli atbrīvoja no Latv. aviācijas leģiona komandieŗa amata, nosūtot viņu ģen. Bangerska rīcībā.

Februāŗa vidū no Šēngavas (Schoengau) Neubrandenburgā ieradās arī mērīšanas instruktoru kursanti, jo ceļš uz Kēnigsbergu bija slēgts. Neubrandenburgā salasījās arī tie av. kaŗavīri, kuŗi no Kēnigsbergas bija bijuši atvaļinājumos, slimnīcās, komandējumos un nelielā skaitā izkļuvuši no Graudencas, Elbingas un c. vietām.

Februāŗa beigās Neubrandenburgā bija apm. 25 av. virsnieki un 120 av. instr./kar.

Ar frontes tuvošanos martā visus aviācijas kaŗavīrus no Neubrandenburgas, vairākos paņēmienos, nosūtīja uz Dāniju — Korsēru un Skelskēru (Kørsar, Skølskør) un citām vietām. Aprīļa beigās av. kaŗavīrus kopā ar leģiona rezerves btl. vīriem neapbruņotus sūtīja ,,glābt'' Vāciju. Viņi tika līdz Šlezvigas (Schleswig) rajonam. Ar dažu av. kaŗavīru iniciātīvu un veikliem darījumiem av. vīri atgriezās Dānijā un te sagaidīja kapitulāciju. Pēc tam maija beigās viņi nokļuva angļu armijas gūstā Heides (Šlezvig — Holšteinā) rajonā un vēlāk Cēdelgēmā Beļģijā.

NOTIKUMI ZENĪTARTILERIJAS KAUJAS VIENĪBĀS

Uz 1945. gada 21. janvārī Kēnigsbergā palika viens virsnieks un ap 550 instr./kar., piedalīti 11. divizionam, t.i., tā 6., 7. un 8. baterijai. Naktī no 20. uz 21. janvāri sākās kaujas poziciju pārbūve — no lielgabalu gaisa mērķu pozicijām pret lgb. zemes mērķu pozicijām. Darbus veica savlaicīgi. Pirmās kaujas ar krievu tankiem notika 23. janvārī, kuŗās piedalījās arī latvieši. No Kēnigsbergā palikušiem latviešu kaŗavīriem rietumos nokļuvuši tikai pirmo kauju sākumā ievainotie, to liecības ir dažādas. Domājams, ka kritušo varētu būt kāda ½ %. Ievainoto lielākā daļa nokļuva krievu gūstā. No dzimtenes ziņas vēsta, ka gūstekņi, kuŗi pārdzīvojuši ,,piešķirto normu'' vergu darbos, atlaisti dažādos termiņos.

Zināms viens latviešu kaŗavīrs, kuŗš pēc kapitulācijas kopā ar franču kaŗa gūstekņiem iznācis no Kēnigsbergas uz R.

Marienburgā bija ap 90 instr./kar. Par viņu kaujas darbību pēc krievu 1945. gada janvāŗa uzbrukuma, nav nekādu ziņu. Tāpat nav ziņu par kapitulācijas un pēckapitulācijas posmiem.

Elbingā bija ap 150 instr./kar. Pēc ierašanās 1944. gada decembrī viņi sadalīti pa vairākām baterijām, dažādiem uzdevumiem. Kaujas darbība ar krievu tankiem sākusēs 26./27. janvārī.

Daži latviešu karavīri janvāra beigās no ielenkuma izkļuva un ieradās Neubrandenburgā.

Graudencā bija ap 90 instr./kar. Viņus sadalīja starp divām smagās zenītart. baterijām. Novietnes un pozicijas starp btr. bija tālu, sakari latviešu starpā ar gadījuma raksturu. 220/L. btr. starp kareivjiem bija iedalīti tikai divi latviešu instruktori, abi gados jauni. Attiecības ar vāciešiem bijušas korrektas. Latvieši paši tulkoja lgb. aprakstus un mācījās to materiālo daļu. Ar janvāra otro pusi btr. pārvietoja Vislas labajā krastā, pozicijās zemes mērķu apkarošanai. Kaujas sākās februāra vidū ar krievu tankiem un kājniekiem. Pēc lgb. zaudēšanas karavīrus iesaistīja kājnieku cīņās. No ielenkuma izlaušanās notika mazās grupās ar individuālu raksturu. Aprīlī daži latvieši izlauzās līdz Dancigai un nokļuva Neubrandenburgā. Pēc aculiecinieku stāstiem līdz martam abās btr. bijuši 4 kritušie un ap 30 ievainotie. Vai ievainotie izvesti no ielenkuma — nav zināms. Īsi pirms Graudencas cietokšņa padošanās daudzi latviešu karavīri privātizējušies pie civīliem bēgļiem.

Ir pārbaudītas ziņas, ka pēc Graudencas ieņemšanas krievi iesaistījuši darbos visus pilsētas un apkārtnes iedzīvotājus. Darbi: civīlo un militāro mantu vākšana un lādēšana dzelzceļa vagonos transportam uz austrumiem. Aprīlī no šīm darba kolonnām izlasīti visi austrumu zemju bēgļi — vīrieši, iesaistīti sarkanā armijā un nekavējoši sadalīti starp tās vienībām. Formas ietērpi viņiem nav izsniegti un komisāri bravūrīgi teikuši, ka tos varēšot dabūt no kritušiem.

Zināms viens latviešu zenītartilerists no Graudencas ielenkuma, kurš iesaistīts sarkanā armijā kāda pulka sapieru vadā un tā sastāvā forsējis Oderu. Pēc kapitulācijas dezertējis no sarkanās armijas un ar dāņu karodziņu pie krūtīm ieradies rietumos.

Zināms arī otrs latviešu zenītartilerists, kas esot vācu formas tērpā iesaistīts sarkanā armijā un nokļūvis vācu gūstā. Bijušas grūtības viņa identificēšanai.

AVIĀCIJAS LEĢIONA ZENĪTARTILERIJAS VIENĪBAS

Pie Latviešu av. leģiona pastāvēja arī savas šī leģionā zenītart. vienības.

Sakarā ar krievu 1944. gada vasarā A frontē ievadīto lieluzbrukumu un vācu armijas piespiesto atkāpšanos uz Latviju, vācu vadība nolēma Rīgas gaisa aizsardzībai formēt arī latviešu

zenītart. baterijas. Šim nolūkam pltn. Ruceli 25. jūlijā aicināja uz 1. Gaisa flotes stābu un iepazīstināja ar pavēli par latviešu zenītart. btr. formēšanu.

Bija paredzēts saformēt vienu zenītart. dzn. (Flack Abt. 385), sastāvošu no 3 btr. ar sešiem 8,8 cm zenītlgb. katrā.

Šo latviešu dzn. pakļāva vācu 43. zenītart. pulkam (Flack Rgt. 43), kuŗa komandierim plkv. Krempem bija uzticēta tā formēšana. Attiecīgā personāla komplektēšana btr. bija uzdota pltn. Rucelim. Tas arī tajā pat dienā stājās sakaros ar Latviešu leģiona ģenerālinspekciju. Trūkstot latviešu zenītart. virsniekiem, dzn. un btr. komandējošo virsnieku sastāvā bija tikai vācieši. Bija gan paredzēts šos vācu virsniekus vēlāk aizstāt ar latviešiem, bet sakarā ar Rīgas drīzo krišanu krievu rokās un Latviešu av. leģiona pārvietošanu uz Vāciju un vēlāko izformēšanu no tā nekas neiznāca.

Sākumā dzn. komandēja kpt. Maskovs (Maskow), bet vēlāk citi. Arī dzn. nummerāciju vēlāk mainīja.

1. btr. — oficiālā nummerācijā ,,4807" sāka formēšanu augusta sākumā un bija novietota Z no Grīziņkalna, pie dzelzceļa sliedēm. Šai btr. apmācības nolūkos bija piekomandēti ap 20 latviešu virsnieku.

2. btr. — oficiālā nummerācijā ,,4808" saformēja 3 — 4 nedēļas vēlāk un to novietoja Torņkalnā, Ziepniekkalna smilšu kāpās.

3. btr. — oficiālā nummerācijā ,,4809" saformēja septembŗa beigās un tā bija novietota līdzenumā starp Šarlotes ielu un Rīgas preču staciju. Rīgas krišanas laikā btr. vēl nebija galīgi saformēta un tā Rīgas aizsardzībā aktīvi nepiedalījās.

Btr. skaitliskais sastāvs bija 115 — 120 kaŗavīru un 40 — 60 gaisa spēku palīgu — jauniešu katrā.

1. un 2. btr. aktīvi piedalījās Rīgas gaisa aizsardzībā līdz tās krišanai krievu rokās. 1. btr. arī iznāca zemes sadursme ar ienaidnieka vienībām, kad 11. oktōbrī pa Rumpmuižas ielu Rīgai tuvojās 4 krievu tanki. Btr. tankus padzina, pašai bija arī daži ievainotie.

Pēc Rīgas atstāšanas visas 3 btr. pārvietojās uz Tukumu, kur tās līdz 20. okt. piedalījās gaisa aizsardzībā. Pēc tam btr. ar dzelzceļu pārveda pa frontes tuvākā aizmugurē jaunizbūvēto dzc. līniju caur Bērzmuižu, Vaiņodi uz Liepāju, kur tās tūdaļ ieņēma pozicijas Liepājas aizsardzībai.

1. btr. uz kādām piecām vai sešām dienām novietoja pozicijās pie Grobiņas šosejas un dzc. krustojuma un pēc tam pārvietoja D no Liepājas, kur tā ieņēma pozicijas Pērkones pagastā starp jūŗu un Liepājas ezeru.

2. btr. novietoja Liepājas kara ostā pie Tosmāres ezera un vēlāk Velna ciemā, Z no Liepājas stacijas.

3. btr., kura bija novietota Liepājas ostas bākas tuvumā, atradās krievu lidotāju uzbrukuma smagpunktā. Btr. zaudējumi tomēr nebija lieli — tikai daži ievainotie. Spēcīgākais gaisa uzbrukums bija ap 300 lidmašīnu sastāvā.

Īsi pirms Vācijas kapitulācijas pietrūka municijas, jo eksplodēja municijas noliktava un līdz ar to arī nācās zenītart. vienību skaitu samazināt. Ap 20. aprīli latviešu btr. karavīrus sadalīja starp vācu zenītart. vienībām, bet tos, kuri vēlējās, pārskaitīja uz 19. div. Lielai daļai šo vienību karavīru tomēr izdevās nokļūt Vācijā. Btr. iedalītos gaisa spēku palīgus nosūtīja uz Vāciju jau 1944. gada janvārī.

LATVIEŠU AV. LEĢIONA SAKARU VIETAS

Latviešu av. leģiona vadībai bija darīšanas ar šādām vācu dienesta vietām:

— Flugzeugfuehrerschule A/B Libau-Grobin,
— Ergaenzungs Nachtschlachtgruppe Ostland — ENG,
— Ergaenzungs Fliegergruppe Lettland — EFL (sākot ar 1944. gada 11. augustu),
— Luftflotte 1 — komandieris ģen. Flugbeils (Flugbeil),
— Luftflottentruppen der LF 1 — kom., ģen.-maj. Krīgers (Krueger),
— Luftflottentruppen stāba priekšnieks — ģen.-maj. Ube (Uebe),
— 1. Fliegerdivision — komandieris ģen.-maj. Falkenšteins (Falkenstein),
— Luftgau Ostland — komandieris ģen.-ltn. Ungers (Unger), komandieris ar 1944. gada augustu — ģen.-ltn. Langins (Langin),
— 3. Flack Division — komandieris ģen.-ltn. Antons (Anton).

Savas gaitas Latviešu aviācijas leģionā ir uzrakstījuši vltn. Millers un ltn. Āboltiņš. Tās ir šādas:

Eduards Millers

MŪSU KARA LIDOTĀJI VĀCU IZNĪCINĀTĀJU AVIĀCIJĀ

Otrā pasaules karā latviešu 1. naktsbumbvedēju eskadriļa vācu austrumu frontē bija izpelnījusies ļoti labas atsauksmes par vairāk

nekā divu mēnešu kaujas darbību. Vācu iznīcinātāju lidotāju zaudējumi rietumu frontē uztraucoši auga augumā. Jaunu lidotāju vajadzība bija steidzīga. Vācu aviācija vairs nespēja pārvaldīt kaujas lauka gaisa telpu tā, kā tas bija kara sākumā. To ievērojot — vācu bruņoto gaisa spēku vadība bija izlēmusi sagatavot latviešu kara lidotājus par iznīcinātāju lidmašīnu vadītājiem — lidotājiem. No 1. naktsbumbvedēju eskadriļas 1944. gada jūnijā izraudzīja 5 latviešu kara lidotājus nosūtīšanai apmācībām un iznīcinātāju lidotāju skolām.

Visi pieci pavadījam dažas dienas atvaļinājuma pie ģimenēm un pēc atvaļinājuma ieradāmies ar vilcienu Berlīnē. Berlīnes Gatow lidlaukā, Luftwaffe's iznīcinātāju stābā, mūs pieņēma pltn. Lützow's. Iznīcinātāju stābs nosūtīja mūs uz Parow lidlauku Stralsund'ē — un te sākās iznīcinātāju lidotāju skološanas pirmsākums. Tur jau bija ieradušies no citām vācu aviācijas vienībām daudzi skolnieki iznīcinātāju vadītāju mākas iegūšanai. Jau pirmā dienā lid. — apmācītājs vltn. Brunkhorst's pamatīgi māca mūs un liek lidot ar 4 dažāda tipa vācu mašīnām un arī kādu amerikāņu mašīnu, kara laupījumu. Lidojam katru dienu: priekšpusdienā — pēcpusdienā; saulē, lietū, skaidrā laikā, mākoņainā laikā . . . Amerikāņu bumbvežu uzlidojumi daudz mūs netraucē — tikai kādu stundu, un apmācības turpinās, it kā nekas nebūtu noticis . . . Parow lidlaukā darbojās vairākas apmācību grupas. Visi apmācāmie — kā tie, kuri nākuši no frontes — tā tie jaunie, kuri nākuši no tikko pabeigtām aviācijas skolām, — bija apgaroti ar ideālismu iemācīties un kļūt par iznīcinātāju lidotājiem. Sirsnīgā draudzībā pieņēmām un panesām kā grūtās, tā patīkamās lidapmācības. Te iepazināmies ar citāda veida lidošanu, nekā tas bija austrumu frontē. Mēs taisījam cilpas, mugurlidošanu, looping (mezglus), grīstes, zemos kaujas lidojumus, gaisa akrobātiku u.t.t. Lidojot lidskolotājam blakus vai aizmugurē vajadzēja darīt visu to, ko lidskolotājs darīja ar savu lidmašīnu: bija uzmanīgi jāskatās uz viņa lidmašīnu, jāietur viņa ātrums, lidošanas veids augstu gaisā vai tuvu pie zemes. Grupu lidojumos bija jāietur pusplākšņa atstatums aiz skolotāja lidmašīnas spārna. Tas prasīja labu lidošanas prasmi un sprindzinātu uzmanību. Skaisti bija akrobātikas lidojumi grupā virs zemām mākoņu kupenēm, apm. 3 — 4 kilometru augstumā, starp to spraugām un caur mākoņiem. Lidojām ar ARADO-90 lidmašīnām, bet vēlāk uz Plathe un Sagan lidlaukiem — ar FOCKE-WULF 190 iznīcinātāju lidmašīnām. Pēc tādas ,,dresūras'' nolaidāmies lejā lidlaukā nosvīduši, slapji — kā labi ,,izpeldināti'' . . .

Visas praktiskās apmācības bija apvienotas ar teorētiskām un taktiskām apmācībām. Pārlidojumi pār Vāciju nebija tie vieglie: ceļi un šosejas rādīja krustām, šķersām satrīpotu apvidu, un mazās apdzīvotas vietas un pilsētiņas izskatījās vienādas.

Un kad pēc visiem mākslas likumiem bijām ,,iedresēti'' iznīcinātāju lidotāju pamatzināšanās un lidprasmē, tad — jūlija mēneša, sākumā mūs, 5 latviešus, nosūtīja uz nākošo apmācības skolu Plathe lidlauku, ziemeļos no Stetines. Šeit lidojām tikai ar FW 190 un trenējāmies zemes mērķu apkaŗošanā. Šajā klusajā stūrītī mūs un vācu lidotājus pārsteidza necerēti notikumi: frontes sabrukums Normandijā, 20. jūlija atentāts pret Hitleru un krievu caurrāvieni un panākumi austrumu frontē. Latviešu rūpes vairāk saistījās pie stāvokļa un notikumiem Latvijā un Lietuvā. Pie tam sākām izjust arī degvielu trūkumu. Vairākas dienas varēja izlidot tikai dažas apmācības lidmašīnas. Brīvlaikā daudz klausījāmies radio ziņās un pētījam uz kartes frontes stāvokli austrumos un rietumos.

Augusta mēneša sākumā mūs pārvietoja atkal uz jaunu apmācību vietu — Liegnitz'u, Silēzijā. Te mēs trenējamies kaujas lidojumos ar Messerschmitt-109 un FW-190 iznīcinātājiem. Šajā lidlaukā mums esot, bija pagājusi tikai nedēļa. Un ziņas par krieviem pie Jelgavas — mūs nopietni uztrauca. Nolēmām dabūt atļauju aizbraukt uz dzimteni un izvest piederīgos no Rīgas. Skolas priekšnieks izprata mūsu stāvokli un piešķīra mums divu nedēļu atvaļinājumu. Tūlīt devāmies ceļā un no Dancigas ar transporta kuģi ieradāmies Rīgā. Tuvās frontes kaujas bija stipri uztraukušas Rīgu un rīdzeniekus. Rīga, turpat, jau bija gandrīz pate fronte, pilna kaŗotājiem un to kārtību. Pēc vairāku dienu staigāšanas pa iestādēm — saņēmām izbraukšanas atļaujas. Tad sapakojāmies, atvadījāmies no piederīgiem un paziņām — un devāmies prom uz Vāciju. Dažiem mums piederīgie brauca līdzi, bet citiem — vēlāk pievienojās Vācijā. Tā divu nedēļu laikā bijām izveduši piederīgos no Rīgas un ieradušies atpakaļ savās dienesta vietās.

Septembŗa mēnesis pagāja sparīgās apmācībās ar FW-190 iznīcinātājiem gaisā virs Sagan lidlauka; uz šejieni skola bija pārcēlusies no agrākās vietas Liegnitz lidlauka. Dažas dienas pirms kursu beigām notika traģisks nelaimes gadījums. Taisot vingrinājumus, apm. 10 km augstumā, piepeši bija saslimis ar augstuma slimību mūsu lidskolotājs. Viņa FW-190 pārgāja grīstē un nogāzās, aizsaucot nāvē tās vadītāju. Man un ltn. Mencim atlika pātraukt vingrinājumus un nolaisties lidlaukā. Mūsu lidskolotājs bija apdāvināts kaŗa lidotājs un gaidīja savu Bruņinieka Krusta Ordeni

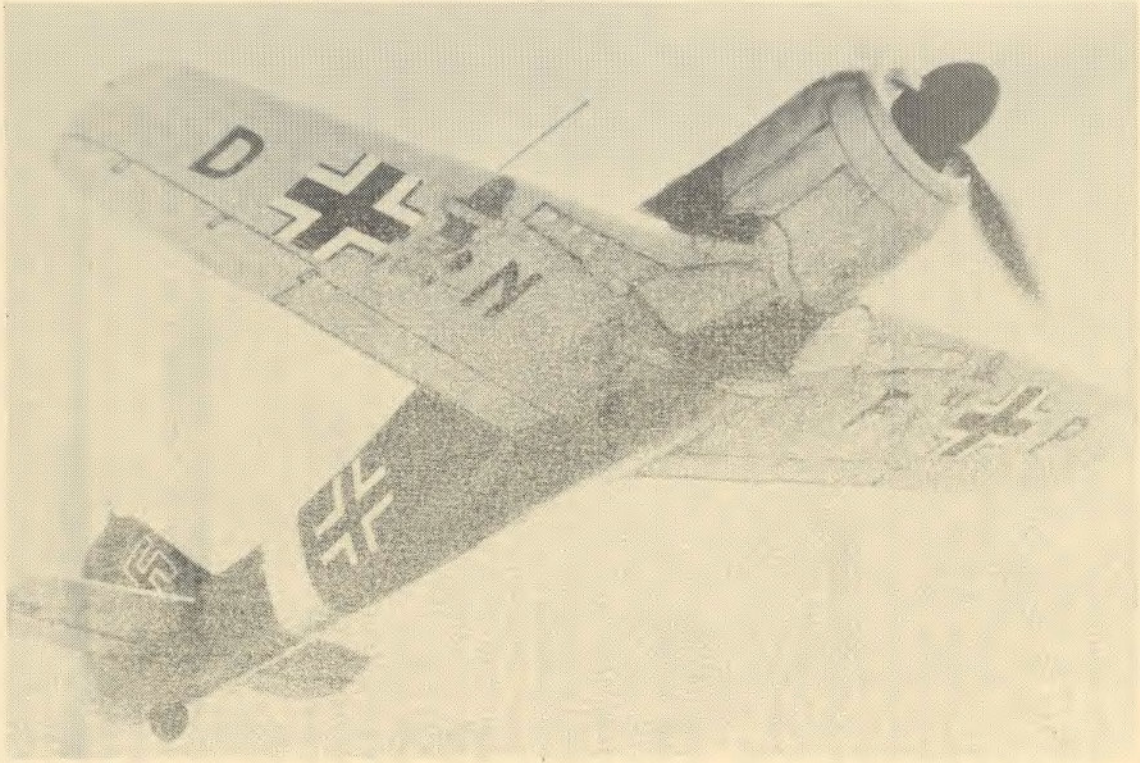

Viens no labākiem vācu iznīcinātāju tipiem — Focke Wulf-190. Ar FW-190 latviešu lidotājiem iznāca visvairāk lidot.

(Ritterkreuz des Eisernen Kreuzes) par nogāztām ienaidnieka lidmašīnām. Par nelabu sajūtu lielos augstumos viņš bija sūdzējies agrāk.

Pēc dažām dienām mēs iznīcinātāju skolu bijām pabeiguši. Mūsu ceļš mūs veda atpakaļ uz austrumu fronti. Tas bija oktōbŗa mēneša sākumā, kad saņēmām FW-190 lidmašīnas Brombergā un ar ,,lēcieniem'' pārlidojām uz Thorn'u, tad Insterburgu un Tukumu. Daži no mums aizlidoja uz Rīgu, bet tur ilgi nepalika, jo pēc dažām dienām visu 54. iznīcinātāju pulku no Rīgas pārcēla uz Tukumu. Diemžēl 13. oktōbrī krievi ieņēma Rīgu, un viss mūsu pulks pārlidoja uz Ventspils lidlauku. 54. iznīc. pulkā lidojām ar FW-190 lidmašīnām un pārī ar vācu lidotājiem. Mūsu pienākums bija novērot un apsargāt telpu virs Kurzemes, Rīgas jūŗas līča un Sāmu salas. Nelādzīgs toreiz oktobrī bija laiks un tāpēc pāri frontei neiznāca lidot. Tikko labi bijām iepazīnušies ar mūsu vācu kollegām un pulku, kad oktobra beigās pienāca negaidīta ziņa: mums visiem 5 latviešu lidotājiem bija jāparvietojas bez lidmašīnām uz Štetini, Vācijā. Ventspils ostas vācu komandants izpalīdzēja mums dabūt atļauju ceļot uz Dancigu vācu kaŗakuģī (tralerī). Šīs kaŗakuģis ar krēslas iestāšanos izbrauca jūŗā, lai pavadītu un apsargātu to pašu lielo bēgļu transporta kuģi, ar kuŗu mēs augustā ieradāmies Rīgā savu ģimeņu pārvešanai uz Vāciju. Otrā dienā ausa virs Baltijas jūŗas skaista rudens diena. Tā tomēr atnesa mums traģisku skatu un pārdzīvojumu. Ap desmitiem no rīta negaidīti divas krievu lidmašīnas zemā lidojumā pārlidoja bēgļu kuģi un nometa vairākas bumbas tieši uz kuģa pakaļgala. Mūsu kaŗakuģis šāva ar zenitlielgabaliem cik vien spēja, bet lidmašīnas nekrita. Ar lielu līkumu krievu lidmašīnas aizlaidās. No nomestām bumbām uz bēgļu kuģa izcēlās liels ugunsgrēks, un bija redzama uztraucoša pānika bēgļu un ievainoto kaŗavīru vidū. Traleris palika degošā, ievainotā kuģa tuvumā un raidīja palīdzības saucienus. Drīz vien ieradās vācu sanitārais kuģis. Nemierīgo jūŗas ūdeņu dēļ glābšanas kuģis nepiestājās tieši blakus degošam kuģim, bet dažu metru atstarpē. Ievainotos un bēgļus pa virvēm lēnam pārvietoja uz glābšanas sanitāro kuģi. Tas bija sāpīgs skats. Ievainotie kaŗavīri ar ieģipsētiem locekļiem, pie virvēm turēdamies, lēniņām mēģināja tikt drošībā uz sanitārā kuģa. Glābšanas darbs vilkās vairākas stundas. Bumbas bija nonāvējušas daudzus stūres galā esošos bēgļus un lazaretē ievainotos. Varbūt arī mums šis kuģis būtu bijis liktenīgs, ja mēs nebūtu ceļojuši kaŗakuģī. Vēlā pēcpusdienā viss bija pabeigts, kas varēts darīt degošā kuģa un cilvēku labā. Sanitārais kuģis, kopā ar otro kaŗakuģi, aizbrauca Vācijas virzienā. Mūsu kaŗakuģis palika pie

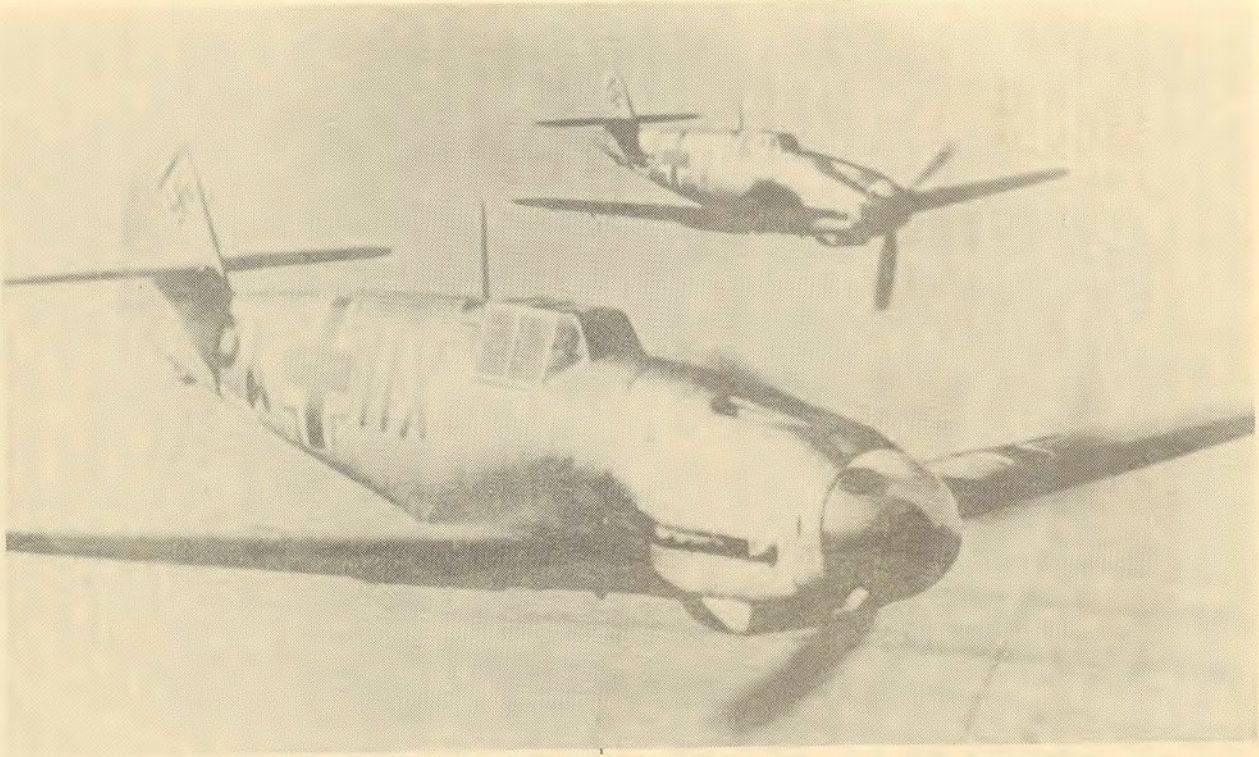

Mūsu lidotāji kaujas apmācību lidojumā ar Messerschmitt-109 iznīcinātāju.

grimstošā kuģa visu nakti. Tas palēnām slīdēja arvien dziļāk ūdenī. Gaismai austot kuģis, cīnīdamies ar jūru un uguns liesmām, jau bija zaudējis savus spēkus: tā priekšgalā pazudis līdzsvars, kuģis saslējās gaisā un sprauslodams pazuda Baltijas jūras dzelmē. Varens un reizē arī traģisks skats! Kopā ar kuģi nogrima bumbu nonāvētie, ievainoto un bēgļu mantiņas un vēl citu bēgļu cerības glābties ar kuģi no ielenktās tēvzemes. Mūsu karakuģis vēl apmeta līkumu ap grimšanas vietu, kuģa komandants iezīmēja to kārtē, un tad arī mēs uzņēmām steidzīgu gaitu uz Dancigu.

Dažu dienu laikā — caur Bērlīni — nokļuvām Štetinē. Štetinē jau bija sapulcināti mūsu kara lidotāji no izformētām latviešu naktsbumbvedēju vienībām un arī Grobiņas aviācijas skolas. Štetinē, latviešu lidotāju vidū, mūsu piecnieks sabija dažas dienas.

Vācu majors Endress paziņoja mums, ka patura mūs par iznīcinātāju lidotājiem un iedalīs piemērotā aviācijā. Novembra sākumā mūs piecus nosūtīja uz 1. aviācijas pulku (Jagdgeschwader Nr.1.), Griefswaldē. Katru no mums iedalīja citā eskadriļā, droši vien, lai nebūtu visi kopā.

1. aviācijas pulka pienākums bija nosargāt vācu gaisa telpu ziemeļos no Berlīnes no ienaidnieka aviācijas uzbrukumiem. Toreiz laiks pieturējās nelāgs. Ne ienaidniekam, ne mums neiznāca daudz pacelties un lidot. Brīvo laiku pavadījām trenējoties pacelties un nolaisties uzreiz ar visu sakopotu eskadriļu un arī zemo uzlidojumu pielietošanā. Kara sākumā ienaidnieka bumbvežiem uzbruka atsevišķi iznīcinātāji. Kara beigās ienaidnieka bumbvežiem uzbruka visa sakopota eskadriļa. Piemēram, šoreiz — ienaidnieka bumbveži uzbrūk Ziemeļvācijā! Katrs lidotājs traucās pie sava FW-190 lidaparāta, gaidīja zīmi iedarbināt un sasildīt motoru — un uz komandiera pēdējo signālu ,,pacelties'' — visa sakopota eskadriļa devās uzbrukumā bumbvežiem. No kāda tāda iznīcinātāju uzbrukuma 5. decembrī neatgriezās daļa vācu lidotāju un arī mūsu ltn. Lecis. Ltn. Lecis bija laimīgi nolaidies sašautā lidlaukā pie Neurupin pilsētas, bet — nolaižoties uz lidmašīnas ,,vēdera'' — pats ievainots un ievietots slimnīcā.

16. decembrī sākās vācu Ardennes uzbrukums amerikāņu spēkiem. Mūsu aviācijas pulku pārvietoja uz lielu lidlauku netālu Holandes robežai, Rhein pilsētiņas tuvumā. Tā nu mēs atradāmies tieši kauju frontē. Mūsu aviācijas pulkam bija uzdots neielaisties gaisā kaujās ar ienaidnieka lidmašīnām, bet pārlidot kaujas fronti un uzbrukt aizmugures mērķiem: transporta kolonnām, tankiem u.t.t. Ienaidnieka gaisa spēku pārsvars bija pārāk liels, un tas uzbruka mūsu lidlaukiem vairākas reizes dienā, sašaujot mūsu

lidmašīnas pie pacelšanās un sabumbojot lidlauka skrējceļus. Mūsu pulka lidotāji kļuva bez kāda prieka atturīgāki. Atgriežoties pēc kaujas uzdevumu izpildīšanas, mēs bieži vairs nevarējām nolaisties savā lidlaukā, un nolaišanās bija jāmeklē kādā tuvākā citā lidlaukā. Man gadījās vairākas tādas dienas, kur meklējos vietu pa 3 lidlaukiem un tomēr mājās nevarēju tikt. Mums nācās mūsu lidmašīnas Rietumfrontē paslēpt maskētās vietās, krūmos, mežmalās un starp zemes uzbērumiem. Ienaidnieka neierobežotais gaisa spēku pārsvars skaidri lika sajust, ka mums nebija izredžu uz panākumiem. Tas viss nelāgi iedarbojās uz mūsu lidotāju morāli un kaujas gara stāvokli. Daži lidotāji, kuŗiem nervi neizturēja, pacēlās gaisā, aplidoja lielu riņķi lidlaukam un nolaidās atpakaļ zemē. Tā bieži līdz frontei ,,nobira'' vairākas mūsu lidmašīnas. Mums esot vācu lidotāju vidū, valdīja uzskats — ,,Dzīvo šai dienai un ņemi no dzīves, ko vēl vari!''

Bez tam — toreiz tajās decembŗa dienās — Rietumfrontē laika apstākļi aviācijai bija ļoti nelabvēlīgi, un mūsu aviācija maz ko varēja palīdzēt zemes kaŗaspēkam. Bija tikai retas dienas, kad pie pārlidošanas un esot 7 — 8 km augstumā varējam saredzēt līdz Frankfurtei. Pats Mustang un Spitfire eskadriļu pārlidošanas darbs nebija no vieglajiem. Gadījās, ka mēs redzējām V-1 un V-2 izšaušanu uz Angliju, kā arī mūsu pagarinātos FW-190 un FW-190 ar piestiprinātām bumbām. Šie divi iepriekšējie iznīcinātāji bija pārbūvēti par piķējošiem bumbvežiem. Lai mūsu lidmašīnas varētu ilgāk turēties gaisā, — zem lidmašīnas ķermeņa piestiprināja sevišķu papildus degvielu tanku, no kuŗa ,,vispirms'' ,,kurināja'' motoru. Degvielām izbeidzoties vai uzbrukuma gadījumā, — papildus tanku nometa zemē.

Svinot Ziemsvētkus frontes vienkāršos apstākļos kopā ar vācu lidotājiem, mums 4 vēl palikušiem latviešiem neienāca prātā, ka arī mūs izklīdinās. Svārstīgās kaujas bija pilnas dažādu, negaidītu satraukumu. Otros Ziemsvētkos atgriezāmies no kaujas lauka. Ceļā dažus no mums novadīja uz svešu lidlauku pie Reinas. Radio bija paziņojis, ka mūsu lidlauks sabumbots. Svešā lidlaukā atpūtāmies dažas stundas un vēlā pēcpusdienā pārlidojām uz Paderborn'as lidlauku. Paderborn'ā saformēja jaunu eskadriļu no izklīdinātām iznīcinātāju grupām. Saformētā eskadriļā biju vienīgais latvietis. Komandieris — kāds piedzīvojis vācu iznīcinātāju lidotājs ar vienu koka kāju. Görings bija atļāvis viņam vēl lidot. Katrs ar kaujas pieredzi tobrīd bija no liela svara. Citādi tādam vienkājim vieta varēja būt kādā aviācijas stābā. Trešos Ziemsvētkos pāri frontei ,,apstrādājam'' ienaidnieka pievedceļus, tankus un transportu kolonnas. Novērošanas punkti ziņoja un

brīdināja mūs, ka angļu iznīcinātāju vienības parādījušās un darbojoties Eifel kalnu apkārtnē. Lidojām kādos 200 metros virs zemes uz ,,mājas'' pusi. Te pēkšņi pārsteidza mūs angļu iznīcinātāji. Visa mūsu eskadriļa tuliņ aši pagriezās pa kreisi, bet jau par vēlu . . . Angļi bija labākā pozicijā un atklāja uguni uz mums. Redzēju dažas mūsu pēdējās lidmašīnas degam un eksplodējam. Vairāki šāviņi trāpīja manas mašīnas motoru, un tas sāka degt. Labi — ka manu aizmuguri sargāja bieza terauda plate un nebiju ievainots. Zibenīgi darbojās doma: ,,Ārā, cik ātri vien var!'' Atgriezu kabīnes jumtu, un tas automatiski bija nost un prom. Vēl parāvu lidmašīnu gaisā, devu ātru grūdienu pa stūri uz priekšu . . . Mani pameta gan uz augšu, bet ne ārā no lidmašīnas. Krītširmis, uz kuŗa parasti sēdējām, kaut kā bija aizķēries un arī lielais gaisa spiediens turēja mani pie sēdekļa. Mans FW-190 drāzās ieslīpi pret zemi . . . Tomēr kaut kā izspiedos ārā no lidmašinas un atsitos ar labo plecu pret kaut ko lidmašīnas aizmugurē. Dzēla asas sāpes, vairākas reizes apmetos gaisā, bet tomēr vēl ar kreiso roku atrāvu vaļā krītširmi. Nedaudz nošūpojos gaisā un nokritu uz klajuma mežā. Dzirdēju eksploziju un zināju, ka mana lidmašīna nokritusi un deg. Mani aplenca mežā strādājošie vācieši, gatavi uzbrukt ar dakšām, bet es biju nobažījies — vai tie tik nav franči? Laimīgā kārtā biju nokritis savā pusē, aiz tuvējās vācu frontes. Vācu zemnieki palīdzēja man atraisīties no krītširmja (izplētņa) un aizveda uz tuvējām mājām. Vēl pa mājas logu noskatījos savas lidmašīnas atlieku sadegšanā. Mana labā roka plecā bija pavisam izmežgīta un atrados lielās sāpēs. Laipnās saimnieces mani noguldīja ledus aukstā gultā. Pievakarē pie manis ieradās vācu kaŗa veterinārārsts un aizveda mani uz tuvējo Kelbergas ciemu. Te nebija lauka lazaretes un mani ievietoja mājā, kur bija apmeties veterinārārsts. Saimnieces ierādīja aukstu istabu ar pēļu gultu, apsildītu ar karstiem ķiegeļiem. Lielās sāpes un temperātūra neļavā man gulēt. Otrā dienā mani aizveda uz kaŗa lazareti Adenau'as pilsētiņā. Gaidot savu kārtu, redzēju smagi un viegli ievainotos. Tie bija atvesti no kaujas lauka. Bija arī gūstā kritušais amerikāņu kaŗavīrs — arī viņam ārsti sniedza palīdzību. Manu roku, zem narkōzes, ievilka plecā: roku un plecu pamatīgi nosēja tā, ka es ar to neko nevarēju darīt. Es paliku uz kādu laiku ,,kreilis.'' Un labi vēl ka tā! Tad ar grūtībām, uzrakstīju divas kartiņas: pirmo — ģimenei un otro — brālim austrumu frontē. No šejienes vēlā pēcpusdienā, mani un vēl piecus ievainotos aizveda ar sanitāro auto uz aizmuguri. Bad Neuenahr slimnīcā sagaidījām tumsu un tad skaistā mēnešnaktī cēlāmies pāri Reinas upei pie Linz pilsētiņas. Linz'as pārpildītā kaŗa slimnīcā pavadīju vienu

dienu. Tad ar vilcienu braucu tālāk uz Hemer pilsētiņu pie Iserlohn'as. Hemer kara slimnīcā ierados Jaungada naktī, laikā, kad ievainotie klausījās jaunu, daudzsološu Hitlera runu. Janvāris un februāris pagāja Hemer pils. kara slimnīcā starp ievainotiem vācu virsniekiem. No šejienes mani nosūtīja uz Braunschweig'u — kādā skolā iekārtotā pagaidu slimnīcā. Manus bojātos muskuļu nervus un plecu ārstēja ar terāpiju un masāžu. Aprīļa vidū biju jau kaut cik uz ,,labo pusi''. Mani pusveselu, ltn. Leci un serž. Makaru komandēja uz Erlangen'i, lai pārskolotu par strūkllidmašīnu (džetu), Messerschmitt 262 lidotājiem. Ceļā uz Erlangen'i — izmantojām nelielu veseļošanās atvaļinājumu ģimeņu novietošanai drošībā. Bet tad sākās maijā kara beigas, un mūsu pārskološana par strūklenkieku lidotājiem nenotika. Sabiedrotie uzspieda Vācijai slaveno ,,beznoteikumu kapitulāciju'' 1945. gada 8. maijā.

Kamēr es ārstējos un mētājos pa dažadām slimnīcām, bija notikušas prāvas nelaimes iznīcinātāju aviācijā.

1945. gada 1. janvaris. Vācu aviācijas slepens pārsteiguma lieluzbrukums Rietumos — ,,Bodenplatte.'' Gaismai austot — visas iznīcinātāju vienības zemos uzlidojumos uzbrūk Ziemeļfrancijas, Beļģijas un Holandes lidlaukiem, lai iznīcinātu tajos ienaidnieka lidmašīnas.

Daļai vācu iznīcinātāju bija jāpārlido V-1 un V-2 slepenās pozicijas pie Lamanšas kanāla. V-1 un V-2 apsardzības zenītartilerija to nav zinājusi. Un kad uzbrūkošie iznīcinātāji parādījušies virs slepenām vietām, tad mūsu pašu zenītartilerija sākusi lidmašīnu apšaudi un daudzas no tām ,,nogāzusi''. Nošauto starpā bijusi mūsu serž. Klinta lidmašīna. Šajā aviācijas lieluzbrukumā stipri bija cietušas eskadriļas, kuras tieši uzbrukušas amerikāņu un angļu lidlaukiem. Tad vēl iznīcināt. lid. seržants Stars nosmacis degvielu tvaikos tad, kad viņa lidmašīna apmetusi kūleni piespiedu nolaišanās brīdī ārpus lidlauka. Statistika stāstīja, ka Bodenplatte's uzbrukumā krituši 300 vācu iznīcinātāju lidotāju.

Mēs trīs gūstā nebijām, bet ltn. Mencis sabijis gūstā Francijā kādu laiku — un viņš, laikam, aizsūtīts uz Krieviju.

Mēs, latviešu bumbvedēju un iznīcinātāju lidotāji, varam būt laimīgi, ka esam beiguši Otro pasaules karu ar samērā maziem zaudējumiem.

*

Jānis Āboltiņš

ATMIŅAS PAR KAUJAS LIDOJUMIEM OTRĀ PASAULES KARĀ.

Mūsu eskadriļa sastāvēja no traucētājiem nakts bumbvežiem. Eskadriļa, parasti, novietojās vienkopus piefrontes joslā. Par lidlauku izraudzīja kādu līdzenāku labības lauku vai pļavu. Dažreiz laimējās novietoties kādā miera laika iekārtotā mazākā lidlaukā. Lidmašīnas novietoja lidlauka tuvumā paslēptas zem kokiem, ja tādi bija. Lidotāji un apkalpe dzīvoja lidlauka tuvumā lauku mājās vai teltīs. Pacelšanās un nolaišanās vietu atzīmēja ar dažām mazām ugunīm vai, blinķējot, starta dežūrants norādīja lidotājam startu. Nolaišanās — pacelšanās līniju atzīmēja ar dažām lampām, bet bieži gadījās, ka pat tādas nevarēja lietot. Apgaismotus lidlaukus uzmeklēja ienaidnieks un daudzreiz gadījās piedzīvot ienaidnieka uzlidojumus nākoša naktī vai pat dienā.

Kaujas lidojumi notika nakts laikā — ar tumsas iestāšanos līdz rītgaismai. Nelabvēlīgie laika apstākļi ļoti reti pārtrauca ienaidnieka nakts bumbošanu. Degvielu trūkums, sākot ar 1944. gadu, sāka samazināt nakts bumbvežu darbību. No šā laika eskadriļai noteica ierobežotu degvielu daudzumu katram nakts lidojumam. Ja noteiktā degvielu norma bija izlietota, tad tikai komandieris atļāva izbeigt ienaidnieka nakts bumbošanu. Izkārtojums bija tāds — tikko eskadriļa ievietojās kādā kaujas lidlaukā — tā tūlīt bija spējīga uzsākt savu darbību. Katrs lidotājs, īsi pirms starta, saņēma komandpunktā uz lidlauka lidojuma kaujas uzdevumus: darbības apgabalu un apkaļojamos mērķus (ienaidnieka novietojumi, pulcēšanās vietas, dzelzceļu mezgli un citi svarīgi priekšmeti ienaidnieka aizmugurē pie frontes). Lidotāja pienākums bija labi izvērtēt uzdevumu, iegaumēt un turēt atmiņā savu apgabalu vai iecirkni, kursu pēc kompasa un lidošanas ilgumu. Pie tam no svara bija ieturēt lidošanas augstumu ienaidnieka territorijā un savā territorijā. Lidošanas augstums ienaidnieka territorijā atkarajās no laika apstākliem — laba redzamība, augstāk — vāja, zemāk, — bet ne zemāk par 800 m. Bieži gadījās, ka zemi mākoņi vai migla sedza zemi un ļoti apgrūtināja redzamību. Turpretī, savā territorijā, izlidojot un atgriežoties mājās — vajadzēja lidot ne augstāk par 400 m. Nonākot norādītā ienaidnieka apgabalā — bija jāatrod mērķi, uz tiem jāuzmet bumbas, jānovēro trāpījumi un tūlīt jāatgriežas mājās pēc degvielu papildinājuma un jaunām bumbām nākošam lidojumam. Tā tas turpinājās visu nakti līdz rītgaismai, izdarot pat līdz 10 lidojumiem vienā naktī.

Gaismai austot, visi lidotāji, kuŗi bija atgriezušies no nakts lidojumiem, sapulcējās komandieŗa komandpunktā un nodeva ziņojumus par darbību, panākumiem un novērojumiem. Pa to laiku mechaniķi laboja lidmašīnu bojājumus, trūkumus un traucējumus.

Ja viss nakts darbs bija labi izdevies, tad lidotāji — patīkama noguruma pārņemti — vēl dažas minūtes kavējās pie brokastgalda pārrunās par dažkārt jautriem piedzīvojumiem. Bet ja dažas lidmašīnas nebija atgriezušās, tad gara stāvoklis bija daudz nospiestāks. Sākās sauktā — gaidīšana un zīlēšana: varbūt tomēr . . . ? !

Ja noilgums bija iestājies, tad vēl vienīgā cerība: varbūt viss ir beidzies labi; cerēsim, ka būs kaut kur laimīgi nolaidies un tad jau piezvanīs . . . Ja arī to nevarēja sagaidīt — neko darīt . . . Zaudējums. Bez tā jau kaŗā nevar iztikt. Bija daži sāpīgi zaudējumi. Daudz bija tādu gadījumu, kur — pēc katastrofas ar laimīgām beigām — bija ko smieties.

Kāds leitnants (vārdu neatceros) no Grobiņas lidlauka Liepājā nositās nakts lidojumu apmācībā tad, kad viņa lidmašīnu ietvēra starmetēju apgaismojumā. Vēlāk kaujas lidojumos tādi gadījumi bieži atkārtojās. Kādā naktī no kaujas lidojuma nepārnāca leitnants Daiga — viņu vēlāk atrada vācieši un turpat apglabāja. Pildot kaujas lidojumu nositās vltn. Kārkliņš (saukts — ,,Bumba'') Vācu lidotāji viņu atrada un pārsūtīja uz Rīgu. Vltn. Kārkliņu guldījām Brāļu kapos, blakus kritušajam pulkveža Lobes vienīgam dēlam. Pulkvedis Lobe tieši tajā brīdī bija ,,atnācis ciemā'' pie sava dēla, kā viņš to minēja. Tad vēl bez vēsts pazuda 2 instruktori — lidotāji.

Katastrofas atgadījās diezgan bieži. Tā kādā lietainā, vētrainā naktī neatgriezās lidlaukā trīs lidmašīnas: 2 lidotāji tika cauri ar viegliem ievainojumiem; viens nosēdās tālu no lidlauka, nemaz nesabojājot lidmašīnu. Tā kāds cits lidotājs, paceļoties iekrita ar visu bumbas kravu Gaujā, pašam paliekot pilnīgi neievainotam. Vēl šāds gadījums. Bijusi zema, bieza migla. Lidlauks nesaredzams. Saskata kādus uguņus — pieņem, ka tie ir lidlauka. Lidotājs ar lidmašīnu nosēžas uz dzelzceļa sliedēm. Iznākumā — lidmašīna sadragāta. Lidotājs nesamaņā atrasts un atmodies kā no sapņa uz kuģa jau atklātā jūŗā, t.i., ceļā uz slimnīcu Vācijā. Tā sauktais ,,Ātrais'' (ltn. Ātrens) bija ,,lietprātējs'' nosēsties kartupeļu laukos ar laimīgām beigām, neskaitot lidmašīnas bojājumus.

No Salaspils lidlauka pie Rīgas kaujas lidojumus vērsa pret Bauskas iecirkni. Kādā lietainā naktī atpakaļceļā uz lidlauku — man gadījās šķērsot Daugavu, nemaz to neredzot. Kā gan var

neredzēt Daugavu, jo otrā pusē ir nolaišanās? Biju lidojis par daudz ilgi un skaidri zināju, ka esmu nomaldījies. Ņemot vērā vēja virzienu pieņēmu, ka esmu novirzījies uz Kurzemes pusi. Turpināju lidot cerībā sasniegt Baltijas jūŗu un tad būšu glābts. Pagriežot mašīnas galvu pa labi un pieturoties krastam — sasniegšu Rīgu — Spilvi. Pēc neliela brīža atrados jūŗas krastā un vēl nopietni apsvēru, uz kuŗu pusi pagriest mašīnu? Jādara kā jau iepriekš nolemts, t.i., pa labi! Lidoju, lidoju — bet Rīgas nav. Piekraste paliek akmeņaināka, un tāda tā nav Rīgas tuvumā. Domāju sēsties jūrmalā, bet negribējās nosisties tādos akmeņos. Degvielas arī gāja uz beigām. Nolēmu uzņemt augstumu un lēkt ārā ar krītširmi. Izlēkšanas augstumā jauna doma brīdināja, ka nebūs labi slīkt nakts vidū Baltijas jūŗā. Labāk iešu zemāk un sēdīšos uz cietas zemes tālāk nost no ūdeņiem. Pārslēdzu lidmašīnu uz papildus tvertni, apm. 15 minušu lidojumam, un sāku meklēt nosēšanās vietu. Atradu mazu, tīru laukumiņu un centos tajā nosēsties, vismaz, trīs reizes. Kādu reizi lietoju lidmašīnas uguņus, bet tās tikai apžilbināja acis. Beidzamā reizē, kad biju gatavs nosēsties, ievēroju, ka ļoti strauji traucos iekšā kādā pretējā mežiņā. Mēģināju piedot gāzi un vēl reiz pacelties, bet mašīna nebija spējīga tikt pāri koku galotnēm. Es iedrāzos tieši mežiņā. Acu priekšā kā filmā rādījās skaistā lidotāja dzīve un visa pagātne. Steidzīgi izslēdzu motoru, lai neaizdegtos. Savāds troksnis pildīja manas ausis, un es jutu, ka krītu . . . Uz mirkli iestājās savāds, nezināms klusums. Piespiedu piesprādzēšanās jostas slēdzi un uz galvas izkritu no lidmašīnas laukā. Steidzīgi sadabūju savu mašīnpistoli un devos uz krūmiem. Kad novilku cimdus, lai noslaucītu sviedrus, mana plauksta bija pilna asinīm. Sapratu, ka esmu ievainots galvā. Gribēju paskatīties spogulī, bet — par lielām sirdssāpēm — tāda man nebija. (Nākotnē rūpīgāk pārbaudīju savus lidotāja priekšmetus) Vēlāk slimnīcā noskaidrojās, ka ievainota roka uz lidmašīnas sāniem un tā lielais lidotāja cimds bija pilns ar asinim. Ar asiņainu plaukstu biju slaucījis sviedrus no sejas.

Gandrīz biju drošs, ka neesmu nokritis ienaidnieka territorijā. Bet kas var zināt? Mežā var būt partizāni . . . ! Centos būt ļoti kluss. Klusajā naktī viss bija dzirdams. Apkārtnē it kā ,,Hallo'' klusu saucienu uztvēru, un tas arvien palika dzirdamāks. Tā tad — kāda dzīva radība tuvojās man. Tumšā naktī mežā nekas nebija saskatams. ,,Hallo'' var būt visās valodās. Neatsaucos un biju gatavs katrai varbūtībai. Tad divu valodu sarunas un ,,Hallo'' kļuva pavisam skaidri dzirdami. Viena bija vācu valoda, bet to

otro — nepazinu. Tas mani padarīja drošāku. Viņi ir mūsējie un esmu savējo pusē.

Vācietis aicināja mani iznākt no meža tuvāk viņam. Un tā mēs abi, ieročiem rokās, sastapāmies uz maza laukumiņa, netālu no sasistās lidmašīnas. Patruļa no 2 vācu karavīriem un 1 igauņa bija atradusi mežā sasistu vācu lidmašīnu un ievainotu latviešu lidotāju. Lidlauks, kas 2 km no katastrofas vietas, redzējis manas mokas. Es nebiju ne pamanījis, ne ievērojis lidlauka doto apgaismojumu un izšauto raķešu signālus. Ātrā palīdzības mašīna mani aizveda uz Igaunijas galvas pilsētas slimnīcu. Pa tālruni ziņoju eskadriļas komandierim kapt. Salmiņam, ka pats neesmu daudz cietis, bet lidmašīna gan ir pagalam drupās. Saruna pa tālruni ar kapt. Salmiņu pēkšņi pārtrūka. Biju nobēdājies par to, ka komandieris vairāk rūpējas par lidmašīnu, nekā par lidotāju. Bet kad ierados eskadriļā, tad zināju, ka kapt. Salmiņš nav pārtraucis sarunu ar mani, bet gan kāds cits . . . Tātad — ja būtu pagriezies pa kreisi un nonācis jūras krastā, tad stāsts — būtu cits . . .

Atsevišķs karavīrs karā nevar daudz un ilgi domāt. Kara laukā -- lēmuma pieņemšanas brīdī — neviens iepriekš nevar pateikt, par cik tāds lēmums būs pareizs vai nepareizs? Tāpēc, ko esi atradis par iespējamu — to arī dari. Atbildes atstāj nākotnei. Bet kļūdas, nelaimes un draudīgas briesmas ir cilvēku pārmācītājas un skolotājas.

Vai maldīties ir cilvecīgi . . . ? Atkal kāda laimīga nelaime. Kādā vakarā pārcēlāmies uz citu lidlauku. Steigā nedabūja pats izrēķināt lidošanas laiku un virzienu. Gaidot startu noprasīju savām kollēgam kompasa kursu un cik minūtes jālido? Izrādījās, ka biju abas šīs nopietnās lietas, kompasa kursu un laiku, sajaucis vai nepareizi sadzirdējis. Kādu brīdi nezināju, kur esmu un ko daru? Mans mechaniķis aizmugurē nervozēja un sāka izprašņāt mani. Turēju kompasa kursu un skatījos pulkstenī. Un nu pat likās, ka tepat vajadzētu būt nolaišanās vietai? Tālu priekšā redzu uguņus uz zemes, kuri tieši veido tā kā četrstūrainu laukumu. Tas tad būs apgaismots lidlauks. Pielidojot tuvāk — redzēju, ka esmu jau frontes joslā, augšā ziemeļaustrumos no Cēsīm. Tūlīt uzdzirkstīja glābšanās ideja. Steidzīgi metos pa kreisi, tieši uz rietumiem, uz Baltijas jūras pusi un nolaisties jūras krastā. Pēc 10 minušu lidojuma, — ieraudzīju zem sevis, ka apgaismotā lidlaukā nolaižas lidmašīnas. Metos lejā. Šajā lidlaukā vācieši mani izprašņāja, piepildīja pilnu tvertni ar degvielām, sīki paskaidroja lidošanas virzienu un piekodināja nākt atpakaļ pie viņiem, ja neatrodu savu lidlauku. Zināju, ka mani draugi neviens neguļ, ir nomodā un

gaida ziņas no manis. Kā gan es lai viņus nebūtu varējis atrast? Ierados es un visu prieki arī. Bijām pilna sastāva vesela eskadriļa.

Lidotāju gara stāvoklis bija mošs. Lidošanas prieks, sevišķi pie jaunājiem, bija liels. Visa kaujas lidošana, dažkārt, pārvērtās sportā. Bieži vien aizmirsās, ka ir karš, un katrs lidojums ir bīstami draudošs dzīvībai. Savstarpējās attiecības bija tik siltas, kā ģimenē. Jaunākie cienīja un ievēroja vecākos. Ārpus dienesta vecākie neizrādīja savu pārākumu, viņi bija sirsnīgi un draudzīgi. Lidmašīnā kapteinis un kareivis — abi padoti vienādam liktenim paceļoties, gaisa kaujā un nolaižoties.

Pielikumi:

Pielikums"A"

Abschrift

Eingang 19. Aug. 1944.

~~Luftflottenkommando I~~ ~~H.Qu., den 17.~~ August 1944.

II Nr. 7346/44 Ia.

Bezug: Lfl.Kdo. I, O. Qu. Nr. 7189/44 geh. II c v. 10.8.44.

Betr.: Führung der Lw.Legion Lettland.

Mit sofortiger Wirkung wird beauftragt:

Oberstl. (z.V.) Rusch, Jans, Flg. Flg. Gr. Lettland,

mit der vorläufigen Führung der Lw.Legion Lettland.

Der Oberbefehlshaber der Luftflotte I
(gez.) Pflugbeil,
General der Flieger.

Verteiler, pp.

F.d.R.d.A.:
Troue
Leutnant.

Eingang 19.VIII.44.

Luftflottenkommando I St.Qu., den 18.8.1944.

Kommandeur d. Lfl. Tr. I
Ia Az. 21

Umstehende Abschrift wird zur Kenntnisnahme übersandt.

Der Kommandeur der Luftflottentruppen
i.A.
Troue
Leutnant

Stab Lw.Legion Lettland

Pleiskums "D"

Oberkommando der Luftwaffe
General Quartiermeister

H.Qu., den 11. August 1944.

Az.: 8 Nr.1234 /44 g.Kdos.(2.Abt.,IIB)

Bezug: DRdL.u.ObdL-Gen.Qu.2.Abt.Nr.12168/43 g.Kdos. (IIA) vom 12.12.1943.

Betr.: Umbenennung Erg.Nachtschlachtgruppe Ostland, Etatisierung Erg.Fliegergruppe Estland und Dtsch.Verb.Kdo.z.Erg.Flgr. Estland.

Anlg.: -2-

50 Ausfertigungen
1. Ausfertigung

1.) Mit sofortiger Wirkung wird

a) die Erg.Nachtschlachtgruppe Ostland

umbenannt und umgewandelt in

Erg.Fliegergruppe Lettland

b) die auf dem Kommandowege durch Lfl.Kdo.1 aufgestellte

Erg.Fliegergruppe Estland

und das

Dtsch.Verb.Kommando zur Erg.Fliegergruppe Estland

etatisiert.

2.) Durchführung durch Lfl.Kdo.1.

3.) Als Stärke gelten:

für die Erg.Fliegergruppen die Anlage 1
und das Dtsch.Verb.Kdo. die Anlage 2

4.) Besetzung der Planstellen:

a) für lettisches und estnisches Personal sowie für das vorübergehend zu den Erg.Fliegergruppen kommandierte deutsche Personal durch Lfl.Kdo.1,
b) für Deutsches Verb.Kommando:
Offiziere durch Chef L.P.,
Uffz. und Mannschaften durch Wehrmt II,
c) für Flugzeuge erfolgt keine zusätzliche Zuweisung durch Gen.Qu.6.Abt.,
d) für Kraftfahrzeuge durch Lfl.Kdo.1,
e) für Gerät durch zuständiges Feldluftgaukommando.

5.) Zulieferung der Erg.Fliegergruppen Estland und Lettland:
Ausbildung des fliegenden und Bodenpersonals aller estni-

Copied at the Nat. Archives by Mednarodni Inštitut za vojno zgodovino, Ljubljana

schen bezw. lettischen Verbände.
Die Erg.Fliegergruppen sind zugleich Ers.Truppenteil für alle estnischen bezw. lettischen Einheiten.

6.) Kriegsgliederungsmässig gehören die Erg.Fliegergruppen und das Dtsch.Verb.Kdo. zum Luftgaukommando I. Ersatztruppenteil für Dtsch.Verb.Kdo. ist durch Lg.Kdo. I festzulegen.

7.) Bezüglich Mobil.Nr., Fp.Nr. und Erkennungsmarkenverzeichnis der unbenannten Einheit ist gem. Verfügung OKL.Gen. Qu.Nr.15000/44 geh. (2.Abt.,I) vom 11.5.44 zu verfahren.

T. 8.) Durchführung ist durch Lfl.Kdo.1 zum 10.9.1944 an OKL. Gen.Qu.2.Abt. zu melden.

Verteiler (nur im Entwurf):
an zuständige Dienststellen des OKL. und des RLM. sowie an beteiligtes Lfl.Kdo.und kriegsgliederungsmässig zuständiges Lg.Kdo.

I.A.
gez. v. Criegern
F.d.R.

Major.

Anlage 1 zu OKL.Gen.Qu.2.Abt.Nr.12042/44
g.Kdos. vom 11.8.1944.

Vorläufige Stärke
der
Ergänzungsfliegergruppen Estland und Lettland.

G r u p p e n s t a b

1 Kommandeur
1 Adjutant
1 Offz. z.b.V.
1 Techn.Offz. (kann auch Angeh.d.Jng-Korps sein) +
2 Beamte des mittl.flzg.techn.Dienstes, davon
1 für Triebwerk +
1 für Flugwerk
(gleichzeitig für Gerät) +
4 Schreiber (2 Uffz.) davon 2 +
1 Zeichner (Uffz.)
4 Allgem. Truppendienstpersonal davon 2 +
1 Schirrmeister (Ofw.) +
1 Kraftfahr-Uffz.
2 Kraftfahrer

1 Pkw.
1 Lkw.
1 Krad

Gruppe Verwaltung

1 Beamter des geh.Verwaltungsdienstes +
1 Verwaltungs-Ofw. (allgem.Tr.D.Pers.) +
1 Verpflegungs-Fw. (Verpfleg.-Pers.) +
1 Schreiber (allgem.Tr.D.Pers.)

Ausbildungsstaffel für fliegendes und technisches Personal

1 Staffelkapitän
1 Offz.z.b.V. (gleichzeitig Theorielehrer u. Führer des Werkstatt- u.Lagerzuges) +
1 Dolmetscher
1 Funklehrer +
1 Navigationslehrer +
2 Gruppenfluglehrer

BUNDESARCHIV Militärarchiv

10 Fluglehrer
1 Bordschützenlehrer +
1 Schießlehrer +
1 Flzg.Funkpersonal +

Allgemeines Truppendienstpersonal

1 Hauptfeldwebel +
1 Rechnungsführer (Ofw.) +
1 Gerätverwalter W.u.G.zgl.f.Bekleidung (Ofw.) +
3 Schreiber (3 Uffz.)
2 Zeichner (1 Uffz.)
1 Truppenkoch (Uffz.) +
1 Verpflegungspersonal
2 Kraftfahrer (1 Uffz.)

1 Lkw. mit Anhänger
1 Krad

Wartungstrupp

1 Flzg.Ofw. +
28 Flzg.Mechaniker (dav.8 2.Warte)(3 Ofw., +
3 Uffz.) +
1 F.u.S.-Wart +
1 Waffen-Ofw. +
1 Waffenwart für Bordwaffen +
1 Waffenwart für Abwurfwaffen
2 Flzg.Elektromechaniker +
4 Flugmotorenschlosser davon 2 +
50 F l u g s c h ü l e r

Flugzeuge:

16 Bü 131
16 Ar 66/Go 145 (davon 3 mit DT 50)
3 Go 145 zur Instrumentenflugausbildung
3 Ar 66 mit Drehkranz für Erdschützen-Ausbildung

NDB-Stiftung Militärarchiv, Reproduktion nur mit Genehmigung

Werkstatt- und Lagerzug

Gleichzeitig Lehrpersonal für die in Fachausbildung kommenden Rekruten.

1 Flzg.Ofw. +
3 Flugmotorenschlosser (Uffz.) +
3 Flzg.Elektromechaniker +
1 Flzg.Maler (1 Uffz.) +
1 Flzg.Sattler (1 Uffz.) +
2 Flzg.Schlosser (1 Uffz.) (dav.1 Schweisser) +
3 Tischler (1 Uffz.) +
1 Flzg.Gerätverwalter (1 Uffz.) +
1 Schreiber
3 Lagerpersonal (allgem.Tr.D.Pers.)

Stärke des in Ausbildung kommenden techn. Personals ist abhängig von der Zahl der hierfür geeigneten, ausgebildeten Rekruten (60 - 80 Mann).

Ausbildungskompanie für Rekruten

		Offz.	Uffz.	Mann	Ch.
Kompaniechef (Hptm.)		1			
Kompanie-Offz. (Oblt.)		1			
Zugführer (Lt.od.Ofw.)			6		
Gruppenführer			18		
Hauptfeldwebel (Ofw.)	+		1		
3 Schreiber			1	2	
Rechnungsführer (Ofw.) (zugl.Bekl.Verw.)			1		
Truppenkoch			1		
Fourier (zgl.W.u.G.)			1		
Schuhmacher				1	
Schneider				1	
3 Kraftfahrer			1	2	
(1 Lkw. 1 Pkw. 1 Krad mit Beiwagen)					
R e k r u t e n				250	

+ = deutsches Personal,
nur in der Anfangszeit zur Ausbildung,
höchstens bis zu 6 Monaten, eingesetzt.

15 Aug. 1975

Fiellkunzen

1

Oberkommando der Luftwaffe
Generalquartiermeister
Az.11b16.10 Nr.10570/44 g.Kdos.(2.Abt.(IIB))

H.Qu., den 31.5.1944.

38 Ausfertigungen
. Ausfertigung

Betr.: Aufstellung einer estn. und einer lett. Jagdstaffel.

1.) Als Ersatz des für die Aufgaben der Reichsverteidigung aus der Ostfront herauszulösenden deutschen Personals der Jagdverbände sind beschleunigt zunächst je eine

estnische und lettische Jagdstaffel

als Personalstaffeln aufzustellen. Sie gelten als Teile der Deutschen Wehrmacht.

2.) Durchführung durch Luftflottenkommando 1.

3.) Stärke gemäss K.St.N.Nr.1143 (L). Es sind nur die Personalplanstellen zu besetzen.

Eingliederung der Personalstaffeln in bestehende deutsche Jagdverbände der Ostfront und entsprechende Herauslösung des deutschen Personals wird nach beendeter Aufstellung gesondert befohlen.

4.) Die Führer der Staffeln erhalten die Dienststellung und Disziplinarbefugnisse eines Staffelkapitäns gemäss L.Dv. 3/9 § 14. Unterstellung regelt Luftflottenkommando 1.

5.) Ersatztruppenteil: Erg.Nachtschlachtgruppe Ostland.

6.) Durchführung ist durch Lfl.Kdo.1 bis zum 1.7.1944 an OKL. (Gen.Qu.2.Abt.) zu melden.

Verteiler: (nur im Entwurf)
an zuständige Dienststellen des OKL. und des mdL. sowie an beteiligtes Lfl.- und Lg.Kdo.

I.A.
gez. v. S e i d e l
F.d.R.

Major.

Pielikums "D"

SPĒKOS IEKĻAUTO LATVIEŠU VIENĪBU PADOTĪBAS SCHĒMA 1944. GADA SEPTEMBRĪ

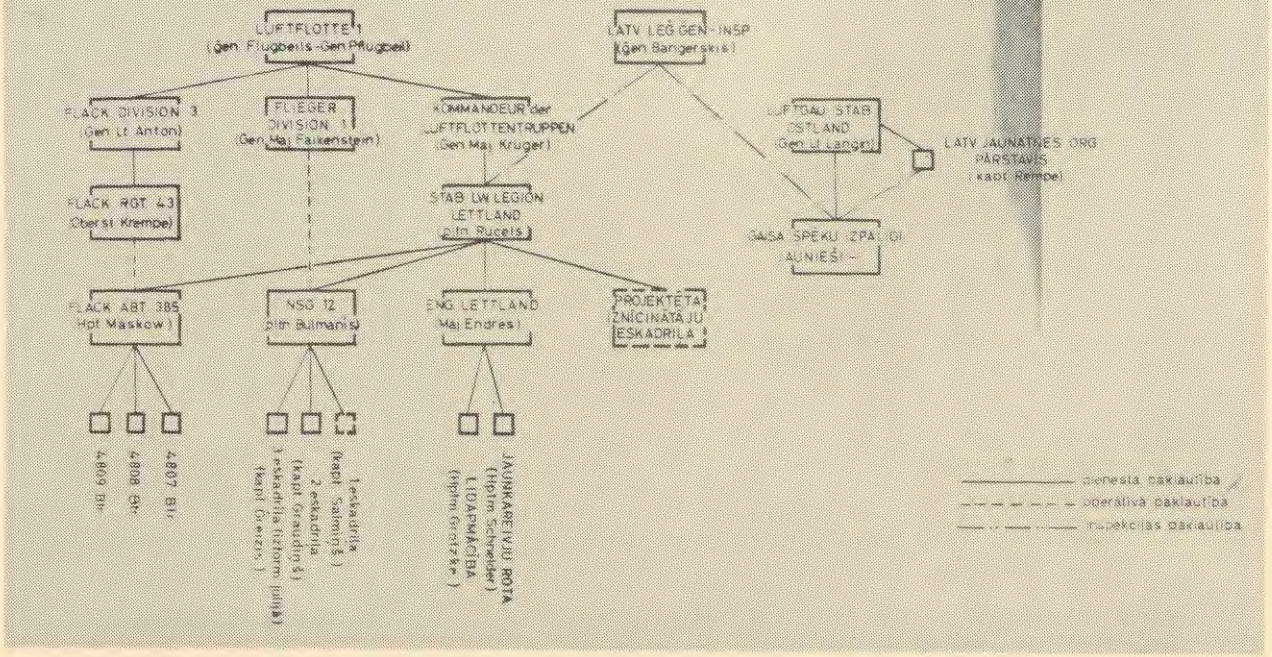

Bundesarchiv - Militärarchiv - Weitergabe dieser Aufnahme nicht gestattet. Reproduktion nur mit ausdrücklicher Genehmigung

Oberkommando der Luftwaffe
Genst.Gen.Qu., 2.Abt.

H.Qu., den 7.10.44

Az.: 11b16 Nr. 1/215/44 g.Kdos.(II 3)

35 Ausfertigungen
4. Ausfertigung

Betr.: Auflösung der lett.u.estn. Verbände.

1.) Mit sofortiger Wirkung werden aufgelöst:

Stab d.Lw.Legion Lettland)
Stab d.Lw.Legion Estland) bKdr.d.Lfl.Truppen 1

Seeaufkl.Staffel 1/127 (estn.)
Dt.Verb.Kdo.z.Seeaufkl.Staffel 1/127 (estn.)
Nachtschlachtgruppe 11 (estn.)
mit allen unterstellten Einheiten
Dt.Verb.Kdo.z.Nachtschl.Gr. 11 (estn.)
Nachtschlachtgruppe 12 (lett.)
mit allen unterstellten Einheiten
Dt.Verb.Kdo.z.Nachtschlachtgruppe 12 (lett.)
Erg.Fliegergruppe Estland
Dt.Verb.Kdo.z.Erg.Fliegergruppe Estland
Erg.Fliegergruppe Lettland
Dt.Verb.Kdo.z.Erg.Fliegergruppe Lettland

2.) Durchführung durch Lfl.Kdo. 1 bzw. Lfl.Kdo. Reich.

3.) Über freiwerdendes Personal verfügt Chef d.Pers.Rüstung und NS-Führung d.Lw., Lw.Wehramt II nach Weisung OKL, Genst. Gen.Qu., 6.Abt. Zuverlässiges Personal steht Lfl.Kdo. 1, soweit dort benötigt, zur Verfügung. Das übrige freiwerdende Personal ist in das Reichsgebiet zu überführen. Für das ausländische Personal bestimmt Gen.d.ausl.Personal ein Auffanglager.

4.) Freiwerdendes Material steht wie folgt zur Verfügung:
a) Flugzeuge: OKL, Genst.Gen.Qu., 6.Abt.
b) Kraftfahrzeuge: Chef d.Kraftfahrw.d.Lw.
c) Gerät: Chef d.Nachschubw.d.Lw.

5.)

Stiftung im BUNDESARCHIV Militärarchiv – Weitergabe dieser Aufnahme nicht gestattet! Reproduktion nur mit schriftlicher Genehmigung

5.) Bezgl. Mobil.-Nr., Pz.-Nr., Erkennungsmarkenverzeichnis und Abgabe der Akten der aufgelösten Einheiten ist gem. Verfüg. OKL, Genst.Gen.Qu., 2.Abt. Nr.15000/44 geh. vom 11.5.1944 zu verfahren.

6.) Vollzugsmeldung durch Lfl.Kdo. 1 bzw. Lfl.Kdo. Reich zum
T. 25.10.1944 an OKL, Genst.Gen.Qu., 2.Abt.

I.A.
gez. v. Criegern
F.d.R.

Major

Verteiler (nur im Entwurf)

An zuständige Dienststellen des OKL und des RdL sowie an beteiligte Lfl.Kdos. und kriegsgliederungsmässig zuständiges LGKdo.

Hergestellt im BUNDESARCHIV - Militärarchiv - Weitergabe dieser Aufnahme nicht gestattet! Reproduktion nur mit schriftlicher Genehmigung

~~152~~
14

LBkw 1569gi

Nb 11.

+ ssd lbrm nr. 32 4.11.44 2000=

an okt gen. qu. (2. abt.)=

-- g e h e i m --

Bezug: okt. genst. gen. qu.2. abt. (roem zwei b) nr. 13215/44 g. kdos v.7.10.44.-
zu o. a. bezug wird durchfuehrung der auf loesung stab der lw. legion lettland und stab der lw.legion estland gemeldet =

lfl. kdo. 1 o. qu. nr. 10621/44 geh. roem eins b gez. probandt, hptm. i. g. ++

Z.K. zur Gr. 2 Ord.

Oberkommando der Luftwaffe
General für ausländisches
Luftwesen
Nr. 17[illegible]/44 [illegible] 1944

Döberitz-Elsgrund, d. 13.10.44
Flakkaserne
Bl/Bo.

11

Vielfaches "geh."

Genehmigt
Berlin, den 17. Okt. 1944
[illegible]

[illegible] mit dem [illegible] Erl.
[illegible] 13.10.44 [illegible] (III.) [illegible] 5.10.44
[illegible] 10047/44 [illegible] (5. Abt.)
[illegible] 10.10.44
[illegible] Ferns[illegible] vom [illegible] 131/44 [illegible]
[illegible] 10.10.44
[illegible] Verbindung.

Nicht an alle Dienststellen verteilt.

I.

[illegible] aus den Bezirken gemäss Bezirk 1) bis 2) wird zur Erfassung der [illegible] ausländischen Personals folgendes bestimmt:

1) [illegible] für
[illegible] Luftgaukommando, Frankfurt/O., Flg.Horst,
[illegible] Lettland, Stettin-Altdamm, Flg.Horst.

Die [illegible] Flg.Truppen sind zugleich Kommandostellen des Luftgaues.

Die in den Auffanglagern eintreffenden bezw. bereits dort befindlichen Angehörigen der aufgelösten estn. u. lett. Einheiten sind wie nachfolgend in Abschnitten II und III zu behandeln.

2) Die weitere Verwendung ist mit Bezug 2) befohlen.

II.

Bis zum Inkrafttreten einer vom OKW. angekündigten Neuregelung der [illegible] werden die aus den Generalbezirken Estland, Lettland [illegible] und den aufgelösten estn. und lett. Verbänden [illegible] kommenden ausländischen Freiwilligen wie folgt zu behandeln:

1) Die [illegible] sind mit ihrem bisher erreichten deutschen Dienstrang [illegible]

[illegible] der Abkommandierung der estn. u. lett. Soldaten mit Verpflegung, Bekleidung, Fahrtkosten und Familienunterhalt wird auf LV. Bl. 1944, 35. Ausgabe, Seite 588 Nr. 1110 verwiesen.

Im Übrigen werden diese ausländischen Soldaten den deutschen Wehrmachtangehörigen gleichgestellt.

III.

Im [illegible] Ergänzung sind durch die als Auffanglager bestimmten Ersatzfliegergruppen, soweit nicht bereits geschehen, folgende Massnahmen durchzuführen:

1) Ärztliche Untersuchung.

[illegible] in Stammblatt eintragen.

[illegible] Stammblättern [illegible] im Abschnitt IV bestimmten [illegible] Ers.Einheiten zur Entlassung unter Meldung nach [illegible] in Ersatz zu setzen.

- 8 -

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Pielikums "g"

T u l k o j u m s

Gaisa spēku virspavēlniecība
Iznīcinātāju lidotāju ģenerālis
L.Nr. 22296/44 sl.
5. grupa

Berlin-Kladow, 24.12.1944
Bottengrund

S l e p e n i !

Attiecas: latvju iznīcinātāju lidotāju iesaiste vācu lidotāju vienībās.
Pamats: Jūsu 16.12.44 raksts ar Nr. 587/D

Latviešu ģ-brīvpr. leģiona Ģeneralinspektoram
Danzigā, Breitenbach ielā, biroja barakā 1

5 latvju lidotāji, kas pagaidām bija iesaistīti austrumu frontē kā kaujas lidotāji, ir izmācīti par iznīcinātāju lidotājiem.

Dažu karavīru nedrošā stāja pagājušo smago operāciju laikā austrumu frontes ziemeļu daļā pamudināja Gaisa spēku virspavēlniecību visus latvju brīvprātīgos izņemt no iesaistes lidošanā. Iznīcinātāju lidotāju ģenerālis šo rīkojumu nošķīlo, jo katrā iesaistei derīgā lidotājā ieguldīts ievērojams daudzums darba un materiāla, no kura atteikties, cik vien iespējams, patreizējā grūtā personālā jautājuma stāvoklī ir jāizvairās.

Gaisa spēku virspavēlniecības ģenerālštaba ģenerālkvartīrmeistera 6. nodaļa uz iznīcinātāju lidotāju ģenerāļa priekšlikumu devusi rīkojumu izdarīt komandēšanu atpakaļ un iznīcinātāju lidotāju ģenerālim uzdota lidotāju iesaistes realizēšana. Iesaiste uz paša lidotāja vēlēšanos būs Lielvācijas aizsardzībai.

Iznīcinātāju lidotāju ģenerālis
Staba priekšnieks
par.: Müller-Trimbusch
ģenerālštaba majors

Par raksta pareizību:
(paraksts)
- leitnants

Par tulkojuma pareizību:

15 AUG 1975

Fernschreibstelle

Geheime Kommandosache

Fernschreiben

LUBE NR. 026

4.10. (1200) = AN OKL FUEST - (ROBINSON 7)=

- U. KDOS -

- BETR : ESTNISCHE EINHEITEN .-

DIE IN DEN LETZTEN TAGEN ERFOLGTEN FLUCHTEN ANGEHOERIGER ESTNISCHER FLIEGEREINHEITEN MIT FLUGZEUGEN NACH SCHWEDEN ZEIGEN NACH BISHERIGER BEWAEHRUNG IM KAMPFEINSATZ UM ESTLAND NUNMEHR NACH VERLUST ESTLANDS BEDENKLICHE VERFALLSERSCHEINUNGEN AUF . ALS ERSTE GEGENMASZNAHME HABEN DIE ESTNISCHEN FLIEGEREINHEITEN DURCH 1FL. 1 STARTVERBOT ERHALTEN . DER FLUGBETRIEBSSTOFF IST IHNEN ENTZOGEN WORDEN . DARUEBER HINAUS WIRD AUFLOESUNG ALLER ESTNISCHEN EINHEITEN ERWOGEN , SOFERN DEM NICHT POLITISCHE BEDENKEN (FORTFUEHRUNG DES KAMPFES GEGEN DEN BOLSCHEWISMUS DURCH ESTN. VERBAENDE) ENTGEGEN STEHEN . ZUR AUFLOESUNG WUERDEN KOMMEN KDO DER LW. LEGION ESTLAND IM STAB KDR D. LFL. TR. 1 (AN SEINE STELLE WUERDEN 1 ESTN. VERBINDUNGS- OFFZ. : REIC.)) . SEEAUFKLAERUNGSSTAFFEL 1/127 .

NACHTSCHLACHTGRUPPE 11 ERG. FL. GRUPPE ESTLAND

(Z. Z.) EINSATZMAESSIG UNTERSTEHT DER TRUPPENDIENSTLICH LFL. 10 UNTERSTELLT) FUER DAS ESTNISCHE PERSONAL DIESER FLIEGEREINHEITEN BESTEHT IM BEREICH DER LFL. 1 , DIESER EINIGEN TECHN. PERSONAL KEINE VERWENDUNGSMOEGLICHKEIT

DIE BEABSICHTIGTE AUFSTELLUNG ESTNISCHER FLAKEINHEITEN IST ERST IM ANLAUFEN . ES WIRD VORGESCHLAGEN, GEEIGNETES UND EINSATZWILLIGES FLAKPERSONAL EBENSO WIE DIE IN DEUTSCHEN EINHEITEN DER FLIEGER- U. LN-TRUPPE STEHENDEN EINZELNEN BEWAEHRTEN ESTN. FREIWILLIGEN HIER ZU BELASSEN , ALLES UEBRIGE ESTN. PERSONAL JEDOCH DER SS ANZUBIETEN , ODER DEM ARBEITSEINSATZ ZUZUFUEHREN . DAS BELASSENE PERSONAL WIRD WEITER IN KLEINEN GRUPPEN INNERHALB DEUTSCHER EINHEITEN ALS FREIWILLIGES BEHELFSPERSONAL EINGESETZT BLEIBEN KOENNEN.-

DIE OBIGEN VERHAELTNISSE TREFFEN FUER DIE LETTISCHEN EINHEITEN NOCH NICHT ZU .

OL. KDO 2 CHEF D GENST - GEZ. UEBE - ROEM EINS NR. 4383/44

G. KDOS -

Kenntnis, Stellungnahme,

Anfang

Ohne 4/11

Pielikums "J"

(5a) Danzig, den 17. Januar 1945
Breitenbachstrasse
Bürobaracke 1
Generalinspekteur
der Lett. SS-Freiw. Legion
D Tgb. Nr. 348

An das
Oberkommando der Luftwaffe
Gen. f. ausl. Pers. der Lw.
Jüterbog – Altes Lager
Waldlager
Betr.: Lett. Kampfhelfer der Luftwaffe
Bezug:
Anlg.:
Wie in Erfahrung gebracht, befinden sich noch immer viele lett. Kampfhelfer der Luftwaffe im Einsatz an der italienischen- und Westfront. Diese Kampfhelfer sind auf verschiedene Truppenteile verteilt und nicht nur als Bodenpersonal der Flugplätze, sondern auch anderweitig verwendet.
Ich erlaube mir zu bemerken, dass gemäss Vereinbarung mit der Ersatzinspektion der Waffen SS Ostland, die von der Generalinspektion als Kampfhelfer für die Luftwaffe einberufenen lett. bkv. und av. Männer nur zur Verwendung als Bodenpersonal der Flugplätze an der Ostfront in Frage kommen können.
In diesem Zusammenhang bitte ich um Ihre Veranlassung, dass die lett. Kampfhelfer der Lw., die sich z.Zt. an der italienischen, bzw. Westfront befinden, von dort abberufen und an der Ostfront als Bodenpersonal auf den Flugplätzen zum Einsatz gebraucht werden.
Bitte um Ihre Mitteilung, was in der obenerwähnten Angelegenheit bereits unternommen worden ist.

i.V.
A. Silgailis
SS-Oberführer

25 Arturs Silgailis

93.

Danzig, ==== d. 8 Febr. 1945 =

Betr.: Zersplitterung waffentragender lettischer Männer auf kleine deutsche Einheiten und ihre Trennung von lettischen Führern.

An den

Reichsführer-SS

Der Befehl des Führers v. 10.2.43 über die Aufstellung der Lett. SS-Frw.Legion lautet:

"Ich befehle die Aufstellung einer Lett.SS-Frw. Legion. Grösse und Art des Verbandes richten sich nach der Zahl der zur Verfügung stehenden lettischen Männer."

Gemäss diesem Befehl des Führers ist lettischerseits alles getan worden um sämtliche zu den Waffen berufenen lettischen Männer in die Lett. SS-Frw.Legion einzureihen. In diesem Sinne sind auch sämtliche Anordnungen der lettischen Landeseigenen Verwaltung, wie auch diejenigen des Generalinspekteurs betreffs Durchführung der Einberufungen verfasst, sowie alle Freiwilligenwerbungen durchgeführt worden. Leider sind aber, ohne Verschulden lettischerseits, nur etwa 1/3 aller waffentragenden Letten in die Lett.SS-Frw.Legion eingegliedert. Ungefähr 23.000 junge wehrpflichtige Letten der Jahrgänge 1919- 1924 sind als Hilfswillige in die Wehrmacht eingezogen, von denen später viele als Soldaten in Einheiten der Wehrmacht eingegliedert worden sind und über deren weiteres Schicksal der Generalinspektion nichts bekannt ist. Ungefähr 30.000 Mann sind verschiedenen Polizei- und Baueinheiten und ungefähr 10.000 der Luftwaffe als Bodenpersonal, Flakhelfer usw. übergeben worden.

Die ausserhalb der Lett.SS-Frw.Legion befindlichen lettischen Soldaten kann man in 2 Gruppen einteilen:

1) Einheiten mit lettischer Führung, jedoch ohne Fühlung mit der Generalinspektion, weshalb ihre Beaufsichtigung und geistige Betreuung lettischerseits unmöglich ist;
2) Soldaten in Einheiten ohne lettische Führung. Über letztere hat die Generalinspektion überhaupt keine Übersicht.

Ausserdem muss bemerkt werden, dass bei allen Einheiten, die ausserhalb der Lett. SS-Frw.Legion stehen, seitens der deutschen Führung immer das Bestreben vorhanden gewesen ist die lettischen Führer von den Mannschaften zu trennen und Letten in kleine Gruppen auf deutsche Einheiten zu verteilen.

Zum Beispiel:

1) Soldaten der lettischen Luftwaffenlegion wurden nach Auflösung letzterer Legion (obwohl die Letten im fliegenden Einsatz, nach Beurteilung der vorgesetzten Dienststellen, sich vorzüglich bewährt hatten) nach Ostpreussen zur Ausbildung deutschen Flakeinheiten übergeben. Nunmehr sind sämtliche lettische Offiziere aus den Flakeinheiten hinausgezogen und mir zu meiner weiteren Verfügung überstellt worden. Die Männer selbst sind in kleine Gruppen auf deutsche Flakeinheiten verteilt.

2) Gemäss Verfügung der Ersatzinspektion Ostland wurden ungefähr 4500 lettische bkv und av Männer als Bodenpersonal für die Luftwaffe einberufen. Auf je 250-300 dieser Männer war ein lettischer Führer vorgesehen. Zu diesem Zweck wurden 13 lettische Führer abgestellt. Diese Führer haben bei der schw.Flak Ers.Abt.37 in Breslau mehrere Monats ohne jegliche Verwendung verbracht und sind dann wieder zu meiner Verfügung überstellt worden. Wie mir bekannt, so sind auch diese lettischen bkv und av Männer in kleine Gruppen aufgeteilt. Ein Teil von ihnen ist sogar nachgemustert worden und als kv befunden in verschiedenen Fallschirmjägereinheiten eingeteilt. Alle diese Männer haben weder mit der Generalinspektion noch mit dem lettischen Volk Fühlung.

3) In Kurland befinden sich etwa 9 lett.Bau-Btl. Diese Bataillone, in erster Stelle die dem Höh.Pi.Kdr.3. unterstellten sind entwaffnet worden. Diese Btle sind zum grössten Teil auf deutsche Einheiten aufgeteilt. Die Männer wurden dort unter Aufsicht gehalten, obwohl sich unter ihnen viele mit Tapferheits- und Verwundetenabzeichen befinden. Durch diesen Umstand sind viele lett. Führer in eine undenkbar schamvolle Lage geraten. Sie schämen sich ihren Männern in die Augen zu schauen, da sie nicht imstande sind den Männern zu helfen.
Auch ich, der den Einberufungsbefehl erteilt habe, kann mir nicht vorstellen, wie ich diese Soldaten bei den geschilderten Verhältnissen jetzt besuchen und ansprechen soll.

Der Höh.Pi.Kdr.3. rechtfertigt seine Handlungsweise mit der angeblich grossen Anzahl von Fahnenflüchtigen.
Ich möchte hierbei bemerken, dass mir seinerzeit auch von der Führung der 19.Waffen-Gren.Div. der SS (lett.Nr.2) über viele Fälle, wo Angehörige der Division Fahnenflucht begangen hatten, gemeldet wurde, jedoch war niemals die Rede von einer Entwaffnung dieser Division.
Trotzdem hat sich die Division im Einsatz hervorragend bewährt. Der Höh.Pi.Kdr.3. will es nicht einsehen, dass sich bloss die minderwertigen von der Truppe entfernt haben.
Ich kann nicht zustimmen, dass Unschuldige die Strafe Anderer verbüssen müssen. Diese Massnahmen haben zur Folge gehabt, dass der Kampfgeist und die Einsatzfreudigkeit dieser Männer gesunken ist.

Darum habe ich an die Heeresgruppe-Nord ein Schreiben mit der Bitte eingereicht - alle Lett.Baubtle, (ungef.2600-3000 Mann) in ein Rgt. zusammenzufassen, damit eine Erziehung und Betreuung auch meinerseits möglich wäre. Gleichfalls habe ich die Heeresgruppe-Nord gebeten die noch restlichen Pol.Btle dem 6.SS-Frw.A.K. zu übergeben.

Um eine Übersicht über sämtliche zu den Waffen einberufenen lettischen Männern zu haben und um auch meinerseits die Möglichkeit zu haben sie geistig zu betreuen und sie in ihrem Kampfwillen zu stärken bitte ich Sie, Reichsführer, um Ihre Veranlassung:

I. Dass zur Betreuung aller zur Luftwaffe einberufenen lettischen Männer:
a) Flakisten der aufgelösten Luftwaffen Legion Lettland,
b) jugendliche Flakhelfer bzw. SS-Zöglinge,
c) als Bodenpersonal eingesetzte lettische bkv und sv Männer-
beim OKL General für ausländisches Personal der Luftwaffe, ein lettischer Führer, als mein Verbindungsmann berufen wird.
Dass alle bei der Luftwaffe befindlichen lettischen Männer nicht vereinzelt auf deutsche Einheiten zerstreut werden, sondern möglichst einheitsweise, und dass auf je eine Einheit ein lettischer Führer als Betreuer und Erzieher ernannt würde.
Diese lettischen Betreuungsführer würden dann, ohne die deutsche Führung zu belasten, nur über meinen Verbindungsführer beim General für ausländisches Personal der LW auch alle Personal-

veränderungen zukommen.
Dann werde ich auch eine Übersicht über alle lettischen Männern haben und sie meinerseits betreuen und beeinflussen können.

II. Dass die dem Höh.Pi.Kdr.3. unterstellten lettische 9 Bau-Btl. in ein Regiment zusammengefasst werden. Sollte dies umständehalber nicht möglich sein, so soll mir erlaubt sein auch beim Höh.Pi. Kdr.3. einen Führer als meinen Verbindungsmann zu berufen und mit den selben Aufgaben zu beauftragen, wie der lettische Verbindungsführer beim General für ausländisches Personal der LW.

III. Alle restlichen und dem Chef der Ordnungspolizei unterstellten lettischen Polizeibataillone dem VI SS-Frw.A.K. zu Überstellen zwecks ihrer Eingliederung in Einheiten der lettischen Waffen-SS

IV. Alle bei der deutschen Wehrmacht eingestellten lettischen Hilfswillige dem Lettischen Feldersatz-Depot zu Überstellen als Ersatz für die lettischen Kampfeinheiten.
Dasselbe bitte ich auch auf alle lettischen Männer zu beziehen, die sich bei deutschen Einheiten befinden und den Wunsch Äussern in Reihen der lettischen Waffen-SS zu kämpfen.

Heil Hitler!

SS- Gruppenführer
und Generalleutnant der Waffen- S

[illegible]

[illegible] 10.10.44

[illegible] **Befehl**

[illegible] 10.10.44 [illegible]

[illegible] weitere Ausscheidungen über lett.Lw.Verbände [illegible]

an

Kdr. Lfl. Tr. 1.

[illegible] augenblickliche Frontlage in Lettland sowie die allgemeine Betriebsstofflage lassen zu befürchten,dass der Aufbau und weitere Entwicklung der Lw.Legion Lettland in anderen kleineren Rahmen umgestellt wird.

[illegible] diesem Zusammenhang wird es um Genehmigung und weiterer Fürsorge für folgende Gesichtspunkte gebeten:

1)Die lett.Lw.Einheiten,soweit sie nicht aufgelöst werden,müssen auch weiterhin,durch ein Organ verbunden bleiben.

2)Am besten ist,dass alle Fliegenden und Flak-Verbände im Bereiche eines Kommandos stehen,wie das bisher unter Lfl.Kio.1 und Kdr.Lfl.Tr.1 gewesen ist.

3)Das betreffende Kio.kann durch eine lett.Dienststelle,ob sie nun [illegible] einer Lw.Legion oder eines lett.Verbindungsoffz.für die lett.Lw.Einheiten beim betreffenden Kio.ist,die innere Verbundenheit der lett.Verbände und ihre geistige Betreuung am besten wahrnehmen.Ohne diese Massnahme wird der moralische Wert der lett.Lw.Soldaten ganz bestimmt heruntergesetzt.

4)Die für die Lw.überflüssig gewordenen Soldaten,wenn sie für Fronteinsatz vorgesehen sind,sollten der lett.SS.Legion zugeführt werden.

5)Die erfahrenen wehrtauglichen Flugzeugführer könnte man als Ergänzung für [illegible].G.12 u.lett.Jagdstaffel verwenden.

6)Erfahrene Mechaniker könnte man als Mechaniker der lett.fliegenden

Hauptabteilung Militärwesen [illegible]

Frontverbände verwendeten. Die freigewordenen jüngeren Mechaniker, die noch als solche unerfahren sind, könnte man der lett.SS.Legion zuführen.

Also ist zu bemerken, dass die Werbung des lett.Lw.Personals viel Mühe gekostet hat. Falls die nach langen Besprechungen und vielen Schreiben für die Lw.freigegebenen Soldaten der SS. zurückgegeben werden, ist damit zu rechnen, dass bei veränderten allgemeinen politischen und militärischen Lage eine erneute Freigabe des lett.Personals kaum zu erwirken wird.

Seitens der lett.Bevölkerung, Landeseigenen Verwaltung und des Militärs wird die Auflösung sämtlicher lett.Lw.Verbände als ein Akt des Misstrauens und Unwohlwollens betrachtet. Gerade lett.Landeseigene Verwaltung und lett.SS-Legion haben von sich aus die Gründung des lett.Lw.Verbände auf das wärmste begrüsst und unterstützt.

Die grössten Schwierigkeiten lagen immer bei der durch und durch deutschen Ersatzinspektion Ostland. Das lett.Volk und sein Militär sind stolz eigene Lw.Verbände zu besitzen. Es ist zu befürchten, dass sie die Auflösung der lett.Lw.Verbände, aber besonders der schon im Fronteinsatz befindlichen und bisher mit den erwähnten Verbände, zum Teil missverstehen und die Beseitigung der Ehre des Volkes auffassen werden.

Oberstleutnant
m.d.W.d.G.b.

LATVIEŠU JAUNATNE VĀCU GAISA SPĒKU PALĪGDIENESTĀ

1941. gada augstā okupēto austrumapgabalu reichsministrijas ierēdņi slēdza visas latviešu jaunatnes organizācijas, kas savu darbību bij atjaunojušas pēc krievu okupantu padzīšanas. To vietā reichsministrs A. Rozenbergs bij nolēmis organizēt vienu latviešu jaunatnes organizāciju pēc vācu HJ (Hitler Jugend) parauga, piemērojot Latvijā tāpat kā Igaunijā Vācijas reicha Jaunatnes likumu, ar kuŗu visa valsts jaunatne ir pakļauta dienestam jaunatnes organizācijā Reicha Darba Dienestā un vēlāk bruņotos spēkos. Lai šādu stāvokli panāktu Latvijā, jau 1941. gada novembrī notika pirmā vācu HJ darbinieku tikšanās ar bijušo latviešu jaunatnes organizāciju pārstāvjiem. Vācu HJ vadītāju starpā bij HJ hauptbannfīrers Zīgfrīds Nikels (Siegfried Nickel), kuŗš jau pirms kaŗa bij apceļojis Baltijas valstis un labi pārzināja turienes jaunatnes nostāju un organizāciju ideoloģiju. Tagad viņš bija Okupēto austrumapgabalu reichsministrijā jaunatnes daļas vadītājs. No vācu viedokļa šī daļa ir bijusi tik nozīmīga, ka pakļauta Polītikas galvenai daļai un nevis Pārvaldes galvenai daļai, kā citas administrātīvas lietas.[1] Saskaņā ar Nikela norādījumiem vācieši mēgināja šajā sēdē iegūt latviešu jaunatnes vadītāju atsaucību, uzsveŗot, ka jaunajā organizācijā apvienojamas visu agrāko Latvijas jaunatnes organizāciju labākās tradicijas. Tomēr viņi nevarēja izvairīties neatklājuši, ka viņi vēlas visu noteikšanu par ieceļamiem vadītājiem, ka ideoloģiskā darba norādījumi nāks no Austrumzemes HJ apgabala vadītāja Līra (Luer), un ka apriņķu jaunatnes vadītāji būs pakļauti tieši vācu apgabalu komisāriem. Dibināmais organizācijas stābs ar latviešu darbiniekiem būtu tikai padomdevēja iestāde. Kad latviešu pārstāvji tādam ierosinājumam nepievienojās, sarunas izjuka.

Vāciešiem neizdevās atrast nevienu citu piekāpīgāku darbinieku un beidzot 1942. gada 25. jūnijā viņi atsauca no frontes bijušo skautu vadītāju kapt. Aleksandru Mateasu, kuŗš par varonību kā 16. Zemgales btl. 2. rotas komandieris bija pirmais latviešu kaŗavīrs, apbalvots ar Dzelzs krusta II šķiru.[2] Kpt. Mateasu iecēla par Latvju Jaunatnes Organizācijas (LJO) stāba šefu un jau no savas darbības sākuma tas vāca ap sevi latviskas

Pirmie LJO stāba darbinieki Vācijas apceļojumā 1942. g. rudenī. Pirmā rindā 4. no kreisās LJO stāba šefs kpt. A. Mateass, starp Hanavas HJ vadītājiem un BDM vadītājām.

pārliecības pilnus darbiniekus. Viņš pats iecēla apriņķu jaunatnes vadītājus, kaut arī to formālā apstiprināšana vēl bija vāciešu apgabalu komisāru pārziņā. Tomēr visos programmas, nodarbību un ideoloģijas jautājumos LJO stābs uzturēja tiešus sakarus ar apriņķu jaunatnes vadītājiem, neievērojot ne zemāko, ne augstāko HJ vadītāju iebildumus un pat tiešus apcietināšanas draudus.

Formāli LJO savu darbību uzsāka 1943. gada 1. aprīlī. Sākumā latvieši LJO vadītājiem neuzticējās, uzskatot viņus par vācu rīkojumu izpildītājiem. Vēlāk, it sevišķi jauno un dedzīgi latvisko skolotāju pievienošanās vadītāju saimei, ieguva kā jauniešu, tā viņu vecāku atsaucību un LJO biedru skaits lēni sāka pieaugt. Apnicis nemitīgās cīņas ar vācu partijas vīru ideoloģiju, kapt. A. Mateass 1943. gada rudenī no amata atlūdzās un atgriezās frontē.[3] Mateasa aiziešana sagādāja ievērojamas grūtības vācu komisāriem, līdz viņi uzspieda LJO stāba šefa pienākumus bijušam Zemgales apgabala skautu priekšniekam Ērikam Rullim. Ruļļa vadībā LJO ieguva vēl izteiktāku latvisku nostāju, kuru atklāti pauda organizācijas mēnešraksts LATVJU JAUNATNE. Stingrākai

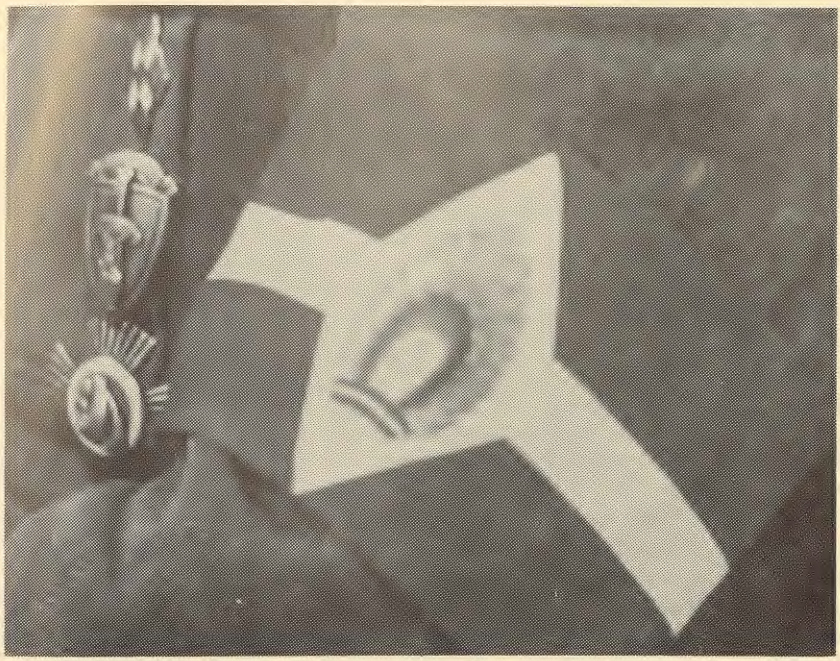

Latviešu jaunatnes organizācijas Rīgā vadītāja pazīšanas zīme 1944. gadā.

Uz kreisās rokas Latvijas karoga krāsas ar uzstiprinātu kaŗavīra saulīti.

Redzamas trīs krūšu nozīmes: apakšā tanku pulka, virs tās Latvijas Kaŗa skolas un pašā augšā nezināma.

cenzūrai bija padots LJO vadītāju žurnāls, kuŗā ievietoja darbības programmu paraugus un ideoloģiskus rakstus. Tos Austrumzemes HJ vadības stābā vāciski tulkoja kāds Baltijas vācietis un viņa tulkojumā gluži nevainīga Medeņa dzeja par pavasaŗa paliem kļuva par pretvācu propagandu. ,,Vainīgajiem'' LJO stāba darbiniekiem bij jādod norēķini SD pratinātājiem un jādodas uz fronti. Īslaicīgi apcietinājumā bija arī pats stāba šefs. Tomēr vāciešiem vairs nebij drosmes uzstāties ar krasākiem soļiem, jo vienprātības nebija arī pašā okupēto austrumapgabalu reichsministrijā, kur katram komisāram bija savi ieskati, kā ar latviešiem jāapietas, bet pašam ministram Rozenbergam bija mazāk teikšanas nekā Politikas galvenās daļas vadītājam SS-obergrupenfīreram Bergeram, kuŗš savu ,,Galveno daļu'' labskanības dēļ bij

pārdēvējis par ,,Politikas vadības stābu'' (Führungsstab Politik), bet Nikela daļu par ,,Jaunatnes vadības grupu'' (Führungsgruppe Jugend), tādā kārtā uzsverot savu neatkarību no Rozenberga.[4]

Jau 1942. gadā Vācijas apgabalos, kuŗus visvairāk apdraudēja sabiedroto uzlidojumi, HJ jaunatne bija brīvprātīgi izpalīdzējusi zenītartilerijas baterijām, iegūstot vadības atzinību.[5] Šo spontāno palīdzības darbu, kas izrietēja no civīlās gaisa aizsardzības, ugunsdzēsēju un sakaru komandas, 1943. gada 26. janvārī reicha vadība pārvērta dienesta pienākumā, uzsverot, ka līdz iesaukšanai darbā vai kaŗa dienestā zenītartilerijas palīgi juridiskā ziņā nav kaŗavīri, bet tikai skolēni.[6] Šo noteikumu garā Austrumministrijas ierēdņi nolēma iesaistīt Gaisa Spēku Palīgdienestā (GSP) arī iekaŗoto tautu jaunatni caur viņu vietējām jaunatnes organizācijām, lai atbrīvotu pieaugušos kaŗavīrus frontes dienestam. Pirmās pārrunas par šo jautājumu starp Latvijas ģenerālkomisāru Dreksleru (Drechsler) un iekšlietu ģenerāldirektoru Dankeru notika 1943. g. vēlā rudenī. Dankers atsacījās šai lietā ko darīt, aizbildinādamies, ka Latvijā nav tāda likuma, uz kuŗa pamata nepilngadīgus jauniešus varētu iesaukt kaŗā. Par šo sarunu viņš informēja izglītības ģenerāldirektoru Prīmani un LJO stāba šefa amata izpildītāju E. Rulli. Lai sagatavotos visām varbūtībām, Rullis kopā ar igauņu jaunatnes organizācijas stāba šefu Gustavu Kalkūnu apsprieda vācu 1. gaisa flotes stāba priekšlikumu noteikumiem par igauņu un latviešu skolu jaunatnes iesaistīšanu GSP. Viņi abi cēla iebildumus pret jauniešu uzticības zvērestu Hitleram un iesaistīšanu administrātīvā kārtā, pielaižot iespējamu brīvprātīgo pieņemšanu. Igauņiem sava draudošā frontes stāvokļa dēļ jau kopš 1943. g. marta bij izsludināta brīvprātīgo iesaistīšanas akcija, kuŗas ietvaros tagad paredzēja iesaistīt arī jaunatni. Latvieši tomēr vilcinājās jaunatni tiešā kaŗa darbībā iesaistīt, turpinot sarunas par iesaistīšanai piemērotu noteikumu izstrādāšanu. Tika pieņemts zēnu solījuma teksts un noteikumi par to, ka GS palīgi nedrīkst tikt novietoti tuvāk kā 40 km attālumā no frontes. Vācieši 1944. g. 17. aprīlī pieprasīja rakstiski, lai Dankers dod rīkojumu par 7000 zēnu un 400 meiteņu iesaistīšanu GSP. Ģenerāldirektoru padome šo prasību noraidīja.[7] Tad jaunatnes daļas vadītājs Austrumzemes reichskomisariātā HJ obergebītsfīrers Līrs ar vairākiem pavadoņiem 26. aprīlī ieradās pie ģen. O. Dankera, lai pieprasītu jaunatnes iesaukšanu kaŗa dienestā administrātīvā kārtā. Dankers atteicās to darīt. Vācieši mēgināja Dankeru iespaidot, aizrādot, ka no jaunatnes nostājas tagad atkarīgs, kā Vadonis izturēsies pret latviešu tautu pēc kaŗa, bet Dankers nepiekāpās. Uz vāciešu, sevišķi uz jaunatnes nozares

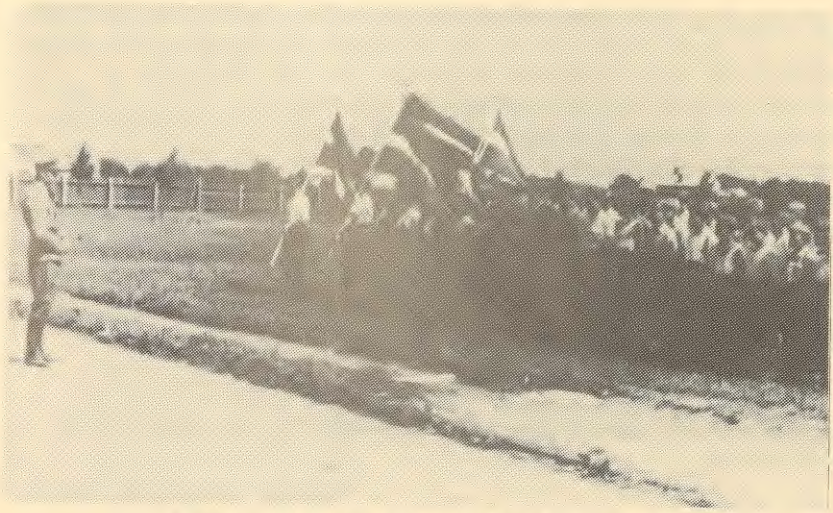

LJO sporta svētki Bauskā 1944. g. 9. jūlijā.

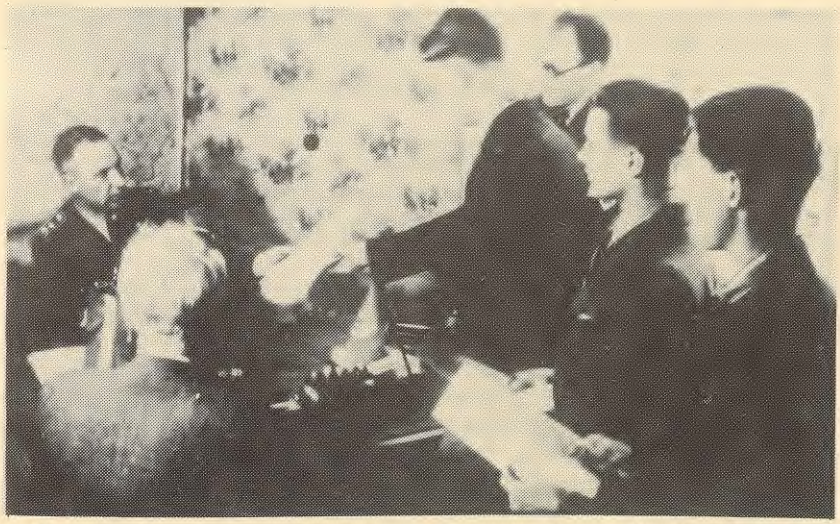

Gaisa spēku palīgu iesaistīšanas komisija darbā Strēlnieku ielā 12/14, Rīgā.

Aiz galda labā pusē sēd LJO stāba darbinieks R. Lībermanis, pa kreisi pie loga redzams LJO stāba darbinieks F. Sīpols.

vadītāja Latvijas ģenerālkomisāriātā HJ štamfīrera Herviga (Herwig) piedraudējumu, ka viņi piespiedīs Dankeru izpildīt savas prasības ar varu, Dankers atbildēja, ka tad jārēķinās ar visu latviešu ģenerāldirektoru atkāpšanos no amatiem. Maijā Dankeru izsauca uz Berlīni pie okupēto austrumapgabalu reichsministra Rozenberga un izspieda no viņa solījumu, ka viņš uzaicinās jauniešus pieteikties brīvprātīgi.[8] Vācieši tomēr pret Dankeru sastādīja garu apsūdzības rakstu, lai būtu pamats viņa apcietināšanai, ja latvieši vēl turpinātu pretoties. Jauniešu iesaistīšanas sagatavošanai Politikas vadības stābs, okupēto austrumapgabalu reichsministra vārdā, jau sāka rīkoties, sastādot uzmetumu rīkojumam par GS palīgu akcijas izpildīšanu Latvijā.

Okupēto Austrumapgabalu reichsministrs. .
P 643a/44g.

Berlīnē, 1944. g. 26. jūnijā.

SLEPENS

(BAR 6/189)

Tīrraksts izg. 23.6.44
(Paraksts)

RĪKOJUMA UZMETUMS.

Austrumapgabalu reichskomisāram
Rīgā.

Attiecas uz: Gaisa spēku palīgu akciju Latvijā.

Sakarā ar ģenerāldirektora Dankera sarunām 26.5.1944 ar Reichsministra kungu gaisa spēku palīgu akcijas lietā Latvijā, pieņemti sekoši lēmumi:

1. Latviešu gaisa spēku palīgu iesaistīšana notiek uz tiem pašiem noteikumiem, kādi ir spēkā vācu gaisa spēku palīgiem.
2. Piesaistīšanas pamatā ir brīvprātība ar Latvju Jaunatnes Organizācijas līdzdalību. Akcijas atbalstam ģenerāldirektors Dankers publicē piemērotu uzsaukumu.
3. Gadījumā, ja paredzētais kontingents — 7000 gaisa spēku palīgu nesanāktu, ģenerāldirektors Dankers ir apņēmies spert piemērotus soļus, lai iztrūkstošo skaitu sasniegtu.

Lūdzu mani par šīs vienošanās izpildīšanas norisi informēt ar tālrakstes aparāta palīdzību.

Reichsministra vietā:
(paraksts nesalasāms)

2. Līdzparakstītāji:

P	P 1	P 5
Str. 19/6	Br 20/VI	Teksts sastādīts saziņā ar hauptbanf. Nikelu.

3. Pēc izpildīšanas: Informācijas birojam zināšanai.

1944. gada 26. jūnijā savus norādījumus igauņu un latviešu GS palīgu iesaistīšanai izdeva 1. gaisa flotes stābs. 30. jūnijā Gaisa spēku virspavēlniecība Berlīnē izdeva jau sīkāki izstrādātus noteikumus par GS palīgu iesaistīšanas kārtību, dienesta noteikumiem un paredzēto aprūpi. Nozīmīgākais šajos noteikumos ir norādījums, ka GS palīgi pieder bruņoto spēku civīlpersonālam un jāuzskata par skolēniem.

Noteikumi
par igauņu un latviešu Gaisa spēku palīgu
kara palīgdienestu.

1. *Vispārēji:*
   Igauņu un latviešu augstāko skolu skolēni, kuŗi dzimuši 1927. un 1928. gados, tiek iesaistīti kara palīgdienestā kā Gaisa spēku palīgi.
   Igauņu un latviešu Gaisa spēku palīgi pieder pie karaspēka civīlpersonāla. Viņi uzskatāmi kā skolēni.
2. *Iesaistīšana:*
   a) *Igaunija:*
   Skolēnu iesaistīšanu kara palīgdienestā veic igauņu paspārvalde, pamatojoties uz pirmā igauņu zemes direktora 1.3.43. izdotā Palīgdienesta Rīkojuma.
   Vispirms igauņu jaunatni uzaicina pieteikties brīvprātīgi savās Igauņu Jaunatnes vienībās. Pēc brīvprātīgo

pieteikšanās izbeigšanas, atkarībā no tās rezultātiem, būs jāizšķiras, vai sekos iesaistīšana pienākuma kārtā.

Iesaistīšanu kārto iesaukšanas komisijas.

b) *Latvija:*

Iesaistīšana notiek pēc Zemes pašpārvaldes rīkojuma, kas sagaidāms drīzumā.

3. *Solījums:*

Gaisa spēku palīgi dod dienesta solījumu savās dienesta vietās. Solījumu pieņem kāds virsnieks, piesaistot šim nolūkam nozīmētu karavīru vienību un pieaicinot jaunatnes organizācijas pārstāvi.

4. *Dienesta apstākļi:*

a) *Priekšnieki:*

Igauņu un latviešu Gaisa spēku palīgu priekšnieki ir viņu militārie tiešie priekšnieki.

Tomēr, GS palīgiem jāpaklausa visu savas vienības virsnieku, kara ierēdņu un instruktoru rīkojumiem, kā arī to karaspēka piederīgo rīkojumiem, kuriem ir dotas sevišķas pavēles tiesības.

b) *Militārās soda tiesības:*

Igauņu un latviešu GS palīgi, kā karaspēka civīlpersonāls ir padoti militāriem soda likumiem tikai saskaņā ar gaisa satiksmes reichsministra un gaisa spēku virspavēlnieka izdotajiem priekšrakstiem par gaisa spēku civīlpersonālu: L.V.Bl.42. Seite 1733 Nr. 2949. Saskaņā ar to uz GS palīgiem attiecas visi Jaunatnes Sodu Likuma Jaunatnes Aizsardzības Noteikumi.

c) *Sveicināšanas pienākumi:*

Igauņu un latviešu GS palīgiem ir pienākums sveicināt:

a) visus karaspēka piederīgos, SS dalībniekus, kā arī uniformētos NSDAP un tās padoto organizāciju dalībniekus;

b) savu jaunatnes organizāciju vadītājus, pakāpēs no apriņķa vadītāja uz augšu;

c) skolotājus, kuri piedalīti vienībām kā mācību pasniedzēji.

GS palīgi sveicina ar vācu sveicienu.

d) *Dienesta pakāpes un paaugstināšana:.*

Dienesta pakāpes ir ,,GS palīgs'' un ,,GS virspalīgs''. Paaugstinājumu GS virspalīga pakāpē var iegūt ar labu uzvešanos un centību pēc 9 mēnešu dienesta.

e) *Atvaļinājumi:*

GS palīgi saņem 2 reizes gadā 14 dienu atpūtas atvaļinā-

Prettanku strēlnieku rotas „Rīga" visjaunākais strēlnieks Pēteris Tauriņš, rotas komandiera ziņnesis.

Uzņēmums izdarīta tūdaļ pēc kara beigām kādā latviešu bēgļu nometnē.

1945. gadā Pēterim Tauriņam varēja būt apmēram 14 gadu.

jumu, pieskaitot ceļā pavadītās dienas.

Lai uzturētu ciešas saites ar vecākiem, piedevām ik pa 5 nedēļām var tikt piešķirts 48 stundu papildatvaļinājums, pieskaitot ceļā pavadītās dienas, vecāku apmeklēšanai.

Visiem atvaļinājuma braucieniem piešķiramas bezmaksas kaŗaspēka ceļa zīmes.

Atvaļinājumu tomēr nevar pieprasīt uz tiesību pamata. Svarīgu dienesta pienākumu dēļ paredzētie atvaļinājumu noteikumi ierobežojami.

f) *Apliecības:*

GS palīgi saņem personas apliecību.

5. *Dienests:*

GS palīgi tiek iesaistīti savai attīstības pakāpei piemērotu pienākumu veikšanā.

Dienests, pēc iespējas, iedalāms pa klasēm arī ārpus skolas novietojuma; igauņu GS palīgiem Igaunijā, latviešu GS palīgiem Latvijā.

6. *Skolas pienākumi:*

a) *Skolas mācības:*

GS palīgu dienesta vietās turpinās viņu skolas mācības. Tās ir dienesta sastāvdaļa un tās norīko un pārrauga militārie priekšnieki.

b) *Pasniedzēji:*

Mācības pasniedz igauņu un latviešu Zemes pašpārvaldes norīkoti pasniedzēji.

Kā palīgs vienības komandierim, skolas mācību lietās, piekomandējams viens aprūpes skolotājs.

c) *Skolu pārraudzība (sevišķu uzdevumu ierēdnis):*

Skolu pārraudzībai kā aprūpes institūts starp Gaisa spēkiem un Zemes pašpārvaldes augstākās skolu inspekcijām Igaunijā un Latvijā, pie Gaisa flotes ir nozīmēts Austrumzemes reichskomisāra sevišķu uzdevumu ierēdnis.

7. *Baznīcas lietas:*

Baznīcas jautājumus izšķir vecāki, viņu vietnieki — audzinātāji, vai jaunieši paši.

8. *Novietnes:*

Igauņu un latviešu GS palīgi saņem brīvu dzīvokli atsevišķās telpās.

9. *Uzturs:*

GS palīgi saņem brīvu uzturu.

Alkohola un tabakas devas GS palīgu vajadzībām nav saņemamas.

GS palīgi drīkst apmeklēt kantīnes un tirgotavas tikai iepirkšanās nolūkos. Alkohola un tabakas iesniegšana nav atļauta.

GS palīgiem ir aizliegts lietot alkoholu viesnīcās, kā arī smēķēt telpās un publiskās vietās.

10. *Ietērps:*

GS palīgi saņem brīvu ietērpu. Pie formas tērpa viņi nes vācu

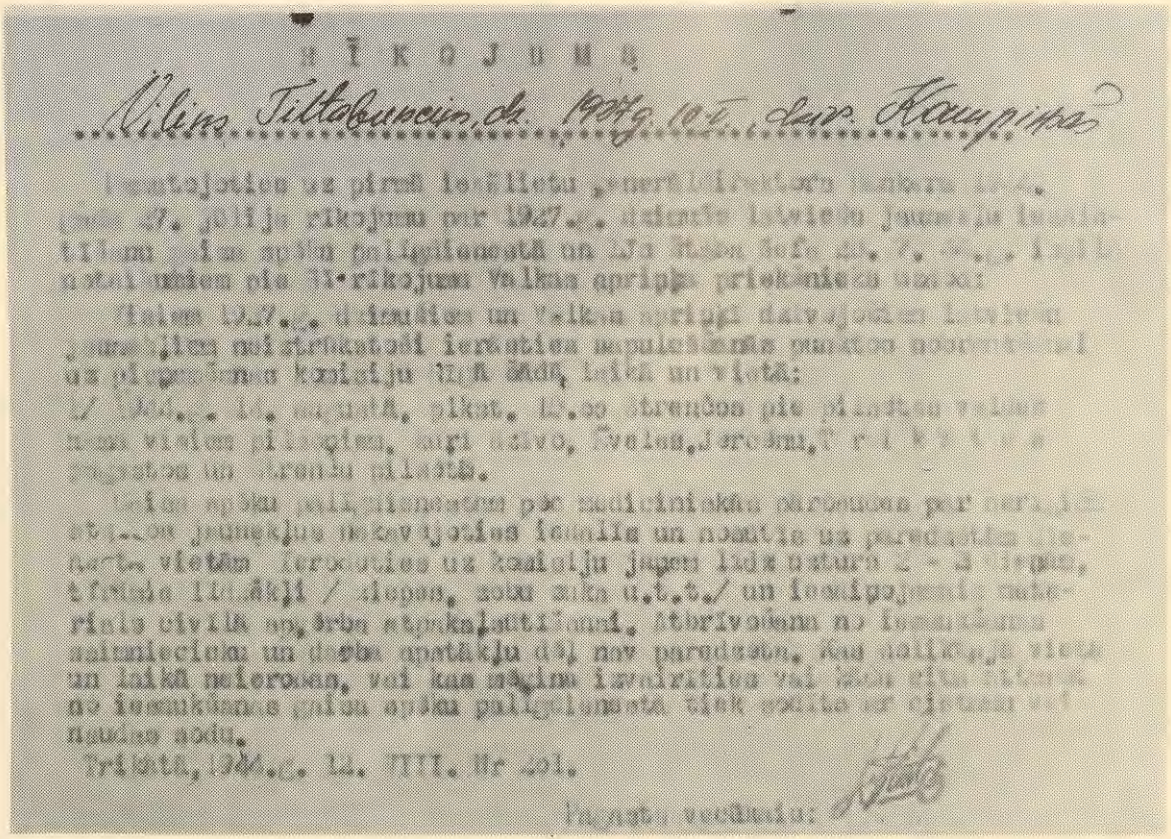

R Ī K O J U M Ā

Viļņa Tiltabrenča, dz. 1907.g. 10.I., dzīv. Kauprā

Izmantojot ve pirmā leģiona „nerātīrstoņu leģiona [illegible] 27. jūlija rīkojumu par 1927.g. dienesta latviešu jaunsaņemšanas [illegible] un Ziņ. Kara Ref. [illegible] 7. [illegible] [illegible] no 11.rīkojuma valsts aprīpe priekšnieka [illegible]

Saņemot 1927.g. [illegible] un valsts aprīpi darbojošos latviešu jaunsaņemšanas mācītājus ierodties nepieciešamās pusdienās pulksten [illegible] uz plenārsēdes komisiju Rīgā Šķūņu ielā un vietā:

1/ 1927.g. 11. augustā, plkst. 12.00 Strenčos pie pilsētas valdes [illegible] vietām pilsētām, kuri ātrāk, Valmiera, Jēkabpils, [illegible] [illegible] pagastos un Strenču pilsētā.

Ņemot aptaujāšanas par medicīniskās pārbaudes par [illegible] jaunsaņemšanas dienās un nosūtīt uz paredzētās [illegible] vietām ierodoties uz komisiju jaunā ādas [illegible] 2 - 3 [illegible], tīrīties [illegible] / [illegible], zobu sāka u.t.t./ un [illegible] materiālu civilā apģērbā atpakaļatlīdzināmi. Atbrīvošanu no [illegible] [illegible] un darba apstākļu dēļ nav paredzēta. Kad [illegible] vietā un laikā neierodas, vai kas mēģina izvairīties vai [illegible] no [illegible] gaitu aptaujāšanas tiek [illegible] ar [illegible] [illegible] nauda sodu.

Rīgā, 1927.g. 12. VIII. Nr 401.

Kara ministrs:

Viļņa Tiltabrenča iesaukšanas rīkojuma fotokopija.

Kāda GSP grupa Latvijā 1944. gada 29. septembrī. Viņu ietērpi un atšķiras atbilst noteikumiem.

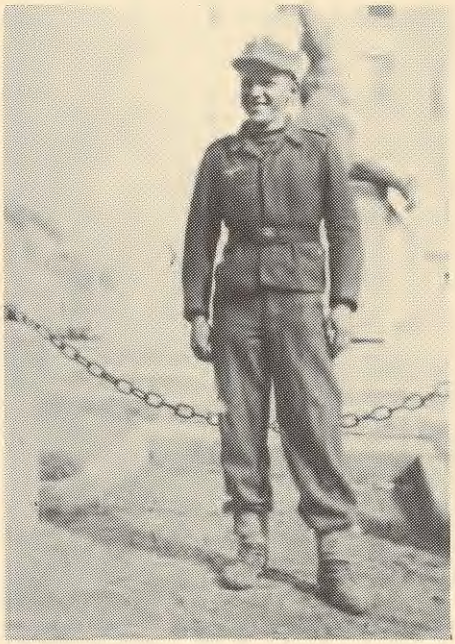

Gaisa spēku izpalīgs Auniņš.

valsts nozīmju vietā savu jaunatnes organizāciju nozīmes.

Par tīšu dienesta tērpa pamešanu vai bojāšanu GS palīgi ir atbildīgi saskaņā ar vispārējiem noteikumiem.

11. *Ārstnieciska aprūpe un veselības kopšana:*
Kaŗa ārstniecisko aprūpi veic Gaisa spēku kaŗa ārsti. Viņu pienākums ir Gs palīgus uzraudzīt (rēgulārs uzturs, pietiekošs miegs, alkohola un nikotīna lietošanas ierobežojumi).

12. *Atalgojums, sociālā apdrošināšana, veselības kopšana, aprūpe un apgāde:*
Tiek kārtota uz vietas, ar 1. Gaisa flotes stāba, Austrumzemes kaŗaspēka virspavēlnieka un Austrumzemes reichskomisāra gādību.

13. *Vispārēji:*
Kas nav ietverts igauņu un latviešu GS palīgu sevišķajos noteikumos, atvasināms un atbilstoši pielietojams saskaņā ar Noteikumiem par (vācu) GS palīgiem R.d.L.u.Ob.d.L.Az. 11 b 1/43 (Chef d.Lw./L.Weh. 1 III) v.26.1.43.

Berlīnē, 1944. gada 30. jūnijā.

Gaisa spēku virspavēlniecība
Az. 12 d Nr-8938/44 g (Wehramt 1 I B 1).

Uzdevumā
parakst. B e h r e n d t

Par pareizību
(Paraksts)
Pulkvedis.

Skat. vācu tekstu pielikumā.

*

Šo noteikumu dažu paragrafu izpildīšana sagādāja ievērojamas grūtības kā vāciešiem, tā LJO vadītājiem un zenītartilerijas vienībām piekomandētajiem skolotājiem. Sevišķi grūti gāja ar ietērpa sagādi, tāpat pietrūka arī paredzēto latvisko atšķiru: Latvijas karoga krāsu lentes ar Latvijas armijas saulītes zīmi krāsās.

12. jūlijā ģen. O. Dankers parakstīja aicinājumu 1928. gadā dzimušajiem zēniem pieteikties brīvprātīgi Gaisa spēku palīg-

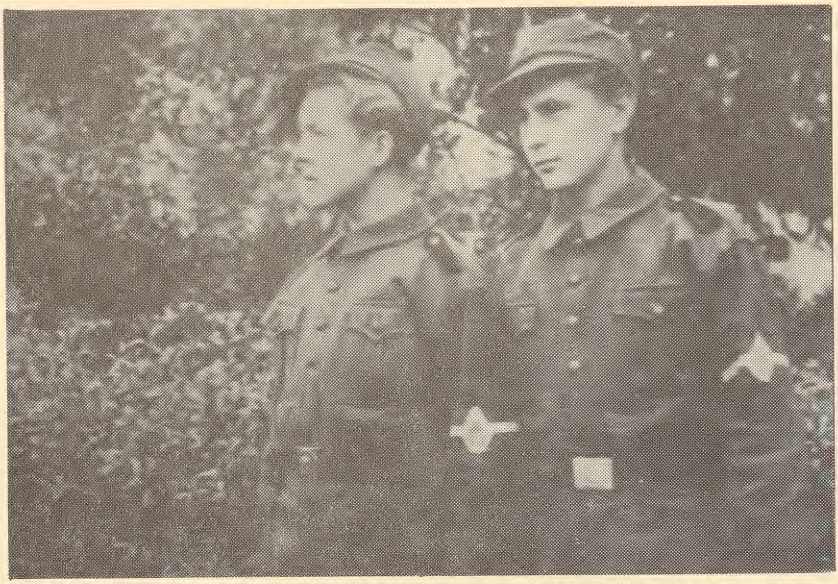

Divi gaisa spēku palīgi 1944. gada vasarā Rīgas apstādījumos.

dienestā (skat. Iekšlietu ģenerāldirekcijas rakstu visiem apriņķu priekšniekiem un pilsētu prefektiem). 16. un 17. jūlijā pirmās krievu vienības ielauzās Latvijas territorijā un redzot, ka brīvprātīgo pieteikšanās Gs palīgdienestā nenes cerētos panākumus, Latvijas ģenerālkomisārs Drekslers 24. jūlijā rakstiski pavēlēja Dankeram nekavējoties un bez ierunām dot jauniešu iesaukšanas rīkojumu.

Ģenerālkomisārs Rīgā.
I Jaunatne.

Noraksts.
Rīgā, 1944. g. 24. jūlijā.

Pirmam Ģenerāldirektora kungam,
R ī g ā.

Attiecas uz: Latviešu jaunatnes kara dienests; Pirmā ģenerāldirektora rīkojuma izdošana.

Pirmie latviešu gaisa spēku palīgi 1944. gada jūlijā ieroču mācībā. Vidū LJO stāba šefs E. Rullis. Pa kreisi zēnu zenītartilerijas vienības virsnieks — vācietis. Labi redzamas sarkanbaltās rokas lentes ar saulītes zīmi.

Saskaņā ar: 10.4.44 rakstu.

Ar augšā pieminēto rakstu es Jūs lūdzu latviešu jaunatnes kara dienesta lietās izdot rīkojumu jaunatnes iesaistīšanai kara pienākumu izpildīšanā. Saziņā ar Okupēto austrumapgabalu reichsministru šāda rīkojuma izdošana tika atlikta un ievadīta jaunatnes iesaistīšana Gaisa Spēku Palīgdienestā uz brīvprātīgas pieteikšanās pamata.

Apstākļu maiņas dēļ jāizmanto visi zemes iedzīvotāju — arī jaunatnes — spēki dienesta vajadzībām. Tā gaisa spēku pieprasītie gaisa spēku palīgi nododami gaisa spēku rīcībā cik drīzi vien iespējams un nepieciešami vēl vairāk jauniešu citiem uzdevumiem, kā piemēram, civīlai pretgaisa aizsardzībai, tādēļ saskaņā ar Augstāko SS- un Policijas priekšnieku Austrumzemē, obergrupenfīreru Jekelnu, uzdodu Jums nekavējoties izdot Jums toreiz iesniegto rīkojumu par jaunatnes iesaistīšanu kara pienākumu veikšanā un spert visus Jūsu rīcībā esošos soļus, lai nodrošinātu kara palīgdienestam nepieciešamo jauniešu skaitu. Kā gaisa spēku palīgi iesaistāmi visi 1927. un 1928. gados dzimušie, kuri nestrādā karam svarīgā rūpniecībā. Šie soļi prasa nekavējošu un neatliekamu rīcību.

Paraksts: Dr. Drekslers.
(Dr. Drechsler.)

Skat. vācu tekstu pielikumā.

*

Tagad latviešu pašpārvalde vairs nevilcinājās, un ģen. O. Dankers, pamatojoties uz Latvijas zemes pašpārvaldes 26. jūlija lēmumu, parakstīja rīkojumu par 1927. gadā dzimušo jaunekļu iesaistīšanu GS Palīgdienestā, uzdodot rīkojuma izpildīšanu un izpildnoteikumu izstrādāšanu Latvju Jaunatnes Organizācijai. Dankera rīkojuma vāciskajā tulkojumā nav ierakstīts datums, bet jāpieņem, ka rīkojums parakstīts jau tūlīt pēc pašpārvaldes sēdes 26. jūlijā un nekavējoties nodots tālāk LJO stābā. Rīkojuma latviskais teksts nav pagaidām atrasts un mēs publicējam Vācijas Federālās Republikas Bundesarchīvā atrasto oriģinālā tulkojumu vācu valodā (R 92/1615), kas attulkots atpakaļ latviešu valodā. Attulkojumā vārds ,,Verpflichtung'' tulkots kā ,,dienesta pienākums'', kas oriģinālā varēja būt arī citādi izteikts.[9]

Fabiga bataljona 2. rota mantu pārbaudē savā novietojumā 2. vidusskolā, Āgenskalna priedēs.

Gaisa spēku palīgi brīvajā laikā pie Māras dīķa Rīgā, Mazās Nometņu ielas novietojuma tuvumā.

R Ī K O J U M S
par 1927. gadā dzimušo latviešu jaunekļu
gaisa spēku palīgdienesta pienākumiem.

1. Saskaņā ar Latvijas zemes pašpārvaldes šā gada 26. jūlija lēmumu, uzdodu Latvju Jaunatnes Organizācijai iesaistīt gaisa spēku palīgdienesta pienākumu izpildīšanā 1927. gadā dzimušos Latvijas ģenerālapgabalā dzīvojošos latviešu jaunekļus.
2. Šī rīkojuma izpildnoteikumus izdos Latvju Jaunatnes Organizācijas vadības un padomdošanas stāba šefs.
3. Šis rīkojums stājas spēkā 1944. gada 27. jūlijā.

Rīgā, 1944. gada " " jūlijā.

(Dankers)
Pirmais ģenerāldirektors un
iekšlietu ģenerāldirektors.

Par tulkojuma pareizību: (P. Megi)
(Skat. vācu tekstu pielikumā.) (BA R 92/1615)

*

Kā no rīkojuma teksta redzams, tad Dankers tomēr nebija pakļāvies ģenerālkomisāra rīkojumam un GS palīgdienesta pienākumu uzlika tikai 1927. gadā dzimušajiem, atstājot 1928. gadā dzimušo pieteikšanos brīvprātīgai izšķiršanai. LJO stābs iesaistīšanu administratīvā kārtā vispār negribēja uzņemties, jo uzskatīja, ka LJO, pretēji HJ, ir brīvprātīga un nevis dienesta organizācija. Šos LJO darbinieku uzskatus zināja arī ģenerālkomisāriata jaunatnes daļas darbinieki. Tādēļ latviešu pašpārvaldes rīkojums vēl nemaz nebij pienācis, kad LJO stābā ieradās HJ štamfīrers Hervigs un personīgi pasniedza iesaukšanas pavēli LJO stāba šefam E. Rullim. Ar to LJO stāba šefs E.Rullis bija ieskaitīts 1. Gaisa flotes civīlpersonālā un padots kara likumiem un 1. Gaisa flotes vadības pavēlēm. Šādas iesaukšanas pavēles saņēma visi LJO stāba darbinieki. Viņiem uzdeva, kopā ar 1. gaisa flotes virsniekiem, izdarīt 1927. un 1928. gadā dzimušo jaunekļu iesaistīšanu GS palīgdienestā ar pilsētu un apriņķu pašvaldība starpniecību.[10]

Iesaukto pieņemšanas un pārbaudes komisija (Musterungskommission) uzsāka savu darbību 1944. gada 31. jūlijā Rīgā, Strēlnieku ielā 12/14. Sākumā to vadīja vācu gaisa spēku ltn. Anderss (Anders), bet vēlāk to pārņēma kā latviešu GS palīgu pulcēšanās vietu vācu gaisa spēku ltn. Ufelmans (Uffelmann), kurš piederēja Fābiga btl. sastāvam. Iesauktie, saskaņā ar noteikumiem, skaitījās LJO biedri un skolēni, nodoti vācu gaisa spēkiem pieaugušo karavīru atvietošanai līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai, kad viņi būtu jāpārskaita Latviešu leģionā. Iesaukšanu izdarīja komisija, kurā bija LJO pārstāvis, SS- un policijas vadītāja pārstāvis, gaisa spēku pieņemšanas virsnieks un gaisa spēku ārsts, bet tur nebija paredzēts Latviešu leģiona ģenerālinspektora pārstāvis, kas vēlāk izraisīja neskaidrības par padotību. Iesaukšanu izdarīja Rīgas pilsētā, Rīgas, Cēsu, Valmieras un Valkas apriņķos, kā arī Madonas, Bauskas un Tukuma apriņķos, tiešā frontes tuvumā. Sakarā ar evakuācijas izsaukto sajukumu, iesaukšanu nebija iespējams izdarīt Ilūkstes un Jēkabpils apriņķos, bet Kurzemē iesaukšanu nolēma neizdarīt. No 2. augusta līdz 9. septembrim GS Palīgdienestā iesaistīja 3614 zēnus vecumā no 15 līdz 17 gadiem. No tiem 562 (daži pat 14 gadu veci) bija pieteikušies brīvprātīgi ar vecāku rakstisku atļauju. Par derīgiem atzītos tūdaļ ietērpa un nodeva 1. gaisa flotei, kuŗa ieskaitīja kpt. Fabiga (Fabig) apmācības bataljonā (Lw — Helfer Ausbildungsbataillon Fabig) lidlauku apkalpes personālam 1500 zēnu un pārējos 2114 nodeva 43. zenītartilerijas pulkam, sadalot viņus pa zenītartilerijas un starmešu vienībām visā Latvijā.[11] No augusta vidus visus Rīgas zenītartilerijas ieročus jau apkalpoja latviešu GS palīgi. Par sakarniekiem starp vācu 1. gaisa floti un LJO nozīmēja kpt. Edgaru Rempi un ltn. Induli Kažociņu. Sakarus ar Latviešu leģiona ģenerālinspektoru uzturēja LJO stāba šefs, sniegdams rakstiskus un mutiskus ziņojumus. Saskaņā ar noteikumiem zēni bij jāiedala klasēs ar latviešu skolotājiem, pa vienam uz katriem 40 līdz 60 zēniem. Šos skolotājus gan nozīmēja, bet no iedalījuma klasēs nekas neiznāca un skolotāji jau pašā sākumā uzdūrās neparedzētiem šķēršļiem. Tā kā arī šie skolotāji tika ieskaitīti gaisa spēku civīlpersonālā un ietērpti LJO formas tērpos, zēni viņus uzskatīja par LJO darbiniekiem un uzņēma viņus ar neuzticību, kā HJ piedēkli. Bez tam zēni nezināja, neizprata, ka skaitās LJO biedri. Viņi paši sevi uzskatīja par karavīriem, un šo viņu uzskatu atbalstīja arī viņu vācu instruktori. Iespaidu pastiprināja arī vēl tas apstāklis, ka LJO nevarēja tik īsā laikā piegādāt noteikumos paredzētās LJO rokas lentes, bet vācieši izsniedza formas tērpus ar jau uzšūtām vācu reicha emblēmām —

lidotāju ērgļiem. LJO rokas lenšu vietā daļa zēnu saņēma lentes Latvijas karoga krāsās. Kā vācu instruktoriem, tā virsniekiem latviešu skolotāju klātbūtne bija ļoti nepatīkama un notika apslēpta sacensība zēnu lojālitātes iegūšanai, kuŗā parasti uzvarēja vācieši, jo viņu rokās bij administrātīvā vara, kamēr skolotāji savas tiesības un pienākumus pat nezināja, jo ne iekšlietu ģenerāldirektors, ne vācu gaisa spēku vadība neizsniedza Berlīnē izstrādātos sīkos noteikumus.[12] Īgnumu zēnos radīja arī tabākas preču un alkohola aizliegums, ko viņi uzskatīja par tiešu apvainojumu. Lai ienestu skolotāju darbā kāda skaidrību, LJO rīkoja rēgulāras skolotāju sanāksmes, kuŗās varētu iztirzēt radušās grūtības, bet vispārējā neuzticības atmosfērā bija grūti nodibināt saskanīgas attiecības un notikumu straujā attīstība pārtrauca arī šo pasākumu.[13] LJO stāba šefs kopā ar kpt. Rempi un ltn. Kažociņu apmeklēja lielāko daļu zēnu novietojumu, lai personīgi iepazītos ar dzīves apstākļiem uz vietām un uzņemtu sakarus ar vienību komandieŗiem. Vācu atsauksmes par latviešu zēnu stāju un centību dienesta pienākumu izpildīšanā bija cildinošas. Dzīves un apgādes apstākļos bija daudz trūkumu. Septembŗa sākumā ltn. Kažociņu izraudzīja par sakaru virsnieku Fabiga apmācības bataljonam, kur viņš izpildīja arī btl. adjutanta pienākumus. Kpt. Rempe turpināja pārzināt zenītartilerijai piekomandētos zēnus. 19. septembŗa vakarā pārsteidzošā uzlidojumā krievi vairākas stundas bumboja Fabiga btl. novietnes Mazā Nometņu ielā 16 un 2. valsts vidusskolā, Āgenskalnā. Vācu instruktori bij novērojuši, ka krievu lidotājiem M. Nometņu ielā uzlidojuma mērķus norādījuši boļševiku aģentu raķešu signāli no otrpus ielai esošās ēkas. Bataljona 1., 3. un 4. rotas cieta smagus zaudējumus. Kritušo un slimnīcās no ievainojumiem mirušo skaits nav zināms, bet 22. septembrī Brāļu kapos ar miliāru godu apbēdīja 38. Ap 100 GS palīgu tika ievietoti slimnīcās.[14] Pēc šī uzlidojuma btl. sadalīja pa rotām skolās un kazarmās visā pilsētā. 23. sept. Armijas sporta laukumā notika bataljona solījuma ceremonija. 1. gaisa flotes apstiprinātais oficiālais solījuma teksts skanēja: ,,Es, gaisa spēku palīgs, apsolos cīņā pret boļševismu it visos apstākļos uzticīgi, paklausīgi un drosmīgi pildīt savu pienākumu, ziedojot visus savus spēkus, kā pienākas latviešu zēnam.'' Šī solījuma vācu versija gluži nesaskanēja ar Berlīnē izstrādāto vācu tekstu, bet pārkārtojumus par vajadzīgiem atzina 1. gaisa flotes vadība, lai dotu jēgpilnu un labskanīgu latvisko tulkojumu.[15]

Foto: R. Caks.

Nodevīgajā 19. septembŗa uzlidojumā kritušo Fabiga apmācības bataljona gaisa spēku palīgu kapa vieta Brāļu kapos, Rīgā, 1944. gada 22. septembrī.

Foto: R. Caks.

No 19. sept. uzlidojuma upuŗiem Brāļu kapos, Rīgā, atvadās LJO stāba šefs E. Rullis. Aiz vainaga nesējiem pa kreisi vācu pārvaldes un 1. gaisa flotes pārstāvji, pa labi — Fabiga bataljona virsnieki.

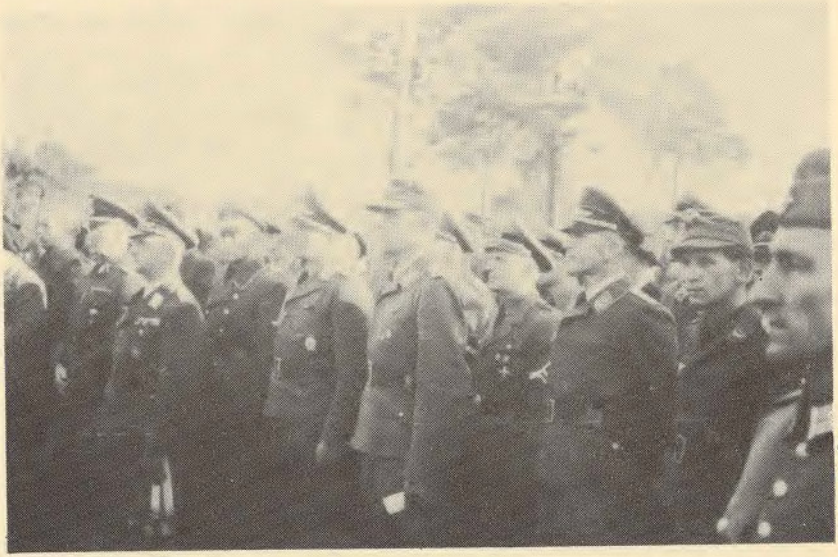

Foto: R. Čaks.

Pavadītāji Brāļu kapos, Rīgā, 1944. gada 22. septembrī, atvadoties no 19. septembra uzlidojumā kritušajiem latviešu zēniem. No kreisās formas tērpos: 1. plkv. Krīpens; 2. Vācijas gaisa spēku pārstāvis; 3. t. p.; 4. btl. komandieris, kpt. Fabigs; 5. btl. adjutants, ltn. I Kažociņš; 6. HJ obergebītsfīrers Līrs; 7. Fabiga btl. rt. kom. ltn. Šmits (Schmidt)? ; 8. daļēji aizsegts, ar Bruņinieku krustu, HJ stamfīrers Hervigs; 9. kāds Fabiga btl. rt. kom.; 10. Latviešu pol. orķestra mūziķis.

Foto: R. Caks.

Latviešu gaisa spēku palīgu vainags 19. septembŗa uzlidojumā kritušajiem biedriem.

Luftflottenkommando 1 H.Qu., 25.8.44
O.Qu.Nr.698/44 off.Ib

Bezug: Lfl.Kdo.1 O.Qu.Nr.6750/44 geh.Ib vom 9.7.44
(Ausführungsanweisung zu den Bestimmungen über den Kriegshilfseinsatz der estn.u.lett.Lw. — Helfer — S.2)

Übersetzung
der
Verpflichtungsformel für lettische Luftwaffenhelfer.

Ich verspreche, als Luftwaffenhelfer
Es, gaisa spēku palīgs, apsolos
im Kampfe gegen den Bolschewismus
cīņā pret boļševismu
unter allen Umstanden
it visos apstākļos
treu, gehorsam und tapfer
uzticīgi, paklausīgi un drosmīgi
meine Pflicht zu tun
pildīt savu pienākumu, [sic!]
und alle meine Kräfte einzusetzen,
ziedojot visus savus spēkus,
wie es sich für einen lettischen Jungen geziemt.
kā pienākas latviešu zēnam!

* * *

Der Batteriechef spricht Absatz für Absatz auf deutsch vor, der Dolmetscher wiederholt auf lettisch, die Lw. — Helfer sprechen auf lettisch nach.

Die Änderungen der Verpflichtungsformel gegenüber der ursprünglichen deutschen Fassung sind erforderlich wegen einer sinngemassen und stilgerechten Übersetzung ins Lettische.

24. septembrī Fabiga btl. atstāja Rīgu un pa rotām gājiena kolonnā devās uz Kurzemi. Pirmās dienas pārgājiena mērķis bija Sloka, ko sasniedza pievakarē, bet kad jau nakts tumsā btl. stāba virsnieki inspicēja zēnu nakts novietnes, izrādījās, ka neviens vēl nebija saņēmis vakariņas, jo btl. apgādes rati bij noklīduši. Par

Fabiga bataljona 2. rota pārgājienā no Ugāles uz Kuldīgu 1944. g. septembŗa beigās.

nolaidību kpt. Fabigs atcēla btl. saimniecības priekšnieku un viņa vietā iecēla 5. rotas saimniecības priekšnieku stābscālmeistaru Neimani (Neumann), kuŗa vadībā btl. saimniecība ievērojami uzlabojās kā uztura, tā apgādes ziņā. Otrā dienā pārgājiens turpinājās ar ceļa mērķi Tukums. Aiz Slokas gājienu bij ievērojis ģen. Šerners, kuŗš pavēlēja apturēt pa ceļu braucošās armijas kravas mašīnas un sasēdināja uz tām pārgurušos zēnus. Smārdes purvu rajonā krievu lidotāji bieži apšaudīja un bumboja ceļu. Kādā bumbošanā cieta arī Fabiga btl. 3. rotas zēni. Vairākus ievainotos ievietoja Tukuma slimnīcā, bet kritušos apbedīja, divus no tiem pie Tukuma, Krūmiņu māju robežās. Tukumā btl. atpūtās vienu dienu un 27. septembrī no Tukums II stacijas uz vaļējām preču vilciena platformām turpināja ceļu uz Ugāli. Ugāles staciju vilciens sasniedza 28. septembrī, pēcpusdienā. Turpat stacijas

laukumā notika pirmā pilnīgā btl. skaita pārbaude. Neskaitot zaudējumus uzlidojumā Smārdes purvos, no btl. skaitliskā sastāva Rīgu atstājot iztrūka 180 zēnu.

Daļa no tiem, varbūt pat lielākā daļa, kā arī vairāki piekomandētie skolotāji, bija palikuši jau Rīgā. Žēl, ka nav iespējams konstatēt iztrūkumu pa rotām, jo no šiem skaitļiem varētu aptuveni spriest par to, cik lielu uzticību pie zēniem ieguvuši viņu vācu militārie priekšnieki. Pēc btl. skaitīšanas gājiens tūdaļ turpinājās nedaudzus kilometrus līdz naktsmītnēm. Pēc nakts atpūtas, 29. septembrī btl. turpināja pārgājienu uz Kuldīgas rajonu, pie kam katra rota šajā pārgājienā rīkojās pēc saviem ieskatiem. Tādēļ dažas rotas sasniedza Kuldīgas rajonu jau 30. septembrī, kamēr citas apstājās atpūtai Zlēku rajonā. Pie Zlēkām Ventā peldoties noslīka viens zēns. Kuldīgas rajonā btl. atpūtās divas dienas un 1. oktōbrī 3. rotu ar auto transportu aizveda uz Skrundas rajonu, bet 4. rotu uz Saldus rajonu, kur zēniem bija jāstrādā dažādos lidlauku būvdarbos. Naktī no 6. uz 7. oktōbri notika krievu uzlidojums Saldus pilsētai, kur 4. rotas zēni izrādīja izcilu drosmi, palīdzot civīliedzīvotājiem un ugunsdzēsējiem. Par šo teicamo rīcību vairākus stādīja priekšā apbalvošanai, bet, jādomā, biežo dienesta vietu maiņu dēļ neviens no viņiem apbalvojumus nesaņēma. Uzlidojumā no ievainojumiem mira viens zēns. Starplaikā, 2. oktōbrī 1., 2. un 5. rotu ar auto transportu nogādāja Grobiņas lidlaukā. Lidlauks bija klajā laukā, personāla dzīvojamās ēkas nebija apgādātas ar nesagraujamām patvertnēm, bet gar lidlauka malu izraktie patvertņu grāvji bija līdz malām pilni ar ūdeni no rudens lietus gāzēm. Ienaidnieka uzlidojuma gadījumā Fabiga btl. zēni būtu bijuši vēl nedrošākā stāvoklī nekā Rīgā, Mazā Nometņu ielā. Btl. vadība iesniedza vairākus ziņojumus un pieprasīja steidzamu GS palīgu izvietošanu drošākos apstākļos. Šo iesniegumu rezultātā btl. saņēma pavēli nekavējoties pārcelties uz Vāciju, lai tur relātīvā drošībā turpinātu apmācības. 10. oktōbrī viss btl. bija sapulcināts Liepājā, lai kāptu kuģos braucienam uz Vāciju. GS palīgiem piedalītais latviešu kapr. J. Ruško un skolotājs O. Zvaigzne rūpējās par to, lai btl. būtu apgādāts ar labu latviešu bibliotēku, ko viņu rīcībā laipni nodeva Liepājas Valsts bibliotēka. Vācu ltn. Šmits (Schmidt), 2. rotas komandieris, 9. oktōbŗa vakarā savas rotas zēniem paziņojis, ka paredzēts brauciens uz Vāciju, kas gan ir viņa dzimtene, bet, ja kāds no latviešu zēniem savu dzimteni nevēlētos atstāt, tad — šonakt rotas novietnē nebūs sardzes. Ltn. Šmita piedāvājumu izmantoja tomēr ļoti maz GS palīgu un Fabiga btl. divos kuģos devās ceļā uz Vāciju. Pirms izbraukšanas viens no

Kāds gaisa spēku palīgs Latvijā 1944. gada 29. sept. GSP redzams pareizā tā laika ietērpā.

kuģiem Liepājas ostas reidā vēl piedzīvoja krievu uzlidojumu, kas prasīja vācu zenītartileristu dzīvības un ievainoja dažus zēnus. Kuģi atstāja ostu vēlā vakarā, un ar ,,Dievs svētī Latviju'' aizbraucēji atvadījās no liesmojošās Liepājas. Ceļā bija dažas zemūdeņu trauksmes, bet kuģi bez traucējumiem sasniedza Gotenhāfenas un Dancigas ostas. Btl. zēnus izvietoja dažādās vācu kazarmās un deva iespēju dažas dienas atpūsties.

14. oktōbrī viss btl. sakāpa vilcienā, kas no Dancigas caur Frankfurti pie Oderas, Gerlicu (Görlitz), Drezdeni, Cvikavu (Zwickau) un Plaueni. 16. oktōbŗa pusdienlaikā iebrauca Ēgerā, toreizējā Sudetijā (Sudetengau). Tieši vilcienam iebraucot stacijā atskanēja gaisa trauksmes sirēnas un visu sastāvu izbrauca no stacijas uz kādu pāris kilometru attālu nozarojumu, kur btl. dabūja pāris stundas gaidīt, kamēr trauksmi atsauca. Tā bija iepazīšanās ar dienišķām trauksmēm, kas nāca precīzi pusdienlaikā, tā kā liela daļa zēnu dabūja steigties uz attālajām drošības joslām savu pusdienas devu nesaņēmuši.[16] Neraugoties uz noteikumos paredzēto ārstniecisko uzraudzību (113. lpp. 11. paragr.), btl. ārsts, kāds austriešu leitnants, par to nelikās ne zinis. Btl. pagaidām kā slēgtu vienību ar nosaukumu: Einheit Fabig, novietoja Ēgeras lidlauka barakās, kur atradās Austrumministrijas politiskā stāba jaunatnes vadības grupas, kas tagad saucās Dienststelle Hauptbannführer Nickel, pārziņā esošā SS audzēkņu galvenā nometne. Kā jau sākumā minēts, igauņu un latviešu GS palīgi tikai savās zemēs baudīja privilēģiju skaitīties tiešā vācu gaisa spēku padotībā. Ar ierašanos Vācijā viņi šo privilēģiju zaudēja un kļuva par SS audzēkņiem, tāpat kā citu iekaŗoto tautu jaunieši. Vienīgi pateicoties kpt. Fabiga stingrai nostājai, labai administrātīvai iekārtai bataljonā (kas īstenībā skaita ziņā līdzinājās pulkam) un pašu latviešu GS palīgu disciplīnētai stājai, Fabiga vienība pagaidām paturēja savu autonomiju. Šo autonomiju gan jau pašā sākumā sāka ārdīt SS galvenās nometnes komandants, kāds vecs un saīdzis vācu gaisa spēku pulkvedis. Viņam nepatika bataljona iedalījums rotās ar vācu virsniekiem, kuŗi bij pakļauti savam bataljona komandierim, tādēļ viņš rūpējās par to, lai ,,liekos'' virsniekus aizkomandētu uz citām gaisa spēku vienībām. Līdz ar to latviešu zēni nonāca vācu instruktoru — baraku vecāko pārziņā. Pēdējie ne pēc savas nostājas, ne izglītības nebija šādam sarežģītam uzdevumam piemēroti. Viņi būtu varējuši izmantot savam atbalstam un padomam latviešu vadītājus, bet savas šaursirdības dēļ uzskatīja tos par sāncenšiem un mēģināja visādiem līdzekļiem viņus pazemot. Tā, piemēram, šie baraku vecākie nevarēja ieredzēt bataljonam piekomandēto mūzikas skolotāju komponistu Jāni Norvili, kuŗa uzdevums bija izveidot bataljona kori. Par nepiedienīgu apiešanos ar Norvili ltn. Kažociņš sūdzējās bataljona komandierim, bet stāvoklis uzlabojās tikai īslaicīgi. Neraugoties uz visām šīm grūtībām un bataljonam uzlikto karantīnu, lai pasargātu to no nometnes citu tautību zēnu starpā izplatītajām slimībām, ar kpt. Fabiga gādību un latviešu vadītāju aktīvu līdzdalību vienu mēnesi Ēgerā ritēja

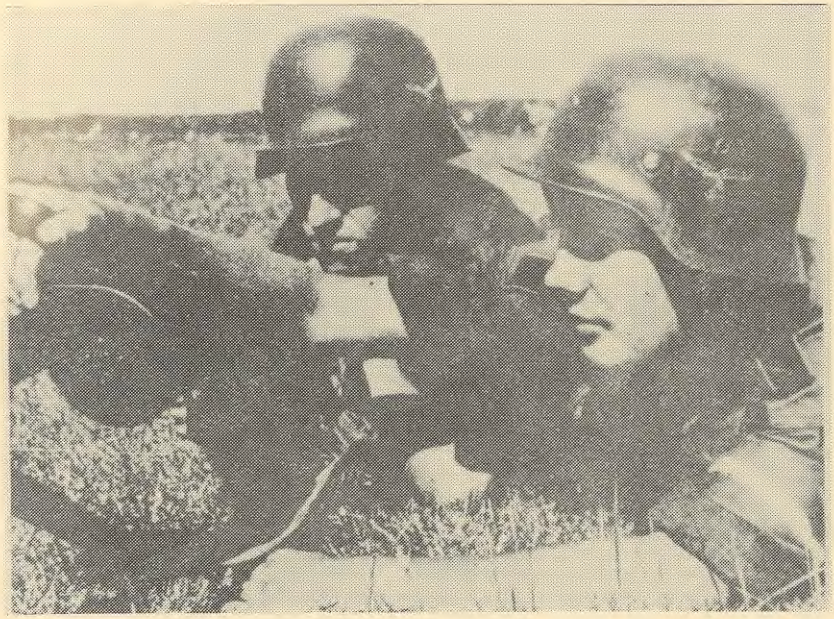

Gaisa spēku palīgi ieroču mācībā. Redzama vācu gaisa spēku bruņu cepure un sarkanbaltā rokas lenta bez saulītes zīmes.

rosīga latviska kultūrāla aktīvitāte. Tika sarīkoti vadītāju kursi btl. līdzatbraukušajiem skolotājiem, kuŗus vadīja LJO stāba darbinieki, kas arī visi bija pārcelti uz Vāciju. Nodibinājās latviskās kultūras pulciņš ltn. Kažociņa vadībā. Pulciņš sev izvēlējās nosaukumu Kurbadieši un satikās divas reizes nedēļā tā saucamajos dzimtenes vakaros, kuŗos bieži zēnu dziesmas ar savu kokli pavadīja komponists Norvilis. Kurbadieši runāja par latviešu kultūru, vēsturi un Latvijas nākotni, kā arī sarīkoja jautru Mārtiņa vakaru ar visām ķekatām. Visās šajās nodarbībās aktīvi piedalījās latviešu vadītāji, par lielām dusmām vācu baraku vecākiem. Šie neiecietīgie cilvēki meklēja, kur vien varēja, piesieties zēniem, Kurbadiešu pulciņa nodarbību apmeklētājiem, un sodīja viņus ar visbezkaunīgākajiem sodiem. Ja nevarēja nekā cita padarīt, tad vismaz piedraudēja: ,,Likšu tev pāris dienas ar zobbirstīti tīrīt ateju, tad tu vakaros neblandīsies apkārt pa visādām nodarbībām!'' Neraugoties uz visiem šķēršļiem, pie btl. nodibinājās kā koris, tā dubultkvartets un katra rota uzstādīja savu futbola komandu sacīkstēm btl. apmērā. 5. novembrī no

Fabiga bataljona parāde Ēgerā 1944. g. 18. novembrī. No kreisās: kpt. Fabigs; LJO stāba darbinieks A. Osis; ltn. I. Kažociņš; LJO stāba darbinieks V. Pētersons; SS audzēkņu galvenās nometnes politiskais vadītājs HJ formas tērpā; Ēgeras lidlauka vadības pārstāvis; SS audzēkņu galvenās nometnes komandants vltn. Knolls.

Latvijas ieradās vēl 364 GS palīgi, kuŗi bij atsūtīti no Latvijā izformētajām zenītartilerijas vienībām. Bija pienākuši arī citi papildspēki — neliels pulciņš zēnu, savervēti Austrumprūsijas bēgļu nometnēs. Tagad btl. bija atkal pilnā sastāvā un kā tāds svinīgi atzīmēja Latvijas valsts pasludināšanas 26. gada dienu 1944. gada 18. novembrī. Svinības ievadīja btl. parāde, ko pieņēma btl. komandieris kpt. Fabigs, kuŗš pēc tam arī uzrunāja savus latviešu zēnus. Uzrunu latviešu valodā teica btl. adjutants ltn. Kažociņš. Pēc parādes notika btl. futbola sacīkstes, un pēcpusdienā viss btl. soļoja uz Ēgeras pilsētu, lai tur kādā lielā koncertzālē noklausītos btl. koŗa koncertu komponista Norviļa vadībā. Uzrunu teica LJO stāba šefa pārstāvis vltn. Lībermanis un svētku viesu starpā bija vācu, igauņu un lietuviešu pārstāvji. Šo svētku noorganizēšanu netieši veicināja jaunieceltais SS galvenās nometnes komandants vltn. un HJ oberbannfīrers Knolls (Knoll). Knolls bija krastu aizsardzības artilerijas virsnieks

Fabiga btl. Ēgerā.
1944. gada 18. novembŗa parādes laikā. Pie runātāju pults ltn. Kažociņš, aizmugurē vācu virsnieku grupa.

un kādu laiku bija dienējis Igaunijā, tādēļ labi pazina Baltijas apstākļus un baltiešu jaunatnes centienus. Vienmēr ar smaidu sejā, viņš nometnē nekad nevalkāja HJ vai partijas formas tērpu, bet gan savu artilerijas virsleitnanta tērpu. Viņa enerģiskā gādībā SS audzēkņu nometnes saimniecība tika atšķirta no lidlauka saimniecības, ar ko ievērojami uzlabojās zēnu pārtikas devas. Par virtuves strādniekiem pieņēma tuvumā dzīvojošos latviešus un latvietes. Fabiga vienību izformēja, jo kpt. Fabigs pēkšņi saslima un viņu ieskaitīja lidlauka veseļošanās komandā. Atvadoties no visu iecienītā bataljona komandieŗa latvieši viņam pasniedza kaligrafiski rakstītu adresi, kuŗā bija slaveno GS palīgu dziesmu ,,Pēter, nepalieci!'' un ,,Šeit Einheit Fabig'', notis un teksti latviešu un vācu valodā.

Sākās straujas pārmaiņas. ,,Fabiga vienības'' vietā stājās ,,Latviešu nodaļa'' (Abteilung Letten), par kuŗas komandieri HJ oberbannfīrers Knolls iecēla agrāko 2. rotas komandieri ltn. Šmitu. Noteicēji barakās palika tikai vācu instruktori — baraku vecākie.

Dkar. Jānis Dišlers — gaisa palīgs 1. izplētņlēcēju armijas 2. apgādes rotā 1945. gada janvārī Lautenā (Lauten) pie Reinas.

Bez latviešiem Ēgerā bija arī igauņu, lietuviešu, baltkrievu un ungāru (Bultas Krusta organizācijas) SS audzēkņi, kā arī krievu (Belgrades krievu emigrantu kara skolas) kadeti un ungāru kara skolas kadeti. Pie krieviem bija arī viņu kara skolas priekšnieks, kāds ļoti vecs krievu ģenerālis. Krievu un ungāru kadeti nēsājā savus agrākos formas tērpus, visi pārējie bij ietērpti vācu HJ lidotāju vienību pelēkzilos tērpos ar tautību atšķirām uz piedurknēm un cepurēm. Stāstīja, ka Ēgerā esot ap 20 dažādu

Vācu zenītbaterijas šefs apsveic latviešu gaisa spēku palīgus savā vienībā. Redzama sarkanbaltā rokas lenta bez saulītes zīmes un dažāda veida privātās vidus jostas. Noteikumiem neatbilst arī vācu gaisa spēku ērglis virs labās krūšu kabatas.

tautību. Sākot ar 23. novembri lielāko daļu latviešu izsūtīja uz dažādām zenītartilerijas un sprostbalonu vienībām.

Ēgerā tomēr turpināja pienākt jauni latviešu kontingenti, jo Kurzemē izformēja zenītartilerijas vienības. Nenoskaidrotu iemeslu dēļ pēkšņi sāka atlaist skolotājus. Hbf Nikels atziņa, ka latviešiem tādu esot par daudz un novembrī paturēja SS audzēkņu aprūpei visā Vācijā vairs tikai 29 skolotājus un LJO vadītājus ar tādu aprēķinu, lai uz katriem 300 zēniem būtu četri pieauguši latvieši. Tā kā Vācijā nonākušo zēnu skaits latviešu iestādēm nebija zināms, tad to nevarēja nekādā veidā kontrolēt, bet varētu spriest, ka Vācijā 1944. g. novembŗa beigās atradās ap 2000 SS audzēkņu — latviešu. Kurzemē tai pašā laikā atradās apmēram 1500. No Ēgeras zēnus nodeva zenītartilerijas rīcībā visā Vācijā, bet it sevišķi ap Jēnu un Gēru, Ziemeļvācijas upju tiltiem un aizsprostiem pie Berlīnes (Nīderfinovā), Štetinē un pie Reinas. Tā kā zenītartilerijas vienības bieži mainīja savus novietojumus, tad bija neiespējami zēnu tālākām gaitām izsekot, jo viņus sadalīja arvien mazākās vienībās starp vāciešiem. 25. nov. plkv. Plensners Latviešu leģiona ģenerālinspektora uzdevumā apmeklēja latviešu SS audzēkņus Ēgerā, par ko iesniedza plašu ziņojumu ģen. Bangerskim.[17] Ēgerā skaisti nosvinēja Ziemsvētkus ar improvizētu orķestri J. Norviļa vadībā un pašu zēnu sniegtiem priekšnesumiem. Pastāvīgi notika sadursmes ar baraku vecākiem, par ko LJO stāba šefs vairākkārt sniedza sūdzības ģen. Bangerskim, kuŗš tās virzīja tālāk vācu gaisa spēku virspavēlniecībai.[18] Ģen. Bangerskis pats 15. 1. 45. apmeklēja latviešu GS palīgus pie zenītartilerijas Liepājas tuvumā, kur dzīves apstākļi un saskaņa ar vācu vadību bija laba. 31. 1. 45. hbf. Nikels sasauca visu tautību SS audzēkņu augstāko vadītāju apspriedi, kuŗā uzaicināja viņus organizēt no zēniem tanku apkaŗotāju vienības, katrai tautībai dodot 400 zēnu. Kā pirmais šim ierosinājumam pretojās LJO stāba šefs Rullis, aizrādīdams, ka neapmācīti bērni nevar noturēt ienaidnieka tanku masas, ja pat pieredzējuši vācu kaŗavīri to nav spējīgi izdarīt.[19] Viņa un citu vadītāju iebildumus tomēr neņēma vērā un 1. 2. 45. viņiem deva rakstiskas pavēles tanku apkaŗotāju vienību izveidošanai, piekāpjoties vienīgi skaita ziņā. Latviešiem bija jāizveido viena rota ar 60 brīvprātīgiem zēniem, citām tautībām līdzīgā attiecībā ar viņu SS audzēkņu skaitu. Pa vienai rotai bij jāizveido arī igauņiem un lietuviešiem. Par latviešu rotas komandieri iecēla ltn. Kažociņu un marta sākumā Ēgerā jau bija nodibināta Prettanku strēlnieku rota ,,Rīga''. To novietoja atsevišķā barakā bez vācu uzraugiem. Rotu nosūtīja uz 10 dienu intensīvām apmācībām ar prettanku ieročiem kādā apmācību

Kāds latviešu jaunietis 1944. gada rudenī Fabiga btl. Ēgerā.

rajonā Čechoslovakijā. Pēc tam visu rotas dzīvi vadīja rotas komandieris ar rotas virsseržantu — LJO vadītāju J. Cīruli. Aprīļa sākumā prettanku strēlnieku rotas pārcēla uz Ausigu (Aussig) Sudetijā. Tur latviešu rota iekārtojās vēl neatkarīgāk un ierīkoja savu telšu nometni mežā, dažus kilometrus no pārējo rotu (lietuviešu un ungāru) novietojuma. Kaut gan rotai nebija izsniegti nekādi ieroči, tā tomēr vingrinājās kaujas mācībās, izlūku patruļu darbībā un garnizona dienestā. Rotā bij uzņemti no slimnīcām atbrīvoti latviešu instruktori, kuŗi izpildīja vadu komandieŗu pienākumus. Par grupu komandieŗiem iecēla piemērotus zēnus. Rietumu fronte šai laikā bija jau pie Reinas. Dažas vācu

zenītartilerijas vienības organizēja no saviem GS palīgiem tanku apkaļotāju vienības, par ko savus pēdējos protestus vācu vadībai iesniedza Latviešu leģiona ģenerālinspektors vēl 1945. g. 22. aprīlī. Bet frontē jau valdīja sajukums. Vairāku zenītartilerijas vienību vadība bija pazudusi,un latviešu vadītāji mēģināja izvest savus zēnus pie rietumu sabiedrotiem. Citur zēni pārgāja fronti paši uz savu ierosmi. Tikai nedaudzi ietērpās privātās drēbēs un tā paglābās no ilgas nīkšanas gūstekņu nometnēs. Ausigā vēl viss bija mierīgi, atskaitot rēgulārus amerikāņu uzlidojumus tieši pusdienas laikā, bet mežā paslēpto latviešu rotu tie netraucēja. 2. maijā nometnes komandants pavēlēja rotai atgriezties kopējā novietojumā. 6. maijā rota dzirdēja radio ziņu par Prāgas ,,atbrīvošanu''. Tai pašā dienā visas rotas saņēma no nometnes komandanta vltn. Knolla fiktīvas pārgājiena pavēles uz kādu vietu rietumu frontē. Latvieši bija pirmie, kas devās ceļā, atstājot novietojumu plkst. 23.00. 7. maijā pēc nakts pārgājiena izdevās rotas strēlniekus sasēdināt uz gaļāmbraucošām armijas mašīnām un visi rotas zēni sasniedza amerikāņu okupēto joslu. Rotas komandieri un vad. J. Cīruli 12. maija naktī sagūstīja krievu patruļa. Latvieši zēni gan mēģināja ieskaidrot rietumu sabiedrotiem, ka viņi nav vācieši un nacisti, bet viņu formas tērpu dēļ lielāko daļu no viņiem ievietoja gūstekņu nometnēs. Visgrūtāki gāja franču gūstā, kur zēnus sūtīja mīnu lauku atmīnēšanā bez kādiem drošības līdzekļiem. Tur daudzi zaudēja dzīvības. Dzīve gūstekņu nometnēs bija tik nomācoša, ka daudzi pieteicās franču ārzemnieku leģionā un tika nosūtīti uz Indoķīnu. No turienes tikai retais atgriezās. Nekā nezinot par saviem vecākiem un par latviešiem bēgļu nometnēs Vācijā, daudzi paklausīja krievu repatriācijas komisiju aicinājumam — braukt mājās. Bet tos, kuŗi pieteicās mājās braukšanai, iedalīja kādā padomju robežsargu pulkā un nosūtīja uz Mandžūrijas robežām. Nedaudziem Vācijā izdevās no ešeloniem izbēgt, kad viņi ieraudzīja Latvijas karogu pie bēgļu nometnēm vai satika kādu latvieti stacijā. Vismaz 280 GS palīgi nonāca arī Cēdelgēmas gūstekņu nometnē.[20] Šķiet, ka pēdējos latviešu SS audzēkņus atbrīvoja no Rēgensburgas SS gūstekņu nometnes 1946. gada 27. jūnijā. Kurzemē, vācu kapitulācijas dienā bija ap 600 GS palīgu. Dažās zenītartilerijas vienībās vācu vadība mudināja latviešu zēnus pārģērbties privātās drēbēs un izklīst. Cik daudzi tā rīkojušies, nav zināms. Tiem, kuŗi visas grūtības Sibirijā pārvarējuši un izturējuši, atļauts pēc vairākiem gadiem atgriezties Latvijā.

Ar 1944. gada 1. jūliju GSP akciju attiecināja arī uz meitenēm, tomēr Latvijā meitenes GS palīgdienestā neiesaistīja. Tad,

Latviešu gaisa spēku palīdzes meitenes ar viesi no Latviešu leģiona. Uzņēmums izdarīts 1945. gada pavasarī.

Latviešu meitenes vācu gaisa spēku palīgdienestā ar savu vācu instruktoru, kuŗu viņas saukājušas par ,,vecīti'', 1944. gada vēlā rudenī.

septembra beigās, vācieši uzsāka meiteņu vervēšanu starp bēgļiem Austrumprūsijā un citur Vācijā. Par vervētājām bij izraudzītas latvietes, kuŗas bēgļu meitenēm solīja dažādas priekšrocības GS palīgdienestā, biedinot no darba municijas fabrikās. Cik meiteņu vāciešiem šādā veidā izdevās savervēt, nav zināms. Vienīgais norādījums uz skaitu ir hbf. Nikela ziņojums, ka līdz 18. 1. 45. Pitnicas (Püttnitz) caurlaides nometnē reģistrētas 766 latvietes. GSP meiteņu vadītāja Malvīne Balduma, kuŗu šai amatā nozīmēja LJO stāba šefs novembŗa vidū, ziņo, ka latviešu meitenes bijušas arī vēl Rīgenes salas caurlaides nometnē Lobbē un GS palīgdienestā iesaistīto meiteņu skaitu vērtē uz apmēram 1000. M. Baldumai bija padotas vairākas citas latviešu meiteņu vadītājas, bet viņu skaits bija pārāk mazs, lai pārraudzītu visu latviešu GSP meiteņu gaitas, kad viņas bija sadalītas pa dienesta vietām. Dzīves apstākļi Pitnicā bijuši ārkārtīgi grūti, meitenes gulējušas salmos uz grīdas, nav bijis pietiekoši segu aukstajā laikā un trūcis pārtikas. Lobbē apstākļi bijuši daudzmaz ciešamāki. Liela nozīme bijusi meiteņu latviešu vadītāju uzstājībai, un kur vadītājas vai vecākās meitenes stingri uzstājušās pret vācu nepiedienīgu rīcību, tām bijušas sekmes. Tomēr, salīdzinot ar GSP zēniem, meitenēm apstākļi bijuši daudz grūtāki. Pirms izsūtīšanas pa dienesta vietām meitenes pamatīgi apmācītas, kā rīkoties ar apmiglošanas aparātiem, pie kuŗiem viņām bija paredzēts strādāt. Nepatīkamākais tomēr bija trūcīgais ietērps, jo meitenes apgādātas ar frontē nolietotām vācu gaisa spēku vīru ietērpa daļām, vīriešu zābakiem, kuŗi sasaistīti ar papīra auklām, un izsniegts tikai viens pāris cimdu. Kad tas noplīsis, bijis jāstaigā kailām rokām. Labākais no visa ietērpa bija darba tērps, kas sastāvēja no vatēta gaisa spēku virsvalka ar rāvējslēdzi. Meitenes šo darba tērpu lietoja aukstās naktīs kā gultas veļu. Lielās netīrības dēļ pamatnometnēs ieviesušās utis, jo meitenēm izdalītas vecas gultas segas. Pēc apmācību laika beigām meitenes sadalīja pa dienesta vietām Štetines, Magdeburgas un Vitenbergas rajonos, bet daudz meiteņu nosūtīja arī uz citām vietām. Dienesta vietās dzīves apstākļi nedaudz uzlabojušies, jo meitenes dzīvojušas pa grupām, katrā 10 meiteņu nelielās baraciņās, izkaisītas savu apmiglojamo mērķu rajonā. Grūtības sagādājusi pārtikas piegāde un vācu nevīžības dēļ meitenes dabūjušas katrā ēdienreizē soļot vairākus kilometrus uz pārtikas sadales punktu, lai tur personīgi saņemtu savu devu. Darbs ar uzlidojuma mērķu apmiglošanas ierīcām bija veselībai kaitīgs, ko atzīst paši vācieši, bet tikai daļai meiteņu bija izsniegti gumijas aizsargtērpi, tādēļ notikuši nelaimes gadījumi apdedzinoties ar sērskābi. M. Balduma ziņo, ka kādas

30 meitenes nosūtītas uz māsu skolu Vīnē. Sākot ar aprīļa vidu meitenes atbrīvotas no pienākumiem un tām atļauts doties rietumu virzienā, lai izvairītos no krišanas krievu gūstā. Liela daļa meiteņu pievienojušās latviešu bēgļiem vai meklējušas savus tuviniekus Vācijā, bet tās, kuŗām Vācijā zināmu tuvinieku nebijis, devušās sabiedroto gūstā. Latviešu zēni — GS palīgi — redzējuši latviešu meitenes vairākās gūstekņu nometnēs. Par meiteņu gaitām un pieredzi tomēr vēl joprojām maz ziņu.

No latviešu jauniešiem gaisa spēku palīgdienestā vismaz 3 apbalvoti ar Dzelzs krusta 2. šķiru. Pirmo ir ieguvis kāds gaisa spēku palīgs, kas pie Ķeguma tuvcīņā iznīcinājis krievu tanku; otro ieguvusi gaisa spēku palīdze, kuŗa, kā savas grupas vecākā, viena pati uzlidojuma laikā apkalpojusi savu apmiglošanas ierīci; trešo — kāds gaisa spēku palīgs, kuŗš piedalījies kaujā kopā ar kājniekiem, atsitot krievu iebrukumu pie Liepājas. Ir vēl ziņas par to, ka hbf. Nikela uzdevumā vācu HJ zēni pārņēmuši no Baltijas valstīm repatriēto vācu zēnu HJ nometnēs zēnus tanku apkaŗošanas vienībām. Šķiet, ka izveidotas vairākas šādas vienības ar 10 valsts vācu HJ zēniem uz katriem 50 baltiešiem. Tās paredzētas kā rezerves igauņu un latviešu divīzijām. Tanku apkaŗotāju vienībām nav bijis neviena pieauguša vadītāja un tās komandējuši vecākie HJ zēni. Apbruņoti ar tanku dūrēm un Molotova kokteiļiem, šie zēni nodarījuši padomju tanku formācijām ievērojamus zaudējumus, bet zaudējumi bijuši arī tanku apkaŗotājiem. Austrumu frontei sabrūkot, vismaz vienas šādas vienības baltiešus viņu vācu vadītājs peldus pārvedis pār Elbu un palaidis iet rietumu virzienā. Vairāk par šo akciju nav nekas zināms.

PIEZĪMES.

1. Tādu ,,galveno daļu'' reichsministrijā bij tikai trīs: 1. Politika; 2. Pārvalde; 3. Saimniecība. Veselības, tieslietu, iekšlietu un finanču daļas bij pakļautas 2. Pārvaldes galvenai daļai, kamēr kultūras, preses un jaunatnes daļas — 1. Politikas galvenai daļai. Sal. Seppo Myllyniemi, Die Neuordnung der Baltischen Länder. Helsinki 1973. g. un Robert Herzog, Heuaktion und SS-Helfer-Aktion. Tübingen 1960. g. 8. lpp.
2. Latviešu kaŗavīrs o.p.k.l. II sēj. 97. lpp.
3. Kaŗa beigu posmā kapt. Mateass komandēja latviešu artilerijas divizionu un pazuda bez vēsts kaujās pie Vilkenvaldes. A. Silgailis, Latviešu Leģions. 1962. g. 201. lpp.

4. R. Herzog. 1960. g. 7. lpp.
5. ,,Das Junge Deutschland'' Nr. 1. 1943. g. 30. janv., 62. lpp.
6. ,,Das Junge Deutschland'' Nr. 3. 1943. g. 15. martā, 86. — 88. lpp.
7. O. Freivalds. Kurzemes Cietoksnis I.d. 46. lpp. Lozes tālraksts Rozenbergam 1944. g. 8. maijā.
8. O. Dankers. Lai vēsture sprież tiesu. 1965. g. 147. lpp.
9. Dankera rīkojums par 1927. gadā dzimušo zēnu iesaistīšanu GSP, izsludināts ,,Rīkojumu vēstnesī'' Nr. 174, 1944. g. 28. jūlijā. LJO stāba izpildnoteikumi, izsludināti ,,Rīkojumu vēstnesī'' Nr. 177, 1944. g. 1. augustā. Saskaņā ar izpildnoteikumiem latviešu valodā GS Palīgdienestā iesaistītie zēni saucās g a i s a s p ē k u p a l ī g i, bet tautā viņus iesauca par ,,gaisa izpalīgiem'' vai ,,gaisa spēku izpalīgiem''. Tā radās neskaidrības, vai runa ir par LJO iesaistītajiem skolēniem vai par pieaugušajiem un ierindas dienestam nepiemērotajiem a r m i j a s i z p a l ī g i e m (Kampfhelfer), kuŗi arī bija nodoti vācu gaisa spēku rīcībā, bet kuŗiem ar GS palīgiem nebija nekāda sakara.
10. Vācieši savos rakstos konsekventi turējās pie terminoloģijas, kuŗa uzsvēra šķietamu brīvprātību un tai pašā laikā — dienesta pienākumu vācu HJ jaunatnes likuma garā: viņi nekad nelietoja vārdus ,,einberufen'' vai ,,einziehen''. To vietā uz zēniem attiecināja termīnus: ,,heranziehen'' un ,,verpflichten'', reizēm arī ,,anwerben''. Īstenībā nepakļaušanos ,,iesaistīšanas'' aicinājumam uzskatīja par izvairīšanos no kaŗa dienesta un piedraudēja ar atbilstošiem sodiem. Latviešu iestādes, ieskaitot LJO, šo vārdu juridisko starpību neapjauda un lietoja ,,iesaistīšanu'' un ,,iesaukšanu'' kā pagadījās. Iespējams, ka kritiskajā stāvoklī 1944. gada otrā pusē par šo akadēmisko jautājumu nevienam nebija laika padomāt. Sal. V. Tiltabrenča iesaukšanas pavēles fotokopiju.
11. Fabiga apmācības bataljona novietojums un komandējošais sastāvs:

    Btl. komandieris vācu lidotāju virsnieks kapt. Fabigs (Fabig).

    Blt. adjutants vācu gaisa spēkiem piekomandētais ltn. I. Kažociņš.

    Btl. ārsts vācu gaisa spēku leitnants, austrietis. Vārds nezināms.

    Btl. saimniecības priekšnieks obercālmeistars Šulce (Schultze), vēlāk: hauptcālmeistars Neimans (Neumann).

    Btl. stābs atradās Mazā Nometņu ielā 16.

    1. Rt. komandieris ltn. Čerņevskis (Tschernewski).
    Rotas novietojums Mazā Nometņu ielā 16.

    2. Rt. komandieris ltn. Šmits (Schmidt).
    Rotas novietojums 2. vidusskolā, Āgenskalnā.

    3. Rt. komandieris ltn. Rekords (Rekord).
    Rotas novietojums Mazā Nometņu ielā 16.

    4. Rt. komandieris ltn. Labušs (Labusch), uz īsu laiku Ēgerā rotu pārņēm ltn. I. Kažociņš.
    Rotas novietojums Mazā Nometņu ielā 16.

5. Rt. komandieris ltn. Ufelmans (Uffelmann).
Rotas novietojums Strēlnieku ielā 12/14.

43. zenītartilerijas pulkam piekomandētos GS palīgus piedalīja atsevišķām baterijām, lielāko tiesu Rīgā un Rīgas apkārtnē. Apmēram 300 zēnu bij piedalīti zenītartilerijas un sprostbalonu vienībām Ķeguma spēkstacijas rajonā. 52 zēni bij nosūtīti kādai baterijai uz Igauniju, bet uz latviešu pieprasījuma viņus atsauca atpakaļ Latvijā.

Apmēram 150 GS palīgus piedalīja arī trim jaunformējamām latviešu zenītartilerijas baterijām. Zenītartilerijas spēkus pārvēršot kājniekos, Gs palīgus pārsūtīja uz SS audzēkņu galveno nometni Sudētijā, Ēgeras lidlaukā.

12. LJO vadītāju žurnāla augusta numurā iespiestie ,,vispārējie noteikumi'' vairāk atgādina propagandu nekā tiesisku dokumentu, tādēļ GS palīgu vadītājiem par atbalstu nederēja. Skat. pielikumā ,,LJO Vadītājs'' Nr. 8, 9. — 13. lpp.
13. Sal. izvilkumus no ,,Eglājs'' Nr. 2. atmiņu raksta. Rakstītāja vārds nav zināms, bet ir redzams, ka viņš ir viens no sarūgtinātajiem skolotājiem. Viņš gan ir atradis iespējas, kā tikt pie vācu gaisa spēku dokumentiem, kādi lielākai daļai vadītāju nebija pieejami, bet vairākās vietās viņa sarūgtinājums ir pārsvarā par īsteno notikumu un cilvēku vērtējumu. Jānožēlo, ka autors savu atmiņu rakstu nav pabeidzis. Tas ir zīmīgs skatījums ,,no otras puses''
14. Tikai retumis slimnīcās ievietotie atkal atgriezās GS Palīgdienestā.
15. A. Silgaiļa Latviešu leģions. 1962. g. 293. lpp. ievietotais solījuma teksts ir tulkots no Berlīnē 1944. gadā 30. jūnijā izstrādātajiem izpildnoteikumiem, kuŗi par gariem, lai tos šeit pārspiestu. Tos 1. gaisa flotes vadība, saziņā ar LJO stābu, vairākās vietās pārveidoja un papildināja.
16. Ēgeras lidlaukam nebija pietiekošu nesagraujam patvertņu un SS galvenās nometnes audzēkņi (pavirši vērtējot — kādi 6000 zēnu, iespējams pat, ka vēl vairāk) pēc katras trauksmes izziņošanas bija spiesti soļot vairākus kilometrus pāri apkārtējo zemnieku laukiem uz norādītajām drošības joslām, kāda maza strautiņa gravā, koku un krūmu aizsegā. Tur zēniem bij jāpavada 2 līdz 4 stundas galīgā bezdarbībā, jo viņu vācu tiešie priekšnieki par viņiem tad nelikās ne zinis. Ļaunākais bija tas, ka trauksmes parasti bija pusdienlaikā un zēniem bija jāatstāj nometne bez ēdiena. Sabiedroto lidmašīnas, milzīgos, šķietami juceklīgos pūļos, lidoja pāri Drezdenes, Breslavas un Berlīnes virzienā. Ēgeras pilsētu bumboja tikai divas vai trīs reizes un zēnu baraku nometni — nekad. Lidlaukam uzlidoja tikai 1945. gada pavasarī, lai ar viegla kalibra bumbām iznīcinātu saražotās strūkllidmašīnas lidlauka otrā malā. Tādos apstākļos zēni, pretēji noteikumiem, uz savu ierosmi klīda atpakaļ uz nometni, kas noveda pie traģiska gadījuma, kuŗā lidlauka sardze sašāva divus latviešu zēnus, pie kam viens no ievainojuma vēderā slimnīcā mira.
17. Plkv. Plensnera ziņojumu skat. R. Bangerska Mana mūža atmiņas 3. d. 142. — 145. lappusēs.

18. Skat. pielikumu ar ģen. Bangerska sūdzības uzmetumu un 20. 4. 45. iesniegto vācu tekstu.
19. Par šo apspriedi un E. Ruļļa drosmīgo rīcību man personīgā sarunā stāstīja ukraiņu YMCA darbinieks prof. Belostockis 1948. gada vasarā Vācijā. Belostockis pats sanāksmē piedalījies kā ukraiņu jaunatnes vadītāju pārstāvis. I. K.
20. Ltn. V. Ķirpa saraksts, par ko viņam šeit izsaku pateicību.
Cēdelgemas gūstekņu nometnē g. sp. izp. bija novietoti ats. barakās, kuru pārzinis bija pazīstams jaunatnes audzinātājs — skautu vad. kapr. Jānis Liepiņš.
Te jaunieši uzrādīja lielu aktīvitāti: gāja skolās, darbojās skautu vienībās, bet par visām lietām izdeva žurnālu BRĪVĪBAS SAULE, kurš iznāca rokrakstā vienā eks., pavisam 128 numuri.
Žurnālu pierakstīja paši jaunieši, to rediģēja kapr. Liepiņš. 1978. gadā šie žurnāli iznāca Austrālijā iespiesti visi vienā grāmatā.
21. Vadītājas M. Krones-Baldumas pārskats O. Dankera Lai vēsture spriež tiesu, 151. — 156. lappusēs.
22. Latviešu Balss, 1944. g. 1. novembrī, Berlīnē. Bijušās GS palīdzes B. G. stāstījums. O. Freivalds, Kurzemes cietoksnis 1, 157. lpp.

Gaisa spēku palīgu skaits un tā pārmaiņas dienesta gaitā.

	Skaits	Lat-jā	Vācijā	Zaudj.	Kopskaits
1. Iesaukti 1944. g. 2. aug. — 9. sept.	4140	4140			4140
2. Dažādu iemeslu dēļ atbrīvoti	529	3614			3614
3. Par dienestam derīgiem atzīti	3614	3614			3614
4. 43. zenītart. pulkā iedalīti	2114	3614			3614
5. Fabiga btl. iedalīti	1500	3614			3614
6. 14. 12. 44. Gotenhāfenā mobilizēti	15	3614	15		3629
7. Fabiga btl. zaudējumi Latvijā	332	3282	15	332	3297
8. Fabiga btl. sastāvs Ēgerā nonākot	1168	2114	1183		3297
9. 1944. okt. beigās uz Ēgeru nosūt.	364	1750	1547		3297
10. Līdz 25. 11. 44. uz Ēgeru nosūt.	280	1470	1827		3297
11. Nezināmos dat. uz Ēgeru nos.	206*	1264*	2033		3297
12. 15. 1. 45. Kurzemē atradās	1000*	1000*	2033	264*	3033
13. 1945. janvarī uz Vāciju nosūt.	150*	850*	2183		3033
14. 19. 3. 45. Ēgerā nošauts	1	850	2182	1	3032
15. 21. 3. 45. Kurzemē atradās	613	613	2182	237*	2795
16. 8. 5. 45. Kurzemē atradās	560	560	2182?	53*	2742
17. Kapitulācijas laikā Latvijā	560	560			
18. Kapitulācijas laikā Vācijā	2182?		2182		
19. Zaudējumi no 9. 9 .44. — 8. 5. 45.	887*			887*	
20. Reģistrētais kopskaits	3629				3629

Paskaidrojumi.

1. 2. 3. un 7. E. Ruļļa ziņojums Bangerskim (Mana mūža atmiņas, 3. 139./145. lpp.)
4. Dienesta atzīme 5. 11. 44. (Leģiona archīvā). Tas pats 5. 8. un 9.
6. Ezermalis, A. Intervija, Leģiona archīvā.
10. Secinājums no Plensnera ziņojuma (Bangerskis, M.m.a. 3. 143. lpp.).
11. un 13. Secinājums no Silgailis, A. Latviešu leģions 288./9. lpp.
12. Bangerskis, M.m.a. 3. 390. lpp.
14. I. Kažociņa ziņojums 23. 3. 45. Latv. leģiona archīvā.
15. Bangerskis, M.m.a. 4. 66. lpp.
16. Silgailis, A. Latviešu leģions. 190. lpp.

Ar * apzīmētie skaitļi ir aptuveni kalkulēti un nav ar dokumentiem pierādāmi. 16. kalkulācijā nav iespējams spriest, vai Kurzemē atrodošos skaita samazināšanās ieskaitāma zaudējumos (kritušos, bezvēsts pazudušos), jeb viņi pēdējās dienās vēl pārsūtīti uz Vāciju. Tādēļ arī ? zīme pie Vācijā atrodošos skaitļa.

Trūkst ziņu par LJO Talsu apriņķa vadītāju iesaistīto jauniešu skaitu, uz ko norāda R. Kociņa LKOPKL 5. sējuma 205. lpp.

Ievērojot A. Ezermaļa ziņojumu par mobilizēšanu no bēgļu nometnes Gotenhāfenā, ir iespējams, ka tādu mobilizēšanas gadījumu ir bijis vairāk un arī citās vietās. GSP latviešu vadībai tomēr par to nebija nekas zināms.

Kritušo, ievainoto un bezvēsts pazudušo skaitu nav iespējams aprēķināt ne par tiem GS palīgiem, kuŗi atradās Latvijā, ne arī par tiem, kuŗi nonāca Vācijā. Lielākā daļa zaudējumu aplēsti pēc esošā skaita pārmaiņām, ieskaitot starpību zaudējumos. Pārsteidzoši liels ir zaudējumu skaits Kurzemē un ir iespējams, ka šajā skaitā ietverti tie GS palīgi, kuŗi, latviešu iestādēm nezinot, kopā ar savām zenītartilerijas vienībām pārcelti uz Vāciju.

Katrā ziņā zaudējumi bija arī Vācijā pie sprostbalonu, starmešu un zenītartilerijas vienībām, bet par tiem latviešu vadībai nebija nekādu ziņu, jo vācu gaisa spēku vienības nekādus pārskatus latviešiem nesniedza. Arī vācu gaisa spēku augstākā vadība pret latviešu GS palīgu vadību izturējās ļoti noraidoši.

Pēc šiem aprēķiniem 24.44% no iesaukto skaita ieskaitīti zaudējumos. Tas tomēr nenozīmē, ka viņi visi krituši. Šai skaitā ir arī tie, kuŗi dažādu iemeslu dēļ ievietoti slimnīcās un, iespējams, izveseļojušies. Šai skaitā ir arī tādi, kuŗi savas vienības atstājuši patvaļīgi, it sevišķi Latvijā. Tomēr īsto kritušo skaitu aprēķināt nav iespējams.

Izmantotie avoti:

1. Archīvi un citi krājumi:
Latviešu leģiona archīvs.
Bundesarchiv, VFR archīvs
Nirnbergas Militārā Tribunāla dokumenti.
HIAG Bijušo ieroču — SS karavīru biedrības archīvs.
E. Ruļļa privātais archīvs.
A. Baloža privātais archīvs.
V. Ķirpa materiāli.
I. Kažociņa privātais archīvs, par kuru pateicība pienākas bijušiem GS palīgiem par viņu dienas grāmatām, fotografijām, dokumentiem atmiņu aprakstiem un vēstulēm.
2. Grāmatas:
Bangerskis, Rūdolfs. MANA MŪŽA ATMIŅAS. II — IV. Imanta, 1959./60.
Dankers, Oskars. LAI VĒSTURE SPRIEŽ TIESU. Latvis. 1965.
Freivalds, Osvalds. KURZEMES CIETOKSNIS. I — II. Imanta, 1954.
Herzog, Robert. HEUAKTION UND SS-HELFER-AKTION. Tübingen, 1960.
Myllyniemi, Seppo. DIE NEUORDNUNG DER BALTISCHEN LÄNDER. Helsinki, 1973.
Silgailis, Artūrs. LATVIEŠU LEĢIONS. Imanta, 1962.
Žīgurs, Alfrēds. LATVIEŠU GAISA SPĒKU IZPALĪGS. Vaidava, 1970.
3. Žurnāli un citi periodiski izdevumi:
DAS JUNGE DEUTSCHLAND. 1939. un 1943.
DIE AKTION. 1944.
LATVJU JAUNATNE. 1944.
LJO VADĪTĀJS. 1943./44.
REICHSGESETZBLATT. 1939. — 1944.

NORAKSTS. 1975. g. 14. martā.

,,Eglājs'' N 2.

Pielikums.

LATVIEŠU ZĒNI VĀCU GAISA SPĒKU PALĪGDIENESTĀ.

Zēni, kas saņēma no pagasta ,,darba lietu'', speciālo norādījumu ierasties zināmā dienā, stundā un vietā savā apriņķa pilsētā, tika reģistrēti, atņemta tika pase,un sadalīti pa simtam,nosūtīti uz Rīgu. Rīgā mobilizācijai iekārtots bija nams Strēlnieku ielā 12/14. Visu apgādes,

novietošanas un sakārtošanas darbu veica kāds ducis L.J.O. stāba cilvēku, 2 vācu gaisa flotes leitnanti un apm. 10 instruktori un kareivji.

Tā ka ar minēto akciju izbeidzās faktiskā iespēja darboties latviešu vidējo mācību iestādēm, un tāpēc bija paredzami izglītības resora darbinieku nopietni iebildumi, noteikumos par latviešu un igauņu gaisa spēkiem (noteikumi pēc Lw. Helfer R.d.u.Ob.d.L.Az. 116 1/43 (Chef d.Lw/L. Wehr. 1. III) von 26. 1. 43. g.) paredzēts bija piesaistīt arī zināmu skaitu skolotājus.

Skolotājus nozīmēja daļēji skolu departaments, bet daļēji arī L. J. Org. un tās nodaļas izvēlējās pēc saviem ieskatiem. Skolu departamenta nozīmētie darbinieki saņēma savas skolas priekšnieka (direktora) pavēli uz vienu gadu stāties gaisa spēku palīgu aprūpības dienestā, visu laiku paliekot savā pamatvietā kā algas, tā paidagoģisko uzdevumu veikšanas ziņā.

Tādi paredzēts bija dibināt vēl nebijušu, pilnības ceļu ejošu jaunatnes vienību, kas savā izveidošanās laikā pakāpeniski pārņemtu visu jauniešu audzināšanas darbu, atstājot skolai mazāk svarīgo bērnu apmācību, mācību iekārtošanu un izpildīšanu.

Kā par brīnumu, līdzekļi šim pasākumam nāca devīgi, kaut gan parasti vācu vadība nebija izšķērdīga latviešu kultūras jautājumos, ļaujot pašiem latviešiem savu centību pierādīt.

Pamatskolu jaunātne bija samērā atsaucīga, un pie sporta organizāc. nodaļ. dibinājās bērnu — jauniešu vingrotāju kopas. Katrā ziņā skolotāji centās izpelnīties apr. vadīt. ievērību un atzinību.

Grūtāki gāja ar vidusskolu jaunātni. Pat jauniešos iecienītās fiz. audzin. nodarbības nevilka. Jaunieši teica, ka te esot ,,Hitler Jugend" nodaļa un negribēja iestāties vai iestājās ļoti mazā skaitā (2 — 3%). Laukos jaunatne bija vēl kūtrāka. Tomēr, kad 1944. g. vasarā Rīgas apr. L.J.O. parāde un sporta sacīkstes notika Rīgā (Ķieģeļu ielā), kur ieradās arī vadītājs — stāba šefs Rullis, viņš varēja uzrunāt jau apm. 200 jauniešus.

Un tad! — 1944. g. jūlijā atskanēja 1. ģenerāldirektora Dankera aicinājums zēniem iesaistīties aktīvā aizsardzības darbā, tādi paglābjot savas asinis nākošām audzēm . . .

Tad nāca darbi. L.J.O. — līdzīgi kā kara pārvalde, saziņā ar darba pārvaldes iepriekš izdarīto reģistrāciju izrakstīja iesaukšanas pavēles 1927. g. dzimušajiem jaunekļiem; drukāja propogandas plakātus un veica propagandu zēnu starpā, kas dzimuši 1928./29. un pat 30. gadā.

Par materiāliem līdzekļiem rūpējās tie, kam zēni bija domāti — vācu gaisa spēki saziņā ar Reichskommisar für Ostland Abteilung Jugend I.

Komisija konstatēja ārkārtīgi labo veselības stāvokli, jo neatsvabināja vairāk kā 1 — 2%. Daļā nonākot gan aina bija citāda un daļu nācās sūtīt uz slimnīcām kā dienestam nederīgus. Kaut arī iesaukšanas vadītājs ltn. Uffelmans bija ļoti straujš un bļaustīgs, pārējie, — kāds apgādes kpt., vēl viens ltn., kādi 10 instrukt. un vācu kareivji par zēniem rūpējās labi. Ieģērbti jaunos tīros tērpos, ar latv. krāsu karodziņu ap roku un L.J.O. nozīmi pie cepures, zēni varēja pat pa Rīgu pastaigāties. Zēni bija varen pacilāti un lepni. Viss bija brīvs, jauns, spožs. — Viņi nu bija

kaŗavīri! . . . Varēja brīvi staigāt, smēķēt u.t.t.

Jaunākiem gados, nemaz nevajadzēja cita mudinājuma. Tie nāca un pieteicās ,,brīvprātīgi''. Pat bez vecāku ziņas, un kad tie atnāca savu lolojumu meklēt, tas jau jaunajā formas tērpā tēloja pilnīgu kaŗavīru. Vecākiem bija jāapmierinās un jāiet mājās — zēns gribējis pildīt svēto pienākumu (gadījumi bija vairāki).

Pēc mobilizācijas oficiālā laika notecēšanas sākās atpalicēju vervēšana. Tā bija veidojusies pagastos sekoši: zināmā zēna dzīves vietā ieradās policists, paņēma zēnu līdzi, noņēma pasi un aizsūtīja, bet vecākiem par sabotāžu — sava bērna nepareizu noskaņošanu, pagasts paaugstināja nodevas, neizsniedza prēmijas vai (ir gadījumi) uzlika naudas sodu Rm 100 — 500 apmērā. Tas nu gan pēc ,,labprātības'' neizklausījās, bet notikumu steigā to neviens neievēroja un par to nedomāja.

Jaunāko gadu gājumu vervēšana turpinājās līdz septembŗa vidum.

Pirms zēnu nosūtīšanas pie daļām zēnus atkal ņēma no abām grupām — vidusskolas apmeklējušos un pamatskolas zēnus. Šķirošana pa **skolu klasēm** gan te nenotika, jo daļas, baterijas vai apmācību vienības vadītāji gribēja zināmu daļu arī ,,inteligentus'' zēnus.

SKOLOTĀJU — AUDZINĀTĀJU SAGATAVOŠANA.

Pirmajās dienās, kamēr zēnus kārtoja, apskatīja ārsts un šķiroja pa izglītības pakāpēm (vidus un pamatskolu apmeklējušos), ko gan pie nosūtīšanas pa daļām atkal sajauca vienkopus, — aprūpības skolotāju amatam nozīmētie vadītāji (L.J.O.) vai skolotāji tika apmācīti 5 dienu ilgos kursos. Kursus organizēja L.J.O. stābs, apmācīja L.J.O. darbinieki un kāds Reichskommissar für Ostland pārstāvis.

Programmā ietilpa: ugunskuru sarīkošana, sporta spēles, patriotiskā audzināšana, tautas dziesmas u.t.t. Varēja just: programmas pasniedzēji paši nezināja ko un kā, bet — kaut ko jau vajadzēja darīt. Tā arī darīja . . .

Pateicoties tam apstāklim, ka zēni bija nākuši tieši no skolas sola un iesaukšana notika laikā, kad Rīgā dzīvojošai vācu tautības jaunatnei patreiz vērās skolas durvis (Raiņa bulvārī 8), bet latviešu skolai (vidusskolai) tika atņemts vai pēdējais audzēknis — zēns, bija sagaidāma izglītības iestāžu darbinieku zināma pretestība. Lūk, tāpēc arī zēnu aprūpībai bija vajadzīgi aizgādņi — skolotāji.

Pielaists tika zināms skaits pamat- un pat vidusskolas skolotāji — Betreuungslehrer'i. Tiem gan bija jābūt jauniem gados, — lai spētu līdzi dzīvot zēnu dzīvi.

Mūsu vidusskolās gan tādi neatradās.

Pēc lielākas gaidīšanas un likteņu zīlēšanas jau pa daļai iztukšotajās tiesu pils istabās beidzot katrs saņēma pavadzīmi — pieteikuma rakstu daļai, kuŗā bija minēts vārds un norādīts pamats uz kā balstījās mūsu ieiešana kaŗaspēka vienībā. Bija dots arī pirmais termiņš — 2 mēneši, kad daļas var atteikties no skolotāja kā nepiemērota.

Rakstu saņemšanas laikā daļa Rīgas kollēgas gan jau bija Ķegumā. Visu līdzšinējo akciju Hervig'a Reichskommisar für Ostland Abt. Jugend 1. vadītāja norādījumā vadīja Rullis, tad vēl ltn. Kažociņš un L.J.O. stāba darbinieki.

Skolotājiem bija kļuvis skaidrs, ka viņiem nekādu tiesību nava, ka jāmēģina izpatikt daļas priekšniekam un caur to jāmīkstinā disciplīnas asumi, ja zēns izrādītos ar pārlieku cietu pauri, vai nu neizpratnes, vai latvieša spītētāja dabas vadīts.

Ar 19. augustu vai nedaudz vēlāk lielākā daļa aizgādņu bija jau uzdevumam sagatavoti. Ar to gan nebija sakars ar L.J.O. izbeidzies, jo L.J.O. zēnus uzskatīja par savā sastāvā ietilpstošiem organizācijas biedriem, bet skolotājus un īstus vadītājus par vadītājiem.

Kad 19. VIII 44. stādījos priekšā diviziona adjutantam, tas nosūtīja pie bateriju šefiem — ,,Grossbaterie I — IV'' IV bat. šefs, vltn. Frankenšteins mani saņēma izmeklēti laipni, kaut arī biju viņu iztraucējis, pilnā Ādama kostīmā esošu, pie latvju saulstaru uzsūkšanas. Kad pateicu savu nākšanas iemeslu, laipnība jūtami atsala — ,,nu ja! Kaŗavīru jau jāaudzina kaŗavīram,'' bija viņa domas un arī viņa tūlītējais spriedums. Frankenšteins bija cēlies no senas virsnieku ģimenes — vecs gaisa flotes virsnieks. 1. baterijas šefs vltn. Ernsts, 22 g. vecs Dzelzkrusta I. pakāpes kavalieris, HJ vadītājs, dienvidnieks, pēc mana uzdevuma paziņošanas sirsnīgi stāstīja, ka viņš saprotot latviešu zēnu grūtos apstākļus, bet — pienākums. Saprotot vēlēšanos turpināt izglītību, bet to skolu iekārtošanu gan arī nosakot speciālie noteikumi par gaisa spēku palīgiem. Dzīvi interesējās par to, no kurienes es, ar ko nodarbojies, kur dzīvojot, u.t.t. Nepagāja ilgs laiks, kad jau man bija sagādāta apmešanās vieta.

Dabūju norādījumu, ka izejot uz pilsētu lai izprasos, tā, kārtības labad. Apsola gan arī pretimnākšanu skolu mācību lietā par cik tas brīvlaikā iespējams un netraucē militāro darbu. Pagaidām lai iztiekot ar tautas dziesmām, drusku sporta un vācu valodu.

Tiku iepazīstināts ar zēnu tiešo audzinātāju ltn. Gütner, berlīnieti, skolotāju pēc civīlnodarbības.

Pēc noteikumiem ik nedēļas reizi bija jāpulcējas Rīgā un par notikušām apmācībām, mītņu vakariem, zēnu nodarbībām un novērojumies jāsniedz pārskatus LJO stābam. Vēlāk prasīja arī nākošās nedēļas darba programmas paredzējumu.

Pirmā ,,apspriedē'' sanākot, uzzinājām, ka līdzīgi saņemti visi. Vecie virsnieki mūs uzskatīja par svešķermeņiem, vai pat zināmu traucējumu, bet jaunie dažkārt ar zināmu ārēju laipnību un gatavību sastrādāt. Citādi bija ar audzinātājiem, kas (10 — 12 cilv.) bija novietoti Spilvē un Nometņu ielā zēnu aprūpībai. Tie jau sākumā sāka žēloties par vācu instruktoru ,,vienaldzību''. Daļa kollēgas bijām sašutuši par paredzamo zēnu pārvācošanu, kaut arī no vācu laikrakstiem (Schwarze Korps) bija secināms, ka nevarot būt runa par mēģinājumu pārvācot, tas izrādījies velts darbs 700 gadus ilgājā posmā, bet šī zeme (Latvija — Igaunija — Lietuva) varot būt tikai vācu tautības pilsoņu apdzīvota . . .

Zēni tagad tomēr bija ielikti apstākļos, kur pārvācošana bija ļoti iespējama. Mūsu bažas izrādījās pamatotas. Viskrasāki tas bija izpaudies

kācā pie Babītes novietotā daļā, kur šefs bija baltvācietis, bet aprūpības skolotājs vecs mūsu skolas darbinieks (skol. inst. skol. Lazdiņš). Jau otrā nedēļā bija nesaskaņas. Zēni bija nostājušies skolotāja pusē. Tas nu beidzās ar nelielu laipnības rakstu, kuru kollēga saņēma 4. nedēļā un kuŗā bija pateikts, ka baterija iztikšot bez aprūpības skolotāja pakalpojumiem. Drusku strauji bija gājis . . .

Kad nu ierados pie zēniem, tērpts maisveida blūzē ar L.J.O. nozīmēm, zēni noturēja mani par L.J.O. pārstāvi un negribēja pat runāt. Bija dzirdamas piezīmes, kņada un aizmugurē svilpieni. Lai liekot viņiem mieru ar to L.J.O. padarīšanu, kas viņu cigaretes nopīpojot. Viņi nekad neesot bijuši LJO biedri u.t.t. Dažs pat ļoti rezolūtā tonī paziņoja ka ,,te nebūs nekāds bērnu dārzs".

Kad tiku beidzot pie vārda, izrādījās, ka cīņa iet par cigaretēm. Ēdiens, grāmatas, tiesiskais stāvoklis, dzīvojamās teltis bija kārtībā un viss cits bija tikai sīkums. — Kas tas par kaŗavīru, kam nav cigaretes? . . . Lai tie LJO vīriņi ar Rulli te nemullējas . . . — nobļāva lielmutes.

Manuskripts uzrakstīts apmēram 1945. gada jūlijā.

GAISA SPĒKU PALĪGDIENESTS.

Mūsu zemes pašpārvaldes pirmais un iekšlietu ģenerāldirektors ar savu š. g. 12. jūlija uzsaukumu aicina visus 1928. g. dzimušos latviešu jaunekļus brīvprātīgi uz vienu gadu iesaistīties gaisa spēku palīgdienestā. Latvju jaunatnes organizācijai uzdots kārtot šo jauniešu iesaistīšanu gaisa spēku palīgdienestā (GS palīgdienestā), kā arī pārraudzīt gaisa spēku palīgu (GS palīgu) dzīves un darba apstākļus un atbalstīt, un vadīt viņu audzināšanu. Ar šo uzdevumu stāvam liela, mūsu zemes drošībai, frontes atbalsta un jaunatnes audzināšanai svarīga darba priekšā. Jaunekļu pieteikšanās kārtība noorganizēta tādējādi, ka katrs 1928. g. dzimušais jauneklis savā pašreizējā dzīves vietā saņem pieteikuma veidlapu, kuŗā jau ierakstīts viņa vārds, uzvārds, dzimšanas datums, vieta un dzīves vieta. Šīs veidlapas attiecīgā vecuma jaunekļiem pret parakstu izsniedz apriņķa pr-ks ar sev pakļauto dienesta vietu un amatpersonu palīdzību. Apriņķu pr-ks gādā arī par to, lai visas izsniegtās veidlapas, neatkarīgi no tā vai tās izpildītas un ir jaunekļa vai vecāku parakstītas, vai ne (gadījumā, ja GS palīgdienestā brīvprātīgi iestāties nevēlas), atkal savāktu un nosūtītu LJO vadības stābam. Pārējie latviešu jaunekļi, kas pieteikuma veidlapas nesaņem, var tās dabūt pie apriņķu jaunatnes vadītājiem un LJO vadības stābā. GS palīgdienestā iesaukto jaunekļu medicīniskā veselības pārbaude un iesaukšana paredzēta š. g. augusta mēnesī. — Ja arī LJO vadītāju pleciem noņemts viss lielais pieteikumu izsniegšanas un savākšanas darbs, tad GS palīgdienesta popularizēšana un jaunekļu mudināšana iestāties tajā joprojām mūsu patlaban svarīgākais pienākums, kam jāpieiet ar tam pienācīgo nopietnību. Lai to sekmīgi veiktu, tad pirmais priekšnoteikums ir — pašam vadītājam ne vien jābūt pamatīgi informētam par GS palīgdie-

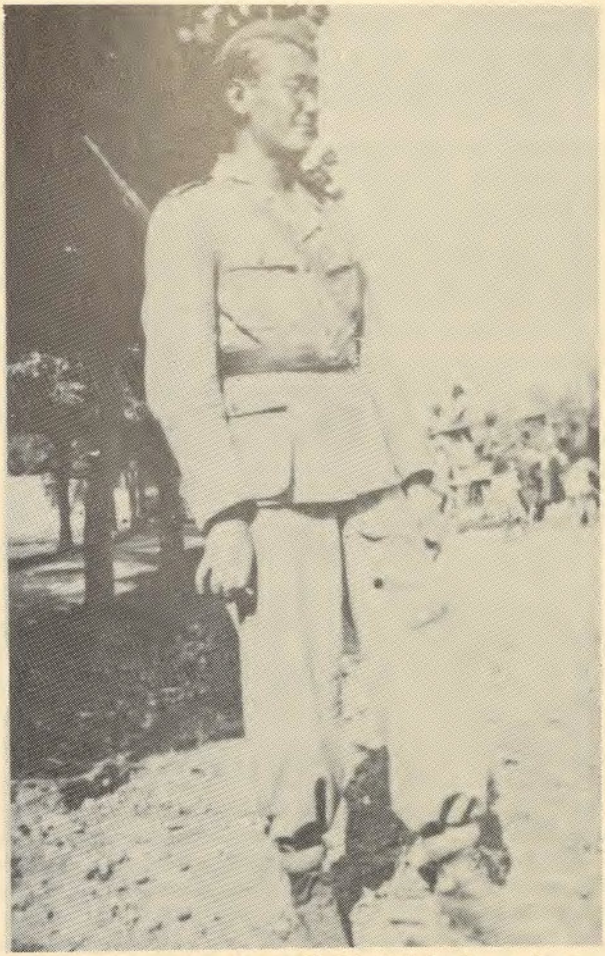

Kāds latviešu ,,kampfhelfer's'' izpletņu lēcēju tropu tērpā (ar itaļu karabīnu) 1944. gada 1. oktōbrī. Uzņēmums izdarīts Wia Circondania, S. Agata, Italia.

nestu, ko jaunieši tajā darīs, kādi ir viņu pienākumi, tiesības u.t.t. un, otrkārt, viņam jābūt pārliecinātam par GS palīgdienesta lielo nozīmi. LJO vadītājiem ieteicams pastāvīgi sekot presē ievietotiem rakstiem, informācijām un paskaidrojumiem par GS palīgu darbu; šo vielu var izmantot sanāksmēm un sarunām ar jaunekļiem un viņu vecākiem.

GAISA SPĒKU (GS) PALĪGDIENESTA VISPĀRĒJIE NOTEIKUMI.
(Iespiesti arī pieteikuma veidlapu otrā pusē.)

1. **GS palīgdienesta pielīdzinājums skolas apmeklēšanai.**
Latviešu jaunekļu palīgdienests gaisa spēkos (gaisa spēku palīgi turpmāk saukti g. s. palīgi) pielīdzināts skolas apmeklēšanai. Skolas mācības ir dienesta sastāvdaļa, un tās kārto un uzrauga militārais pr-ks. Skolotāju sagādi kārto Izglītības un kultūras ģenerāldirekcija. Skolas mācības sākas vēlākais 4 mēnešus pēc dienesta iesākuma.
2. **G. s. palīgu nodarbību veids un palīgdienesta vieta.**
G. s. palīgus iesaistīs tikai tādā nodarbībā, kas atbilst viņu attīstības pakāpei. Dienests notiek pēc klasēm tādējādi, ka vienas klases skolnieki pēc iespējas paliek vienkopus. Dienestu var veikt arī ārpus skolas līdzšinējās atrašanās vietas, bet tikai Latvijas ģenerālapgabala robežās un vismaz 40 km atstatumā no frontes.
3. **Palīgdienesta ilgums.**
Dienests izbeidzas pēc viena gada notecējuma.
4. **Ārstnieciskā uzraudzība.**
G. s. palīgus ārstē un viņu veselību uzrauga gaisa spēku nodaļu ārsti.
5. **Slimo apdrošināšana.**
G. s. palīgus pa viņu dienesta laiku gaisa spēku vadība apdrošina Latvijas ģenerālapgabala Slimo apdrošināšanas iestādē. Jau pastāvošā slimo apdrošināšana tiem G. s. palīgiem, kas pirms iestāšanās gaisa spēkos jau bijuši jāapdrošina, pa to laiku, kamēr ilgst G. s. palīgu nodarbība, ir pārtraukta. Tomēr nogaidu tiesība pret apdrošināšanas iestādi netiek zaudēta.
6. **Aizsardzība un apgāde miesas bojājumu gadījumos.**
Ja G. s. palīgs sakarā ar savu dienestu cieš miesas bojājumus, tad viņam ir tiesība uz aizgādību un apgādi saskaņā ar Austrumzemes reichskomisāra 1944. g. 4. maija dekrētu par to Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ģenerālapgabalos kopējās kara vešanas interesēs iesaistīto vietējo iedzīvotāju apgādi, kuri cietuši miesas bojājumus (Amtl. Anzeiger RKO 77. lapp.).
7. **Uzturs.**
G. s. palīgi saņem brīvu uzturu pēc savas gaisa spēku vienības uztura likmēm. Alkohola un tabakas devas G. s. palīgiem nedrīkst izsniegt.
8. **Apģērbi.**
G. s. palīgi pa savu dienesta laiku saņem saskaņā ar sīkākiem priekšrakstiem par brīvu piemērotu ietērpu, apavus, veļu, sporta tērpu u.t.t. G. s. palīgi nēsā pie formas tērpa Latvju jaunatnes organizācijas (LJO) nozīmi.
9. **Miteklis.**
G. s. saņem brīvu mitekli atsevišķās telpās.
10. **Atlīdzība.**
G. s. palīgi saņem atlīdzību naudā 0,30 RM dienā, kas izmaksājamas ik pēc notecējušām 10 dienām. Algas nodoklis, apdrošināšanas ie-

maksas un citas maksas no šās atlīdzības netiek ņemtas. Atstājot gaisa spēku palīgdienestu, G. s. palīgi saņem par katru iesāktu dienesta mēnesi pēc 16. mūža gada sasniegšanas 9,- RM. Šīs summas tiek nosūtītas viņu likumīgajiem audzinātājiem.

11. **Atvaļinājums.**
G. s. palīgi saņem divreiz gadā 14 dienas, kopā 28 dienas, ilgu atpūtas atvaļinājumu, neieskaitot ceļā atrašanās dienas. Sakaru uzturēšanai ar vecākiem bez tam var ik 5 nedēļās piešķirt 48 stundu ilgu sevišķu atvaļinājumu vecāku apmeklēšanai, neieskaitot tajā ceļā atrašanās dienas. Visiem atvaļinājumiem tiek piešķirts brīvs brauciens uz bruņoto spēku apliecības pamata. Svarīgu dienesta iemeslu dēļ paredzēto atvaļinājuma laiku var ierobežot.

12. **LJO un G. s. palīgdienests.**
G. s. palīgus pa visu viņu dienesta laiku uzrauga, atbalsta un vada Latvju jaunatnes organizācija. G. s. palīgus viņu dienesta vietās ierindo sevišķās LJO vienībās, kuŗas vada LJO vadītāji.

Katra LJO vienības pr-ka, vadītāja un pagasta izpalīgu lietu kārtotājs svarīgs uzdevums ir nekavējoties un ar visu savu personīgo ietekmi gādāt par to, lai visi zēni atbilstošā vecumā, tāpat viņu vecāki, būtu pietiekoši skaidri informēti par gaisa spēku palīgdienestu. Šim nolūkam jāizmanto gan jaunatnes vasaras sanāksmes, gan arī personiskas sarunas ar 1927. un 1928. g. dzimušiem zēniem. Pēc iespējas un apstākļiem par G. s. palīgdienestu informējama arī vietējā sabiedrība. Vienmēr jāuzsveŗ un jāpaskaidro G. s. palīgdienesta 3 galvenās nozīmes: pirmkārt, gaisa spēku palīgi atvieto apmācītus un frontes dienestam derīgus kaŗavīrus, otrkārt, stiprina dzimtenes aizsardzību, veicot dažādus palīdzības darbus zenītieroču apkalpēs un, treškārt, nepārtraucot jauniešu garīgo un fizisko attīstību, viņu audzināšana intensīvi tiek turpināta.

Runājot par zēniem, jāuzsveŗ, ka vienā palīgdienesta vietā būs kopā vienas klases biedri, palīgdienestā viņi bez militāras pirmapmācības varēs nodarboties arī ar sportu un piedalīties dažādās jaunatnes nodarbībās. Runājot ar vecākiem, jāizskaidro labvēlīgie palīgdienesta noteikumi, kas izslēdz katru jaunieša pārpūlēšanu; jānorāda uz labo un pietiekošo apgādi un uzraudību, atvaļinājumiem u.t.t.

No ikviena jaunatnes vadītāja un audzinātāja personiskas ierosmes un aktīvitātes ir atkarīga visa gaisa spēku palīgdienesta pasākuma izdošanās.

*

Pielikumi:

Latv. SS-brīvpr. leģiona
Ģenerālinspektors

Gustrovā, 1945. g. " " aprīlī

Saturs: apiešanās ar latviešu SS audzēkņiem Vācu gaisa spēkos Eger'as galvenajā nometnē.

An
Reichsführer-SS
noraksts: General für d. ausl. Personal der Lw.

1944. g. augutā latviešu Zemes pašpārvalde nodeva vācu gaisa spēkiem kā zenītartilerijas izpalīgus dzimtenē novietotajai zenītartilerijai apm. 4000 1927./28. gadā dzimušos jaunekļus. Viņi pakļauti General für das ausländische Personal der Luftwaffe. Tagad šie jaunekļi pārdēvēti par SS-audzēkņiem un daļa no viņiem atrodas Egeras galvenajā nometnē.

Esmu saņēmis ziņas, ka vācu instruktori ar šiem latviešu SS audzēkņiem Eger'ā apietas nepiedienīgi. Ir bijuši gadījumi, ka latviešu SS audzēkņi spārdīti kājām, pat sasisti līdz asinīm, nerunājot nemaz par rupju lamāšanos, nonicinot latviešu nacionālitāti (verfluchter lettischen Schwein, verfluchtes lettisches Volk, Bolschewisten u.a.). Piemēram, 19. 2. 45. obergefreiters Krumm's līdz asinīm sasitis SS audzekņus Palīti un Capa. Vissmagākais gadījums noticis 19. 3. 45., kad obergefreiter's Grenz ar mazkalibra šauteni sašāvis latviešu SS-audzekņus Māsenu un Šteinbergu, pie kam viens no iegūtā ievainojuma laikam miris. Minētie latviešu SS audzēkņi ir latviešu SS vienību nākošais papildinājums. Viņu stāja, noskaņojums un cīņas griba ir pilnīgi atkarīga no tā, kā tos tagad audzina un kā ar viņiem apietas. Iepriekš minētā izturēšanās un rīcība var radīt sarūgtinājumu, ja ne pat naidu.

Griežos pie Jums, Reichsführer SS, ar lūgumu novērst šādu rīcību un vainīgos sodīt, lai latviešu SS vienības varētu saņemt vērtīgus, cīņas spara pilnus, bet ne sarūgtinātus, cīnītājus.

Ģenerālis

/paraksti/

Lettische SS-Freiwilligen Legion
Generalinspekteur
Ia Az.: 75/45 Tgb.Nr.143/45 geh.

Quatron, den 20.April 1945
Kinderlangarten, Tel 23 - 65

Betr.: Behandlung lett. SS-Zöglinge bei der deutschen Luftwaffe im Hauptlager Egor.

An den

Reichsführer-SS

nachr.: OKL/ General für das ausl.Personal der Lw.

Im August 1944 wurden auf Anordnung der landeseigenen Verwaltung Lettlands ungefähr 4000 junge Männer der Jahrgänge 1927/28 als Luftwaffenhelfer der Luftwaffe (Gen.f.ausl.Pers. d.Lw) dienstpflicht. Diese jungen Männer sind jetzt zu "SS-Zöglingen" umbenannt und ein Teil von ihnen befindet sich noch im Hauptlager Egor.
Wie ich erfahren habe, ist das Verhalten der deutschen Unteroffiziere im Hauptlager Egor den lett. SS-Zöglingen gegenüber ungebührlich. Es ist vorgekommen, dass lett. SS-Zöglinge von den Unteroffizieren mit Stöcken geprügelt und bis aufs Blut geschlagen worden sind, von groben Beschimpfungen, die das lettische Volk als Nation beleidigen, der verflochtenen lettischen Jugend, verfluchten lettischen Volk, Bolschewisten' usw. ganz abgesehen. So hat am 13. Februar d.Js. der Oberfreite K r u m m die SS-Zöglinge P a l i t i s und S a p a bis aufs Blut geschlagen. Der schwerste Vorfall ereignete sich jedoch am 13. März d.Js. als der Oberfreite G r e n a s die lettischen SS-Zöglinge T a s e n a s und S t e i n b e r g s mit einem Kleinkalibergewehr zuschoss, wobei der Eine wahrscheinlich seiner Verwundung erlegen ist. Diese SS-Zöglinge sind der Ersatzungsnachwuchs für die lett. SS-Verbände und ihre weitere Haltung und Kampfwillen wird von der ihnen zuteil werdenden Behandlung und Erziehung bedingt. Das hier geschilderte Verhalten kann nur Erbitterung, ja nicht sogar Hass hervorrufen.
Daher wende ich mich an Sie, Reichsführer, mit der Bitte zu veranlassen dass diese Missstände abgeschafft und die Schuldigen bestraft werden, damit die lett. SS-Verbände wertvolle kampfbegeisterte nicht aber verbitterte Kämpfer zugeführt erhalten.

SS-Gruppenführer
u.Generalleutnant d.Waffen-SS

LufabO.

P 643a/44g

Berlin, den 26 Juni 1944

43

Erlass-Entwurf!

Am den
Reichskommissar für das Ostland,
in R i g a .

Reichsleiter gef. 23.6.44
Rui.

Betr.: Luftwaffenhelferaktion in Lettland.

Anlässlich der Vorsprache des Generaldirektors Danners beim Herrn Reichsminister am 26.5.1944 ist hinsichtlich der Luftwaffenhelferaktion in Lettland folgendes festgelegt worden:

1. Die Heranziehung der lettischen Luftwaffenhelfer erfolgt unter den gleichen Bedingungen wie sie für die deutschen Luftwaffenhelfer gelten.
2. Die Anwerbung erfolgt grundsätzlich nur der Basis der Freiwilligkeit unter Einschaltung der lettischen Jugendorganisation. Zur Unterstützung der Aktion erlässt Generaldirektor Danners einen entsprechenden Aufruf.
3. Bei Nichterreichen des vorgesehenen Kontingents von 7.000 Luftwaffenhelfern hat sich Generaldirektor Danners zur Durchführung von Rekrutierungsmassnahmen mit dem Ziel der Heranziehung der restlichen Luftwaffenhelfer verpflichtet.

Ich bitte, mich über die Durchführung dieser Vereinbarung durch Fernschreiben laufend zu unterrichten.

In Vertretung

gez. Hey
gez. 28.6.44
Sg

2. Zur Mitzeichnung:

P	P 1	P 5
Sch. 29/6.	R 29/6	Text ist mit Hpbeauf. Nickel abgesprochen.

3. Nach Abgang zur Kenntnis:
Informationsbüro.

Fernschreiben z. K. an!
S. f. d. R. Riga 29/6.

Bestimmungen. 27-6-44. (4)

Über Kriegshilfseinsatz estnischer und lettischer Lw.Helfer

1. Allgemeines:

Die Schüler der höheren Schulen Estlands und Lettlands der Geb. Jahrgänge 1927 und 1928 werden zum Kriegshilfseinsatz als Lw.Helfer herangezogen.

Die estnischen und lettischen Lw.Helfer gehören zum Wehrmachtsgefolge. Sie gelten als Schüler.

2. Heranziehung:

a) Estland

Die Heranziehung der Schüler zum Kriegshilfseinsatz erfolgt durch die estnische Selbstverwaltung auf Grund der Hilfseinsatzordnung des ersten estnischen Landesdirektors v.1.3.43.

Die estnische Jugend wird zunächst zur Freiwilligenmeldung bei den Dienststellen der Jugendbanne der "Estnischen Jugend" aufgerufen. Nach Abschluss der Freiwilligenmeldung wird auf Grund der Ergebnisses entschieden, ob pflichtmässige Heranziehung erfolgt.

Durchführung der Heranziehung erfolgt durch Musterungskommissionen.

b) Lettland

Die Heranziehung erfolgt auf Grund einer Verordnung der lettischen Landesverwaltung, deren Erlass demnächst zu erwarten ist.

3) Verpflichtung:

Die Lw.Helfer werden bei den Einsatzdienststellen durch einen Offizier unter Heranziehung einer Truppenabordnung und in Anwesenheit eines Vertreters der Jugendorganisation verpflichtet.

4) Dienstverhältnis:

a) Vorgesetzte:

Vorgesetzte der estnischen und lettischen Lw.Helfer sind die militärischen Disziplinarvorgesetzten.

Die Lw.Helfer haben jedoch den Anordnungen sämtlicher Offiziere Wehrmachtbeamten, Unteroffiziere ihrer Dienststelle, sowie solcher Wehrmachtangehörigen, denen Anordnungsbefugnisse besonders übertragen sind, Folge zu leisten.

- 2 - (43)

b)Militärstrafrecht:

Die estnischen und lettischen Lw.Helfer unterliegen als Wehrmachtsgefolge den Militärstrafgesetzen nur nach den vom R.d.L.u.Ob.d.L.für das Gefolge der Luftwaffe im L.V.Bl.42,Seite 1733 Nr.2949 erlassenen Vorschriften.Danach sind alle Schutzbestimmungen des Jugendstrafgesetzes auf die Lw.Helfer anwendbar.

c)Grusspflicht:

Für die estnischen und lettischen Lw.Helfer besteht Grusspflicht:

a)gegenüber allen Wehrmachtangehörigen,SS - Angehörigen und uniformierten Angehörigen der NSDAP und ihrer Gliederungen,

b)den Führern ihrer Jugendorganisation vom Range eines Kreisjugendführ an aufwärts.

c)den Lehrern,die bei der Einheit zum Erteilen des Schulunterrichtes anwesend sind.

Die Lw.Helfer grüssen mit dem deutschen Gruss.

d)Dienstgrad und Beförderung:

Die Dienstgrade sind "Lw.Helfer" und "Lw.Oberhelfer".Die Beförderung zum Lw.Oberhelfer kann bei guter Führung und Leistung nach 9 Monaten erfolgen.

c)Urlaub:

Die Lw.Helfer erhalten 2 mal im Jahr einen 14 - tätigen Erholunurlaub zuzüglich Reisetage.

Zur Aufrechterhaltung der Beziehungen zum Elternhaus kann fern alle 5 Wochen ein 48 stündiger Sonderurlaub zuzüglich Reisetage zum Besuch der Eltern gewährt werden.

Bei allen Beurlaubungen wird freie Fahrt auf Wehrmadtfahrschei gewährt.

Ein Anspruch auf Urlaub besteht nicht.Bei wichtigen dienstlich Gründen muss die vorgesehene Urlaubsregelung eingeschränkt werden.

f)Ausweise:

Die Lw.Helfer erhalten einen Personalausweis.

- 3 -

5)Einsatz:

Die Lw.Helfer werden zu einer ihrer Entwicklungsstufe entsprechenden Tätigkeit herangezogen.

Der Einsatz erfolgt auch ausserhalb des Schulortes nach Möglichkeit klassenweise;für die estnischen Lw.Helfer innerhalb Estland,für die lettischen Lw.Helfer innerhalb Lettland.

6)Schulpflicht:

a)Schulunterricht:

Der Schulunterricht für die Lw.Helfer wird bei der Einsatzstell fortgesetzt.Er ist Bestandteil des Einsatzes und wird von den militärischen Vorgesetzten angeordnet und überwacht.

b)Lehrkräfte:

Der Unterricht wird durch Lehrkräfte der estnischen und lettisc Landesverwaltung erteilt.

Als Gehilfe des Einheitsführers bei der Durchführung des Schulunterrichtes wird ein Betreuungslehrer eingesetzt.

c)Schulaufsicht (Sonderbeauftragter):

Für die Schulaufsicht ist als Betreuungsstelle zwischen der Luftwaffe und den obersten landeseigenen Schulaufsichtsbehörden Estlands und Lettlands bei der Luftflotte ein Sonderbeauftragter des Reichskommissars für das Ostland eingesetzt.

7)Kirchliche Angelegenheiten:

In kirchlichen Angelegenheiten entscheiden die Eltern bzw.die Erziehungsberechtigten oder der Jugendliche selbst.

8)Unterkunft:

Die estnischen und lettischen Lw.Helfer erhalten freie Unterkunft in besonderen Räumen.

9)Verpflegung:

Die Lw.Helfer erhalten freie Verpflegung.

Die Alkohol - und Tabakportionen dürfen für Lw.Helfer nicht empfangen werden.

Kantinen und Markotendereien dürfen von den Lw.Helfern nur zu Einkauf betreten werden.Abgabe von Alkohol und Tabak ist nicht statthaft.

Der Genuss von Alkohol in Gaststätten sowie das Rauchen in der Öffentlichkeit und in den Unterkünften ist für Lw.Helfer verboten.

10) Bekleidung:

Die Lw.Helfer erhalten freie Bekleidung. An der Uniform tragen sie anstelle der deutschen Hoheitsabzeichen die Abzeichen ihrer Jugendorganisation.

Für Verlust und mutwillige Beschädigung der Dienstkleidung sind die Lw.Helfer nach allgemeinen Vorschriften haftbar.

11) Ärztliche Betreuung und Heilfürsorge:

Die truppenärztliche Versorgung wird durch die Truppenärzte der Luftwaffe durchgeführt. Die Lw.Helfer sind durch die Truppenärzte zu überwachen (regelmässige Verpflegung, ausreichender Schlaf, kein Alkohol und Nikotinmissbrauch).

12) Abfindung, Sozialversicherung, Heilfürsorge, Fürsorge und Versorgung: wird durch Lfl.Kdo.1, Wehrmachtbefehlshaber Ostland und Reichskommissar Ostland örtlich geregelt.

13) Allgemein.

Soweit für die estnischen und lettischen Lw.Helfer im einzelnen Bestimmungen nicht getroffen sind, sind die Bestimmungen für Lw.Helfer R.d.L.u.Ob.d.L.Az.11 b 1/43 (Chef d.Lw./L.Weh.1 III) v.26.1.43 nebst Nachträgen sinngemäss anzuwenden.

Berlin, den 30. Juni 1944

Oberkommando der Luftwaffe
Az.12 d Nr-8938/44 g(Wehramt 1 I B 1)

Im Auftrag
gez. B e h r e n d t
F.d.R.
gez. Unterschrift
Oberst

Visiem LJO apriņķu jaunatnes vadītājiem.

Jūrmalas.

ISKŠĒJAIS
ĢENERĀLDIREKTORS

Rīgā, 1944.g.12.jūlijā.
[illegible]
[illegible]

Visiem apriņķu pārvaldniekiem un pilsētu prefektiem.

Esmu uzdevis Latvju jaunatnes organizācijai kā vienai no galvenās jaunatnes darbības vadītājai sazināt ar pārskrituļiem militārajā un administratīvajā dienestā vai dienestu vietu pārgājušo 1928.g. dzimušo jauniešu iesaukšanu uz brīvprātīgās veļešanās pamata vācu armijas galva_apēku palīgdienestā Latvijā, darbaspēka_galva spēku palīgdienestā iesaistīto zēnu dzīves un darba apstākļus, kā arī ņemoties audzināšanas vajāju. Ar pasākuma steidzamai izkārtošanai uzdodu Jums nekavējoties:

1. No LJO štāba piesūtītās pieteikuma veidlapas,paisu spēku palīgdienestam,ret paraugtu kārtīgi aizpildīšanai visām jau gu apriņķī resp.pilsētā dzīvojošiem 1926.g.dzimušiem jauniešiem.
2. Gādāt,lai no LJO štāba piesūtītās pieteikuma veidlapas pēc to aizpildīšanas nekavējoties,bet ne vēlāk kā 7 dienu laikā pēc to saņemšanas,tiktu nosūtītas līdz ar paraugu lapām (kā jās jaunekļi parakstījušies par veidlapu saņemšanu) LJO štābam Rīgā,Ad.Hitler'a ielā 34/36 dz.10.
3. Uzdot Jums paklautām policijas amatpersonām aizpildīt pieteikumu veidlapas pirmos piecus punktus (uzvārds,vārds; dzimšanas gads,mēnesis,diena; dzimšanas vieta; dzīves vieta).
4. Visiem līdzekļiem atbalstīt LJO pārnvarotās amatpersonas viņam uztīcēto dienesta lietu kārtošanā sakarā ar jaunekļu iesaistīšanu GS palīgdienestā,piem.,telpu,satiksmes līdzekļu, sakaru līdzekļu un citu uzdevumu veikšanā.

GS palīgdienestā iesaistīto zēnu iesaukšanu ar attiecīgām iesaukšanas pavēlēm izdarīs LJO štābs caur Jūsu dienesta vietu.

/paraksts/
/O.Dankers/
Pirmais un Iekšlietu ģenerāldirektors.

Norakstu nosūta:

Vispārejo lietu pārvaldes priekšnieks.

Abschrift

Der Generalkommissar in Riga
I Jugend

Riga, am 24.Juli 1944

LJO stābs
Ienācis: 26.7.44.
Indeks 66
Izpildītājs Ad.d.

An den
Ersten Herrn Generaldirektor

in Riga

Betr.: Kriegseinsatz der lettischen Jugend; Erlass einer Anordnung des Ersten Generaldirektors.

Bezug: Schreiben vom 17.4.44.

Mit dem oben bezeichneten Schreiben bat ich Sie, für den Kriegseinsatz der lettischen Jugend eine Anordnung über Heranziehung der Jugend für die Efüllung von Kriegsaufgaben zu erlassen. Durch Rücksprache beim Herrn Reichsminister für die besetzten Ostgebiete wurde von dem Erlass dieser Anordnung abgesehen und die Heranziehung von Jugendlichen als Luftwaffenhelfer auf der Basis der freiwilligen Meldung eingeleitet.

Infolge der veränderten Lage müssen alle Kräfte des Landes - auch die der Jugendlichen - für den Einsatz nutzbar gemacht werden. Da sowohl die von der Luftwaffe geforderten Luftwaffenhelfer so schnell wie möglich zur Verfügung stehen müssen, und weitere Jugendliche für andere Zwecke wie z.B. für den Luftschutz benötigt werden, weise ich Sie im Einvernehmen mit dem Höheren SS-und Polizeiführer für das Ostland, Obergruppenführer Jeckeln, an, die Ihnen damals zugestellte Anordnung über die Heranziehung der Jugend für die Erfüllung der Kriegsaufgaben umgehend zu erlassen und alle im Rahmen ihrer Befugnis möglichen Massnahmen zu ergreifen, um die Heranziehung der für den Kriegshilfsdienst benötigten Jugendlichen sicherzustellen. Als Luftwaffenhelfer sind alle Angehörigen der Jahrgänge 1927 und 1928, soweit sie nicht in kriegswichtigen Betrieben beschäftigt sind, heranzuziehen. Die Massnahmen selbst dulden keinerlei Aufschub.

gez. Dr. Drechsler

Übersetzung.

A N O R D N U N G

Über die Verpflichtung lettischer Jünglinge
des Jahrganges 1927
in den Luftwaffen-Helferdienst.

1. Laut Beschluss der Lettländischen Landeseigenen Verwaltung vom 26.Juli d.J., trage ich der Lettischen Jugendorganisation auf, lettische Jünglinge des Jahrganges 1927 in den Luftwaffen-Helferdienst im Generalbezirk Lettland zu verpflichten.

2. Ausführungsbestimmungen zu dieser Anordnung erlässt der Chef des Führungs- und Beratungsstabes der Lettischen Jugendorganisation.

3. Diese Anordnung tritt am 27.Juli 1944 in Kraft.

Riga, den Juli 1944.

/Dankers/
Erster Generaldirektor und Generaldirektor
des Innern.

Für die Richtigkeit der Übersetzung:

Die Dokumente gehört zu DA.Filme Filmes: [illegible]/1015.

R I K O J U M S

Vilim Tiltabuncim, dz. 1914.g. 10.t. dzīv. Kauguros

Pamatojoties uz zīmes ieslēgto generāldirektora Dankera 1944. gada 27. jūlija rīkojumu par 1927.g. dzimušo latviešu jauniešu iesaistīšanu gaisa aizsardzības palīgdienestā un LVo štāba šefa 28. 7. 44.g. izpildi noteikumiem par Ai-rīkojumu Valmas apriņķa priekšnieka uzvārdā:

Vīriem 1927.g. dzimušiem un Valmas apriņķī dzīvojošiem latviešu jauniešiem nosūtīties ārpulcēšanās punktos nobraukšanai uz pirmpārmaiņas kolonnām šādā laikā un vietā:

1/ 1944.g. 14. augustā, plkst. 15.00 Strenčos pie pilsētas valdes ēkas visiem pilsētas, kuri dzīvo, Veles, Jercēnu, T r i k ā t a pagastos un Strenču pilsētā.

Gaisa aizsardzības palīgdienestam pēc tehniskās mācības par darījumu atzīties jauniešus nekavējoties iedalīs un nosūtīs uz paredzētām dienesta vietām. Ierodoties uz komisiju jaunieši līdz ustura 2 - 3 dienām, tīrīsies lidmašīnās / dienas, zābaki u.t.t./ un iesaiņojamais materiāls civīlā apģērba atpakaļsūtīšanai. Atbrīvošana no iesaukšanas saimniecisku un dažādu apstākļu dēļ nav paredzēta. Kas nolikteņa vietā un laikā neierodas, vai kas mēģina izvairīties vai kādu citu atturēt no iesaukšanas gaisa aizsardzības palīgdienestā tiek sodīts ar cietumu vai nāves sodu.

Rīgā, 1944.g. 12. VIII. Nr 201.

Iepazīstu vecākais:

LATVJU JAUNATNES ORGANIZĀCIJA

ADOLFA HITLERPA IELĀ 34/36

DAT. RĪGĀ, 194 .g. 7. [redacted]

TĀLR. Nr.

[redacted]

[redacted]

[redacted]

P ā r s k a t s

par LJO stāba darbu no š.g.28.jūlija līdz 15.augustam pie 1927.g. un 1928.g. dzimušo latviešu jaunekļu iesaistīšanas Gaisa spēku palīdzienestā.

Pēc Firmā un iekšlietu generāldirektora O.Dankera 1944.g.27.jūlija rīkojuma (publicēts Rīkojumu Vēstnesī,n.g.28.jūlijā Nr.174) izdošanas par 1927.g.dzimušo latviešu jaunekļu iesaistīšanu Gaisa spēku palīdzienestā,LJO stābs ir nekavējoties viņiem iespējamiem līdzekļiem stājies pie minētā rīkojuma izpildīšanas -

1. Š.g.28.jūlijā ir izdoti izpildnoteikumi pie Firmā un iekšlietu generāldirektora O.Dankera rīkojuma (publicēti Rīk.Vēstn.n.g.1.augustā Nr.177).
2. Izstrādāta iesaukšanas plāns un nospraustas iesaukšanas kārtība pa atsevišķiem apriņķiem,vadoties no apgrezinājā militārā stāvokļa.
3. Nokārtota iesaukšanas komisijas darbība un izstrādāta komisijas priekšdarbu un tehnisko darbu kārtība,piemērojoties dotajiem apstākļiem.
4. Reizē ar iepriekšējos punktos minēto darbu propagandēta zēnu iesaukšana gaisa spēku palīdzienestā ar preses (vietējās un provinces),radiofona un filmas palīdzību.
5. Instruēti gan mutiski,gan priekšrakstu veidā attiecīgie apriņķu priekšnieki,pilsētu,profekti,apriņķu vecākie u.c.pašvaldību amatpersonas par iesaukšanas laiku,veidu,kārtību un gaitu.
6. Sākot jau ar š.g.29.jūliju publicēti ar atkārtojumiem Rīgas profekta un Rīgas apr.policijas pr-ka rīkojumi vietējā presē par 1927.g. dzimušo jaunekļu ierašanos iesaukšanas komisijā.
   No š.g.2.-3.augustam LJO stābs ir reģistrējis 579 Rīgas pilsētā dzīvojošos jaunekļus,no kuŗiem komisijā par derīgiem atzīti 413,svarīga apstākļu dēļ iesaukšana atlikta 34,no komisijas par nederīgiem atzīti pa slimības vai citu apstākļu dēļ komisijā nav ierādušies 32. No š.g.4.-8.augustam reģistrēti 971 Rīgas apriņķī dzīvojošie jaunekļi,no kuŗiem komisijā par derīgiem atzīti 834,svarīgu apstākļu dēļ iesaukšana atlikta 51,no komisijas par nedarīgiem atzīti vai slimības u.c.apstākļu dēļ komisijā nav ierādušies 36.
   No š.g.10.augusta līdz 12.augustam uzsācināti ierašties komisijā un pēc ierašanās reģistrēti 326 Rīgas pilsētā un Rīgas apr.dzīvojošie jaunekļi,kuŗi dažādu apstākļu dēļ nebija ierādušies viņiem noteiktajā laikā,par derīgiem atzīti 284,svarīgu apstākļu dēļ atbrīvoti 28,no komisijas par nedarīgiem atzīti vai slimības u.c.apstākļu dēļ komisijā nav ierādušies 14.
7. Pareizīti iepriekšējos punktos minētam darbam ir noorganizēta
   a/ Dāņu,Valgieras un Valgas apriņķos dzīvojošo 1927.g.dzim.jaunekļu reģistrēšana un izsaukšana ar pavadošiem un iesaukšanas komisiju Rīgā - laikā no 12.līdz 20.augustam ieskaitot. No minētiem apriņķiem iž jau komisijā ierādušies 14.un 15.augustā 468 jaunekļi. Šā kā un š.g.16.augustu kopā ir -

reģistrēti	2565
derīgi	1964
svarīgu apstākļu dēļ atbrīvoti	146
nederīgi vai dažādu apst. dēļ nav komisijā ierādušies	89
no komisijas vēl nav pārbaudīti	167.

   b/ Iespējamības robežās nokārtota Madonas un Baugkas apr.1927.g. dzimušo jaunekļu iesaistīšana GS dienestā. Pagrezinājā militārā stāvokļa dēļ no minētiem apriņķiem ir reģistrēti iesaukšanai 175

jaunekli. Piezīmējama,ka stāba amatpersonas,kuŗām bija uzdots so lietu kārtot,savus uzdevumus veica,darbodamies tiesā frontes tuvumā.

c/ Ilūkstes un Jēkabpils apr.,nesakārtoties uz visiem gadījumiem soliegs,nebija iespējams noorganizēt jaunekļu iesaukšanu,sakarā ar so apripku evakuāciju un vietējo pašvaldības iestāšu vadītāju dienesta vietu maiņu.

8. Pie iesaukšanas komisijām ir

a/ jekārtota personības dokumentu kartoteka - dokumentu nosūtīšanai uz attiecīgām dienesta vietām,ja jaunekļis ir iesaukts, vai iesniegšanai dokumentu īpašniekam,ka arī attiecīgu atzīmju ierakstīšanai,ja tam iesaukšana uz laiku vai pavisam atlikta.

b/ Iesaukto jaunekļu kartoteka ar datiem par jaunekļa personību, dzīves vietu un pašreizējo dienesta vietu. Kartoteku pārzinošais darbinieks arī anieds iesaukto piederīgiem ziņas par iesaukto pasūtījumiem dienesta vietām un noskaidro pārējos piederīgos interesējošos jautājumus.

9. Līdz šim jau ir apmeklētas 10 dienesta vietas,kuŗās iedalīti iesauktie jaunekļi,lai iepazītos ar viņu jaunajiem dienesta apstākļiem. Tāpat LJO vadītāji ir 6 gadījumos piemuši dalību pie iesaukto aviņiga solījuma nodošanas dienesta vietās.

Visa aprādītais darbs ir veikts ar stāba rīcībā esošo darbinieku sastāvu.

/E.Rullis/
LJO Stāba šefs.

Rīgā,1944.g.17.augustā.

LATVIEŠU KAŅAVĪRI VĀCU MILITĀRĀS VIENĪBĀS

LATVIEŠU BRĪVPRĀTĪGIE VĀCU VIENĪBĀS

Jau 1941. gada jūnija/jūlija mēnešos, kad vācu armija iebruka Latvijas telpā un lauzās tālāk uz austrumiem, tās vadība (armiju, divīziju, pat pulku stābi) sāka vervēt brīvprātīgos no vietējiem iedzīvotājiem, g. k. tādus, kas pārvaldīja vācu un krievu valodu vai kas labi pazina apvidu Baltijas telpā un Krievijā. Sākuma sajūsmā par Vācijas straujo uz priekšu laušanās gaitu šādu brīvprātīgo arī netrūka, sevišķi no jauniešu aprindām. Tā kā šī akcija notika pilnīgi bez jebkādas latviešu iestāžu kontroles (kāda kara pirmajās dienās arī nebija iespējama), tad šo brīvprātīgo skaits ir pilnīgi nenosakāms. Par to nav arī nekādu ziņu nevienā — ne latviešu, ne vācu archīvā.

Savā laikā Latviešu kārtības dienesta vienību stābs Annas ielā (1942. gada sākumā) šo skaitu vērtēja uz apmēram tūkstoti.

Vēl latviešu karavīri dienēja Vācu robežapardzības vienībās, Todta (Organization Todt) un citur. Arī šo vīri skaits nav pilnīgi nosakāms, jo arī šo vienību vīru netika reģistrēti nevienā latviešu tā laika iestādē. Tāpat nezināmi ir šo vīru likteņi. Vācu robežapsardzības dienestā pēc Leģiona inspektora datiem varēja būt ap 1.000 un Org. Todt ap 600 vīru.

IZPALĪGI VĀCU ARMIJĀ
(Wehrmachts-Hilfswillige)

1943. gada sākumā — februāra, marta, aprīļa mēnešos — kad Latvijā notika mobilizācija, iesaucamiem bija dota izvēle vai nu pieteikties leģionā, *izpalīgos vācu armijas vienībās,* vai arī karam derīgos darbos.

Leģiona archīva dokumentos nav pilnīgu ziņu par šo iesaucamo izvēli un pēc aptuvenām ziņām izpalīgos vācu armijā ir iesaukti apmēram 23.000 līdz 25.000 latviešu vīru.

Tie tika sadalīti pa daudzām vācu armijas vienībām. No sākuma viņi bija domāti dažādu aizmugures dienestu vajadzībām, bet vēlāk viņus ieskaitīja kaujas vienībās un tā viņu likteņi latviešu vēsturē ir palikuši visumā nezināmi. Viss vairums, saprotams, piedzīvoja to pašu likteni, ko viņu vācu vienības: krišanu frontē, nonākšanu gūstā, privātizēšanos un tt.

Latviešu ģenerālinspektora pūles vēl 1945. gada sākumā dabūt šos vīrus laukā no vācu vienībām uz Latviešu leģionu palika bez sekmēm, jau to vienkāršo apstākļu dēļ, ka tie nemaz nebija sameklējami izkaisījumā pa simtām vācu vienībām. Bez tam vācu virspavēlniecība norādīja, ka ar šo vīru izvilkšanu no vācu vienībām tās zaudētu kaujas spējas un tāpēc katēgoriski noraidīja šo vīru pārskaitīšanu uz Latviešu leģionu.

LATVIEŠI KAŖAM SVARĪGOS DARBOS

Kā ja augstāk minēts, iesaucamiem 1943. gada sākumā bija izvēle pieteikties kaŗam svarīgos darbos, sevišķi militārā rūpniecībā. Arī šo vīru skaits mums ir zināms tikai aptuveni un to vērtē uz 10.000. Arī viņu likteņi ir pilnīgi nepārbaudāmi, jo tie tika sadalīti pa dažādiem vācu rūpniecības pasākumiem, dažādās Vācijas vietās. Kaŗa beigu posmā arī daudzus no viņiem iesaistīja vācu militārās vienībās, kur viņi piedzīvoja to pašu likteni, ko viņu vienības. Vēl jāpiezīmē, ka daudzi no šiem vīriem krita daudzajos sabiedroto uzlidojumos vācu militārā rakstura rūpnīcām.

GAISA SPĒKU IZPALĪGI
(Kampfhelfer der Luftwaffe)

Kaŗam ieejot izšķiŗošā posmā un kad kaujas jau notika Latvijas telpā, 1944. gada vasarā (augustā) nāca vācu vadības pavēle par totālu mobilizāciju Latvijā. Tā skāra arī tos, kuŗi bija atzīti no iepriekšējām iesaukšanas komisijām par derīgiem ārrindai (bedingtkriegsverwandbar vai arbeitsverwandbar). Visus minētos iedalīja vācu gaisa spēkos kā šo spēku izpalīgus. To skaits ir archīvos saglabājies un tas ir 5543. Šos vīrus sadalīja pa dažādiem vācu militāriem lidlaukiem visā Vācijas telpā. Vīrus attiecīgās vācu dienesta vietas arī pārbaudīja veselības ziņā (gan ne visur) un tā daudzi nokļūva arī ierindas dienestā. Pēdējos pa lielākai daļai iedalīja vācu izplētņlēcēju vienībās. Tā kā daudzi no šiem izpalīgiem bija iesaistīti arī rietumu frontē, tad ģen. Bangerskis virspavēlniecības stābā cēla iebildumus, bet arī tie palika bez

sekām, jo vācu militārā vadība vienkārši šos cilvēkus vairs nevarēja dabūt rokā un bez tam pēc viņiem vajadzība katrā lidlaukā vai katrā aviācijas vienībā bija liela. Gan ģen. Bangerska šo iebildumu rezultatā SS Hauptamts solījās nozīmēt latviešu sakaru virsniekus attiecīgās vācu gaisa spēku vienībās (kur bija iedalīti latviešu izpalīgi), bet tas nekad tomēr nenotika.

Daudzi no šiem vīriem bija iedalīti vācu 3. izplētņu lēcēju divīzijā dažādos pulkos, pa 20 līdz 30 vīru katrā. Lielu vairumu no viņiem gan iedalīja dažādās apgādes vienībās (Nachschubskompanie un c.), gan vācu aviācijas vienībās un gaisa bazēs. Pēc kara šo latviešu vīru likteņi bija līdzīgi viņu vienību likteņiem, pie kam laimīgākie bija tie, kuŗi nokļuva rietumu sabiedroto gūstā. Daudzi no šiem vairāk nekā 5000 vīriem arī krita kaujas laukā un visumā latviešu archīvos (arī vācu) par latviešu šo karavīru likteņiem ziņu nav.

LATVIEŠI VĀCU KARA FLOTĒ

1944. gada 19. februāra laikraksta ,,Tēvija'' nummurā publicēts uzsaukums latviešu jūrniekiem iestāties vācu kara flotē:

,,Vācijas kara flotē saziņā ar Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektoru var iestāties 1906. — 1921. gadā dzimušie jūrnieki. Pēc ilgstošas un pamatīgas apmācības Vācijā, brīvprātīgos novietos Baltijas ūdeņos. Karavīru algas, atvaļinājuma, kā arī ģimenes atbalsta ziņā latviešu brīvprātīgie flotē pilnīgi pielīdzināti vācu flotes karavīriem.

Latviešu brīvprātīgie, kas pēc savas civīlās nodarbošanās ir jūrnieki un grib iestāties vācu kara flotē, līdz 1944. g. 28. februārim var pieteikties sekojošās vācu kara flotes dienesta vietās: Rīgā, Pleskavas (Marijas) ielā 16, Liepājā, pie jūras komandanta, Graudu ielā 27, Ventspilī, Rīgas viesnīcā un Daugavpilī apriņķa policijas pārvaldē.

Latvija ir ne tikai ar savu zemi saistīta zemnieku zeme — bet pateicoties savai plašai piekrastei un ūdens bagātībai arī zemes iekšienē, tā jau kopš gadsimtiem ir arī jūrnieku un zvejnieku zeme. Pat var teikt, ka katrs latvietis no visas sirds mīl savas daudzās un skaistās upes un ezerus, bet sevišķi plašo jūru, savu Dzintarjūru. Un šī mīla pret jūru jau kopš seniem gadiem pamudinājusi daudzus jaunus latviešu vīrus sākt jūrnieka gaitas. Latviešu jūrnieki stāvēja savās vietās ne tikai uz savas mazās tirdzniecības flotes kuģiem, bet bieži mēs tos redzējām uz citu valstu kuģiem. Un visur latviešu jūrnieku pazina kā darbīgu un ar jūru saistītu

vīru, uz kuŗu varēja paļauties. Tomēr vislielākais ar jūŗu saistīto latviešu skaits nodarbojās ar zvejniecību, ar šo smago amatu, kas prasa stiprus cilvēkus.

Latviešu jūŗas mīlestību mēs redzējām it īpaši attieksmē pret mazo, bet ar sevišķi rūpīgu lepnumu kopto kaŗa floti, kas Latvijai piederēja līdz boļševiku iebrukumam. Šai mazajā kaŗa flotē bija tikai dažas vienības un mazs bija to vīru skaits, kuŗiem laimējās savu kaŗa dienestu pavadīt uz latviešu kaŗā flotes kuģiem.

Latviešu armija — Latviešu leģions — pierādījis, ka tas apbalvots ar kareiviskām īpašībām, latviešu kaŗavīrs smagajās cīņās rādījis savu apņēmību, drosmi un bezbailību.

Bet Latvijai ir jāaizstāv ne tikai savas sauszemes robežas austrumos, tai jānodrošina un jāsarga arī sava piekraste. Trūkstot latviešu kaŗa flotei, šo uzdevumu pārņēmusi Lielvācijas kaŗa flote. Tā tagad katram latviešu jūrniekam, katram latviešu vīram, kas saistīts ar jūŗu un kuģniecību, dod iespēju veikt savu pienākumu pret tautu un tēvzemi viņa iemīļotā flotes dienestā.

Katrs latvietis, kas piesakās dienestam vācu kaŗa flotē, pielīdzināts saviem kaŗa biedriem. Tas gūst to pašu vispusējo un pamatīgo izglītību un apmācību, viņa atalgojums līdzīgs vācu jūrnieku atalgojumam un arī ģimenes pabalsts neatšķiŗas no vācu jūrnieku ģimenēm sniegtā. Pēc apmācības beigām viņš stāvēs savā vietā savas dzimtenes ūdeņos.

Tādēļ, latviešu jūrniek, piesakies dienestam vācu kaŗa flotē. Ar to tu pierādīsi, ka arī tavās dzīslās tek tavu senču jūrnieku asinis."

Pieteikšanās termiņu vēlāk pagarināja līdz nenoteiktam laikam. Par latviešu kaŗa jūrnieku skaitu, dienesta vietām, izcīnītām kaujām, Latviešu leģiona archīvā tuvāku ziņu trūkst.

Pēc kaŗa vācu archīvos iegūtām ziņām, latviešu jūrnieku skaits Vācijas kaŗa un civīlflotē esot bijis ap 900 cilvēku. Saprotams, ka, tāpat kā Leģiona archīvā, arī vācu archīvos sīkāku ziņu nav, jo latviešu jūrnieki kalpoja vācu vienībās un tā arī viņu darbība, nopelni nekur nav atsevišķi uzrādīti. Cik no viņiem kauju darbībā gāja bojā, tāpat nav vairs konstatējams.

SKORCENIJA LIETA

SS Obersturmbannführer'am Skorcenijam (Skorzenny) Reichsführer's Himmlers bija uzdevis vadīt un organizēt pretestības kustību okupētos apgabalos.

Šai sakarībā viņš pretestībai boļševiku okupētos apgabalos vervēja brīvprātīgos latviešus un igauņus, sevišķi krievu valodas pratējus.

Ar savu 10. 3. 45. rakstu ģen. Bangerskim viņš lūdza ģenerālinspektora atbalstu savam darbam.

Pieteicās 144 latviešu karavīri, kurus nosūtīja uz Latviešu leģiona ģenerālinspekcijas pulcēšanās vienību Hamburgā 1944. gada 19. aprīlī un tālāk uz Flensburgu.

Tā ka akcija kavējās, virspulkv. Silgailis pavēlēja karavīrus sūtīt atpakaļ uz Lauku papildinājumu depo.

Kara beigas ātri tuvojās, un no šī pasākuma nekas nebija iznācis. Visus šos vīrus deva Latviešu leģions.

LATVIEŠU JAUNIEŠI VĀCU DARBA DIENESTĀ
(Reichsarbeitsdienst — RAD)

Latviešu jauniešu iesaistīšana vācu darba dienestā sākās jau īsi pēc Latvijas okupācijas 1941. gadā. No sākuma tā bija zināmā mērā brīvprātīga akcija, vēlāk jau notika organizētā, piespiedu kārtā. Arī šajā dienestā iesaukto vai iedalīto jauniešu skaits nevienā archīvā nav saglabājies, bet to lēš uz apm. 10.000. Iesauca vai pieņēma jauniešus no 17 līdz 18 gadus vecumam, tātad tādus, kuri vēl nebija pakļauti kara pirmajos gados mobilizācijai. Darba dienesta ilgums bija apm. vienu gadu, pie kam daļa to varēja izpildīt arī Latvijā.

Darba dienestā jaunieši izgāja cauri militārai pirmapmācībai, no tiem viss vairums vēlāk nonāca Latviešu leģionā, dodot pēdējam labu karavīru sastāvu. Viss vairums no viņiem arī beidza instruktoru skolas, kā arī virsnieku skolas Vācijā.

Maza daļa no šiem jauniešiem palika kalpot vācu armijas rindās, bet viss vairums nokļuva Latviešu leģionā un šos vīrus par zudušiem resp. viņu uzskatīšanu par mums nezināmiem nevaram minēt. Vienīgi mums nav pārskata, cik latviešu jauniešu ir izpildījuši vācu darba dienesta pienākumus.

Šim darba dienestam bija arī pakļautas latvieši meitenes, kuras to pildīja Vācijā. Šo meiteņu skaits nekur nav reģistrēts un par tām ziņu trūkst.

Vācijas studiju likums noteica, ka jauniešus augstskolās uzņem tikai pēc viena gada nokalpošanas Valsts darba dienestā (RAD). Šāds likums bija arī paredzēts Latvijā, un vācu okupācijas iestādes attiecīgus norādījumus un ieteikumus bija devušas arī Latvijas izglītības pārvaldei, un pat pašas vervējušas nākamos darba vīrus atsevišķās vidusskolās.

Pirmie darba dienestnieki, kā zēni, tā arī meitenes, uz Vāciju devās 1942. gada pavasarī, skolās atgriežoties 1943. gada

pavasarī. Otram aicinājumam sekoja grupa 1942. gada rudenī, atgriežoties no Vācijas 1943. gada rudenī. Kāds darbs dienesta vīrs stāsta savas atmiņas:

1943. gada februārī pieteicos RAD Zemgales birojā, Jelgavas pilī, darba dienestam Vācijā, lai tādā veidā nodrošinātu iespēju studēt. Bijām kādi 15 Jelgavas skolotāju institūta vienas klases biedri. Pieteikties varēja tikai 1923., 1924. un 1925. gadā dzimušie. Kad 1943. gada martā Jelgavas darba pārvalde izdarīja iesaukšanu kara dienestā, RAD pieteikušos atbrīvoja, un tie varēja turpināt skolu līdz maija mēnesim. Pārējos šo gadu gājuma puišus, kuri bija atzīti par veseliem, pāris nedēļu laikā nozīmēja uz Bolderājas apmācību kazarmām.

1943. gada maija sākumā RAD kandidātus no Jelgavas un apkārtnes pēkšņi saziņoja Jelgavas darba pārvaldē un, tā kā stāvēja, nosūtīja uz VEF'a kūdras purvu Rīgas — Jelgavas šosejas malā pie Baložiem, kūdras rakšanas darbos. Nevienam nebija darba drēbju, un dažam arī ne kārtīgas gultas segas. Purva darbos bija atsūtīti arī Vidzemes jaunieši; visi kopā bijām ap 250 cilvēku. Apmešanās bija ierādīta jaunceltās koka barakās. Par laimi nometnes darba vadība atļāva mums sazināties un aizbraukt uz mājām, lai paņemtu nepieciešamības lietas. VEF's izsniedza arī darba virsvalkus un koka zoļu apavus darbam purvā.

Nometnes vadība bija divdalīta. Darba ziņā bijām pakļauti VEF'am un strādājām kopā ar fabrikas racējiem, saņemot algu un prēmijas pēc viņu likmēm. Dzīvi barakās, ēdiena izsniegšanu, ierindas apmācības un brīvlaika izmantošanu noteica RAD nometnes vadība, kas sastāvēja no trim pirmā RAD gājuma absolventiem, ar kādu Štrausu kā komandantu. Abu vadību starpā dažu labu reizi radās nesaskaņas, vienai jaucoties otras kompetencēs. Pa laikam mūs apmeklēja arī Latvijā novietoto RAD vienību vadītāji. Vasaras vidū notika galīgā veselības pārbaude un izlase Jelgavas pilī, pie kam dažus atrada par nederīgiem un atbrīvoja no RAD saistībām. (Tos visā drīzumā iesauca leģionā). Augusta vidū mūs atlaida uz mājām, sagatavoties braukšanai uz Vāciju.

Tiem, kuri savā laikā bija pieteikušies Zemgales RAD birojā, 3. oktōbrī bija jāierodas Jelgavas pilī projām braukšanai. Pils laukumā mūs uzrunāja Zemgales apgabaļa komisārs Medems, ar tulka starpniecību. Nepatīkami aizskāra norādījums, ka latviešu zeme atbrīvota ar vācu asinīm un ka vāciešiem tādēļ uz to ir paliekošas tiesības. Tai pašā dienā mūs ietērpa RAD uniformās, gan vēl bez nozīmēm un uzkabes piederumiem, un novietoja vagonos. Privātās drēbes nodevām Jelgavas pastā, sūtīšanai uz

mājām . . . Līdzīgs ešelons nākamā dienā devās arī no Rīgas uz Vāciju ar Vidzemes puišiem.

Uz Vāciju braucām caur Kēnigsbergu un Štetinu. Tikām sadalīti pa dažādām RAD rotām (Abteilung) gan Meklenburgā, gan Brandenburgā, gan arī Šlezvig-Holšteinā. Personīgi tiku nosūtīts uz Althof bei Bad-Doberan, kas atradās kādus 30 km rietumos no Rostokas, Meklenburgā. Citus novietoja Neustrelitz'ā, Šverinā, Siltas salā u.c. Althofā bija divas rotas; manējās numurs bija 2/61, otrās numuru neatceros. Abās rotās bijām puse latviešu, puse vāciešu. Vācu puiši bija pāris gadu jaunāki par mums, un nāca no Ziemeļvācijas apgabaliem — Hamburgas, Pomerānijas un Meklenburgas.

Otrā dienā pēc ierašanās latviešiem izsniedza trūkstošos ietērpa piederumus — veļu, zeķes, kabataslakatiņus u.t.t.; pielāgoja apavus, mēteļus un uniformas; izsniedza darba drēbes, treniņa uzvalku un sporta drēbes ar piederumiem; vēl pēc kāda laika izsniedza arī nozīmes un rokas lentes. Katrā vienībā, vai tā bija ierindas grupa vai barakas istaba, bija vienāds skaits vāciešu un latviešu. Sadzīve ar vāciešiem bija laba, kaut arī katra tautība brīvā laikā turējās samērā atsevišķi, varbūt sākotnējo valodas grūtību dēļ. Visi vadītāji bija vācieši, un mācības sākuma laikā tika tulkotas latviski. Pēc viena mēneša ierindas apmācībām — soļošanas, skriešanas, sveicināšanas, apiešanās ar darba rīkiem un šauteni, mūs sāka sūtīt ik otro nedēļu darbā uz Rostokas Heinkeļa lidmašīnu fabrikām pretgaisa patvertņu būvē. Nedēļas nogalēs varējām doties pēcpusdienas atvaļinājumā uz tuvējo Bad-Doberanas pilsētiņu. Uzturs bija labs un atbilda vācu jauniešu devām, bet, ēstgriba mums bija vēl labāka, un no Latvijas līdz paņemtie sviesta un speķa krājumiņi, kam tie bija, tīri labi noderēja. Rotas vadība, savukārt, aicināja dalīties šajos krājumos ar tiem s ıvas grupas biedriem, latviešiem un vāciešiem, kam tāda papildus uztura nebija. Cigarešu devas gan bija niecīgas — 3 cigaretes dienā, un alkoholiskus dzērienus nedeva nemaz, izņemot mazliet sarkanvīna uz Ziemassvetkiem.

1944. gada janvāra menesī vācu jauniešus atlaida, lai iesauktu armijā, un arī latviešu 1923. g. gājumam bija jāatgriežas Latvijā. Leģionā iesaukti, tie ātri vien kļuva instruktori un ierindas apmācītāji. 1924. un 1925. gadā dzimušos 7. 1. 44. pārvietoja uz Vismāras (Wismar) 9/63. rotu, kur apvienoja ar latviešiem no Neustrelitz'as rotas, tā izveidojot tīru latviešu vienību. Bez šīs bija vēl otra tāda vienība (varbūt vēl trešā), kas tad aptvēra visus tai laikā Vācijā esošos latviešu RAD darba vīrus. Latviešu RAD jaunietes kuŗas strādāja mājsaimniecībā pie zemniekiem un arī

fabrikās, no kuŗām dažas satiku Šverīnā 1944. g. pavasarī, palika sadalītas starp vācu meitenēm.

Vismāras nometne atradās skaistā vietā, pilsētas austrumu malā, pie Rostokas šosejas. Ēkas bija kādus desmit gadus vecas, košuma krūmiem, augļu kokiem un zālājiem. Bijām ap 240 latviešu zēnu. Vadītāji bija vācieši, līdz aprīļa vidū kādus 10 latviešus paaugstināja par formaņiem (zemākajiem vadītājiem). Maija mēnesī sešus no šiem formaņiem aizsūtīja uz Latviju jaunā, ceturtā RAD gājuma pamatapmācībai. Tur tie bija novietoti Augšzemgalē, un krievu jūnija/jūlija uzbrukuma laikā atkāpās uz Daugavas krastiem un tad uz Rīgu. Vēlāk šīs vienības pārveda uz Sofienvaldi (Sophienwalde), kur ieskaitīja 15. divīzijā. Minētie seši formaņi atgriezās Vismārā (latviešu tad tur vairs nebija), kur apmācīja vācu RAD jauniešus līdz pat kapitulācijai un krievu ienākšanai Vismārā.

Vismārā, tāpat kā pirms tam Althofā, darbs mainījās ar apmācībām. Izejas atvaļinājumus piešķīra trešdienu un sestdienu vakaros, kā arī svētdienās, sākot ar pusdienas laiku. Lauka apmācības notika ik pārnedēļas t.s. zviedru skanstīs, bet šaušanas apmācības ar norvēģu un franču šautenēm pašu šautuvē. Darba norīkojumi bija gan tuvējā kokzāģētavā, gan arī Dornier lidmašīnu fabrikā, kur lidlauka tuvumā, pakalnos, būvējām apakšzemes gaisa patvertnes un virszemes šķēpeļu grāvjus. Jūlijā un augustā palīdzējām arī ražas novākšanas darbos, uz ,,pusgraudu'' — 10% no ievaktās ražas RAD rotai, plus pusdienas un alga. Mūsu RAD atalgojums bija pēc armijas likmēm — darba vīram 30 markas mēnesī, nākamām pakāpēm ik pa 6 markām vairāk.

1944. gada maija beigās apm. 45 vīru grupām bija atļauts doties uz Latviju vienas nedēļas atvaļinājumā. Trīs grupas iespēja, bet, ar invāzijas sākumu Francijā, atvaļinājumus pārtrauca.

20. augustā visus latviešu darba vīrus pārskaitīja Latviešu leģionā un pārveda uz 35. SS-Panzergrenadier Ersatz und Ausbildungs Battl. Bruss bei Konitz. Tur ieradās arī pārējie Vācijā esošie RAD latviešu jaunieši. Pēc pāris nedēļu apmācībām RAD uniformās mums izsniedza armijas ietērpu — visu pilnīgi jaunu, no bruņu cepures līdz šautenei un zābakiem, darba ietērpu, vilnas un zīda apakšveļu, ausu sildītājus, uzkabes piederumus, biezo virsmēteli u.t.t. Izsniedza arī Latvijas krāsu vairodziņus. Apmācības noritēja pēc tanku grenadieŗu reglamenta. Katrā strēlnieku grupā bija divas 42. gada patšautenes un viens šauteņu granātu metējs; apmācības notika arī ar 44. gada trieciena šauteni, 38. gada pistoli, liesmu metēju, tanku dūri, tanku mīnām un ,,krāsns caurulēm'' — Panzerschreck. Smagos vadus apmācīja arī

ar mīnumetējiem. Septembŗa vidū ieradās no 15. divīzijas kādi seši latviešu instruktori, kas piedalījās apmācībās kā novērotāji un palīgi vācu apmācītājiem.

Novietojumā bija vairāk kā divas palielinātas latviešu rotas. Septembŗa beigās abu rotu vīrus sašķiroja divās daļās — četras un piecas klases vidusskolu beigušos ieskaitīja t.s. virsnieku kandidātos (Fuehrerbewerber), bet pārējos (mazāko daļu) — instruktoru kandidātos (Unterfuehrerbewerber). Pēdējos novembŗa sākumā pārsūtīja uz specialkursiem — artilerijas, pionieŗu un citiem, sagatavošanai par instruktoriem. Šīs skolas bija Drēzdenē, Minchenē, kā arī Berlīnē. Par šo vīru tālāko likteni man ziņu nav. Virsnieku kandidātus aizsūtīja uz instruktoru skolu Lauenburgā pie Štolpes. 15. divīzijas instruktori no Brusas sekoja līdz uz Lauenburgu, kur tie izpalīdzēja vācu apmācītājiem apvidus mācībās. No bijušajiem RAD vīriem te izveidoja divas apmācību rotas — 5. un 6. Skolā tai laikā atradās arī pa vienai igauņu, kroātu, ukraiņu un, vēlāk, arī flāmu rotai.

Īsta kontakta ar Latviešu leģionu mums tai laikā nebija, ja neskaita jau minētos latviešu instruktorus — novērotājus, divus plkv. Silgaiļa apmeklējumus, vienreiz Brusā un, otru reizi, Lauenburgā un ģen. Bangerska apmeklējumu Brusā. Decembŗa sākumā no Kurzemes ieradās apmēram viens vads latviešu instruktoru papildināties teōrētiskās apmācībās. Starp viņiem satiku pāris draugus un skolas biedrus, kuŗi bija atlaisti no RAD 1944. gada janvārī un pēc tam iesaistīti leģionā. Janvāŗa sākumā tie aizbrauca atpakaļ uz Kurzemi. Pirms tam, decembŗa vidū, uz Kurzemi papildinājumiem nosūtīja arī divus bijušo darba dienestnieku vadus, sakombinētus no 5. un 6.rotas vīriem. Janvārī iesākās krievu lieluzbrukums Polijā, un lauenburģiešus izmantoja Štolpes dzelzceļa kontrolei — dezertieru ķeršanai. Janvāra beigās abas rotas izsūtīja 15. divīzijas papildinājumam, bet ceļā tās aizturēja un novirzīja uz Ordensburg Croessinsee Pomerānijā pie Falkenburgas kāda augsta stāba apsardzībai. Pēc divām nedēļām, 15. februārī, bijušie RAD vīri, vēlākie Lauenburgas instruktoru skolas absolventi un nākamie virsnieku kursu kandidāti, ieradās 15. divīzijas komandpunktā Baehrenwaldē. Te vīrus sadalīja pa dažādām vienībām, un no šī brīža viņu tālākie ceļi savienojas ar 15. divīzijas gaitām. Par tiem RAD vīriem, kuŗus no Brusas aizsūtīja instruktoru skolās Drezdenē, Minchenē un citur, man nekādu ziņu nav.

*

ARMIJAS APGĀDES INTENDANTŪRAS MANTU DARBNĪCAS*

(Vispārējs apskats Latvijas armijā, padomju okupācijas gadā un darbība Otrā pasaules kara laikā)

Darbnīcas bija novietotas Rīgā, Āgenskalnā, Baldones ielā — 1. Darbnīcu priekšnieks bija plkv. Jūlijs Plesmanis. Palīgs un techniskais vad. — adm. virsltn. Alfrēds Dunkels, pēc viņa — pltn. inž. Pestmalis — privatdocents un mācības spēks L.U.

Grāmatvedības vad. — kpt. L.K.O.K. Hūgo Brička, vēlāk adm.-kpt. Arvīds Lūks un adm. vltn. Kārlis Veldre. Pēc statu pārkārtošanas pār saimniecības pr-ku iecēla adm.-kpt. Jāni Markovu. Kasieris bija adm. kpt.-ltn. Pēteris Bērziņš.

Darbnīcās ietilpa sekojošas ražošanas nodaļas:

I nodaļa gatavoja visa veida ietērpus un veļu. Darbojās piegriešanas un vairākas sūšanas grupas.

Nodaļu pārzināja adm.-kpt. Simbruks. Vēlāk kpt. Spilva.

II nodaļa ar seglu un visa veida aizjūgu gatavošanas grupu, uzkabes un kaujas tērpa piederumu grupu, jaunu apavu piegriešanas un lietotu apavu labošanas grupām.

Piegriešanas grupa štancēja un sagatavoja visas ādas daļas. Apavu gatavošanu izdeva izsolēs privātām apavu fabrikām. Lietotus apavus laboja Rīgas garnizona karaspēka daļām. Nodaļu pārzināja adm.-kpt. Cukurs. 1938. gadā par nod. pr-ku iecēla līdzšinējo brīva līguma ārstata v. techniķi un techniskā biroja pārzini Eiženu Puķi.

III nodaļu ar mechānisko, kalēju un kokapstrādāšanas grupām pārzināja adm.-kpt. Kaugars un vēlāk bij. uzkabes grupas vad. brīva līguma darbinieks Mārtiņš Bērziņš. Nodaļā gatavoja I un II nodaļu darbam nepieciešamos metala un koka piederumus (sprādzes, gredzenus, saku kokus un dzelžus un c.), jaunus transporta ratus, lauka virtuves un citus apgādes priekšmetus. Izdarīja arī remontus. Apkala zirgus Rīgas garnizonam. Tāpat gatavoja darbnīcām un noliktavām vajadzīgo iekārtu un ražošanas palīgierīces.

Darbnīcu materiālu noliktavas pārzināja vltn. Vijups, vltn. Saulītis, kpt. L.K.O.K. Blaus un pēdējos neatkarības gadus L.K.O.K. kpt. Jūlijs Kadelis ar palīgu adm. vltn. Plēsumu.

Galveno gatavo mantu noliktavu, Rīgā, Torņa ielā 3, pārzināja vltn. Mednis. No šīm noliktavām mantas izsniedza karaspēka daļām.

Darbnīcās bija iekārtota ambulance (vācu laikā arī zobārstniecības kabinets), kur slimniekiem un nejauši dārbā ievainotiem palīdzību sniedza virsd.-instr. feldšeris. Slimniekus rēgulāri pieņēma arī kāds garnizona kara ārsts. Ārstēšanās bija par brīvu.

Darbnīcas nodarbināja aptuveni 500 brīva līguma strādniekus, ieskaitot aroda meistarus, techniķus un administrātīvo personālu. Darbnīcas bija moderni iekārtotas. Budžeta robežās gādāja jaunākās ražošanas mašīnas

*Šo pārskatu sagatavojis Eižens Puķe.

un ierīces. Darba kvalitātē nepielaida nekādu paviršību. Materiālus iegādāja pēc stingri pārbaudītiem un izstrādātiem techniskiem noteikumiem. Pēc darba laika normēšanas palētinajās ražošanas pašizmaksa, kas deva iespēju strādniekiem palielināt izpeļņu 10 — 40% virs garantētās stundu algas.

Lai izmantotu pieaugušās produkcijas spējas, sāka pildīt pasutinājumus pasta ierēdņiem, dzelzceļu personālam un citu iestāžu darbiniekiem, kas valkāja vienveidīgu formas tērpu.

Mērķtiecīgo un mierīgo darbu pārtrauca 1940. gada krievu padomju varas okupācija.

Bagatīgā kara laupījuma kārdināti, ļoti drīzi ieradās sarkanarmijas apgādes dalu virsnieki. Dažādas komisijas un augstu dienesta pakāpju virsnieki apmeklēja darbnīcas gandrīz ik dienas. Bija iespaids, ka redzētais pārsteidz. Likvidēja Apgādes pārvaldi un Intendantūras daļu. Darbnīcas pārņēma un bija pakļautas Baltijas Kara apgabala intendantūrai.

Darbu pavēlēja turpināt iesākto pasūtinājumu nobeigšanai. Pēc krievu statiem tik plašas un daudzveidīgas darbnīcas kopā nesaderejās, tamdēļ II nodaļas — seglu, aizjūgu un uzkabes grupas, līdz ar visu III nodaļu, izdalīja atsevišķā darbnīcā un tai par priekšnieku iecēla kādu kara inž.-intend. Rižovu.

Saimnieciski visas nodaļas tomēr bija tik ļoti saistītas, ka tās vienību paturēja arī turpmāk. Bet pārpratumus un zināmas nesaskaņas tas izsauca ļoti drīz.

Darbnīcas priekšnieku plkv. Plesmani paturēja armijas dienestā un viņam bija jāvalkā krievu zīmotnes.

Pltn. Pestmalis bija iekļuvis pirmajā vācu repatriantu straumē un par technisko vadītāju iecēla līdzšinējo II nod. pr-ku Eiženu Puķi. Visus pārējos darbnīcas Latvijas armijas karavīrus no dienesta atvaļināja. Darbā paturēja atv. adm.-kpt. Markovu, kā galveno grāmatvedi, adm. vltn. Veldri — kā grāmatvedi un atv. kpt. Kadeli — kā noliktavas pārzini.

Kpt. Spilva mira pratināšanas laikā krievu stābā un I nodaļas priekšnieka pienākumus, līdztekus techniskā vadītāja darbam, parņēma E. Puķe. (L.K.O.K. kpt. H. Bričku un vltn. Medni vēlāk deportēja).

Darbnīcas pr-ks plkv. Plesmanis laimīgā kārtā iekļuva pēdējā vācu repatriantu vilnī. Par pr-ku iecēla krievu, II ranga intendantu Stepānovu. Gados jau vecāku vīru ar diezgan trūcīgām rakstīt un lasīt spējām. Citādi gan miermīlīgu, bez jebkādām darbnīcu vadības zināšanām un tamdēļ, darbam nekaitīgu.

Sāka ieplūdināt pasūtinājums krievu armijas parauga ietērpam. Apavu labošanai bija jāiekārto II maiņa. Ievērojami paplašināja arī III nodaļas darbību. Bija jāatbrīvo dažas audumu noliktavas telpas, kur remontēja pārvietojamās lauka maizes ceptuves. Lielus daudzumus rezerves krājuma audumus aizveda. Vēlāk, pasūtinājumu pildīšanai, daļu veda atkal atpakaļ. Galveno gatavo mantu noliktavu Torņa iela 3, protams, iztukšoja steidzamības kārtībā.

Ievērojamus pamatmateriālu un palīgmateriālu krājumus dažādās darbnīcu noliktavās visumā tomēr neaiztika.

Polītiskie pārgrozījumi valstī, apcietināšanas karavīru un civīliedzīvotāju aprindās, bezjēdzīgās sapulces, apspriedes stābos līdz vēlai naktij, nepārtraukti sarkanarmijas pārstāvju (arī slepenā dienesta) apmeklējumi radīja nervu saspilējumu un nedrošības sajūtu visiem tā laika uzspiestā darba darītājiem.

Gaidītais vācu iebrukums Krievijā 1941. gada jūnijā deva cerības un ticību; labākai nākotnei. Nepilnu dienu pirms vācu karaspēka ienākšanas Pārdaugavā krievu vadībai bija dota evakuācijas pavēle. Atsūtija pāris smagās mašīnas. Krievi izšķirās par zoļādām. Darbnīcas un noliktavas bija slēgtas. Ādu noliktavu uzlauza un krieveļi paši stiepa ādas uz mašīnām. Ādas izlādēja kautkur Torņkalna stacijas vagonos. Dažas reizes izbraukājuši, krievi, nedrošības iespaidoti, evakuāciju pārtrauca, atvadījās un aizbrauca. Cerejām uz neredzēšanos. Darbnīcu vieglā mašīna arī bija jānoraksta zaudējumos.

Nekādus citus postījumus krievi nepaspēja izdarīt. Darbnīcas bija pilnā darba kārtībā ar vēl ievērojamiem materiālu krājumiem un gatavas uzsākt Latvijas armijas apgādi. Cerējām, ka tādu drīzumā atkal atjaunos. Bet izrādījās, ka vāciešiem bija citi nodomi.

Pirmās vācu daļas ieradās darbnīcās cerībā uz kādu noderīgu kara laupījumu. Kpt. Markova un kpt. Kadeļa Latvijas armijas virsnieku formas tērpi un techniskā vadītāja vācu valodas prasme vācu karavīros izsauca zināmu respektu un tā patvaļības un laupīšanas izdevās novērst.

Izlabotās krievu lauku virtuves, auto piekabes un artilerijas aizjūgu daļas izsniedza bez pretrunām. Tās bija derīgas tālākai kara darbībai. Ieradās vēl daži darbnīcas darbinieki un visi kopīgi apsargāja darbnīcas un ziņoja par starpgadījumiem.

Konkrētus norādījumus par darbnīcu turpmāko darbību nedeva arī sazināšanās ar stābu Annas iela (plkv. Kreišmanis). Dažas vācu daļas jau bija paguvušas uzlīmēt uz vārtiem savas Beschlagnahmt — resp. apķīlāšanas zīmes.

Pēc dažām dienām stāvoklis mainījās, jo ieradās īstie saimnieki šādam armijas apgādes uzņēmumam. Mūs pārņēma ziemeļu armijas apgādes pārvalde — **Versorgungs Bezirk Nord** (OKH). Tai pašā laikā sev neierobežotas pasūtinājumu tiesības rezervēja Bruņoto spēku apgādes iestāde — **Wehrmacht Beschaffungsamt** (OKW). Ieradās abu šo iestāžu augstākie virsnieki, iepazinās ar darbnīcu nodaļām, ražošanas iekārtu un spējām, pārrunājot turpmāko darbību. Nekavējoties bija jāuzsāk darbs visās nodaļās atstāto krievu pasūtinājumu nobeigšanai.

Ziemeļarmijas apgādes priekšnieks bijušais Austrijas armijas pltn. Reichels izrādījās laipns un simpatisks cilvēks. Viņš saprata mūsu stāvokli un nebija nekāds nac. soc. partijas fanātiķis. No Rīgā stacionētas saimniecības rotas viņš norīkoja kādu feldvēbeli ar 6 — 8 kareivjiem darbnīcu apsardzībai. Piekomandēja arī kādu jauniņu cālmeisteru — Auguli, kura uzdevums bija sekmēt darbnīcu netraucētu darbību un palīdzēt sarakstē un saskārsmē ar vācu kara un civīlpārvaldes iestādēm. Lai attaisnotu savu eksistenci, cālmeisters nosēdināja savā istabā 2.

piemērotus saimniecības rotas kareivjus un pārbaudīja izmaksāto algu sarakstu aritmētisko pareizību.

Izskatījās iespaidīgi, bet kļūdas jau neatrada. Darbnīcās strādāja labi trenēts personāls.

Visas nodaļas atkal apvienoja vienā vienībā. Darbnīcas lietoja sekojošu nosaukumu:

WEHRMACHTSBETRIEB RIGA — WEST.
Ehemalige lettische Intendantur — Werkstatten.

Darbnīcu visu nodaļu technisko vadību uzņēmās E. Puķe, saimniecības un grāmatvedības vadību — atv. adm.-kpt. Jānis Markovs un atv. vltn. Veldre, noliktavas — atv. kpt. LKOK Jūlijs Kadelis.

Kādu vācu virsnieku vai kara ierēdni ar parastām darbnīcu priekšnieka tiesībām un pienākumiem — neiecēla. Radās it kā pusautonoma uzņēmuma stāvoklis. Nekādus pārpratumus vai traucējumus mūsu darbā tas neradīja. Armijas apgādes darbs izvirzījās pirmā vietā līdz ar cerībām par mūsu valsts likteņa labvēlīgu atrisinājumu nākotnē.

Atgriezās no Vācijas plkv. J. Plesmanis. Viņu pieņēma noorganizētā audiencē Ziemeļarmijas apgādes priekšnieks un citi virsnieki. Bija brokastis un glāze vīna sveicienam. Sarunas gan lāgi neveicās, jo pulkvedis vāji pārvaldīja vācu valodu. Techniskā vadītāja pavadīts, Plesmanis apstaigāja visas nodaļas jūsmīgu strādnieku ovāciju pavadīts. Atpakaļ vecajā darbā tomēr aicināts netika. Vēlāk viņš iekārtojās darbā kādā civīluzņēmumā.

Plkv. Jūlijs Plesmanis miris un apglabāts Meža kapos Rīgā 1966. g.

I nodaļa nobeidza krievu ietērpu remontu, kurus, liekas, lietoja krievu gūstekņu vajadzībām.

Sāka ieplūst vācu armijas pasūtinājumi. Uz rudens pusi vācieši manīja, ka neizbēgams ziemas kārš. Sāka piegādāt no malu malām rekvizētās dažādās kažokādas. No tām gatavoja kažokus un puskažokus. Lielos daudzumos piegādāja no Francijas tur rekvizētās trušādas. No tām gatavoja jakas (cieši pieguļošas vestes ar piedurknēm), kas, paģērbtas zem plānā vācu mētelīša, labi sildīja. Lai pavairotu produkciju, I nodaļā bija jāieved nakts maiņa, kas nostrādāja visu 1941./42. gada ziemu.

II nodaļa remontēja aizjūgu daļas un uzkabes piederumus. Šai nodaļai dažādus speciālus pasūtinājumus deva kāda armijas apgādes iestāde ar nosaukumu — Inspektion Nord — vai tamlīdzīgi. Apavu labošanas grupa turpināja darbu divās maiņās.

III nodaļa remontēja transporta ratus un virtuves. Sāka pievest labošanai rekvizētos lauku parauga vienjūga un divjūga ratus, arī ragavas. Vācieši ātri pārliecinājās par zirgu transporta priekšrocībām Krievijas ceļos.

Augšminētā ziemeļinspekcijas daļa nāca ar speciālo purva brienamo sietu pasūtinājumu — vācu nosaukums: — Sumpftreter.

Tas sastāvēja no oša koka izlocīta rāmja ar tajā iepītām kārklu klūgām — līdzīgs tenisa raketei, tikai krietni lielāks. Kājām piestiprināms ar īpašām siksnu saitēm.

Kāda plaša vācu virsnieku komisija, ģenerāļa vadībā, šo rīku pārbaudīja Tīreļa purvā ap Olaini, netālu no Jelgavas — Rīgas šosejas. Lietderība likās apšaubāma. Cietākās vietās soļotājs turējās, mīkstākās grima iekšā. Bet ģenerālis bija apmierināts un gatavošanu turpinājām. Nav zināms, cik sekmīgi to pielietoja frontes apstākļos.

Materiālus pasūtinājumu pildīšanai vācu iestādes piegādāja bez kaulēšanās. Pašu krājumus lietojām taupīgi. Visas nodaļas bija maksimāli nodarbinātas. Strādnieku skaits pavairojās līdz 600. Atlīdzību par izpildītiem pasūtinājumiem vācu iestādes atmaksāja pēc iesniegtiem rēķiniem.

Saimniecības pārzinis Markovs noorganizēja visam darbnīcu personālam vienu bezmaksas maltīti. Ta bija ievērojama nepieciešamo kaloriju papilddeva, jo pārtikas apgāde pilsētā kļuva trūcīgāka. Pārtikas vielu sagādē Markovs ar sekmēm izmantoja cālmeistera pakalpojumus.

II nodaļas seglinieku un uzkabes grupām piekomandēja arī kādu seglinieku amatu pratēju. Viņš bija tērpts armijas formā un reizēm bez pistoles pie sāniem valkāja pat zobenu. Žēl bija skatīties, ka labs amata pratējs visu kara laiku pavada pilnīgā bezdarbībā, slaistoties pa pagalmu un nodaļām. Reizēm piekomandēja arī pa kādam vecāka gada gājuma virsniekam bez sevišķa uzdevuma, bet kuru citur laikam tai brīdī nekur lietot nevarēja. Viņi netraucēja mūs, un neviens arī viņus netraucēja omulīgājā pastaigā pa darbnīcu plašo territoriju.

Pa laikam arī saimniecības rotas komandierim bija doti kādi uzraudzības norādījumi. Viens no viņiem, Hamburgas mucu fabrikas īpašnieks — I pasaules kara kapteinis Noaks, jau pirmājā dienā paskaidroja, ka mūsu darbā nedomā nekādā veidā iejaukties. Viņa pēcteicis, arī kapteinis, vārdā Feindt's — bijušais skolotājs, gan reizēm saaicināja vadošās personas, ieskaitot feldvebeli, uz apspriedi. Apmierināts ar pozitīvām atbildēm, ka viss norīt gludi, bez traucējumiem, sēde nobeidzās ar kādu stiprāku lāsīti un pelēko zirņu zupu.

1944. gada sākumā fronte tuvojās dzimtenes robežām. Uz priekšu izbīdītās ziemeļarmijas apgādes vienības koncentrējās Rīgas pilsētā un tās tuvumā. Pazuda saimniecības rotas karavīri, cālmeisters un arī augstāko armijas pārvalžu ierēdņi.

Darbnīcās ieradās un tās pārņema ziemeļarmijas apgādes vienība — Armee Bekleidungs Amt. 701. Priekšnieks bija stāba cālmeisters Smidt's, kas ar visu savu stābu novietojās darbnīcu telpās. Smidt's bija ļoti enerģisks un darbīgs ierēdnis. Labi pazīstams jau no agrākiem apmeklējumiem.

Turpinājam pildīt vairumā šis vienības pasūtinājumus. Vienībai bija pakļautas vairākas Rīgas mazgātavas un mazākas apģērbu labošanas darbnīcas. III nodaļa remontēja bojātās mazgājamās mašīnas un pat uzstādīja jaunas.

Sarkandaugavā, kādas fabrikas telpās, bija ierīkotas noliktavas, kur pienāca no frontes kritušo karavīru, vai citādi bojāti armijas ietērpi. Šo

mantu šķirošanas un dezinficēšanas darbos nodarbināja žīdus. Bija jāpagatavo un dažās telpās jāuzstāda trīsstāvu guļamās lāviņas. Tāpat jāierīko nepieciešamās darba palīgierīces.

Tā pienāca 1944. gada augusts — Jelgavas, Tukuma krievu pārrāvums. Saņēmām evakuācijas pavēli. Sāka aizvest vērtīgākos materiālus, daļu šujmašīnu un citu iekārtu. Bet fronti iztaisnoja, un darbs turpinājās. Nepilnu 10 dienu laikā aizvesto šujmašīnu vietā piegādāja pilnīgi jaunas.

Katastrofa tomēr neatvairami tuvojās. 1944. gada oktōbŗa pirmājās dienās saņēmām vispārējās evakuācijas pavēli. Aizveda materiālus, nomontētās, bet labi iesaiņotās šujmašīnas, tāpat darba rīkus un citas mašīnas. Palika tikai vissmagākās štances un citas grūti pārvietojamās mašīnas.

Vienības rīcībā bija kuģu transports. Ar vienu no tiem uz Liepāju un vēlāk uz Dancigu aizbrauca arī ap 20 darbnīču darbinieku ģimenes. Bija paredzēts, ka 701. vienība darbību atjaunos kaut kur Dancigas apkārtnē.

1944. gada 12. oktōbŗa rītā, kad Rīgas austrumu priekšpilsētas jau bija krievu rokās, 701. vienības vieglās un smagās automašīnas pa zemes ceļu sasniedza Liepāju.

Ar šo brīdi Latvijas Armijas intendantūras mantu darbnīcas savu eksistenci izbeidza un abu lielo kaimiņvalstu ,,gādībā'' bija totāli un galīgi likvidētas.

DARBĪBA UN PIEDZĪVOJUMI VĀCIJĀ NO 1944. G. OKTŌBŖA LĪDZ 1945. G. MAIJAM.

Liepājā 701. vienības pr-ks izraudzīja nelielu priekšgrupu Vācijā nodomāto darbnīcu organizēšanai. Grupā ietilpa daži vācu virsnieki un kareivji, techniskais un saimniecības vadītāji un apm. 20 darbinieku. No Rīgas ar kuģi oktōbŗa sākumā izbraukušie jau bija pārvietoti uz Dancigu. Grupas rīcībā nodeva kuģi. Uzlādēja materiālus un mašīnas no Liepājas noliktavām. Iebraucām Dancigā ap 25. oktōbri un izlādējāmies brīvostā. Izdevās sameklēt arī noklīdušo, pirms mums izbraukušo grupu. Novietojāmies kādā baraku nometnē netālu no brīvostas. Dancigā pievienojās vēl daži 701. vienības darbinieki, evakuēti no Igaunijas darbnīcām. Grupas sastāvs palielinājās līdz 40 personām. Pirmais darbs bija Dancigas brīvostā, kur izlādēja kuģus ar evakuētām mantām. Apģērbi, apavi, audumi, ādas, veļa un citi priekšmeti un materiāli neiedomājamā nekārtībā sajaukti tika izkrauti noliktavā lielās kaudzēs. Mantas bija jāizšķiro. Derīgās veda prom apgādei. Daļu materiālu un nedaudz šujmašīnas pārvietoja uz kādu baraku nometni ostas rajonā. Ierīkojām nelielu darbnīcu un iesākām strādāt.

Tā pagāja ziemas mēneši līdz krievu Gottenhafenas (Gdiņas) pārrāvumam 1945. gada martā. Bijām atkal maisā. Dabūjām kuģi, uzlādējām visu, kas atradās mūsu rīcībā, un laimīgi caur Ķīli sasniedzām Hamburgu.

No kuģa materiālus, mašīnas un darbinieku personiskās mantas, kuru bija ievērojams daudzums, pārlādēja lielā upes prāmī. To aizvilka pa Elbas upi uz augšu. Vēlāk pienāca ziņa, ka priekšējās angļu vienības transportu pārsteidza un ar pāris labi tēmētiem tanketes trāpījumiem nolaida dibenā. Daži 701. vienības karavīri — prāmja pavadoņi, laimīgi izglābās.

Personāls Hamburgā pārsēdās vilcienā un, sekojot maršrutam, nokļuva Greifsvaldē. Novietojāmies šoreiz pilsētas universitātes telpās. Bija ieradies arī no Liepājas 701. vienības stābs.

Pēc neilgas uzturēšanās sākās tālāka ceļošana vilcienos līdz sasniedzām nelielu pilsētiņu Švāni. Izlādējāmies un okupējām kādas skolas telpas. Nekādu lietderīgu darbu, protams, vairs nepildījām. Skaitījāmies tomēr vēl 701. vienības dienestā un mums maksāja algu. Rūpes sagādāja uztura sagāde. Arī Švānei tuvojās krievi un līdz ar to Vācijas kapitulācijas brīdis. 701. vienības ricībā bija vairs tikai viens smagais dīzeļa vilcējs ar piekabi. No mūsu grupas tajā uzņēma tikai dažas sievietes un bērnus. Pārējie devāmies ceļā kājām. Pēc apm. 48 stundu pārgājiena, ar krievu priekšgrupām tikai nedaudz kilometrus aiz mums, kopā ar vācu bēgļu straumi satikāmies ar angļu karaspēka vienībām. Angļi atbruņoja un transportēja tālāk vācu karavīrus — tagad gūstekņus. Civīlbēgļiem nekādu vērību nepiegrieza.

No vācu karavīru pametumiem izdevās noorganizēt 3 zirgu pajūgu transportu un 2 velosipēdus. Tāpat nedaudz pārtikas un citas derīgas lietas. Pašu mantu krājumi bija sarukuši līdz trūcīgai rokas bagāžai. Devāmies tālākā ceļā — Libekas virzienā. Apstājoties atpūtai, nekavējoties uzsākām ar 701. vienības autotransportu no Švānes aizvesto piederīgo meklēšanu. Tos arī atradām kādā netālā mazā pilsētiņā, ar angļu gādību novietotus kādas neapdzīvotas mājas dzīvoklī.

Pārbaudījuši Libekā novietošanās iespējas, visi sveiki ieradāmies šajā turpmāko dažu gadu mājvietā. Mūs uzņēma bēgļu D. P. nometnēs. Bija 1945. gada maija mēneša beigas.

TRĪS LATVIEŠU KĀJNIEKU ROTAS VĀCU PADOTĪBĀ

Par šo trīs rotu likteņiem pastāsta vltn. Artūrs Ludriksons, viens šo rotu komandieris. Viņa stāsts liecina, kāds chaoss un

nenoteiktība ir valdījusi Latvijā 1944. gada vasarā, krievu iebrukuma laikā.

Viņa stāsts ir šāds:

1944. g. sākumā vairākkārt saņēmu no Rīgas policijas ar pastkarti pa pastu ,,iesaukšanas pavēli''. . To ignorēju un sadedzināju, jo uzskatīju, ka latviešu policija nav kompetenta iesaukt virsniekus kaŗa dienestā. Tad pienāca ierakstīta pastkarte — ,,iesaukšanas pavēle''. Tanī minēto termiņu arī mazliet novilcināju un 21. 3. 1944. ierados nozīmētā vietā, brigādes stābā, Jelgavā, Pēteŗa ģimnazijā.

Mana pirmā dienesta vieta, kur saņēmu pagaidu kaŗa vīra ietērpu, bija 1. Stammkp. SS Gren. Ausb. u. Ers. Brig. 15 Jelgavā, Romas kazarmās. Rotas komandieris bija vltn. Lampa.

2. 5. 1944. ierados Zaļeniekos Lett. II. SS Gren. Ausb. Btl. 6. Kompanie. Šīs rotas komandieris bija kpt. Dolfijs. Man tur no viņa bija jāpieņem rota. Vadu komandieri bija seržanti un grupu komandieŗi kaprāļi. Man par rotas komandieŗa palīgu nozīmēja Latvijas Kaŗa skolas 1939. g. izlaiduma ltn. Tālivaldi Kārkliņu. Kamēr atradāmies Zaļeniekos, mums abiem ar ltn. Kārkliņu kpt. Dolfija vadībā vajadzēja piedalīties rotas mācībās.

Rotā bija 139 kareivji un instruktori un 2 virsnieki. Kad rotu pārņēmu, vajadzēja ar to pārcelties uz Īslīcas pagasta skolu pie Bauskas. Kad tur tikko bijām kaut cik iekārtojušies, pienāca pavēle doties uz fronti pie 15. divīzijas. Uz kurieni tieši, to nezinājām, Īslīcas aizsardzes un pagasta valde mums pēdējā vakarā izvadīšanai sarīkoja lepnu goda mielastu un visus kaŗavīrus labi pabaroja. Braucām ar vilcienu 15. 5. 1944. uz Meitenes staciju pie Lietuvas robežas. Tur no Zaļeniekiem pienāca vltn. Mārtiņa Kazaiņa un vltn. Ādolfa Kordes rotas. Šinīs rotās par rotas kom. palīgiem bija leitnanti Jānis Rozītis un Osvalds Līdacis.

Ieroči un municija mums nebija. Virsniekiem nebija pat pistoles. Katram kaŗavīram bija tikai mugursoma ar nepieciešamo apģērbu, sega, teltene, mētelis un pārtikas soma.

Visas 3 rotas novietoja vienā vilcienā. Ešelona vecākais bija vltn. Mārtiņš Kazainis. Nevienam no mums, 3 rotu komandieriem, nekāda rakstīta pavēle vai rīkojums par pildāmo uzdevumu un uz kurieni jābrauc, nebija. Vakarā uzzinājām, ka ceļa mērķis ir Ukmerģe, Lietuvā.

Kad lokomotīves pūtieni vēstīja vilciena atiešanu, sākās ,,pēdas piesišana''. Mums, virsniekiem, ne instruktoriem nebija iespējams šos ,,pēdas piesitējus'' atturēt, ne arī vilcienu apstādināt.

Nākošajā naktī, kad vilciens kādā stacijā (laikam Panevežys) ilgāku laiku pieturēja, ceļa mērķi mainīja uz Daugavpili.

Iebraucām 17. 5. 1944. agri no rīta robežas stacijā Eglainē. Te manai rotai bija jāizkāpj, un pārējās divas rotas brauca tālāk uz Daugavpili.

Bijām no Meitenes līdz Eglainei braukuši pa Lietuvu vienu dienu un divas naktis. Eglaines stacijā no dežūrējošā vācu seržanta saņēmu norādījumu ar rotu doties uz apm. 15 km attālo Ilūkstes ģimnaziju. Tur manu rotu iedalīja 10./Gren. — Feldausb. — Reg. 639. Šī vācu Wehrmachta vienība piederēja Feldausbildungs — Division Nord. Šīs divīzijas komandieris ģen. Flugbeil's atradās Daugavpilī. Daugavpilī atradās arī 639. pulka komandieris plkv. Debesī, ļoti arogants kungs (sk. Latv. kaŗavīrs Otrā pas. kaŗa laikā 5. grām. 84. lpp.). Manu rotu Ilūkstē pārņēma vācieši, kāds kpt. ar palīgiem, vienu virsleitnantu un vienu leitnantu. Par vadu komandieŗiem kļuva vācu seržanti un par grupu komandieŗiem vācu kaprāļi un kareivji. Latviešu seržantus vācu seržanti izmantoja par saviem palīgiem, galvenā kārtā disciplīnas uzturēšanai. Latviešu grupu komandieŗi — kaprāļi tika iedalīti grupās kā kareivji un bija tieši padoti grupu komandieŗiem vāciešiem.

Ieroču un lauka apmācības vācu virsnieku vadībā un uzraudzībā izpildīja vācu seržanti — vadu komandieŗi. Man un ltn. Kārkliņam bija jāpiedalās mācībās kā skatītājiem, gan ar iespēju kaut ko jautāt vācu virsniekiem (to arī darījām), bet bez iespējām kaut ko teikt vācu instruktoriem, vai latviešu instruktoriem un kareivjiem. Vadu un grupu komandieŗi — vācieši nekādus latviešu virsnieku norādījumus nepieņēma.

Mēs abi virsnieki pēc mācībām un svētdienās bijām brīvi un dzīvojām pilsētā, bet virsseržantam un pārējiem latviešu instruktoriem bija jādzīvo pie rotas ģimnazijā un jāguļ uz grīdas, uz salmiem.

Katru sestdienas pēcpusdienu, kad mācības nenotika, bataljona komandieris, kāds vācu majors, visus btl. virsniekus sapulcināja Ilūkstē uz ļoti gaŗlaicīgām pārrunām.

Pārējās divas latviešu rotas atradās Daugavpilī, tā paša pulka citā bataljonā un tur apstākļi bija līdzīgi kā Ilūkstē. Vltn. M. Kazaiņa rota bija 1. rota un novietota kādā skolā pie šosejas. Rotas komandieris kpt. Schnedt's.

Mūsu priekšnieki, vācu virsnieki, bija laipni un pieklājīgi, bet dienesta lietās mūs, latviešus, ignorēja. Arī vadu komandieŗi, vācu seržanti, bija pieklājīgi un sava apmācītāja amata pratēji.

Ieroču un apvidus mācības vācu valodā gandrīz neviens nesaprata. Tās tamdēļ bija garlaicīgas, nogurdinošas un arī nevajadzīgas, jo bijām pietiekoši un izglītoti latviešu apmācītāji un tās varēja notikt latviešu valodā. Pietiktu, ja parādītu, kā vācu ieroči apkalpojami.

Kādam latviešu instruktoram no Daugavpils bija izdevies tikt Rīgā un leģiona ģenerālinspektora stābā pastāstīt, kur esam. Daugavpilī ieradās plkv. Silgailis un leģiona mācītājs Voitkus un visām 3 rotām kopā Daugavpilī izdarīja svinīgo solījumu; plkv. Silgailis mums, virsniekiem, apsolīja, ka gādās, lai tiekam atpakaļ latviešu 15. divīzijā.

Tieši Līgo svētkos Daugavpilī visiem mums pienāca. Tautas palīdzības sūtījums — Jāņu siers un garšīgi cepumi. Tos līdzīgās daļās sadalījām arī rotas vācu karavīriem.

Pirms Jāņiem Ilūkstē jau dzirdējām austrumos artilerijas dunoņu. Pēc Jāņiem Ilūksti atstājām un devāmies Daugavpils virzienā. Vispirms ieņēmām pozicijas pie lidlauka, starp cietoksni un Kara skolas nometni, Daugavas krastā, un izrakām tur strēlnieku bedres. Tad pārcēlāmies apm. 3 — 4 km uz D un DA no Grīvas un tur ieņēmām pozicijas, izrokot divās līnijās strēlnieku bedres, ložmetēju ligzdas un satiksmes ejas. Manas rotas komandpunkts bija Polocka mājās pie Grīvas — Dankeri ceļa.

Ilūksti atstājot, rotas komandēšanu pārņēma vācu leitnants. Šim vācu leitnantam un vācu seržantiem — vadu komandieriem bija pavisam trūcīgas zināšanas ierakumu būvē. Raka dienas laikā un rakumus nemaskoja. Rakšanu nepārtrauca un nemaskoja arī tad, kad krievu izlūku lidmašīnas rakšanas darbus novēroja. Cauri labības laukiem izraktie māli bija tālu un skaidri saredzami.

Kara skolā tieši šinī pašā apvidū bijām mācījušies taktiku un veidot aizstāvēšanas pozicijas, bet tagad kara laikā nevarējām šīs zināšanas izlietot. Šīs ačgārnības juta un zināja arī latviešu kareivji un instruktori.

Kad laikā starp 10. un 14. 7. 1944. krievi no Zemgales stacijas puses gandrīz sasniedza mūsu pozicijas, vācu seržanti bija uzzinājuši, ka latviešu kareivji ir nolēmuši vispirms nošaut vācu instruktorus un tikai tad šaut uz krieviem. Lai to novērstu, man un ltn. Kārkliņam vācu vadība uzdeva par to runāt ar kareivjiem. Man vienā dienā ar grupu bija arī jādodas apm. 6 km uz priekšu virzienā uz Dankeri izlūkošanā un jāiztaujā vēl tur atrodošies vietējie iedzīvotāji par novērotām ienaidnieka kustībām.

Kādu nakti ltn. Kārkliņam iznāca sadursme ar kādu vada komandieri — vācu seržantu. K. bija naktī pārbaudes laikā izziņojis trauksmi un pavēlējis kādai patšautenei atklāt uguni.

Seržants uzsācis strīdu ar ltn. K. un teicis, ka viņš kā vada un šī vada iecirkņa komandieris ir vienīgais pavēles devējs viņa vadam un patšautenes apkalpei. Ltn. K. neesot tiesības pavēlēt. Tad ltn. K. atbildējis, ka viņš kā dežūrējošais rotas ,,poļitruks'' ir augstākā stāvoklī un tiesīgs pavēlēt. To vācu serž. bija uzrakstījis ziņojumā priekšniecībai. Pēc šī nakts notikuma mūs abus vairs par dežūrvirsniekiem nenorīkoja. Nekas nenotika, bet bijām abi latviešu virsnieki savā rotā atkal tikai statisti un skatītāji.

Mūsu aizmugurē Daugavpils priekštilta poziciju galveno kaujas līniju (GKL) būvēja mobilizētie civīlie iedzīvotāji TODT'a organizācijas vadībā. Arī tie strādāja cauru dienu, bet visus rakumus rūpīgi maskēja un pielāgoja apvidum. Automatisko ieroču ligzdas bija segtas, un daļa prettanku ieroču ligzdas betonētas. Satiksmes ejas nostiprinātas ar koku pinumiem. Tieši tāds skaists un vērtīgs sapieŗu darbs, kādu mēs kaŗa skolā bijām mācījušies un praktizējuši.

Šī GKL atradās uz D un DR no Kalkūniem un D un DA no Grīvas un pieslēdzās Daugavai labā spārnā pie lidlauka (Daugavas krastā starp cietoksni un nometni) un kreisā spārnā pie Judovkas.

Kad ienaidnieks Zemgales stacijas rajonā tuvojās Latvijas robežai, šo labi izbūvēto GKL ieņēma latviešu un vācu vienības. Manas rotas aizmugurē pie Dankeri — Grīva lielceļa bija kāda vācu vienība, bet pa labi no tiem pie Zemgales — Grīvas lielceļa bija kāda latviešu btl. komp., kur btl. adjutants bija ltn. Roberts Zuika.

28. 7. 1944. pēc brokastīm uzsākām no šīm pozicijām pie Grīvas atiešanu uz aizmuguri gājiena kolonnā cauri Kalkūniem pa lielceļu virzienā uz Ilūksti.

Atiešanas laikā no 28. 7. — 9. 8. 1944. rota bija bez vācu ltn. un instruktoriem un to atkal komandēja iepriekšējais komandieris, vācu kapteinis.

27. 7. 1944. pēcpusdienā nākot no A mūsu pozicijas pārņemt ieradās kpt. Vērsāns ar kādu instruktoru. Viņi abi bija tik ļoti noguruši, ka stāvot kājās un runājoties, vairākkārt gandrīz aizmiga. Viņu vienība vēl bija ceļā.

Kpt. Vērsāns bija priecīgs par gataviem ierakumiem.

1944. g. jūlijā Daugavpili bumboja vairākkārt dienā un naktī krievu lidmašīnas. Daugavpils preču stacijā sabumboja municijas vilcienus. To eksplozijas bija ļoti spēcīgas. Mēs atradāmies gaisa līnijā apm. 5 — 6 km no eksploziju vietas.

Dažas reizes no gaisa naktī bumboja arī mūsu ierakumus. Bija daži kritušie un ievainotie. Uz zemes tieša ugunssaskare ar ienaidnieku mūsu 3 latviešu rotām nebija.

Pirms Daugavpils krišanas vācu sapieŗi spridzināja no Lietuvas un Polijas uz Daugavpili vedošos dzelzceļus. Saspridzināja katru otru sliežu savienojumu un dzelzceļu tiltus. Saspridzināja arī Daugavpils dzelzceļa staciju, elektrisko spēkstaciju u.c. Daugavpils telefōna centrāles iekārtu nomontēja un aizveda. Iespējams, ka pēc tam kābeļus u.c. saspridzināja. Saspridzināja Daugavpils cietoksni un tur esošās armijas apgādes noliktavas.

Kad spridzināšana praktiski jau bija nobeigta, 26. 7. 1944. saņēmām šādu pavēli nolasīšanai rotas latviešu kaŗavīriem:

Lettische Fassung des Kommandeur-Befehls Feldausbildungs-Division Nord vom 26. 7. 44. an die Einheitsführer, bestimmt zur Unterrichtung der lettischen Angehörigen der Division und der ihr unterstellten Verbände.

Feldausbildungs-Division Nord 26. 7. 44. g.

Komandieris.

Vienību priekšniekiem un to padoto
Vienību tūlītējai apmācībai un zināšanai.

Pēdējo dienu laikā Daugavpils apvidū notikuši postījumi, kas skāruši latviešu īpašumu, kuŗiem tomēr nav absolūti nekādas jēgas un trūkst arī jebkuŗa militāra pamatojuma.

Mēs cīnāmies plecu pie pleca ar latviešiem!

Daugavpils netiks izpostīta!

Kas neaizkavē latviešu īpašumu postīšanu, kaitē vācu armijas slavai un līdz ar to arī vācu tautai.

Es tādēļ pavēlu:

Kas Daugavpils apvidū tiks pienākts pie jebkādu vērtību postīšanas, vienalga, vai tas būtu kaŗavīrs vai civīliedzīvotājs, ir jāsaņem ciet un jāstāda priekšā Feldausbildungs-Division Nord tiesai. Pretošanās gadījumā nesaudzīgi jāpielieto ieroču vara.

Šī saistība jāpilda katram virsniekam, apakšvirsniekam un kareivim.

Tāpat ir katra virsnieka, apakšvirsnieka un kaŗavīra pienākums aizkavēt jebkuŗus postījumus, it sevišķi ugunsgrēkus, neatkarīgi no tā saucamās ,,piekritības'', un personīgi jāņem dalība to dzēšanā un posta novēršanā. Ja svarīgu dienesta pienākumu dēļ personīgi

palīdzību sniegt nevar, par notikumu jāziņo pa tāļruni tuvākai vienībai, lai pēc iespējas ātrāk varētu ievadīt pretsoļus.

Katram virsniekam, apakšvirsniekam un karavīram Daugavpilī jāizturas tā, it kā viņš uzturētos kādā vācu pilsētā!

Latvija tiks sargāta un aizstāvēta it kā būtu mūsu dzimtene!

paraksts: P f l u g b e i l

Ko ar šo melu pavēli divīzijas vadība gribēja panākt un kamdēļ šāda pavēle bija jāraksta, nezinu. Spridzināšana visapkārt katru dienu bija dzirdama un spridzinātāji — mūsu divīzijas u.c. vācu sapieri — arī zināmi.

Es šo pavēli saņēmu 26. 7. 1944. pievakarē, kad rotai bija jāieņem jaunas pozicijas uz priekšu apm. 1 — 2 km uz DA no līdzšinējām. Pavēli paturēju sev un nenolasīju, tā novēršot vēl lielāku sašutumu un event. sacelšanos pret vāciešiem. Ja pavēli nolasītu, kareivji un instruktori būtu prasījuši pavēles izpildīšanu.

Kad 28. 7. 1944. atejot sasniedzām lielceļu starp Kalkūniem un Daugavpils — Zarasai šoseju, to īsi pirms mūsu gājiena kolonnas ierašanās bija apšaudījusi ienaidnieka artilerija no Daugavpils puses. Starp šāviņu izsistām bedrēm uz lielceļa bija pamesta lauku virtuve pilna ar karstu viru. Steigā garāmejot piesmēlām katliņus un ēdām.

No šīs paaugstinātās vietas pāri Daugavas lejai labi varēja redzēt Daugavpili. Vienības nams izlikās nesaspridzināts, jo tā tornis ar karogu kārtī gan bija sagāzušies šķībi (iespējams no municijas vilcienu eksplozijām?), bet bija vēl redzami. Mūsu gājiena kolonnu šinī brīdī ienaidnieks netraucēja.

Daugavpils priekštilta poziciju GLK priekšā visas lauksaimniecības u.c. ēkas bija nojauktas un materiāli izlietoti GLK būvei un nostiprināšanai. Iedzīvotāji un lopi pa lielākai daļai bija evakuēti.

28. 7. 1944. pēcpusdienā apmetāmies atpūtā ceļu krustojumā apm. 5 km D no Ilūkstes. Vakara krēslā saņēmām pavēli gājienu Ilūkstes virzienā neturpināt, bet nogriezties uz R un gar Eglaines staciju doties uz Lietuvu. Kad tumsā turpinājam gājienam, daži karavīri bija nozuduši: vltn. A. Korde, ltn. J. Rozītis un ltn. O. Līdacis un apm. 10 līdz 20 kareivji un instruktori.

Vltn. A. Korde aizejot no manis atvadījās un teica, ka vēl negribot mirt svešā zemē un tamdēļ palikšot Latvijā.

Nākošā dienā, kad vācu vadība šo iztrūkumu bija atklājusi, mums visiem oficiāli paziņoja, ka visi dezertējušie kareivji, instruktori un virsnieki esot noķerti un nošauti. Tie atkal bija meli. Varbūt daži tika noķerti, bet visi gan nē. Vltn. A. Kordi pēc tam

vairs neesmu sastapis, bet abi leitnanti J. Rozītis un O. Līdacis sveiki un veseli bija uz kuģa, kad 1944. g. augustā 15. divīzijas sastāvā braucām no Rīgas uz Gdiņu (Gotenhafenu).

29. 7. 1944. gaismai austot pie Eglaines stacijas pārgājām Lietuvas robežu. Dienā gājām un pievakarē apstājāmies un ieņēmām aizstāvēšanās pozicijas, izrokot strēlnieku bedres. Naktis pavadījām šinīs pavirši iekārtotajās pozicijās.

Uz Subati aizsūtītie rati pēc pārtikas atgriezās tukšā. Turienes armijas apgādes vienība jau steigā bija evakuēta. Lietuvieši mums pārtiku nepārdeva. Teica, neesot pašiem ēdamā. Liekas, ka lopi bija noslēpti mežos, jo kūtis bija tukšas.

Gājiena sākumā pa Lietuvu kādā atpūtas vietā — mežā, manas rotas karavīri bija uzgājuši kādas vācu apgādes vienības karavīrus ugunskurā dedzinot lielākus vairumus veļu u.c. apģērba priekšmetus. Uzsākuši sarunas, lai no vēl nesadedzinātiem krājumiem ļauj paņemt mums nepieciešamo. To vācieši nebija atļāvuši. Tad latvieši piedraudējuši lietot ieročus. Rezultātā visa rota, rotas komandieri ieskaitot, dabūja jaunu un tīru veļu u.c. Lai vācu pārvaldes vīri nenonāktu konfliktā ar izpildāmo dedzināšanas pavēli un ,,grāmatvedība'' būtu kārtībā, apmainīto, netīro veļu u.c. atdevām sadedzināšanai.

Visā apm. 8 dienu gājienā pa Lietuvu tikai reizi manījām krievus. Kādu pēcpusdienu, kad pēc dienas pārgājiena iepriekš norādītā vietā atkal rakām strēlnieku bedres un iekārtojāmies pārnakšņošanai, mūsu priekšā kāda vācu vienība piepeši apturēja savu kāpurķēžu transporta mašīnu, pānikā to pameta pļavā un kājām aizsteidzās mums garām uz aizmuguri. Viņi bija ieraudzījuši tuvojamies krievus. Laiciņu vēlāk arī mēs redzējām apm. 1 km no mums pāri kādam pauguram aizsoļojam krievu kājnieku kolonnu, nepilnas rotas stiprumā, garām mums uz mūsu aizmuguri.

Maz ēduši un no dienas pārgājiena noguruši, naktī visi bijām savās sargu vietās cieši aizmiguši. Naktī kāda mazāka krievu vienība bija izgājusi cauri (tā kaimiņi nākošajā rītā apgalvoja) mūsu pozicijām, vai tās apgājusi un mūsu aizmugurē uzdūrusies vācu artilerijai. Artileristi ar uguni šo krievu iebrukumu atsita. Latvieši pie šaušanas netika un arī zaudējumu nebija.

Kāds šinī gājienā pa Lietuvu bija mūsu 3 latviešu rotu uzdevums, nezinu. Liekas, ka flanka nodrošināšana vācu un latviešu vienībām, kuras atradās starp Daugavu un Latvijas — Lietuvas robežu. Visu laiku, kopš atradāmies vācu divīzijas sastāvā, mēs, latviešu virsnieki, nekādas ziņas par stāvokli ne arī pavēles darbībai vai par sasniedzamo dienas mērķi nesaņēmām.

Man bija primitīvs, jau agrāk Rīgā iegādāts, radio uztvērējs — kristalla detektors. Tam nevajadzēja nekādu elektrisko enerģiju. Kad kaut kur apstājāmies, uzvilku augstu kokos anteni un klausījos vācu un krievu raidītājus. Tā ieguvu precīzu informāciju par frontes stāvokli un varēju arī draugus informēt. No Lietuvas iznācām ap 5. 8. 1944. (noteiktu datumu neatceros) pie Aknistes, jeb pie Neretas (kur īsti, neatceros). Vietējo iedzīvotāju šinī ciemā vairs nebija.

Ejot cauri Biržiem (12 km D no Jēkabpils) un Jēkabpilij sasniedzām Krustpils staciju. Biržos gaŗām ejot redzējām vācu lidlauku, kur vēl bija vācu kaŗavīri. Jēkabpilī māju logu slēģi bija aiztaisīti un cilvēkus neredzējām. No Ērgļu un Madonas puses dārdēja artilerija.

Ar vilcienu no Krustpils cauri Rīgai 8. 8. 1944. ieradāmies Limbažos. 9. 8. 1944. pēcpusdienā Limbažos mūsu vācu komandieŗi mums atņēma viņiem piederošos ieročus un municiju un mūs pameta. Saņēmām pavēli pievienoties visiem trim 15. divīzijas kājnieku pulkiem. Sadalījām 3 līdzīgās daļās atlikušos kareivjus un instruktorus un savā starpā virsnieki vienojāmies uz kuŗu pulku katrs iesim: ltn. T. Kārkliņš 32. p. Valmierā, vltn. A. Ludriksons 33. p. Stalbē un vltn. M. Kazainis 34. p. 11. 8. 1944. ierados ar 26 kareivjiem un instruktoriem 33. pulka novietojumā Stalbē.

Izejot no šī pēdējā skaitliskā sastāva, visas 3 latviešu rotas laikā no 15. 5. — 9. 8. 1944., kamēr atradās vācu divīzijā, bija zaudējušas vairāk nekā 300 kareivjus un instruktorus un 3 virsniekus. Šie zaudējumi, galvenā kārtā, notika Lietuvā, gājiena laikā noklīstot, vai ,,piesitot pēdu''. Iemesls — latviešu kaŗavīri bija neapmierināti ar nokļūšanu nevajadzīgā un nejēdzīgā vācu kalpībā.

Esot ierakumos pie Grīvas dažus ievainoja krievu lidotāju nomestās bumbas, un daži tika ievainoti bumbošanas laikā, ieskrienot pašu sapieŗu izliktos mīnu laukos ierakumu priekšā. Visu šo ievainoto un dažu kritušo skaits nepārsniedza 10.

Kad 1944. g. augusta beigās no Rīgas ar kuģi bija jābrauc uz Vāciju, manas rotas virsseržants virsn. vietn. un vēl divi citi kā pēdējie ,,piesita pēdu'' — palika Rīgā pie ģimenēm un nebrauca uz Vāciju.

*

AUSTRUMZEMJU STRĀDNIEKI
(Ostarbeiter)

Jau tūdaļ pēc Polijas, Baltijas valstu un daļas Krievijas okupācijas vācu okupācijas vara caur darba pārvaldēm piespiedu kārtā darba spējīgus vīriešus un sievietes, nosūtīja darbos uz Vāciju. Darbi bija ļoti dažādi, sākot ar lauksaimniecību un beidzot ar militāra rakstura rūpnīcām. Pēdējo tuvumā ierīkoja ats. darba nometnes un visus šādā kārtā savāktos cilvēkus nosauca par austrumzemju strādniekiem — Ostarbeiter, reizēm pat liekot tiem nēsāt virs drēbēm uzšūtu burtu ,,O'', kas lielā mērā pazemināja šo ļaužu morāli. Visgrūtāki klājās vienkāršā darba strādniekiem. Bez gaŗajām darba stundām un nepietiekamās pārtikas, ļoti bieži bija jāsastopas ar vācu darba devēju vai vadītāju rupju apiešanos, jo šos ,,ostarbeiterus'' vācieši uzskatīja par otrās šķiras cilvēkiem: varēja tos piekaut, lamāt un tt. Saprotams, ka apstākļi nebija visur vienādi.

Šo cilvēku izraudzīšanu, kā jau minēts, kārtoja darba pārvaldes un tā kā to archīvi visi ir palikuši Latvijā, tad nav iespējams šajā grupā ieskaitīto cilvēku skaitu novērtēt. Katrā gadījumā viņu bija vairāki tūkstoši, sieviešu vien ap 4.000. Daudzi no viņiem gāja bojā sabiedroto uzlidojumos, it sevišķi tie, kuŗi strādāja vācu kaŗa rūpniecībā. Meitenes daudz strādāja slimnīcās kā kopējas vai citos darbos. Dažus no ,,uzticamākiem'' austrumzemju strādniekiem vēlāk, kaŗa noslēguma posmā, izmantoja dažādās militārās vienībās kā palīgspēku.

KURELIEŠI

Šīs serijas 5. grāmatā jau tās redaktors pltn. Kociņš īsumā kureliešiem bija pieskāries. Mēs savukārt šajā grāmatā publicējam bij. DV Mēnešraksta galvenā redaktora Pauļa Strantes aprakstu. (Sk. 1954. gada DVM Nr. 6.). Pauls Strante savu aprakstu balsta uz rūpīgiem pētījumiem, kādi vien bija pieejami Leģiona un Latviešu Centrālās Komitejas (LCK) archīvos.

Viņa stāsts ir šāds:

1944. gada 24. novembrī Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģen. R. Bangerskis nolika uz galda 5 mašīnrakstā aprakstītas loksnes, par kuŗu satura pareizību bija parakstījies inspekcijas daļas pr-ks majors Augstkalns. It kā neticēdams lasītam, ģenerālis vēl aši pārlapoja loksnes, pārlasīdams sarkanu zīmuli pasvītrotās vietas. Tad ar savu skaidro un rāmo rokrakstu uz

dokumenta stūŗa rakstīja šādu atzīmi:

,,Slepeni.

Kaut kas nesaprotams visā šinī lietā. Kurelis — ģenerālis, kaut arī vecs jau gados, pakļaujas Veides mutiskiem rīkojumiem. Neprot savaldīt savus apakšniekus, nezin, ko pieņem savā grupā. Upelnieks izmanto Kureli kā segumu un nez' ko tur organizē un dara. Leģiona stāba izvairās kā uguns. Kurelis neesot varējis apiet savu tiešo priekšnieku Veidi . . . Tas pat nav virsnieks un pie tam it kā nekādus rīkojumus neesot devis.''

Bet šīs piecas loksnes nebija viss. Kureļa lietai ģenerālinspekcijā tieši pēdējās dienās ienāca arvien jauni dokumenti un raksti. Viens no tiem atradās ģenerālim tepat pie rokas un, tanī ieskatījies, viņš augstāk minētai dienesta atzīmei pievienoja vēl pāris rindu:

,,Rezultātā nošauti:

Plkv. Liepiņš, Pēteris, kapt. Upelnieks, Kristaps, kapt. Mucenieks, Jūlijs, virsl. Gregors, virsl. Prikals, virsl. Rasa.

Apžēloti:

Serž. (aizsargu kapt.) Pāvulāns, pltn. Graudiņš, leitn. Ankravs.''

Un smagu roku sirmais ģenerālis zem skumjās atzīmes pavilka sava paraksta iniciāļus.

Par ko šie vīri mira?

Arī tagad, lasot dokumentus par šo traģisko latviešu kaŗavīru grupu, nākas apstāties pie ģenerāļa atzīmes un atzīt, ka tik neskaidra un nesaprotama kā toreiz, tā vēl šodien ir šo vīru sūtība. Laiku plūdumā gan norimusi viena otra kaislīga diskusija, nācis klāt viens otrs jauns dokuments, kā arī laika biedru un notikumu aktīvu dalībnieku liecības, bet galīgās atklāsmes vēl nav. Daudz kas kļuvis skaidrāks, bet daudz kas vēl nav zaudējis ne zilbes no mīklainības un traģiskās romantikas, kas apvij ģenerāļa Kureļa vīrus. Daudzos rakstos mēģināts iztirzāt un meklēt pēdas kureliešu nozīmei, prasīts pēc šīs grupas jēgas un uzdevumiem, bieži šī kaŗavīru grupiņa nosaukta par avantūristiem un bandītiem. Bet ar šādu vieglu apzīmējumu svaidīšanos tomēr nav pagūts tikt klāt pie lietas īstās būtības. Pāršķirstot līdzšinējās liecības un aprakstus par ģen. Kureļa kaŗavīriem, var redzēt, ka, ar nelielu izņēmumu, šie rakstītāji nav mēģinājuši pilnīgi atklāt kureliešu aizmuguri un idejiskos dzinējspēkus. Lai kas rastos — jābūt kādam aktīvizētājam spēkam, kādām smadzenēm, kas plāno un dzen kādu lietu notikumiem pretim. Dažreiz šie spēki atrodas apslēpti un plašākai sabiedrībai viņu darbība paliek neredzama un neievērota.

Runājot par ģen. Kureļa grupu, jāsaka, ka šur tur gan atrodami nelieli minējumi un norādījumi, ka šādi aktīvizētāji spēki it kā būtu pastāvējuši, bet plīvurs, kas šos notikumus sedz, vēl nav norauts. Būtu vieglprātīgi pielaist domu, ka šādas liecības vai dokumenti, kas parādītos atklātībā, mīklainību ap kureliešu leģendāritāti paklīdinātu, kaut kur neatrastos. Taču vismaz pagaidām liekas, ka šie dokumenti atrodas rokās, kuŗām nav vēlēšanās tos atklātībai rādīt. Kamēr šie avoti nav pieejami, tikām jāapmierinās ar sīku darbu, liekot graudiņu pie graudiņa un tādā veidā iegūstot kopainu par notikumiem 1944. gada rudenī, kad blakus kādas lielvalsts bojā ejai un kādas citas iebrišanai Vakareiropas kultūras robežās, kaut kur Kurzemes mežos dzima un dīga ilūzijas par patstāvīgās Latvijas radīšanu un aizstāvēšanu šinī chaosa virpulī.

Šo rindu uzdevums nav dot, kā jau teikts, kureliešu kustības izcelšanās un attīstības pilnīgu raksturojumu. Tas ir tikai mēģinājums norādīt, ka ir arī citi ceļi un veidi ģen. Kureļa grupas pastāvēšanas izskaidrošanai.

KĀ RADĀS ĢEN. KUREĻA GRUPA?

Lai tūliņ aizsteigtos priekšā visiem pārpratumiem un pārsteigumiem, tad jāsaka, ka šinī īsajā nodaļā atzīmēsim tikai ģen. Kureļa grupas technisko organizēšanos. Un pat to tikai galvenajās līnijās.

1944. gada vasaras beigas Latvijā atnesa nevien bagātīgu un auglīgu rudeni, bet arī draudīgu smago ieroču rūkoņu austrumu pusē un apziņu, ka daļa Latgales un Vidzemes atradīsies zem jaunas komūnistu okupācijas. Lielvācijas valsts, kuŗas aizbildniecībā pēc ieročiem bija tvēruši arī daļa latviešu, taisījās likties nāves agonijas cisās. 1. augustā amerikāņu ģen. Bradlija armijas grupa dziļi ielauzās Eiropas kontinentā, 1. augustā krievu rokās krita Lietuvas galvas pilsēta Kauņa. Tanī pat dienā Varšavā no pagrīdes iznāca 40.000 poļu patriotu un sāka atklātu, kaut arī pagaidām veltīgu, cīņu pret vācu armijas daļām.

Tieši divas dienas agrāk, t. i., 1944. gada 28. jūlijā, Skrīveŗu pagasta ,,Robežu'' mājās sākās kādas latviešu kaujas grupas organizēšanās, kuŗas locekļus vēlāk sauca par kureliešiem — viņu komandieŗa ģen. Kureļa vārdā. Tiešo pavēli par grupas formēšanu ģen. Kurelis, kā tiešais šīs grupas komandieris, saņēma no Rīgas apriņķa priekšnieka un Rīgas aizsargu pulka komandieŗa — policijas pulkveža Veides. Tanī pašā laikā krievu tanku vienības ar

strauju triecienu iedrāzās līdz Vidzemes sirdij — Ērgļiem. Otra tāda pati krievu smaile atradās Kurzemē, tiekdamās sašķelt Latviju divās daļās. Tā kā kurelieši pa lielākai daļai nebija kaujās rūdīti vīri, bet gan vietējie aizsargi un privātie, kas pateicoties tikai gadījumam saplūduši ,,zem kopēja karoga'', tad nolēma, ka grupa līdz galīgai apmācībai atvelkama no tiešā apdraudētības rajona, kāds neapšaubāmi bija Vidzemes vidiena. Tādā veidā ar lielām grūtībām oktobŗa pēdējās dienās visas vienības ieradās Kurzemē — Talsu un Ventspils apriņķa robežās. Šinī rajonā tad arī izveidojās un noslēdzās grupas tālākie likteņi. Cik īstu vīru grupā apvienots, to laikam skaidri nezina neviens, jo arī grupas augstākiem virsniekiem bijuši tikai aptuveni skaitļi par grupas skaitlisko sastāvu. Daži avoti min, ka grupas sastāvs nav bijis lielāks par 1200 vīriem. Vēlāk vācu vadībai uzdotās ziņas vēstī, ka grupas sastāvs svarstījies ap 500 vīriem. Ir arī dokumenti, kuŗos minētie skaitļi svārstās starp 12.000 un 16.000 vīriem.

Grupas oficiālie uzdevumi bija cīnīties ar krievu partizāniem, kā arī pašai izveidot partizānu grupas, kas cīnītos komūnistu ieņemtajos apgabalos. Par aktīvāko grupas darbības laiku uzskatāms Kurzemes periods, kad kurelieši veica plašu aģitāciju vietējos iedzīvotājos un latvieši kaŗaspēka resp. leģiona vienībās. Šīs aģitācijas nolūks bija norādīt, ka taisno un pareizo cīņu par Latvijas brīvību veic vienīgi ģen. Kuŗeļa vīri. Pēc augstākā SS un policijas vadītāja Austrumzemē obergrupenfīrera Jekelna pavēles ģen. Kureļa kaujas grupu 1944. gada novembrī likvidē. Daļu kaŗavīru apcietina un ap 460 vīru deportē uz Vāciju, lai ievietotu koncentrācijas nometnē. Pāri par 60 krīt cīņā, lai izvairītos no apcietināšanas. 6 virsniekus notiesā uz nāvi un 19./20. novembrī, gaismai austot, Liepājā nošauj. Pārējos uz nāvi notiesātos apžēlo. Daži no tiem atrodas brīvajā pasaulē.

GRUPAS IDEJISKIE MĒRĶI.

Lai tik spontāni ap sevi savervētu pāri par 1000 vīru laikā, kad militārie panākumi vācu un viņu sabiedroto pusē vairs nevarēja sevišķi pārliecināt, vajadzēja atrast ietekmīgus saukļus. Viena no šādām parolēm bija, ka latviešu vīriem jācīnās par brīvu, neatkarīgu Latviju resp. par savu ienaidnieku jāuzskata gan vācieši, gan krievi. Niecīga daļa vecāko virsnieku un kaŗavīru atkrita atbrīvošanas kaŗa romantikā, kad jau reiz bija noticis brīnums — latvieši, cīnoties divās frontēs un izmantojot ienaidnieka savstarpējo noasiņošanu, spēja izkaŗot sev brīvību.

Grupas mērķus brīžam veicināja arī vāciešu brutālie civīlpersonu izsūtīšanas paņēmieni. Protams, bija tādi, kas apzinājās, ka palikšana dzimtenē nozīmētu tūlītēju pazušanu, tie brauca labprātīgi. Bet bija reizes, kad vācieši evakuāciju īstenoja asākiem līdzekļiem. Šī varas politika un nolūki atdūrās uz spēkiem, kas par savu patriotisko uzdevumu uzskatīja palikšanu dzimtenē līdz pēdējam un vēl pēc tam. Ar tādiem vārdiem, piemēram, savu palikšanu bija attaisnojis vltn. Gregors, teikdams: ,,Bēdziet jūs, jaunie, es nekur nebēgšu, es esmu par vecu, lai Latvijas zemi atstātu!'' Lūk, parole, kas bija vienkārša un pievilcīga: ,,Pulcējieties ap tiem latviešiem, kas paliks dzimtenē līdz pēdējam.'' Dabīgi, ka šāds sauklis, ievērojot toreizējo militāro un politisko stāvokli, nepakļaujas prāta analizei, bet apzīmējams par karstu jūtu uzplūdumu, par ideālisma tīrkultūru. Teiktais gan jāattiecina uz niecīgu kureliešu daļu. Tie, kas pulcējās ap ģenerāli ir Skrīvēros, ir Dundagas apkārtnē tikai šīs paroles dēļ, bija mazākumā. Tos vadīja īsts patriotisms, doma, ka pareizais ceļš Latvijas atbrīvošanai ejams, cīnoties gan pret sarkaniem, gan melniem okupantiem. Ja šī patriotu grupa būtu palikusi viena savā tīrākā izlasē, tad varbūt šodien tai būtu daudz spožāka vēsture un mazāk pārpratumu laika biedru atmiņu liecībās. Bet grupas mērķus izmantoja arī citi spēki, veikdami grupas aizsegā privātos pasākumus.

Vienu daļu šo spēku sastādīja atbirums no Latviešu kaŗaspēka rēgulārajām vienībām resp. leģiona un slēgtājām policijas vienībām. Tieši šie klusie atbirēji bija nelaimīgā ģen. Kureļa grupas daļa, jo augstākā vācu pavēlniecība tos uzskatīja par ļauniem nodevējiem un dezertieŗiem, vienu otru reizi ne bez pamata. Ja šādi vīri bija grupas nelaimīgākā daļa, tad visas grupas nodevīgais sabiedrotais bija parole, ka jācīnās arī pret vācu iebrucēju. Kaut gan ģen. Kurelis vairākās pavēlēs un sapulcēs uzsvēra, ka grupai jāizturas lojāli pret vāciešiem, tomēr bija nerakstīts nolikums, ka ir vienīgi laika jautājums, kad ieročus nāksies vērst arī pret vāciešiem. Šo momentu asprātīgi izmantoja neskaitāmie komūnistu aģenti, kas 1944. gada vasarā un rudenī lielos baros bija samesti Kurzemes mežos un kas bija apvienojušies t.s. ,,Sarkanā bultā''. Cīņa pret vāciešiem bija punkts, kur komūnistu kaujas grupas mērķi korespondēja ar uzskatiem, kādus pārstāvēja daļa kureliešu. Kā piemērs jāmin ģen. Kureļa grupas rota ltn. Rubeņa vadībā, kas pirmo vācu uzbrukumu, sakarā ar kureliešu apcietināšanu, spēja atsist pateicoties tikai ,,Sarkanās bultas'' palīdzībai un solidāritātei. Par godu kritušajam ltn. Rubenim jāsaka, ka visus oficiālos ,,Sarkanās

bultas'' piedāvājumus viņš strikti noraidījis. Bet no augstākās vācu vadības puses nevarēja prasīt, lai tā katrā atsevišķā gadījumā atšķir, vai lieta grozās ap patriotisma pārņemtiem kureliešiem, ,,Sarkanās bultas'' avantūristiem vai arī atsevišķām klaidoņu un dezertieru bandām. Sevišķi pēdējās bieži mīlēja savas nelietības segt ar ģen. Kureļa vārdu. Netieši arī komūnisti gādāja par to, lai kureliešu vārda spožums apsūbētu. Tas tika panākts ar nekaunīgu propagandu par badā mirstošo vācu zemi, Vācijas sadauzītajām pilsētām un briesmām, kas tur draud katram aizbraucējam. Zināmos punktos šī propaganda saskanēja arī ar ģen. Kureļa grupas ideologu tezēm. Šādi propagandētāji bija iespiedušies leģionā, jā, pat līdz leģiona ģenerālinspekcijas stāba vīriem. Visas šīs tendences un parādības nevarēja palikt nemanītas SS obergrupenfīreram un policijas ģenerālim Jekelnam. Objektīvi spriežot, jāsaka, ka viņš būtu neatbildīgs savu uzdevumu pildītājs, ja savu spēku aizmugurē atļautu šādu ,,privātu armiju'' izveidošanu ar daļēji naidīgu nostāju iepretim vāciešiem.

IDEJAS NESĒJI.

Ja iepriekšējā nodaļā vairāk vai mazāk skarta ideju un ideoloģijas čaula, tad var mēģināt ieiet šo ideju kodolā un meklēt domu pirmdīgļus un cilvēkus, kas tās īstenoja. Šeit tūliņ jāmin persona, kas ar savu darbību un enerģiju ģen. Kureļa grupas aktīvo spēku pa daļai saturēja kopā, kā arī uzturēja sakarus ar citām latviešu organizācijām. Tas ir kapteinis Kristaps Upelnieks. Dedzīgs patriots, fantasts, dēkainis vārda labākā nozīmē. Pirmajā pasaules karā izstaigājis strēlnieku pulkos Krievijas plašumus līdz Vladivostokai un tad apkārt puspasaulei atpakaļ uz dzimteni. No šī ceļojuma Upelnieks paņem līdz pārliecību, ka ir nemaldīgs Krievijas ir reizē arī vispārējās politikas sapratējs un tulks. U. ir cilvēks ar dzīvu fantaziju, kam brīžam pazūd robeža starp ieceri un reālitāti. Otrs vīrs, kas tik plaši neiznāk sabiedrības gaismā un liecību skaidrībā, ir policijas pulkvedis Veide. Pretēji Upelniekam Veide ir sauss reālists un karjērists. Cilvēks, kas vēlētos spēlēt ,,pirmo vijoli'', bet baidās atbildības, kas ar šādu posteni saistās. Runājot par ģen. Kureli pašu, jau no pirmā acu uzmetiena dokumentiem kļūst skaidrs, ka cienījamais karavīrs uzskatāms tikai kā aizsegs kādai lielākai spēlei. Viņa uzdevums aprobežojas tikai ar taktisko pavēļu parakstīšanu. Spēki, kas darbojas aiz ģenerāļa muguras, ir citi, un par viņu darbību ģenerālis bieži vien nemaz nav informēts.

Tas pats majora Augstkalna rakstītais protokols, kas 1944. gada 24. novembŗa rītā guļ uz ģenerālinspektora galda, jau ir Kureļa ziņojums par visas grupas darbību 110 dienu ilgajā pastāvēšanas periodā. 5 lokšņu gaŗais ziņojums nesatur neko tādu, ko nebūtu zinājis kuŗš katrs rotas rakstvedis: dažus techniskus datus par vienībām, apgādi, sakariem, uzdevumiem u.t.t. Ar mazu rezignāciju viņš piebilst, ka kapt. Upelnieks mīlējis rīkoties diezgan patstāvīgi. 1944. gada 14. novembŗa rītā (plkst. 08.00), grupu likvidējot, attiecīgais vācu virsnieks ģen. Kurelim nodod šādu ziņojumu: ,,SS obergrupenfīrers Jekelns Jūs atzīst par godīgu tautieti un kaŗavīru. Jūs esat brīvs un varat braukt pie savas ģimenes." Liekas, šī ir viena no nedaudzām patiesībām, kuŗas ģen. Jekelns savā darbības laikā Latvijā pateica.

Bet, šķiet, ka arī ne Upelnieks, ne Veide nebija uzskatāmi par ideju un domu pirmavotiem. Visa politiskā un militārā situācija 1944. gadā rādīja, ka pasaule stāv lielu vēsturisku pagriezienu priekšvakarā. Hitlera lielvalsts grasījās kuŗu katru brīdi sabrukt. Okupēto zemju patrioti pamazām nāca ārā no pagrīdes un atklātā cīņā, jauzdami esam tuvu atbrīvošanas stundu, sāka izrēķināties ar vāciem. Bet bija arī valstis, kuŗas Hitleru bija sagaidījušas kā atbrīvotāju no komūnistu jūga. Šādā stāvoklī atradās arī Baltijas valstis. Ne par velti Rīgas ielās parādījās milzīgi plakāti, kas attēloja Hitleru ar parakstu ,,Hitlers Atbrīvotājs". Šis atbrīvošanas skurbums gan apslāpa, satiekoties dienu no dienas ar īsto okupācijas režīmu un metodēm.

Pēc Staļingradas kapitulācijas 1943. gadā austrumu fronte sagrīļojās tik liktenīgi, ka nevajadzēja daudz fantazijas, lai bez Vācijas bojā ejas saredzētu arī citu iznākumu. Un protams, radās arī cilvēki, kas šādu citu iznākumu, un ne bez pamata, redzēja. Demokratiju uzvaras gājienam turpinoties, nevarēja tā palikt, ka latvieši nedara nekā, lai sevi atbrīvotu no vācu iebrucēja. Sīkas pretestības grupiņas bez vienas kopējas vadības jau darbojās gan visu laiku — gan no polītisko partiju aprindām, gan studentu u.t.t. Šo grupu un grupiņu nozīmība un spēks pieauga tanī brīdī, kad lielākās no tām 1943. gada 13. augustā apvienojās vienā polītiskā organā t.s. Latvijas Centrālā Padomē (LCP), kuras priekšgalā nostājās demokratiskās Latvijas redzami darbinieki. Bez daudzām citām, viena no LCP plānu pamattezēm bija: nelikumīgi mobilizēto latviešu vīru iesaistīšana Latvijas brīvības atgūšanā.

Vērojot notikumus ar šīsdienas pieredzi, jāsaka, ka šī padome jau no pirmās dibināšanas dienas, ne savas vainas dēļ, iesāka mukt no vilka un izlikās neredzam, ka skrien virsū lācim. Kam lai

latvietis toreiz būtu pretojies? Vai vāciešiem, kas zemi, vismaz gaŗāmejot, atbrīvoja no komūnistu žņaugiem un bija vienīgie sabiedrotie cīņā ar sarkano armiju? Vai varbūt mūsu pašu zēnu divīzijām, kas cīnījās frontē izmisīgā cīņā, gan ar vācu ieročiem, bet ne par vācu lietu? Lūk, dilemma, kas jau no pašas radīšanas stundas LCP nolika traģiskā un viegli pārprotamā pozicijā . . . Bet ne jau tas vien. Katrs, kas tanī laikā staigāja atvērtām ausīm un acīm, atcerēsies, ka baumas un runas kas, cirkulēja par Baltijas valšķu izglābšanu no otrreizējas okupācijas, brīžam pieņēma teiksmu apmērus. Runāja gan par zviedru, gan par anglo-sakšiem u.t.t., kas zināmā x-stundā ieradīsies Baltijas jūŗā un celsies malā Kurzemē, lai pasargātu sviesta un bekona zemītes no komūnistiem. Šodien zinām, ka šīs baumas nebija visas no gaisa grābtas, un ka niecīgs pamats tām tomēr bija. Šis baumu avots nebija neviens cits un mazāks, kā pats toreizējais britu imperijas varenais lauva Čerčils. Lai gan Čerčilam pieder teiciens, ka hitlerisma sakāvei varētu sabiedroties kaut vai ar sātanu, tomēr savos aprēķinos viņš bija iekalkulējis, ka šāds sātans nav pārāk tālu Eiropā ielaižams. Tā radās Čerčila plāns: lai Vāciju satriektu un Eiropu pasargātu no Krievijas invāzijas, atbrīvošana izvedama tā, lai sabiedroto spēki, nākdami no Balkāniem, ar savu smaili atdurtos Somijas jūŗas līcī. Reizē ar to rietumu pusē paliktu Baltijas valstis un lielākā daļa Eiropas. Diemžēl, šāds Čerčila plāns neieguva piekrišanu pie pārējiem Anglijas sabiedrotiem. Nav pamata pārmest, ja LCP informācija un plāni, kaut vai daļēji pamatojās uz šīs Čerčila idejas.

Neliels pavediens no šīs domas LCP aprindās bija palicis. To norāda tas, ka visaktīvākā šinīs dienās bijusi LCP militāro lietu komisija. Viens no šīs komisijas locekļiem un galveniem vadītājiem bija vecais strēlnieks un kapteinis — Kristaps Upelnieks. Pirms iestāšanās ģen. Kureļa grupā Upelnieks savu dienišķo maizi nopelnīja Siguldas policijas iecirknī, kas, kā zināms, bija padots Rīgas apriņķa priekšniekam Veidem. Arī Veidem nebija nekas pretim, ja Upelnieks kā LCP militāro lietu kārtotājs saviem mērķiem izmanto 5. Rīgas aizsargu pulku, šo vācu nepamanīto latviešu dzīvo spēku. Veide bija reālpolītiķis, kuŗš apzinājās, ka sakaru un labu poziciju nekad nevar būt par daudz, jo neviens nevarēja īsti zināt, kas no šī lielā chaosa izveidosies. Veide izšķīrās par soli, kuŗu ģen. Kurelis raksturo šādiem vārdiem: ,,5. Rīgas aizsargu pulka komandieris deva rīkojumu man formēt atsevišķu grupu, nododot manā rīcībā III un IV policijas iecirknī ietilpstošos aizsargus. Ieročus saņēmām no 5. aizsargu pulka.'' Tālāk Veide kā grupas tiešais priekšnieks pastāv uz to, ka Upelniekam noteikti

jābūt ģen. Kureļa stāba priekšniekam. Ja tas tā nenotiek, tad viņš, Veide, savus posteņus atstāj. Zinot Veides ciešo draudzību un sakarus ar savu tiešo vācu priekšniecību, ,,goldfazānu'' Fustu, Rīgas apr. komisāru, bija skaidrs, ka šādi draudi nekad nepiepildītos. Reizē ar šo Veides pavēles īstenošanu bija radīta, runājot SS obergrupenfīrera Jekelna vārdiem: ,,Ģenerāļa Kureļa nacionālā armija.'' Bija radīti neatkarīgās Latvijas bruņotie spēki, kuru augstākais pavēlnieks bija kaut kur noslēpumu miglājā ietinusies LCP. Pēdējā savukārt varēja ziņot uz ārpasauli, galvenā kārtā Zviedriju, ka aiz LCP stāv prāva tautas daļa resp. tās rīcībā ir pat bruņotie spēki, kuri vajadzības gadījumā iesaistāmi pret jebkādu okupantu un iebrucēju.

Visai kureliešu grupai piemita kāda interesanta īpašība — proti: tā vairījās Latviešu leģiona ģenerālinspekciju un augstāko vadību. Ne velti ģen. Bangerskis savā dienesta atzīmē raksta: ,,Leģiona inspektora stāba vairās kā uguns.'' Pirmais tiešais kontakts ar kādu no grupas augstākiem virsniekiem ģenerālinspektoram rodas stipri vēlu. Grupai atkāpjoties no Skrīveriem uz Kurzemi, ģenerālinspektora stābā ierodas plkv. Liepiņš, kureliešu saimniecības daļas vadītājs, un sūdzas par transporta grūtībām. Pēc ilgākas sarunas ģenerālinspektoram nākas konstatēt: ,,Tomēr varēja redzēt, ka Liepiņš par grupas plāniem un uzdevumiem informēts nebija.'' Kad plkv. Liepiņš uzzina, ka arī ģen. Kurelis nav pie ģenerālinspektora ieradies, viņš jūtas pārsteigts un taisnojas vārdiem: ,,Visu latviešu cīnītāju mērķis taču galu galā ir viens un tas pats — cīņa par dzimtenes neatkarību.'' Pulkvedis atstāj stābu drums un smagu nojautu mākts, jo apzinās, ka spēris kāju aizliegtā zemē. Dabīgi, ka ,,tīras vestes'' politika prasīja pēc iespējas vairāk izsargāties no šīs ,,kvislingu'' un ,,koloborantu'' mītnes. Bet tanī brīdī vēl neviens nenojauž, varbūt atskaitot ģenerālinspektoru pašu, ka no šīs ,,nodevēju'' ligzdas nāks pēdējais glābiņš pāris simts latviešu vīriem, kas smaks koncentrācijas nometnē.

VĀCU DOMAS PAR ĢEN. KUREĻA GRUPU.

Kā jau agrāk pieminēts, atrodoties cīņā uz dzīvību un nāvi, vācu augstākā kara vadība nevarēja pieļaut, ka tās aizmugurē organizējas karaspēks ar vāciem naidīgu nostāju. Jau tūliņ pēc grupas nodibināšanās Skrīveros, par kureliešiem sāk interesēties vācu pretizlūkošana. Tā kādu dienu ģen. Kureļa stābā ierodas 212. armijas izlūkošanas pārstāvis. Vienojas par sadarbības un

uzdevumu konsolidēšanu. Dabīgi, ka ģen. Kureļa grupas formēšana un izveidošanās vācu pretizlūkošanai nevarēja palikt nezināma. Galvenā kārtā tad, ja pieņem, ka LCP bija šīs grupas garīgā iedvesmotāja. Nelaimīgā kārtā kāda igauņu patriota neuzmanības dēļ LCP darbību atklāja un reizē ar to dažus redzamākos LCP darbiniekus vācu drošības policija apcietināja un ievietoja vācu koncentrācijas nometnēs. Pēc šīs apcietināšanas gaismā nāca viens otrs lielā slepenībā turēts plāns.

Ģen. Jekelns, uzzinot par kureliešu pārvietošanos uz Kurzemi, nekavējas grupu pienācīgi sagaidīt. Kādā sarunā ar ģen. Bangerski 1944. gada 16. oktobrī Jekelns starp citu izmet, ka nodomājis formēt jaunu policijas vienību 1000 vīru apmērā, ar kuru operēšot Alšvangas apkaimē. Bet pāris dienas vēlāk, kādā citā apspriedē Jekelns norāda, ka esot plānu mainījis un ar savu kaujas grupu došoties uz Talsu rajonu. Tas ir tieši tanī laikā, kad tur sāk ierasties pirmās kureliešu vienības. Jau tas vien, ka kapt. Upelnieks kā LCP militāro lietu pārzinātājs atradās pie ģen. Kureļa kā stāba priekšnieks, lika Jekelnam būt divkārt uzmanīgam un aizdomīgam. Par noslēpumaino karaspēku Kurzemē drīz ziņas pienāca arī augstākā SS stābā Berlīnē. Par šādas grupas pastāvēšanu attiecīgajās iestādēs radās saprotams izbrīns. Šo iestāžu uzskats par ģen. Kureļa grupas pastāvēšanu bijis negātīvs, jo pastāvējušas bažas, ka,kureliešu propagandai pieaugot, to pusē var pārsviesties viss leģions. Turpretī radies arī uzskats, ka vajadzētu nekavējoties dot Latvijai suverēnitāti. Šāds akts tad ģen. Kureļa grupai atrautu tālāko pastāvēšanas iemeslu. Diemžēl, šis veiklais propagandas gājiens sasniedza dzirdīgas ausis Kurzemē, bet pārprastā nozīmē. Dabīgi, ka SS obergrupenfīrers Jekelns šādā situācijā nevarēja atļauties eksperimentus ar neparedzamām sekām. Viņam atlika tikai viens ceļš: likt lietā jau pieminētos 1000 vīrus. Lai neradītu antipatijas pret vāciem vēl Kurzemē esošajos latviešu leģionāros, tad akcijas segnolūks bija radikāla izrēķināšanās ar ,,Sarkano bultu'' un citām komūnistu un dezertieru bandām.

IZSKAŅA.

Novembra sākumā ģen. Kurelis nezina un nenojauž, ka ir vientuļākais vīrs visā Kurzemē. Viņš ir karavīrs, reālists, kuru saista tikai militāri panākumi un mērķi. Viņš paļaujas un uzticas cilvēkiem ar militāristiem raksturīgo kritikas trūkumu. Viņam blakus stāv Kristaps Upelnieks, vīrs, ar kuru viņš savā laikā Šanhajā kopīgi organizēja latviešus cīņai par brīvu dzimteni. Bet

kapteinis ir pilns citu domu. Tuvojas tāds pats brīdis, kāds bija 1918. gadā, kad divas lielvaras — Krievija un Vācija — tuvojas sabrukumam. Ir jāskubina šaubīgie, jāpārliecina neticīgie. Kapteiņa rīcība neaprobežojas tikai rotās un pašu vienībās vien. Viņš agros rītos izbrauc uz lielceļiem, pa kuŗiem virzās bēgļu straume un karstu patriota sirdi lūdz, argumentē, lai latvietis paliek pie savas zemes, lai neatstāj to, jo brīvības stunda nav vairs tālu. Viena otra bēgļa acs iemirdzas spožāk, redzot sev priekšā Latvijas armijas formā tērpto virsnieku . . .

Bet kur palicis ģen. Kureļa ,,tiešais priekšnieks'' Veide, vīrs, kuŗš parakstīja pirmo pavēli par kaujas grupas organizēšanu? 1944. gada 12. decembrī viņš ierodas ģenerālinspekcijas stābā.

,,Kāpēc Jūs neapmeklējāt ģen. Kureli Kurzemē, jo viņa grupā bija daudzi Jūsu pulka aizsargi? '' jautā ģenerālinspektors.

,,Varēja palikt iespaids, ka gribu armijas ģenerālim dot padomus vai kādus rīkojumus,'' skan Veides atbilde.

,,Vai Jums nebija jāpārrauga Kureļa vienības resp. aizsargu pārvietošanās uz Talsu rajonu? '' tālāk jautā ģenerālinspektors.

,,Nē, jo aizsargu organizācijas statūti nosaka, ka, aizejot no viena apriņķa uz otru, aizsargi automatiski pāriet jaunā apriņķa priekšnieka rīcībā,'' mierīgi atbild Veide.

,,Kāpēc par stāba priekšnieku un faktisko darītāju izraudzīja Upelnieku? ''

,,Visus darbiniekus izraudzīja Kurelis pats.''

,,Bet ģenerālim bija Jūsu parakstīta pavēle par grupas formēšanu un izveidošanu? '' skan nākamais ģenerālinspektora jautājums.

,,Uzskatīju visu šo lietu tikai kā joku dzīšanu,'' pavīpsnā Veide.

Vai vēl kā trūkst šī vīra raksturošanai?

Pamazām apklust arī LCP darbība. Iesāktā vajāšana paklīdina vadošos darbiniekus. Liela daļa redzamāko personu aizbrauc pāri Baltijas jūŗai uz Zviedriju. Daļa,vācu internēti nonāk,Vācijā. Kādu brīdi gan apsveŗ iespēju kureliešus evakuēt uz Zviedriju, bet tad kā techniski neizvedama šī lieta uz laiku jāatliek. Un tad ir jau arī par vēlu.

Tā šī ,,joka dzīšana'' izvēršas par asiņainu izrēķināšanos ar latviešu patriotiem. 6 virsniekus, starp tiem kapt. Upelnieku, nošauj. Kaŗa tiesa inkriminē viņiem sakaru uzturēšanu ar anglosakšiem un noziegšanos pret pastāvošo varu resp. puča rīkošanu. Aiz vairāk kā 400 vīriem aizveŗas Štuthofas koncentrācijas nometnes vārti. Kas pa šiem vārtiem iegājis, tam cerības atgriezties dzīvam līdzīnās nullei. Tad iejaucas kureliešu ignorētais ģenerālinspektors. Vēstulē SS augstākam priekšniekam Bergeram

ģenerālinspektors izklāsta ģen. Kureļa grupas pārprastos nodomus un panāk, ka lielāko daļu karavīru no Stuthofas atlaiž.

Tā noslēdzas kādas traģēdijas pēdējais cēliens. Ilūziju pasaule, kas eksistējusi tikai 110 dienas, ir sairusi.

Gribētos vēlreiz minēt ģenerāļa Bangerska vārdus:

,,Kaut kas nesaprotams visā šinī lietā . . .''

Un joprojām neatbildēts paliek jautājums:

,,Kas īsti bija atbildīgi par šo vīru likteņiem? ''

*

DIENESTA VIENĪBAS

PĀRVALDES KURSI LATVIEŠU LEĢIONAM.

Blakus daudzām citām apgādes nozarēm viens no svarīgākiem materiāliem pamatiem, kāds vajadzīgs karaspēkam, ir pārvalde ar saviem daudzejādiem pienākumiem — sagādāt pārtiku, apģērbu, mītnes, kā arī kārtīgi nostādīt naudas un kases lietas. Viens no svarīgākiem apgādes nozaru uzdevumiem ir darboties frontes karaspēka labklājībai.

Lai veidotu jaundibinātam Latviešu leģionam šim uzdevumam vajadzīgos speciālistus un tos apmācītu, nodibināja apmācības iestādi pārvaldes dienesta vadītājiem.

Šīs skolas mērķis bija apmācīt visām pārvaldes nozarēm no latviešu karavīriem pietiekamu daudzumu vadītāju, lai pārvaldē visās nozarēs drīzākā laikā varētu strādāt latvieši.

Pirmie kursi beidzās 1944. gada sākumā. Kursu nobeigumā bija sarīkotas kopējas vakariņas. Rīgas operas un radiofōnā mākslinieki iepriecināja leģionārus ar jautriem priekšnesumiem. Leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis uzrunāja kursantus un aicināja apzinīgi veikt savus pienākumus.

Pēc tam latviešu pārvaldes darbinieki pamazām pārņēma pienākumus no vācu pārvaldes speciālistiem.

Kas šos kursus vadīja un cik karavīru un kādās speciālitātēs tajos piedalījās — Leģiona archīvā ziņu trūkst.

DIENESTA VIENĪBAS

1943. gada pavasarī un vasarā Rīgā un tās tuvākajā apkārtnē saformēja arī dažādas 15. divīzijas *dienesta vienības* (19. div. tās formēja frontē). Katram dienestam bija noorganizēti kursi dažādu speciālistu apmācībai. Daudzus šādām apmācībām komandēja arī uz Vāciju.

Tika saformētas:

1. *Transporta vienības:*
   - Divi zirgu transporta eskadroni, no kuŗiem vienu komandēja kpt. Apsītis un otru — vltn. Gaujmalietis,
   - Auto. transporta rota, komandieris kpt. Kiršteins,
   - Auto remonta rota, komandieris ltn. Grūbe.

   15. div. atrodoties frontē, šīs vienības apvienoja vienā vadībā ar segvārdu KODINA (saīsinājums no Kommandeur der Divisions-Nachschubtruppen). Par KODINA komandieri iecēla pltn. Veckalniņu.
2. *Intendantūras vienības:*
   - Pārtikas noliktava, priekšnieks SS-Hstuf. Meiers (Meyer),
   - Maizes cepēju rota, komandieris kpt. Maktenieks,
   - Lopu kautuves rota, komandieris vet.-ārsts ltn. Ozoliņš.
3. *Medicīniskās vienības:*
   - Divas sanitārās rotas, no kuŗām vienu komandēja kpt. Dr. Egerts un otru kpt. Dr. Jansons,
   - Sanitārais transports, komandieris kpt. Bētiņš,
   - Veterinārā rota, komandieris SS-Stbaf. Vāls (Wahl).

*

LATVIEŠU VIRSNIEKU UN INSTRUKTORU SAGATAVOŠANA, SKOLAS UN KURSI

LATVIEŠU INSTRUKTORU UN VIRSNIEKU SAGATAVOŠANA

Uzstādot Latviešu leģionu, it sevišķi 15. divīziju, jau pašā sākumā izjuta lielu instruktoru un virsnieku trūkumu. Liels skaits virsnieku gāja bojā krievu okupācijas laikā 1940./41. gadā un vēlāk viss vairums viņu, dažviet pat virs stātos paredzētā skaita, atradās izkaisīti pa visu austrumu fronti 40 kārtības dienesta bataljonos vai kārtības savrupdienestā Latvijā. Dabūt instruktorus un virsniekus laukā no šīm vienībām uz Leģiona divīzijām bija lielas grūtības, reizēm pat neiespējami un tāpēc Leģiona vadībai, it sevišķi ģenerālinspektoram bija jādomā par steidzamu instruktoru un virsnieku sagatavošanu vienībās iztrūkstošo amatu aizpildīšanai.

Tā jau 1943. gadā un vēlāk laika tecējumā Latvijā radās vairākas instruktoru un virsnieku sagatavošanas vienības.

Kā pirmo no tām varētu minēt *latviešu sardžu rotu,* kuru saformēja Rīgā, Artilerijas kazarmās, 1943. gada vasarā.

Patiesībā tā bija nedaudz maskētā veidā paslēpta instruktoru rota. Tās komandieris bija jau frontes piedzīvojumiem bagāts virsnieks — vltn. Juraids.

Par šīs rotas stāvokli, uzdevumiem un darbību liecina šāds dokuments:

(Tas ir ģen. inspektora ģen. Bangerska inspekcijas atstāstījums).

DIENESTA ATZĪME.

Latviešu brīvprātīgo SS leģiona generālinspektors brigādes vadītājs un ģen.-maj. B a n g e r s k i s š. g. 15. jūlijā pārbaudīja Artilerijas kazarmās *sardžu rotas apmācību* gaitu, apgādi, novietojumu un konstatēja sekojošo:

1. Rotas sastāvs 160 kaŗavīri. Daļa rotas kaŗavīru nākuši no *apmācības pulka Paplakā,* daļa no artilerijas pulka Jelgavā. Gandrīz visi rotas kaŗavīri slaida auguma (caurmēra augums apm. 175 cm) un veselīga izskata, ar brašu stāju. Rotas sastāvā 3 virsnieki, komandieris *vltn.* Juraids. Pēc pēdējā izteicieniem rotā ļoti jūtams instruktoru trūkums.
2. Rotas apmācību gaitu izved pēc instruktoru rotas apmācību plāna, jo rotas sekmīgi beigušas apmācību kursu; kareivjus pēc apmācību beigām paredzēts paaugstināt par instruktoriem. Pašlaik rota izveda šaušanas apmācības vingrinājumu; šaušanas stāvoklis: guļus no rokas; mērķis — 150 metros strēlnieka galvas figūra; patronu skaits — 3. Pēc rotas komandieŗa izteicieniem ļoti jūtams mācības līdzekļu trūkums. Nav pieejami pat viselementārākie mācību līdzekļi, kā mācības patronas, mērķējamie steķi u.c. Par šo trūkstošo mācības līdzekļu sagādāšanu rūpējas rotas komandieris, izgatavodams, piem., mācības patronas no kaujas patronām, izņemot no pēdējām šaujamo pulveri un kapsulu.
3. Rota kopš dažām dienām nes arī sardžu dienestu — viens postenis 5 cilv. pie 15. divīzijas stāba *ieejas Kliņģeru ielā 2a.* Bez tam rota dod *katru dienu* vienu instruktoru — virtuves dežūrantu.
4. Tālāk pārrunājot jautājumu par paaugstināšanu, rotas komandieris paskaidroja, ka viņš stādījis priekšā paaugstināšanai par leitnantu rotas virsn. vietn. (Sturmscharführer) *LKOK* kavalieri Saulīti. Paceļas vispār jautājums, kā nokārtot paaugstināšanu, jo ierosinājumi jau ienākuši ne tikai no 15. divīzijas, bet arī no 2. brigādes u.c. vienībām.
   Piezīme: *St. pr-kam.* Noskaidrot divīzijas stābā, cik tālu ir paaugstināšanas lieta.
5. Jautājums par tālāko rotas pārformēšanu ev. par bataljonu, paliek atklāts. Varbūt tuvākus datus varēs sniegt maj. Rubenis, kas paredzēts ev. par bataljona komandieri.
6. Rotas komandieris ziņo, ka kareivis Lesis patvaļīgi atstājis savu vienību un pēc nekompetantām ziņām aizbraucis brālim līdz uz fronti.
7. Pārbaudot rotas telpas, tās atradās labā stāvoklī; tas pats vērojams rotas mantnīcā, kur glabājas kareivju parādes drēbes. Vispār apģērbu jautājums labi nokārtots un drēbju stāvoklis labs.
8. Pārbaudot virtuvi, atradu to labā stāvoklī. Pusdienas 15. jūlijā sekojošas: sālītas ceptas mencas ar sausiem kartupeliem un mērci. Visām Artilerijas kazarmās novietotām vie-

nībām (sardžu rota, ,,fahrkolonas'', vācu instruktoru vienības u.c.) viena kopēja virtuve. Kā rotas komandieris norādīja, dažādi sarežģījumi un nekārtības virtuvē radušās agrāk tā apstākļa dēļ, ka virtuves dežūrantu devušas visas vienības pēc kārtas. Uz sardžu rotas komandieŗa ierosinājumu virtuves dežūrantu — instruktoru jau tagad un turpmāk dos tikai sardžu rota, ar ko visas nekārtības un pārpratumi novērsti.

SARDŽU BATALJONS RĪGA
(SS-Wach. Btl. Riga)

No iepriekš minētās sardžu rotas drīz izveidojās sardžu bataljons. To sāka uzstādīt 1943. gada 1. augustā Artilerijas kazarmās, ar galveno uzdevumu sagatavot instruktorus un viņu vietniekus abu divīziju vajadzībām. Arī šoreiz, zināmā maskēšanās nolūkā (lai slēptu mūsu nolūkus no vācu bruņoto spēku augstākās vadības) šis instruktoru apmācību btl. nesa sardžu. btl. nosaukumu.

Pavisam uzstādītas 3 apmācību rotas, katrā pa 150 nākošo instruktoru. Kopā ar btl. vadības stābu šajā btl. bija ap 500 vīru. Btl. vadību un uzstādīšanu uzticēja maj. Rubenim. Kaŗavīrus komplektēja no divīziju pamatvienībām ar noteikumu, ka viņus pēc kursu beigšanas nosūtīs atpakaļ uz savām vienībām.

Apmācību vajadzībām btl. piekomandēja SS-Hstuf. Pomrēnu (Hans Pomrehn).

Virsnieku kadru uzstādīja sadarbībā: div. kājnieku priekšnieks, div. stāba Ia un IIa/b daļas un bataljona komandieris maj. Rubenis. Parasti virsnieku kadrus veidoja jau no kaujas piedzīvojumos rūdītiem vīriem.

Šo btl. inspicēja 1943. gada 13. septembrī ģen. Bangerskis. Par inspekcijas rezultatiem liecina šāds dokuments:

DIENESTA ATZĪME.

Latviešu brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektors ģen. B a n g e r s k i s š. g. *13. septembrī* apskatīja bij. Artilerijas kazarmās sardžu bataljona apmācības gaitu. Skatē bija klāt SS-Staf. Theuermann un ltn. Zēgners.

1. Agrākā sardžu rota saformējusies par bataljonu, kuŗu komandē *māj. Rubenis.* Btl. sastāvā pašlaik *3* rotas. Kaŗavīri

nākuši no dažādiem divīzijas pulkiem, izlasot gaŗākos, brašākos un veselīgākos. Minimālais augums pēc divīzijas pavēles ir 175 cm, tomēr ne vienmēr tas ievērots, jo no pulkiem ierodas daudzi kaŗavīri ar mazāku augumu, piem., 160 cm.

Tā kā btl. pašlaik vēl atrodas formēšanas stadijā, tad katru mēnesi no pulkiem nāk klāt caurmērā ap 30 cilvēku. Dažādu apstākļu dēļ klāt nāk neveseli, sodītie, mazi augumā u.t.t., kuŗi jāatkomandē pakāpeniski atpakaļ uz pulkiem, katrā atsevišķā gadījumā norādot atkomandēšanas iemeslus. Ģen. Bangerskis piezīmē: Neveselos vajadzētu ārstēt, bet ne atkomandēt uz pulkiem.

Instruktoru kadrs radies no bij. policijas btl. pašā sardžu btl. formēšanās sākumā. Arī pēdējā laikā no pulkiem līdz ar kareivjiem tiek atkomandēti instruktori un virsnieki. Pašlaik sardžu btl. sastāvā ir mūzikantu vads, kuŗam trūkst mūzikas instrumentu: šī apstākļa dēļ tas iziet ierindas mācības.

2. Mācības līdzekļu ziņā vēl arvien jūtams trūkums, ko pamazām cenšas novērst. Mācības patronu vēl arvien nav; iegūts viens bij. armijas šaušanas apm. steķis.

3. Apbruņojuma ziņā vēl daudz ko varētu vēlēties. Pilnā mērā apbruņota tikai 1. rt. ar vācu ieročiem.

2. rt. apbruņota tikai pa daļai, pie tam ar vācu un franču šautenēm (no 87 otrās rotas šautenēm tikai 15 vācu).

3. rt. pašlaik nav nekāda apbruņojuma. Ložmetēji btl. tikai franču parauga, pie tam daži nolietotā stāvoklī un bojāti, pat šaušanai nederīgi. Tāpat patšautenes franču parauga. Pagājušā nedēļā saņemti arī vieglie mīnumetēji.

4. Apmācības izdara plānveidīgi, cik mācības līdzekļi un ieroči atļauj. 1. rt. notika šaušanas apmācības ar patšautenēm un mīnumetējiem 2. rt. izdarīja kaujas mācības — izlūkošanu un aizstāvēšanos. 3. rt. — ierindas apmācības.

5. Telpas varētu būt plašākas, trūkst atsevišķas ēdamtelpas u.t.t. Tāpat būtu vēlams remonts.

6. Ar apgādi kaŗavīri apmierināti. Pusdienā 13. 9. 43.: gulašs ar makaroniem (katrai personai 50 gr. gaļas ar kauliem un 150 gr. makaronu). Kaŗavīri līdz 21 gadu vecumam saņem vēl papildus porcijas.

2. un 3. rt. pagaidām nav mēteļu, bet vajadzības gadījumos tādus var saņemt. Katram kaŗavīram izsniegti 2 pāŗi veļas.

Varētu vēlēties mošāku karavīru garastāvokli. Skates laikā fotouzņēmumus izdarīja kāds fotografs vācu preses vajadzībām.

GRUPU UN VADU KOMANDIEŅU KURSI BOLDERĀJĀ

Jau kopš 1942. gada vasaras, Bolderājā darbojas grupu un vadu komandieņu kursi.

Par šiem kursiem izsmeļošu pārskatu sniedz šāda dienesta atzīme, kuŗa radusēs pēc ģen. Bangerska inspekcijas 1943. gada 22. decembrī:

DIENESTA ATZĪME.

Latviešu SS-Brīvpr. Leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis *1943. g. 22. decembrī* izbrauca uz *Bolderāju* pārbaudīt apmācību gaitu grupu un vadu kom. kursos. Līdz brauca kpt. Ziemelis un ltn. Zēgners.

Instr. un vadu kom. skolā ģenerālinspektors ieradās plkst. 11:50 un viņu sagaidīja skolas priekšnieks pltn. Jansons.

Pārrunās ar skolas priekšnieku pltn. Jansonu noskaidrojās sekojošais:

1. Skolā pastāv 2 kursi — grupu kom. un vadu kom. kursi. Abi kursi sākušies 1943. g. 1. nov. un paredzēti beigt 1944. g. 1. febr. Pēc skolas priekšnieka domām 3 mēneši nav pietiekošs laiks, lai jaunkareivjus apmācītu par instr. — grupu kom. Būtu ļoti vēlams kursu apmācības laiku pagarināt vismaz par 1 mēnesi.
2. Skolas stati līdz šim nav vēl apstiprināti. Apmācību centra vadītājs vācu pltn. Gartjē aizbraucis šo jautājumu kārtot uz Berlīni, bet pagaidām nav vēl atgriezies.
3. Grupu kom. kursā 235 kursanti, vadu kom. kursā 117 kursanti. Kursanti uz skolu atkomandēti no divīzijas pulkiem un atsevišķām div. vienībām.

   Pēc Ziemassvētkiem notiks zināšanu pārbaude, lai varētu konstatēt, ko un kā kursanti līdz šim iemācījušies.

   Paredzams, ka vadu kom. kursu sekmīgi beigs apm. 100 kursantu. Apm. 15 kursanti ļoti labi pārvalda vācu valodu; daļa — vidēji. Vācu val. skolotājs Akmeņkalns pasniedz kursantiem vācu valodu — 5 st. nedēļā.
4. Saimnieciskā ziņā sākumā skola bijusi piedalīta kādam vācu saimniecības btl., turpretim tagad pašiem savs saimniecības

priekšnieks SS-Ostu. Rieck un patstāvīga saimniecība. Sakarā ar to uzlabojusies arī karavīru apgāde un uzturs.

5. Mācības līdzekļu ziņā būtu nepieciešami daudzi papildinājumi. Visai skolai ir tikai 2 patšautenes (43. g. mod.), tātad daudz par maz.

   Vidējo granātmetēju — 4 gab., vieglo granātmetēju (kal. 5 cm) 6 gab., bet tos izņem no apgrozības. Mašīnpistoles 26 gab. pietiekoši; tāpat pistoles. Ir olveidīgās rokas granātas, bet trūkst kāta rokas granātu.

   Instr. kursā ir visiem šautenes (vācu sist.), bet vadu kom. kursā tikai 60 šautenes, jo pulki daudziem instruktoriem, atkomandējot uz skolu, nav devuši līdz šautenes. No brigādes tieši nav neviens komandēts uz šiem kursiem. Ir 10 bij. brigādes karavīri, kas uz kursiem atkomandēti no veselības atgūšanas rotas.

6. Kursantu apgāde visumā laba. Visiem ir 2 pāri zābaku, 2 p. veļas, puloveris, katram 2 segas. Nav palagu un galvas maisu pārvalku. Karavīru veļas mazgāšanu uzņēmusies kāda veļas mazgātava Rīgā. Dažiem karavīriem trūkst nacionālās krāsas vairodziņu. Atsevišķiem karavīriem mētelis par garu vai par īsu. Vērojama nevienveidība uzkabē.

7. Skolai ir savs ārsts un neliela ambulance, pēdējā gan daudz par mazu. Trūkst sanitārās paketes. Izolācijas kamerā ievietoti 5 slimn. ar cūciņu. Trūkst zobārsta.

8. Skolas bibliotēkā apm. 400 grāmatu. Laikrakstus saņem pietiekoši — piem. ,,Tēvija'' 26 eksempl.

9. Virtuve visumā iekārtota labi. Pusdienās 22. 12. 43. izsniedza vakariņu devu — manna piena zupu.

   Tā kā 22. 12. 43. paredzēts eglītes vakars, tad vakariņās izsniegs pusdienas devu — gulašu ar kartupeļiem un biešu salātiem.

Pēc pārrunām ar skolas priekšnieku ģenerālinspektors ieradās apvidū pie instr. kursa, kas pašlaik beidza kaujas mācības — trieciena grupas apmācību. Ģenerālinspektors uzrunāja karavīrus, starp citu aizrādīdams, ka viņi pēc kursu beigām būs kareivju tuvākie priekšnieki — grupu komandieri, kas uzliek ļoti lielus pienākumus — proti, atbildēt par citu cilvēku veselību un pat dzīvību. Tāpēc nepieciešams uzcītīgi mācīties un piesavināties visu labo, ko apmācītāji sniedz.

Vadu kom. kurss bija jau atgriezies telpās pēc māc. — btl. aizstāvēšanās schēma.

Rīgā ģenerālinspektors atgriezās plkst. 13.45.

Pielikumā: skolas statī. Leitnants (Zēgners)

SKOLAS STĀBS.

Komandieris — Pltn. Jansons
Adjutants — Ltn. Janelsiņš
Seviš. uzd. virsn. — Ltn. Pāns
Kancelejas darbinieki — 2 kaprāļi un 2 kareivji.

PĀRVALDE.

Pārvaldes priekšnieks — SS-Obersturmführer Rieck, 17 kareivji un 2 vācu instruktori.

STĀBA ROTA.

Rotas komandieris — Vltn. Juraids, 66 kareivji.

GRUPU KOMANDIEŅU KURSS.

Kursa vadītājs — Kpt. Zālītis
I vada komand-ris — Ltn. Blumbergs
II vada komand-ris — Ltn. Majors
III vada komand-ris — Ltn. Ancāns
IV vada komand-ris — V. v. Brombergs
V vada komand-ris — V. v. Jeļiņevskis
Kursa virsserž. — V. v. Sproģis
Kursa ieroču mtz. — Kapr. Zalcmanis
Kursa kancelejā — 3 dižkareivji un 1 kareivis.
I vadā: 4 instr. apmāc.; pēc sar. 47 kursanti, no tiem promb. 2
II vadā: 5 instr. apmāc.; pēc sar. 47 kursanti, no tiem promb. 3
III vadā: 6 instr. apmāc.; pēc sar. 47 kursanti, no tiem promb. 3
IV vadā: 6 instr. apmāc.; pēc sar. 49 kursanti, no tiem promb. 4
V vadā: 5 instr. apmāc.; pēc sar. 45 kursanti, no tiem promb. 5

VADU KOMANDIEŅU KURSS.

Kursa vadītājs — Kpt. Kleinbergs
I vada komandieris — Ltn. Sarma
II vada komandieris — Ltn. Grāvītis
Kursa virsseržants — V. v. Ribaks
Kursa ieroču mtz. — D-kar. Janums
Kursa kancelejā — 1 kapr. un 4 d-kar.
Kursā atrodas — Virsn. vietn. 25 kursanti
— V-serž. 11 kursanti

— Serž.	19 kursanti
— Kapr.	47 kursanti
— D-kar.	7 kursanti
— Kar.	8 kursanti
Kopā	117 kursanti.

Studenti	— 28 kursanti	Nep. vid. sk.	— 22 kursanti
Vidusskol.	— 56 kursanti	Pamatskolas	— 11 kursanti

No Rezerves btl.	— 31 karavīri
No Sapieru btl.	— 5 karavīri
No Prt. lgb. diviziona	— 9 karavīri
No Sakaru btl.	— 4 karavīri
No Saimniec. btl.	— 2 karavīri
No Izlūku btl.	— 1 karavīrs
No Div. staba	— 1 karavīrs
No 3. kājn. pulka	— 24 karavīri
No 4. kājn. pulka	— 13 karavīri
No 5. kājn. pulka	— 22 karavīri
No Artil. pulka	— 15 karavīri

(Adjutants ltn. Janelsiņš)

Līdzīgi vadu komandieru kursi notika arī Mīlgrāvī. Tie atradās vācu vadībā. Šos kursus inspicējot 1944. gada 2. jūnijā, ģen. Bangerskis ir atstājis šādu dienesta atzīmi, kā arī vēstules norakstu šo kursu priekšniekam SS-Staf. Fortenbacher'am:

DIENESTA ATZĪME.

Latv. SS-Brīvpr. leģiona ģenerālinspēktors ģen. Bangerskis 1944. g. 2. jūnijā plkst. 14.50 ieradās Mīlgrāvī inspicēt vadu komandieru kursu apmācības. Līdz brauca kpt. Ķikuts un ltn. Zēgners.

Par pašreiz notiekošām mācībām ģenerālinspektoram ziņoja SS-Staf. Fortenbacher's.

Vadu komandieru kursu rotas komandieris — SS-Ustuf. Heier.
II vada komandieris — ltn. Uldriks,
III vada komandieris — ltn. Šmits,
IV vada komandieris — ltn. Šterns.

Visi minētie vadu komandieņi beiguši iepriekšējos vadu komandieņu kursus š. g. maija mēnesī.

Mācību laiks kursos — plkst. 07.00 — 12.00, 14.00 — 18.00.

Mācību līdzekļu ziņā jūtami dažādi trūkumi, piem., nepietiekamā daudzumā salūtmunicija, granātmetējiem trūkst mērķierīces u.t.t.

Inspekcijas laikā visai vadu komandieņu kursu rotai brīvā dabā pasniedza: kaņaspēka apgādes organizācija.

Pasniedzējs — vācu virsnieks, tulko kāds no kursantiem.

Tā kā schēmatiski nekas par kaņaspēka apgādes organizāciju netika parādīts, kā arī kursanti neko neatzīmēja, tad, šķiet, tiem maz kas no dzirdētā palika atmiņā.

Pēc tam plkst. 15.00 sakās kaujas apmācības pa vadiem.

I vads — patšautenes ligzdas izbūve.
II vads — 2 grupas izdarīja aizstāvēš. pozic. ieņemšanu un 2 grupas izdarīja uzbrukumu.
III vads — granātmetēju apkalpes apmācības aizstāvēš. kaujā. Vadam 3 granātmetēji.
IV vads — rokas granātu tuvcīņa, grupas ierakumu un tanku bedņu izbūve.

Sīkāki ģenerālinspektors iepazinās ar II vada kaujas mācībām.

Divas II vada grupas ieņēma aizstāvēšanās poziciju. Pavēli par pozicijas ieņemšanu deva vada komandieris ltn. Uldriks. Grupu komandieņiem netika doti nekādi tuvāki norādījumi ne par vispārēju stāvokli, ne kaimiņiem; arī par ienaidnieku netika dotas nekādas tuvākas ziņas, tikai eventuālais ienaidnieka parādīšanās virziens.

Vērība tika griezta uz to, lai rotas atsevišķs kaņavīrs būtu informēts par mūsu smago ieroču līdzdalību kaujā.

Otras divas grupas izdarīja uzbrukumu.

Katra uzbrūkošā grupa darbojās pilnīgi patstāvīgi, uzturot tikai redzes sakarus, saskaņojot uzbrukumu apmēram vienlaicīgi.

Pirmā grupa izdarīja pievirzīšanos un uzbrukumu savlaicīgi, tomēr neizmantojot pilnā mērā apvidu. Ienaidnieka priekšā esošo dzelzceļa stigu visa grupa pārvarēja vienlaicīgi.

Otra grupa pievirzīšanos nokavēja, kaut gan varbūt labāk pielāgojās apvidum. Dzelzceļu arī šķērsoja visa grupa uz reizi.

Abas grupas iebruka apzīmētā ienaidnieka pozicijā, ārpus rajona, ko aizstāvēšanai bija ieņēmušas abas pirmās vada grupas.

Aizstāvētāju grupu komandieri, ienaidniekam iebrūkot grupu flankos, izdarīja attiecīgos pretsoļus, mainot automatisko ieroču pozicijas.

Novērtējumā jāsaka, ka uzbrūkošo grupu darbību nebija iespējams kritizēt, jo sevišķi aizstāvētāju grupu kareivji redzēja tikai dažus atsevišķus uzbrucējus.

Tāpat nebija vajadzīgs izdarīt uzbrukumu ar divam it kā patstāvīgām grupām bez kopējas vadības no divām dažādām pusēm.

Pie vada kaujas mācību iztirzājuma ģenerālinspektora klāt nebija.

Kursu priekšnieks SS-Staf. Fortenbacher's pieteica instruktoru apmācītāju — vācu valodas pratēju trūkumu instruktoru kursam.

Būtu ļoti lietderīgi dažus (15 — 20) instruktorus, kas tikko beiguši instruktoru kursu Vācijā, tātad ar vissvaigākām zināšanām un pārvalda vācu valodu, pēc atgriešanās no šiem kursiem nesūtīt tieši uz frontes divīzijām, bet piekomandēt instruktoru apmācību kursiem kā apmācītājus — tulkus.

Ltn. (J. Zēgners)

Pēc inspekcijas ģen. Bangerskis kursu priekšniekam nosūtīja šāda satura rakstu:

Saturs: Apmācību gaita vada komandieru kursos.

Apmeklējot 1944. gada 2. jūnijā Jums pakļautos kursus, konstatēju, ka apmācības noritēja ļoti intensīvi, par ko atļaujos izteikt Jums savu atzinību. Sākot jaunu apmācības posmu, būtu vēlams novērst tādu parādību, ka mācības pasniedz vācu virsnieks vācu valodā, bet tulko kāds kursants, nespeciālists, bez iepriekšējas sagatavošanās, kā tas notika mana apmeklējuma laikā, iztirzājot jautājumu par kaŗaspēka apgādes organizāciju. Būtu vēlams sameklēt vai sagatavot speciālistus — latviešu virsniekus, kas varētu pasniegt šādus priekšmetus. Ir iespējams lietu pa daļai atrisināt arī tā, ka vācu virsnieks — lektors pasniedzamo temu iepriekš uzraksta un kāds latviešu kaŗavīrs to iepriekš pārtulko un pēc tam nolasa. Nespeciālistu brīvs tulkojums lekcijas laikā var ienest daudz neskaidrību un pārpratumu jau militārās terminoloģijas ziņā vien, nerunājot nemaz par lietas būtību. Bez tam labākai izpratnei vēlams lekcijas papildināt ar schēmām vai zīmējumiem.

Parakstījis:
Ģen. Bangerskis.

Vēl jāpiezīmē, ka 1944. gada aprilī Rīgā notika virsniekvietnieku un leitnantu apmācības speciāli kursi. Tos galvenām kārtām vadīja tikai vācu virsnieki un apmācītāji. Kursantus deva abas divīzijas un tie notika vairākos sastāvos.

Par šo kursu gaitu ziņas sniedz īsa ģenerālinspektora, 1944. gada 6. aprīļa dienesta atzīme, kad bija pirmais šo kursu izlaidums. Patiesībā tie bija zināšanu atjaunošanas kursi, sagatavojot frontes piedzīvojumiem bagātākus instruktorus virsniekvietnieku vai leitnantu amatiem.

Kursu ilgums bija tikai 3 — 4 nedēļās, un kursantu sastāvs bija stipri ierobežots.

Ģen. Bangerska dienesta atzīme ir šāda satura:

1944. gada *6. aprīlī plkst. 10.00.* Latv. SS leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis ieradās Rīgā, Klinģeļu ielā 2a. uz virsn. vietn. un leitnantu apmācību kursu nobeiguma aktu. Aktā klāt bija arī SS virspavēlnieks SS-gruppenführer's Krüger's.

Kurss ilga 3 nedēļas. Kursu priekšnieks — SS-staf. Hierthes.

Kursu beiguši 57 audzēkņi.

Kursu nobeiguma aktā audzēkņus uzrunāja SS-staf. Hierthes, SS-gruf. Krüger's un ģenerālinspektors ģen. Bangerskis.

Pēc tam audzēkņi nodeva svinīgo solījumu.

Kursu priekšnieks SS-staf. Hierthes izbrauc uz Vāciju pie SS Reichsführera ar paaugstināšanas priekšlikumiem. Kursu beigušie saņem atvaļinājumu un pēc tam brauc uz Jelgavu rezerves brigādes rīcībā. Nākošā kursa sākums 12. aprīlī; audzēkņu skaits varēs tikt palielināts līdz 120 un kursu ilgums paredzēts 4 nedēļas. Kursu vadībā līdzdarbosies pltn. Jansons un vēl daži latviešu virsnieki.

VĀCU KAŖA SKOLAS

Ap 100 latviešu jaunos virsniekus kaŗa laikā sagatavoja Vācijas kaŗa skolās — SS virsnieku mācību iestādēs. Pazīstamākās no tām bija Bad Telcā (Bad — Toelz) un Klagenfurtā (Klagenfurt). Lielāks skaits leitnantu sagatavots Bad — Telcā.

Bija arī Vācijā savas instruktoru skolas, no kuŗām populārākā bija Lauenburgā (Lauenburg). Pēdējo beidza ap 1000 Latviešu leģiona jauno instruktoru. Tie visi nāca no darba dienesta vienībām, kur jau bija ieguvuši zināmu militāru pirmapmācību, Lauenburgā izgāja lielisku vācu ,,drilli'' un bija neatsveŗami grupu komandieŗi abās — 15. un 19. divīzijās. Daudzi no viņiem vēlāk savu militāro izglītību papildināja SS leitnantu skolās. Arī

latviešiem labāk pazīstamās — Bad — Telcā un Klagenfurtā — leģionam deva lieliskus vadu un rotu komandieņus.

15. divīzijas visi virsnieki, sākot no leitnantiem līdz pulkvežiem, savas militārās zināšanas papildināja Vācijas dažādās kaņa skolās un kursos gan armijas, gan SS vienību un tā daudzkārt pacēla to militāro zināšanu kvalifikāciju, kas sevišķi nozīmīga bija par kaujas nopelniem paaugstinātiem virsniekiem. Par šīm skolām un kursiem ir rakstīts šīs serijas 6. grāmatā.

1944. gada novembņa sākumā pie 15. divīzijas stāba Sofienvaldē noorganizēja sagatavošanas kursus instruktoriem, kuņus paredzēja komandēt uz Vācijas virsnieku skolām. Kursus vadīja kpt. (SS-Hstuf). Pomrēns (Pomrehn) un tajos sagatavoja 40 kursantus, g.k. par kaujas nopelniem paaugstinātos instruktorus. Kursi notika vācu valodā. Kursus janvārī inspicēja VI korpusa komandieris ģen. Krīgers (Krueger), izsakot cerības, ka visus kursantus paaugstinās par virsniekiem un viņi varēs doties uz Kurzemes kauju laukiem.

Notikumu Vācijas frontē šo kursu darbību pārtrauca un jau janvāņa sākumā kpt. Pomrēnu pārcēla uz kādu citu vienību. Pašus kursus, sākoties kaujām Pomerānijā, izformēja.

*

LATVIEŠU KAŅAVĪRU VISPĀRĒJĀ APRŪPE

KAŅAVĪRU UN VIŅU PIEDERĪGO APRŪPE

Par likumā noteiktās algas daļas izmaksu latviešu kaņavīriem rūpējās *Austrumzemes SS aizgādības virsnieks Rīgā* ar dienesta vietu Hamburgas ielā 27. Viņš tāpat rūpējās par pabalstu izmaksu kritušo piederīgiem.

Kārtības dien. bataljonu dibināšanas sākumā pēc agrāko Latviešu strēlnieku organizācijas komitejas parauga izveidoja *Latviešu brīvprātīgo organizācijas galveno komiteju,* kas darbojās Brīvības ielā 37/39. Šo komiteju vadīja Gustavs Celmiņš.

Jau 1943. gada aprīļa sākumā leģiona vadība aicināja pilsoņus nodot šai komitejai sainīšus nosūtīšanai uz fronti latviešu karavīriem.

1943. gada 29. martā Rīgas radiofōns, ar Latvijas vācu ģenerālkomisāra Dr. Drekslera atbalstu Rīgas operā sarīkoja divu stundu izvēles koncertu Latviešu leģiona labā. Latviešu tautas atsaucība bija necerēti liela un ziedojumu veidā koncertam ienāca RM 951.000.00; šo summu ģenerālkomisārs pasniedza Pašpārvaldes ģenerāldirektoram ģen. Oskaram Dankeram — kaņavīru palīdzības organizēšanai.

Tā paša gada 1. maijā ģenerāldirektors Dankers izdeva rīkojumu par *Latviešu kaņavīru palīdzības* nodibināšanu, tās darbību skaitot uzsāktu ar 29. martu.

Šī organizācija tad pārņēma Latviešu brīvprātīgo organizācijas galvenās komitejas darbu un uzņēmās gādību par latviešu kaņavīru un viņu ģimenes locekļu aprūpi, vācot sainīšu frontes vīriem, piesūtot kaņavīriem periodiskus izdevumus, izsniedzot trūcīgām ģimenēm apavus un apģērbus, izmaksājot pabalstus un daudz ko citu. Šīm vajadzībām vāca ziedojumu no ats. personām un organizācijām. Piemēram, 1943. gada Ziemassvētkos uz fronti vien nosūtīja 75.000 sainīšus ar pārtikas vielām, siltu apģērbu, veļu un tt.

Lielu vērību šim palīdzības darbam veltīja arī ģenerālinspektors ģen. Bangerskis. Viņam daudz sadarbības iznāca ar Latviešu

kaŗavīru palīdzību, kuŗas darbību ar insp. stābu kārtoja caur aizgādības — kultūras daļu (vēlāko aprūpes daļu).

LATVIEŠU BRĪVPRĀTĪGO ORGANIZĀCIJAS GALVENĀ KOMITEJA.

Priekšnieks Gustavs Celmiņš. Komitejā darbojās plkv. Krīpens, pltn. Lobe, pltn. Veiss, žurnalists A. Kundrāts, tautsaimnieks Ē. Andersons, vēlāk arī rakstnieks V. Lesiņš un citi.

Nodibinājās jau 1941. gada rudenī. Tā savā darbības laikā veica lielu aprūpes darbu — gan materiālās, gan nacionālās un morāles aprūpes laukā.

Šī komiteja likvidējās 1943. gada 1. maijā, kad visus savus pienākumus, līdzekļus un darbības plānus nodeva jaundibinātai Latviešu kaŗavīru palīdzībai. Tā sāka savu darbu uz daudz plašākas bazes.

Gustava Celmiņa darbs varēja izpausties tikai pirmajos darbības gados, jo vēlāk viņš krita nežēlastība pie vācu civīlās pārvaldes un vairs nebaudīja ne vācu iestāžu uzticību, ne atbalstu savam darbam. Bet sākuma funkcijas palīdzības darbā, kā to stāsta šīs grāmatas citās vietās, viņš ar saviem palīgiem veica sekmīgi.

Vienīgi Celmiņa vadītai organizācijai neiznāca sadarboties ar Leģiona ģenerālinspekciju (tā radās tikai 1943. gada sākumā), totiesu visvairāk darba Latviešu brīvprātīgo organizācijas komitejai iznāca sadarbībā ar Latviešu kārtības dienesta bataljoniem un to vadību.

Gustava Celmiņa vadītā komitejā materiālo aprūpi vadīja Ēvalds Andersons, bet nacionālo — Aleksandrs Kundrāts. Viņš vadīja arī propagandas darbu.

Latviešu brīvprātīgo organizācijas galvenā komiteja par savu galveno uzdevumu uzskatīja nevien kaŗavīru aprūpi, bet arī tautas un kaŗavīru ideoloģiskās nostājas vadīšanu iepretim mūsu tautas lielākajam ienaidniekam — krievu komūnismam.

Latviešu pirmos kārtības dienesta bataljonus nosūtīja uz fronti diezgan lielā steigā, bet pirmie no tiem bija jau pietiekami apmācīti un lielas bažas neradīja, kaut daži no tiem, kā, piem., 19. un 21. btl. jau pašā sākumā nonāca frontes pirmajās līnijās. Noteikšanu par btl. izmantošanu, kā šīs grāmatas citās vietās minēts, uzņēmās ģen. Jekelns, par savu palīgu uzskatot ģen. Šrēderu. Ar pēdējo bija labākas attiecības nekā ar Jekelnu, un Šrēders arī bija mūsu vadošiem darbiniekiem vieglāki pieejams.

Btl. atrodoties frontē vai citos norīkojumos, tos nedrīkstēja apmeklēt latviešu amatpersonas, ģen. Dankeri ieskaitot, un tā kā tie bija izkaisīti pa dažādiem frontes sektoriem, tad ar tiem bija pārtrūkuši visi sakari. Bieži vien Rīgā nebija zināmi ne to uzdevumi, ne apstākļi, kādos btl. atradās, tāpat kādā veidā, cik apmierinoši notika to apgāde. Un tā sākumā vienīgie sakari bija kāds atvaļinājumā iebraucis virsnieks, instruktors vai kareivis, kuŗš apmeklēja Annas ielas stābu vai latviešu aprūpes organizācijas. Viņi arī zināja stāstīt, ka mūsu vienībām darbības iecirkņos daudz kā trūkst, kas sevišķi attiecās uz ziemas apģērba priekšmetiem negaidīti aukstajā 1941./1942. gada ziemā. Tā arī brīvprātīgo organizācijas komiteja bija pirmā, kas šos trūkumus centās novērst, sarūpējot gan siltu veļu, zeķes, cimdus, uztura vielas, smēķējamo un daudz ko citu. Šo mantu sagādē lielu uzņēmību parādīja zv. adv. Preisbergs. Viņš bija arī viens no pirmajiem civīlistiem, kas apciemoja Z fronti, aizvedot dzimtenē sagādātās dāvanas mūsu kaŗavīriem. Vēlāk izdevās fronti apciemot arī citiem un šie apciemojumi liecināja, ka mūsu kaŗavīriem kontakts ar dzimteni ir tikpat nepieciešams kā dienišķā maize. Šie apciemojumi nepatika vācu administrācijai (daudzi šādi braucieni notika bez tās ziņas), un frontē vērotais ātri izpaudās tautā, kas ne sevišķi glaimoja vācu bruņoto spēku vadībai. Tā arī par komitejas darbību sāka interesēties Latvijas SD komandieris SS-Stbaf. Lange.

Jau 1941. gada rudens pusē Berlīni apmeklēt izdevās LKOK Gustavam Celmiņam un nedaudz vēlāk, izmantojot starptautiski pazīstamā žurnalista Oresta Berlinga labvēlību, arī Aleksandram Kundrātam. Stājoties sakaros ar dažiem vācu vadības vīriem ministrijās un militārās iestādēs, nokārtoja resp. dabūja atļauju vairākiem latviešu kaŗavīru aprūpes pasākumiem, kas g.k. attiecās uz nacionālo aprūpi. Tika radīta iespēja iznākt latviešu frontes laikrakstam, iekārtot Rīgā kaŗavīru klubu, nodibināt frontes teātri, radio raidījumus tēvzemei un frontei un daudz ko citu.

Komiteja uzskatīja frontes teātri par vienu no nozīmīgākiem pasākumiem, jo kopā ar to rastos iespēja fronti resp. mūsu militārās vienības apciemot arī šī teātŗa pavadoņiem — avīžniekiem, aprūpes lietu kārtotājiem un citiem, kas šādā veidā lielā mērā pastiprinātu mūsu cīnītāju morālisko stāju un palīdzētu nokārtot daudzus aprūpes jautājumus, kuŗu uzdevumiem bija taču dibināta brīvprātīgo organizācijas galvenā komiteja. Visu šo jautājumu kārtošanu oficiālā ceļā palīdzēja ģen. Šrēders ar savu

stābu, kaut šad un tad iznāca arī mūsu komitejas ļaudīm zināmas cīņas par visu iecerēto vai ieplānoto.

Kad organizācijas komitejas darbu pārņēma Latviešu kaŗavīru palīdzība, tad tā jau bija ievadīta daudzos darbos. Uz LKP pārgāja arī visi organizācijas komitejas darbinieki. Starp tiem bija arī propagandas un nacionālās aprūpes vadītājs Aleksandrs Kundrāts, kas nodibināja un vadīja Frontes teātri no sākuma līdz beigām. Par šo un citiem LKP pasākumiem ir rakstīts šīs grāmatas citās vietās.

(Ģen. resp. brigafīrers Srēders [Schroeder] bija SS un policijas komandieris Latvijā, mums, latviešiem, samērā draudzīgs un sevi uzskatīja arī par latviešu kārtības dienesta bataljonu šefu.)

Atsevišķi būtu jāpiemin kaŗavīru kluba radīšana Rīgā. To iekārtoja bij. Esplanādes restorāna ēkā, klubam pievienojot puķu veikala telpas pirmā stāvā, kā arī otrā stāvā atrodošās foto studijas un bij. restorāna īpašnieka dzīvokli. Kluba valdi visu laiku vadīja pltn. Bulle, kaut valdes sastāvs mainījās. Otrā ēkas stāvā bija iekārtots virsnieku, bet pirmā stāvā kareivju klubs. Kluba pārvaldnieks sākumā bija bij. Armijas ekonomiskā veikala darbinieks Āboliņš. Viņš bija ļoti gādīgs un rūpīgs vīrs un klubā netrūka ne ēdienu (bez kuponiem), ne dzērienu. Atsaucību izrādīja dažādas firmas, piem. Bekona eksports ikdienas piegādāja cūku ribiņas. Klubā spēlēja arī orķestris, pa laikam tur uzstājās arī Frontes teātŗa mākslinieki.

Vēl atzīmējama radio pusstundu noorganizēšana Rīgas radiofōnā, kuŗu vadīja A. Liepiņš. Arī te uzstājās, vēlāk dibinātais, Frontes teātris ar saviem māksliniekiem.

Latviešu kaŗavīru organizācijas komitejas un vēlāk Kaŗavīru palīdzības veiktais darbs kaŗavīru un viņu piederīgo materiālās aprūpes laukā nav mērojams naudas vienībās. Ēvalda Andersona lietprātīgā vadībā Palīdzības nodaļa veica milzu darbu. Tā rūpējās par frontes kaŗavīru papildus apgādi, tā rūpējās par ievainotiem kaŗavīriem slimnīcās. Aprūpes daļas talcinieces uzmeklēja kritušo kaŗavīru piederīgos un gādāja par materiālo atbalstu gadījumos, kur tāds bija nepieciešams. Ikviens atvaļinājumā iebraukušais kaŗavīrs Palīdzības daļā varēja saņemt ,,atvaļinājuma kukuli'' — cigaretes un zīmi papildus atspirdzinājumu saņemšanai Kaŗavīru klubā. Jāpiemin, ka viens no pirmiem Komitejas veiktiem darbiem karavīru aprūpes laukā bija ģen. Dankera piesūtītās vēstules lūguma izpildīšana. Šajā vēstulē ģen. Dankers lūdza gādāt, lai darbā tiktu izvietotas noslepkavoto un aizvesto latviešu kaŗavīru sievas un citi ģimenes locekļi. Komiteja šo ģenerāļa uzdevumu arī simtprocentīgi izpildīja.

Tautas ziedotās mantas saviem karavīriem varētu uzskatīt par mīlestības apliecinājuma straumi. Aprūpes daļa, koordinājot tautas devuma izdalīšanu, savu darbu veica, paturot vērā, lai neviens netiktu aizmirsts un lai nevienam netiktu nodarīta pārestība.

LATVIEŠU KARAVĪRU PALĪDZĪBA

Lai gan valsts un pārvalžu aparāts juridiski bija nokārtojis latviešu karavīru piederīgo aizsardzību un apgādi 2. pasaules kara laikā, tomēr bija vēlama plašāka latviešu sabiedrības iesaistīšana karavīru un viņu piederīgo māksimālā atbalstīšanā, ko nepielūdzami prasīja totālā kara ievirze. Šinī nolūkā 1943. gada 1. maijā nodibināja organizāciju ,,Latviešu karavīru palīdzība'', kas ar to pārņēma bijušās Latviešu brīvprātīgo organizācijas komitejas funkcijas, lai to turpinātu paplašinātā mērogā.

Latviešu karavīru palīdzībai bija juridiskas personas tiesības un tā darbojās Latvijas ģenerālkomisāra protektorātā, aptverot Latviju un arī katru vietu, kur atradās latviešu karavīri cīņā pret boļševismu. Karavīru palīdzības mērķis bija savu iespēju robežās sniegt visāda veida gan materiālu, gan kultūrālu atbalstu visiem latviešu karavīriem un viņu piederīgiem, kā arī ciešu saišu nodibināšana starp fronti un tēvzemi. Organizācijas sniegtā aizgādība un atbalsts bija brīvprātīgs tautas ziedojums, kas neaizstāja un nemazināja valsts pienākumu rūpēties par karavīriem un viņu piederīgiem saskaņā ar pastāvošiem noteikumiem.

Karavīru palīdzībai bija sevišķs goda prezidijs, kurā iegāja iekšlietu ģenerāldirektors ģen. Dankers, Latviešu leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis, 15. div. komandieris ģen. grāfs von Piklers-Burghaus un Latvijas drošības apgabala komandants ģen.-maj. Volfsbergers. Karavīru palīdzības priekšnieks bija B. Pavasars, kas reizē bija arī Tautas palīdzības priekšnieks. Tekošo darbu vadīja ģenerālsekretārs Ē. Andersons. Priekšnieka vietnieki bija ģen. J. Lavenieks un zv. adv. Preisbergs.

Tiešo darbu uz vietām — apriņķos, pilsētās un pagastos veica priekšnieka ieceltie pilnvarotie, kas savu uzdevumu sekmīgai izpildīšanai varēja pieaicināt līdzstrādniekus no vietējo sabiedrisko darbinieku vidus. Tā kā kara apstākļos katrs darbs bija veicams ievērojot vislielāko taupību darba roku un materiālo līdzekļu izlietošanā, tad arī Karavīru palīdzība izlietoja jau pastāvošo aparātu, kāds uz vietām bija Tautas palīdzībai. Apriņķos un pagastos Karavīru palīdzības pilnvarotie bija vietējie Tautas

palīdzības priekšnieki. Tie arī kārtoja visas organizātoriskās, aizgādības un kultūrālās funkcijas laukos uz vietām, svarīgākajos jautājumos sazinoties ar organizācijas centru Rīgā. Kaŗavīru palīdzības pilnvarotie uz vietām sniedza arī paskaidrojumus kaŗavīru piederīgiem dažādos jautājumos, kā arī norādīja iestādes vai personas, kur viņi varētu radušās neskaidrības noskaidrot.

Kaŗavīru palīdzības darbu organizācijas centrālajā pārvaldē Rīgā, Ādolfa Hitlera (Brīvības) ielā 37/39, veica 4 daļās:

— aizgādības daļu vadīja priekšnieks O. Krūmiņš;
— organizācijas — V. Čika;
— kultūras — V. Lesiņš;
— administrātīvo — saimniecisko — A. Mucinieks.

Vissvarīgākā bija aizgādības daļa, kas veica tiešo aizgādības darbu resp. sniedza materiālo atbalstu kaŗavīriem un viņu piederīgiem, kārtojot pabalstu un aizdevumu piešķiršanu. Par sevišķi svarīgu uzdevumu Kaŗavīru palīdzība uzskatīja rūpes par kritušo vai mirušo kaŗavīru bērniem un daudzbērnu kaŗavīru ģimenēm, kādā sakarībā radīja sabiedrisko krusttēvu institūtu, kas neilgā laikā sevi pilnam attaisnoja un radīja plašu atbalstu pie atsevišķām personām, kā arī iestādēm un uzņēmumiem.

Aizgādības daļas uzdevumos ietilpa arī — taisnīgi sadalīt daudzās un dažādās veltes, kas bija domātas mūsu kaŗavīriem frontē, lai tās saņemtu kā leģionārs un aizsardzības vienības kaŗavīrs, tā arī armijas izpalīgs, neaizmirstot arī ievainotos cīnītājus. Kaŗavīru palīdzībā dažu dienu ieradās 10 — 12 delegācijas, kuŗas atveda prāvus ziedojumus slimnīcām vai frontei. Pie aizgādības daļas pastāvēja talciniešu institūts, kur latviešu sievietes brīvprātīgi veica ziedojumu sadalīšanas vai pārstrādāšanas praktisko darbu un ik nedēļas apmeklēja ievainotos kaŗavīrus slimnīcās, apdāvinot viņus ar veltēm, grāmatām un tamlīdzīgi.

Aizgādības daļa kārtoja arī to kaŗavīru novietošanu atsevišķās lauku saimniecībās, kaŗavīru sanatorijās un atpūtas namos, kuŗiem bija nepieciešama atpūta veselības uzlabošanai, kā arī rūpējās par kaŗa invalidiem, sagādājot viņu spēkiem piemērotu nodarbošanos un vajadzības gadījumos dodot iespēju speciālās darbnīcās iemācīties jaunus arodus. Tāpat aizgādības daļa centās palīdzēt visu to kaŗavīru piederīgiem, kas bija nokļuvuši grūtībās bez pašu vainas. Pie aizgādības daļas pastāvēja vēl arī padomdošanas birojs, kur kompetentas personas paskaidroja kaŗavīru piederīgiem sasāpējušus jautājumus.

Šis plašais un vispusīgais darbs prasīja daudz līdzekļu, un tā kā Kaŗavīru palīdzības ienākumi galvenokārt sastādījās no labprā-

tīgiem ziedojumiem, tad Kaŗavīru palīdzības organizācijas daļa organizēja naudas un mantu vākšanas akcijas un dažādus sarīkojumus gan labdarīgu koncertu un izrāžu, gan arī loteriju u.c. veidā, kur latviešu tautai bija iespēja parādīt atsaucību frontes cīnītājiem.

Organizācijas daļas kompetencē bez līdzekļu sagādes ietilpa arī Kaŗavīru Palīdzības vispārējā organizācija, biedru institūts, mantu un materiālu ziedojumu nokārtošana un inspekcijas, pie kam biedru uzņemšanu pagastos un pilsētās līdzīgi citām funkcijām kārtoja Kaŗavīru palīdzības pilnvarotie uz vietām.

Arī kultūras daļas uzdevumi bija plaši un daudzpusīgi, un tā kalpoja galvenokārt tikai pašiem kaŗavīriem. Kultūras daļai piekrita viens no svarīgākiem uzdevumiem — uzturēt dzīvas kaŗavīrus garīgās saites ar tēvzemi. Šim nolūkam noorganizēja kaŗavīru radio pusstundas, kas piecas reizes nedēļā deva iespēju dzirdēt balsis un skaņas no dzimtenes (vad. Leons Liepiņš). Tāpat noorganizēja vairākus frontes teātŗa ansambļus, kas apmeklēja daudzas mūsu cīnītāju vienības kā frontē, tā arī tuvākajā aizmugurē, lai iepriecinātu latviešu kaŗavīrus un cittautu cīņas biedrus ar mākslinieciski vērtīgiem priekšnesumiem. Bez tam atsevišķas mākslinieku grupas apmeklēja ievainotos kaŗavīrus slimnīcās, lai kaut uz brīdi ļautu viņiem aizmirst kauju laukos sistās brūces.

Kultūras daļa organizēja arī laikrakstu, žurnālu, grāmatu, spēļu, radio aparātu un mūzikas instrumentu apgādāšanu un nosūtīšanu, kā arī kārtoja operas, teātŗu un citu biļešu sagādi un sadali kaŗavīriem.

Rīgas operā notika izrādes speciāli kaŗavīriem, sevišķi ievainotiem. Leģiona maršu sacensībā no 22 iesniegtiem darbiem godalgoja četrus: Voldemāra Stiebriņa ,,Sveikšanas maršs'', Jāņa Zvaigznes, Ernesta Kuškēvica un Valdemāra Nadziņa darbus. Žūrijas komisijā bija: Jānis Mediņš, prof. A. Ābele, H. Pavasars un Ā. Skulte.

1943. gada 25. oktōbrī Kaŗavīru palīdzība rīkoja savu pirmo koncertu ,,Tēvzemei un frontei''. Latviešu kaŗavīru kultūrālām vajadzībām koncerts deva RM 12.000, — atlikumu. Koncerta izpildītāji bija: M. Brechmane-Štengele, A. Vāne, V. Briede, L. Garūta, A. Kaktiņš, M. Vētra, V. Stots, O. Ilziņš, A. Žilinskis, dir. T. Kalniņš ar kori.

Gleznotājs Niklavs Strunke par kādu leģiona pulka izlūku vadu bija uzņēmies krusttēva pienākumus kultūras lietās, rūpēdamies, lai tam netrūktu garīgās veldzes — grāmatas un gleznas bunkuru izdaiļošanai.

Krustmātes pienākumus par 15. div. izl. (fizilieņu) btl. bija savukārt uzņēmusēs operdziedātāja Ludmila Sepe.

1944. gada pavasarī, Rīgas Jūrmalā — Priedainē sāka iekārtot Latv. Kaņavīru palīdzības sanatoriju kaņavīriem. Dažus invalidus jau uzņēma, bet oficiāli sanatoriju vairs nepaspēja atklāt.

Latviešu kaņavīru palīdzības darbs bija stingri reglamentēts. Tās darbība bija izteikta statūtos un norādījumos par LKP darbību un pilnvaroto pienākumiem. (Sk. pielikumu)

Kā šie pielikumi rāda, tad LKP darbība bija ļoti rūpīgi un sīki reglamentēta.

Vēl jāpiezīmē, ka 1944. gada sākumā, Ēvalda Andersona aicināts, juriskonsulta pienākumus pie LKP uzņēmās mag. iur. Konstantins Ozoliņš, kuŗa uzdevums bija sniegt tiesisku palīdzību latviešu kaņavīriem un viņu piederīgiem.

Kad 1944. gada rudenī LKP atstāja Latviju un pārcēlās uz Vāciju, K. Ozoliņu atstāja par LKP vadītāju Kurzemē. Šos pienākumus viņš pildīja līdz 1945. gada 8. maijam, kad kapitulācijas dienā viņām izdevās atstāt Liepāju. K. Ozoliņa darbība tajā laikā Kurzemē bija ļoti ierobežota, bet kaņavīri un viņu piederīgie izjuta LKP palīdzīgo roku daudzo sasāpējušos jautājumu kārtošanā, it sevišķi kas attiecās uz evakuācijas lietām.

Diezgan izšķīrēja nozīme tomēr bija kaņavīru un viņu piederīgo sajūtai, ka LKP darbs, kaut pārvietots uz Vāciju, vēl arvienu turpinas un ir kāds cilvēks vai iestāde, pie kā meklēt palīdzību.

LATVIEŠU KAŅAVĪRU PALĪDZĪBAS DARBĪBA KURZEMES CIETOKSNĪ

1944. g. rudenī nolēma pārcelt LKP uz Vāciju. Darbības turpināšana Latvijā likās neiespējama.

Rīgas evakuācijai sākoties, LKP noliktavās vēl atradās samērā daudz mantu. Daļu no tām nodeva 19. divīzijai, bet pārējās nosūtīja uz Vāciju 15. divīzijas vajadzībām. (Ceļā, pie Mellužiem, vienu vagonu, galvenā kārtā ar papirosiem izlaupīja ,,Standarte Kurt Eggert'' kaņa ziņotāji sava priekšnieka Gesslinga vadībā. Vilis Lesiņš, kas šo transportu pavadīja, bija varējis paglābt tikai pāris tūkstošu papirosu un vienu radio aparātu.)

LPK darbinieki varēja paši izšķirties, vai nu palikt Rīgā, vai braukt uz Vāciju. Palicēju nebija daudz. Daži pieteicās par pavadoņiem mantu transportam. Citi brauca kopā ar savām ģimenēm. Kā pēdējie Rīgu 6. oktōbrī atstāja Ēv. Andersons ar saviem tuvākajiem palīgiem V. Vuškalnu un O. Krūmiņu, un vēl

pāris citiem, trīs auto mašīnās. Šai grupai pievienojās arī LKP juridiskā biroja vadītājs zv. adv. K. Ozoliņš. (Viņa darbība bija izbeigusies jau agrāk, kad apstājās tiesu u.c. civīlo iestāžu darbība Rīgā, bet mēģinājums aizbraukt kopā ar savu ģimeni K. Ozoliņam nebija izdevies — attiecīgās iestādes bija liegušas vajadzīgo atļauju. Pēc tam K. Ozoliņam bija paredzēti LKP administrātīvi saimnieciskās daļas vadītāja pienākumi, bet faktiski viņš vairs nepaspēja tos uzņemties.)

Ēv. Andersons ar savu grupu nonāca Liepājā 9. oktōbŗa vakarā. Otrā dienā braucienu turpināja, bet pēc pārnakšņošanas, vēl Latvijā, 11. oktōbrī nācās atgriezties Liepājā, jo zemes ceļš uz Vāciju jau bija nogriezts. Atlika tikai jūŗas transports. Tā nokārtošana prasīja dažas dienas, un šinī laikā pieņēma jaunu lēmumu attiecībā uz turpmāko darbību, proti — K. Ozoliņu atstāt Liepājā par LKP pilnvaroto vēl brīvajā Kurzemes apgabalā.

Par LKP darbību Kurzemes cietoksnī zv. adv. K. Ozoliņš atceras sekojošo:

Uzdevumu palikt Kurzemē saņēmu no Ēv. Andersona 1944. g. oktōbŗa vidū, kad viņš kopā ar vēl dažiem citiem LKP darbiniekiem ar kuģi aizbrauca no Liepājas uz Vāciju.

Šo uzdevumu, cik man zināms, deva saziņā ar ģenerālinspektoru. Man vajadzēja palikt Liepājā, kamēr tur uzturas ģenerālinspektora stābs.

Savam uzdevumam es nebiju labprātīgi pieteicies. Pie LKP biju darbojies neilgu laiku, un man nevarēja būt tās darba pieredzes, kādu bija guvuši pārējie, kas LKP darbojās kopš tās dibināšanas. Bet es gan biju tas, kas ierosināja, ka kādam Liepājā jāpaliek. Domāju, ka tieši šinī sakarībā izvēle krita uz mani.

Darbības uzdevumi un līdzekļi..

Manos pienākumos ietilpa pārzināt pabalstu izmaksu kaŗavīru piederīgiem, bet es biju arī pilnvarots kārtot visas citas LKP lietas, atbilstoši apstākļiem un vajadzībai.

No LKP darbiniekiem manā rīcībā palika vienīgi darbvede Anna Freimane, ko jau Rīgā Ēv. Andersons bija norīkojis pie ģenerālinspektora stāba, lai turpinātu pabalstu izmaksu. Arī mana darba vieta bija pie ģenerālinspektora stāba. Tikai 1945. g. martā pārcēlāmies uz Tautas palīdzības telpām.

No LKP līdzekļiem manā rīcībā Ēv. Andersons atstāja vienīgi naudas summu, kas uz Ēv. Andersona aizbraukšanas dienu skaitījās Gemeinschaftsbank Ostland LKP tekošā rēķinā nr. 5040. Summa pārsniedza vienu miljonu marku, kas bija atlikums no agrākiem LKP naudas līdzekļiem, pēc tam kad LKP priekšsēdis *iespējamo* daudzumu bija pārvedis uz kādu banku Vācijā, lai

savukārt tur varētu turpināt pabalstu izmaksu kaŗavīru piederīgiem.

Nekādas mantas manā rīcībā nepalika, ja neskaita vienu vieglo auto mašīnu, kas nebija lietošanas kārtībā. (Saziņā ar Ēv. Andersonu es šo mašīnu nodevu ģenerālinspektora stābam, tur to laboja, bet nesekmīgi. To varēja izmantot tikai vienam braucienam.)

Tāpat man neatstāja nekādus LKP darbvedības vai c. dokumentus, atskaitot vienīgi kases grāmatu tekošo naudas apgrozījumu ierakstiem.

Tā varēja secināt, ka manu uzdevumu Ēv. Andersons uzskatīja par īslaicīgu. Viņš pieņēma, ka ģenerālinspektora stābs evakuēsies vēlākais dažu nedēļu laikā. Patiesībā šī evakuācija toreiz jau bija sākusies. Bet fronte nostabilizējās, ģenerālinspektora stābs palika Liepājā un arī LKP nācās darboties Kurzemē līdz pat kapitulācijas dienai.

Ēv. Andersona aizbraukšanas laikā Latvijā bija faktiski izbeigta ne tikai LKP centra darbība, atskaitot naudas pabalstu izmaksu pie ģenerālinspektora stāba, ko veica A. Freimaņa kundze, bet arī visu LKP pilnvaroto darbība. To konstatēju, apbraukājot 1944. g. oktōbŗa beigās un novembŗa sākumā visus Kurzemes apriņķus.

Tanī pat laikā, bēgļu straumēm plūstot, ļoti daudzi, un pirmām kārtām kaŗavīru piederīgie, bija nokļuvuši grūtos apstākļos. Kaŗavīru piederīgie īpaši tamdēļ, ka tie vairs nesaņēma ģimenes piemaksu vai algas daļu. Atstājot savu dzīves vietu un dodoties bēgļu gaitās, pārtrūka kontakts ar iestādi, kas kārtoja izmaksas. Kaŗavīru palīdzības Rīgā publicētā informācija šo sakaru atjaunošanai pēc Rīgas krišanas vairs nederēja. Cita starpā, lielākā bēgļu straume plūda cauri Liepājai, bet tieši tur SS ieroču aizgādības virsnieks, kam piekrita izmaksāt ģimenes piemaksas, jau oktōbŗa sākumā bija steigā evakuējies.

Palīdzība bija vajadzīga arī kaŗavīriem. Atkāpjoties viņi bija zaudējuši gandrīz visas savas mantas, un, aukstam laikam iestājoties, smagi izjuta zeķu, cimdu un siltas veļas trūkumu.

Kaŗavīru palīdzības darbs bija nepieciešams, tas bija jāatjauno, bet tas bija jādara atbildstoši apstākļiem.

Administrācija

Tādos apstākļos, kādi pastāvēja Liepājā un pārējā Kurzemē 1944. g. rudenī, man nebija iespējams, un es to arī ne uzskatīju par pareizu, atjaunot LKP centrālizētu darbību. Tam arī trūka telpu, personāla un pasta un telefōna satiksmes. Centrālizēta darbība arī neatbilstu tam faktiskam evakuācijas stāvoklim, kādā tobrīd atradās visa Kurzeme. Beidzot šis palīdzības darbs bija tik

ierobežots, ka tas vispār bija veicams tikai uz vietām, rīkojoties pēc vietējiem apstākļiem un acumirklīgās situācijas. Tamdēļ es atzinu par pareizu censties atjaunot LKP *pilnvaroto* darbību, vispirms pilsētās un apriņķos, un pēc tam pagastos. Zināmā mērā to panācu jau oktōbŗa un novembŗa mēnešos, apmeklējot Ventspili, Talsus, Kuldīgu, Aizputi, Saldu, kur vietējiem LKP pilnvarotiem resp. apriņķu un pilsētu vecākiem devu norādījumus atjaunot un turpināt darbību. Vajadzības gadījumos izsniedzu naudas avansus. Apriņķu pilnvarotiem bija pienākums savukārt rūpēties par darbības atjaunošanu pagastos.

Ievērojot sazināšanās grūtības, kas vispār spieda pāriet uz decentrālizētu darbības veidu, es atļāvu apriņķu un pilsētu pilnvarotiem paturēt viņu iegūtos līdzekļus savā rīcībā, reizē ar to uzliekot pienākumu, līdztekus mēneša darbības pārskatam, sniegt norēķinu par ienākumiem un izdevumiem.

Lai pilnvaroto darbību padarītu efektīvāku, ieteicu LKP lietu kārtošanai pieņemt īpašu darbinieku. Tas tika izdarīts Kuldīgas un Ventspils apriņķos un ar labiem panākumiem.

Kas attiecas uz pilnvaroto personālo sastāvu, tad agrākie Liepājas, Aizputes un Tukuma apr. pilnvarotie — šo apriņķu vecākie bija savus amatus atstājuši un viņu vietā nācās nozīmēt citus. Cita starpā, Tukuma apriņķī pilnvarotā pienākumus pildīja apr. pol. priekšnieks. Liepajas pilsētā pilnvarotā darbība faktiski netika atjaunota, ievērojot Ēv. Andersona norādījumus, ka pabalstu izmaksa, kas sākumā bija vienīgais darbības veids, izdarāma vienā vietā — pie ģenerālinspektora stāba.

Darba uzraudzībai, lai no jauna atsāktais darbs neapstātos, es vairākkārt apbraukāju pilnvarotos, kas pie tā laika satiksmes apstākļiem nebija viegli izdarāms.

,,Centrā'' bez manis un A. Freimaņa kundzes kopš oktōbŗa mēneša vēl strādāja par vecāko kancl. ierēdni Mirdza Brīvkalna jaunkundze.

Darbības veidi.

Galvenais, un sākumā vienīgais darbības veids bija pabalstu izmaksa kaŗavīru piederīgiem. Pabalstus izmaksājām saskaņā ar Instrukciju par pabalstiem un aizdevumiem kaŗavīriem un kaŗavīru apgādājamiem piederīgiem. Diemžēl, pabalsta apmērs gandrīz nevienā gadījumā nesniedzās līdz faktiskai vajadzībai atbilstošam apmēram, bet mums bija jārēķinās ar Ēv. Andersona norādījumu rīkoties taupīgi. To varēja saprast, jo nekādi jauni ienākumi nebija paredzami, bet vajadzība pēc palīdzības varēja tikai pieaugt. Vienā ziņā tomēr nācās no instrukcijas atkāpties: attiecībā uz pabalsta pieprasītāja leģitimāciju un pierādījumiem

par pabalsta nepieciešamību. Ja nebija pamata apšaubīt, ka bēgļu gaitās dokumenti pazuduši, tad pabalstu izmaksājām vienīgi uz ticamības pamata, bez pierādījumiem. Arī apriņķu pilnvarotiem biju devis norādījumus pie pabalstu izmaksas izvairīties no katras apstākļiem neatbilstošas formālitātes.

Oktōbrī un novembrī Liepājā pabalstu pieprasītāji nāca katru dienu, un dienā izmaksu kopsumma parasti pārsniedza 3000 markas. Līdz gada beigām bija izmaksāts vairāk par 100.000 markām.

Decembŗa vidū Liepājā atgriezās SS ieroču aizgādības virsnieks un atjaunoja kārtējās izmaksas. Līdz ar to samazinājās, vismaz Liepājā, pabalstu pieprasītāju skaits.

Ievērojot to, ka pirmos mēnešos LKP faktiski bija atvietojusi aizgādības virsnieku, maksājot pabalstus sakarā ar nesaņemtām kārtējām izmaksām, aizgādības virsnieks piekrita atmaksāt visu, ko LKP bija izmaksājusi. Tā kā Liepājā LKP naudas līdzekļu netrūka, tad vienojos, ka aizgādības virsnieks attiecīgo summu pārvedīs LKP Vācijā.

Mītnes bēgļiem.

Cauri Liepājai un Ventspilij 1944. g. oktōbrī — decembrī plūda nepārtraukta bēgļu straume. Liepājā ģenerālinspektora stābs turpināja jau Rīgā ievadīto karavīru piederīgo — bēgļu transportu organizēšanu — reģistrējot tos, kas vēlas braukt, izgādājot braukšanas atļaujas un norīkojot transporta pavadoņus. Bet Liepājā jau tūliņ izrādījās par nepieciešamu gādāt arī par šo bēgļu novietošanu, gaidot uz kuģi. Saziņā ar ģenerālinspektora stābu šo mītni ierīkoja jau oktōbŗa beigās bij. Liepājas valsts zīdaiņu namā, Apšu ielā 3-a. Mītnes pārzinis visu laiku bija ģenerālinspektora ieceltais komandants, vltn. Sarma, kas saimnieciskā ziņā bija pakļauts Karavīru palīdzībai. Pateicoties vltn. Sarmas enerģiskai rīcībai, šī mītne bija vislabākā no tām, kādas man izdevība redzēt. Bēgļiem bija ne tikai kur pārgulēt, bet viņi saņēma arī uzturu. Lai apgādātu bērnus ar svaigu pienu, bija iegādātas pāris govju. Bēgļu rīcībā bija labas mazgāšanās telpas ar karstu dušu, kam bija liela nozīme, jo bēgļi parasti bija vairākas nedēļas pavadījuši ceļā. Bija ambulance, kur pastāvīgi dežūrēja feldšeris un katru dienu pieņēma ārsts (ltn. Šteins). Vēlāk ierīkoja arī zobārstniecības kabinētu, kur darbojās ārste zobu slimībās Graudiņa. (Par to, kā ar vāciešiem bija jācīnās, lai Graudiņu pieņemtu darbā, sk. Aleksandra Lasmaņa grāmatā Cerības un vilšanās, lpp. 209 — 210.) Netrūka arī grāmatu. Laiku pa laikam notika dievkalpojumi un kādas reizes arī mākslinieciski priekšnesumi. Visiem bēgļiem, kas vēlējās braukt tālāk uz Vāciju,

komandants pats apgādāja vajadzīgās atļaujas un tāpat gādāja par transportu līdz kuģim un mantu uzlādēšanu uz kuģa. Katrs aizbraucējs saņēma uzturu dažām dienām.

Pēc tā paša parauga šādu mītni kaļavīru piederīgiem apm. tanī pat laikā ierīkoja Ventspilī, Atbrīvošanas ielā 8, agr. bērnu dārza telpās. Par šīs mītnes pārzini ģenerālinspektors iecēla ltn. Būdu. Telpas nebija tik labas kā Liepājā, bet, pateicoties pārziņa saprātīgai un enerģiskai rīcībai, arī šī mītne darbojās apmierinoši. Piemērotas virtuves trūkuma dēļ mītnē nebija iespējams gatavot ēdienu. Iemītnieki to saņēma Tautas palīdzības mītnē. Ārsta palīdzība tika sniegta uz vietas. Ventspilī sevišķi nozīmīga bija mītnes pārziņa palīdzība pie tālākā transporta sagādāšanas. Kuģi Ventspils ostā ienāca daudz mazāk nekā Liepājā, un tie uzņēma stipri ierobežotu bēgļu daudzumu. Kad oktōbŗa beigās kopā ar ltn. Būdu ieradāmies Ventspilī, tad konstatējām, ka daudzas kaļavīru ģimenes jau nedēļām ilgi gaida uz kuģa transportu. Ltn. Būda drīz vien panāca, ka kaļavīru piederīgiem gaidīšanas laiks samazinājās, tie parasti tika ar pirmo kuģi. Vajadzīgos naudas līdzekļus, tāpat citu materiālo palīdzību mītnes pārzinis saņēma no LKP resp. Ventspils apriņķa pilnvarotā.

1945. g. janvārī Kurzemes evakuāciju pārtrauca. Attiecībā uz kaļavīru ģimenēm izdevās panākt izņēmumu, un kas vien vēlējās varēja aizbraukt vēl februārī un pat martā. Sakarā ar to augstāk minētās mītnes pastāvēja vēl 1945. g. Mītni Ventspilī likvidēja marta mēnesī, bet mītne Liepājā pastāvēja līdz pat kapitulācijai.

Šeit vēl jāmin tas traģiskais stāvoklis, kāds bēgļu evakuācijā radās sakarā ar vācu iestāžu rīkojumu bēgļu transporta kuģus novirzīt uz Austrumprūsiju, lai tur bēgļus izmantotu nocietinājuma rakšanas darbos. Es, protams, atzinu par pareizu pievienoties Evakuācijas stāba priekšnieka vācu iestādēm iesniegtajam protestam. Ja šim protestam vispār nebija panākumu, tad tomēr attiecībā uz kaļavīru piederīgiem panācām izņēmumu un man nav zināms neviens gadījums, kad kādi kaļavīru piederīgie būtu izcelti Pilavā (Pilau) vai kādā citā Austrumprūsijas ostā.

Kas attiecas uz mītnēm pārējos centros, piem. Kuldīgā, Talsos, Saldū, tad tur tādas īpaši kaļavīru piederīgiem nebija ierīkotas, jo nebija priekšnoteikumu, kādi vajadzības ziņā bija Liepājā un Ventspilī. Tomēr visur mudināju LKP pilnvarotos, kas kā Tautas palīdzības vadītāji pārzināja vispārējās bēgļu mītnes, sniegt iespēju robežās kaļavīru piederīgiem to īpašo palīdzību, uz kādu viņiem bija tiesības. Kā vienu tipisku gadījumu bēgļu aprūpē varētu minēt Saldus. Biju tur 1944. g. vēlā rudenī. Fronte bija tuvu. Pirms dažām dienām pilsēta bija piedzīvojusi ienaidnieka

uzlidojumu, kas bija prasījis arī civīliedzīvotāju upuŗus. Vietējie darbinieki gandrīz visi bija aizbraukuši. Pilsētas lietas bija uzņēmies kārtot kāds ,,aizķēries'' caurbraucējs, kādas citas pašvaldības darbinieks. Veselības punktu vadīja tāpat viena žēlsirdīgā māsa — caurbraucēja. Aptiekā nebija neviena — aptiekas pārzinis bija pazudis uzlidojuma naktī. Bet mācītājs Vanags nebija savu vietu atstājis. Viņš bija arī uzņēmies Tautas palīdzības darbu, kopā ar savu kundzi un dēlu. Bēgļiem, kuŗu gan nebija daudz, bija siltas telpas un turpat vārījās silts ēdiens. Tā bija ļoti pieticīga, improvizēta palīdzība, bet pie tiem apstākļiem nekas vairāk nebija iespējams, arī kaŗavīru piederīgo labā neko vairāk nevarēja darīt.

Pie kaŗavīru piederīgo aprūpes vēl jāmin, ka 1945. g. 1. maijā bija panākta vienošanās starp Latvijas slimo apdrošināšanas iestādi kā slimo apdrošināšanas nesēju no vienas puses, un ieroču SS aizgādības virsnieku un LKP kā apdrošinātājiem no otras puses, par latviešu kaŗavīru piederīgo apdrošināšanu slimības gadījumiem. Bet praktiskas nozīmes šim līgumam vairs nebija.

Kaŗavīru aprūpe.

Vismazāk bija iespējams darīt pašu kaŗavīru labā. Naudas pabalsti netika prasīti, un naudai vispār bija maza vērtība. Kaŗavīriem trūka cimdu, zeķu, siltas veļas. Par naudu šīs mantas nebija pērkamas. Tuvojās arī Ziemassvētki, kad kaŗavīri būtu jāiepriecina ar dāvanu sainīšiem. Iepriekšējos gados tie bagātīgi ieplūda Kaŗavīru palīdzībai nosūtīšanai uz fronti. Fronte tagad bija turpat tuvumā, bet iedzīvotāji, ko fronte vēl sargāja, paši bija nonākuši trūkumā. Likās neiespējami kautko no viņiem lūgt. Bet citas iespējas nebija, un LKP aicināja ziedot kā svētku dāvanu sainīšus resp. mantas sainīšiem, tā arī vēl īpaši adītās mantas — zeķes un cimdus. Pretēji tam, ko varēja sagaidīt, šai ziedojumu vākšanai bija samērā labi rezultāti. Par to, protams, jāpateicas ziedotāju atsaucībai un LKP apriņķu pilnvaroto pūlēm šīs akcijas izkārtošanai.

Noteiktu datu par ziedojumu vākšanas rezultātiem nav un arī nevar būt, jo saskaņā ar Ēv. Andersona direktīvu visi dokumenti un sarakste pēdējā brīdī bija jāiznīcina. Zināms pārskats tomēr atrodams Osvalda Freivalda grāmatā Kurzemes cietoksnis, 2. d., lpp. 94: ,,Sekmīgi darbojās arī Kaŗavīru palīdzība, kuŗu Kurzemes cietoksnī vadīja agr. apgabaltiesas priekšsēdētājs mag. iur. K. Ozoliņš. Tā sevišķi organizēja paciņu sūtīšanu latviešu kaŗavīriem slimnīcās un frontē. Ziemā Kuldīgas apr. vien K. P. savāca 1.299 sainīšu, 132 pāŗus zeķu, 193 pāŗus cimdu un 250 kg vilnas.

Tukuma apr. 1.930 sainīšus u.t.t. Uz Lieldienām Ventspils apr. savāca 800 sainīšus un 2500 olas. K. P. vadītājs K. Ozoliņš vairākkārt personīgi apmeklēja latviešu karavīrus frontes pirmās līnijās un izdalīja karavīriem iedzīvotāju saziedotās veltes." (O. Freivalds Kurzemes cietoksnī vadīja Tautas palīdzību. T. P. un K. P. darbinieki apriņķos un pagastos parasti bija vienas un tās pašas personas; tamdēļ par K. P. darbu ienāca ziņas arī O. Freivaldam kā T. P. vadītājam.)

Gadījuma pēc saglabājies Kuldīgas apriņķa pilnvarotā 1945. g. 15. marta ziņojums par darbību janvārī un februārī, un tas dod labu ieskatu, kā ziedojumu vākšana bijusi organizēta, kas bijuši ziedotāji un kādas mantas iegūtas. Vēl ir ziņas par vienu sūtījumu no Aizputes: 1.742 saiņi, 4.922 olas, 262 pāri zeķu, 176 pāri cimdu, 26 auti, 69 dvieļi un 2 palagi.

Daļa no ziedotām mantām pienāca Liepājā. Tās nogādāju uz fronti ar ģenerālinspektora stāba smago mašīnu. Vienā braucienā devos 23. decembrī, nezinādams, ka tieši tad sākusies 3. Kurzemes lielkauja. Otrs brauciens ar cimdu, zeķu u.c. kravu iekrita janvāra beigās, vienlaicīgi ar ģenerālinspektora ģen. Bangerska frontes apmeklējumu.

Lai veicinātu vietējo darbinieku darba interesi, es necēlu šebildumus, ka arī darbinieki paši tieši no apriņķiem nogādā mantas uz fronti.

Attiecībā uz mantu sadali es biju devis stingru norādījumu, ka mantas pienākas vienīgi karavīriem frontē un slimnīcās.

Ja salīdzina tagad puslīdz aplēšamo izdalīto mantu daudzumu ar to vajadzību, kādu ģenerālinspektors ģen. Bangerskis konstatējis frontes apmeklējumā 1944. g. 21. — 23. decembrī (sk. Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā, 5. d., lpp. 254), tad liekas, ka lielākais trūkums bija novērsts. Tomēr nevar noliegt, ka palīdzībai bija jānāk daudz agrāk. LKP Kuldīgas apr. pilnvarotais A. Jansons savā 15. 3. 45. ziņojumā LKP pilnvarotam Latvijā dod pārskatu par vilnas vākšanu latviešu frontes cīnītājiem, īpaši zeķu adīšanai.

1944. g. decembrī savākti 276,5 kg, 1945. g. janvārī — 158,50 kg. Vilna pārstrādāta dzijās Kuldīgas Tūka fabrikā un iegūts 219,4 kg dzijas. Pēc tam noorganizēta adīšanas talka, kurā piedalījušās 264 dalībnieces, no tām 123 skolnieces.

Noadītas un ziedotas janv./febr. mēnešos 1.443 pāri zeķu un 186 pāri cimdu. No tiem 1.290 pāru zeķu un 195 cimdu (ar iepr. krājumiem) nosūtīts uz fronti latviešu karavīriem.

No Saldus pilsētas bibliotēkas izvestas 2.782 grāmatas un
no Skrundas 1.409 grāmatas

Kopā 4.191 gr.

no kuŗām 2.226 nosūtītas uz fronti kaŗavīriem.

Bez tam ik mēnešus dažos pagastos LKP veica ziedojumu vākšanas akcijas latviešu kaŗavīriem. Tā, piem., 1945. g. februārī noorganizēta akcija Kuldīgas, Kūrmales, Turlavas, Lutriņu un Gaiķu pagastos, kur savākti simtiem dāvanu sainīši, dzija, segas, dvieļi, aitādas, pat tabaka, gaļa, tauki u.t.t.

Tāpat Kuldīgas LKP pilnvarotais organizējis ievainoto apmeklēšanu un apdāvināšanu Kuldīgas lazaretēs.

Kultūrālai aprūpei nebija nekādu iespēju, atskaitot varbūt vienīgi grāmatas. Tās sagādāja rūpes pašas par sevi. Vai nu evakuējot, vai arī vienkārši atbrīvojot telpas, dažas krātuves bija nonākušas zem klajas debess. Piem., tādas ziņas pienāca no Irlavas. Devu norādījumus apriņķu pilnvarotiem šādas grāmatas pārņemt un ar piemērotām apgādāt kaŗavīrus. Cita starpā, LKP daļeji sedza latviešu laikrakstu abonēšanas izdevumus kaŗaspēka vienībām.

Mākslinieku trupu apmeklējumus frontē neizdevās atjaunot. LKP frontes teātris bija evakuējies, kaut ko līdzīgu no jauna noorganizēt nebija iespējams. Bez tam, latviešu vienības gandrīz nepārtraukti atradās priekšējās līnijās. Vācu iestāžu vairāk kā atturīgās nostājas dēļ izpalika pat Liepājā iecerētie sarīkojumi. Parastā motīvācija, atļauju liedzot, bija: iespējams ienaidnieka uzlidojums. Vienu plašāku sarīkojumu Kaŗavīru palīdzībai tomēr izdevās īstenot. Tā bija ,,Raibu priekšnesumu pēcpusdiena'' 20. janvārī, operas telpās, P. Bernharda vadībā. Talsos, Ventspilī un Kuldīga LKP pilnvarotie tomēr sarīkoja vairākus koncertus, kas apmeklētājiem deva ļoti daudz viņu drūmā garastāvokļa pacelšanai, bet rīkotājiem ienākumus palīdzības darbam.

No Kuldīgas apr. pilnvarotā ziņojuma redzams, ka tur rēgulāri apmeklēti vietējās slimnīcās novietotie latviešu kaŗavīri. To pašu Liepājā veica LKP darbinieces A. Freimane un M. Brīvkalne, pieaicinot arī brīvprātīgās palīdzes. Bet arī pret šiem apmeklējumiem vācieši reizēm cēla iebildumus, it kā piesardzības nolūkā, baidoties no spiegošanas, lai gan tanī pat laikā lazaretes darbā bija iesaistīti krievu bēgļi un gūstekņi . . .

Latviešu kaŗavīru un tāpat latviešu sabiedrības kopējā vēlēšanās bija — kaut latviešiem pašiem būtu sava kaŗa slimnīca. No latviešu ārstu puses par to dedzīgi iestājās Dr. Morovskis. 1945. g. aprīlī bija panākta principiāla vienošanās starp LKP un ģenerālinspektora stābu par šādas lazaretes iekārtošanu Ventspilī

(sk. Aleksandrs Lasmanis, Cerības un vilšanās, 1963, lpp. 212). Kapitulācija pārvilka šim nodomam svītru.

Netieši, bet nepatīkami Kaŗavīru palīdzību skāra kureliešu lieta. Novembŗa beigās saņēmu vienu maisu ar drēbēm u.c. piederumiem. Kas to bija piegādājis, man palika nezināms. Teica — no vāciešiem. Atrastās mantas parasti tika nodotas Tautas palīdzībai, bet kādreiz arī Kaŗavīru palīdzībai. Šoreiz maisā bija kaŗavīru drēbes, citu starpā, viens Latvijas armijas virsnieka mētelis ar pulkveža zīmotnēm. Lai gan mana darba vieta bija ģenerālinspektora stābā un mans rakstāmgalds tanī pat istabā, kur stāba priekšniekam, par kureliešu drāmas traģisko noslēgumu uzzināju tikai vēlāk, kad arī aptvēru, ka mantas piederējušas 19. novembrī nošautajiem latviešu virsniekiem, minētais mētelis plkv. Liepiņam. Būtu to zinājis, es šīs Jūdāsa dāvanas nebūtu pieņēmis. Mētelis un vēl dažas citas mantas palika vienā mūsu skapī, ,,Kaŗa mūzejam'' — tā toreiz vēlējāmies. Konfiscēto kureliešu kasi — 17.000 markas, saņēmu ar ģenerālinspektora vietnieka plkv. A. Lasmaņa starpniecību (sk. viņa grāmatā Cerības un vilšanās, lpp. 191) un man nebija tiesības to noraidīt.

Juridiskā palīdzība

Tā kā tiesu iestādes Kurzemes cietoksnī tik pat kā nedarbojās, tad neradās arī vajadzība pēc juridiskas palīdzības. Tikai nedaudz gadījumos devu padomus. Bet savādā kārtā tieši ar juridisko palīdzību man nācās noslēgt savu darbību. Tas patiesībā bija kuriozs gadījums: 7. maija pēcpusdienā pie manis atnāca viens leģiona virsnieks un lūdza palīdzību laulības šķiršanas lietā. Pēc lietas apstākļu pārrunāšanas apsolīju uzrakstīt attiecīgu lūgumu. Otrā dienā Liepājā bija nolikta apgabaltiesas sēde (pirmā tāda Kurzemes cietoksņa laikā), kas deva iespēju lietu ievadīt. Bet mūsu sarunas laikā ienāca ģenerālinspektora stāba rakstvedis un paziņoja, ka otrā dienā Kurzemes fronte kapitulē. Bija skaidrs, ka nekāda tiesas sēde nenotiks. Bet mans klients nelikās to dzirdam un mierīgi jautāja, kad viņš varēs saņemt lūgumu. Teicu, otrā rītā desmitos. Un tiešām — viņš atnāca noteiktā laikā, saņēma glīti uzrakstītu lūgumu, pateicās un aizgāja. Kam viņš domāja lūgumu iesniegt, to nezinu, par to vairs nerunājām.

Noslēgums

Saskaņā ar pilnvarojumu, man Kurzemē bija jāpaliek, kamēr tur atradīsies ģenerālinspektora stābs, un man apsolīja, ka varēšu

aizbraukt kopā ar ģenerālinspektora stābu. Beigas iznāca citādas: ģenerālinspektora stābs neevakuējās un manu darbību izbeidza kapitulācija. Tomēr ģenerālinspektora vietnieks plkv. A. Lasmanis pēdējā dienā atnāca un informēja par aizbraukšanas iespēju (gan neko nesolot). Iespēja tiešām radās, kā man, tā arī maniem līdzstrādniekiem.

Nekādu vērtīgu mantu LKP Liepājā nebija arī darbības izbeigšanas brīdī. Nekāds pametums necēlās. Bet citādi tas bija ar naudas līdzekļiem. Pēc Gemeinschaftsbank Ostland 1945. g. 30./4. izdotā LKP konta Nr. 5040 izvilkuma LKP tekošā rēķinā skaitījās RM 1.153.143,63 un šī summa nebija mainījusies arī pēdējo dienu laikā. Tā tur palika. Kā jau sākumā teikts, Ēv. Andersons no LKP naudas summām bija pārvedis uz Vāciju tālākai darbībai visu, ko bija iespējams pārvest. Par atlikumu augšminētās bankas pilnvarotais Klarks pēdējā sarunā ar Ēv. Andersonu apliecināja, ka, bankai evakuējoties, naudu pārvedīs uz Vāciju saskaņā ar tam gadījumam paredzētiem noteikumiem. Bet arī banka nekad neevakuējās.

Noslēgumā atliek vēl konstatēt, ka LKP darba posms Kurzemes cietoksnī nebija paredzēts (to bija grūti paredzēt) un tamdēļ nebija arī izplānots. Kad bija jāķeras pie darba, tad trūka daudzkā, vispirms jau mantu reālai palīdzībai. Sniegtās palīdzības apmērs nesniedzās līdz vajadzības pakāpei. Par to, kas tika paveikts, jāpateicas Kurzemes iedzīvotāju devībai un LKP darbiniekiem apriņķos un pagastos.

Kad Latvijas evakuācijas gaitā 1944. gada rudenī Tautas palīdzības priekšnieks B. Pavasars aizbrauca uz Vāciju, par LKP priekšnieku iecēla Ēvaldu Andersonu. LKP, līdztekus uz Vāciju pārvesto slimo un ievainoto karavīru aprūpei, uzņēmās arī gādību par trūkumā nonākušiem civīliem bēgļiem.

LKP izdevās arī pārvest uz Vāciju gandrīz visas tai piederošās naudas summas un gandrīz visas tai saziedotās mantas. Vācijā LKP iekārtoja 2 nodaļas: Drezdenē un Šverīnā. Nelaimīgā kārtā Drezdenes nodaļas ļaudis un tās mantu krājumi gāja bojā gaisa uzlidojumā pilsētai 1945. gada naktī uz 14. februāri. Šverīnas nodaļu 1945. gada aprīļa beigās izdevās pārvietot uz Libeku, kur tā arī pēc pilsētas krišanas angļu rokās, turpināja sniegt palīdzību gūstā vai internēto nometnēs nokļuvušiem karavīriem un latviešu bēgļiem. Šo palīdzības darbu LKP veica līdz tam laikam, kad tās atlikušās vērtības savā pārziņā pārņēma jaundibinātā Latviešu centrālā komiteja.

Tajā laikā LKP skaitījās viena no bagātākām latviešu organizācijām, arī viņas darbs bija vērienīguma pilns.

Pirms LKP pārņēma Latviešu centrālā komiteja, to pārveidoja par Latviešu karavīru palīdzības pārvaldi, piemērojot LKP darbību trimdas vajadzībām. LKP pārvaldes darbs pēc tam noritēja LCK tiešā uzraudzībā un tiešā LCK sociālās nozares pakļautībā.

Jaunā pārvalde arī pārņēma visus LKP līdzekļus, tai brīdī naudā to bija RM 1.658.676.00 un materiālās vērtībās ap 56.000 grāmatu, dažādas preces, audumus, vilnas dziju, kamzoļus un tt. Naudas līdzekļus sākumā nevarēja izmantot, jo angļu okupācijas iestādes tos bija attiecīgās bankās bloķējušas.

LKP vadību vairākkārtēji pārkārtoja, vēlāk tā likvidējās pilnīgi.

*

LATVIEŠU KAŅAVĪRU PIEDERĪGO APGĀDE UN AIZGĀDĪBA

NOTEIKUMI PAR LEĢIONĀRU UN VIŅU PIEDERĪGO APGĀDI UN AIZGĀDĪBU.

Nacionālsociālistiskā Vācija armijā iesaukto kaņavīru, viņu ģimenes locekļu un piederīgo, kaņā cietušo un ievainoto, kā arī palicēju apgādi un aizgādību uzskatīja par vienu no saviem vissvarīgākajiem pienākumiem, kamēr vispārējais stāvoklis to atļāva. Visumā kaņavīri varēja būt droši, ka, viņiem upurējot frontē savu veselību un dzīvību, par viņiem pašiem un viņu sievām un bērniem tiks gādāts.

Apgādes, aizgādības un ģimenes pabalstu ziņā Latviešu leģiona un citu vienību piederīgie bija pilnīgi pielīdzināti armijas kaņavīriem un dažreiz apgāde bija pat labāka kā tiem.

Bez tam nodibināja un darbojās uz sevišķu Latvijas ģenerālkomisāra apstiprinātu statūtu pamata un viņa protektorātā ,,Latviešu kaņavīru palīdzība''.

Lielvācijas valsts kaņavīru apgādes un aizgādības pienākumu bija noteikusi ar sekojošiem likumiem:

1. Wehrmachtsfürsorge- und versorgungsgesetz;
2. Einsatzwehrmachtsfürsorge- und versorgungsgesetz;
3. Einsatz — Wehrmachtsgebührnisgesetz;
4. Einsatz — Familienunterhaltsverordnung;

Ieroču — SS apgādes un aizgādības pamata likums, kuņam pakļauti bija arī latviešu kaņavīri, bija 26. 8. 1938. gada izdotais ,,Wehrmachtsfürsorge- und versorgungsgesetz''.

Šis likums paredzēja, ka dienestam vairs nederīgos novietoja jaunā, viņiem piemērotā darbā, vajadzības gadījumā viņus speciāli šim darbam apmācot vai izdarot attiecīgus vingrinājumus. Viņiem bija paredzēta arī atalgojuma maksa apmācības un vingrināšanās laikā. Ja kāds zaudētās veselības dēļ nebija vairs spējīgs strādāt, tam likums paredzēja pilnu apgādi un iztiku.

Bez jau minētiem likumiem, bija vesela rinda pavēļu un dekrētu, ko bija izdevis SS-Reichsführer's, kuŗos bija paredzēta apgādes un aizgādības organizāciju uzbūve.

Blakus ,,Wehrmachtsfürsorge- und versorgungsgesetz'' 201. pastāvēja vēl sekojoši svarīgākie SS apgādes un aizgādības noteikumi:

1. Die Durchführungsbestimmungen zum WFVG hinsichtlich der Waffen SS vom 10. 11. 1938.
2. Der Erlass des Führers und Reichskanzlers über die Fürsorge und Versorgung für die ehemaligen Angehörigen der Waffen SS und ihre Hinterbliebenen vom 1. 8. 1939.
3. Die Durchführungsbestimmungen vom 3. 8. 1939.
4. Die Durchführungsbestimmungen vom 13. 10. 1939.
5. Der Runderlass des RMdJ. vom 27. 2. 1940.
6. Die Verordnung vom 18. 3. 1940.
7. Die Durchführungsbestimmungen vom 6. 8. 1941.

Augstākā valsts iestāde ieroču SS apgādes un aizgādības lietās ar Bruņoto spēku virspavēlniecības (OKW) pilnvarām bija ,,Hauptfürsorge- und versorgungsamt SS'' pie Reichsministerium und Innern (Iekšlietu ministrijas), kuŗai bija padota visa ieroču SS apgādes un aizgādības organizācija. Šai augstākai iestādei bija padotas četras SS apgādes un aizgādības pārvaldes (Berlīnē, Minchenē, Diseldorfā un Pozenē). Piektā pārvalde kārtoja gandrīz vienīgi ieroču SS formācijās padoto ziemeļzemju ,,brīvprātīgo'' un ārzemju vācu tautības ģimeņu apgādi. Tās sēdeklis bija Berlīnē un tāpat tā bija padota Galvenai ieroču SS apgādes un aizgādības pārvaldei.

Šīm piecām pārvaldēm piekrita tiešais apgādes un aizgādības darbs, nosakot palīdzības apmērus un izdarot izmaksas. Tām tieši padoti bija arī okupētos apgabalos darbojošies SS aizgādības virsnieki (SS-Fürsorgeoffizieren), kuŗu dienesta vietas bija uzzināmas katrā kaŗaspēka vienībā un valsts iestādēs.

Latviešu leģionāriem un viņu ģimeņu piederīgiem savās vajadzībās bija jāgriežas pie Ieroču SS Ostland aizgādības virsnieka Rīgā, Hamburgas ielā 27/29, tālr. 56 534 (Der Fürsorgeoffizier der Waffen SS Ostland). SS aizgādības virsnieka rokās atradās arī latviešu leģionāru un viņu piederīgo apgāde un aizgādība. Tie pieņēma iesniegumus attiecībā uz apgādi un aizgādību un, pievienojot savus atzinumus, sūtīja tālāk piekritīgai SS apgādes un aizgādības pārvaldei pabalsta aprēķināšanai un izmaksai. Sevišķi steidzamības gadījumos viņiem bija tiesības sniegt tūlītēju palīdzību daļu maksu, avansu un speciālu pabalstu veidā.

Tā kā SS aizgādības virsnieku iecirkņi bija ļoti lieli, pirmos pabalstus parasti sniedza sadarbojoties ar armijas apgādes un aizgādības dienesta vietām, NSDAP Hauptamt für Kriegsopfer un NSKOV.

1. *Atalgojums un pabalsts piederīgiem.*

Ietērps, uzturs, militārā alga (Wehrsold), uztura nauda un gādība par veselību leģionāriem bija paredzēta tāda pat kā vācu ieroču SS locekļiem saskaņā ar E.W.G.G. (Einsatz-Wehrmachtsgebührnisgesetz) noteikumiem. Bez tam viņiem maksāja vai nu:

a) leģionāru atalgojumu (Legionärsbesoldung) vai
b) pabalstu piederīgiem (Angehörigenunterhalt)

Leģionāra atalgojumu maksāja tikai leģiona virsniekiem (Leg. Führern) un instruktoriem (Leg. Unterführern). Šī atalgojuma apmēri bija noteikti, ievērojot dienesta pakāpes pēc zināmām atalgojumu grupām (Wehrsoldgruppe 1-14).

Par katru bērnu līdz pilnam 16. dzīv. gadam (ja apmeklē skolu — līdz 18. dzīv. gadam) maksāja sākot ar RM 18,- mēnesī. Leģionāra atalgojums bija t.s. netto atalgojums un no tā neizdarīja nekādus atvilkumus. Atalgojumus izmaksāja ,,Verwaltung des Fürsorgeoffiziers der Waffen SS Ostland'' Rīgā, Hamburgas ielā 27/29. Atalgojuma izmaksa sākās ar to mēnesi, kurā notikusi iesaukšana caur ,,Ersatzkommando des Waffen SS Ostland'' vai arī pārvietošana leģionā no karaspēka vai policijas vienībām. Leģiona vienības par ieskaitīšanu atalgojumā ziņoja attiecīgai IVa nodaļai uz katra mēneša 5. un 20. dienu, izpildot sevišķu formulāru. Iesniegtos formulārus IVa nodaļa nosūtīja ,,Fürsorgeoffizier des Waffen SS Ostland''.

Priekšnoteikums piederīgo pabalsta saņemšanai bija karavīra ģimenes trūcība. Iepriekš noskaidroja, vai šīs ģimenes dzīves iztika nav jau citādi nodrošināta. Pabalsta tiesīgie bija tuvākie ģimenes piederīgie — iesauktā sieva un laulībā dzimušie bērni. Pabalstu varēja saņemt arī tālākie iesauktā piederīgie, ja tos iesauktais pilnīgi vai pa daļai uzturēja. Pie šīs otrās grupas piederēja iesauktā vecāki, mazbērni, audžu bērni, brāļi un māsas, ja viņiem ar iesaukto bija bijusi viena mājturība. Pamatprincips šī pabalsta piešķiršanā bija iztikas nodrošināšana nepieciešamām dzīves vajadzībām. Pabalsts varēja sniegties līdz līdzšinējo ienākumu apmēriem. Bez tam varēja piešķirt īres pabalsta naudu, pabalstu slimības gadījumos, palīdzību grūtniecēm un nedēļniecēm, pabalstu audzināšanai, izglītībai u.c. Amatnieki, lauk-

saimnieki un brīvo profesiju darbinieki baudīja saimniecisku palīdzību. Saimnieciska palīdzība (Wirtschaftsbeihilfe) izpaudās iesauktā saimniecībā novietojot atvietotāju darba spēku, nepiedzenot īri par amatnieka uzņēmuma lietotām telpām un tml. Pastāvēja vēl speciāli noteikumi par tiesībām paturēt iegūtās pretenzijas uz sociālo nodrošināšanu un par sevišķu saistību izpildīšanu. Ģimenes pabalsta apmēra noteikšanā ievēroja līdzšinējos leģionāra dzīves apstākļus un ienākumus. Likums nodrošināja iesauktā saimniecības eksistenci, īpašuma neaizkaramību un iespēju pildīt uzņemtās saistības. Šai ziņā attiecīgām pašvaldības iestādēm un amatpersonām pienākums bija sniegt iesauktā piederīgiem visu iespējamo atbalstu.

Leģiona virsnieki un instruktori varēja izvēlēties saņemt vai nu a) leģionāra atalgojumu vai b) pabalstu piederīgiem. Kareivji un dižkareivji principā saņēma vienīgi tikai pabalstu piederīgiem (neskaitot t.s. saņemto Wehrsold). Pabalstu piederīgiem izmaksāja saskaņā ar KFVA SS (Hauptfürsorge- und versorgungsamt SS) latviešu leģionāriem noteiktām normām F. O. Waffen SS ,,Ostland'', ja pabalstāmie dzīvoja Latvijas Ģenerālapgabalā.

Pabalstu likmes leģionāru sievām bija noteiktas, ievērojot leģionāru līdz iesaukšanai saņemto algas apmēru, sākot ar RM 70,- mēnesī. Pabalstu likmes bērniem (līdz 16. resp. 18. g. v.) bija noteiktas par 1. bērnu — RM 18,-, 2. bērnu — RM 20,-, 3. bērnu — RM22,- utt. Pabalsta tiesīgie bērni līdz 16 gadiem, kuŗi nedzīvoja iesauktā, viņa sievas vai augšupējās līnijas radinieku mājturībā, saņēma iesauktajam faktiski radušos izdevumus, tomēr ne vairāk par RM 45,- mēnesī. Ārlaulības bērniem maksāja pamatojoties uz piekritīgas pašvaldības rakstisko pieprasījumu.

Vecāki, ja tos iesauktais ir uzturējis, saņēma viens RM 40,- mēnesī un otrs — RM 18,- mēnesī.

Neprecējušies iesauktie saņēma tekošu saimniecisku pabalstu un, proti, kareivji — RM 22,- un dižkareivji — RM 30,- mēnesī, ja tie pēc pastāvošiem noteikumiem neiesniedza lūgumu piešķirt pabalstu piederīgiem.

Lūgumus par pabalstu ģimenes piederīgiem varēja iesniegt piederīgie tieši F.O. der Waffen SS ,,Ostland'' Rīgā, vai arī leģionāri paši, izpildot attiecīgus formulārus, caur IVa nodaļu. Iesniegšanas termiņš bija katra mēneša 5. un 20. dienā.

Lūgumus piešķirt pabalstu piederīgiem izlēma nekavējoties. Steidzamos gadījumos palīdzību mēdza sniegt daļu maksu un pagaidu pabalstu veidā, nepieciešamās formālitātes kārtojot vēlāk.

Leģionāra atalgojuma izmaksa bija iespējama vienīgi caur bankas kontu. Pabalstu piederīgiem izmaksāja ar pasta pārvedumu katra mēneša pirmajā dienā. Par leģionāra atalgojuma vai pabalsta piederīgiem saņemšanu atalgojuma grāmatā (Soldbuch) izdarīja attiecīgu atzīmi.

Saskaņā ar pastāvošiem noteikumiem leģionāru piederīgie baudīja zināmas priekšrocības arī kurināmā piešķiršanā — ja tie bija trūcīgi. Kurināmā pieprasītāju materiālos apstākļos pārbaudīja pilsētu vai pagastu pašvaldības pēc pieprasītāju dzīves vietas. Kurināmo saskaņā ar šiem noteikumiem izsniedza virsmežniecības uz pašvaldību pieprasījuma.

Tāpat pretimnākšanu un priekšrocību baudīja leģionāru piederīgo saimniecības un viņi paši attiecībā uz darba spēka sadali lauksaimniecībās, uz darba talkām ražas ievākšanai, kulšanai utt., klaušu (meža, ceļu u.c. darbu) pildīšanu, tekstilpreču un apavu sadali, dzīvokļu piešķiršanu. Tāpat arī skolu kopgaldos, izdalot porcijas, leģionāru bērni baudīja priekšrocības bezmaksas porciju saņemšanā pirmā kārtā. Tiesības uz t.s. mātes kartiņu leģionāru sievām bija paplašinātas un attiecās uz bērniem līdz 3 gadiem. Novietojot leģionāru ģimenes piederīgos, tiem atļāva pēc iespējas pašiem izmeklēties darba vietu, kuŗā tie vēlētos strādāt. Ja tomēr ģimenes piederīgais nevarēja atrast pats piemērotu darbu, darba pārvalde viņam tādu ierādīja pēc iespējas tuvu viņa dzīves vietai. Darba spēka skaita samazināšanas gadījumā savā darbā palika pirmā kārtā leģionāru piederīgie, ja tam nerunāja pretim citi svarīgi iemesli. Par piederīgiem šai nozīmē uzskatīja leģionāru sievas, bērnus un vecākus.

Noteikumi par leģionāru ģimenes locekļu ārstēšanās izdevumu kārtošanu atradās vēl izstrādāšanas stadijā. Šajos noteikumos bija paredzēts, ka brīva ārstēšana pielaižama tikai leģionāru sievām un bērniem. Par leģionāru sievu un bērnu ārstēšanu attiecīgai slimo apdrošināšanas iestādei maksāja ,,Der Fürsorgeoffizier der Waffen-SS Ostland''. Arī pie ārstēšanās izdevumu kārtošanas ņēma vērā leģionāru piederīgo materiālos apstākļus. Augšminētā iestāde bija paredzējusi izsniegt visu leģionāru sievām un bērniem apliecības, ka viņu apgādnieks sastāv leģionā. Ar šo apliecību leģionāru sievas un bērni varēja griezties pēc ārsta palīdzības pie visiem Latvijas ģenerālapgabalā praktizējošiem un Veselības kamerā reģistrētiem ārstiem.

Jāpiezīmē, ka katru slimības pabalstu gadījumu ,,Der Fürsorgeoffizier der Waffen-SS Ostland'' izlēma individuāli, pie kam bezmaksas ārstēšanu principā baudīja tikai tiešām trūcīgi leģionāru sievas un bērni.

Sevišķa rūpība bija paredzēta ievainoto un kritušo piederīgiem. Ievainošanas gadījumā sekoja leģionāra ārstēšana lazaretēs. Ja ievainojums radījis dienesta vai darba spēju zaudēšanu, tad, saskaņā ar „Wehrmachtsfürsorge- und versorgungsgesetz", darba spējas zaudējušam bija nodrošināta pilna apgāde un aizgādība.

Darba spējas zaudējušam līdz pilnas pensijas saņemšanai kā pabalstu pārejoši maksāja pēc atvaļināšanas vēl 12 mēnešus starpību starp viņa algu līdz iesaukšanai un darba nespējas pensiju.

2. *Pakaļpalicēju aizgādība un pabalsts.*

Rūpību par pakaļpalicēju apgādi un aizgādību uzskatīja par aizgādības iestāžu sevišķu pienākumu. Pakaļpalicēji visās savās vajadzībās un rūpēs varēja griezties pie tuvākā SS aizgādības virsnieka vai tuvākās SS aizgādības pārvaldes un tur iegūt izziņas, padomu un palīdzību.

Jau kara sākumā SS galvenā aizgādības un apgādes pārvalde bija izdevusi rīkojumus par pakaļpalicēju nodrošināšanu.

Sākumā palīdzēja ar daļu maksājumiem, avansiem un pabalstiem. Ja kritušais bija atradies aktīvā leģiona dienestā, tad pakaļpalicējiem pienācās pilna dienesta alga miršanas mēnesim sekojošos 3 mēnešos uz priekšu. Ar RMdJ., OKW., RMdF. 28. 2. 1941. dekrētu šīnī karā kritušo piederīgie saņēma bez tam 1 gadu apgādes naudas un kritušā apgādnieka algas starpības izmaksu kā dzīves pārmaiņas pabalstu. Ar šo vispārējo nokārtojumu bija gādāts, lai pakaļpalicējiem nekad neiestātos saimniecisks trūkums. SS apgādes un aizgādības pārvalde bez tam katrā gadījumā izdarīja nekavējoties pakaļpalicēju saimniecisko apstākļu un algu pārbaudi.

Atraitņu un bāreņu pensiju (Witwen- und Weisenrente) ar attiecīgiem paaugstinājumiem (ievērojot kritušā speciālitātes un dienesta pakāpes pielikumus) aprēķina pēc pakaļpalicēju dzīves vietas. Ja kritušam kā aktīvam ieroču SS virsniekam vai instruktoram jau bijušas tiesības uz pensiju, tad pakaļpalicēji saņēma atraitņu un bāreņu naudu. Atraitņu un bāreņu naudas apmērs tika noteikts pēc kritušā izpelnītās pensijas lieluma.

Ārlaulības bērni saņēma bāreņu apgādi tāpat kā laulībā dzimušie bērni. Arī vecāki tika pieskaitīti pie tuvākiem apgādes tiesīgiem pakaļpalicējiem, un viņiem piekrita trūkuma gadījumā atbilstoša prasība uz vecāku pensiju vai vecāku naudu (Elternrente od. Elterngeld). Sevišķos gadījumos trūcīgiem pakaļpalicējiem vai

piederīgiem varēja tikt atļauta kritušā jau izpelnītās dienesta algas izmaksa. Piekrišanu varēja iegūt ar sevišķu iesniegumu un tā atkarājās katrā atsevišķā gadījumā no SS galvenās apgādes un aizgādības pārvaldes apsvēruma.

Par kritušo leģionāru apbedīšanu, paziņošanu piederīgiem un kritušo mantām pastāvēja atsevišķi stingri noteikumi. Gādība par kritušiem karavīriem bija katras karaspēka daļas pienākums, kas gādāja ne tikai par apglabāšanu vien, bet arī par atdusas vietas godbijīgu un rūpīgu kopšanu. Lai kapu vietas neietu zudumā un netiktu aizmirstas, darbojās pēc sevišķiem norādījumiem kapu virsnieki (Gräber Offiziere).

Noteikumi par kara dienestā cietušo apgādību.

Pamatajoties uz austrumu reichsministra 1942. gada 24. aprīļa noteikumu par tiesību noteikšanu Austrumzemes reichskomisāriātā (VB1. RMOst. 17. lapp. Rīk. Vēstn. 276. num.) 1. § noteica sekojošo:

I APGĀDĀJAMĀS PERSONAS

1. § (1) Agrākās Latvijas bruņoto spēku bijušie karavīri, tiem pielīdzinātās personas un viņu pakaļpalicēji, kam bijusi tiesība uz apgādību pēc padomju varas atceltiem zemes vietējiem noteikumiem, bez tiesiskas pretenzijas atzīšanas uz apgādību saņem apgādību pēc šo noteikumu priekšrakstiem, ja:

a) dienestā noticis veselības bojājums (2.§);

b) dienesta pildījums, kas radījis dienestā notikušo veselības bojājumu, izbeidzies pirms 1941. g. 21. jūnija.

(2) Pakaļpalicēji 1. daļas nozīmē ir mirušā sieva (atraitne) un laulībā dzimušie bērni (bāreņi).

(3) Žīdi apgādību nesaņem.

II DIENESTĀ NOTICIS VESELĪBAS BOJĀJUMS

2. § (1) Dienestā noticis veselības bojājums ir veselībai kaitīgas iedarbības sekas, kuru cēlonis bijis kara dienestā pienākumu izpildīšana vai kara dienestā noticis nelaimes gadījums, vai kara dienesta īpatnējie apstākļi.

(2) Kāda veselības traucējuma atzīšanai par dienestā notikušu bojājumu pietiek ar cēloniskā sakara ticamību.

III CIETUŠO APGĀDĪBA

3. § (1) Apgādību cietušajam piešķir tik ilgi, kamēr dienestā notikušais veselības bojājums samazina darba spēju par 25% vai vairāk.

(2) Cietušais, kura darba spējas samazinājums nepārsniedz 44%, ir viegli cietušais, pretējā gadījumā — smagi cietušais.

4. § (1) Cietušā apgādības norma ir atkarīga no darba spējas samazinājuma pakāpes.

(2) Cietušais saņem sev mēnesī, ja darba spēja samazinājusies par:

25-44% — RM 8,- (I pakāpe)
45-64% — RM 20,- (II pakāpe)
65-84% — RM 30,- (III pakāpe)
virs 84% — RM 50,- (IV pakāpe)

(3) Ja cietušais bijis apakšvirsnieks, viņš saņem piemaksu 25%, bet ja viņš bijis virsnieks — 50% no 2. daļas normām.

(4) Smagi cietušie saņem apkopšanas piemaksu RM 25,- mēnesī, ja viņi dienestā notikušā veselības bojājuma dēļ ir tik nespējīgi, ka viņiem vajadzīga pastāvīga uzraudzība un apkopšana.

5. § (1) Smagi cietušais saņem par savu sievu sevišķu sievas piemaksu 10% apmērā no apgādības normas, kāda viņam pienākas saskaņā ar 4. § 2. un 3. daļu.

(2) Cietušais saņem par katru laulībā dzimušu bērnu, kas vēl nav pilnus 16 gadus vecs, bērna piemaksu 20% apmērā no apgādības normas, kāda viņam pienākas saskaņā ar 4. § 2. un 3. daļu.

(3) Ja bērns 16 gadu vecumā vēl nav pabeidzis skolas vai amata izglītību, tad smagi cietušajam var piešķirt bērna piemaksu līdz izglītības pabeigšanai, bet ne ilgāk kā līdz pilnam 18 gadu vecumam.

(4) Sievas un bērnu piemaksu kopsumma nedrīkst pārsniegt 50% no apgādības normas, kāda cietušam pienākas saskaņā ar 4. § 2. un 3. daļu.

(5) Sievas un bērna piemaksas nemaksā, ja cietušajam vai viņa sievai ir ienākums no mantas vai no patstāvīga vai nepatstāvīga darba, kas pārsniedz RM 50,- mēnesī.

IV PAKAĻPALICĒJU APGĀDĪBA

6. § (1) Apgādība pakaļpalicējiem (atraitnes un bāreņu apgādība) jāpiešķir pilnā apmērā (7.), ja nāves cēlonis ir dienestā notikušā

veselības bojājuma sekas un laulība ar mirušo noslēgta pirms dienestā notikušā veselības bojājuma atzīšanas. Ja laulība noslēgta vēlāk, atraitnei un bāreņiem apgādību arī var piešķirt.

(2) Ja nāves cēlonis nav dienestā notikušā veselības bojājuma sekas, tad smagi cietušā pakaļpalicēji var saņemt pabalstu (atraitnes un bāreņu pabalstu) līdz divām trešdaļām no pakaļpalicēju pilnas apgādības normas.

(3) 1. un 2. daļā norādītās normas samazināmas par 50%, ja atraitne ir pilnā mērā darba spējīga. Atraitne, kas pārsniegusi 50 gadu vecumu, nav uzskatāma par pilnā mērā darba spējīgu.

7. § (1) Pakaļpalicēju pilna apgādības norma mēnesī ir:

Atraitnei . . . . . DM 30,-

Bārenim, kam viens no vecākiem ir vēl dzīvs (pusbārenis) . . . . . DM 10,-

Bārenim, kam abi vecāki miruši (pilnīgs bārenis) . . . . DM 15,-

(2) Šīs summas palielināmas par 25%, ja mirušais bijis apakšvirsnieks, un par 50%, ja viņš bijis virsnieks.

(3) Pakaļpalicēju apgādības norma kopā nedrīkst pārsniegt 80% no IV pakāpes cietušā apgādības normas, ieskaitot piekritīgās piemaksas. Apkopšanas piemaksa tomēr nav ņemama vērā.

(4) Ja atraitne apprecas, viņa zaudē apgādību ar tā mēneša notecējumu, kuŗā noslēgta jaunā laulība.

(5) Bāreņi saņem apgādību līdz pilnam 16 gadu vecumam. Atbilstoši piemērojama 5. § 3. daļa.

V VISPĀRĪGI PRIEKŠRAKSTI

8. § (1) Apgādību piešķiŗ tikai uz pieprasījumu.

(2) Apgādības izmaksa sākas ar tā mēneša pirmo dienu, kuŗā izpildīti priekšnoteikumi tās piešķiršanai, bet ne agrāk par to mēnesi, kuŗā iesniegts pieprasījums.

(3) Kad cietušais saņēmis apgādību līdz savai miršanai, tad pakaļpalicējiem apgādības izmaksa sākas ar tā mēneša pirmo dienu, kuŗš seko miršanas mēnesim, ja pieprasījums iesniegts viena gada laikā pēc cietušā nāves.

(4) Apgādība palielināma ar tā mēneša pirmo dienu, kuŗā izpildīti priekšnoteikumi tās palielināšanai, bet ne agrāk par to mēnesi, kuŗā iesniegts pieprasījums.

(5) Apgādība samazināma vai izbeidzama ar tā mēneša notecējumu, kuŗā pieņemts atbilstošais lēmums.

(6) Apgādību noteic mēneša summās un izmaksā ik mēnesi uz priekšu.

(7) Apgādības cesija, ieķīlāšana vai apķīlāšana nav pieļauta.

(8) Par apgādības summām nav jāmaksā ienākuma un algas nodoklis.

9. § (1) Apgādību neizsniedz par to laiku, kamēr saņēmējs:

a) bez attiecīgo iestāžu piekrišanas uzturas ārpus Lielvācijas, Bohēmijas un Morāvijas protektorāta, Ģenerālgubernātūras vai ieņemto apgabalu robežām;

b) Izcieš cietuma sodu.

(2) Apgādību izbeidz, ja saņēmējs notiesāts ar nāvi vai ar spaidu namu.

(3) Apgādību nemaksā, ja saņēmējs ir darbojies pretvalstiski. Tas pats piemērojams, ja apgādības tiesīgais Baltijas cīņu laikā dabūjis veselības bojājumu nodevīgā rīcībā pret vāciešiem. Izmaksas pārtraukšanu un atjaunošanu noteic ģenerālkomisārs.

10. § Kas dabū pensiju vai atraitnes vai bāreņu naudu pēc 1943. g. 1. aprīļa noteikumiem par agrākās Latvijas brīvvalsts bijušo valsts, komūnālā un slimo kasu dienesta ierēdņu un darbinieku pensijām (AB1. Rīga 297. lapp. Rīk. Vēstn. 104. num.), saņem apgādību tikai tādā apmērā, ciktāl tā pārsniedz pensiju vai atraitņu vai bāreņu naudu.

VI APGĀDĀJAMO PERSONU APJOMA PAPLAŠINĀŠANA

11. § Šo noteikumu 2. līdz 10. § priekšraksti atbilstoši piemērojami arī cietušajiem vietējiem brīvprātīgiem, kas pēc 1941. gada 20. jūnija aktīvi piedalījusies boļševiku padzīšanā, kā arī viņu pakaļpalicējiem, ja vien viņi nav darbojušies vācu bruņoto spēku vai SS reichsvadītāja un vācu policijas šefa uzdevumā, un tādēļ apgādājami pēc sevišķiem priekšrakstiem.

VII PĀREJAS UN BEIGU PRIEKŠRAKSTI

12. § (1) Apgādību piešķir vietējā zemes pašpārvalde.

(2) Ja apgādība jau bijusi piešķirta laikā, kad padomju vara atcēla zemes vietējos tiesiskos priekšrakstus, tad apgādība, kas tiesīgajam pienākas uz šo noteikumu pamata, piešķiřama un izmaksājama bez pieprasījuma.

(3) Ja apgādība vēl nav bijusi piešķirta, tad apgādības tiesīgajiem uz pieprasījumu, kas iesniegts līdz 1943. gada 30. jūnijam, apgādība maksājama, sākot ar 1943. gada 1. aprīli.

(4) Ja pēc zemes vietējiem likumiem pašam cietušam, neatkarīgi no viņa darba spējas samazinājuma pakāpes, un viņa pakaļpalicējiem bijusi paredzēta apgādība cieši noteiktās pastāvīgās summās, tad attieksmē uz viņiem izpildnoteikumos var noteikt normas, kas novirzās no šo noteikumu 4. § priekšrakstiem.

13. § (1) Ja pārbaudē izrādītos, ka apgādības saņemšanai pēc šiem noteikumiem nav vajadzīgo priekšnoteikumu, bet laikā, kad padomju vara atcēla agrākos zemes vietējos noteikumus, apgādība jau bijusi piešķirta, tad šādos gadījumos pārestību novēršanai 1. — 7. § piemērojami ar sekojošiem nosacījumiem:

a) Cietušie, kuŗu darba spējas ar dienesta laikā radušos veselības traucējumu, kas nestāv sakarā ar dienesta izpildīšanu, samazinājušās vismaz par 25%, var trūcības gadījumā 4. un 5. § paredzētās apgādības vietā saņemt savai pēdējā laikā konstatētai darba spējas samazinājuma pakāpei atbilstošu pabalstu 4. un 5. § noteikto likmju apmērā. Pabalsts tomēr nedrīkst būt lielāks par cietušā agrāk saņemto apgādības normu;

b) Smagi cietušo pakaļpalicēji saņem 6. § 1. daļā paredzēto pabalstu, bet viegli cietušo pakaļpalicēji — 6. § 2. daļā paredzēto pabalstu.

(2) Ģenerālkomisārs ar reichskomisāra piekrišanu var izlīdzināt pārestības arī citos gadījumos.

14. § Šo noteikumu piemērošanai un papildināšanai vajadzīgos tiesiskos un pārvaldības priekšrakstus izdod ģenerālkomisārs ar reichskomisāra piekrišanu.

15. § (1) Šie noteikumi ir spēkā ar 1943. gada 1. aprīli.

(2) Ar šo brīdi uzskatāmi par atceltiem visi noteikumi un priekšraksti, kas ir pretrunā attieksmē uz šajos noteikumos paredzētām apgādājamām personām.

Rīgā, 1943. gada 1. maijā

Ģenerālkomisārs Rīgā Dr. Drechsler

Visā visumā šie noteikumi arī tika pildīti.

MEDICĪNISKĀ APRŪPE

PĀRSIENAMIE PUNKTI UN SLIMNĪCAS

Pēc ievainošanas vai saslimšanas karavīrs vispirms nonāca savas vienības pārsienamā punktā, pēc tam, ja vajadzība to prasīja, viņu nosūtīja uz tuvāko slimnīcu frontes tuvākā vai tālākā aizmugurē. Kara sākuma pirmajās dienās šīs ārstniecības iestādes bija vācu vadības rokās, un latviešu karavīri ārstējās kopā ar vācu vai citu tautību karavīriem.

Izveidojoties 2. brīgādei un vēlāk frontē nonākot 15. divīzijai, pēc iespējas pūlējās, lai latviešu karavīriem (daudzkārt valodas zināšanu trūkuma pēc, kā arī lai izjustu savas tautas tuvību un rūpes) izveidotu savas ārstēšanās vietas — sanitāros punktus, slimnīcas un tt.

Leģiona archīvā ir saglabājušās dažas atzīmes par šo iestāžu apmeklējumiem, kurus izdarījis ģen. Bangerskis, viņa uzdevumā citas ģenerālinspektora stāba amatpersonas vai vadītāji leģiona virsnieki. Apmeklējumu ziņojumi sniedz zināmu pārskatu par rūpēm, kādas pastāvēja mūsu cietušo karavīru labā sevišķi attieksmē uz btl., pulku un div. pārsienāmiem punktiem un to darbību. Leģiona pirmās palīdzības un ārstēšanas vietas apkalpoja latviešu ārsti un māsas.

LEĢIONA GALVENAIS ĀRSTS DR. JĀNIS PURIŅŠ ATCERAS

1943. gada marta mēnesī, kad sāka formēties Latviešu leģions, mani pie sevis izsauca plkv. Silgailis un piedāvāja jaundibināmā leģiona galvenā ārsta vietu. Mans uzdevums būtu noorganizēt sanitāro dienestu leģionā. Apzinājos, ka pieņemot šo amatu, tas būs grūti veicams un pilns atbildības. No otras puses, ja miera laikā Latvijas armijā ieņēmu un pildīju sanitārā dienestā pietiekoši atbildīgu amatu, tad arī kara laikā no līdzīga darba nevaru atteikties. Tā arī plkv. Silgailim pateicu, ka šo atbildīgo amata piedāvājumu pieņemu. Pēdējais man norādīja, lai es ierodoties Andreja Pumpura ielā 6, pie div. vācu ārsta maj. (SS-Stubaf.) Tītjena (Dr. Tiethen), kurš man došot tuvākus norādījumus. Šī

nama apkšstāvā atradās vācu ambulance, kuŗas telpās arī pārbaudīja veselības stāvokli leģionā iesauktiem virsniekiem.

Leģiona galvenā ārsta pienākumus pildīju līdz 1945. gada 2. maijam, kad leģiona ģenerālinspektora stāba lielākā daļa atradās jau Libekā un kad angļu armija okupēja šo pilsētu.

Manos tiešajos pienākumos ietilpa pārbaudīt veselības stāvokli virsniekiem, kuŗus iesauca leģionā, rūpes par ārstu sagādi un par sanitāro apgādi jaunformējamām kaŗaspēka vienībām, kā arī par zemākā sanitārā personāla sameklēšana leģiona vienību vajadzībām.

Ārstu sagādi leģionam nelaiķis ģen. Bangerskis apraksta savā grāmatā MANA MŪŽA ATMIŅAS, II daļā, sākot ar 368. lpp. Manas dienesta telpas tajā laikā atradās Andreja Pumpura ielā 6, kur vēlāk arī novietojās ģenerālinspektora stābs.

Vēlāk, kad sākās vispārējā mobilizācija, es izraudzīju LU medicīnas fakultātes studentus, kā arī vidusskolu beigušos — apm. 200 vīrus — kuŗiem nodibināju feldšeru kursus Ādažos, bij. bērnu patversmes telpās.

Visgrūtākais tomēr bija ar sanitāro priekšmetu sagādi un apgādi, jo visus šos priekšmetus krievi no Latvijas armijas krājumiem bija aiztransportējuši uz Krieviju, pat līdz beidzamajai chirurģiskai adatai. Vēlāk šis grūtais uzdevums tomēr viegli atrisinājās.

Latvijā galvenais ārsts visām SS slimnīcām bija Dr. SS Stubaf. Gross. Kad jau biju sācis pildīt savus pienākumus, man Gross pateica, ka sakarā ar manu iecelšanu šādā amatā man esot pienākums doties uz Berlīni un stādīties priekšā visu Vācijas SS vienību galvenam ārstam — Vācijas Sarkanā krusta priekšniekam, kuŗš pēc profesijas esot profesors chirurgs. Un tā 1943. gada 23. aprīlī kopā ar Dr. Grosu izlidojām uz Berlīni un ieradāmies SS Galvenā sanitārā pārvaldē.

Pie augstā vācu amatvīra — ārsta ģen. Grāvica (Grawitz) mūs pieteica tā adjutants. Ģen. Grāvics mani sīki iztaujāja par leģiona komplektēšanu un kāds esot mūsu stāvoklis sanitāro priekšmetu sagādē. Kad savas bēdas par pēdējo jautājumu biju izstāstījis, tad ģenerālis man atbildēja, lai esot bez bēdām — par visu tikšot gādāts. Visu sanitāro apgādi leģions saņemšot no Vācijas. Visas leģiona medicīniskās aprūpes vajadzības pieteicu viņa stāba priekšniekam. Dr. Gross vēl nobrīnījās, ka es esot tik ilgi uzkavējies pie Grāvica, jo viņš parasti apmeklētājiem vairāk par 5 minūtēm nemēdzot veltīt. Tās pašas dienas vakarā atgriezos Rīgā (Dr. Gross palika vēl Berlīnē), ļoti apmierināts ar šo lidojumu un solījumiem mums tik labi palīdzēt. Vēlāk arī man iznāca vairākkārt lidot uz Berlīni un SS galvenā sanitārā pārvaldē kārtot dažādus

jautājumus, vienmēr saņemot gaidīto atsaucību. Ģen. Grāvics arī izpildīja visus savus solījumus, un mūsu leģions gan frontē, gan aizmugurē saņēma savlaicīgi nepieciešamos sanitāros priekšmetus un attiecīgu aprūpi. Šis atsaucīgais vīrs Dr. ģen. Grāvics Otrā pasaules kara noslēgumā līdz ar visu ģimeni izdarīja pašnāvību, uzspridzinoties ar rokas granātām.

Darbs man tomēr nebija no vieglajiem, jo visur radās viena grūtība pēc otras. Apmeklējot ievainotos un slimos karavīrus slimnīcās, kur tie atradās kopā ar vācu karavīriem, gandrīz vienmēr nācās dzirdēt žēlošanos par nesaskaņām ar vācu kollēgām. Un tā radās doma nodibināt pašu Latviešu leģiona slimnīcu. To beidzot arī panāca (sk. ats. rakstu šajā grāmatā). Bez Rīgas bija jāapmeklē arī citas pilsētas gan Krievijā, gan Latvijā, kur atradās mūsu ievainotie un slimie karavīri.

Leģiona sākuma laikā manā rīcībā atradās ārsts ltn. Pētersons un pēc tam ārsts ltn. Prīmanis, kuŗi aizstāja mani leģiona ģenerālinspektora stābā, kad atrados izbraukumos. Rīgu atstāju 1944. gada 10. oktōbrī kopā ar pārējiem stāba darbiniekiem un pārvietojāmies uz Liepāju. 30. oktōbrī kopā ar Dr. Prīmani pārcēlāmies uz Dancigu, kur arī atradās lielākā daļa leģiona ģenerālinsp. stāba darbinieku. Šeit man ģen. Bangerskis uzdeva aizbraukt uz Gotenhafenu un pārbaudīt latviešu bēgļu novietošanos. Kad kopā ar Dr. Prīmani ieradāmies Gotenhafenā un apskatījām bēgļu barakas, tās atradām neiedomājami sliktā stāvoklī: uz grīdas bija dubļu kārta, tā pārklāta ar netīriem salmiem, uz kuŗiem gulēja mūsu cilvēki! Iznāca stingrāka runāšana ar vācieti — baraku pārzini, kuŗam uzdevu visas šīs nelaimes novērst. Gotenhafenā uz dažām dienām atstāju Dr. Prīmani un uzdevu viņam rūpēties, lai latviešu bēgļiem iekārto divas ats. barakas un sastāda instrukciju, kā barakās jādzīvo un kā jāuztur tīrība un kārtība. Tāpat noteicu kādai latviešu ārstei, ka tai jānosaka ikdienas pieņemšanas stundas slimiem bēgļiem, ko tā līdz tam laikam nebija darījusi.

Pēc tam mani ģen. Bangerskis komandēja uz Kēnigsbergu, lai noskaidrotu tur latviešu bēgļu stāvokli, kuŗi bija nodarbināti Pilavas (Pillau) ostā. Par šo inspekcijas braucienu uzrakstīju garāku ziņojumu ģen. Bangerskim, kas to pilnos apmēros ir ievietojies savā grāmatā MANA MŪŽA ATMIŅAS IV d. 52. lpp.

Tāpat pēc tam vairākkārt apmeklēju Sofienvaldi un vairākas citas vietas Vācijā, lai inspicētu sanitāro stāvokli leģiona vienībās un ievainoto un slimo latviešu karavīru nepieciešamības atrodoties vācu slimnīcās.

Ar 1944. gada decembŗa mēneša vidu man bija uzdots Tornā izkārtot to kaŗavīru iesaukšanu, kuŗiem tā nebija vēl formāli nokārtota resp. izsniegtas iesaukšanas pavēles. Te noorganizēju 4 iesaukšanas komisijas, kuŗas arī savu uzdevumu veica. Par šo manu darbību ģen. Bangerskis arī ir pieminējis savas grāmatas IV daļā.

Kā mans lielākais un pēdējais darbs leģiona ģenerālinsp. stābā bija noorganizēt leģiona slimnīcu Šverīnā (Schwerin). Vēlāk, kā rakstīts šīs grāmatas citā vietā, šī slimnīca pārvietojas uz Libeku.

Šīs ir tikai aptuvenas un daļējas piezīmes par manu darbību leģiona ģenerālinsp. stābā. Tā bija daudz plašāka un ar daudz interesantiem piedzīvojumiem, panākumiem un zaudējumiem. Dienesta braucienos piedzīvoju arī 2 smagas autokatastrofas, kas varēja prasīt manu dzīvību.

Redakcijas piezīme: ārsta pltn. Jāņa Puriņa oficiālais amata apzīmējums bija — Latviešu leģiona ģenerālinspekcijas sanitārās daļas priekšnieks.

DIENESTA ATZĪME.

1944. g. 15. novembrī izbraucu kopā ar slimnīcas priekšnieku ārstu pltn. Lediņu un slimnīcas saimniecības priekšnieku pltn. Birkhānu uz Sofienvaldi pie 15. divīzijas ārsta sanitārā dienesta jautājumu kārtošanai.

1) Pārrunājot jautājumu par telpu atrašanu leģiona slimnīcai un tās atvēršanu, divīzijas ārsts saskaņā ar š. g. 4. XI. sarunu telpas ir apskatījis Stargardē un Bērentā. Labākas telpas slimnīcai būtu Stargardē un nevis Bērentā. Šo abu telpu jautājuma pilnīgai nokārtošanai pēc divīzijas ārsta izteicieniem vajadzēs apm. 2 — 3 nedēļas laika. Slimnīcas atvēršanai vajadzīgās gultas un maisus divīzijas ārsts apņēmās apgādāt uz vietas.
2) Pārrunājot jautājumu par ārstiem 15. divīzijā, ārsti izteicās, ka divīzija esot ļoti labi apgādāta ārstiem.

   Par ārstu stāvokli 19. divīzijā pieprasīts korpusa ārstam, lai zinātu, cik ārstus vajadzēs, kad divīziju pēc izņemšanas no frontes formēs līdz pilnam sastāvam.
3) Pārrunājām jautājumu par 15. divīzijas atpūtas namu Habichtsbergā, kur nodarbinātas 20 polietes, kuŗas vēlams no darba atbrīvot un to vietā nodarbināt latvietes. Šī jautājuma kārtošanai izbraukšu kopā ar divīzijas ārstu uz Habichtsbergu.

4) Sastapos ar divīzijas komandieri Oberführer'u Obvurceru, kas lūdza, lai ziņojot ģenerālinspektoram ģen. Bangerskim, ka viņš lūdz un gaidot ģenerālinspektoru 18. novembrī pie sevis divīzijā.

16. XI. 44. Ārsts pltn. Puriņš

Dancigā 23. janvarī 1945. g.

Ļoti god.
Ģ e n e r ā ļ a kungs.

Lūdzu mani atvainot, ka nerakstu Jums ziņojuma veidā, bet vienkārši vēstules. —

Jūsu vēstuli saņēmu un attiecībā uz Dr. Mežciema dēlu darīšu, kā Jūs savā vēstulē rakstāt.

Attiecībā par sanitāro dienestu vienmēr esmu pieteicis stāba priekšniekam, bet no savas puses tiešām esmu pielaidis kļūdu, ka neesmu Jūs tieši arī informējis, un uz priekšu ņemšu to vērā.

Visupirms par Leģiona slimnīcu..

Nemitīgi esam meklējuši telpas Dancigas apgabalā, kā tas no priekšniecības bija norādīts, gandrīz visas pilsētas apmeklētas un tomēr piemērotas telpas nav atrastas. Šinī sakarībā Dr. Lediņš un es esam bijuši Berlīnē, bet no turienes arī sevišķi nevar palīdzēt. Pēdējās dienās tomēr izdevās jau šo jautājumu atrisināt, un Pozenes apgabalā piemērotas telpas atrast. Dr. Lediņš 16. I. izbrauca uz Pozeni galīgi telpu jautājumu nokārtot.

Lai ātrāki dabūtu piekrišanu šinī apgabalā slimnīcu atvērt, 16. I. biju Berlīnē pie oberfīrera G e n z k e n, kas savu piekrišanu deva un bija priecīgs, kā mēs paši telpu jautājumu nokārtojuši.

Bija paredzēts, kā slimnīca izbrauks no Dancigas ap 21. I. un atvērs slimnīcu. Bet tagad rodas atkal šķēršļi sakarā ar krievu ofensīvi. Dr. Lediņš 22. I. steidzami tika izsaukts uz Berlīni — sanit. daļu; kādus rīkojumus viņš tur saņems, par to Jums ziņošu.

Lai glābtu slimnīcas inventāru no pazaudēšanas, tas pagaidām tiek no Dancigas evakuēts uz Bitovu (Bütow).

Attiecībā uz pārējo sanitāro dienestu...

Esmu vairākas reizes bijis 15. div. kontrolēt sanitāro stāvokli, trūkumus, kuŗus iespējams novērst uz vietas, — devu ārstiem norādījumus, kā tie novēršami.

Laikā no 13. — 20. XII. 44. biju ar 5 komisijām Tornā. Tika pārbaudīti visi tie kaŗavīri, kuŗi savā laikā nav bijuši iesaukšanas komisijās (no policijas iecirkņiem, atsūtīti no Kurzemes un t.t.).

Pārbaudot Tornā pulkos sanitāro stāvokli, tas bija ļoti slikts, pat dažā vietā neciešams; par visu uzrakstīju stāba priekšniekam ziņojumu, kas cik zinu, tika tālāk virzīts.

Tornā novietotiem pulkiem katrā bataljonā ir ārsts. Lai sanitāro dienestu šinīs pulkos labāki varētu nostādīt un pārraudzīt, lūdzu Berlīnē sanit. daļas priekšnieku, lai iecelļ tur divīzijas ārstu, un pēdējais arī ir iecelts — stubaf. Dedreaux.

Katru nedēļu tiek noturētas komisijas, kur tiek pārbaudīti tie pilsoņi, kas tiek atsūtīti no Leitštelles iesaukšanai.

Personīgās sarunās ar 15. div. ārstu un sarakstīšanās veidā ar 19. div. ārstu esmu noskaidrojis, ka pašreiz viņiem ārstu pilnīgi pietiek, pat vairāki virs stāta. Kad pieteicu ārsta stāvokli Berlīnē sanit. daļas priekšniekam, tas pat pabrīnījās, ka Latviešu leģions tik kuplā skaitā apgādāts ārstiem.

Bēgļu aprūpība.

Saskaņā ar Jūsu atļauju bēgļiem tiek sniegta sanitārā palīdzība Dancigā un Gotenhafenā. Gotenhafenā ir ierīkotas divas ambulances: viena tieši nometnē — barakās un otra pilsētā — caurbraucējiem un uz vietas dzīvojošiem latviešiem. Pilsētas ambulancē ir iekārtots arī zobārsta kabinets. Sakarā ar šo ambulanču iekārtošanu bēgļi ir pilnīgi apmierinoši apgādāti ar sanitāro palīdzību.

Tagad Rupnera kunga vietā T. pal. Danciga darbojas L i e p i ņ a kungs (bij. Rīgas pils. galva, un tamdēļ arī ir cita saskaņota darbība).

*

Izsaku Jums, god. Ģenerāļa kungs, sirsnīgāko pateicību par novēlējumiem Jaunā gadā.

No savas puses novēlu Jums, Ģenerāļa kungs, veselību un izturību vadīt mūs un mūsu tautu šinī grūtajā pārbaudījumā brīdī.

(Dr. J. Puriņš)

DIENESTA ATZĪME

par SS slimnīcas Latgales ielā apmeklējumu sakarā ar dārznieku biedrības dāvanu izdalīšanu ievainotiem karavīriem *1943. g. 11. oktōbrī.* Klāt bija pltn. Lobe, kpt. Ziemelis un ltn. Zēgners.

Latviešu māsas Dr. Morovska pārsiešanas punktā Krečno 1944. gada ziemā.

1. Slimnīcā Latgales ielā ārstējas pašlaik 167 latviešu ievainotie karavīri, daudzi arī no pēdējām septembra mēneša kaujām Volchovā.
2. Visumā karavīri ar ārstēšanu un kopšanu apmierināti. Daži gan izteicās, kā pēdējās divās dienās nesaņemot baltmaizi un pilnpienu arī tie, kam ārsti parakstījuši dietu. Tā vietā saņemot rupjmaizi un vājpienu. Karavīri min šo apstākli sakarā ar to, ka vācu ievainotie karavīri tagad novietoti atsevišķās telpās un latviešu karavīri atkal citās telpās.
3. Ltn. Oga aizskāra jautājumu par atļauju izsniegšanu virsniekiem tērpu iegādei. Virsniekus, kas atrodas ilgāk par 4 nedēļām slimnīcā, pulki izslēdz no saviem sarakstiem, tāpēc nav nevienas piekritīgas iestādes, kas izsniegtu atļaujas drēbju iegādei. Slimnīcai nav tiesības to darīt.
4. Slimnīcas rīcībā esošā drēbju noliktava ne vienmēr esot pieejama slimniekiem. Ltn. Ogam slimnīcas vadība piešķīrusi atvaļinājumu uz pilsētu, bet nav bijis iespējams saņemt virsniekam piemērotas drēbes no slimnīcas noliktavas.

Par izdalītām veltēm — ziediem, vīnogām un LKP izsniegtiem papirosiem kaŗavīri bija ļoti iepriecināti un pateicīgi. Tāpat Volchovas cīņu dalībnieki bija ļoti priecīgi par pltn. Lobes apmeklējumu.

(R. Bangerskis)

LATVIEŠU LEĢIONA LAZARETE

Nozīmīga latviešu kaŗavīru un vēlāk visu latviešu bēgļu medicīniskā aprūpē bija *Latviešu leģiona lazarete.*

Tās tapšanai, gaitām. un darbībai ir izsekojis viens no vadītājiem lazaretes ārstiem — *docents Dr. med. Arvēds Alksnis.* Viņa stāsts ir šāds:

1944. gada februārī augstākā SS policijas vadītāja Austrumzemē stāba galvenais ārsts Dr. Gross nodeva ģenerālinspektoram ģen. Bangerskim reichsfīrera Himlera ziņojumu, ka leģions drīkst formēt Latviešu leģiona lazareti. Lazaretes galvenā baze būtu Rīgā, bet nodaļas citās Latvijas pilsētās — pēc vajadzības. Gultu maksimālais skaits — 2000. Ģenerālinspektora stābs deva leģiona sanitārās daļas vadītājam ārstam pltn. Puriņam rīkojumu ķerties pie lazaretes formēšanas. Vispirms bija jāatrod Rīgā lazaretei piemērotas telpas, kas bija tikpat kā neiespējami, jo vācieši bija aizņēmuši visas slimnīcas un skolas. Beidzot pltn. Puriņam bija izdevies iegūt leģiona lazaretes vajadzībām īres namu Brīvības ielā 93, kur bija atradies vācu caurlaides punkts. Par lazaretes priekšnieku ģenerālinspektors nozīmēja atvaļināto ārstu pltn. Mežciemu, bet par saimniecības vadītāju pltn. Zīvertu. Telpas bija ļoti sliktā stāvoklī — netīras, neremontētas, inficētas kukaiņiem un nebija piemērotas lazaretei. Bija nepieciešama pamatīga iztīrīšana un dezinficēšana, kā arī plašāki pārbūves darbi. Darba spēks bija jāsaņem no Dr. Grosa, bet viņš kavējās. Viņš bija pie reizes arī SS lazaretes Latgales ielā priekšnieks un, kā likās, nevēlējās redzēt Rīgā otru SS lazareti, kas droši apēnotu viņējo. Tamdēļ lazaretes vadība griezās pie latviešu sabiedrības, un atsaucība bija liela. Lauksaimniecības ģenerāldirekcija pat izveidoja īpašu kopu lazaretes atbalstīšanai Oša kundzes vadībā, kas vāca veļu, traukus un inventāru. Īpaša būvniecības grupa, ko vadīja inž. Rozentāls un arch. Vētra, palīdzēja operācijas telpu piebūves darbos. Kā medicīnisko padomdevēju viņi pieaicināja mani.

Radās sarežģījumi: Dzelzceļu virsvalde neatbrīvoja Dr. Mežciemu iesaukšanai leģionā. Ģenerālinspektoram bija jāmeklē jauns

Ģen. Bangerskis apmeklē latviešu ievainotos kaŗavīrus Rīgā, Latgales ielas slimnīcā 1943. gada aprīlī.

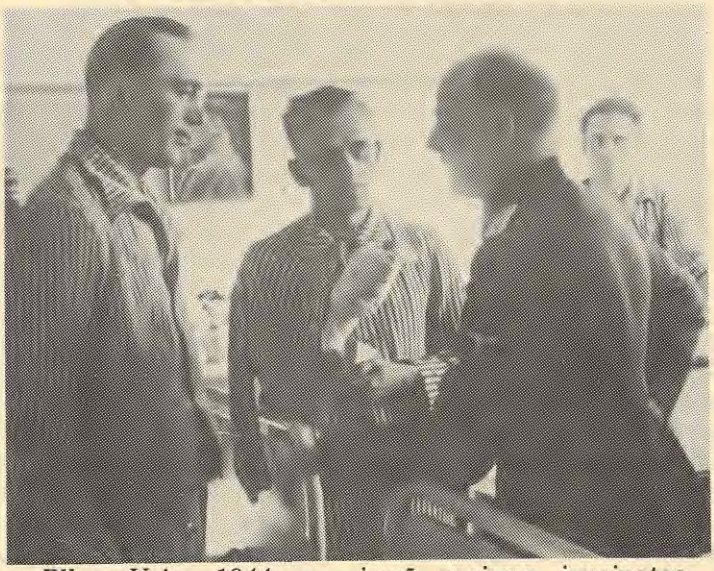

Plkv. Veiss 1944. g. ziemā apciemo ievainotos kaŗavīrus. Pa kreisi vltn. Ziedainis, vidū kpt. Reinhards.

1944. gada pavasarī plkv. Veiss uzrunā ievainotos latviešu karavīrus Jelgavas slimnīcā.

lazaretes priekšnieks. Tāpat pltn. Zīverts nevarēja turpināt saimniecības priekšnieka darbu sliktās veselības dēļ. Ģenerālinspektors par jauno lazaretes priekšnieku izvēlējās ilggadīgo Rīgas kara slimnīcas nervu nodaļas vadītāju ārstu pltn. Kārli Lediņu un par saimniecības vadītāju bijušo Rīgas kara slimnīcas saimniecības vadītāju pltn. Kārli Birkhānu. Pltn. Birkhānu iesauca 1944. gada 26. jūnijā, ārstu pltn. Lediņu 1944. gada 12. jūnijā.

Pltn. Birkhāns pasteidzināja lazaretes izbūves darbus, izmantodams latviešu sabiedrību. No Termiņcietuma latviešu pārvaldes, kur sodu izcieta sievietes, kas bija izvairījušās no vācu nozīmētiem darbiem, viņš dabūja darba spēku lazaretas telpu iztīrīšanai un dezinfekcijai. Sievietes, kas nebija strādājušas vāciešiem, Leģiona lazaretes darbos devās labprātīgi un ar lielu enerģiju. Drīz telpas bija iztīrītas un dezinficētas. Arī citas latviešu iestādes deva darba spēku un materiālus. Kad darbi bija pabeigti, pirmā stāvā novietojās kancelejas telpas, virtuve, dezinfekcijas telpas un mantu noliktava, otrā stāvā operācijas zāle, rentgena kabinets, laboratorija, sterilizācijas telpas, fizikālās terapijas kabinets un aptieka. Trešā un ceturtā stāvā un daļēji arī piektā stāvā bija istabas ievainotiem. Personālam ēdamistaba bija piektā stāvā, bet

Kapr. Bogdānovs 1943. gada aprīlī Rīgā, Latgales ielas slimnīcā pēc I šķ. DzK saņemšanas no ģen. Bangerska rokām.

dzīvojamās telpas sestā stāvā. Ievainoto transportam no dažādiem stāviem sāka celt liftu, bet tā būvi nepaspēja nobeigt. Pagrabā bija gaisa uzbrukumu patvertnes.

Inventāru lazarete saņēma no daudzām pusēm. Arodbiedrības noziedoja 250 metalla gultas, Tautas Palīdzība nodeva lazaretei evakuēto slimnīcu inventāru un instrumentus. Kad vācu policija taisījās pārņemt Dr. Pārupa privātklīniku, jo Dr. Pārups bija aizbraucis uz Vāciju un klīnika bija bez saimnieka, latviešu iestādes informēja par to Leģiona lazareti un vēlējās, lai tā pārņem visu inventāru pirms vācu policija tiek tam klāt. Leģiona lazarete apmierinājās ar dažiem instrumentiem, jo operācijas zālē inventāra bija pietiekami. Vēlāk, kad vācu sanitārās vienības sāka atstāt Rīgu, viena no Rīgas smalkmechanikas darbnīcām, kas laboja

vāciešiem instrumentus, nodeva lazaretei lielas kastes ar instrumentiem, ko vācieši bija aizmirsuši izņemt.

Saformēt medicīniskos status nebija nekādas grūtības, jo vēl bija daudzi ārsti iesaucamos gados un daudzas provinces slimnīcas bija evakuētas. Leģiona lazaretes vadība galvenokārt izmantoja medicīnas fakultātes jaunākos mācības spēkus un bijušos Rīgas kara slimnīcas darbiniekus. Par galveno chirurgu mobilizēja mani. Mani palīgi bija bijušie prof. Stradiņa asistenti: Dr. Arvīds Ekšteins un Dr. Pauls Purviņš, un mans bijušais asistents Dr. Georgs Priedītis. Rentgena kabineta vadītāja uzdevumam iesauca bijušo Rīgas kara slimnīcas rentgenologu ārstu kpt. Romānu Mežuli, aptiekas pārzināšanai farmaceitu kpt. Herbertu Ērmani. Māsu darbam lazarete saistīja Sarkanā Krusta māsas, kas bija ieradušās Rīgā pēc provinces slimnīcu evakuēšanas. Virsmāsa bija bijušā Daugavpils slimnīcas virsmāsa Benita Lodziņa, ļoti enerģiska un spējīga māsa. Viņa saaicināja talkā pārējās māsas, un Leģiona lazarete varēja lepoties ar priekšzīmīgu māsu sastāvu. Kopējas bija visas brīvprātīgi pieteikušās, visas no inteliģentām profesijām: studentes, ierēdnes, skolotājas un tml. Tās ātri iedzīvojās jaunā uzdevumā. Sanitāri un feldšeri bija medicīnas studenti, kas varēja savas teorētiskās zināšanas tagad lietot praksē. Visumā Leģiona lazaretei ar medicīnisko personālu bija ļoti laimējies.

Lazaretes atklāšana bija paredzēta 1944. gada 1. augustā. Lazaretes vadība bija pilnīgi latviska, arī personāls bija latvisks. Naudu un pārtiku lazaretei vajadzēja saņemt no vācu iestādēm, bet papildu produktus — medikamentus, veļu vajadzēja dot latviešu iestādēm. Frontes tuvuma dēļ lazarete bija kaut kas starp lauku lazareti un kara lazareti. Ievainotie tur uzturējās līdz 4 nedeļām. Ja viņi bija izveseļojušies, tie atgriezās savās karaspēka daļās vai veselības rotās; ja viņiem vēl bija vajadzīga lazaretes ārstēšana, tos pārveda uz Vāciju.

28. jūlijā plkst. 10-os lazaretes vadība piepeši saņēma rīkojumu būt gatavai uzņemt 200 ievainotos. 28. jūlijs bija diena, kad krievi izlauzās līdz Jelgavai un centās sasniegt Rīgas jūras līci. Ap Bausku un Jelgavu bija daudz ievainoto. Lazarete vēl nebija gatava darbam, gultas nebija sagatavotas, personāls bija sarunāts uz 1. augustu. Ievainotiem vajadzēja ierasties plkst. 16-os. Steigā tika saaicināts personāls, sakārtotas gultas, sagādāta pārtika. Lai arī viss nenoritēja tik gludi, kā vēlējāmies, ievainotie tika apkopti, pārsieti un pabaroti. Pēc šī transporta viss iegāja normālās sliedēs. Lazarete vienmēr bija gatava darbam.

Latviešu kaŗavīri Sarkankalna slimnīcā, Rīgā, 1944. gada maijā.

Latviešu kaŗavīru grupa Hans Ferch slimnīcā pie Potsdamas 1945. gada martā.

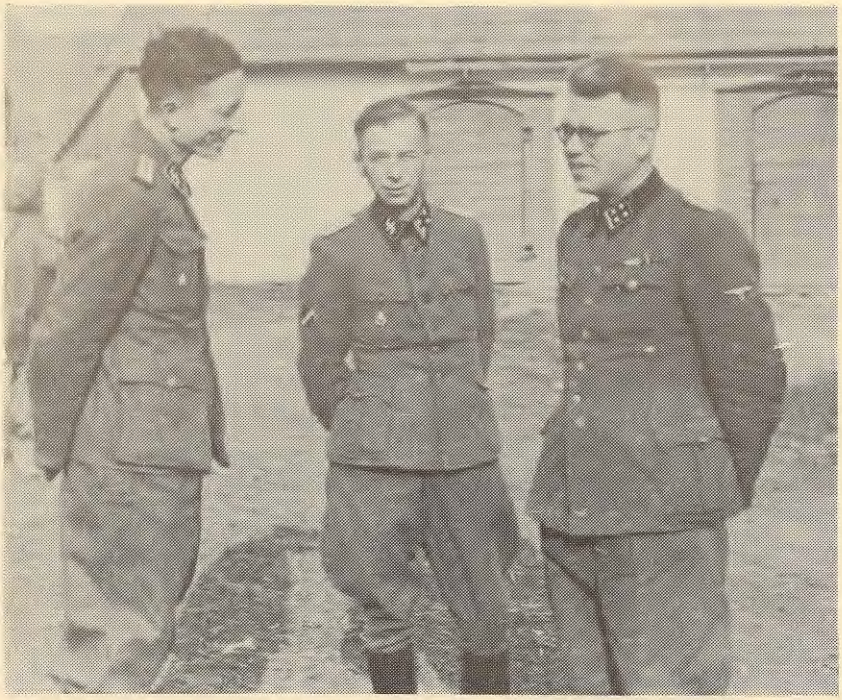

Leģiona slimnīcas vadība: no kr. ārsts kpt. Mežulis, pltn. Birkhāns un ārsts pltn. Lediņš.

Fronte pastāvīgi tuvojās Rīgai. Ievainoto transporti arvien kļuva biežāki. Septembris pagāja ļoti intensīvā darbā. Septembŗa beigās mēs arvien vairāk līdzinājāmies lauku lazaretei. Mēs saņēmām svaigi ievainotus, un mums tie bija jāsagatavo transportam uz Vāciju. Arī Rīga sāka mums dot darbu, jo krievu gaisa uzbrukumi kļuva arvien biežāki un intensīvāki. Viena tāda uzbrukuma laikā tiešs trāpījums skāra gaisa patvertni, kur bija patvērušies latviešu gaisa izpalīgi, 16 gadus veci zēni. Tas bija šausmīgs gadījums, ļoti daudzi zēni bija saplosīti gabalos, lielākai daļai, ko atveda pie mums, mēs arī varējām ļoti maz palīdzēt. Vācu aizmugures lazaretes bija jau evakuētas, I un II Rīgas pilsētas slimnīcā iekārtojās lauku lazaretes. Kaŗa darbība bija kļuvusi ļoti aktīva, un septembŗa pēdējās dienās mēs saņēmām ļoti lielu ievainoto transportu, kas dažās dienās bija jāsagatavo evakuēšanai uz Vāciju. Tika strādāts dienu un nakti un ievainotos varēja laikā pārvest uz kuģiem. Rīgā esošā vācu sanitārā vadība par

Leģiona slimnīcas personāls 1944. gada oktōbrī Kurzemē pēc Rīgas atstāšanas.

mūsu darbu bija ļoti sajūsmināta, lazaretes priekšnieks saņēma vairākus uzslavas rakstus un pat kādas augstākās priekšniecības personīgu vizīti. Likās, ka mums bija vairākas priekšniecības, kas lepojās ar mūsu darbu. Lai arī fronte tuvojās, lazaretes darbiniekiem bija jāstrādā dienu un nakti un daudziem bija jārūpējās par piederīgo evakuāciju, tomēr disciplīna lazaretē bija priekšzīmīga, darbu neviens nekavēja un darba kvalitāte bija augsta. Lai vēl vairāk atzīmētu savu apmierinātību ar mūsu darbu, vācu vadība mums atsūtīja auto kravu ar vīniem un konjakiem. Tas līdz šim nekad nebija noticis. Mēs zobojāmies, ka vāciešiem pašiem vīni vairs negāršo, jo krievi ir par tuvu, un krieviem tos atstāt ir žēl. Nodošana Leģiona lazaretei bija veids, kā godīgā ceļā no tiem tikt vaļā un pie reizes tas bija jauks pateicības žests. Lielākā daļa ievainoto bija prom un tamdēļ dzērieni palika tikai personāla lietošanā. Tas palīdzēja uzturēt darbiniekos možu garu.

Fronte pastāvīgi tuvojās. Krievi bombardēja Rīgu no gaisa, eksplodēja municijas vilcieni, bumbas krita lazaretes tuvumā. Arī

lazaretei bija jāsāk domāt par evakuēšanos. Leģiona ģenerāl-inspektoram nebija nekādu transporta līdzēkļu, lai evakuētu lazareti ar inventāru un personālu. Vispirms vācieši solīja dzelzceļa vagonus, bet izrādījās, ka satiksme ar Liepāju bija pārtraukta. Tad vācu vadība solīja kuģi ,,Elizabeth'', bet kuģis ostā nebija. Pagāja diena pēc dienas, bet kuģis nerādījās. Beidzot lazaretes vadība sazinājās ar Rīgas ostas valdes latviešu vadību. Atbilde bija negaidīta: ,,Elizabeth'' ostu bija jau atstājusi pirms dažām nedēļām un ostas valde bija pārliecībā, ka kapteinis neriskēs otro reizi savu kuģi kara zonā.

Lazaretes priekšnieks atradās smaga uzdevuma priekšā. Vēl pirms dažām nedeļām lazaretei bija vairākas ,,priekšniecības'', kas visas lepojās ar tās darbu, bet tagad piepeši neviens negribēja palīdzēt tai evakuēties. Mūsu SS priekšniecība Dr. Gross bija pats zaudējis galvu un ļoti sakompromitējies. Kad piepešā gaisa uzbrukumā viņa SS hospitāli bija skārušas dažas bumbas, viņš nebija parādījis nekādas ,,vadonības'' īpašības ievainoto nodrošināšanai, bet gan sēdējis pats noslēpies pagraba stūrī. Nākamā dienā lielā ātrumā viņš savu hospitāli pārcēla uz Baltezera koka barakām. No turienes to pārcēla uz Vāciju. Leģiona lazaretei uzdeva pārņemt tukšās telpas Latgales ielā, tāpat arī inventāru. Mums nebija pietiekami personāla, lai mēģinātu darboties Latgales ielas telpās, un tāpat arī tās inventārs mums būtu bijis par apgrūtinājumu. Tamdēļ lazaretes vadība tur nosūtīja apsardzības komandu. Mums uzdeva pārņemt arī Sarkankalna slimnīcu, kur vēl bija ievainotie un vācu pārvalde. Lazaretes vadība tur nosūtīja ltn. Reimani un v. v. Goltu. Drīz ltn. Reimanis bija atkal nepieciešams lazaretē un v. v. Golts palika viens pats kopā ar vācu pārvaldi pārņemt Sarkankalna slimnīcu lazaretes rīcībā. V. v. Golts, ievērojot krievu straujo tuvošanos Rīgai, nojauta, ka lazaretei nebūs laika pārņemt šo slimnīcu un tamdēļ centās visus smagāk ievainotos nodot transportam uz Vāciju, bet vieglāk ievainotiem izdeva ,,Marschbefehl''-i uz Vāciju, tā atbrīvodams slimnīcu no ievainotiem. Drīz viņš kopā ar latviešu ārstiem: vācu chirurgu ltn. Dr. Reinhardu, chirurgu ltn. Verneru Bērziņu, zobārstu — ltn. Nekrasovu ieradās atpakaļ Leģiona lazaretē.

Mēģinādams dabūt transportu no vāciešiem, Dr. Lediņš sarīkoja vīna vakaru, kur ieradās visas mūsu lazaretes ,,priekšniecības''. Piedalījās arī Dr. Gross, kas atkal bija atguvis savu lielīgumu. Šis vīna vakars nedeva nekādu panākumu — vīns tika izdzerts, latviešu un vāciešu starpā radās rīvēšanās un, neskatoties uz Dr. Lediņa pūlēm, lazaretei vēl vienmēr nebija transporta. Dr. Gross no Rīgas pazuda. Mēs dzirdējam, ka par gļēvulību bumbu

uzbrukuma laikā viņš nodots kara tiesai, atbrīvots no SS lazaretes vadītāja uzdevuma un nozīmēts par bataljona ārstu frontē. Jaunie pienākumi viņam ļoti nepatika, un, kad lazarete bija Šverīnā, viņš mēģināja Dr. Lediņu pierunāt pieprasīt viņu par ārstu Latviešu leģiona lazaretai. Tas bez šaubām tika noraidīts.

Stāvoklis kļuva arvien draudošāks. Krievu artilerija apšaudīja Rīgas nomales, Rīgā plosījās piedzēruši vācu žandarmi. Arī es kritu viņiem par upuri, kad viņi dienas laikā pie lazaretes mani apcietināja, taisījās nošaut, tad aizveda uz komandantūru, kas gan mani tūlīt atbrīvoja. Kādu nakti netālu no lazaretes, Brīvības un Artilerijas ielas stūrī, viņi nošāva baskāji gleznotāju Valdemāru Irbi, kad viņš krēslā bija tipinājis pa ielu saviem īsiem riksīšiem. Kad mēs viņu atradām, viņš jau bija beigts. Tā kā oficiālā lazaretes evakuācija nebija izdevusies, saimniecības daļas v. v. Golts un priekšnieka adjutants ltn. Reimanis sāka lietot neoficiālas metodes. Lazaretei bija tikai divas sanitārās mašīnas un divi gāzes ģenerātori. Īsā laikā nāca klāt 5 gāzes ģenerātori. Sameklēja arī zirgu pajūgus.

Kad runāja par kuģi ,,Elizabeth'', tad solīja darbiniekiem, ka viņi varēs ņemt līdz savas ģimenes. Kad no evakuēšanās ar kuģi nekas neiznāca, lazaretes vadība bija ļoti neērtā stāvoklī. Darbinieku ģimenes nevarēja atstāt Rīgā, tamdēļ evakuāciju iesāka jau 10. oktōbrī — pirms pavēles saņemšanas, nosūtot daļu personāla un mantas uz Mellužiem. Tiem līdz varēja doties arī piederīgie. Daudz mantu katrs nevarēja paņemt līdz, bet katram, kas gribēja atstāt Rīgu, iespēja tika dota. Tanī pašā dienā gāzes ģenerātoru kolonna ar lazaretes mantām devās uz Tiltmaču mājām, 11 km aiz Tukuma, kur bija paredzēta pirmā lielākā salasīšanās. Gāzes ģenerātoru kolonnai bija atkal jāatgriežas Rīgā nākamā dienā, lai uzņemtu jaunu kravu. 11. oktōbrī lazaretē vēl atradās tās vadība, ārsti, dažas māsas un daļa komandas. Lazaretes sētā vēl bija daudz vērtīgu mantu, kas gaidīja evakuāciju. Pēcpusdienā ltn. Reimanim ar komandu izdevās pierunāt reichskomisāra Lohses auto parkā dažus latviešu šofeļus pāriet ar savām mašīnām uz kādu laiku lazaretes dienestā. Tas bija zināms atvieglojums. Drīz tās bija piekrautas un ripoja uz Tiltmačiem. Vēlāk, kad tās savu uzdevumu bija izpildījušas, tās nelaimīgā kārtā atkal krita Lohses rokās. Šofeļi un mūsu komanda paspēja aizbēgt. Mana personīgā kaste un citus ārstu privātās mantas palika pagalmā ar lazaretes mantām. Bija liela vienaldzība pret personīgām materiālām vērtībām.

Pienāca vakars. Bija skaidrs, ka krievi rītdien vai vēlākais parīt no rīta būs Rīgā. Jau vairākas dienas no vietas krievi bija

bombardējuši Rīgu no gaisa un nebija atraduši nekādu pretestību. Netālu no lazaretes dega nams, ko bija aizdedzinājušas krievu bumbas, neviens nemēģināja to dzēst. Pēc ziņām krievi jau bija Ķīšezera otrā krastā. Sākās laupīšanas. Lazaretes evakuācijas pavēle nenāca. Beidzot, pateicoties pltn. Karlsona neatlaidībai pavēle pienāca plkst. 19-os: mums plkst. 23.40 bija jāpārbrauc pontona tilts. To mēs arī izdarījām. Latviešu leģiona lazaretes Rīgas posms bija noslēdzies.

Rīgas posmā Latviešu leģiona lazarete bija darbojusies sekojošā sastāvā:

Administrātīvā daļa:

Lazaretes priekšnieks — ārsts pltn. Kārlis Lediņš.
Priekšnieka adjutants — ltn. Arnolds Reimanis.
Kancelejas vadītājs — kapr. Ivars Blūms (cand. iur.).
Virsseržants Nikolājs Uldriķis.

Īpašu uzdevumu virsnieku vietnieki: Goba, Lazdiņš, Novickis.

Medicīniskā daļa:

Chirurģiskās daļas vadītājs:	— ārsts ltn. Arvēds Alksnis.
Chirurgi:	ārsts ltn. Verners Bērziņš, ārsts ltn. Arvīds Ekšteins, ārsts ltn. Georgs Priedītis, ārsts ltn. Pauls Purviņš.
Chirurgs oftalmologs	— ārsts ltn. Jānis Reinhards.
Rentgena nodaļas vadītājs	— ārsts kpt. Romāns Mežulis.
Aptiekas vadītājs	— kpt. Herberts Ērmanis.
Virsmāsa	— māsa Benita Lodziņa.
Operācijas māsas:	māsas Lapiņa, Leite, Krastiņa.
Rentgena māsa	— māsa Rudzīte.
Nodaļu māsas:	māsas Andža, Batarovska, Freiberga, Eglīte, Gārne, Hakele, Jansone, Kārkliņa, Ondrupe, Ozola, Siliņa, Sprukule, Stulpe, Tarto.
Māsas-skolnieces:	Grinberga, Ķence, Pilsuma.
Kopējas.	
Sanitāri.	

Saimnieciskā daļa:

Priekšnieks — pltn. Kārlis Birkhāns.

Priekšnieka palīgs	— vltn. Nikolājs Simanovs.
Kasieris	— v. v. Kārlis Kirchofs.
Noliktavas pārzinis	— kapr. Šeibe.
Uzturzinis	— kapr. Rūdolfs Kerls.
Mantzinis	— kapr. Nikolājs Grāvītis.
Rēķinvedis	— kapr. Miniāts.
Spēkratu pārzinis	— v. v. Vitauts Golts.
Šofeņi.	
Virtuves darbinieki.	
Komanda.	

Mellužos kolonna atkal sakārtojās tālākam braucienam uz Tiltmaču mājām — aiz Tukuma, virzienā uz Talsiem. Pēc dažām atpūtas dienām tur, lazarete devās tālāk uz Vilgales muižu aiz Kuldīgas, kur bija paredzēta ilgāka atpūta. Šeit, mierīgākos apstākļos, varēja pārbaudīt ir inventāru, ir personālu. No Rīgas lazarete bija iznākusi ar ļoti nelieliem darbinieku zaudējumiem, galvenais kodols bija iznācis pilnā sastāvā. Bija iznākuši visi ārsti, visas māsas un kopējas, lielākā daļa saimnieciskā personāla, kur ietilpa ne tikai virtuves personāls, bet arī daudzi vērtīgi elektriķi, rentgena techniķi, galdnieki, skārdnieki, kanalizācijas speciālisti — īsumā — vīri, kas tad, kad lazaretei būtu atkal jāsāk strādāt, būtu neatvietojami. Iztrūka daži virtuves un kancelejas darbinieki. Vilgales muižā lazaretes vadība ļāva katram izšķirt pašam savu likteni. Dažiem darbiniekiem Kurzemē bija radi vai pat ģimenes, tie gribēja palikt pie tiem. Daži gribēja palikt Kurzemē un pievienoties 19. divīzijai, daži leģionāri ar vienu leitnantu priekšgalā gāja pievienoties ,,kureliešiem''. Viņiem nebija veicies, — leitnants drīz atradās koncentrācijas nometnē pie Dancigas, no kurienes lazaretes vadība to izgalvoja aizsūtīšanai atpakaļ uz Kurzemi.

21. oktōbrī mūs pārcēla uz Liepāju, kur no sākuma apmetāmies ādu fabrikā ,,Korona'', vēlāk bērnu namā. Liepājas stāvoklis toreiz bija arī apdraudēts. To katru dienu bombardēja krievu lidmašīnas. Liepāju aizstāvēja ļoti labas vācu zenītbaterijas, un redzēt gaisā degošas lidmašīnas un plīvojam baltus krītširmjus nebija retums. Mēģinājumi Liepājā atjaunot darbību bija nesekmīgi. Uzturēšanās laikā Liepājā lazarete sniedza ārstniecisko palīdzību bēgļiem. Uz vācu pavēli Leģiona lazareti ar kuģiem ,,Isar'' un ,,RO1'' pārveda uz Dancigu. Kuģi laimīgi pārcieta zemūdeņu uzbrukumu. ,,Isar'' pienāca Dancigā, bet ,,RO1'' Pilavas ostā.

Dancigā lazaretes galvenā daļa apmetās ,,Hochstrasse'' kazarmās. Lazaretei bija ļoti nepieciešams darbs, jo jau apmēram mēnesi bijām bezdarbnieki. Vācu SS vadība centās izmantot

lazaretes personālu citiem uzdevumiem, parasti apsārdzības uzdevumiem, kas bija ļoti nepatīkami un pret Ženēvas konvenciju. Lazaretes priekšnieks devās uz Berlīni pie SS galvenā stāba, lai mēģinātu panākt lazaretei jaunu darba vietu, bet nesekmīgi. Dancigas periodā lazaretei pievienojās ārsts maj. Raimunds Pavasars, speciālists ortopēdijā, ārsts ltn. Reinis Sināts, speciālists ādas un veneriskās slimībās un ārsts ltn. Pēteris Zirnis, speciālists iekšējās slimībās.

Decembŗa beigās lazaretes priekšnieks Dr. Lediņš un pltn. Birkhāns devās atvaļinājumā uz Pozeni apmeklēt savas ģimenes. Pa to laiku krievi izrāvās līdz Pozenei, un vācieši Pozeni izsludināja par cietoksni. Drīz Pozene bija daļēji ielenkta un mūsu vadītājus ieskaitīja Pozenes aizsardzības spēkos: viņus vairs neizlaida no Pozenes. Tieši šinīs dienās vācu SS izdarīja spiedienu uz lazareti, pieprasīdami 50 vīrus apsardzības pienākumiem. Tas būtu pilnīgi iznīcinājis mūsu komandu un daļu no saimniecības un sanitārā personāla. Ar lielām grūtībām izdevās skaitu reducēt uz 18. Šie 18 leģionāri nekad vairs pie lazaretes neatgriezās. Tieši šinī laikā pienāca pavēle no Bērlīnes lazaretes priekšniekam ierasties Berlīnē. Dr. Lediņš bija atstājis mani savā vietā, tamdēļ es devos uz Berlīni. Berlīnē man paziņoja, ka lazaretei atrasts novietojums A no Dancigas un lai es ierodos otrā dienā pēc pavēles. Kad es aizrādīju, ka pēc ziņām Dancigā šo pilsētu ieņēmuši krievi, SS pulkvedis apjuka, bet tomēr pavēlēja ierasties pēc pavēles rītdien. Kad nākošā dienā ierados pēc pavēles, mani vairs vispār nepieņēma, teica, ka pavēles nebūšot, lai braucot atpakaļ pie savas daļas.

Dancigā bija jūtams, ka krievi jau ļoti tuvu. Pilsētai cauri plūda lielas bēgļu straumes, galvenokārt prūši savās gaŗās orēs. Šie cilvēki nebija sagatavojušies bēgšanai, orēs viņi nereti bija sametuši persiešu tepiķus un dārgas mēbeles, bet viņu zirgi bija noliesējuši un viņi paši drebēja salā. Parādījās kā brīnums arī grupa bēgļu no Latvijas — zemgalieši savos vienjūgos un kurzemnieki savās orēs. Tiem rati bija glīti nopakoti, tie veda tikai nepieciešamo sev un zirgiem. Kā viņi bija tikuši caur Lietuvai, bija grūti izprotams. Laiks bija ārkārtīgi auksts, bēgļi, kas brauca neapkurinātos lopu vagonos, ļoti cieta salā. Stacijās es pats savām acīm redzēju uz perona sarindotus bērnu līķīšus, ko nevienam nebija laika apbedīt.

Lazarete centās izkļūt no Dancigas, bet nesekmīgi. Lazaretes vadība laimīgā kārtā bija izkļuvusi no Pozenes ielenkuma un atgriezās Dancigā. Pavēle astāt Dancigu pienāca 3. februārī. Pateicoties ltn. Reimaņa izveicībai un kpt. Ērmaņa spirtam, ko

Leģiona slimnīcas ārsti Kurzemē 1944. gada oktōbrī pēc Rīgas atstāšanas.
No kreisās kpt. Ērmanis, ārsts ltn. Reinhards, ārsts ltn. ? un ārsts ltn. Bērziņš.

viņš bija pratis visu laiku saglabāt, lazaretei piešķīra dažus lopu vagonus. Atkal ar spirta palīdzību šos vagonus piekabināja vilcienam ar lokomotīvi, un lazarete devās ceļā uz rietumiem.

Vispirms par apmešanās vietu nozīmēja Neubrandenburgu, bet mūsu vietraudzis ārsts ltn. Reinhards tur atrada priekšā jau kādu karaspēka daļu. Pēc 2 nedēļu ceļošanas lazaretei atrada telpas Bicovas (Bützow) pilsētiņā. Bicova tagad bija neievērojama pilsētiņa, bet 17 gadu simtenī tā bija bijusi universitātes pilsēta. Pašreiz tā vienīgi izcēlās ar neizsmeļamiem rožkāpostu daudzumiem, kas bija labs papildinājums lazaretes darbinieku trūcīgai diētai. Mēs bijam pirmā un vienīgā karaspēka daļa, kas tur bija nometināta, un uzņemšana bija vēsa. Mierīgākos apstākļos lazarete sāka gatavoties jaunam darba posmam. Tika pastiprināta disciplīna, atjaunotas darbinieku zināšanas. Ar lielu enerģiju lazaretes vadība meklēja vietu, kur lazarete varētu sākt strādāt. Mans mēģinājums panākt lazaretes pārvietošanu uz Šlezvigholšteinu beidzās nesekmīgi. Par gauleiteru tur bija bijušais Valmieras gebietskomisārs Hanzens, un ap viņu pulcējās daudzi Ziemeļvidzemes latvieši. Es Hanzenu pazinu no Valmieras laikiem, viņš tomēr atteicās mums palīdzēt, laikam baidīdamies, ka viņam pārmetīs pārāku latviešu protežēšanu. 14. martā lazarete dabūja

pavēli pārcelties uz Šverīnu, kur tai bija paredzētas divas skolas. Galvenā skola, bijušā vidusskola, atradās Pfaffenteich malā, otra skola, bijušā pamatskola, — Amtstrassē. Galvenā skolā bijām paredzējuši iekārtot telpas ievainotiem, Amtstrasses skolā — telpas chroniski slimiem, kā arī telpas acu slimniekiem. Turpat bija ambulance ādas un veneriskām slimībām. Galvenā ēkā bija nepieciešamas pārbūves. Darbam nozīmēja franču gūstekņus — amatniekus. Darbi tomēr neveicās, gūstekņi vairāk klaiņoja apkārt, nekā strādāja. Tā kā es pārvaldīja franču valodu, uzņēmu ar viņiem kontaktu. Franči man paskaidroja, ka viņi ir pilnīgā badā un pārtiek no tā, ko uzlasa atkritumu čupās. Lazaretes vadība viņiem tūlīt piešķīra maizi un kartupeļus, darbi veicās daudz labāk un drīz jau operācijas zāle bija pabeigta.

Tāpat kā Rīgā mums bija jāsāk strādāt pirms bijām pilnīgi iekārtojušies. Stacijā jau vairākas dienas bija stāvējis sanitārais vilciens ar ievainotiem. Neviens par tiem nerūpējās, tie bija badā, neapkopti, nepārsieti. Kad visas iespējas bija izsmeltas, vācu sievietes, neprasot nevienam atļauju, veda ievainotos uz mūsu lazareti. Tas bija gājiens, ko nevarēja aizmirst, redzot to vijamies ap Pfaffenteich-u uz mūsu lazaretes pusi. Ievainotie kustējās lēni, dažiem sievietes palīdzēja iet, dažus stūma dārza ķerās. Tur bija vairāki simti. Gājiens iegāzās lazaretes pagalmā un lielākā daļa ievainoto tur apkrita. Lazaretes personāls ķērās pie darba, māsas un sanitāri vispirms izlasīja vissmagāk ievainotos, tos sadalīja pa nodaļām, tad ķērās pie vieglāk ievainotiem. Saimniecības daļa bija sagatavojusi ēdienu, ko ievainotie nebija redzējuši labu laiku. Pagāja 24 stundas, pirms visi ievainotie bija apkopti. Operācijas zāle strādāja 48 stundas. Pārbaudot lazaretes pagrabus, tur atrada vēl citus ievainotos, kas tur bija ielīduši un siltumā aizmiguši. Šinī transportā bija tikai daži latvieši. Pēc šī pirmā transporta ievainotie sāka ieplūst rēgulāri. Latviešus un citus baltiešus pārveda no citām lazaretēm pie mums. Lielā skaitā mēs uzņēmām arī vāciešus.

Aprīļa sākumā fronte mums bija ļoti tuvu abās pusēs. Bija ziņas, ka amerikāņi nav tālu, bet nekustas. Turpretim krievu fronte tuvojās ļoti strauji. Vēl 20. aprīlī tie bija pie Berlīnes, bet aprīļa pēdējā nedēļā jau tuvojās Šverīnai. Vācu vadība nedeva lazaretei pavēli evakuēties uz rietumiem, neskatoties uz lazaretes vadības atkārtotiem pieprasījumiem.

Pienāca 1. maijs. Pēc iegūtās informācijas amerikāņi bija tikai 30 km no Šverīnas, bet arvien vēl nekustējās, kāmēr krievi tuvojās ļoti strauji. Lazaretes vadība nolēma smagi ievainotos, kas krieviem ienākot nevarētu paši kustēties, pārvietot cik iespējams

Grupa leģiona slimnīcas darbinieku Dancigā 1944. gada Ziemassvētkos.
Priekšplānā kr. pusē bij. Latvijas valsts futbola komandas treneris dkar. Upenieks.

tālu uz rietumiem. Divās lielās smagās mašīnās un vienā sanitārā mašīnā ievietoja lazaretes vērtīgākos instrumentus un piederumus un uz tiem novietoja ap 30 smagi ievainotos leģionāros. Kolonnas vadību lazaretes vadība uzticēja man. Mani pavadīja 1 māsa un 2 sanitāri. Kolonnai vajadzēja izbraukt jau pirms gaismas naktī no 1. uz 2. maiju, bet tā izbrauca 2. maijā ar rīta gaismu.

Pēc tam kad kolonna atstāja Šverīnu, pilsētā ieradās amerikāņi. Tie novietoja posteņus lazaretes abu ēku priekšā un uzskatīja personālu un ievainotos par kara gūstekņiem. Amerikāņiem informācija par notikumiem Austrumeiropā bija ļoti vāja un viņi uzskatīja baltiešus vācu uniformās ar SS nozīmēm par zvērinātiem nacionālsociālistiem un SS vīriem. Ļoti daudziem vāciešiem bija tendence, mazgājot sevi baltus, nomelnot sveštautiešus un padarīt tos par kara noziedzniekiem. Tāds vīrs bija vācu galvenais ārsts Šverīnā Dr. Sachs.

Jau drīz pēc amerikāņu ienākšanas klīda baumas, ka amerikāņi Šverīnu nodošot krieviem. Dr. Lediņš ar tulku v. v. Kukaini,

Lazaretes sanitārās mašīnas Bicovā (Bützow).

bijušo angļu valodas lektoru Latvijas universitātē, devās pie militārās pārvaldes noskaidrot šo baumu pamatu. Viņi iesniedza rakstu, bet lūdza arī tūlītējus paskaidrojumus mutes vārdiem. Amerikāņu kapt. May bija atturīgs savos paskaidrojumos, bet domāja, ka kādas krievu komisijas ierašanās nevarētu kavēt lazaretes darbību. Nākošās dienās viņš ieradās iepazīties ar lazareti un likās ar redzēto apmierināts.

Amerikāņu komandants maj. Rumore, kuŗam bija padots Dr. Sachs, nebija lazaretei draudzīgs un bija stiprā Dr. Sacha ietekmē. 10. maijā viņi noņēma lazaretei visas automašīnas un Dr. Lediņa iebildumi palika neievēroti.

12. maijā lazaretei atņēma telpas Amtstrassē un atkal Dr. Lediņa protestu noraidīja. Pie reizes bija jāatlaiž no darba 77 civīlie darbinieki un 63 kaŗavīri jānosūta uz gūstekņu nometni.

20. maijā lazaretē ieradās krievu virsnieki, kuŗus ielaida amerikāņu postenis. Krievi prasījuši pēc lazaretes vadības un Dr. Lediņš viņus pieņēmis, bet izlicies, ka nesaprot krievu valodu. Tulka lomu uzņēmies Dr. Pavasars, kas ļāvis Dr. Lediņam apdomāt atbildes. Galvenokārt krievi interesējušies, vai lazaretē neesot ,,vlasovieši''. Kad atbildēts ar nē, viņi teikuši, ka drīz atsūtīšot automašīnas, lai pārvestu lazareti uz ,,roģinu''. Dr. Lediņš tūlīt ar v. v. Kukaini devies uz militāro pārvaldi, kur tos pieņēmis amerikāņu kpt. Knight-s. Viņš solījies iesniegto rakstu virzīt uz ģen. Eizenhauera stābu un piemetinājis, ka atbilde būs

Leģiona slimnīcas personāls Šverīnā 1945. gada maijā. No kreisās māsa Siliņa, Dr. Purviņš, Dr. Ekšteins, Dr. Bērziņš un ltn. Reimanis.

labvēlīga, jo sabiedrotie neuzskatot latviešu, igauņu un lietuviešu karavīrus par piederošiem pie SS. Tai laikā lazaretē vēl bijuši 190 latviešu karavīri un 74 citu tautību piederīgie. Vēlāk lazaretei bija uzdota franču tautības koncentrācijas nometņu iemītnieku ārstēšana.

Šverīnas militāro pārvaldi jūnija sākumā pārņēma angļi. Jau atklāti runāja, ka Šverīnu pārņems krievi. Personāls un ievainotie nervozēja un daži dezertēja. To bija gaidījis Dr. Sachs un, lai Leģiona lazareti pilnīgi iznīcinātu, 15. jūnijā atsūtīja automašīnas, lai ievainotos un daļu personāla pārvestu uz SS lazareti. Latviešiem nevarot uzticēties. Izcēlās liels apjukums, bet visu izkārtoja lazaretes vadība, kas pieprasīja, lai transporta vadītājs uzrāda rakstisku pavēli. Tā ka tādas nebija, transports aizbrauca prom tukšā.

Akciju pārcelt Leģiona lazareti uz Libeku ļoti aktīvi virzīja uz priekšu arī Libekā. Šverīnā no Libekas ieradās bij. Latvijas ārlietu

ministrijas preses šefs Pauls Reinhards un panāca principiālu piekrišanu lazaretes pārvešanai uz Libeku. Īpaši izpalīdzīgs bija angļu ltn. Freidenburgs, sakaru virsnieks Austrumeiropas tautām galvenā angļu stābā.

20. jūnijā no Libekas lazaretē ieradās angļu sanitārās mašīnas, lai lazareti pārvestu uz Libeku. Tomēr ar jaunu garnizona ārsta pavēli aizvešanu aizkavēja un ievainotos, kas bija jau ievietoti mašīnās, atkal pārnesa atpakaļ lazaretē. Iemesls: lazareti kā kara iestādi nevarot pārcelt no viena kara apgabala uz otru. Tamdēļ ltn. Freidenburgs ieteica lazaretes personālam pārģērbties privātdrēbēs. Libekā bija vajadzīga slimnīca bēgļiem. Lazaretes saimnieciskā daļa par lētu naudu bija iepirkusi vācu jūrnieku zilās bikses, un drīz visi bija civīlisti. Ievainotos angļi neļāva izvest, viņi solīja tos neatstāt krieviem. Smagāk ievainotie bija jāatstāj Šverīnā, Bucholca kazarmās, bet vieglāk ievainotie jāpārved uz gūstekņu nometni. Bija jāatstāj arī 2 ārsti. Lazaretes vadība nozīmēja Dr. Ekšteinu un Dr. Sinātu. Personāls bija ļoti deprimēts par tādu iznākumu, jo bija sāpīgi atstāt ievainotos nezināmam liktenim. Tomēr tur neko nevarēja darīt. Angļi savu vārdu turēja: kā ārsti, tā ievainotie drīz ieradās Libekā.

Šverīnas posms bija vissmagākais laiks lazaretes pastāvēšanā. Lazarete kara darbībā zaudēja 2 savus darbiniekus. Brīvā līguma darbinieci Kreili bumbu uzbrukuma laikā ķēra šķemba un sašķaidīja tās ceļa locītavu. Viņa dabūja asins saindēšanos un mira pēc dažām dienām. V. v. Goba tūlīt pēc amerikāņu ienākšanas bija mēģinājis lazaretei iegūt benzīnu, bet to bija sašāvis kāds amerikāņu postenis. Ārstiem neizdevās viņu glābt.

Arī garīgā ziņā šis laiks bija smags visiem — kā ievainotiem, tā darbiniekiem un lazaretes vadībai. Valdīja pastāvīga neziņa, draudi izdošanai krieviem, nervu saspīlējums, tad nepamatots optimisms. Lazaretes personāla lielākā daļa nebija karavīri, tamdēļ jo sevišķi bija apbrīnojama viņu disciplīna un izturība. Visvairāk jāapbrīno Dr. Lediņš un pltn. Birkhāns, kas uz saviem pleciem iznesa lielāko daļu smaguma un kas izvadīja lazareti caur visiem sarežģījumiem. Liels palīgs viņiem bija v. v. Roberts Kukainis ar savām perfektām angļu valodas zināšanām. Es kādreiz jokodamies draugiem esmu sacījis: cik pareizi ģenerālinspektors ir darījis, nozīmēdams nervu ārstu par lazaretes priekšnieku un nelabojamu optimistu par viņa palīgu!

Libekā lazaretei ierādīja telpas pussagrautā skolā — Gewerbeschule, Parade 2. Šeit izbeidza pastāvēt Latviešu leģiona lazarete un dzima Latviešu slimnīca Libekā. Ēkas pirmajā stāvā ievietojās saimnieciskā daļa un administrācija, otrā stāvā, agrākā zīmēšanas

Lazaretes nodaļa ,,Amtsstrassē'', Šverīnā, 1945. gada 2. maijā.

Skats no Lazaretes galvenās ēkas Šverinā uz ,,Pfaffenteich''-u.

Žēlsirdīgā māsa Veronika Ondrupe ar sanitāriem Pionieru kazarmās Libekā.

zālē, operācijas telpas un slimnieku istabas. Savu ierašanos Libekā lazaretes personāls atzīmēja Jāņu vakarā ar ,,Skroderdienas Silmačos'' Jāņu vakara skata uzdevumu, kas bija jau iestudēts Šverīnā.

Dr. Lediņš īsā laikā nodibināja labas attiecības ar UNRRA-s pārstāvjiem, kas uzskatīja jauno slimnīcu par savu slimnīcu un deva tai pilnu apgādi un medikamentus. Slimnieku skaits pastāvīgi pieauga, tāpat arī slimnīcas labā slava. Daļa personāla palika strādāt slimnīcā un dzīvoja kā DP nometnēs, daļa apmierinājās ar savu DP statusu un atpūtās no pārdzīvotiem uztraukumiem.

Lazaretes otra daļa, — auto kolonna manā vadībā — kas 2. maijā devās uz rietumiem ar smagi ievainotiem leģionāriem,

Latviešu slimnīcā Libekā chirurģiskās nodaļas personāls.

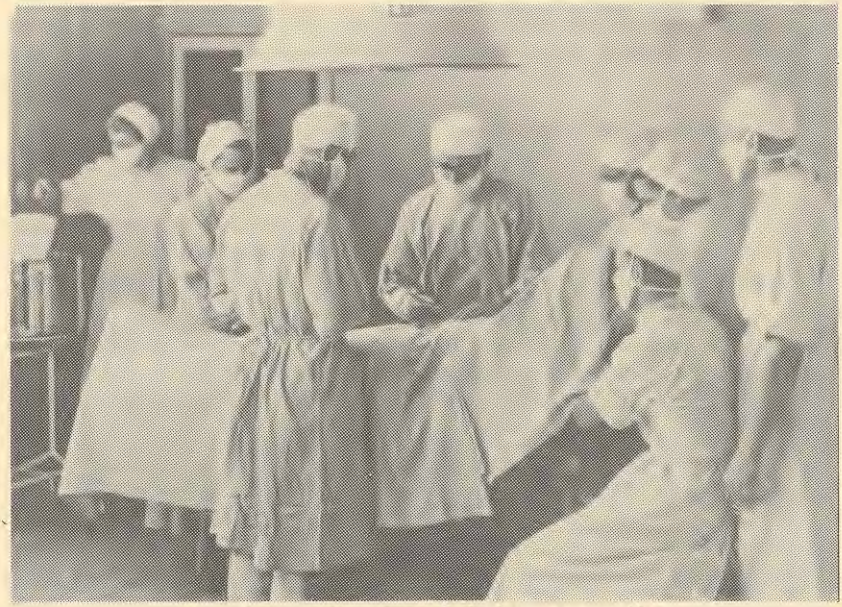

Latviešu slimnīcā Libekā operācijas zāle.

Libekā nokļuva pēc daudziem sarežģījumiem. Lai veiktu 60 km, tai ceļā bija jāpavada visa diena. Bez manis vēl kolonnā bija māsa Ondrupe un sanitāri Ritmanis un Dzenis. Ceļš bija ļoti grūts. Transports ceļā bija devies par vēlu — tas bija pārpildīts vācu transportiem, bēgļu pajūgiem un neskaitāmiem gājējiem, kas visi plūda uz rietumiem. Plkst. 8-os sākās gaisa uzbrukumi. Amerikāņu lidmašīnas ceļu apšaudīja ar ložmetējiem. Uzbrukumi nāca viens pēc otra. Uz mūsu mašīnu jumtiem bija lieli sarkanie krusti un, likās, ka amerikāņi tos respektēja. Mums zaudējumu nebija. Brīžiem lidmašīnas medīja cilvēkus, kas slēpās kartupeļu un biešu laukos, kā zaķus. Kāda uzbrukuma laikā stāvoklis kļuva ļoti nepatīkams, kad vācu benzīna transports, laikam meklēdams glābiņu zem sarkanā krusta zīmes, ielenca mūs no visām pusēm. Tas tomēr viņus nepaglāba: viņus sašāva, mēs necietām. Apmēram 15 km no Libekas samaitājās viena no smagām auto mašīnām. Nolēmām, ka transports pašreiz paliks Šēnbergas pilsētiņā, kur mūsu mašīna sabojājās, un es braukšu ar sanitāro auto uz Libeku pēc palīdzības. Libekā valdīja liels apjukums. Ģenerālinspektora stābā daži virsnieki jau bija privātā. Viņiem nebija transporta līdzekļu un viņi nevarēja man palīdzēt. Dabūju no viņiem vācu galvenā ārsta adresi un devos tur. Kāmēr gaidīju uz audienci pie vācu galvenā ārsta, atskanēja radio. Runāja Dr. Drechslers, bijušais Latvijas ģenerālkomisārs. Viņš paziņoja, ka angļi pašreiz ienākot Libekā, lai iedzīvotāji nepretojoties. Tad aizkustinošā balsī viņš lūdza Dieva palīdzību Vācijai. Pēc tam viņš bija nošāvies. Galvenā ārsta kancelejā izcēlās pānika, tika plēsti un dedzināti dokumenti, ar mani neviens vairs nerunāja. Nolēmu doties atpakaļ pie ievainotiem. Tomēr es Šenbergā vairs netiku, jau tūlīt aiz Libekas ceļš dega — bija šašauts benzīna transports. Nācās atgriezties Libekā. Ceļā sastapām angļu tankus, kas virzījās no Libekas uz austrumiem. Kamēr tie cīnījās ar vācu lidmašīnu, mēs netraucēti ieslīdējam Libekā. Libekā iegriezos ģenerālinspektora stābā. Tur vairs nebija neviena karavīra. Ļoti uztrauktas dāmas man paskaidroja, ka tur esot bijuši kanādieši, draudējuši visiem ar nošaušanu. Kas īsti noticis, nevarēju saprast. Paņēmu savu mugursomu, ko biju tur atstājis iebraucot, un devos pa Burgstrassi uz Libekas centru. Ceļā satiku maj. Lazduziedu un ltn. Ivānu. Kapitulējām ar citiem latviešiem uz vēsturiskā Libekas tirgus laukuma. Mūs aizveda uz Hitlera kazarmām. Kad mums ierādīja telpas kur palikt, es tūlīt aizmigu. Atmodos vēlu otrā dienā, kad mani modināja māsa Ondrupe. Sarkanā Krustā viņai teikts, ka es esot kādā gūstekņu nometnē un viņai laimējās mani atrast. Viņa un abi sanitāri bija mani gaidījuši, bet nevarēdami

sagaidīt, devušies paši uz Libeku, pēc tam kad mašīna salabota. Libekā angļi viņus izkratījuši, bet laiduši braukt tālāk. Pirmā hospitālī, kuŗu viņi braucot sasnieguši, viņi meklējuši patvērumu ievainotiem. Pēc tam kad viņi noraidīti, viņi tur ielauzušies ar varu un izrādījies, ka tur bijušas brīvas gultas. Tagad ievainotie mani gaidot. Tumsā viņa mani izveda no gūstekņu nometnes, neviens nemēģināja mūs aizturēt.

Uzņemšana pagaidu lazaretē bija ļoti nelaipna, pat naidīga. Man paziņoja, ka man neesot telpu. Laikam tas, ka es biju ārzemnieks ar SS nozīmēm, viņus atbaidīja. Arī pie ,,špīsa" es neķo nevarēju panākt, jo viņi bija izlaupījuši tuvējo noliktavu un cigarešu viņiem bija pietiekami. Sanitāri sabīdīja kopā atvestās instrumentu kastes, izveidoja gaiteņa galā kaut ko istabai līdzīgu. Tur aiz priekškariem gaiteņa galā es gulēju, dienas laikā mana no kastēm izveidotā gulta kalpoja kā pārsiešanas galds. Pilnīgi negribot tādā veidā bijām paglābuši lielās instrumentu kastes no vāciešu ziņkārības. Šinīs kastēs bija pietiekami instrumentu, ar ko apgādāt visu Libekas kaŗa apgabalu! Šī lazarete atradās nožēlojamā stāvoklī. Slimnieki netika ārstēti, tie gulēja savos strutainos ģipsa pārsējumos ar augstām temperātūrām. Galvenais ārsts bija bērnu ārsts pēc speciālitātes, galvenais chirurgs — zobārsts. Viņi darīja to, ko viņi mācēja. No rītiem zobārsts aplaistīja ievainoto brūces ar rivanola šķīdinājumu, lietodams mazu dārza lejkannu! Tādā veidā bija tikuši ārstēti nedaudzie latvieši, igauņi un lietuvieši, kas tur bija ievietoti pirms mēs ieradāmies Libekā. Pret mani ārsti bija ļoti nekolleģiāli, tikai reizi tie mani uzaicināja ēst viņu ēdamistabā, pārējās reizēs es ēdu savā gaiteņa galā. Nekādas operācijas iespējas lazaretē nepastāvēja. Lielakā daļa ievainoto bija jāoperē, bija jaatbrīvo no strutām, tamdēļ es iekārtoju pagaidu operācijas zāli vannas istabā. Ķēros nekavējoties pie darba, mainīju ģipsa pārsējumus maniem ievainotiem, atvēru sastrutojumus, vilku ārā drēbju gabalus, beigtus kaula gabalus un granātu šķembas. Man likās, ka vācieši gribēja no sākuma iejaukties, bet drīz viņi redzēja, ka es zinu, ko es daru, un mani lika mierā. Māsas atklāti runāja, ka es esot pirmais un vienīgais chirurgs, ko šī lazarete ir redzējusi. Manas nodaļas arvien pieauga, jo vācieši man nodeva ne tikai baltiešus, bet arī poļus, ukraiņus, beļģus un ungārus. Daudzus ievainotos no pārējām lazaretēm pie manis atveda latviešu sabiedrības dāmas, kas neatlaidīgi kontrolēja vācu lazaretes. Apstākļi ļoti uzlabojās, kad lazaretes pārraudzību no sabiedroto puses uzņēmās daži franču ārsti, bijušie kaŗa gūstekņi. Pateicoties manām franču valodas zināšanām, tie pret mani bija ļoti draudzīgi. Tomēr franču

ārsti drīz aizbrauca uz savu dzimteni, un tūlīt es atkal sāku just vāciešu spiedienu. 21. maijā lazaretes priekšnieks man paziņoja, ka mūs pārcelšot kaut kur citur, kur būšot labāk. Viņš esot cēlis iebildumus, bet angļi pastāvējuši uz savu. Man tas nebija pārsteigums, pēc tam kad uzturzinis vakar man nebija pieprasījis manas nodaļas sastāvu. Tas nozīmēja, ka mēs šodien šeit neēdīsim. Mani kaitināja lazaretes vadītāja liekulība un tamdēļ atbildēju, ka tas man nav pārsteigums un, ka es ceru, ka tiksim labākā vietā, kur varēsim darīt vairāk laba mūsu ievainotiem. Man bija liels gandarījums redzot viņa uztraukumu, kad mani sanitāri un slimnieki nesa ārā ,,manu gultu'' — smagās instrumentu kastes. Viņi piedāvājās man tās rītdien atvest, bet es sapratu, ko viņi domāja, un aizbildinājos, ka man tās vajadzīgas, jo nezinu, vai man uz tām atkal nebūs jāguļ.

Mūs pārveda uz Pionieru kazarmām, SS bloku. Tā bija īsta gūstekņu lazarete ar apsardzību, naktī apgaismota, ar ložmetēju posteni dārza pusē. Citādi apstākļi tur bija daudz labāki. Galvenais chirurgs bija Getingenas (Götingen) universitātes profesors un bija pret mums ļoti laipns. Mani smagāk ievainotie tika novietoti pirmā stāvā, ļoti glītās istabās, vieglāk ievainotie — lielā telpā augšējā stāvā. Personālam ierādīja piemērotas telpas un man pat atsevišķu istabiņu. Vācu ārsti, laikam, vairāk vai mazāk bija saistīti ar SS un tamdēļ vēl ļoti deprimēti. Profesors pārveda uz manu nodaļu arī vācu smagi ievainotos; es laikam biju vienīgais, ko nemāca depresija. Tā man izveidojās nodaļa kopā ar 120 gultām. Uzturs no sākuma bija nepietiekams, un mēs pirmo nedēļu bijām pusbadā. Vēlāk nedaudz uzlabojās, un mūs sāka atbalstīt latviešu sabiedrība ar maizi un uztura piedevām. Liela pateicība pienākas Latvijas Sarkanam Krustam un daudziem sirsnīgiem cilvēkiem. Man nav iespējams visus pieminēt, bet gribētu atzīmēt Elvīras Brices kundzes un plkv. Kanda kundzes vārdus. Pionieru kazarmju administrācija bija ļoti izpalīdzīga, un angļu sardze mūs neapgrūtināja. Mums izdevās noturēt vienu dievkalpojumu, un Jāņu vakarā latviešu mākslinieki mums deva koncertu.

Libekas sabiedrības pūles mūs atbrīvot no SS gūstekņu stāvokļa nesekmējās. Jūlijā mums piepeši draudēja pārcelšanās uz Siltas (Sylt) salu Ziemeļjūrā, kur bija domāts sapulcināt SS vīrus. Vācu priekšniecība man iedeva motociklu ar braucēju, lai es varētu apbraukāt vācu ārstus, kam bija par to noteikšana. Man izdevās viņus pierunāt un, kad es atgriezos kazarmās, mani jau pie vārtiem apsveica ar ,,Letten bleiben!''. Tomēr nakamās dienās ieradās angļu ārsts un pārbaudīja paduses uz asins grupām. Apmēram 30% ievainoto tādas bija, un nelīdzēja mani iebildumi un

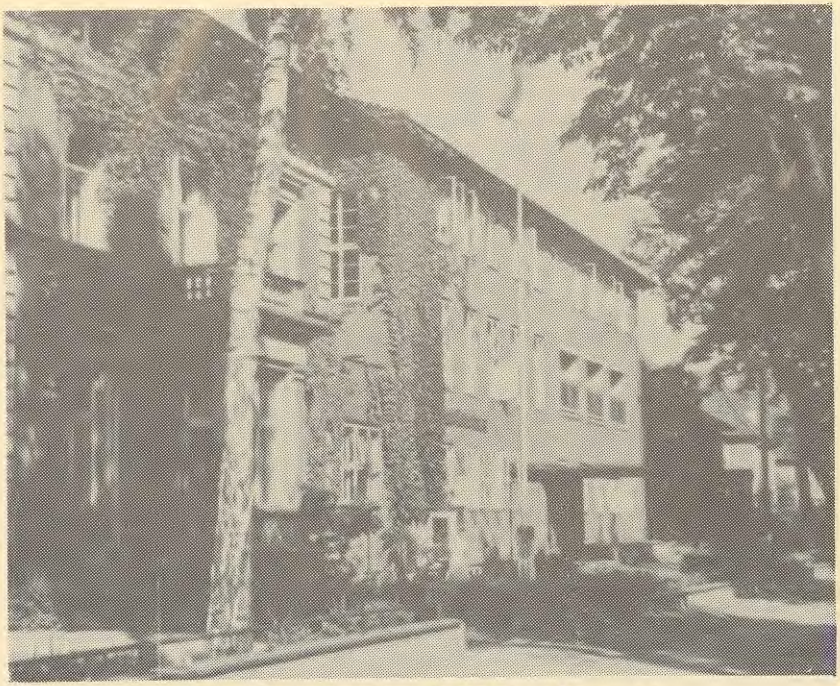

Latviešu slimnīca Libekā, skats no Marli ielas.

aizrādījumi, ka arī mūsu katoļu priesterim ir asins grupa padusē, — tos aizveda uz Ratzeburgas SS lazareti. Tiem tur tomēr bija jāpaliek, līdz kamēr izveseļojas un varēja tikt pārvesti uz gūstekņu nometnēm.

Arī netetovēto liktenis vēl vienmēr bija neskaidrs. Par mums rūpējās Sarkanais Krusts un kā runātāju pie angļiem sūtījām v. v. Kukaini, kas tagad bija DP. Kādu dienu es tiku ārā no kazarmām un ar Latviešu slimnīcas Libekā kancelejas vadītāja palīdzību izgatavoju rakstu, it kā no Sarkanā Krusta puses, kur tas, pamatojoties uz angļu iestāžu mutisku rīkojumu, pavēl no Pionieru kazarmām nekavējoties atbrīvot un pārvest uz Latviešu slimnīcu Libekā visus ievainotos un personālu. Rakstu uz Pionieru kazarmām aiznesa īpašs ziņnesis. Kazarmās mani profesors apsveica, teikdams, ka viņam gan žēl zaudēt tik labu ārstu un draugu, bet viņš tomēr priecājas par mūsu atbrīvošanu. Aizbraukšana bija nolikta ap plkst. 8-iem. Sarkanā Krusta smagās mašīnas

Latviešu slimnīca Libekā, skats no dārza.

bija jau klāt pirms tam, un plkst. 9-os Pionieru kazarmās vairs nebija neviena latvieša. Angļu iestādes sāka darboties plkst. 10-os. Viegli ievainotie izklīda pa nometnēm vai aizbrauca pie piederīgiem. Smagi ievainotos ievietojām Latviešu slimnīcā Libekā. Es steigā no Libekas aizbraucu pie ģimenes uz Vestfāli.

Kad joks atklājās, smagi ievainotos lika pārvest uz kādu vācu hospitāli, bet šoreiz tas bija Wehrmacht hospitālis Pestaloci skolā nevis SS. Doc. Pavasars bija viņu ārsts. Kad es pēc dažām nedēļām atgriezos Libekā, nekādas vajāšanas pret mani neuzsāka. Dr. Lediņš mani atkal iecēla par chirurģiskās nodaļas vadītāju, šoreiz Latviešu slimnīcā Libekā. Apmēram pēc gada satiku kādā ārstu kongresā manu Pionieru kazarmju profesoru un atvainojos par manu rīcību. Viņš smējās un teica, ka viņi to uzskatījuši par labi izspēlētu joku un priecājušies līdz ar mums, ka viss izdevies labi.

Tomēr tiem smagāk ievainotiem, kas bija pārcelti uz Wehrmacht hospitāli Pestaloci skolā, visi sarežģījumi vēl nebija beigušies. Piepeši viņus visus pārveda uz caurlaides nometni un gatavojās sūtīt tālāk uz Oldenburgu, kaut kādu citu vācu hospitāli. Māsa Ondrupe, kas vēl vienmēr bija palikusi pie viņiem, tomēr panāca, ka lielāko daļu atkal atveda atpakaļ uz Pestaloci skolu. Pēc dažām nedēļām arī viņus beidzot pārveda uz Latviešu slimnīcu Libekā.

Latviešu slimnīca Libekā, Gewerbeschule telpās, drīz izvērtās par respektētu ārstniecības iestādi ne tikai emigrantu acīs, bet arī UNRRA ar to lepojās. Pārveidojoties no Leģiona lazaretes par mierlaika slimnīcu, nācās atvērt plašāku iekšējo slimību nodaļu, ģinekoloģiskās un dzemdniecības nodaļu un iekārtot labu laboratoriju. Chirurģiskā nodaļa vēl vienmēr ārstēja nesadzijušas brūces, pārstādīja kaulus nesadzijušo lūzumu sadziedēšanai, laboja amputācijas stumbrus un piemēroja tos protēzēm, pat izdarīja dažas nopietnas smadzeņu operācijas. Internās nodaļas ziņā bija neārstētās sirds vainas, plaušu karsoņi un galvenokārt tuberkulōze, kas bija plaši izplatījusies bēgļu, bet galvenokārt bij. leģionāru vidū, kas to bija ieguvuši gūstekņu nometnēs. Chirurgi palīdzēja internistiem, operējot tuberkulōzās nieres un izdarot torakoplastikas ar plaušu tuberkulōzi slimajiem, kur pneumotoraks nebija līdzējis. Tik pat nepieciešama bija ģinekoloģiskā un dzemdniecības nodaļa, jo dzīve sāka atgriezties normālās sliedēs.

Arī Libekā Dr. Lediņš bija guvis draugus UNRRA-s aprindās. Īpaši UNRRA-s galvenais ārsts Dr. Langdons bija mums labvēlīgs. Viņš domāja, ka tik labai slimnīcai kā Latviešu slimnīcai Libekā Gewerbeschule telpas nav piemērotas. Tamdēļ angļi lika Vācu Sarkanam Krustam atbrīvot viņu slimnīcu Marli ielā 10 mūsu vajadzībām. Vāciešiem netika nodarīta nekāda liela pārestība, jo slimnīcā dzīvoja Sarkanā Krusta māsas un to Libekas ārsti bija nodomājuši izmantot saviem privātslimniekiem. 1945. gada Ziemassvētkos Latviešu slimnīca sāka pārcelties uz daudz plašākām un piemērotākām telpām.

Marli ielas Nr. 10 ēka bija īpaši celta slimnīcas vajadzībām. Tā bija moderna 4 stāvu ēka, celta nogāzē uz Vakenicas ezeru, kas bija Vakenicas upes uzdambējums. Ielas pusē ēka bija 3 stāvu, bet dārza un ezera pusē 4 stāvu. Dārza pusē to apņēma plaši balkoni. Slimnīcas dārzs sniedzās līdz ezera malai, un dārzā bija kaŗa laikā uzcelta koka baraka, kur arī varēja ievietot slimniekus. Pirmā stāvā novietojās slimnīcas administrācija, saimnieciskā daļa, rentgena kabinets un laboratorija, otrā stāvā bija viena chirurģiskā nodaļa, trešā stāvā ģinekoloģiskā un dzemdniecības nodaļa un ceturtā stāvā otra chirurģiskā nodaļa. Iekšējo slimību nodaļa

atradās barakā, dārzā, un tur arī novietoja chroniski chirurģiskos gadījumus. Personāls dzīvoja nometnēs, kas no slimnīcas bija viegli sasniedzamas. Slimnīcā bija 200 slimnieku gultu.

Gewerbeschulē iesāktais darbs turpinājās. Latviešu slimnīca Libekā izvērtās par galveno DP slimnīcu visā Ziemeļvācijā, un tās pacienti bija ne tikai baltieši, bet arī poļi, dienvidslavi un ukraiņi. Kad angļi Libekā ieveda kuģi ,,Exodus'', ar kuru žīdi bija mēģinājuši nokļūt Palestīnā, slimnieku starpā bija arī žīdi. Slimnīcas direktors vēl vienmēr bija Dr. Lediņš, saimniecības pārzinis pltn. Birkhāns, kancelejas vadītājs Cand. iur. Roderiks Pavasars. Chirurģiskā nodaļā bez manis vēl darbojās Dr. Arvīds Ekšteins, Dr. Juris Lībietis un Dr. Pauls Dzintars. Iekšējā nodaļā Dr. Adolfs Tūters, Dr. Alfreds Pakalns un Dr. Jūlijs Vītoliņš. Ģinekoloģisko un dzemdību nodaļu vadīja Dr. Olģerts Lediņš. Rentgena kabinetu pārzināja Dr. Tūters, laboratoriju Dr. Reinis Sināts. Konsultants ortopēdiskās slimībās bija doc. Dr. med. Raimunds Pavasars, ādas un veneriskās slimībās Dr. Sināts. Zobārstniecības kabinetu vadīja Dr. Zenta Ezerniece.

Latviešu slimnīca Libekā, Marli ielā 10, noturējās līdz 1949. gada 1. maijam. Dr. Lediņš saslima ar sirdi un bija spiests savu posteni oficiali atstāt 1949. gada 4. janvārī. Slimnīca turpināja savu darbību IRO nozīmēta ārsta vadībā. 1. maijā Marli ielas ēku nācās nodot atpakaļ vāciešiem. Faktiski vajadzība pēc DP slimnīcas vairs nebija pārāk liela, jo DP strauji izceļoja un leģionāru brūces bija sadzījušas, vācu iestādes uzņēmās turpmākās rūpes par viņiem. Slimnīcas galvenās nodaļas — chirurģisko un interno — pārveda uz Krankenhaus Süd Libekā. Līdzi chirurģiskai nodaļai aizgāju es un Dr. Dzintars, kā arī māsa Ondrupe. Internā nodaļā darbojās Dr. Pakalns un Dr. Tūters. Nodaļas noturējās Krankenhaus Süd līdz 1950. gada 30. jūnijam, kad latviešu personālu atlaida un nodaļas pilnīgi pārgāja vācu pārzināšanā. Šī diena uzskatāma par Latviešu leģionā lazaretes un tās darba turpinātajas Latviešu slimnīcas Libekā darbības izbeigšanas dienu. 30. jūnija vakarā lazaretes un slimnīcas darbinieki, skaitā 42 personas, sanāca kopā atvadu sarīkojumā un nosūtīja savam slimam bijušam priekšniekam Dr. Lediņam pateicības adresi.

Blakus ievainoto un slimo ārstēšanai Latviešu slimnīca Libekā rūpējās arī par latviešu invalidu apzināšanu. Apzināja visus tos leģionārus, kuru ievainojumi bija atstājuši miesas sakropļojumus vai radījuši traucējumus dažādo organu darbībā. Var lēst, ka tūlīt pēc kara darbības izbeigšanas tādu Rietumvācijā bija ap 3000. Kad mums izdevās izdarīt pirmo reģistrāciju 1947. gada 1. maijā, sevi par tādiem vēl uzskatīja 1797. Laikam daudzi, baidīdamies

Latviešu slimnīcas Libekā ārsti, virsmāsai atvadoties.

Latviešu slimnīcas Libekā māsas ar virsmāsu vidū.

radīt grūtības izceļošanai, savus sakropļojumus noslēpa. 1948. gada 1. novembrī tādu, kas sevi apzīmēja par kara invalidiem, bija tikai 1000, jo daudzi bija izceļojuši, daudzi iejaukušies vācu iedzīvotājos, daudzi sevi par invalidiem vairāk neuzskatīja un daži bija repatriējušies.

Mums izdevās iegūt drošus datus par 1607 invalidiem, no kuriem lielu daļu mēs pārbaudījam paši, bet par daļu saņēmām informāciju no citu nometņu ārstiem un māsām. 1235 bija invalidi kara ievainojumu pēc, 372 bija saslimuši ar tuberkulōzi kara laikā vai gūstekņu nometnēs. No 372 ar tuberkulōzi slimiem 361 slimoja ar plaušu, 8 ar kaulu, 1 ar nieru un 2 ar vēdera plēves tuberkulōzi.

Jāatzīmē, ka līdz 1948. gadam daudzi leģionāri, kas bija saslimuši ar nieru vai vēdera plēves tuberkulōzi, bij jau miruši. Šie tuberkulōzes veidi pie leģionāriem, salīdzinot ar civīliem iedzīvotājiem, bija ļoti ļauni.

I No 1235 leģionāriem, kas bija sakropļoti kara darbībā — 1021 bija sakropļoti locekļi. Galvenās grupas:

A. Amputētie — 536, no tiem.

Kāju amputētie — 386, no tiem —

viena kāja — virs ceļa — 213,
zem ceļa — 158,

abas kājas — 15:
abas kājas virs ceļa — 5,
abas kājas zem ceļa — 3,
viena kāja virs, otra zem zeļa — 7.

Roku amputētie — 147:
viena roka virs elkoņa — 79,
viena roka zem elkoņa — 54,
abas rokas virs elkoņa — 2,
abas rokas zem elkoņa — 3.

Roku un kāju amputētie — 3:
viena roka virs elkoņa, viena kāja zem ceļa — 2,
viena roka zem elkoņa, viena kāja virs ceļa — 1.

B. Locekļu nervu bojājumi — 77:
rokas nervi — 35,
kājas nervi — 18,
Ziņas nav pietiekamas — 24.

C. Pārējie locekļu sakropļojumi — 408:
(stīvas locītavas, nesaauguši kauli, locekļu saīsinājumi)

II Centrālās nervu sistēmas ievainojumi — 65:

A. Galvas smadzeņu ievainojumi — 44,

B. Mugurkaula smadzeņu ievainojumi — 21.

III Maņas organu ievainojumi — 80:
A. Pilnīgi neredzīgi — 24,
ar ļoti pavājinātu redzi — 8,
vienu aci zaudējuši — 42.
B. Zaudējuši dzirdi — 6.
IV Sejas un kakla sakropļojumi — 14.
V Krūšu kurvja, vēdera un iegurņa sakropļojumi — 55.
VI Garīgi slimie — mums izdevās atrast tikai dažus gadījumus vācu psīchiatriskās slimnīcās un nebija skaidrības, kas slimie bijuši un kā saslimuši.

Geheim

An der
Chef des SS-Führungshauptamtes
Amt II Org. /Abt. Ia/II

Betr.: Errichtung des Lettischen Lazaretts der Waffen-SS, [illegible]
Bezug: Dort. Schreiben v. 17. März 1945 Tgb. Nr. II/4546/45 geh.

Aus freiwillig gespendeten Mitteln des lettischen Volkes wurde im Frühjahr 1942 in Riga ein ausschliesslich mit lettischem Personal besetztes Legionslazarett mit der Bezeichnung "Lettisches Legions-Lazarett" aufgestellt.
Das lettische Legionslazarett war unmittelbar dem Generalinspekteur der lettischen SS-Freiwilligen Legion unterstellt; fachlich und [illegible]tionsmässig unterstand es dem leitenden Arzt der [illegible] beim Höheren SS-und Polizeiführer im Ostland.
[illegible] Schreiben ist nun eine Umbenennung des Lazaretts in "[illegible] Lazarett der Waffen-SS Schwerin" und eine Änderung der [illegible]lung durchgeführt.
Zweck [illegible] mit dieser Änderung in der Bezeichnung und Unterstellung [illegible] der Generalinspektion [illegible] auf keinen Fall gebilligt werden. [illegible] trägt auf keinen Fall zur Stärkung [illegible] bei.
Jetzt [illegible] National-Komitee besitzen und [illegible] SS-Freiwilligen Legion: "die Wieder[illegible] selbst[illegible] Staates" lautet, ist diese [illegible] nicht.
Bitte ihre Veranlassung [illegible] Lazarett die alte Bezeichnung [illegible] Lettisches Le[illegible], wie auch die unmittelbare Unterstellung dem Gene[illegible] der lettischen SS-Freiwilligen [illegible] zu belassen, [illegible] und inspektionsmässig das [illegible] SS-FHA zu unte[illegible].

SS-Oberführer
u.Generalinspekteur i.V.

LATVIEŠU NEREDZĪGO KAŢA INVALIDU GAITAS

Par tām pārskatu sagatavojis Edgars Retigs, kas stāsta: 1942. gada pavasarī Prāgā, bijušā valdības pilī Czernin-Palast, kur savā laikā bija čechu valsts prezidenta Beneša miteklis, iekārtoja vācu SS kaţa neredzīgo skolu. Tā aizņēma 2 pils spārnus un spēja uzņemt ap 200 kaţa neredzīgo. Otrus divus apdzīvoja Bohēmijas un Morāvijas ģenerālgubernātors ģenerālleitnants Franks (Frank) ar savu stābu.

Skolas vadītājs kpt. Sigfrīds Kēbels pulcināja ap sevi 30 ordenantus aprūpes pienākumiem (kaţavīrus, kas pēc ievainojuma sadziedēšanas vēl nebija ierindas spējīgi), 20 māsas un vairākus skolotājus ar mācību palīgpersonālu. Skola joprojām bija militāra vienība ar savu stingro Heidenheimas virsseržantu Štauchenmaieru, kas rūpējās par kārtību un disciplīnu, atpūtu un izklaidēšanos un personāla darbību. Skolas uzdevums bija sniegt praktisku un morālisku atbalstu redzi zaudējušiem kaţavīriem, reizē gādāt, lai katrs individuāli tiktu apmācīts kādā arodā un pēc vienības atstāšanas privātā dzīvē ar to varētu nodrošināt savu eksistenci. Pirmā kārtā neredzīgajam skolā bija jāiemācās lasīt un rakstīt, par ko rūpējās labsirdīgais Minchenes inženieris virsskolotājs Rists ar savu kundzi Dr. Paulu. Virsskolotājs bija neredzīgs kopš 1. pasaules kaţa un ar savu paidaģoģisko pieredzi spēja iemācīt katram neredzīgo brailsistēmas rakstu un lasīšanas māku. Daļa puišu, kas ne labprāt ķērās klāt šim grubuļainam papīram, nevarēdami samierināties ar savu bargo likteni, nu priecīgi lasīja pirmās grāmatas, būdami neatkarīgi no citu palīdzības. Rakstīšana neredzīgo rakstā norit ar īlenam līdzīgu rīku uz speciālas tāfeles, kuţā iestiprināts īpaši pabiezs papīrs, kā arī šim nolūkam konstruētu punkraksta mašīnu. Parallēli Braila rakstam pamatkursā, kas ilga apm. 3 mēnešus, skolu padomnieks Gerlichs centās ikvienam iemācīt rakstīt arī uz parastās rakstāmmašīnas. Izskaidroja un iepazīstināja ar mašīnas konstrukciju, tās apkalpošanu un rakstīšanu pēc 10 pirkstu sistēmas. Darbs norisinājās grupās, ar apm. 20 personu katrā, pašu neredzīgo iespēju robežās. Tikai tad, kad pamatkurss bija sekmīgi pabeigts, katrs neredzīgais kopīgi ar skolas aroda padomi, kuţa sastādījās no skolas šefa kpt. Kēbela un skolotājiem, centās pārrunāt iespējas par darbu, kādu neredzīgais pēc atbrīvošanas no armijas varētu strādāt. Tie, kas pirms iesaukšanas bija bijuši biroja darbinieki vai labprāt tādās vietās būtu strādājuši, varēja izskoloties par stenografistiem. Šajā nodaļā, ko vadīja interesantais skolotājs augšbavārietis kapr. Moizichs, uzņēma tos, kas jau pamatkursā parādīja labas sekmes

īsraksta lasīšanā un pie rakstāmmašīnas. Šis kurss ilga nepilnu gadu. Katru dienu strādājot 4 — 6 stundas, neredzīgais mācījās apkalpot savu stenomašīnu un uzņemt tekstus steno īsrakstā. Pārrakstāmā viela paliek Braila rakstā uz lentas, no kuŗas ir iespējams to izlasīt un pārrakstīt melnrakstā pēc vajadzības, runāt vai nolasīt.

Tāpat telefonistiem jāmācās veikli apieties ar Braila un melnraksta mašīnu. Šis kurss ir īsāks un iespējams 3 mēnešos iemācīties apkalpot centrāli, kuŗa gan mazliet jāpārkārto tā, lai neredzīgais telefōnists nekļūdīgi un veikli varētu apkalpot aparātus.

Radās arī interesenti, kas vēlējās mācīties masiera arodu. Prāgā bija iekārtotas arī daudzas kaŗavīru slimnīcas un lazaretes. Bija atrasta iespēja, ka daži med. profesori un ārsti uzņēmās apmācīt neredzīgos masieŗa amatā. Masieŗu grupas, kas nekad nedrīkst būt pārāk lielas, uz praktiskām un teōrētiskām mācībām slimnīcās pavadīja kāda māsa un 2 ordinanti. Viena daļa mācību bija jālasa Braila raksta grāmatā, bet māsai Gertrūdei, kas piedalījās neredzīgo teōrētiskajās mācībās, vakaros vēl bija jāpārlasa un jāpārrunā kopīgi dienā izņemtā mācību viela. Teōrētiskās mācības kopā ar mācību praktisko daļu ilga apm. 6 mēnešus. Pēc tam līdz eksāmeniem vēl 6 mēnešus praktizējāmies vairākās slimnīcās pie iespējami dažādiem gadījumiem.

Keramiķiem un galdniekiem tāpat bija savas iespējas. To mācījās lielāko tiesu gan tie, kas to bija strādājuši pirms ievainojuma vai kam tā speciāli interesēja. Kā vieniem, tā otriem bija pagrūtāk pilnīgi vieniem šajos darbos iztikt.

Lielākā daļa neredzīgo savu jauno arodu izvēlējās kļūt par suku gatavotājiem. Darbs nebija grūts, bet ienesīgs. Prasīja gan labu izmaņu un zināmu veiklību šajā dažbrīd smalkajā darbā. Kurss ilga apm. 3 mēnešus un to vadīja kāds piedzīvojis Čechijas vācietis, kam Prāgā bija lepna darbnīca jau pāris gadu desmitus.

Radās pāris interesentu, kas vēlējās iemācīties klavieŗu skaņošanu. Norīkoja ordinantu, kas pavadīja jaunos mācekļus uz apmācībām kādā vācu mūzikas skolā.

Neredzīgie, kam pirms redzes zaudēšanas bija abitūrija vai kas sākuši studēt, tie varēja studēt. Varēja beigt arī vidusskolu. Studiju laikā piekomandēja pavadoni — stenografistu, kas palīdzēja neredzīgajam sagatavot attiecīgus priekšmetus.

Katram, kas vēlējās paklejot pa Zelta pilsētu pēc ikdienas mācībām, sagādāja pavadoni, kas bija ordinanti,retāk māsas, bet it īpaši atveseļojušies kaŗavīri no Prāgas kaŗa lazaretēm, kuŗi vēl nebija tik tālu atveseļojušies, lai tiktu atlaisti no slimnīcas.

Tāpat patīkamas bija atpūtas kluba telpas, bibliotēka, mūzikas istaba un kantīne. Bija iespējams apmeklēt vērtīgus koncertus, biļetes, protams, saņēmām par brīvu. Bija iespējams klausīties kā ārpusē, tā skolā labus priekšlasījumus un zinātniskus referātus. Jautrai daļai pieskaitāmi saviesīgie draudzības un tuvināšanās vakari, kas notika reizi mēnesī. Par tradicionālu izklaidēšanās pēcpusdienu ik pa 2 mēnešiem gādāja Prāgas vācu lidotāju skolas kantīnes šefs, bij. pilots invalids N. Viņš gādāja par pilniem galdiem un priecājās līdzi par labu mūziku ar varietē programmu.

Pirmie skolas iemītnieki bija Stupāns Jāzeps, Purvišķis Arnolds, Badūns Donats, Bernāns Donats, Ščadrenieks Donats un Dargevics Jāzeps, kas te ieradās 1944. g. augustā. Līdz novembŗa mēnesim latviešu pulciņam vēl piebiedrojās: Jūlijs Spulde, Konrāds Riekstiņš, Valdis Lāma, Jānis Saveljovs, Viktors Leimanis un Viktors Mucenieks.

Vislielāko piepūli prasīja vācu valoda un tas, ka grūtākie gabali bija jāpatur prātā. Mazā latviešu saujiņa turējās kopā draudzīgi kā brāļi, palīdzēdami uzdevumu gatavošanā cits citam ar lielu sirsnību.

No kontūzijas redzi zaudējušais Jānis Saveljovs, kas bieži sūdzējās par stiprām galvas un muguras sāpēm, novembŗa vidū mira. Viņa apbedīšanā Prāgā, 2. pasaules kaŗa vācu kaŗavīru kapos, piedalījās bez izņēmuma visa latviešu saime, vācu kollēgas un skolas vadības pārstāvji.

Caur Latviešu kaŗavīru palīdzību Prāgā kpt. Kēbels pieprasīja latviešu vīru aprūpei latviešu māsu. Tā bija Rita Osīte, kas īsā laikā labi iepazinās ar katra puiša bēdām un ciešanām.

Nāca latviešu laikraksti, grāmatas un vēstules, tās izlasīt vairs nebija liela problēma. Radās pārrunas par lasīto, kaŗa gaitām un jau Ziemassvētkos visi devās atvaļinājumā. Mūsu zēnus pavadīja māsa Osīte un 3 ordinanti uz Berchtesgadenu. Mājīgai atpūtai glīti iekārtotie, kaŗavīru uzņemšanai paredzētie hoteļi, braukšana un kāpelēšana pa kalniem, slidošana pa Königsee izklaidēja rūpes un deva jaunu prieku. Neredzīgie vācieši svētkus pavadīja pie savām ģimenēm vai piebiedrojās mums.

1945. gada sākumā latviešu pulciņam vēl pievienojās: Ansis Teichmanis, Edgars Retigs, Pēteris Lazdiņš ar latviešu ordinantu Aleksi Rebāni un māsu Vandu Kauro.

Skolā katrs saņēma 2 jaunas drēbju garnitūras — darba un izejas, tāpat veļu un apavus.

Pāris reizes nedēļā tie, kam veselība atļāva, piedalījās sporta un vingrošanas stundās pie v-serž. Štauchenmaiera.

Pirmie mācījās jau īsrakstu, kas stipri paātrināja lasīšanu, un trenējās mašīnrakstīšanā, sūtot jau pašrakstītās vēstules tuviniekiem, cik tas toreiz bija iespējams.

Latviešu pulciņš Prāgā auga, mūs apciemoja citi latvieši, kas ārstējās citās slimnīcās, dziedātāja Langenfelda kundze ar meitu un dēlu. Mēs vairākas reizes ciemojāmies Langenfeldu ģimenē gan priecājoties kopīgās dziesmās un atmiņās, gan klausoties mākslinieces sniegumā.

Martā atbrauca neredzīgie: Bernhards Ločs, Jāzeps Kusiņš, Voldemārs Aroniška un māsa Hermīne, kuŗu sākumā nodarbināja vācu kollēgu aprūpei. Kā pēdējais mūsu grupai pievienojās Rūdolfs Zeidemanis, un tad jau pēc pāris dienām bija klāt 20. aprīlis, kad visa skolas saime ar visām savām bagātībām samērā lielā steigā uzlādējās sastādītā vilciena ešelonā, lai dotos uz Vāciju. Stāvoklis pilsētā kļuva draudīgs. Krievi no Prāgas bija tikai 32 km. Izbraucām plkst. 14.30, un mūsu ceļš veda uz Lincu Austrijā. Fronte tuvojās, un dzelzceļa līnija aiz mums pēc 3 dienām tika nogriezta. Mūsu ceļa tālākais maršruts uz Bodenes ezera apkārtni bija jāgroza, jo to jau bija ieņēmuši franči. Skolas virsseržants izbrauca vietraudžos uz Berchtesgadeni, bet neatgriezās, jo jau 4. dienā krita amerikāņu gūstā. Piesardzības dēļ mūs izveda pa mazākiem ceļiem vairāk Austrijas vidienē. Tā viss ešelons, sastāvošs no 34 vagoniem, kuŗos ietilpa virtuve ar uztura rezervēm, apģērba noliktava, kantīne, mācības līdzekļi un darbnīcu iekārtas, kopā ar visu skolas saimi un bagāžu, novietojās Satleda (Sattleda) ciema stacijā uz pēdējām sliedēm, krūmainā pļavmalē. Stāvoklis kļuva bīstams. Bieži parādījās amerikāņu lidmašīnas, bombardējot svarīgākos mērķus. Skolas šefs kpt. Kēbels norīkoja ordinantu grupu nokrāsot visus ešelona vagona jumtus un sānus ar sarkanu krustu baltā aplī. Kaŗa iedarbībā bojātās dzelzceļa līnijas atkal saveda kārtībā, tomēr atkārtotie uzlidojumi kavēja tikt uz priekšu. Maija pirmajās dienās kā krievi, tā amerikāņi bija nepilnus 40 km no mums. Izdalīja pēdējās vīna un cigarešu rezerves. Vīnu saņēmām tik daudz, cik varējām nodzert, bet smēķus katram ap 1200 gab.

Par spīti kritiskajam stāvoklim valdīja omulība, lai gan pāri visam bija iekšēja neziņa un bailes, ka nekrītam krievu rokās. Kpt. Kēbels visu ešelonu sadalīja tā, ka vajadzības gadījumā neredzīgie kopā ar māsu, ordinantu un drusku redzēt spējīgiem varētu roku rokā grupveidīgi doties amerikāņu frontes virzienā. 5. maijā, plkst. 09.20, mums pabrauca gaŗām pirmās amerikāņu triecienvienības, un jau pēc 15 minūtēm kpt. Kēbels nodeva sekojošās vienības komandierim ešelona sarakstu, un mēs atradāmies amerikāņu

Latviešu neredzīgie karavīri Prāgā 1945. gada martā.
1. rindā no kr.: Konrāds Riekstiņš, Donats Bernāns, Ansis Teichmanis, Jūlijs Spulde, Arnolds Purvišķis, Donats Ščadrenieks un Jāzeps Stupāns.
2. rindā — Jāzeps Dargevics, Edgars Retigs, māsa Rita Osīte, Renāte Langenfelde, Valdis Lāma, Bernhards Ločs, Jāzeps Kusiņš un Pēteris Lazdiņš.

gūstā. Visus ieročus vajadzēja nodot. Šajā vietā dažu amerikāņu posteņu apsardzībā palikām vēl 12 dienas. Mūsu Prāgas rezerves — uztura devas samazinājās līdz minimumam. Amerikāņi pirmos 2 mēnešus nesolīja nekādu palīdzību. Mūsu 17. biedrs — Leimanis, kas februārī saslima ar plaušām, palika Prāgā, Felsengrundas lazaretē. Ģenerālgubernātors Franks, kas līdz pēdējai stundai ticēja vācu uzvarai, krita par upuri čechu-krievu partizānu grupai un pēc īsa kara tribunāla lēmuma viņu pakārā Vencela laukumā.

18. maijā neredzīgo skola iekārtojās kādā vecā mednieku pilī Engleitenā, 2 km no Bad Ischlas. Ar amerikāņu atļauju skolas vadītājs un palīgpersonāls iekārtoja telpas un atjaunoja mācības. Te 16 latviešu neredzīgiem ierādīja tikai nelielu istabiņu ar 3 stāvu gultām. Alpu kalnu apņemtā mednieku mājā pagāja daudzas skaistas, saulainas nedēļas. Uzturs gan kļuva tik trūcīgs, ka zēni savas iekrātās markas jau sen bija apmainījuši pret uzturvielām.

Stingrā skolas disciplīna arī bija beigusies un sākusies neierobežota brīvība. Kas vēlējās, varēja savas zināšanas papildināt, pārējie izmantoja laiku pēc patikas. Uzturs izbeidzās, vēl bija atlikusies tēja un armijas rudzu zupa. Šai bezdarbības laikā Zeidemanis ar Retigu un ar vēl 7 vācu un 1 austriešu kollēgu uzsāka sarunas par masieru kursiem, ko arī šefs kpt. Kēbels īsā laikā izkārtoja, lūdzot Berlīnes universitātes mācības spēku Gilertu vadīt šo kursu. Mācības notika rēgulāri katru dienu Bad Ischlas Starnberga slimnīcā, kur pieaicināja šim nolūkam tās direktoru un kādu ārstu.

Mācību gaitai sekoja arī māsa R. Osīte, kas piedalījās kopīgos izņemtās vielas atkārtojumos un pārrunās. Sekoja jaunas pavēles. Kādreiz lepnā Prāgas SS kara neredzīgo skola likvidējās, un mūsu puiši kopīgi ar 60 citiem, izņemot pēdējos divus, tika ievietoti gūstekņu nometnē Salcburgas tuvumā. Pirmo mūsu puišu grupu pārsūtīja uz Libeku, bet Zeidemanis un Retigs, kas bija sākuši savos jaunajos arodos praktizēties, nonāca kopā ar savu masieru grupu gūstekņu nometnē Haidā, pēc tam Wegscheidā.

Pārējos — neredzīgos vāciešus līdz ar ordinantiem — izvietoja gan Austrijā, gan Vācijā dažādās gūstekņu nometnēs. Darba rīkus un mašīnas, kas skaitījās skolas inventārs, sadalīja pašiem neredzīgiem. Skolas vadītāju kpt. Kēbeli nosūtīja uz Ludvigsburgu, augstāko virsnieku un atbildīgo partijas vīru gūstekņu nometni.

Latviešu leģionāru — kara neredzīgo grupai vēlāk pievienojās: Jūlijs Akmentiņš, Ēriks Bormanis, Jāzeps Danilevičs, Ignats Jakovelis, Ansis Laube, Antons Misiņš, Oļģerts Meņģelis, Jānis Prinkalns, Herberts Pulmanis, Herberts Vazdiks, Elmārs Vaivars, Indulis Poruks un Imants Vītols.

Daudzi neredzīgie karavīri palika Kurzemē, daudzi krita krievu gūstā. Par viņiem, saprotams, ziņu nav. —

Pēc kara aprūpi par neredzīgiem kara invalīdiem uzņēmās Latvijas Sarkanais Krusts, direktora Roberta Liepiņa vadībā. Lielākās rūpes bija tos sagatavot dzīvei un aprūpēt, kamēr sāka maksāt vācu kara invalīdu rentes.

Neredzīgos izvietoja pa vairākām Vācijas neredzīgo sevišķām apmācības skolām, no kurām nozīmīgākā bija Mārburgas neredzīgo skola. Tā bija iekārtota Mārburgas pilī ar daudzām apmācību nozarēm un te attiecīgos kursus izņēma un beidza daudzi latviešu neredzīgie kara un civīlie invalīdi.

Jāpiezīmē, ka viņi pa apmācību laiku bija novietoti atsevišķi vietējā vācu Jugendheima telpās, kur par viņiem rūpējās jau pieminētais Latvijas Sarkanais Krusts. Šajā Jugendheimā arī bija

apmetušies latviešu studenti un studentes, kas studēja Mārburgas universitātē, un arī viņi bija daudzkārt palīdzīgi neredzīgiem viņu ikdienas rūpēs, parasti tos arī pavadot uz Mārburgas pili vai pārvedot mājās pēc mācības stundu beigām.

Visi neredzīgie Vācijā apguva aroda prasmes, kas bija piemērotas viņu spējām, un tie dažkārt labi iekārtojās arī vācu saimniecībā. Līdzīgi vācu neredzīgiem kara invalīdiem, viņi baudīja zināmas priekšrocības. Daži no neredzīgiem izceloja arī uz ASV un citām zemēm, kaut vairums palika Vācijā.

15. DIVĪZIJAS ATPŪTAS NAMS HABICHTSBERGĀ

Pēc 15. divīzijas pārvietošanās uz Vāciju 1944. gada rudenī tās apmācību un rezerves btl. novietojās Bērentā. Šo btl. komandēja maj. Janke (SS-Sturmbannfuehrer Janke). Novietojums Bērentā bija neapmierinošs. Vienīgi btl. veselības rotām atrada telpas pilsētā, rezerves vienības dzīvoja ap 5 km attālumā, praktiski bunkuros.

Šajā apmācības un rezerves btl. tika novietoti visi leģiona karavīri, neatkarīgi no kādas div. viņi bija nākuši. Uz šo btl. no slimnīcām pārvietoja tos karavīrus, kuri jau bija tik tālu atveseļojusies, ka varēja slimnīcas atstāt. Pats par sevi saprotams, ka gandrīz lielākā daļa no šiem karavīriem vēl nebija ierindas dienesta spējīgi, bija arī amputētie, kas visi prasītos pēc iespējām tos novietot labākos apstākļos kādā atpūtas vietā, lai atgūtu spēkus frontes dienestam.

Ar 15. div. komandiera von Obvurcera gādību ierīkoja atpūtas namu Habichtsbergā, Baltijas jūras krastā.

Šo atpūtas namu iekārtoja un par tā pārzini izraudzīja plkv. Lobes kundzi, bet par atpūtas nama vecāko virsnieku (militāro pārzini) iecēla vltn. Otvaru. Kā ārste darbojās Dr. Elga Kažmera kundze, kuras vīrs arī kā ārsts dienēja leģionā.

Atpūtas nama statos bija paredzētas 3 žēlsirdīgās māsas, virsseržants, 3 instruktori — apmācītāji, rakstvedis — tulks, galdnieks, elektromontieris, atslēdznieks un 23 apkopējas.

Saimniecības personālā ietilpa saimniecības pārzinis, rēķinvedis, virtuves instruktors (visi 3 minētie bija vācieši), 1 pavārs un 3 šoferi (visi latvieši). Satiksmes līdzekļos bija 1 smagais un 1 vieglais auto. Nama iekārta sākumā bija ar 90 gultām karavīriem un 10 — to piederīgiem, un iekārtotā nelielā ambulancē bija 6 gultas. Vēlāk kopējo gultu skaitu palielināja līdz 200.

1945. gada janvāŗa beigās Habichtsbergā ieradās jauna atpūtnieku maiņā no Bērentas, kur 15. apmācības un rezerves btl. stābs rūpējās par šiem kaŗavīriem. Jauno maiņu vadīja vltn. Pērkons. Pēc viņā ierašanās vltn. Otvars namu atstāja un tā vecākā virsnieka pienākumus uzņēmās jau minētais vltn. Pērkons.

1945. gada 15. februārī atpūtas namā bija 108 kaŗavīri, no tiem 7 amputētie, un personālā 11 sievietes. Tā kā frontes stāvoklis radīja bažas, tad atpūtas namu bija paredzēts pārvietot uz Stralsundu (Meklenburgā); to arī februāŗa beigās izdarīja, bet tā kā Stralsundā nevarēja atrast piemērotas telpas atpūtnieku novietojumam, tad ar 15. div. apmācības un papildus btl. ziņu visus pārvietoja uz Dāniju — Maribo, Lālandē. Pārvietošanas laikā atpūtas namā atradās 4 virsnieki, 112 instruktori un kareivji, kā arī personāls. Vienīgi Lobes kundze un Dāniju līdzi nepārcēlās.

Te atpūtas nams bija labi iekārtots un daudz labāk apgādāts ar uzturu, nekā tas bija Habichtsbergā. Te nams palika līdz maija pēdējām dienām, kad to pārvietoja uz Skelskēru (Dānijā), kur bija 15. div. atpūtas un rezerves btl. vienības. Atpūtniekus sadalīja 2 grupās: vienu, kur bija iet spējīgie, pārvietoja uz Vāciju, bet otru — iet nespējīgos vairumā — atstāja Korsērā (Skelskēras tuvumā), kur tā privātizējās un apvienojās ar latviešu bēgļu grupu. Vēlāk visu vairumu arī viņus pārvietoja uz Vāciju.

Habichtsbergas atpūtas nams bija viens no nozīmīgākiem aprūpes iestādījumiem tai laikā Vācijā.

Vltn. Jānis Pērkons atceras: Habichtsbergā ierados 30. janvārī no Bērentas, no kurienes mani komandēja uz jauno dienesta vietu 15. div. rezerves un papildus btl. Btl. komandierim bija nācis zināms, ka vltn. Otvars pa naktīm Habichtsbergā rīkojot trauksmes un esot sacēlis jau pāniku un tā tagad komandēja mani, lai Otvaru nomainītu. Es Habichtsbergā ierados vēlu vakarā, un nākošā rītā jau Otvars bija pazudis un tā ar viņu un saviem jaunajiem pienākumiem pat lāgā nepaspēju iepazīties. Vēl tur bija priekšā ltn. Bumbulis.

Krieviem arvienu nākot tuvāk, sākām interesēties, kā tikt projām un no ģen. Bangerska stāba, kas atradās Dancigā, saņēmām rīkojumu pārcelties uz Stralsundu. Tuvākā stacijā mums padeva 6 preču vagonus, uzlādējāmies un 20. februārī (tās pašas dienas vakarā) jau iebraucām Gotenhafenā. Nākošā dienā ar lielām pūlēm panācām, ka mūsu vagonus piekabina kādam caurbraucošam lazaretes vilcienam un tā laimīgi no gaidāmā ielenkuma tikām laukā. Stralsundā saņēmām rīkojumu un attiecīgus dokumentus tālākam ceļam uz Dāniju. No mūsu sastāva gan izņēma veselākos resp. tādus, kuŗus uzskatīja par kaujas spējīgiem, un tie palika

Stralsundā. Arī plkv. Lobem ar kundzi neļāva braukt tālāk ar mums kopā. Pēc 2 nedēļu ilga ceļojuma 6. martā ieradāmies Dānijā, Maribo pilsētā Lālandes salā.

Kādu nedēļu vai vēlāk pēc kapitulācijas mūsu pilsētiņā ieradās kāds angļu virsnieks, izsauca mani pie sevis, apjautājās par cilvēku sastāvu un ieročiem (kādu mums nebija) un pateica, ka soļot spējīgiem būs jāmaršē uz Vāciju. Kas būtu soļot spējīgs un kas nē, tas bija uzticēts izšķirt kādam dāņu Sarkanā Krusta ārstam. Cik daudzi no mums aizsoļoja un cik palikām, vairs neatceros. Es biju pie palicējiem un mūs pārņēma savā aizgādībā Dānijas Sarkanais Krusts un pievienoja latviešu bēgļu grupai, kas atradās Skelskeras (Skølsker) nometnē.

Pie mums palika arī Dr. Elga Kažmere un 2 latviešu māsas.

Kā jau pieminēju, Habichtsbergas atpūtas nams bija padots 15. div. rez. un papildus btl. kom. Bērentā. Kā es sapratu, tad mani uzdevumi bija tīri militārā laukā — disciplīnas uzturēšana un apmācības ar veselākiem karavīriem. Lielākais vairums karavīru bija slimi, un šādos apstākļos nekādas apmācības vai citas nodarbības nevarēja notikt. Atpūtas namu manā laikā pārdēvēja par ,,Teillazareti'', lai atvieglotu medikamentu piegādi. Un tā arī iznāca, ka pateicoties nosaukuma maiņai mums izdevās vieglāk tikt projām no krievu ielenkšanas draudiem, jo ,,Teillazareti'' uzskatīja par daudz skanīgāku vārdu nekā ,,Erholungsheim''.

Zināma uzraudzība par Habichtsbergu un arī palīdzība piekrita ģenerālinspektora stābam resp. medicīniskās nozares vadītājam ārstam pltn. Puriņam. —

Pār Habichtsbergas iekārtojumu, atrašanās vietu un arī citu informāciju savās atmiņās sniedz literāte Lidija Līdeka. Viņa ir arī sarakstījusi romānu par šo laiku. Tas saucas Nams pie Baltijas jūras (1977. gada izdevums, Toronto).

Viņas atmiņu stāsts ir šāds:

Pašķirstot pagātnes lappuses, īsā aprakstā stāstīšu par latviešu karavīru atpūtas namu Habichtsbergā. —

Manam tēvam vltn. Nikolajam Līdekam pēc Jāņu kaujās gūto ievainojumu apārstēšanas Gleivicas kara slimnīcā 1944. g. novembrī tika piešķirts veselības uzlabošanas atvaļinājums 3 nedēļas (vēlāk pagarināts) latviešu karavīru atpūtas namā Habichtsbergā. Tēvs bija iepriekš norunājis ar atpūtas nama vadītāju vltn. Otvaru, ka arī viņa ģimene resp. sieva un meita varēs atpūtas namā pavadīt viņam piešķirto atvaļinājuma laiku. Un tādā kārtā es nokļuvu Habichtsbergā.

Latviešu karavīru atpūtas nams atradās Rietumprūsijā, aptuveni 50 km no Gotenhafenas Habichtsbergas ciemā, tuvu Helas

pussalai. Tuvākā dzelzceļa piestātne bija Reda (vēl šodien atzīmēta uz kartes) — 12 km attālumā no Habichtsbergas.

Atpūtas nams bija liela, balta trīstāvu celtne stāvā Baltijas jūŗas krastā. Pirms kaŗa šī celtne kalpojusi poļu aristokratiem kā kūrvieta. —

Balto namu ieslēdza jūŗa, skuju koku mežs un plašs, izkopts parks. Ar ārpasauli vienoja saite — Jūŗas iela, kas vijās cauri Habichtsbergas ciemam, tālāk sazarojoties lauku lielceļos Rietumprūsijas līdzenumā.

Es noteikti domāju, ka Habichtsbergas latviešu kaŗavīru atpūtas nams skaitījās 15. divīzijas atpūtas nams, kaut tanī uzturējās kaŗavīri arī no 19. divīzijas.

Atpūtas nama vadītājs bija vltn. Otvars. —

Ltn. Kažmera kundze atpūtas namā pildīja ārstes pienākumus. Žēlsirdīgā māsiņa Pētersone pārzināja pieejamās zāles un bija allaž sastopama atpūtas nama ambulancē.

Pārtiku resp. virtuvi pārzināja kāds vecāks vācietis, arī kaŗavīrs. Uzturs atpūtas namā bija paplāns, bet badā noteikti nebija neviens. Margarīns, pīlādžu marmelāde, ,,Ersatz" kafija, kartupeļi, maize, kuŗai piejaukti kukurūzas milti, piederēja pie ikdienas devām. Virtuvē strādāja vairākas jaunas latvietes, starp tām arī agronoma Skreijas meitas — Orta un Ilona. Viņas apkalpoja galdus. Arī vietējās vācietes un polietes nodarbināja virtuvē, kā arī pie telpu uzkopšanas, veļas mazgāšanas utt.

Atpūtas namā kaŗavīri pavadīja 3 nedēļas, parasti pēc ievainojumu sadziedēšanas slimnīcās. Sākot ar kaprāļa dienesta pakāpi, kaŗavīri dzīvoja Baltajā namā. Dažkārt pa trim vienā istabā. Zemākas dienesta pakapēs kaŗavīri tika nometināti kazarmju ēkā aiz Baltā nama. Maltītes visiem notika kopīgi Baltā nama lielajā, gaišajā ēdamzālē. Pirms pusdienu un vakariņu maltītēm kaŗavīri jau priekšlaikus pulcējās ap galdiem un sagaidīja zālē ienākot atpūtas nama vadību, virsniekus un viesus. Pirmā pie galda apsēdās plkv. Lobes kundze un tā bija sava veida zīme, ka visi klātesošie varēja sēsties un iesākt azaidu. Brokastu laiks skaitījās no 8-iem līdz 10-iem rītā. Tad parastā maltīšu kārtība netika ievērota.

Atpūtas namā bija iekārtota arī bibliotēka ar latviešu un vācu grāmatām. Vairums daiļliterātūra. —

Pēc vakara jundas, kas izskanēja ar Dievs, svētī Latviju, kaŗavīri un viesi pēc vēlēšanās plašajās bibliotēkas telpās varēja pavadīt vairākas stundas lasot, spēlējot kārtis, šachu vai vienkārši sarunās īsināt laiku.

Sestdienu vakaros notika kārtējās saiešanas lielajā zālē. Uz tām nāca arī vietējās ciema meitenes. Parasti kāds no karavīriem spēlēja akordeonu vai klavieres. Dažkārt dziesmu gaisotnē tika pavadīti nedēļas nogales vakari. Visbiežāk dziedot toreiz populārās karavīru dziesmas.

Ja laiks pieturējās labs, tad karavīri pēc brokastīm, komandiera vadīti, kolonnā devās garākās pastaigās. Viņu skanīgās dziesmas un raitais solis atbalsojās Habichtsbergas klusajā piejūras ciemā.

Atpūtas namā aptuveni uzturējās 150 līdz 200 karavīru.

1944. g. 9. decembrī Habichtsbergas latviešu karavīru atpūtas namā viesojās dziedātājas Ludmilla Sepe un Ksenija Bidiņa, kā arī vijolnieks Olafs Ilziņš. Makslinieki sniedza apgaroti skaistu — aplausiem pārbagātu koncertu.

1944. g. Ziemassvētkos tur viesojās plkv. Lobe. Svētvakarā pie lielās egles karavīru ielokā viņš teica patriotisku, dziļi izjustu svētku runu.

Skatoties atpakaļ uz Habichtsbergā nodzīvoto laiku, vairākas sejas un vārdi man palikuši spilgtā atmiņā, kā v. v. Sproģis, v. v. Tirziņš, serž. Gulbis, kapr. Kļaviņš, kapr. Gavrilovs, kar. Purens, kar. Dzelve, kar. Zilbereizens u.c.

Mēs Habichtsbergu atstājām 1945. gada 22. janvārī — visi bridām pa sniegu uz 12 km attālo Redas staciju. Habichtsbergā palika tikai vadība un personāls.

*

NACIONĀLĀ APRŪPE

LATVIEŠU FRONTES TEĀTRIS

Latviešu frontes teātris noorganizējās 1942. gada sākumā pie Latviešu brīvprātīgo organizācijas galvenās komitejas. To organizēja Al. Kundrāts.

1943. gada vasarā FT bija 3 ansambļi, kopā 83 personas. FT ar Kaŗavīru palīdzības noorganizēšanos darbojās pie tās Propagandas nodaļas.

Pēc evakuācijas no Latvijas FT 1944. gada decembrī darbojās Tornā un tās apkārtnē, apkalpojot galvenā kārtā Tornas būvbrigādes vienības. Šai laikā teātrī pastāvīgi vairs darbojās tikai 19 personas.

Kad Latv. kar. palīdzība pārcēlās uz Dancigu, arī FT pārcēlās uz turieni, izrādes rīkojot saskaņā ar Latv. leģiona ģenerālinspekcijas norādījumiem. Tomēr pastāvīgā dzīves vieta FT palika Tornā.

1945. gada janvārī FT bija paredzēta viesošanās Kurzemē pie 19. divīzijas. Uz Kurzemi komandēja arī 3 teātŗa darbiniekus priekšdarbu veikšanai. Tomēr FT uz Kurzemi neizbrauca.

28. 1. 45. FT pārvietojās no Dancigas resp. Tornas uz Sachsenbergu — Georgenthali Sachsijā. Savu darbību FT atsāka 2. martā, sniedzot izrādes Sachsenbergā, Auerbachā, Obergolcā, Rodevišā un Albertsbergā — ievainotiem latviešu un vācu kaŗavīriem.

Rostokas raidītājs, cik ilgi tas bija iespējams, katru dienu raidīja latviešu valodā ziņas, preses nedēļas apskatus, mūziku un raidlugas. Gistrovas baznīcā notika latviešu dievkalpojums ar māc. Meistaru. Pēdēji minētos notikumus gan kārtoja jau Leģiona ģenerālinspekcijas propagandas daļa.

Frontes teātŗa sākuma laikā 83 ansambļa dalībnieki sadalījās šādi: vadītājs (Aleksandrs Kundrāts), 43 bija raibās programmas ansamblī, 20 baleta solisti un 19 drāmatiskā ansambļa dalībnieki. Frontes apciemojumos dažkārt šie ansambļi uzstājās atsevišķi.

Pēc Latvijas atstāšanas FT ļaudis sadalījās. Lielāka grupa nonāca Tornā, kur pirmā izrāde notika 25. novembrī, piedaloties 25 personām.

Tornā izrādes notika gandrīz katru dienu, tās sniedzot arī vācu kaŗavīriem.

Izcila nozīme FT sastāvā bija dubultkvartetam TĒVIJA.

Par šī kvarteta pirmo frontes apmeklējumu stāsta tā vadītājs Jānis Ansbergs:

Vīru dubultkvartets TĒVIJA pie Ļeņingradas 2. pasaules karā.

Otrā pasaules kara sākuma gados, kad vēl latviešu zēni nebija lielākā skaitā iesaistīti tēvzemes aizsardzības vienībās, Rīgā pienāca ziņa, ka 2 bataljoni, Latvijas armijas uniformās ietērpti, cīnās pie Ļeņingradas: 19-tais un 21. bataljons.

Līdz ar to bija jāuzsāk arī karavīru aprūpes darbs. Pie Tautas palīdzības ar vācu iestāžu atļauju noorganizēja ,,Karavīru palīdzību'' un saņēma atļauju ar ,,iepriecinājumu grupu'' aprūpēt karavīrus tieši frontē. Karavīru palīdzības darbinieks Aleksandrs Kundrāts, kam bija izdevies izkaulēt attiecīgas atļaujas vācu militāros stābos, griezās pie dubultkv. Tēvija ar aicinājumu piedalīties šādā frontes karavīru aprūpes braucienā. Tēvijas sastāvs bija spējīgs dot diezgan vispusīgu programmu, ne tikai ar tradicionālu dziedājumu, bet arī ar saviem solistiem: kuplejistu Krieviņu (to programmās pieteica kā Karviņu), veterinārārstu Ādamsonu, kas savukārt bija ne tikai labs baritons Tēvijas rindās, bet arī lielisks imitātors — spēja imitēt visādus instrumentus — un ar speciāli izstrādātu programmu vienmēr iejūsmināja un izsmīdināja klausītājus. Mans uzdevums bija šādos gadījumos spēlēt mūzikālos pavadījumus.

Bija nepieciešamas arī ,,dzimtenes meitenes'', kādas pieaicināja: jauno operas baleta solisti Ainu Ezergaili, solisti L. Stolci un deklamētāju Sandru Sēju. Vēl bija cirkus akrobāts un džonglieris, ko mēs iesaucām par Enki-Penkiju. Tā īsto vārdu arī neatceros. Programmu pieteica pats Kundrāts, kas savukārt bija arī veikls ,,burvju mākslinieks''. Tā radās t.s. Frontes teātris. Pirms došanās uz Ļeņingradas pievārti vēl mūs ietērpa Latvijas armijas uniformās, piešķirot pakāpes, kādas nu katram bija izkalpotas obligātā dienestā. Tas esot nepieciešami, jo frontes apstākļos staigāt kā civīlistam neesot ieteicams. Arī mūsu karavīri tai laikā vēl nēsāja Latvijas armijas ietērpu.

1942. gada pavasarī agrā rīta stundā pulcējāmies Rīgas galvenā stacijā, lai ceļotu uz fronti, atvadoties no piederīgiem ar ziedu veltēm un laimes vēlējumiem. Dažs bija pie vidusjostas pievienojis arī uzkabi ar ieroci, tā sakot, lai nebūtu ar plikām rokām. Tos gan nebija izdevība lietot. Līdz ar mums tālā ceļā devās arī plkv. Janums, lai pats redzētu, kā ,,dēliem'' klājas frontē, pats tos inspicētu, lai ziņātu, kas viņiem trūkst un kur būtu nepieciešams uzlabojams.

Vilciens ar ko braucām, transportēja uz fronti vācu karavīrus un apbruņojumu. Pārbraucot Igaunijas robežu, gar dzelzceļa sliedēm bija novietoti igauņu posteņi, kas acīm redzot sargāja vilcienu sastāvus pret partizānu uzbrukumiem un spridzinājumiem. Maza epizode iespiedusies atmiņā no citādi garlaicīgā ceļa. Vilciens kaut kāda iemesla dēļ apstājās purvainā vietā. Apbruņots karavīrs ar igauņu vairodziņu uz rokas netālu stāvēja uz posteņa. Nodomājām — izdarīsim mazu joku, redzēs, ka igaunis reaģēs. Mēs,Tēvijas vīri sastājāmies pie loga un sparīgi sākām dziedāt igauņu valodā Eesti mu armas kallis kodumā . . . , kas ir igauņu patriotiska dziesma līdzīgi kā mūsu Svēts mantojums. Igauņu karavīrs vienā rāvienā nostiepās pamatstājā ar šauteni pie kājas. Tā viņš palika stāvam pamatstājā, kamēr vilciens lēnām aizslīdēja. Droši vien ilgi domāja, kas tie tādi dziedātāji bija?

Vilciena gala punkts bija Gačina. Pussagrauta stacijas ēka, sašauti vilcienu sastāvi un daudz vācu karavīru gan stacijas ēkā, gan uz peroniem pilnā kaujas apbruņojumā gaidīja tālāku transportu ar kara mašīnām uz frontes novietojumiem.

Klaiņojot pa stacijas ēku, ievēroju kādā kaktā sēžot uz krievu karavīru drēbēm mazu zēnu — gadus 3 — 4 vecu, pēc noplīsušā apģērba spriežot — krievēnu. Prasīju vācu karavīram, kas darbojās ap zupas katlu, ko tas zēns te dara. Atbilde bija: ,,Viņš te dzīvo kopš te ierados jau vairāk kā mēnesi atpakaļ. Pārtiek no tā, ko viņam iedodu un guļ turpat uz kaktā nomestām lupatām."

Ar smagām mašīnām nokļuvām mūsu karavīru novietnē Krasnoje Selo. Vairums ēku bija izpostītas. Šur tur granātu bedres, dažas ar svaigu rakumu. Neskārtās mājās bija apmetušies mūsu karavīri. Arī mums ierādīja apmešanās vietu. Kādā neskartā skolas zālē vakarā notika Frontes teātra izrāde. Karavīri mūs, kā jau dzimtenes vēstnešus, saņēma lielā sajūsmā. Pēc izrādes bija kopējas vakariņas. Šim gadījumam par godu vācu vadība bija atvēlējusi arī kantīnes devas. Sastapu arī savu v. v. kursa biedri vltn. Graumani (kas vēlāk no ievainojuma mira). Viņš minēja, ka izrādi redzējuši galvenām kartam 19. bataljona vīri, kas patreiz rezervē, bet 21. bataljons esot 5 km attālumā pretim krievu līnijām. Ja nu mēs šeit esot atbraukuši, tad būtu labi, ja iepriecinātu arī viņus. Pārvest uz šejieni viņus nevarot, jo lauks, lai pie viņiem nokļūtu, esot piešauts. Krievu posteņi visu laiku vērojot kustību, un piegādi varot izdarīt tikai pa nakti. Būtu labi, ja vismaz Tēvijas vīri aizbrauktu, bet, protams, tā esot brīvprātīga lieta, jo viss kas varot notikt. No astoņieka pieteicās 6.

Agrā rīta stundā ar ātru kara mašīnu uzsākām braucienu uz ieplaku, kur bija novietots bataljons. Kalna malā bija izbūvētas

Frontes teātŗa dalībnieku kopskats pirms izbraukšanas no Rīgas 1943. gadā. Pa kreisi ar platmali — teātŗa vadītājs Aleksandrs Kundrāts.

ložmetēju, mīnmetēju un kājnieku lielgabalu ligzdas.

Bija savāda sajūta, dodoties pretim Ļeņingradai. Skaidri varēja redzēt māju siluetus, Pulkovas augstieni un apkārt uzvilktos lielos gaisa balonus, kas traucētu vācu lidotājus zemlidojumā.

Pa lauka telefōnu jau bija paziņota mūsu ierašanās. Parādes ierindā pie kalnu grēdas nostādītas vienības, kas patreiz nebija iesaistītas dienesta uzdevumos. Mums lika nosoļot gar ierindu ar militāru sveicienu. Bija diezgan neērta sajūta. Kaŗavīrus nosēdināja, un turpat devām arī savu koncertu.

Atsevišķā teltī bija novietoti ievainotie kaŗavīri. Tur sastapu arī savu korporācijas draugu ārstu vltn. L. Rudi. Dažas dziesmas nodziedājām arī ievainotiem kaŗavīriem atsevišķi. Vltn. Brechmanis (ar viņu biju kādreiz vienā grupā instruktoru rotā) vēlāk izrādīja mums kalna malā aizsegā novietotās ložmetēju ligzdas. Ar tālskatu vērojām priekšlauku un krievu līnijas, kas likās pavisam tuvu. Šur tur sašauti tanki un spēkrati. Tālumā pa kreisi bija redzams līcis.

Sarunā ievirzījās par latviešu vienību komandieri, kādreizējo aviācijas plkv. Kandi. Rīgā daudz baumoja par viņa nāvi. Vltn. Brechmanis teica, ka bijis viņa adjutants un arī klāt viņa nāves brīdī, kas bijusi nevajadzīga. Abi viesojušies pie kāda vācu augstāka virsnieka. Viesošanās ieilgusi līdz rīta gaismai. Pēkšņi ieradies kāds vācu virsnieks. Tas sasveicinājies ar vācu pulkvedi un nodevis viņam kādu frontes ziņojumu, nepiegriežot nekādu vērību abiem latviešu virsniekiem. Plkv. Kandis pēkšņi jautājis skarbā tonī: ,,Vai jums vācu armijā virsnieki augstākās dienesta pakāpēs nav jāsveicina?" — ,,Es sveicinu vācu virsniekus, bet jūsu pakāpes es nepazīstu!" tāda bijusi atbilde. Brechmanis uztraukts vērojis, ka plkv. Kandis izņēmis pistoli un pirms spējuši aptvert vai iedomāties tālāko norisi, plkv. Kandis iešāvis lodi sev deniņos un saļimis.

Pēc kopā pavadītās dienas nakts tumsā atgriezāmies Krasnoje Sēlo un ap pusnakti mūs aiztransportēja uz Gačinu.

Gaidot vilcienu atceļam uz Rīgu, vēl kāda epizode iespiedusies atmiņā, ko neesmu varējis aizmirst visu mūžu. Vācu kaŗavīru pilna Gačinas stacija. Mēs taču esam braukuši, lai ienestu kādu pārmaiņu, arī mazu propagandu, kas parādītu, ka mēs neesam vācieši, Sapulcējāmies pie kāda vagona un sākām dziedāt latviešu dziesmas. Kaŗavīri ar interesi klausījās mūsu dziesmās, sēdēdami vai nu uz zemes, vai kaujtērpa mugursomām, bet jutām, ka viņu dziļākām izjūtām klāt netiekam. Kādam no mums ienāca prātā — dziedāsim vācu valodā Brāmsa Šupuļa dziesmu, kas populāra un zināma visiem. Pēkšņi mūsu dziedāšanai sāka pievienoties paši

klausītāji. Simtiem liels koris, pievienojoties mūsu dziedāšanai, radīja neaprakstāmu iespaidu nakts tumsā uz kara trokšņu un artilerijas dunoņas fona, ko reizēm pārtrauca zibšņojumi un gaismas strēles. Kad padeva vilcienu, vēl atvadām nodziedājām Heimat Lied — vācu karavīru dvēseles bija iekarotas. Atvadu sveicieniem pacēlās simtiem roku un balsu. Atceļā klusu pārdomājot piedzīvoto un pārdzīvoto, tomēr visvairāk bija jādomā par latvju cīnītājiem, kas palika svešā, naidīgā zemē.

Rīgā, koncertējot ievainotiem slimnīcās un aprunājoties, izdevās noskaidrot arī Ļeņingradas pievārtē atstāto karavīru likteni.

Dažas nedēļas vēlāk ieplakā iebrukuši lielāki sarkanarmijas spēki tanku pavadībā. Ievainots ticis arī vltn. Brechmanis, ko krievi saņēmuši gūstā, jo dzirdēta viņa balss krievu propagandas raidījumā. Kritis lielāks skaits mūsu cīnītāju, bet izdevies izlauzties atpakaļ uz Krasnoje Selo. Saspridzinājuši viņiem arī pāris tanku. Ēkā, kur pargulējām Krasnoje selo, iekritusi granāta 2 dienas pēc mūsu aizbraukšanas un nosisti 4 karavīri, vairāki ievainoti.

Turpmākos kara gadus iznāca ar Frontes teātri nobraukt tūkstošiem km pie latviešu vienībām līdz pat Melnai jūrai.

Pēdējo kara ziemu pavadīju Kurzemes ielenkumā līdz pat kara noslēguma dienai ar vairāk vai mazāk līdzīgiem uzdevumiem. Biju viens no tiem, kam laimējās izkļūt brīvajā pasaulē 1945. g. 8. maijā.

Daudz iznācis tikties ar visādu ieroču šķiru un militāro pakāpju latviešu karavīriem, ieskaitot pavisam jaunos gaisa spēku palīgus.

Karavīrus visur apgarojusi dziļa tēvzemes mīlestība, kas likusi tik pašaizliedzīgi cīnīties. Latvijas brīvības ideja, latviešu tiesības uz suverēnu valsti un savas patstāvīgas nacionalas kultūras veidošanu bija tie vadmotīvi, kāpēc latv. karavīrs cīnījās un asinis lēja Otrā pasaules karā. Pagaidām mūsu varoņu laikmets ir noslēdzies, bet nāks jaunas audzes, kas cīņu vedīs līdz uzvarai un Otrā pasaules kara varoņu ideāli tiks īstenoti. —

Par FT apciemojumiem frontē vairākkārt ir stāstīts arī šīs grāmatu serijas iepriekšējos izdevumos.

Par Latviešu frontes teātra darbību savās atmiņās stāsta šī teātra dibinātājs un vadītājs Aleksandrs Kundrāts:

Pēc paziņojuma par Frontes teātra nodibināšanos saņēmām vēl papildus informāciju, ka ģen. Šrēders atļāvis īpaša formas tērpa nēsāšanu Frontes teātra dalībniekiem. Tumšzilo svārku ielokus greznoja divas zeltītas palmu lapas, kurās ieslēpušies mistiskie burti L.F.T. Uz svārku piedurknēm zem Latvijas krāsu vairodziņa sarkana auduma ielokā zelta burti vēstīja, ka formas nēsātāji

pieder pie Latviešu frontes teātŗa. Nesaprotamā kārtā vēlāk frontē vācu komandanti un transporta kārtotāji teātŗa aktieŗus lielāko tiesu noturēja par latviešu lidotājiem, latviešu brīvkorpusa virsniekiem vai pat par latviešu izplētņu lēcējiem. Varbūt, ka vāciešus zināmā mērā maldināja tas apstāklis, ka, lai paātrinātu transportu un vieglāk tiktu galā ar apgādes problēmām, Frontes teātŗa vadītājs savus neoficiālos ,,adjutantus'' ar vieglu roku ,,paaugstināja'', piestiprinot pie viņu uzplečiem pāris zvaigznes un kreisā plecā pakarinot pa lentei.

,,Nomobilizējis'' dubultkvartetu Tēvija, ātrzīmētāju Eduardu Keišu, radiofōna mūziķi Armandu Krūmkoku, dejotājus Ainu Ezergaili un Eiženu Mežuli un kādu nedrošu žonglieri, tieši 2 nedēļas pēc sarunas ar ģen. Šrēderu ar savu jaundibināto teātri izbraucu uz Ļeņingrādas fronti. Lai programma iznāktu kuplāka, pats uzņēmos konferansjē un arī burvju mākslinieka pienākumus, bet Tēvijas dziedonis — veterinārārsts Ādamsons prata lieliski izsmīdināt visus ar savām skaņu imitācijām, brīžiem no mutes liekot atskanēt vijolei, trompetei vai ģitāras skaņām. Tikpat lieliski viņš prata imitēt nodziedājušos operas primadonnu, dziedot populāras ārijas 4 oktāvas uz augšu un leju. Kronštates smago lielgabalu lādiņi gan bieži pārlidoja teātŗa zāli, tuvumā krita pa nomestai krievu lidmašīnu bumbai, bet citādi izrādes nekas netraucēja. Latviešu frontes teātris savas ugunskristības bija godam izturējis. To, ka Krasnoje Selo stacijā viņu vagonu bija ievilcis smagi piekrautais municijas vilciens, teātrinieki nezināja. Viņi gan brīnījās, kad izmirušā stacijas peronā izskrēja vecīgais komandants un pa galvu pa kaklu skriešus visus noveda pazemes bunkurā.

Atceļā teātris vēl apstājās Lugā, deva vairākas izrādes ievainotiem kaŗavīriem slimnīcas un ar pašu pirmo turneju bija ieguvis sev draugus visu frontes kaŗavīru vidū. Ziņa par teātŗa panākumiem frontē ātri sasniedza arī ģen. Šrēderu, un viņš teātŗa vadītājam Kundrātam piekodināja: ,,Sagatavojiet tūlīt nākamo frontes turneju. Starplaikā aizbrauciet uz Tukumu, kur viens no jūsu jauniem bataljoniem ir jau ceļa jūtīs uz fronti.''

Frontes teātŗa tapšana patiesi notika gandrīz vai dēkainas piedzīvojumu filmas sižetā. Frontes teātŗa noorganizēšana bija saistīta ar lielām techniskām grūtībām. Bija jārada kaŗavīru mentālitātei piemērota raiba programma. Tajā augstvērtīgi mākslinieciski patriotiskam elementam samērīgā devā bija jāpievieno frontes zēnu uzjautrināšanai domāti viegla žanra priekšnesumi. Te jāpiezīmē, ka latviešu mazās skatuves līmenis nebija augsts un tajā dominēja krievu un žīdu artisti. Man laimējās

Frontes teātrī saistīt ātrzīmētāju Ķeišu, kuŗa originālais sniegums uz skatuves nenoliedzami sasniedza starptautiskas kvalitātes robežas. Viņš bija man uzticams palīgs no Frontes teātra dibināšanas līdz pat teātŗa darbības pēdējai dienai.

Jau Frontes teātŗa pirmajā turnejā uz Ļeņingradu man bija jāizprasa īpašas atvaļinājuma atļaujas ikvienam dubultkvartēta Tēvija dalībniekam. Tāpat no Baltā nama atļauja piedalīties frontes turnejā bija jāizprasa Ainas Ezergailes un Eižena Mežuļa gadījumā. Protams, ka arī Rīgas radiofōns bija kājām un rokām pretī sava populārā mūziķa Armanda Krūmkoka aizdošanai jaunam un šaubīgam latviešu teātŗa mākslas iestādījumam. Frontes teātŗa darbībai izvēršoties plašumā, manā rīcībā bija 4 atsevišķi ansambļi. Katra šī ansambļa kodolā bija vokāla grupa, orķestris, kā arī atsevišķi solisti. Bez dubultkvarteta Tēvija manā rīcībā bija arī vīru dubultkvartets Kuršu vīri, nopietnā mūziķa A. Sama vadītais moderno dziesmu vīru kvartets, kā arī komponista Aleksandra Vintera apmācītais sieviešu ansamblis Sidrabene. Manā rīcībā bija arī 3 atsevišķi orķestŗi — T. Ķeizara, A. Viduča un K. Nunava vadībā. Visus mūzikālos aranžējumus šiem orķestŗiem, kā arī solistiem, veica medicīnas students, bet vēlāk pazīstamais pianists Valdis Treimanis. Baleta jautājumos es uzticējos Rūdolfa Saules padomam, un nopietnas mūzikas problēmās man labu padomu deva komponists Jānis Kalniņš. No mazās skatuves darbiniekiem jāpiemin trīs Vinteri (Alfreds Vinters, Roberts Nunavs un Valdis Matisons), kā arī bijušais cirkus artists un apdāvinātais pantomīmists Jēkabs Vērenieks.

Mūsu izcilākie mākslinieki, kas ar lielāko prieku piedalījās Frontes teātŗa priekšnesumos kā frontē, tā slimnīcās, tā arī Frontei un tēvzemei rīkotos koncertos, bija: Alīda Vāne, Māris Vētra, A. Kortāns, Teodors Brilts, Edīte Pfeifere, A. Lembergs, Ņina Krēsliņa, Aina Jansone, Aina Ezergaile, Marta Alberinga, M. Ancāne, V. Keiša, Hilda Lūse, Olafs Ilziņš, Lida Rubene, G. Lapensons, Paula Brīvkalne, E. Poļikeviča, E. Štolca, Herta Lūse, Irēne Apine, Juris Gotšalks, Rūdolfs Saule, A. Fībigs, V. Riekstiņa, A. Štrombergs un V. Dargēvica. Īpaša pateicība Teodora Reitera korim, kā arī komponista Kalniņa Prezidiju konventa vīru korim. Atsevišķos gadījumos savu talantu mums neliedza arī tādi milži kā Ādolfs Kaktiņš, Brechmane-Štengele, Lūcija Garuta, Viktors Kviesis un citi. Iespējams, ka aizvadīto gadu iespaidā vai citu iemeslu dēļ viens otrs latviešu mākslinieka vārds še nav pieminēts. Rūdolfs Kronbergs man piedāvāja teātŗa trupu, kas ar ļoti labiem panākumiem viesojās gan pie 19., gan pie 15. divīzijas. Tāpat Frontes teātŗa beigu posmā teātrim pievieno-

jās izcilus latviešu teātŗa mākslinieku saime ar rež. O. Uršteinu priekšgalā. Te jāpiezīmē, ka šī drāmatiskā trupa bija radīta, lai paglābtu mūsu izcilos teātŗa māksliniekus no sūtīšanas darbos Vācijas municijas fabrikās vai iesaukšanas frontē. Šiem māksliniekiem es piedāvāju arī Frontes teātŗa atbalstu kopīgai evakuācijai uz Rietumeiropu. Divas cienījamas latviešu skatuves mākslinieces, kas tajā laikā bija manā paspārnē — A. Klinte un L. Bērziņa pateicās par paglābšanu no vācu okupācijas varas iespējamām represijām, bet deklarēja: ,,Es nevaru dzīvot bez teātŗa un tādēļ vien man jāpaliek Latvijā."

Visu Frontes teātŗa ansambļu programmu sastādīšana un atbildība par katras turnejas norisi gulēja uz maniem pleciem. Divos gadījumos es uz fronti biju nosūtījis māksliniekus, kuŗu gaitām bija sekojis Reimersa ielas Gestapo priekšnieks Dr. Lange. Kāda no sieviešu ansambļu dalībniecēm bija savā dzīvoklī 2 gadus slēpusi Nacionālās operas žīdu tautības solistu. Otrā gadījumā viens no Sama kvarteta dalībniekiem pēc kādas nepārbaudītas apsūdzības esot bijis aktīvs komūnists, pat ja ne čekists krievu okupācijas laikā. Stāvoklis bija ļoti kritisks, bet es atsaucos uz ģen. Šrēdera stābu, kam jau iepriekš bija iesniegts vārdisks visu Frontes teātŗa dalībnieku saraksts. ,,Acīmredzot kāds no jūsu vai ģen. Šrēdera ierēdņiem nav bijuši savu uzdevumu augstumos un nav mani laikā informējuši, ka Frontes teātrī būtu iefiltrējušies kādi jums nepieņemami elementi," bija mans vienīgais arguments iepretim gestapo priekšnieka pārmetumiem. Man par pārsteigumu viņš paziņoja: ,,Jums taisnība, bet citu reizi sūtiet jau iepriekš arī vienu kopiju tieši man." Šo Dr. Langes pieteikumu es nekad neievēroju.

Varbūt, ka visbīstamākā Frontes teātŗa turneja bija viesošanās pie 26. Tukuma bataljona, kas, partizānu ielenkts, atradās apm. 100 km A no Minskas. Minskas militārais komandants vairākas dienas atteicās dot atļauju Frontes teātrim ceļam uz Begomi miestu. Tikai tad, kad saformējās ievērojami spēcīgs bruņoto mašīnu konvojs, teātris varēja doties tam līdzi. Laimīgi sasniedzām pltn. Gredzena btl., bet dažas stundas vēlāk miestiņā ieveda nākošā transportā iznīcināto upuŗu līķus. Katrā izrādē puse no skatītājiem ieradās pilnā kaujas tērpā, un lai visi btl. kaŗavīri varētu Frontes teātŗa priekšnesumos noskatīties, šajā partizānu ielenktajā sādžā mums bija jāpaliek pāri par nedēļu. Kādā lietainā naktī Frontes teātris devās atpakaļceļā uz Minsku un brīnišķīgā kārtā izvairījās no partizānu izliktām mīnām un partizānu event. uzbrukuma. Dažas nedēļas vēlāk partizāni uzbruka Begomi miestam un Tukuma btl. bija spiests atkāpties. Tikai pēc

Frontes teātŗa vīri, apciemojot Ļeņingradas fronti, līdzi ciemakukulī bija paņēmuši augļus.

Frontes teātris ciemojas Odesas frontē.

asiņainām cīņām, kuŗās pirmās varonības zīmes ieguva vēlākie Bruņinieka krusta kavalieŗi Miervaldis Ādamsons un Žanis Butkus, latvieši savas pozicijas atguva. Leģionam dibinoties, Gredzena btl. ietilpināja 19. divīzijas pamatsastāvā. Pltn. Gredzenu sarkanie partizāni kādā negaidītā uzbrukumā noslepkavoja Latvijas pierobežas tuvumā.

Lai kaut kā pasargātu latviešu militāro vienību izklaidēšanu pa visu A fronti, kā arī lai uzturētu kontaktu ar frontē esošiem bataljoniem, ģen. Dankers steigā aicināja pie sevis pltn. Voldemāru Veisu un norādīja: ,,Mums šie bataljoni jādabū atpakaļ. Krievijas plašumā mūsu labākos vīrus apkaus un ja kādā dienā mums būs jāuzstāda pašu nacionālā armija, tad mums vienkārši vairs nebūs cilvēku, kas varēs nest ieročus zem sava karoga. Es dodu jums neierobežotas pilnvaras, kaut vai tādēļ mūs abus apcietinātu. Mēs nevaram atstāt latviešu vīrus savam liktenim.''

Pltn. Veiss Kaŗavīru organizācijas komitejas sēdē ziņoja par savu sarunu ar ģen. Dankeru.

Lai nokļūtu pie Varšavā, Krivai Rogā, Dņepropetrovskā, Staļino un Žitomirā aizsūtītiem latviešu bataljoniem, bija jārēķinās ar vismaz mēnesi ilgu Frontes teātŗa turneju. Tik ilgai turnejai izlāpīties ar mūziķu, dejotāju un citu mākslinieku aizņemšanos FT vairs nevarēja. Tajā pašā laikā, diemžēl, nevarēju nevienu saistīt pastāvīgam darbam, jo komitejai nebija tik daudz līdzekļu. Teātŗa dalībniekiem maksāju honorāru tikai par turnejām un mēģinājumos pavadīto laiku. Šoreiz talkā nāca pats ģen. Dankers. Viņš apņēmās parakstīt apliecības, ar kuŗām Frontes teātŗa dalībniekus uzskatīja par nepieciešamiem un neatvietojamiem latviešu kaŗavīru aprūpes sekmīgai veikšanai. Šīm apliecībām mākslinieku acīs bija daudz lielāka vērtība par vislielāko honorāru, ko varētu solīt. Šīs apliecības viņus pasargāja no vācu darba pārvaldes, kā arī no negaidītas piespiedu iesaukšanas armijā. Katrā ziņā ģen. Dankera apliecības bija neatsveŗamas viena otra pazīstama mākslinieka piesaistīšanai teātrim. Ar to nebūt negribu mazināt Frontes teātŗa mākslinieku ideālismu un uzupurēšanos, jo kā Ļeņingradas pievārtē, tā Minskas purvos, tā arī vēlāk Opočkā, Volchovā un citur Frontes teātŗa dalībnieki tāpat kā kaŗavīri bija padoti visām frontes briesmām.

Dienvidfrontes turnejai man izdevās dabūt līdz augstvērtīgo Tēvijas dubultkvartetu. Teātrim bija sakomplektēts arī savs orķestris. Baleta solisti A. Ezergaile, E. Mežulis, Marija Ancāne, V. Keiša un A. Kļaviņa bija katrs savā vietā. Neaizstājams bija arī ,,pasaules ātrākais karikatūrists'' E. Keišs. Šajā turnejā saistīju arī vijoles solistu G. Lapenieku. Varbūt, ka nekad agrāk nedz arī

Frontes teātris pie latviešu karavīriem.

vēlāk viņš par savu meistarīgo veikumu nesaņēma tik lielus aplausus kā toreiz. Zināju, ka šoreiz teātrim līdzi brauks pats pltn. Veiss sava sekretāra Emīla Dēliņa pavadībā. Ģen. Šrēdera parakstītajā ceļa pavēlē, protams, nebija minēti ne Veisa, nedz arī Dēliņa vārdi. Veisam kabatā bija paša ģen. Dankera parakstīts dokuments. Tajā Dankers pilnvaroja Veisu stāties sakaros ar attiecīgo vācu virspavēlniecību, kur atradās latviešu bataljoni, lai informētu, ka pieņemts lēmums par šo bataljonu atgriešanu atpakaļ Latvijā. Lasot ģen. Dankera izdoto pilnvaru, varēja rasties iespaids, ka Veisa misijai ir jau piekritis, ja ne pats Hitlers, tad droši vien Himlers.

Pārbraucot robežu, pltn. Veiss uzvilka savu Latvijas armijas virsnieka formas tērpu. Bez daudzām ordeņa lentēm viņa krūšu kabatu greznoja arī dzintara ugunskrusts. Tā bija studentu rotas nozīme, bet daudzu vāciešu acīs tā izlikās par kādu augstu, reti piešķirtu, paša vadoņa radītu atzinības zīmi. Šī frontes turneja notika Staļingradas cīņu sākuma posmā. Uz fronti nepārtraukti plūda municijas vilcieni un atpakaļ ievainoto transporti. Teātŗa vagonu bieži piekabināja kādam ieroču vai municijas vilcienam. Transporti bieži apstājās partizānu uzspridzināto sliežu dēļ. Dņepropetrovskā, Krivai Rogā un Staļīno mūsu zēni teātri saņēma

lielā sajūsmā. Atmiņā palikusi aina no nelielās Staļino pilsētiņas A no Dņepropetrovskas. Tur uz izrādi mūsu btl. vīri vasaras saules svelmē soļoja biezos ziemas šineļos. Vēlāk mums atklājās šīs ačgārnības iemesls — mūsu vīriem nebija bikšu, jo tās kādā dezinficēšanas akcijā bija sadegušas un jaunas vēl nebija piesūtītas.

Tajā laikā Dņepropetrovskas tuvumā atradās bruņoto spēku virspavēlniecības stābs. Latviešu frontes izrādēs bieži vien redzējām arī augstus vācu virsniekus. Vācieši rīkoja Frontes teātŗa godināšanas vakariņas, un kādā no šiem mielastiem vācu ģenerālis uzdzēra tostu Latvijas brīvībai. Vēlāk pltn. Veiss mani informēja, ka pieminētais virsnieks esot viens no Abwehr (admirāļa Kanarisa) locekļiem. Izkaisīto policijas bataljonu atsaukšana uz Latviju bija priekšspēle Latviešu leģiona tapšanai. Atceļā teātris nevarēja sasniegt Žitomīras tuvumā esošo 25. btl., jo pēdējais bija iesaistīts kāda lielā akcijā. Leģionam dibinoties, pltn. Veiss un pltn. Ļobe drīz devās uz fronti. Paplakā sāka formēt 15. divīzijas pamatkodolu. 19. divīzija jau bija ieņēmusi pozicijas Volchovā. Uz turieni viens pēc otra arī devās Frontes teātŗa atsevišķie ansambļi. Pats par sevi saprotams, ka, Latviešu leģiona ģenerālinspekcijai nodibinoties, Organizācijas komitejas pēctece — Kaŗavīru palīdzība un Frontes teātris uzskatīja ģen. Bangerska autoritāti lielāku nekā ģen. Šrēdera.

Ar daudzām izrādēm ievainotiem kaŗavīriem slimnīcās, kā arī Dailes teātrī, Frontes teātris savu labo slavu bija nostiprinājis arī dzimtenē, jo šajās izrādēs varēja noskatīties arī kaŗavīru piederīgie un draugi.

Atzīmējams, ka atvaļinājumā iebraukušo frontes kaŗavīru vajadzībām Frontes teātŗa birojā vienmēr bija rezervētas bezmaksas ieejas kartes Dailes teātŗa, Nacionālā teātŗa un arī operas izrāžu apmeklēšanai. Ja ievēro, ka tajā laikā šīs mākslas iestādes vienmēr bija pārpildītas, tad šī pieminētā biļešu rezervēšana mūsu zēnu vajadzībām bija itin vērā ņemama pozitīva lieta.

Frontes teātŗa turnejas sekoja viena otrai, un nemanot bija pienākusi klāt jau 100. izrāde. Tā notika Nacionālā operā. Izšķīros šo izrādi rīkot tautas un frontes kaŗavīru ciešo draudzības saišu uzsvēršanai. Simtā izrādē teātri apsveica frontes kaŗavīru delegācija kapteiņu Ļaumaņa un Ādamsona vadībā, pasniedzot lauru vainagu ar ierakstu ,,Pateicībā par 100 izrādēm — Frontes kaŗavīri."

Vēl Opočkas cīņu laikā uz fronti devās 2 teātŗa trupas. Tālāk par Latvijas pierobežu tās netika, bet baletdejotāji Irēne Apine un

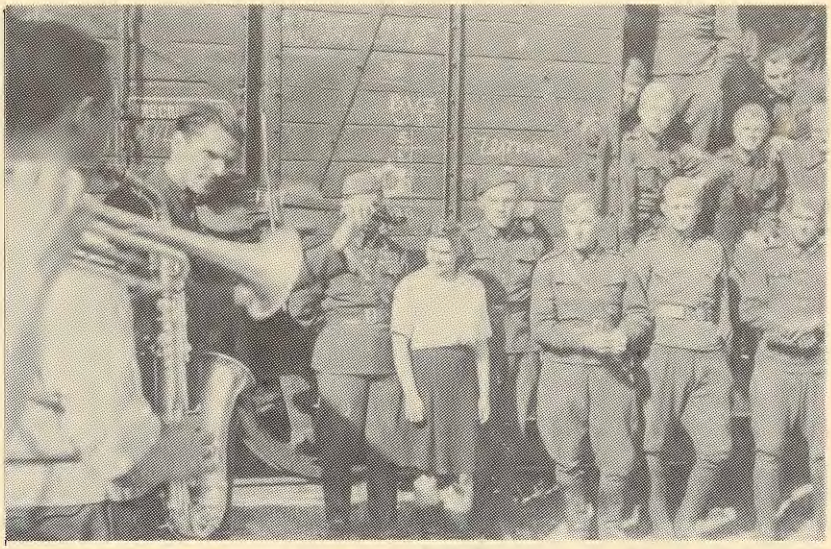

Latviešu karavīri — 268. k. d. btl. 3. rt. — noklausās Frontes teātra priekšnesumus.
Priekšā baletdejotāja Aina Ezergaile, no viņas pa kr. serž. Dūkups, pa labi kapr. Zviedris. Visi šī btl. karavīri bija ietērpti Latvijas armijas uniformās.

Juris Gotšalks, kas izbraukšanu bija nokavējuši, ar kādu vācu motociklistu iebrauca pašā frontē. Kā viņi šajā sajukuma ellē palika dzīvi un atgriezās, tas ir brīnums.

Rīgai krītot, centos Frontes teātra dalībniekus kopīgi pārvietot uz Kurzemi. Paklausot ģenerālinspektora stāba VI nodaļas norādījumam, 1944. g. 15. oktōbrī visi Frontes teātra dalībnieki, kas vēlējās, varēja evakuēties uz Dancigu. Domāju, ka teātris vēl varēs darboties 15. divīzijas apmācības bazē Sofienvaldē. Man par lielu pārsteigumu 15. divīzijā teātra izrādes nevarēja notikt, jo tur tajā laikā darbojās latviešu mākslinieku grupa ar komp. Kalniņu priekšgalā. Godam jāliecina, ka komp. Kalniņa mākslinieki nekad nepretendēja uz Frontes teātra nosaukumu. Šie mākslinieki ar plkv. Aperāta kundzes gādību bija atraduši patvērumu pie 15. divīzijas.

15. divīzijas stābā man norādīja, ka Tornā plkv. Lobes vadībā formējoties jauna divīzija. Steigā devos uz Tornu, un pulkvedis mani saņēma ar lielu sajūsmu. Pilsētas centra laukumā iepretī Kopernika piemineklim dabūjām kādu tukšu trīsstāvu ēku. Uz

turieni no Dancigas pārvedu atlikušos Frontes teātŗa dalībniekus. Noorganizējām pirmās izrādes, kam sekoja izbraukumi pie tālāk novietotām vienībām.

Janvāŗa beigās FT no Dancigas resp. Tornas pārvietojās uz Saksiju, kur īsu laiku vēl darbojās, rīkojot izrādes latviešu un vācu ievainotiem kaŗavīriem. Te arī FT dalībnieki ,,atvaļinājās'', tuvojoties kaŗa noslēgumam.

FT bija ievērojama loma kaŗavīru garīgā aprūpē un visiem mūsu cīnītājiem Otrā pasaules kaŗa laikā tas paliks sirsnīgā atmiņā.

APRŪPES DARBS VĀCIJĀ

Šīs serijas 6. grāmatā īsumā jau pieminēts 15. divīzijas kaŗavīru aprūpes darbs Vācijā, bet tā kā tam bija pievērsta plaša uzmanība, tad to apskatīsim tuvāk. Sevišķi nozīmīga bija nacionālā aprūpe, kas bija īpaši svarīga no dzimtenes atrautiem jauniešiem, kas tika sagatavoti cīņām uz savas zemes.

Šis aprūpes darbs izpaudās dažādos pasākumos, no kuŗiem minēsim nozīmīgākos.

KAŖAVĪRU KLUBI

Par tiem savās atmiņās tuvāk pastāsta 15. divīzijas apgādes pulka komandieris maj. Voldemārs Baumanis:

Pēc atkāpšanās kaujām no Opočkas 15. divīziju pārcēla uz Vāciju, kur to no jauna bija paredzēts sakomplektēt.

Par komandieri iecēla SS oberfīreru fon Obvurceru (Austrijas baronu). Pirms div. komandieŗa pienākumu pārņemšanas Obvurcers bija 15. latv. apmācības un papildu brigādes komandieris, kādu laiku pavadījis Jelgavā un jau iepazinies ar apstākļiem mūsu zemē.

Svarīgs bija apstāklis, ka divīziju no jauna uzstādīs un apmācīs uz vācu zemes. Apmācību vietās nebūs speciāli izbūvētas telpas kaŗavīru dzīvošanai. Būs jāizmanto apkārtnes ciema mājas, pat šķūņi. Šie jaunie nelabvēlīgie apstākļi varētu ļoti negātīvi ietekmēt jauno kaŗavīru morāli. Bija jādomā par kaŗavīru brīvā laika piepildījumu. Par šiem jautājumiem divīzijas komandierim bija sava programma. Lai kaŗavīriem brīvā laikā būtu iespēja sapulcēties, pie vienībām jāorganizē *kaŗavīru klubi* jeb ,,Soldatenheimi''.

Apgādes pulka stāba virsnieki un karavīru kluba vadītāja 1945. gada ziemā: no kr. kpt. K. Robežnieks, E. Baumane, maj. V. Baumanis un ltn. A. Mauriņš.

Šo klubu vadība atrastos piedzīvojušu latviešu sabiedrisko darbinieču rokās, darbā cenšoties iesaistīt vecāko virsnieku dzīves biedres. Vācijā bēgļu gaitās atradās daudzas darbam piemērotas latviešu sievietes. Bet viņas vajadzēja ieinteresēt par šo pasākumu. Divīzijas komandieris par div. kluba vadītāju uzaicināja nelaiķa plkv. Aperāta kundzi — Lūciju Aperāti, bet par Atpūtas nama vadītāju, kas bija domāts slimo un ievainoto karavīru aprūpei, nelaiķa plkv. Veisa kundzi — Konstanci Veisu. Šīs dāmas darbojās pie div. stāba.

Katrā klubā izraudzīja vadītāju ar 2 palīdzēm. Materiālais atbalsts, ko varēja sniegt divīzijas vadība, bija ļoti ierobežots, un tomēr jāsaka, ka tas palīdzēja karavīriem ,,Soldatenheimā'' pavadītās stundas padarīt patīkamas. Cik plaša bija katra ,,Soldatenheima'' darbība, atkarājās no vienības komandiera un kluba vadītājas iniciātīvas.

Bija ,,Soldatenheimi'', kā, piem., Apgādes vienību pulkā, kur noorganizēja karavīru dubultkvartetus, stīgu ansambļus, teātra

grupu, kas ar saviem priekšnesumiem apriecināja ,,Sodatenheima'' apmeklētājus.

Rosīgās darbinieces pat atrada iespēju karavīrus pacināt ar papildus ēdienu. Bez tiešā darba ,,Soldatenheimā'' noorganizēja šūšanas darbnīcas, pirtis, veļas mazgātavas. Bija jārūpējas par karavīru trūcīgo ikdienas tērpu tīrību un uzturēšanu kārtībā. Tā, piemēram, Apgādes pulka ,,Soldatenheima'' šūšanas darbnīcā nodarbināja 10 latviešu sievietes. Tās ne tikai ,,remontēja'' karavīru tērpus, bet šuva cimdus no novalkātiem mēteļiem, gatavoja autus, jo tuvojās ziema. Šo mīļo roku darīto darbu maz kas prata pareizi novērtēt.

Laiks apmācības nometnēs aizsteidzās vēja spārniem. Tuvojās Ziemsvētki. Bija jādomā, kā iepriecināt karavīrus viņu vienmuļajā dzīvē.

Iniciātīvu uzņēmās Apgādes pulka ,,Soldatenheima'' vadītāja Elvīra Baumaņa kundze.

Apgādes pulka vienībās dienestu pildīja vairāki karavīri, kas savā privātā dzīvē bija kalpojuši mākslai gan gleznieciībā, gan arī skatuves mākslā un daiļliterātūrā.

Sapulcējusi grupu tādu darbinieku, viņa izstrādāja īpašu Ziemsvētku sarīkojuma programmu.

Divīzijas komandieris fon Obvurcers, iepazinies ar tās saturu un izpildījumu tuvāk, pavēlēja ar to viesoties visās vienībās, kur darbojās ,,Soldatenheimi''. Programmu izpildīja karavīri un ,,Soldatenheima'' darbinieces, technisko darbu, kā skatuves iekārtošanu, apgaismošanu veica inž. Alfons Justs kopā ar gleznotāju O. Rožkalnu. Ziemsvētku sarīkojums norisa dialoga veidā, kur karavīru dubultkvartets ar dziesmām izteica atbildes deklamētājai — LATVIJAI.

Šī uzveduma pilnu tekstu ievietojam arī šajā grāmatā, lai tā saglabātu liecību par garu un noskaņojumu tajā laikā latviešu leģiona vienībās Vācijā.

*

DIALOGS
ZIEMSVĒTKU SARĪKOJUMAM (UZVEDUMAM)
1944. GADĀ

Dubultkv.: Klusa nakts, svēta nakts . . .

Dievs, šajā gaismas stundā
Sirdis apciemo!
Liec, lai izzūd ļaunums —
Uzvar patiesais!

Tā debess izteic (Bethovena)

(Iklāvs)

Ai, brīnišķais atmodas klusums:
Ne asiņo krūtis, ne sāk, —
Cik palicis naida un dusmu —
Līdz klīstošai dūmakai kāpj.

Dievs, Tava zeme deg!

(Auseklis)

Asiņainas dienas ausa
Tēvu zemes ielejā,
Vergu valgā tauta nāca,
Nāvē krita varoņi.

Es karāi aiziedams
Atstāj' māsu šūpulī . . .

Latvija: Vai atceries: Imantu, Viesturu, Tālivaldi,
Virsaiti, kas senčiem deva brīves garu?

Vai atceries: Kronvaldu, Valdemāru, Pumpuru,
Ausekli, Baronu, kas tautai atmodu nesa?

Vai atceries: Kalpaku, Zoltu, Balodi, Briedi,
kas tūkstošus cīņā veda, lai tautai brīvi kaltu?

Un vai tev stājusies asiņot brūce(?), pieminot
Veisu, Aperātu, Antēnu(!),
varoņu kapus ar baltajiem krustiem, šalcošās
bērzu birzis?

Imanta nevaid miris,
Viņš tikai apburts kluss,
No darbošanām rimis,
Zem Zila kalna duss.

(Kronvalds)

Nekādu mīlestību tev nebūs turēt svētāku par
tēvzemes mīlestību.
Tava tauta nezudīs
Ja tu iesi mirt par tautu!

(Strēlerte)

Vai jau pazaudēts viss? Ak debesis, nē!
Kas tam netic, lai skatās un brīnās:
Man divas bija rokas, šķīst asiņu palts —
Krīt viena, bet otra vēl cīnās.

Dubultkv.: Kā Daugava vaida un bangas kā krāc!
Kā Staburags asaras rauda!
Kā ozoli piekrastē briesmīgi šņāc! —
Tur dievi un sentēvi gauda.

(Skalbe)

Šūpojiet mani, Daugavas viļņi,
Rudeņa smaržas kad iznēsā barkas,
Barkas ar āboliem, barkas ar sienu,
Lēni slīdot no Kurzemes krasta.

Šūpojiet mani, Daugavas viļņi,
Brīvi no lediem saulainā klajā,
Avotu sirds, cik strauji tu puksti,
Ūdeņus spožos dzenot uz jūŗu!

Šūpojiet mani, Daugavas viļņi,
Runājiet, čalojiet valodā savā,
It kā runāju skumīgi klīstot
Pats ar savu vientuļo sirdi.
Daugava spožā, Daugava gludā,
Ko gan tu glabā kristalla dzelmē?

Latvija: Rīgu, Latvijas pilsētu skaisto, —
Šūpojiet mani, Daugavas viļņi,
Šūpojiet mani, Daugava, Gauja.

Šūpojiet mani, Daugavas viļņi,
Paliem plūstot, mālainām straumēm.
Ziema jau saloka villaines savas,
Paceļas balta Gaiziņa kalnā,
Ceļā uz mūžīgo debesu mītni.

Šūpojiet mani, Daugavas viļņi,
Šūpojiet mani, atbalsis tālas —

Jaunības atbalsis dzimtenes krastos.
Daugava, brīvo ūdeņu māte,
Rāda tev robežas. Klinšaini krasti,
Sudraba virbēs savijas straumes,
Sakrājot ūdeņu vareno spēku!
Kas mūsu brīvība būtu bez valda?
Skaidrais prāts tā, lai valda par tautu:
Vienojot centienos, vienojot darbā
Sakrājot spēkus cildenai gaitai.

Dubultkv.: Daugav' abas malas . . .

(Biruta Skujeniece)

Tālā jūŗas malā
Baltās smilšu kāpās
Dzimtene . . .
Visi mani sapņi
Visas karstās ilgas
Turpu vien —
Gribas katru domu
Katru jūtu atdot
Savējiem;
Atdot mūža darbu
Visu mīlestību
Savējiem.

Gaismu, gaismu tautai, gaismu dzimtenei
Līdzi šai sveces liesmai sūtām tālumā . . .

(Andrejs Eglītis)

Dusi mans kareivi, atdusies
Zobens deg purpura lāsām,
Spoži no brūces varavīksne kāpj
Sarkanbaltsarkanām krāsām.
(Lai mirdz šī liesma visu kritušo piemiņai,
kas sevi ziedoja tēvzemei un brīvībai . . .)

(Zinaida Lazda)

Uz tevi, Latvija, iet visas mūsu domas
Par tevi lūpas lūgsnu vārdus liek,
Kad vakarā un tumsā jāiestieg.
Uz tevi, Latvija, iet visas mūsu domas,
Par tevi rīta ausmā sapnis nāk,
Ar tevi vien tik bēglis dzīvot māk.
(Lai mirdz šī liesma tiem, kas savu Latviju
mīļo, kas savu zemi neaizmirst . . .)

(Andrejs Eglītis)

Liec zobenu zem galvas,
Liec to pa cirtienam,
Tas pēdējais, kas sakāms
Drīz jāsaka būs tam.
(Lai mirdz šī liesma tiem, kas cīņās iet
par Latvijas brīvību . . .)

(Velta Toma)

Atveriet durvis jau laikus uz istabām spodrām un klusām,
Atstājiet durvis tam vienam, kas aizgāja mīlēts
Galvu uz mežmalas nolikt vai pārnākt ar vairogu rokā!
Jaunavas smuidras un sievas, jūs visas kas latvietes esat,
Pieminiet, pieminiet dienu, kad kaļavīrs dzimtenē pārnāks!
(Lai mirdz šī liesma jaunām latviskām
ģimenēm, kuŗas radīsies pēc kaujām brīvajā
Latvijā, kad pār zemi valdīs miers . . .)

(Elza Stērste)

Ne mūžam ilgi nāves sirpis pļaus —
Skārs atkal zemi zaļā vara,
Ne mūžam ilgi nāves sirpis pļaus —
Kāds spēku dos no saules stara
Un kaisīs to dzimto āri.
Pāri postam skanēs Dieva balss,
Ko tērauds grāvis, radīs gars no jauna.
(Lai mirdz šī liesma tiem, kas domā par Latvijas jaunuzbūvi, par brīvās Latvijas pacelšanu mirdzošā gaismā . . .)

(Paulīne Bārda)

Ar rudens krēslu satumst prāts,
Lai gaišam gara dzirkstis šķiltu.
Ak latvju tauta, kopā nāc —
Uz mūžību lai ceļam tiltu!
(Lai mirdz šī liesma tiem, kuŗi pulcina tautu mūžīguma nodrošināšanai . . .)

(Ilze Kalnāre)

Latvija: Draugs, nomazgā tos putekļus, kas lipuši pie kājām,
Lai vari tīrs un aicināts nu atgriezties uz mājām.
Lai vari tīrs to maizi ēst, ko tēvu tēvi sēja,
Un saņemt Dieva svētību no mākoņiem un vēja.
Sauc tevi svētā Latvija, sauc tevi dzimtā sēta,
Kur katra puķe asarām un asinīm ir lieta.
Draugs, nozmazgā tos putekļus, kas lipuši pie kājām,
Uz savu zemi atgriezies, uz savām īstām mājām.

(Elza Ķezbere)

Latvija, tu tā kā rēta
Sāpi sirdī man —
Tavos laukos, druvās svētās
Nāves sirpji skan.
Latvija, tev atkal rokās
Mirstot dēli ļimst,
Dziļās sāpēs, ļaunās mokās
Tumsā diena grimst.

(Vilis Cedriņš)

Aiterī mūžam
Jāsadeg zvaigznēm,
Lai šinī pasaulē
Brīvība zeļ.
Asiņu, asaru
Jāziedo milzums,
Lai mums šī zeme
Par dzimteni kļūst.

(Elza Ķezbere)

Latvija, tak ticiet rītam,
Latvis sauli min.
Lai mēs zūdam, lai mēs krītam —
Nākotni sirds zin.
Latvija, tu tā kā rēta
Dvēselēs mums dedz,
Bezgaldārgu, bezgalsvētu
Tevi gaisma sedz.

(Brīnumi visi
Atklājas galā,
Visus mūs vilina
Brīvības krasts).

(Andrējs Eglītis)

Pasniedz man zobenu, jaunava,
Tēvzemes asinīm skārto,
Iesvaidīts nāvei, lai izcērtu
Latvijas brīvības vārtus.

Ko meklē, ceļiniek, satrauktu dvašu?
— Latviešu tautu, Latviju pašu!

Par agru tu nāci, par agru taujā,
Vēl kareivji tavi elš liesmainā kaujā.

Tik ticību, ticību nepamet,
Vēl ceļš pa nāves ieleju ved.

Ko raugi, sirmgalv', gaišreģa skatu?
— Es jaunus tūkstošus viļņojot skatu.

Ai, zintniek, ko acis vēl redz?
Vai ceļu uz mājām tev uguns sedz,
Vai saule un zvaigznes par Latviju sēro?

Ai, cerību, cerību nenokauj
Un sapnī uz dzimteni kājas auj!
Šūpojiet, šūpuļi, Latviju mīļo —
Tālāk uz priekšu, tālāk uz augšu, —
Nāve sēj kapenes, dzīvības raujas,
Tēvi un dēli ved asiņu kaujas.

Šūpojiet, šūpuļi, Latviju daiļu —
Lai tā vairs nevairās uguns un baiļu!
Zeme var mainīties, nobālēt zvaigznes,
Nedrīkst tik tavas asinis nomirt.
Šūpojiet, šūpuļi, Latvijas tiesu —
Ugunīm cauri garu un miesu!
Tēvija mana, lai kādas māc briesmas,
Negaisiem cauri skan šūpuļu dziesmas.

Gan es tevi izšūpošu,
Nakti pāri pārnesīšu,
mana mīļā aiju zeme —
Latvija.

Dubultkv.: Svēts mantojums . . .

Visi: Dievs, svētī Latviju!

*

Ģen. Bangerskis apmeklē 15. div. Sofienvaldē 1944. gada 28. oktobrī. No viņa pa kr. L. Aperāta kundze un vplkv. Silgailis.

1945. g. 21. janvāra naktī pēkšņi latviešu divīzijas vienības iesaistīja kaujās pie Nakeles pilsētas, lai apturētu sarkanās armijas laušanos virzienā uz Gotenhafenu. Līdz ar kaujas darbības uzsākšanu, ,,Soldatenheimi'' izbeidza savu darbību.

Visplašākais telpu ziņā bija karavīru klubs Sofienvaldē. Te bija zāle apm. 500 personām (no jauna uzbūvēta baraka), te arī bija iekārtots divīzijas virsnieku klubs. Abās vietās bieži notika dažādi sarīkojumi: koncerti, teātra izrādes, arī dažādi priekšlasījumi. Gandrīz vienmēr sarīkojumu apmeklētājus arī paēdināja, kas sagādāja karavīriem patīkamu prieku. Visa šo klubu vadība atradās tiešā Aperāta kundzes pārraudzībā.

Otrs lielākais div. karavīru klubs bija iekārtots Bērentā, kur tuvumā bija novietots 15. div. rezerves un apmācību btl., arī atpūtas vieta daudziem ievainotiem karavīriem. Klubs atradās kādā vācu bijušā viesnīcā. Te arī, pretēji Sofienvaldes klubam, varēja dabūt pa glāzei vācu t. s. ,,bīrvaseri''. Par programmu šajā klubā gādāja dubultkvartets Tēvija, kas dzīvoja Bērentā, gan būdams nepilnā sastāvā.

Šo klubu vadīja nelaiķa plkv. Veisa kundze.

Bez šiem diviem, kā teikt, centrāliem divīzijas kaŗavīru klubiem, pie visiem pulkiem un ats. bataljoniem bija iekārtoti iespēju robežās kaŗavīru un arī ats. virsnieku klubi.

Visus div. klubus apkalpoja latviešu kaŗavīru sievas, to kopskaits vērtējams vairākos simtos.

Div. izejot uz fronti, ģimeņu piederīgos evakuēja uz aizmuguri un klubi, saprotams, likvidējās. Kaŗavīru sievas arī vadīja, pārzināja un palīdzēja daudzos saimnieciskos darbos, līdzīgi kā tas jau minēts agrāk — div. apgādes pulkā.

Šo klubu nozīme jānovērtē ļoti augsti, jo tie deva daudz morāla spēka 15. div. cīnītājiem.

15. divīzijas *kaŗavīru nacionālā aprūpē* visilgāk kalpoja Latviešu makslinieku grupa (kuŗu vācieši bija nosaukuši par Betreuungstruppe Kalninsch) komponista Jāņa Kalniņa vadībā.

Par šīs trupas tapšanu un darbību ir saglabātas 2 liecinieku atmiņas:

Vispirms par to stāsta maj. Baumanis, kas bija šīs trupas mākslinieku apzinātājs, un viņa stāsts ir šāds:

LATVIEŠU MĀKSLINIEKU GRUPA

Bija saulaina 1944. gada rudens diena, kad Apgādes pulka stābā pienāca divīzijas pavēle maj. V. Baumanim sameklēt Vācijā izklīdušos latviešu māksliniekus, aicinot viņus koncertēt 15. div. vienībās, kas novietotas ,,West Preussen'' apmācības laukumā. Uzdevums bija skaidrs, bet kā to izdarīt?

Noskaidroja, ka vairums latviešu mākslinieku pulcējās Vīnē. Pieaicināju pulka stāba ltn. K. Bērziņu, informēju viņu par veicamo uzdevumu un jau pievakarē ar vilcienu cauri Berlīnei devāmies uz tik daudz apdziedāto austriešu miljonu pilsētu — Vīni.

Nonākot Vīnē un noskalojuši ceļa putekļus, devāmies sameklēt Latviešu palīdzības komitejas mītni. Pēc iepriekšējas informācijas to vadīja mācītājs Reinfelds. Māc. Reinfelds pašreiz nebija Vīnē, bet ļoti izpalīdzīga mūsu darbā bija komitejas darbvede Ābeles jaunkundze. No viņas saņēmām visu vēlamo informāciju, kas izrādījās mums ļoti nelabvēlīga. Noskaidroju, ka Vīnē no latviešu māksliniekiem atrodas tikai čello virtuōzs Atis Teichmanis un no dejotājām Monika Štāla. Visi pārējie latviešu mākslinieki pirms dažām dienām bija aizbraukuši uz Berlīni, lai piedalītos kādā ,,Kraft durch Freude''. rīkotā konkursā, kas sastādīja mākslinieku

Komponists Jānis Kalniņš.

grupas rūpniecības strādnieku koncertiem. Kad tuvāk ierunājos par A. Teichmani, mani brīdināja, ka viņš spēlē Vīnes rediofōna orķestrī. Vīnes radiofōna direktors bija kāds valsts vācietis, bet radiofōna orķestri dirigēja fon Karajans, kas pirms kara viesojās Rīgas operā. Pēc lielām grūtībām izdevās iegūt Vīnes radiofōna direktora piekrišanu A. Teichmanim 1 nedēļu mēnesī koncertēt latviešu karavīriem Rietumprūsijā. Apmeklēju arī Moniku Štāli. Viņa man paskaidroja, ka veselības dēļ tai no līdzdalības latviešu mākslinieku grupā jāatsakās.

No skaistās Vīnes steigā bija jāatvadās un jādodas uz Berlīni, lai glābtu, kas vēl glābjams. Ar Ābeles jkdzes palīdzību uzzināju viesnīcu, kur apmetušies Arturs Priednieks-Kavara un Viktors

Stots. Jau nākošās dienas pievakarē biju viesnīcā un, noskaidrojis istabu, satraukts klauvēju pie durvīm. Uz uzaicinājumu vēru durvis un atrados telpā, kur mazu atpūtu baudīja mūsu operas solisti — Priednieks un Stots. Pēc īsas iepazīšanās izskaidroju sava apmeklējuma nolūku.

Noskaidrojās, ka Berlīnē uzturējās vairāki latviešu mākslinieki un ka tie jau piedalījušies konkursā, ko rīkojusi ,,Kraft durch Freude''. No šīs vācu valdības atbalstītās organizācijas mūsu mākslinieki arī saņēmuši jau konkrētus piedāvājumus ar noteiktu atlīdzību. To dzirdēdams, biju jau klusībā pārliecināts, ka latviešu mākslinieki izšķirsies par drošo ,,Kraft durch Freude'' piedāvājumu, jo nebiju pilnvarots piedāvāt kādu atlīdzību. Bet tālākās mūsu sarunas man sagādāja patīkamu pārsteigumu. Kā Stots, tā arī Priednieks-Kavara ideju par latviešu mākslinieku grupas noorganizēšanu koncertiem latviešu karavīriem uzņēma ar sajūsmu un dažu minūšu laikā, sekojot viņu lietpratīgam ieteikumam, bijām šo grupu jau sastādījuši ,,uz papīra''. Mums to pārspriežot sīkumos, ieradās vēl baletdejotājs Harijs Plūcis, kas bez iebildumiem bija gatavs grupas dalībnieks.

Stota un Priednieka ieteikumā mākslinieku grupai būtu vēl jāpiesaista: operdziedātājas Ludmila Sepe un Ksenija Bidiņa, baletdejotāji Edīte Pfeifere-Kalniņa un Harijs Plūcis. No stīgu māksliniekiem Atis Teichmanis un Olafs Ilziņš, diriģents Jānis Kalniņš un kā koncerta pieteicējs Jānis Āre. Pārrunājuši pārējo mākslinieku apzināšanu, šķīrāmies. Es iepriecināts varēju atgriezties divīzijas novietojumā, ziņot savam komandierim par sekmīgi izpildītu uzdevumu un uzsākt priekšdarbu veikšanu, lai sagaidītu latviešu māksliniekus Bitovas pilsētā, kur tad atradās divīzijas stābs.

Mākslinieki Bitovā sapulcējās oktōbŗa otrā pusē. Pirmo koncertu sarīkot izdevās vēl plašajā zālē Bitovā, divīzijas vadībai, vācu administrācijai un tuvumā novietoto vienību karavīriem. Viss pārējais mākslinieku darbs norisinājās jau daudz nelabvēlīgākos apstākļos. Divīzijas vienības bija izvietotas ciemos, pat atsevišķās savrupmājās. Koncerti varēja notikt pa lielākai daļai tikai šķūņos, piemērojot tos iespēju robežās karavīru sapulcēšanai. Dažām vienībām apstākļi bija labāki. Viņu rīcībā bija koka barakas, kuŗas jau vieglāk piemērot koncerta telpu vajadzībām.

1944. gada ziema Austrumprūsijā bija auksta. Neskatoties uz sliktiem laika apstākļiem, nepiemērotām telpām, trūcīgo apgādi un transportu, latviešu mākslinieki, pārvarot visas grūtības, apmeklēja latviešu karavīrus un ar saviem sniegumiem iepriecināja viņus. Trūkst vārdu, lai pienācīgi novērtētu mūsu mākslinieku

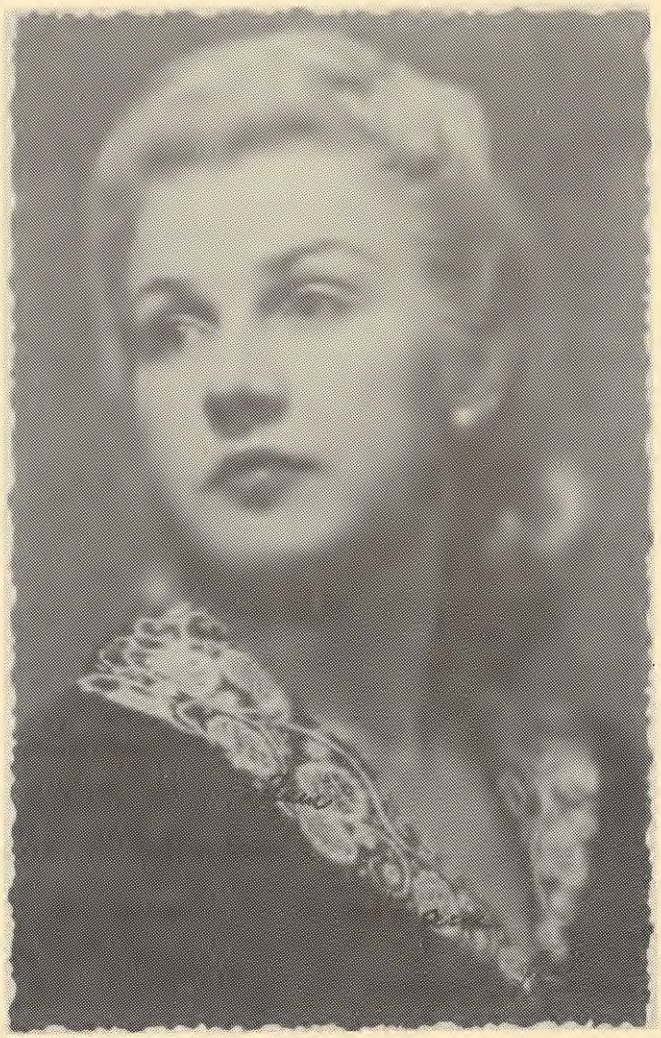

Ksenija Bidiņa

darbu. Viņu ierašanās vienību novietojumos bija jau liels notikums vienmuļajā kaŗavīru dzīvē. Klausoties viņu augstvērtīgos mūzikālos priekšnesumus, aizmirsās ikdienas grūtības. Domās klausītāji aizklīda uz savu dzimto zemi, ko apdraudēja sveša, nežēlīga vara. To aizstāvēt bija šo jauno kaŗavīru augstākais uzdevums. —

Artūrs Priednieks-Kavara un maj. Vilis Hāzners Sofienvaldē.

Šīs latviešu mākslinieku vienības vadītājs, viņu darba dvēsele komponists Jānis Kalniņš atceras:

Pēc manas ierašanās Drezdenē 1944. gada atvasarā, kur satikos ar savu bij. sievu Edīti Pfeiferi, abi tikām aicināti uz vietējo Latviešu bēgļu palīdzības komiteju, kur saņēmām paziņojumu, ka mēs abi tiekot lūgti uzmeklēt nelaiķa plkv. Aperāta kundzi Bitovā. Tur esot nodomāts nodibināt latviešu mākslinieku grupu, kas sniegtu koncertus latviešu karavīriem un civīliem bēgļiem. Drezdenē sastaptie mākslinieki lūdza mani organizēt latviešu mākslinieku ansambli un pēc konsultēšanās ar viņiem dot noteiktu atbildi.

Man laimējās tomēr sastādīt visai respektablu ansambli. Pirmie mākslinieki, kurus es konfrontēju, tūdaļ atsaucās pozitīvi un grupā no sākuma bija: Ludmila Sepe — soprāns, Ksenija Bidiņa — alts, Artūrs Priednieks-Kavara — tenors, Viktors Stots — baritons, Olafs Ilziņš — vijole, Edīte Pfeifere un Harijs Plūcis — balets un Jānis Āre — konferansjē, programmas pieteicējs, vienu otru reizi arī demonstrējot savu ,,speciālitāti'' — ,,Stiebriņu māti''.

Vēlāk Āre no grupas aizgāja. Viņa vietā nāca mūsu izcilais aktieris Jānis Šāberts. Pēc Kavaras un Stota aiziešanas bijām

Ludmila Sepe

lepni un laimīgi saistīt Teodoru Briltu. Reizēm bijām pagodināti arī ar Ata Teichmaņa piedalīšanos.

Mēs koncertējām gandrīz katru vakaru visās Pomerānijas karavīru novietnēs un tad gar Pomerānijas krastu no Kolbergas. Nebija latviešu karavīru vai bēgļu novietnes, kur mūs nesūtīja. Mēs piedzīvojām sliktas telpas, sliktākās klavieres, kādas vien var iedomāties, sliktu uzņemšanu, neiedomājumi komplicētu un grūtu satiksmi, un daudz ko citu, kas normālos apstākļos nebūtu iedomājams. Bet mēs visi arvien bijām — nemāku pateikt kamdēļ — labā garastāvoklī un visus grūtumus un neērtības piedevām.

Kad 15. div. izgāja uz fronti, tad mēs visi evakuējāmies uz rietumiem, bet atkal ātri, kaut ne visi, sapulcējāmies un devām koncertus gan Libekā, tās apkārtnē, Flensburgā un daudzās citās vietās. Mēs nekad neaizmirsīsim šo skaisto kalpošanas laiku latviešu karavīram un latviešu bēglim.

Olafs Ilziņš

Es šajā laikā rakstīju sīku dienasgrāmatu, kuŗā bija atzīmēts katrs koncerts, katra koncerta vieta, katra programma, bet šo grāmatu iznīcināju Libekā, pirms došanās uz Kanādu. Šo savu nedarbu varu tikai dziļi nožēlot, jo mana dienasgrāmata būtu tagad ļoti vērtīgs latviešu mākslinieku vēstures dokuments. —

Komponists Jānis Kalniņš un Teodors Brilts.

Par šīs mākslinieku vienības darbību ir pieminēts arī šīs serijas 6. grāmatā. Šīs grupas darbība bija vienreizējs notikums mūsu karavīru morālā stiprināšanā un saistīšanā nevien ar latviešu mākslas sniegumiem, bet arī ar Latviju pašu. Jāpiemin, ka šo mākslinieku vienību veidoja tā laika mūsu ievērojāmākie koncertmākslinieki, kādi vien mums bija.

Koncertu programmās bija mūsu tautas izcilāko komponistu darbi, operu ārijas un citi mūzikas pasaules klasiskie darbi. —

Komponista Jāņa Kalniņa koncertvienība turējās kopā vēl ilgu laiku pēc kara, dziedādama neskaitāmās latviešu bēgļu nometnēs, arī izcilās koncerta zālēs, sniegdama koncertus vācu publikai, piem., Libekā, Oldenburgā un daudzās citās vietās.

Šīs vienības pēdējais koncerts notika Itcehoē (Itzehoe) Ziemeļvācijā 1948. gada 11. jūlijā. Pēc tam mākslinieki pamazām izklīda, meklēdami iespējas izceļot uz sev piemērotām zemēm. Koncerti gan notiki vēl Vācijā *dažādos citos mākslinieku sastāvos līdz galīgai* izklīšanai.

*

Ļoti cienījamā Baumaņa kungs!

Mums jāsaka ka Ļenskim: „Jūsu mājās"
Bitovā jauni, omulīgi klājās.
Kad sēdējām pie Jūsu klātā galda
Mēs nojutām vairs sarumjā dzīves malda,
Bet garā pacēlāti bijām,
Kad pamatīgi ieēaudījām...
Jau neziņam, kādo vējš mums vaigusglāstīs
Atmiņas no šā vasara dārdz jauka stāstīs
Par to Jums brīļu patīcību teicam,
Jūs godam sumināam un sveicam.

Bitovā, tolāča para laiņā 22.10.44.

Pateicīgie sumināt̄āji:

Janis Ahrel

Dailes teātŗa aktieris režisors Kārlis Veics, kas vadīja režiju R. Blaumaņa lugai „No saldenās pudeles" izrādei, kuŗa notika Sofienvaldē 1945. gada janvārī.
K. Veica 1947. gada uzņēmums.

Kā un kāpēc radās latviešu teātris trimdā, savās atmiņās pastāsta aktieris un režisors Reinis Birzgalis (ALAs KB Biļetens, Nr. 2, 1960. gadā).

Latviešu teātŗa ļaudīs pēc dzimtenes atstāšanas valdīja neziņa un zināms apjukums. Tas viss tika novērsts, kad viņu liela daļa sapulcējās Berlīnē un stājās sakaros ar Latviešu bēgļu komiteju Fridricha ielā. Te nāca ierosinājums no Nacionālās operas direktora Jēkaba Poruka organizēt teātŗa ansambli mūsu kaŗavīru kultūrālai aprūpei. Poruks zināja arī pastāstīt, ka esot jau noorganizēts un

jau darbojoties Rītprūsijā pie 15. divīzijas kaŗavīriem muzikāli vokāls ansamblis Jāņa Kalniņa vadībā.

Šis ierosinājums kā spārnos pacēla mūsu latviešu teātŗa ļaudis, un pirmie teātŗa organizēšanās darbi un pat mēģinājumi jau sākās tūdaļ — 1944. gada rudenī Berlīnē. Par jaundibinātā teātŗa vadītāju apstiprināja Dailes teātŗa režisoru Kārli Veicu. Teātris vēlāk pārcēlās uz Sudetijas kurorta pilsētu Marienbādi, kur arī tas sagatavoja pirmo izrādi svešumā — Rūdolfa Blaumaņa komēdiju No saldenās pudeles, Kārļa Veica režijā. Dekorācijas zīmēja Jānis Lejiņš un Reinis Birzgalis. Osvalds Uršteins sagatavoja izrādei īpašu prologu. Lugā Taukšķi tēloja Kārlis Lagzdiņš, Lavīzi — Alma Mača, saimnieci — Skaidrīte Pence-Neimane, Mariju — Ņina Melnbārde, Auci — Hermīne Kope, Mārtiņu — Rūdolfs Mucenieks, Pičuku — Jānis Lejiņš, Krišu — Reinis Birzgalis un Rindeni — Jānis Neimanis. Skatuves meistars — Ernests Ūdris. Par kostīmiem gādāja Jānis Kājiņš, Jānis Šāberts un Ernests Ūdris, kuŗi pat devās atpakaļ uz Liepāju, lai no turienes teātŗa atvestu nepieciešamās parūkas, kostīmus un citus sīkumus, bez kuŗiem izrādi nemaz nevarēja sagatavot.

Tā radās visu mūsu zemes teātŗu aktieŗu apvienotais ansamblis un pirmā izrāde svešumā.

Pirmizrāde notika jau pieminētājā Marienbādē, pēc kam visa trupa devās pie latviešu 15. divīzijas vīriem uz Pomerāniju, kur ieradās janvāŗa pirmā pusē.

Visa latviešu tauta stāvēja aiz Latviešu leģiona kaŗavīriem, un nu savu kalpošanu tiem veltīja arī mūsu teātris savā izcilākā sastāvā, kādu vien toreiz varēja izveidot.

Par šo ceļojumu, izrāžu plāniem un notikumiem divīzijā Reinis Birzgalis stāsta:

,,Nākošajā dienā pēc pirmās izrādes Marienbādē, ansamblis devās ceļā uz fronti pie mūsu kaŗavīriem. Katram rokā sainis ar lomas kostīmu, spēcīgākie vīri uz pleciem vēl nesa dekorācijas: vienu saini ar drapērijām un vienu papes rulli apgleznotu latviskiem ornamentiem. Režisors Kārlis Veics to tā bija ieplānojis un paredzējis. Mēs jau nevarējām cerēt uz ērtu transportu sev un smagām dekorācijām.

Mūsu kaŗavīri bija novietoti Austrumprūsijā. Torna, Libuša, Sofienvaide u. c. vietas bija mūsu viesizrāžu plānojumā. Sākām ar Sofienvaldi, kur mūsu mājastēvs bija laipnais maj. Vilis Hāzners. Sniegotā Sofienvaldes stacijā mūs sagaidīja mājastēva norīkoti vīri ar armijas lielām ragavām. Nu vairs nevajadzēja cilpot kājām, nesot personīgos saiņus un dekorācijas. Ansambli novietoja stāba barakas vienā istabiņā, kur visu laiku krāsniņu turēja balti

R. Blaumaņa komēdijas ,,No Saldenās pudeles'' izrāde Sofienvaldē 1945. gada janvārī.

Tēlotāji: no kr. Alma Mača (Lavīze), Skaidrīte Pence-Neimane (Ezerlauku saimniece), Valfrīds Streips(?), Jānis Lejiņš (Pičuks), Jānis Neimanis (Rindāns), Hermīne Kope (Auce) un Reinis Birzgalis (Krišs).

nokarsētu kā dzelzi kalēja ēzē. Par to gādāja majora piekomandētie vīri. Citādi arī nevarēja, jo ārā sīvi sala. Ar majora gādību mūs ieskaitīja arī kaņavīru uzturā. Plānā kaņavīru zupiņa toreiz garšoja kā debess mannā, un ēdot ikreizes priecājos, ka nu pienākušas svētku dienas.

Izrādes notika barakā kuņas vienā galā bija iebūvēts paaugstinājums, bet pārējā telpā kaņavīru ēdamistaba. Pirmās izrādes laikā (tāpat arī nākošajās) smieklu šaltis sildīja auksto telpu un aktieņu sirdis. Izrādei beidzoties, baraka burtiski dimdēja aplausu vētrā. Majors Hāzners pateicās ansamblim: ,,Uz brīdi mēs, kaņavīri, aizmirsām kaņu. Uz brīdi mēs aizmirsām nāves tuvumu. Jūs, mākslinieki, esat kaņavīri kas ar saviem ieročiem dara brīnumus. Mēs cīnāmies par latviešu zemi, Latvijas valsti, bet jūs — par garīgo Latviju.''

Mēs spēlējām katru vakaru, un pavisam notika astoņas izrādes. Astotās izrādes laikā tālumā dzirdējām ložmetēju rejas. Bija radies frontes pārrāvums. Satraukums bija jūtams aktieņos uz skatuves un arī skatītāju telpā, jo varēja gadīties, ka pēkšņi

NO SALDENĀS pudeles

Programmas vāks R. Blaumaņa komēdijai „No saldenās pudeles" Sofienvaldes izrādēs. Reiņa Birzgaļa zīmējums. Pavisam tika uzzīmēti 25 eks. (krāsās).

barakas ārpusē piebrauc krievu tanki. Par stāvokļa nopietnību aktieŗus informēja gādīgais mājastēvs un apsolīja izkārtot mūsu evakuāciju no aktīvās frontes joslas. Par tālākajām viesizrādēm vairs nevarēja domāt.

Nākošā rīta agrumā majors ar savu izlūku bataljonu aizgāja kaujā, un mēs, aktieŗi, krāvām savus saiņus un dekorācijas piebrauktajos armijas ratos (ne ragavās). Rati jau bija piekrauti ar kaŗa ambulances mantām, un tā atlika vietas tikai mūsu saiņiem.

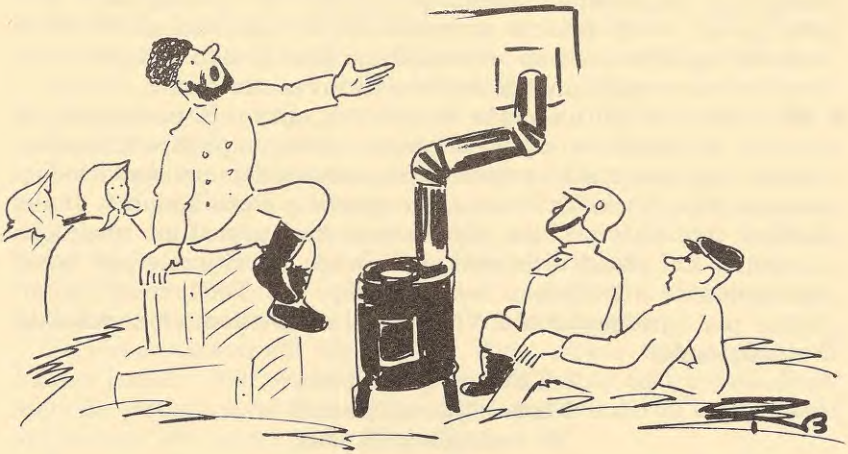

Reinis Birzgalis skicējis brīdi lazaretes vagonā, kurā aktieri un citi mākslinieki brauca laukā no krievu ielenkuma 1945. gada janvārī. Attēlā operdziedātājs Brilts dzied „Nomet sagšu, enģel' balto . . .”

Pašiem bija jāiet kājām. Plosījās liels sniegputenis, kad bridām aiz ratiem pāri sniegotajam klajumam uz divi kilometri tālo Sofienvaldes staciju. Vērojot šo gājienu, man ienāca prātā Napoleona armijas atkāpšanās no Maskavas, jo tik ļoti „līdzīgas bija šīs gleznas”.

Ansamblim ierādīja vietu ambulances mantu vagonā uz kastēm, kas bija apklātas salmiem. Pārējie vagoni bija ievainotiem karavīriem. Un atkal mēs jutāmies līdzīgi karavīriem. Tie tur blakus vagonos gulēja salmos sāpošām brūcēm, izsisti no ierindas. Arī mēs sēdējām salmos, izsisti no ierindas savā kaujas līnijā.

Dažkārt esmu redzējis slazdā noķertas peles. Nāves bailēs trīcēdamas, tās skrēja gar slazda sienām meklēdamas izeju. Noķertai pelei ļoti līdzīgā stāvoklī nokļuva lazaretes ešelons ar ievainotiem latviešu karavīriem un mums — aktieriem. Straujais krievu uzbrukums Rītprūsijā 1945. gada janvāra beigās radīja tā saukto Dancigas ielenkumu. Mūsu ešelons kustējās ļoti lēni, jo bieži mainīja lokomotīves. Dažās stacijās uz lokomotīvi gaidījām 18 — 24 stundas. Kad beidzot vilciens sāka kustēties un nobraucām dažus kilometrus, tas atkal apstājās, nāca satrauktas ziņas, ka šo ceļu nogriezuši krievu tanki. Ešelons devās atpakaļ un

izmēģināja citus ceļus. Dažreiz palaimējās tikt labu gabalu, līdz atkal ziņoja — ceļš priekšā nogriezts. Netālu no Štetinas (Baltijas jūrmalā) gaidījām divas diennaktis, līdz krievu pārgriezumu likvidēja vācu spēki un mēs beidzot izkļuvām no maisa.

Braucot ar izrādi pie mūsu karavīriem, mēs ceļā pavadījām 36 stundas, bet tagad — atpakaļ braucot — mums pagāja 2 nedēļas.

Mūsu vagonā uz salmu apklātām kastēm sēdēja arī operdziedoņi Ludmila Sepe, Teodors Brilts un komponists Jānis Kalniņš. Janka Kalniņš jau Latvijā bija plaši pazīstams asprātīgu anekdošu stāstītājs. Lai aizdzītu drūmās domas sev un citiem, viņš tagad neskopojās ar stāstīšanu; Ludmija Sepe un Teodors Brilts arī gādāja par ,,programmu''. Vēl tagad ausīs skan viņu dziedātā tautasdziesma:

,,Kālabadi galdiņami
Līkas kājas nolīkušas? —
No maizītes nolīkušas,
Ne no zelta sudrabiņa!''

Šī dziesma atstāja ļoti dziedinošu iespaidu klausītājos, jo mēs nebijām ēduši vairākas dienas. Šajās divās nedēļās mēs dzīvojām pēc čigānu filozofijas, kas skan: ,,Vai neēda, kad bija, vai neēdīs, kad būs.''

Domāju, ka visu dvēseļu vārdā, kas toreiz atradās mūsu vagonā, varu teikt paldies un slavināt to latviešu karavīru kas bija norīkots par mūsu vagona pavadoni. Šis karavīrs mums iemācīja ,,pašiem sevi apgādāt ar uzturu''. Katrā stacijā, kur mūsu ešelons apstājās, devāmies pārbaudīt uz blakus sliedēm esošos preču vagonus. Laime bija dažāda. Kādā stacijā pievācām cigārus. Cigāri nav maize, un dažam bālā seja kļuva vēl bālāka. Kāds izsaucās ,,Cilvēks taču nedzīvo no maizes vien!'' Tad nu arī visi pīpojām cigārus, zaļi palikdami. Uz brīdi aizmirsās ēšanas prieki. Citā stacijā gadījās pa ķērienam siers. Nu ēdām pāris dienas sieru, sieru un sieru. Vienā stacijā laimējās ar olām. Tad ,,ēdienu kartē'' parādījās olas, olas un olas. Bieži pat sapņos rādījās cigāri, siers vai olas. Maizi neredzējām visas divas nedēļas ne sapņos, ne arī īstenībā. Dzīvi tomēr palikām un nācām pie atziņas, ka cilvēkam daudz nevajaga, lai izvilktu dzīvību.

Ar dzīvību ir dīvaini. Dažā cilvēkā tā turas sīksti un dzird sakot: ,,Tam laiks sen, bet nevar vien nomirt'', vai arī: ,,To jau nāve neņem pretī''. Dažreiz nāve pienāk nelaikā un negaidīta. Ielenkumā mēs redzējām arī nāves pļauju. Libušas stacijā uz blakus sliedēm stāvēja bēgļu pārpildīts vilciens. Kāda māte pa vagona logu izdeva bērnu, kas bij burzmā nospiests. Kolimas stacijā no mūsu ešelona iznesa un atslēja pie stacijas sienas krustainā segā ietītu latviešu

kaŗavīru. Tas bija beidzis savas cīņas un dzīves gaitas. Vilciens devās tālāk, bet viņš tur palika viens, un kāda māte velti gaidīja ziņas no sava dēla. To pierakstīja tiem, kas bez vēsts pazuduši.

Egeras stacijā mūsu vilciens iebrauca īsi pēc gaisa uzbrukuma. Stacijas ēka vēl kūpēja, un drupās rēgojās pret debesīm izslieta roka. Likās, šī roka lūdzās no Dieva mieru un cilvēcību.

No ielenkuma izkļuvām, pie ģimenēm nokļuvām, bet neziņas laiks vēl turpinājās. Savās svešuma mājās dzīvojot, gaidot izšķirīgus notikumus, paši sev jautājām: ,,Vai vēl kādreiz spēlēsim teātri latviešu valodā? Atbildi neviens nezinājām."

Šis Reiņa Birzgaļa stāsts rāda traģiskos notikumus pēc viesošanās mūsu teātrniekiem pie latviešu kaŗavīriem.

Latviešu kaŗavīriem šīs izrādes deva daudz spēka pastāvēt kaujas laukos. Bet tikpat labi varbūt arī mūsu teātŗa mākslinieki šie piedzīvojumi deva spēku turpināt savu darbu un pastāvēt vēl šodien, pēc vairāk nekā 30 gadiem.

Par šīm divām mākslas vienībām — komponista Kalniņa ansambli un režisora Kārļa Veica teātri ir rakstīts arī Viļa Hāznera atmiņu grāmatā, ,,Varmācības torņi", šīs serijas 6. grāmatā un citur.

Kaŗavīri nekad neaizmirsīs šo nacionālās aprūpes darbu, kādu toreiz mūsu jaunajiem cīnītājiem veltīja mūsu mākslas pasaules ļaudis. Tāpat izlūku btl. vīri nekad neaizmirsīs tās teātrnieku un mūzikālā ansambļa vīru un sievu birdinātās asaras, šos vīrus izvadot kaujas laukā. Arī tas deva spēku pastāvēt.

Bez No saldenās pudeles 8 teātŗa izrādēm Sofienvaldē, šī luga vēl Vācijas posma bēgļu laikā tika izrādīta 78 reizes! Tā ir arī visvairāk izrādītā luga trimdā. Var jau būt, ka kaŗavīri arī bija tieši tie, kas lika teātrim trimdā dzīvot!

FRONTES LAIKRAKSTS ,,DAUGAVAS VANAGI"

Viens no nozīmīgākiem latviešu kaŗavīru morāles stiprinātājiem un garīgās aprūpes apmierinātājiem bija frontes laikraksts ,,Daugavas Vanagi", kas sāka iznākt jau 1942. gada martā, tikko vairākas latviešu vienības bija iesaistītas frontes darbībā.

Laikrakstu sākumā izdeva *Latviešu brīvprātīgo organizācijas komiteja,* ko vadīja Gustavs Celmiņš, bet sākot ar 1943. gada 1. maiju — Latviešu kaŗavīru palīdzība, kas arī tajā laikā pārņēma Latviešu brīvprātīgo organizācijas komitejas funkcijas, pēdējai likvidējoties.

Minētās organizācijas laikrakstu visu laiku financēja un līdz 1943. gad augustam arī atbildēja par tā saturu. Pēc tam atbildību uzlika Leģiona ģenerālinspektoram, jo laikraksts tad kļuva par Latviešu leģiona oficiōzu.

Patiesībā laikraksta saturu gan visu laiku veidoja tā redakcija. Tā sākumā bija novietota Elizabetes ielā, namā, kur atradās Piena restorāns, un vēlāk to pārvietoja uz Citadeli, Armijas spiestuves namā. Vēl vēlāk redakcija pārcēlās uz Liepāju (kad Rīga jau bija apdraudēta), pēc tam uz Dancigu. Berlīni un beidza pastāvēt Hallē.

Laikraksts Daugavas Vanagi veica trīs principiālus uzdevumus:

1) kalpoja tiem, kas jau cīnījās kara laukā vai arī sagatavojās pienākumiem cīnīties par savas zemes un tautas brīvību. Laikraksts kalpoja rādot esošo vai nākamo cīnītāju sniegumus, stiprināja viņu garu — izceļot karavīru augstākās ziedošanās mērķi un attaisnojumu pastāvēšanai kaujas laukā,
2) kalpoja mātēm un tēviem, sievām un bērniem, kuru dzīves stingrākie balsti darbos rādīja nest augstāko upuri savu ģimeņu un tautas labā. Tāpat kalpoja, izceļot cīņu vēlamo gala rezultātu un rosināja plašākas sabiedrības aprindas padomāt par to ģimenes locekļiem, kuru apgādnieki bija nomodā par visas tautas, savas zemes labumu un nākotni. Gan nevien padomāt, bet arī sniegt atbalstītāja roku, viņus stiprinot garīgi un saimnieciski,
3) kalpoja latviešu tautas tai daļai, kuŗai gan pašai nebija tiešu tuvinieku frontē, bet kuŗu sirdis kāroja atgūt brīvību latviešu tautai, kas bija gatavi pielikt roku cīņā pret varām, kuŗas nedomāja latviešu tautas interesēs. Laikraksts kalpoja saitēm starp karavīru frontē un apzinīgo tautas daļu aizmugurē. Laikraksts mēģināja teikt, ka bez cīnītāju pūlēm nav ne mazāko cerību uz brīvības atgūšanu un tādi tas mēģināja stiprināt gan cīnītājus kaujas laukos, gan rādot, ka tautas pārējā daļa stāv aiz viņiem, stiprinot tos, kas sevi bija gatavi upurēt tautas nākotnes labā.

Tās bija ieceres, kuŗas vadīja tos, kas rakstīja rakstus, tos, kas šos rakstus rediģēja, kas plānoja nākamo numuru saturu un kas ,,taisīja seju'' šim izdevumam.

Laikraksta Daugavas Vanagi iznākšanu panāca un sākumā vadīja Aloizs Klišāns.

Atbildīgie laikraksta redaktori secībā ir bijuši: Aloizs Klišāns, Ziedonis Krastiņš, Hūgo Vītols un, pēdējam saslimstot, kā pēdējais atb. red. vietu izpildīja Vilis Skultāns.

Tieši redakcijas darbā strādāja: Viktors Baltkājis, Zigurds Bārda, Maksis Čulītis, Arvīds Elguts, Andrejs Johansons, Aloizs Klišāns, Fricis Kļaviņš, Ziedonis Krastiņš, Kārlis Krūklītis, Kārlis Krūmājs-Štrauchs-Kokaīns, Alfrēds Kvālis, Viktors Līcis, Alfrēds Pakalnietis, Ēriks Raisters, Ernests Rirdāns, Vilis Skultāns, Veronika Strēlerte, Velta Toma un Hūgo Vītols. Par redakcijas fotografiem darbojās Arnolds Gūtmanis, Kārlis Puriņš un Kārlis (?) Zariņš. Redakcijas techniskie darbinieki bija Velta Ģipsle, Ruta Lapiņa, Ērika Skultāne, Elvīra Šmita un Ingrīda Vīksne. Saimniecības lietas kārtoja Siliņa, Runcis un Vāvere. Visi šie darbinieki laikraksta izdošanā nenāca uzreiz, bet darbā ienāca pakāpeniski. Leģiona ģenerālinspektora stābs par redakcijas locekli izraudzīja kaŗa beigu posmā Emilu Dēliņu. Bija arī vēl citi.

Redakcijas darbā visu laiku nepārtraukti darbojās tikai trīs — Maksis Čulītis, Kārlis Krūklītis un Ēriks Raisters.

Visi minētie bija tā laika latviešu vidējās paaudzes žurnālisti un literāti, visi bija auguši un sevi veidojuši neatkarīgā Latvijā un visi līdz ar to arī dedzīgi latviešu patrioti.

Redakcijas rakstu satura veidošanā un darbā īsu laiku arī piedalījās latviešu kaŗavīri, kuŗus izraudzīja Pašaizsardzības, vēlāk Kārtības dienesta stābs, kas bija novietots Annas ielā.

Pirmo jau pašā laikraksta sagatavošanas gaitā nozīmēja kpt. Kārli Augstkalnu, kam redakcijā uzdeva pārstāvēt latviešu vienību intereses. Augstkalns arī sākumā laikrakstu parakstīja blakus galvenam redaktoram Klišānam.

Augstkalna sākuma uzdevums bija dot militārus apskatus. Tad nāca ierosinājums laikrakstam reizi mēnesī pievienot militāro pielikumu. Tajā bija paredzēts apskatīt krievu ieročus un iztirzāt taktiskus jautājumus, it sevišķi partizānu taktiku. Tam arī redakcijas kollēģija pievienojās.

Annas ielas stābā ar kpt. Krimuldēna, kpt. Mamja un vltn. Vēvera palīdzību sagatavoja arī šādus 2 vai 3 pielikumus. Redakcijā par tiem ienāca labas atsauksmes, bet vācu cenzūra (kāda pastāvēja laikrakstam jau kopš iznākšanas sākuma) vēlāk šos pielikumus neļāva izdot, motīvējot, ka ar to saturu mēs parādot krieviem, ko mēs par viņiem zinām.

1942. gada septembrī Augstkalna vietā redakcijā nāca kpt. Augusts Alksnītis. Līdz 1944. gada oktōbrim laikraksts iznāca rēgulāri — reizi nedēļā.

To drīkstēja patiesībā izplatīt tikai kaŗaspēka vienībās, bet, apejot šos vāciešu norādījumus, vairāk laikrakstu izplatīja privātā sabiedrībā nekā kaŗavīriem.

Laikraksta izdošanas gaitā bija jāpiedzīvo vairākas nepatikšanas. Tā izdevēji zināja, ka vācu frontei austrumu kara laukos nonākot grūtībās, bija nepieciešami arī okupēto zemju vīri, lai iesaistītu tos cīņās. Šiem karavīriem bija nepieciešama arī sava morālā aizmugure, ko lielā mērā varēja stiprināt rakstīts vārds. Tas arī bija vadmotīvs latviešu pārstāvībām, kas kārtoja pie vācu iestādēm laikraksta izdošanas jautājumus. Gustavam Celmiņam tajā laikā bija izdevies kaut kā iegūt vācu uzticību, tāpat viņam palīgā nāca citi līdzīgu uzticību ieguvuši vīri — atv. pltn. LKOK Artūrs Freimanis, Ratnieks un prāvests Visvaldis Sanders (pēdējiem bija arī sava loma Latviešu brīvprātīgo organizācijas komitejas radīšanā). Iegūt atļauju laikraksta izdošanai nebija pārāk lielu grūtību, tāpat papīra sagādē un citus techniskus jautājumus kārtojot. Saprotams, ka jau no paša sākuma vācu okupācijas civīlā un militārā pārvalde centās izsekot laikraksta saturam, nozīmēja attiecīgus cenzūras ļaudis, pie kam no sākuma gandrīz visa teikšana bija Austrumzemes SS un policijas spēku komandierim ģen. Jekelnam. Par laikraksta saturu ļoti interesējās vienmēr SD komandieris Latvijā — Lange.

Visu to vērojot, Leģiona ģenerālinspektoram ģen. Bangerskim beidzot izdevās laikrakstu iegūt sava stāba noteikšanā, kaut gan cenzūra palika tā pati. Varbūt tā vienīgi samazinājās, jo ģen. Bangerskis arvienu vairāk uzticības ieguva latviešu tautā un to vācu civīlā un militārā okupācijas vara nevarēja neredzēt.

Kā tad veidojās laikraksta saturs?

Redakcijas darba kodolu veidoja Ēriks Raisters, Maksis Čulītis un Kārlis Krūklītis. Kaut arī neesot tieši redakcijas kodolā, tā neatņemamu gara veidošanu veica Drosmīgais latviešu karavīrs Vilibalds Drosmiņš, kura autori bija Kārlis Krūmājs un Ernests Rirdāns.

Liela loma piekrita arī sākuma laikraksta apgāda vadītājai Siliņa kundzei. Tāpat laikraksta izskatu lielā mērā cēla Fricis Kļaviņš, kas veica visus illustrātora darbus. Tāpat jāpiemin redakcijas frontes apmeklējumu fotografs Arnolds Gūtmanis, kura uzņēmumi lielā mērā cēla laikraksta ārējo izskatu.

Zināmu iemeslu dēļ laikraksta satura veidošanā vācu cenzori bija lielā mērā piekāpīgāki. Šajā laikrakstā bija ,,atļauts'' runāt par Latvijas valsti, bija atļauts teikt, ka latvieši cīnās paši par savu zemi, ka viņi cīnās par Latviju. (Turpretim laikraksts Tēvija stāstīja, ka latviešu leģionāri cīnās par savu pelnītu vietu Jaunajā Eiropā.)

Izmantojot šo vācu ierēdņu piekāpību, laikraksta dvēsele — Ēriks Raisters arī prata saviem rakstiem dot zināmu piemalumu,

kas gāja pie sirds kaŗavīriem un it sevišķi — civīlistiem. Un tā nav šaubu, ka laikrakstam Daugavas Vanagi gara uzturēšanai civīlo iedzīvotāju vidū piekrita nenoliedzama nozīme.

Blakus tiešajam redakcijas darbam Daugavas Vanagi organizēja arī kaŗavīru, it īpaši kritušo, ģimeņu atbalstīšanas darbu.

Šajā darbā vadītāja lomu bija uzņēmies Aleksandrs Āboliņš, kas tajā laikā bija konservu fabrikas Daugava direktors.

Praktiskas dzīves jautājumos Daugavas Vanagu apgādam visai atsaucīgu roku sniedza Rīgas apriņķa priekšnieks un Rīgas aizsargu pulka komandieris Jānis Veide. Viņš arī daudz palīdzēja cīnītājiem frontē, vācot un piegādājot dāvanas.

Rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumi, kuŗu vadībā bija sirsnīgi latviešu lietas atbalstītāji, uzņēmās gādību par kritušo vai arī daudzbērnu ģimenēm, kuŗu apgādnieki bija kaŗa laukā. Šajā pasākumā, uzņemoties aizbildniecību par kādu īpašu ģimeni, rosīgi iestājās ,,Ķuzes konfekšu fabrika'' (direktors Rūdolfs Veidemanis), ,,Laimas konfekšu fabrika'' (dir. kpt. LKOK Jēkabs Dzenis), Lagzdiņa maizes ceptuves uzņēmums (dir. Olģerts Lagzdiņš), ,,Rīgas spirta fabrika'' (dir. agr. Lukstiņš), Rīgas patērētāju biedrība ,,Vienība'' (dir. Zāgers), ,,Gēgingera konfekšu fabrika'' (dir. pltn. Oskars Neimanis), alus darītava (laikam Kimmels), kuŗu vadīja dir. Valenčuks, kāda cita Alus darītava, kuŗu vadīja dir. Osvalds Valdmanis, konservu fabrika Artilerijas ielā, kuŗu vadīja ģen. Jānis Lavenieks un daudzi citi. Kādu uzņēmumu, kas rūpes nesa par kaŗavīru piederīgiem, vadīja plkv. Vītols. Visus šos kaŗavīru labvēļus nemaz nevar uzskaitīt, jo aiz viņiem taču stāvēja visa tauta! Vēl gan būtu jāpiemin šajā sakarībā Volfšmita liķieŗu fabrikas dir. Jānis Volmārs un viņa pēcnācējs šajā amatā — Dreimanis.

Laikraksts Daugavas Vanagi ,,mobilizēja'' arī visus citus latviešu patriotus atbalstīt kaŗavīru ģimenes, īpaši kritušo cīnītāju atraitnes un bērņus, lūdzot talkā nevien saimniecisko uzņēmumu vadītājus, bet arī visus citus, kas vēlējās pielikt roku un neliegt sirds siltumu frontes cīnītāju un tēvzemei strādātāju vienošanā. Šajos aicinājumos ļoti atsaucīgi bija daudzi ievērojami sabiedrības locekļi. Tā, piemēram, ļoti atsaucīgs bija Balvu mācītājs Antons Abakuks, kas, cita starpā, arī daudz palīdzēja laikraksta nokļūšanai civīlistu lasītāju rokās. Te visrosīgākā laikraksta izsūtīšanā bija apgāda (ekspedīcijas) darbiniece Ruta Lapiņa, kas vienmēr prata apiet Langes nelabvēlīgo nostāju laikraksta izplatīšanā civīliedzīvotājiem.

Līdzīgi māc. Abakukam Daugavas Vanagu akciju stingri atbalstīja Frīda Olava, kādreizēja Olava komercskolas direktrise,

kas toreiz dzīvoja laukos netālu no Cēsīm. Lielisks DV ideju atbalstītājs bija arī bij. Iekšlietu ministrijas Tūrisma nodaļas vadītājs Kārlis Vanags, plkv. Lobes kundze Milda Lobe, kas bieži vien laikrakstam deva arī jaunas idejas, tāpat Cēsu apriņķa vecākais agr. Jānis Venners, Rīgas Aizsargu pulka aizsardžu priekšniece Reinsona kundze un daudzi citi. Visus tos pieminēt nemaz nav iespējams, jo, kā jau citā vietā šajā grāmatā minēts, — aiz mūsu karavīriem stāvēja visa latviešu tauta.

Redakcija pielika arī roku citāda veida līdzekļu sagādei karavīru ģimeņu atbalstīšanā. Tā, piem., reiz sarīkoja futbola sacīksti starp Daugavas Vanagu un laikraksta Tēvija redakcijām. Sacīkste notika JKS sporta laukumā, kur bija aizņemta katra vietiņa, un skaidrais atlikums bija apm. RM 10.000.00. Laukumā bumbu dzenāja cilvēki, kuru vārdi bija kļuvuši pazīstami citās dzīves nozarēs. To starpā bija dzejnieks Andrejs Eglītis, dzejnieks un rakstnieks Ēriks Raisters, karikatūrists Ernests Rirdāns un daudzi citi. Sacīksti tiesāja latviešu futbola dvēsele pltn. Juris Raiskums. Līnijtiesneši bija Karola Dāle un Ilona Leimane. Visu atlikumu nodeva Latviešu karavīru palīdzībai, kuras praktiskās lietas toreiz kārtoja Oskars Krūmiņš.

Laikraksta redakcijā strādāja tikai civīlisti, līdz par atbildīgo redaktoru atnāca Ziedonis Krastiņš. Viņš jau bija kaprāļa uniformā un panāca, lai arī visi redakcijas locekļi (vīrieši) tiek ietērpti karavīru tērpos. Vienīgais, kas to nedarīja bija Ēriks Raisters. Krastiņa laikā arī apgādā notika citas pārmaiņas. Laikrakstu tajā laikā sāka vairāk cenzēt Langes iestāde (Drošības policija). Atnāca arī jauns laikraksta cenzors no Berlīnes un redakcijai bija visiem spēkiem jāpūlas, lai starp rindām pateiktu lasītājiem (tautai) to, ko okupācijas vara gribēja liegt. Jaunais cenzors, kāds SS majors (Sturmbannfuehrer), uzsvēra, ka vairāk jārakstot par jauno Eiropu un mazāk par Latvijas nākotni! Viņš arī ieteica redakcijas locekļiem vairāk studēt Hitlera Mein Kampf.

Katrā gadījumā gaiss redakcijā un apgādā nebija tik nacionāli pārskatāms, kā tas bija Klišāna laikā un daļa redakcijas locekļu pat griezās pie ģen. Dankera (pirmā pašpārvaldes ģenerāldirektora), lai tas mēģina palīdzēt līdzšinējo seju laikrakstā saglabāt.

Cik ģen. Dankera spēkos bija kaut ko grozīt, to grūti pateikt, bet tajā laikā notika arī jau pieminētās pārmaiņas: laikrakstu 1943. gada augustā pārņēma ģenerālinspektora stābs.

Kad 1944. g. oktōbra sākumā laikrakstu pārvietoja uz Liepāju, tad par redaktoru nāca Hugo Vītols un no redakcijas aizgāja vairāki Krastiņa laikā pieņemtie darbinieki, bet no jauna ienāca

dzejnieki Veronika Strēlerte un Andrejs Johansons.

Liepājā tomēr neiznāca neviens laikraksts numurs, kaut redakciju un spiestuvi centās iekārtot laikraksta Kurzemes Vārds redakcijas telpās.

No Liepājas laikraksta vadību, 1944. g. 17. oktōbrī pārvietoja uz Dancigu. Te redakcija un apgāds ilgi nepalika, jo nebija ne telpu, ne spiestuves, ne papīra, un tā laikraksta izdošanu varēja atsākt tikai Berlīnē.

Berlīnē redakcija apmetās Wilmersdorfā. Te no jauna redakcijā ienāca Vilis Skultāns. Šajā laikā darbinieku sastāvs bija šāds: galv. red. Hugo Vītols, redakcijas locekļi: Maksis Čulītis, Vilis Skultāns, Alfrēds Kvālis, Andrejs Johansons, Voldemārs Pakalnietis, Veronika (īstais vārds Rudīte) Strēlerte, Velta Toma, Elfrīda Šmita, Velta Ģipsle un Kārlis Krūklītis. Bez tam redakcijas darbā piedalījās Kārlis (?) Zariņš (fotografs), Zigurds Bārda (feļetonists Mets Metums). Par korespondentiem darbojās (īsu laiku) Viktors Baltkājis un Emīls Dēliņš (pēdējam bija jādod ziņas par Leģiona stāba darbību), bet par redakcijas sekretāri — Ērika Skultāne.

Berlīnes laikā Ēriks Raisters strādāja laikraksta Latviešu Balss redakcijā, kuŗas telpās bija novietota Daugavas Vanagu redakcija, un šīs avīzes spiestuve iespieda arī Daugavas Vanagus.

No Berlīnes uz Kurzemi atgriezās Veronika Strēlerte un Andrejs Johansons. Vēlāk viņiem izdevās izkļūt uz Zviedriju.

Berlīnē Daugavas Vanagi iznāca diezgan nerēgulāri, jo pilsētu bieži bumboja rietumu sabiedroto lidotāji, tāpat tika traucēta laikraksta ekspedīcija.

Berlīnē 1945. gada 3. februāŗa gaisa uzlidojumā galīgi izbumboja Daugavas Vanagu redakcijas telpas un spiestuvi, bojā ejot arī trim redakcijas darbiniekiem — Ērikai Skultānei, Alfrēdam Kvālim un Voldemāram Pakalnietim.

Par šo nelaimīgo uzlidojumu redaktors Kārlis Krūklītis stāsta:

Šajā dienā bija paredzēta ģen. Bangerska vizīte redakcijā. Viņam pakaļ bija aizgājis red. Vilis Skultāns. Starplaikā notika uzlidojums, un tādi Bangerskis nekad neredzēja redakcijas telpas.

Atskanot trauksmei, normālā gaitā devāmies uz pagrabstāvu, kur bija patvertne. Pusceļā mašīnrakstītāja Skultāne atcerējās, ka viņai taču jāņem līdz pagrabtelpā rakstāmmašīna. Būdami džentlmeņi, Kvālis un Pakalnietis, kas tajā laikā bija ieradušies redakcijā parunāties ar redakcijas draugiem, līdz ar mašīnrakstītāju devās atpakaļ uz redakcijas telpām pēc rakstāmmašīnas. Tā viņi visi 3 ieradās pagrabā mazliet vēlāk un apstājās kādu telpu pirms tās, kuŗa bija paredzēta mūsu redakcijas darbiniekiem. Sagadījās tā, ka bumba krita un sprāga tieši tās telpas sienā, kur bija mašīnrakstītāja ar abiem pavadoņiem. —

Pēc šī uzlidojuma galvenais redaktors Hugo Vītols saslima un ar ģen. Bangerska pilnvaru galv. redaktora pienākumus uzdeva pildīt Vilim Skultānam. Redakcijā gan darbs bija apstājies, līdz to 1945. gada februāra beigās pārcēla uz Halli. Te pirmais laikraksta numurs iznāca tikai 1945. gada 26. martā. Arī Hallē redakcijas telpas vēlāk izbumboja, un laikraksts iznāca ļoti nerēgulāri.

1944. gada decembrī laikraksts Berlīnē iznāca 13.400 eks. Hallē tieši Leģiona vajadzībām iespieda tikai 3.000 eks.

1945. gada 9. janvārī uz Kurzemi 19. div. vajadzībām nosūtīja 5.000 eks. (Nr. 40.) un vēl vairāk 15. div. vajadzībām Vācijā. Laikraksta Nr. 42./43. uz Kurzemi nosūtīja 4.000 eks.

Laikraksta sadale Kurzemē notika caur ,,SS-Standarte Kurt Eggers'' kara ziņotāju vienību.

Jāpiezīmē, ka Daugavas Vanagus uz Halli pārvietoja tāpēc, ka tur jau iespieda latviešu karavīru žurnālu Junda (sk. šīs grāmatas citā vietā) un tur bija iekārtota spiestuve latviešu burtiem, tāpat Hallē pastāvēja iespēja nokārtot vajadzīgā papīra saņemšanu.

Arī Vācijā laikraksta darbiniekus atalgoja Latviešu karavīru palīdzība.

Daugavas Vanagi beidza pastāvēt 1945. gada ziemā, kad to pēdējo reizi izbumboja Hallē, gan cilvēku zaudējumus nesagādājot.

Vēl 1944. gada 18. decembrī latviešu karavīriem tika nosūtīti Daugavas Vanagi 13.407 eks., Tēvija — 10.142 eks. un Latviešu Balss — 5.342 eks. Bet 1945. gada sākumā Daugava Vanagu piesūtīto eks. skaits stipri samazinājās: 15. div. saņēma tikai 1.400 eks., 19. div. — 1.200 eks. un Būvvienībām Tornā tikai 800 eks.

Mazākā eks. skaitā piesūtīja arī pārējos divus latviešu laikrakstus — Latviešu Balsi un Tēviju.

Bez nacionāli sabiedriskiem apcerējumiem laikraksta Daugavas Vanagi slejās daudz telpas veltīja ziņojumiem no frontes un vispāri par mūsu karavīru gaitām. Šos ziņojumus no frontes sagādāja Daugavas Vanagi redakcijas locekļi tiešos frontes apmeklējumos vai citādi tiekoties ar leģiona vīriem. Piemēram, plkv. Veisa ievainošanas laikā, 1944. gada aprīlī, kopā ar viņu bija arī red. Kārlis Krūklītis. Viņš arī deva plašu aprakstu par šo notikumu un vēlāk pulkveža bērēm Rīgā.

Daudz ziņojumu par kara lauku laikrakstam sagādāja kara ziņotāji, kas bija piedalīti attiecīgām vienībām vai to stābiem. Starp viņiem bija filmētāji, fotografi un citi īpaši sagatavoti ļaudis, kas bieži pavadīja karaspēka vienības uzbrukuma vai aizstāvēšanās līnijās, arī nesot dzīvības upurus.

No Daugavas Vanagu redakcijas frontes apciemojumos piedalījās gan tikai divi: fotografs Arnolds Gūtmanis, kas bija dienējis kpt. Mateasa rotā, bija ievainots rokā, pēc atveseļošanās strādāja tikai laikraksta labā, un Kārlis Krūklītis. Krūklītis savus frontes apmeklējumus sāka jau Volchovas laikā.

Noslēgumā būtu jāpiemin arī laikraksta Daugavas Vanagu spiestuves darbinieki. Armijas spiestuvē, kur laikrakstu Rīgas posmā iespieda, tam lielu uzmanību veltīja daudzie spiestuves darbinieki, vienmēr priekšroku dodami karavīru laikrakstam, saliekot to pirms pārējiem darbiem. Armijas spiestuves vadītājs tajā laikā bija Jānis Rubenis, kas bija īsta laikraksta sagatavošanas darba ,,dvēsele'', gādājot, lai izdevumam būtu gan labāks papīrs, gan citas priekšrocības. V. v. Viesturs Zeltiņš bija visu laiku laikraksta metieris. Zeltiņam nekad darba stundas nebija par garām! Tāpat izcili labvēlīgi bija citi spiestuves darbinieki.

3. 9. 1943. izdota pavēle par 1. kara ziņotāju vada izveidošanu 15. divīzijai un 2. latviešu brigādei.

Tam sekoja 20 latviešu žurnalistu, foto un filmu reportieru komandējums no Rīgas uz Berlīni, kur vairāku nedēļu kursos, turienes kara ziņotāju skolā viņi iepazinās ar savu turpmāko darbu un uzdevumiem.

Latviešu kara ziņotāju vienības pārraugs bija Leonards Švarcs.

ŽURNĀLI KARAVĪRU VAJADZĪBĀM

1944. gada maijā sāka iznākt periodisks izdevums — žurnāls NĀKOTNE. Par tā tapšanas gaitu un saturu sk. nodaļā par Leģiona ģenerālinspekciju.

Šo žurnālu sadalīja karaspēka vienībām, to izplatīja arī civīliedzīvotājiem un tas lielā mērā cēla latviešu garu cīņā par tautas tiesībām.

Jau gadu iepriekš — 1943. gadā — sāka iznākt ilustrēts žurnāls frontei un tēvzemei. Tā nosaukums bija JUNDA.

Karavīru žurnāls JUNDA iznāca reizi mēnesī, sākot ar 1943. g. jūniju. Metiens 25.000, cena RM 0,40 gabalā. Redaktori A. Klišāns, vēlāk Al. Lauberts. Pēc izdevniecības pārcelšanos uz Vāciju 1944. g. okt.-dec. numurus 12 saiņos 1945. g. janvārī gribēja nosūtīt uz Liepāju Kurzemes cīnītāju vajadzībai, bet pasts tos nepieņēma.

Vēl jāpiemin kāds nozīmīgs izdevums — žurnāls LAIKMETS, kuru tāpat izplatīja karavīru vajadzībām, kaut tas bija vairāk domāts privātiedzīvotājiem.

Šo izdevumu izdeva pltn. Freimanis, prāv. Sanders un Ratnieks, kas jau, kā agrāk minēts, bija spējuši iegūt zināmu vācu okupācijas varas uzticību un iegūt arī atļaujas (un papīru!) šī žurnāla vajadzībām. Žurnāla redakcijā strādāja arī Kārlis Krūmājs-Kokaīns, vēsturnieks Viktors Lamsters, daļēji Ģirts Salnājs un ilustrātors Laimonis Matīss. Tāpat pie redakcijas piederēja gleznotājs Alberts Prande, vēlāk arī Aleksandrs Krūka.

LAIKMETS rakstīja arī par frontes lietām, piem., žurnālā bija ievietots gaŗāks raksts par plkv. Veisa ievainošanu, operēšanu, ceļojumu uz Rīgu, miršanu, bērēm. Raksta autors bija Kārlis Krūklītis. Viņš gan rakstu bija parakstījis ar pseudonimu Andis Grods.

Nozīmīgs kaŗavīru ikdienā vēl bija sevišķi sagatavotais kalendārs.

Tā saturs 1944. gadam bija šāds:

LATVIEŠU KAŖAVĪRA KALENDĀRS 1944
(ar vairodziņu uz vāka)

Latviešu kaŗavīru palīdzības velte latviešu kaŗavīram.
Apgāds Kontinents
Sastādījis un rediģējis mag. iur. vltn. V. Akermanis
Metiens 50.000
Leonīda Breikša ievadvārdi

Saturs

Satura rādītājs
Ziņas par īpašnieku
Stundu plāns
Kalendārs
Svinamās dienas kaŗa laikā
Mēri un svari
Platību un tilpumu praktiska aprēķināšana
Zvejas kalendārs
Medību kalendārs
V. Lesiņa, LKP kultūras daļas priekšnieka raksts — Latviešu kaŗavīram.
Pārskats par Latviešu kaŗavīru palīdzību
Noteikumi par leģionāru un viņu piederīgo apgādi un aizgādību
Noteikumi par kaŗa dienestā cietušo apgādi
Ziņas par mūsu tēvzemi
Sports kaŗavīru vidū
Izlūkošana, Īsā topografija, Attāluma noteikšana, Daži norādījumi par novietošanos uz dzīvi ziemas nometnē, Kokogles iegūšana, Pirmā palīdzība nelaimes gadījumos, Ievainoto transports ziemā, Cīņa ar

partizāniem, Militāro terminu definējumi, Pieņemto apzīmējumu paskaidrojumi, Pieņemtās zīmes, Dienesta atšķiras un Formas tērpi.
Rīgas operas, Dailes un Rīgas drāmatiskā teātŗa plāni.
Iestāžu adreses
J. Baltiņa, J. Krieviņa un V. Upīša uzņēmumi.

Nenovērtējami audzinoša un tēvzemes mīlestības uzturēšanas nozīme kaŗavīru dzīvē bija daudzo grāmatu izdevumiem, kuŗus samaksāja Latviešu kaŗavīru palīdzība. Ar šīm grāmatām apgādāja nevien frontes vienības, bet arī slimnīcas, atpūtas namus, klubas un it visas vietas, kur vien bija sastopami latviešu cīnītāji.

Frontes apstākļiem vairāki apgādi, it sevišķi Zelta Ābele (vadītājs Miķelis Goppers) izdeva kabatas formāta grāmatas, arī uz zīda (plāna) papīra. No tām izcilākā bija Eduarda Virzas Straumēni, kuŗu kaŗavīri nēsāja līdz un pārlasīja kā dzimtās zemes slavinājumu neskaitāmas reizes.

Lielu palīdzību kaŗavīru garīgā resp. nacionālā aprūpē veica Leģiona ģenerālinspektora stāba aprūpes propagandas nodaļa, sevišķi pēc ierašanās Vācijā. Gistrovā šajā nodaļā uz 1945. gada 1. aprīli strādāja v. v. Kukainis, kapr. L. Apkalns, vdkar. L. Jirgensons, kar. Nagainis un A. Lapiņa, bet izdevniecības nodaļā ltn. Zariņš, v. v. Landsmanis, Grants, V. Paegle un J. Kangars.

Atbildīgie darbinieki stāba nodaļās bija:

propagandas — serž. Krastiņš, vēlāk Vācijas posmā pltn. Grapmanis un maj. Ameriks,

izdevniecības — sākumā ltn. Zariņš, ar 1944. g. 13. novembri — pltn. Krūmiņš,

aizgādības — kuŗa rūpējās arī par dažādo izdevumu izplatīšanu — sākumā ltn. Brīvkalns, vēlāk ltn. Pelcis.

(Tuvāk sk. nodaļā par Leģiona ģenerālinspekciju).

Avoti:

1) Latviešu leģiona archīvs, 1943. — 1951.
2) K. Augstkalna un K. Krūklīša atmiņās.

LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKCIJA

Stājoties pie Latviešu leģiona formēšanas 1943. gada sākumā, vācu bruņoto spēku vadība tā uzbūvē nebija paredzējusi leģiona ģenerālinspektora posteni. Šis institūts radās toreizējo notikumu gaitā, kad noskaidrojās, ka latviešu divīziju vadība tomēr būs vācu rokās un ka ģen. Bangerskis ir iecelts 15. div. kom. amatā aiz pārpratuma. Ar to arī pa daļai izskaidrojams, kādēļ ģenerālinspektora pienākumi un tiesības nebija rakstiski fiksētas, tāpat nebija izstrādāti un oficiāli apstiprināti Leģiona ģenerālinspektora stati.

Ģen. Bangerskis, kuŗa pieeja visām lietām bija pedantiska, bieži izteica savu neapmierinātību, ka viņa pienākumi un tiesības nav rakstiski noteiktas un pat uzskatīja šādu noteikumu trūkumu par traucētāju apstākli sekmīgai darbībai. Būtībā tomēr bija citādi: pie toreizējās vācu vadības nesaskaņotības, kad ne tikai valsts iestādēm, bet pat bruņoto spēku atsevišķām ieroču šķirām nebija saskaņotības un notika nemitīgi kompetenču strīdi, nav domājams, ka ar fiksētām tiesībām ģen. Bangerska darbība būtu bijusi sekmīgāka. Tieši otrādi — tās būtu viņu tikai ierobežojušas. Turpretim bez šiem fiksētiem dienesta noteikumiem un pienākumu reglementēšanas viņš varēja brīvi griezties pie katra vācu bruņoto spēku komandieŗa vai civīlām valsts iestādēm arī jautājumos ārpus militārā loka.

Laika tecējumā ģenerālinspektora pienākumi noskaidrojās paši, un toreizējie notikumi arī noteica viņa darbības funkcijas, kuŗas izpaudās šādi:

— leģiona idejiskā vadība cīņā pret komūnismu un leģionāru cīņas gribas uzturēšana un stiprināšana,
— saišu izveidošana un uzturēšana starp tautu un kaŗavīriem,
— rūpes par latviešu kaŗavīru piederīgo vajadzībām,
— latviešu militāro vienību pārraudzīšana un inspicēšana,
— latviešu kaŗavīru interešu aizstāvēšana pie vācu SS un armijas vadības,
— leģiona nacionālā aprūpe,
— leģionam ziedoto līdzekļu pārraudzība,
— ievainoto un slimo leģionāru papildus aprūpēšana un gādība par kritušo piederīgiem,
— medicīniskā un cita personāla izraudzīšana,
— gādība par vācu reglamentu, noteikumu un dažādu instruk-

ciju tulkošanu latviešu valodā, to sadalīšanu pa vienībām, kā arī
— leģiona papildināšana ar virsniekiem un instruktoriem.

Vēlāk, kad krievi jau iebruka Latvijā un Zemes pašpārvaldei 1944. gada rudenī aizbraucot uz Vāciju, ģen. Bangerskim nācās uzņemties arī latviešu civīliedzīvotāju aizstāvību un evakuāciju no Latvijas, rūpēties par viņiem vēlāk Vācijā un veikt daudzus citus pienākumus.

Pirmo oficiālo paziņojumu par iecelšanu Leģiona ģenerālinspektora amatā ģen. Bangerskis saņēma 1943. gada 17. aprīlī no augstākā SS un policijas vadītāja Austrumzemē (Ostland) ģen. (obergrupenfīrera) Jekelna, bet oficiālo iecelšanas rakstu tikai 30. aprīlī, kad arī ģenerālinspektors izdeva savu pirmo pavēli.

Savu uzdevumu veikšanai ģen. Bangerskis sāka veidot ģenerālinspekcijas stābu. Arī tā stati nebija noteikti, kas atļāva viņam daudz brīvu roku. Visumā tā uzbūve veidojās pēc vajadzībām līdz pašam pēdējam laikam, notika biežas pārmaiņas, papildinājumi un citas lietas atkarībā no ģenerālinspektora darba apjoma.

Visplašāk ģenerālinspekcija bija izveidota 1944. gada vasarā. Tās uzbūve redzama tajā laikā šādā schēmā:

LEĢIONA ĢENERĀĻINSPEKCIJAS UZBŪVES SCHĒMA 1944.g.OTRĀ PUSĒ

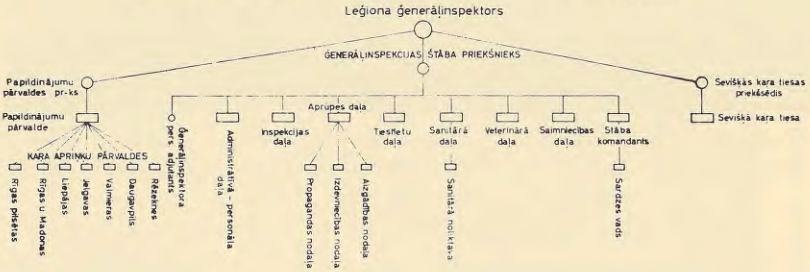

Uz 1944. gada 1. jūliju ģenerālinspektora stābā bija 25 virsnieki, 31 instruktors un 45 kareivji.

Kā leģiona ģenerālinspektors ģen. Bangerskis bija tieši pakļauts SS reichsfīreram Himmleram, bet jau kopš pirmajām leģiona formēšanās dienām augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē ģen. Jekelns centās iejaukties leģiona lietās un ģen. Bangerska darbībā, vienmēr atsaucoties uz Himlera vai pat Hitlera rīkojumiem.

Kaut ģen. Bangerskis savā darbībā bija ierobežots, tomēr leģiona karavīri viņu uzskatīja par savu augstāko priekšnieku un

Ģen. (SS-Brigadefuehrer) Hanzens (Hansen) uzrunā pirmos latviešu mobilizētos karavīrus Doma laukumā 1943. gada 29. martā. Viņam pa kr. plkv. Silgailis.

viņš baudīja ne tikai latviešu karavīru, bet arī visas tautas uzticību. Tas daudzkārt palīdzēja ģen. Bangerskim daudzajās darīšanās ar vācu militāro un civīlo vadību.

Stāba organizācija

Ģenerālinspektora *stāba priekšnieks* no 1943. gada 1. maija līdz 1944. gada 20. maijam bija plkv. Aleksandrs Plensners. Pēc tam viņu pārvietoja uz 19. divīziju par pulka komandieri. Plkv. Plensneram arī pienākas visa atzinība par stāba noorganizēšanu un

Pirmo latviešu mobilizēto karavīru izvadīšana uz fronti no Rīgas 1943. gada 29. martā. Uzņēmuma vidū apakšā ģen. Bangerskis.

tā vadīšanu darbības sākuma grūtajos mēnešos, kad viss bija jārada no jauna, jo nebija nekādu statu vai darbības noteikumu un tā pilnībā viss gūlās uz stāba priekšnieka atbildību, veiksmi un uzņēmību komplicētajos pienākumos.

No 1944. gada 20. maija līdz 8. jūlijam stāba priekšnieka amatu izpildīja ģenerālinspektora adjutants maj. Mednis. Viņš arī šo amatu pildīja gadījumos, ja stāba priekšnieks bija komandējumos vai citāda veida prombūtnē.

Ar tā paša gada 8. jūliju par stāba priekšnieku iecēla virspulkvedi Silgaili, kas līdz tam laikam pildīja 15. divīzijas kājnieku priekšnieka amatu.

(Vplkv. Silgaiļa pārvietošanas pavēle [no Personal Verfuegung SS Personal Hauptamt, II W II, Abt. 3] datēta 1944. gada 22. jūlijā, pie kam pārvietošana stājās spēkā ar tā paša gada 1. jūliju).

Vlpkv. Silgailis amatā arī palika līdz kara beigām. Ģenerālinspektora stābam darbības pirmajos mēnešos bija piekomandēts SS standartenfīrers Teuermans (Theuermann), kāds Baltijas vācietis, kas pārvaldīja arī latviešu valodu. 1943. gada 30. oktōbrī viņu pārcēla uz kādu citu dienesta vietu. Teuermans bija ļoti atsaucīgs, labs vietējo apstākļu pārzinātājs un izvērtētājs un darīja visu, lai sadarbība ģenerālinspektora stābam ar vācu armijas vienību vadību un okupācijas varas civīliestādēm būtu laba. Jāpieņem, ka Teuermans sākumā bija domāts ģenerālinspektora stābam mazāk kā palīgs, bet vairāk kā uzraugs (šķiet, ka vācu vadība latviešiem neuzticējās) un vēlāk viņa vietā vairs nevienu vācu virsnieku neiecēla.

Ar 1943. gada 1. aprīli par ģenerālinspektora adjutantu izraudzīja kpt. Jāni Medni. Pēdējo 1944. gada 25. februārī paaugstināja par majoru. 1944. gada 1. jūnijā viņu iecēla par stāba I ģenerālstāba (Ia) virsnieku, uzdodot arī izpildīt līdzšinējos — adjutanta pienākumus. Tā paša gada 25. septembrī adjutanta pienākumus pagaidām uzdeva izpildīt vltn. Verneram Vairogam. Kopš 1943. gada 7. jūlija stāba sevišķu uzdevumu virsnieku ltn. Jāni Zēgneru nozīmēja par ģenerālinspektora personīgo adjutantu.

1943. gada 15. maijā par *stāba saimniecības priekšnieku* (IVa nodaļas) iecēla vltn. Pauli Bērziņu.

Stāba virsseržanta pienākumus sākumā izpildīja vserž. Verners Voitkus, bet no 1944. gada 6. jūlija v. v. Vilhelms Erdmanis.

1943. gada 16. jūnijā stābā nodibināja *personālo nodaļu,* kuru 1944. gada 1. jūnijā pārveidoja par *administrātīvo-personālo daļu.* Tās priekšnieks visu laiku bija pltn. Arnolds Zaķis.

Tā paša gada 5. jūnijā par *kartotēkas pārzini* iecēla ltn. Voldemāru Brīvkalnu, kas šo amatu jau pildīja arī agrāk.

1944. gada 15. februārī pie ģenerālinspektora stāba nodibināja Latviešu leģiona *virsnieku rezervi,* kuŗas pārzināšanu uzdeva personālās daļas priekšniekam. (Virsnieku rezervē ieskaitītiem kaŗavīriem noteica valkāt SS robežapsardzības vienību ietērpu, t.i., bez zīmotnēm. Šajā virsnieku rezervē gan uz īsāku vai ilgāku laiku tika ieskaitīti tikai kādi 25 virsnieki).

1943. gada 11. jūlijā pie stāba nodibināja *kultūras-aizgādības daļu,* par tās priekšnieku ieceļot plkv. Kārli Zeniņu. Par aizgādības nodaļas priekšnieku iecēla kpt. Vili Ziemeli. 1944. gada 14. martā viņa vietā nāca kpt. Alfons Ķikuts. Stāba VI nodaļas priekšnieks bija pltn. Emīls Grapmanis, kuŗu 27. decembrī, kad plkv. Zeniņu komandēja 15. div. kom. rīcībā, iecēla par kultūras-aizgādības daļas priekšnieku. 1944. gada 22. aprīlī šai daļā nodibināja jaunu — *apmācības nodaļu,* par kuŗas priekšnieku nāca kpt. Ansis Adamovičs. Tā paša gada 1. jūnijā kult.-aizg. daļu pārdēvēja par *aprūpes daļu,* tajā ietilpinot arī leģiona archīvu un bibliotēku. Tajā pat laikā arī apmācības nodaļu pārdēvēja par *izdevniecības nodaļu.*

Sakarā ar to, ka leģiona ģenerālinspektoram bija jāuzsāk arī iesaukšanas pienākumi, 1943. gada 3. decembrī stābā nodibināja *mobilizācijas daļu,* par tās priekšnieku ieceļot plkv. Aleksandru Lasmani. Tā paša gada 29. decembrī nodibināja *kaŗaklausības virskomisiju.* Par tās priekšsētāju izraudzīja plkv. Lasmani un par locekļiem — pltn. Zaķi (1944. gada 28. janvārī viņa vietā nāca plkv. Palkavnieks) un ārstu pltn. Jāni Puriņu. Kā darba departamenta pārstāvis virskomisijā darbojās Rīgas darba pārvaldes darbinieks Jānis Mednis.

1944. gada 14. februārī ar savu pavēli Austrumzemes augstākais SS un policijas komandieris uzdeva likvidēt vācu SS papildinājumu pārvaldi austrumos (Ersatzkommando) līdz ar tās nodaļu Rīgā, un tagad visa kaŗaspēka papildināšana Latvijā tika uzdota jaunnodibinātai Latvijas SS papildinājumu pārvaldei, par tās priekšnieku ieceļot ģen. Bangerski (skaitot ar t.p.g. 15. febr.).

Sakarā ar minēto mobilizācijas daļu likvidēja 23. martā, tās vietā nodibinot Latvijas SS *papildinājumu pārvaldi,* kuŗas tiešo vadību ģenerālinspektors uzdeva plkv. Lasmanim.

Šajā pat laikā nodibināja 7 *kaŗa apriņķu pārvaldes,* kuŗas bija padotas papildinājumu pārvaldes priekšniekam. Tā stābs, kaut būdams patstāvīgs, palika ģenerālinspektora telpās Andr. Pumpura ielā 6 un sadarbojās cieši ar ģenerālinspektoru. Par pārvaldes adjutantu iecēla līdzšinējās mobilizācijas daļas vltn. Jāni Jakānu.

1943. gada 9. decembrī stābā nodibināja *sanitāro daļu,* par tās priekšnieku ieceļot ārstu pltn. Jāni Puriņu.

1944. gada 12. jūnijā nodibināja *Latviešu leģiona slimnīcu* (Lett.

Ģen. Bangerskis un 15. div. pirmais komandieris ģen. Grāfs Piklers-Burghaus (SS-Brigadefuehrer Graf Pueckler von Burghaus) pieņem leģiona parādi Brīvības bulvārī pie Pareizticīgo katedrāles. Labā pusē no kr.: vplkv. Silgailis, ģen. Bangerskis, ģen. Piklers-Burghaus, plkv. Zeniņš un maj. Mednis. Uzņēmuma kr. pusē vācu virsnieki.

Legionslazarett) ar telpām Brīvības ielā 93. Par tās priekšnieku iecēla ārstu pltn. Kārli Lediņu.

Tā paša gada 6. augustā veterinārārstam pltn. Jūlijam Līcītim uzdeva pārzināt *veterinārās lietas;* 8. augustā pie stāba nodibināja *sanitāro noliktavu,* par kuŗas priekšnieku nozīmēja pltn. Kārli Zīvertu.

1943. gada 16. decembrī plkv. Jānim Palkavniekam uzdeva pārzināt ģenerālinspekcijas tieslietas. 1944. gada 12. februārī Latvijas pašpārvaldes iekšlietu ģenerāldirektors apstiprināja plkv. Palkavnieku par *sevišķas kaŗa tiesas* priekšsēdētāju un par viņa vietnieku pltn. Kārli Gailīti (Sk. 4. grāmatas 277. — 278. lpp.).

Ar tā paša gada 1. martu stābā nodibināja īpašu *tieslietu daļu,* par tās priekšnieku ieceļot pltn. Nikolāju Karlsonu.

*

Tiesas lietas

Ar iestāšanos militārā dienestā — brīvprātīgi vai iesaukšanas ceļā — latvieši bija pakļauti vācu kara jurisdikcijai. Pie katras divīzijas pastāvēja kara lauka tiesa (Feldgericht), kuras jurisdikcijai bija pakļauti visi divīzijas un tai piekomandēto vienību karavīri. Divīzijas tiesas spriedumus apstiprināja divīzijas komandieris, kas arī skaitījās par šīs institūcijas ,,tiesas kungu'' (Gerichtsherr).

Latviešu karavīri, kas ietilpa Rīgas garnizonā novietotās atsevišķās vienībās vai arī augstākajam SS un policijas vadītājam Austrumzemē padotās vienībās, bija pakļauti XVI SS un policijas tiesai Rīgā, kuras ,,tiesas kungs'' bija augstākais SS un policijas vadītājs Austrumzemē.

Kara lauka tiesas noturēja savas sēdes pēc vajadzības. Tiesa sastādījās no profesionāla tiesneša, t. i., jurista kā priekšsēža un 2 laju piesēdētājiem, pie kam vienam vajadzēja būt no apsūdzētā karavīra vienības un viņa dienesta pakāpē. Spriedumus pieņēma ar vienkāršu balsu vairākumu.

Apsūdzību tiesā uzturēja prokurors. Apsūdzētais varēja pats izvēlēties aizstāvi vai pieprasīt tādu tiesai. Attiecībā uz SS vienībām pastāvēja noteikums, ka karavīriem, kuriem piespriesti sodi ilgāki par 3 mēnešiem, tie jāizcieš darba un audzināšanas nometnēs, kuras bija pakļautas valsts drošības galvenai pārvaldei Berlīnē (Reichssicherheits Hauptamt). SS tiesas galvenā pārvalde atradās Minchenē (Munchen). Latviešiem par soda izciešanas nometni SS tiesas galvenā pārvalde bija noteikusi Darba un audzināšanas nometni (Arbeits- und Erziehungslager) Salaspilī, pie Rīgas.

Latviešu karavīrus, kas bija apcietināti un kuru lietas atradās izmeklēšanas stadijā, turēja apcietinājumā Rīgas centrālcietumā vai armijas virssardzē (Wehrmachts Haftanstalt) Citadelē.

Latviešiem pārņemot iesaukšanu savās rokās 1943. g. novembrī, radās nepieciešamība izveidot latviešu kara tiesas institūtu, lai uzturētu savu autoritāti un izvairītos no vācu iejaukšanās lietās, kuras saistītas ar atraušanos no karaklausības. Pēc garākām sarunām ar vācu iestādēm beidzot arī izdevās pie leģiona ģenerālinspekcijas nodibināt Latviešu Sevišķo kara tiesu ar savu jurisdikciju.

Zemes pašpārvaldes iekšlietu ģenerāldirektors ģen. Dankers 1944. g. 9. februārī izsludināja Sevišķās kara tiesas nodibināšanu, kā arī noteikumus par tiesāšanas kārtību tajā. Saskaņā ar šo rīkojumu Sevišķajai kara tiesai, ko tautas mutē dēvēja arī par ,,Leģiona tiesu'', piekrita lietu iztiesāšana par noziedzīgiem nodarījumiem pret karaklausību, kuri bija paredzēti Sodu likuma (1942. g. izd.) 12. nodaļā, piemērojot tiesāšanas kārtību, kāda paredzēta Latvijas kara tiesu likuma (1939. g. Lik. krāj. 4) noteikumos par tiesāšanu kara lauka tiesā (KTL 572. — 595. p.). Darbodamies kā kara lauka tiesa ar saīsinātu un paātrinātu procesu, šī tiesa varēja likumā paredzēto sodu paaugstināt un sevišķi smagu nodarījumu gadījumos pat piespriest nāves sodu pēc Kara sodu likuma (1937. g. izd.) I

daļas noteikumiem. Kara lauka tiesas process neparedzēja pārsūdzības ne kasācijas, ne arī apellācijas ceļā, un spriedumi bija izpildāmi 24 stundu laikā pēc to pasludināšanas. Lietas izsprieda tiesa, kas sastāvēja no Sevišķās kara tiesas priekšsēža vai tā vietnieka un 2 piesēdētājiem, piedaloties ģenerālinspekcijas apsūdzības pārstāvim (prokuroram) un tiesas sekretāram. Sevišķās kara tiesas priekšsēdi un viņa vietniekus izraudzīja leģiona ģenerālinspektors un apstiprināja iekšlietu ģenerāldirektors. Piesēdētājus iecēla ģenerālinspektors; viņš iecēla arī tiesas sekretāru saziņā ar tiesas priekšsēdi.

Par Sevišķās kara tiesas priekšsēdi ģen. Bangerskis iecēla plkv. Palkavnieku, un par savu apsūdzības pārstāvi pltn. Karlsonu, kas reizē bija arī leģiona ģenerālinspekcijas stāba tieslietu daļas priekšnieks.

Pie lietas iztiesāšanas tiesa stājās pēc ģenerālinspektora apsūdzības pavēles. Lietas sagatavošanu līdz nodošanai tiesai pārzināja un vadīja ģenerālinspektora apsūdzības pārstāvis. Iepriekšēju izmeklēšanu lietā neizdarīja; ja notikumu apstākļi nebija pietiekami skaidri, izdarīja izziņu. Sevišķās kara tiesas sēdes bija atklātas, izņemot likumā paredzētos gadījumus. Spriedumus tiesa pasludināja ,,likuma vārdā'' un tos apstiprināja ģenerālinspektors. Viņam arī bija tiesība uzlikto sodu mīkstināt, atlikt brīvības atņemšanas sodu vai tā daļēju izpildīšanu vai, sodu neapstiprinot, nodot lietu atpakaļ tiesai iztiesāšanai citā tiesnešu sastāvā. Iztiesāto lietu atjaunošanai piemēroja Kara tiesas likuma 880. — 885. p., pie kam virstiesas pienākumi un tiesības piekrita ģenerālinspektoram. Apsūdzētā aizstāvēšanai piemēroja Kara tiesas likuma 617. — 623. p. Spriedumu izpildīšana piekrita ģenerālinspektora apsūdzības pārstāvim vispārējā kārtībā.

Leģiona ģenerālinspektors 1944. g. 21. augustā nodibināja sevišķu padomi apžēlošanas lūgumu caurskatīšanai par Sevišķās kara tiesas spriedumiem, nosakot šādu sastāvu: padomes priekšsēdis — ģenerālinspekcijas stāba priekšnieks, locekļi — Sevišķās kara tiesas priekšsēdis, ģenerālinspekcijas stāba tieslietu daļas priekšnieks, tieslietu ģenerāldirekcijas pārstāvis — senātors Ratermanis, un civiltiesas pārstāvis — prokurors Šūmanis.

Praksē Sevišķās kara tiesas darbība attieksmē uz jauniesaucamiem izvērtās tādējādi, ka visiem, kas apņēmās turpmāk pildīt kara dienestu, sodus atlaida. Sodus neatlaida tikai tādos gadījumos, kur izvairīšanās no kara dienesta bija saistīta ar kādu citu smagu nodarījumu.

Šīs tiesas visievērojamākais darbs bija tas, ka, pateicoties labām personīgām attieksmēm ar divīziju tiesu un XVI SS un policijas tiesas priekšsēžiem, izdevās atbrīvot no apcietinājuma Rīgas centrālcietumā, Salaspils koncentrācijas nometnē un citās apcietinājuma vietās tuvu pie 3000 latviešu karavīru, kuŗi tur bija ievietoti par dažādiem nodarījumiem.

Šo no apcietinājuma atbrīvoto karavīru apmācībai 1944. g. jūnija vidū ģenerālinspektora stāba kapt. Meieram uzdeva formēt ,,Sevišķu uzdevumu bataljonu''. Šī vienība bija novietota Bolderājā labās telpās, un tās kadra sastāvs bija izraudzīts no labākajiem virsniekiem un instruktoriem; arī bataljona apgādei bija veltīta sevišķa vērība. Pēc lielinieku iebrukuma Zemgalē un izlaušanās līdz Tukumam 1944. g. jūlija

Ģen. Bangerskis sarunā ar 33. gren. p. komandieri plkv. Janumu Bardovas pozicijās 1944. gada 8. jūnijā.

beigās, šo batajonu iesaistīja Rīgas aizstāvēšanā ZR iecirknī SS oberfīrera Krukenberga (Kruckenberg) kaujas grupas sastāvā. Kad lielinieku iebrukums bija likvidēts, Sevišķu uzdevumu bataljonu iedalīja latviešu 5. robežsargu pulkā, bet tā komandierim kapt. Meieram uzdeva saformēt 2. sevišķu uzdevumu bataljonu, iedalot tajā citus, no apcietinājuma atbrīvotus karavīrus.

Ģenerālinspekcijas stābam 1944. g. oktōbra beigās pārceļoties uz Dancigu, kara tiesas darbiniekiem izdevās atbrīvot arī no Stuthofas (Stutthof) koncentrācijas nometnes bijušās ģen. Kureļa grupas karavīrus un arī daudz citu latviešu.

Ar 1944. gada 1. jūniju nodibināja jaunu — *inspekcijas daļu,* par kuŗas priekšnieku 30. jūnijā iecēla maj. Kārli Augstkalnu, bet pirmās 30 dienas maj. Mednis bija šīs daļas priekšnieka amatā. Pēc 2. augusta šo amatu izpildīja pltn. Jānis Krūmiņš.

Tā paša gada 1. jūnijā par informācijas nodaļas priekšnieka a.p.i. iecēla kpt. Teodoru Šteinbergu.

Jau 1944. gada 14. martā kpt. Vili Ziemeli iecēla par stāba novietnes *komandantu.* Viņam bija pakļauts sardzes vads. Pēdējais radās tā, ka 1943. gada 11. decembrī 15. div. apmācības un papildinājumu btl. piekomandēja ģenerālinspektora stābam ltn. Vili Dūti ar 13 instruktoriem un 16 kareivjiem un 1944. gada 13. jūnijā šo vadu ieskaitīja ģenerālinspektora stāba sastāvā.

Sakarā ar krievu iebrukumu Zemgalē 1944. gada jūlijā un juceklīgajiem kaujas apstākļiem ka daudzi kaŗavīri bija noklīduši no savām vienībām, nodibināja bij. art. kazarmās pie Krusta baznīcas ģenerālinspektora *pulcēšanās vienību.* Par tās komandieri ar pulka komandieŗa tiesībām nozīmēja plkv. Augustu Apsīti, vēlāk to nomainīja plkv. Teodors Brigge. Viņu uzdevums bija savākt no vienībām noklīdušos kaŗavīrus, kā arī uzņemt brīvprātīgi pieteikušos dezertieŗus un tos, kas kaut kādu iemeslu dēļ bija izvairījušies no iesaukšanas.

Karavīŗu sanāca daudz, notika apmācības un pulcēšanās vienībā vēl pienāca klāt: 18. augustā plkv. Arvīds Krīpens un 19. augustā pltn. Jūlijs Ķikulis. Vēlāk šo vienību — sākot ar 26. sept. — komandēja pltn. Reinholds Veckalniņš. No šīs vienības saformēja jaunas rotas, kuŗas nosūtīja uz fronti papildinājumiem, bet atlikumu, Rīgu evakuējot 1944. gada oktōbrī, pārvietoja uz Vāciju.

Sākuma darbības laikā ģenerālinspektora stābs atradās paš-pārvaldes ģenerāldirekcijas telpās — Stabu ielā 12, bet pēc dažiem mēnešiem tas novietojās Andreja Pumpura ielā 6.

Latviešu leģiona cīņas ideoloģija

Latviešu leģiona ģenerālinspektoru ģen. Bangerski uzskatīja par augstāko autoritāti Latvijā, kas pārstāvēja tautas cīņas gribu un mudināja tautu cīnīties pret komūnismu. Šo cīņas ideoloģiju ģen. Bangerskis arī izteica pavēlēs, uzsaukumos, rakstos un runās un to būtu iespējams ietvert šādās tezēs:

1) Mūsu neatkarīgā Latvija savā pastāvēšanā bija sasniegusi lielas un redzamas sekmes saimnieciskās, kultūrālās, nacionālās un visās pārējās dzīves nozarēs. Šie sasniegumi ir jāaizstāv un jāatgūst.
2) Padomju vara savā okupācijas gadā — 1940./41. — ir iegrūdusi latviešu tautu neizsakāmā postā.
   Komūnistu sagādātām nelaimēm mēs nedrīkstam vairs pieļaut atgriezties mūsu tēvu zemē.
3) Komūnismu var uzveikt tikai ar cīņu!
   Mēs nedrīkstam no šīs cīņas atteikties. Cīņas priekšpulks ir Latviešu leģions.
4) Visai latviešu tautai ir jāiesaistās aktīvā cīņā pret Padomju Savienību, pret komūnismu.
   ,,No saujiņas brīvprātīgo cīnītāju skaits šodien jau ir pieaudzis desmitos tūkstošos un augs vēl tālāk. Katrs latvietis šodien zina, ka tikai cīņa un darbs spēs saglābt mūsu tautu no bojā ejas." (Tēvija, 1943. g. Nr. 77.)
5) Latvieši cīnās vienīgi par savu brīvību!
   ,,Tāpat kā pirms 25 gadiem arī tagad mēs neesam ne uzbrucēji, ne cīņas iesācēji, bet ar tām tiesībām, kas ikvienam dzīvam radījumam pastāv pret savu vajātāju, mēs aizstāvam paši sevi un savu zemi pret varmāku, kuŗa nolūki ikvienam mums ir skaidri. Mūsu cīņa ir taisna, un mēs ticam, ka taisnība uzvarēs un Latvija atkal būs brīva." (1943. gada pavēle, Nr. 15., 18. novembrī.)
6) Nav cita ceļa kā vienīgi cīņa!
   ,,Tautas tiesības neiegūst biržās un spekulācijā, bet pasaulē lietu kārtība vienmēr ir tāda, ka šīs tiesības jāapzīmogo ar sarkano asins zīmogu, lai cik dārgas arī šīs asinis būtu. Raudzīsimies patiesībai acīs, tāda, kāda tā ir." (1943. gada 15. nov. uzruna latviešu iestāžu vadītājiem.)
7) Latviešiem nav jācīnas vieniem!
   ,,Kopā ar mums šajā cīņā stāv vācieši, mūsu likteņa brāļi igauņi, varonīgie somu patrioti un vairākas citas Eiropas tautas, kas apzinājušās komūnisma briesmu kopību." (1943. gada 18. nov. pavēle, Nr. 15.)
8) Cīņā jābūt drošiem, sīkstiem un izturīgiem!
   ,,Latviju tauta arvien ir droši raudzījusies īstenībai acīs. Drosmīgi un varonīgi kaŗa cīņās pirmā vietā stāvat jūs — mūsu kaŗavīri. Neskaitāmus pierādījumus latvju tautā mājojošam varoņgaram latvju kaŗavīrs jau ir devis un dos vēl." (1944. gada 1. janvāŗa pavēle, Nr. 1.)

,,Esiet stipri un modri, apzinīgi un cītīgi kā kauju frontē, tā arī visur tur, kur jūs gatavojaties jauniem cīņas uzdevumiem. Jūs, kas nesatricināmi un uzticīgi stāvat par savu tautu, savu zemi un savu valsti, esat Latvijas nākotnes sargi un savas tautas likteņgaitas veidotāji. Kaŗa dārdos un sitienos rūdiet sevi dzelžainus un neuzveicamus! Jūsu sirdīs un rokās ir spēks, kas no nelaimes un gruvešiem cels saules gaismā mūsu mīļo, dārgo tēviju Latviju." (1944. g. 18. nov. pavēle, Nr. 43.)

9) Vislielākā pateicība pienākas cīnītājiem un atzinība upuŗiem.

,,Cīņa bez upuŗiem nav iedomājama, bet šo upuŗu skaits ir simtreiz mazāks nekā Baigā gada upuŗu skaits un tūkstoškārt mazāks par to upuŗu skaitu, kāds būtu jānes latviešu tautai, ja komūnisti reizi atkal valdītu pār mūsu zemi. Mūsu piederīgiem — kritušiem — blakus stāv tie mūsu cīņu biedri, kam kaŗavīru gaitas prasījušas dārgāko — viņu veselību. Par to piederīgiem mums jānes vislielākās rūpes . . ." (1944. gada 1. janv. pavēle, Nr. 1.)

Šīs cīņas ideoloģijas tezes arī atzina visi kaŗavīri un visa latviešu tauta.

Par Latviešu leģiona ģenerālinspektora posteņa nodibināšanu, tāpat par *leģiona komplektēšanu* ir jau rakstīts arī šīs serijas iepriekšējās grāmatās.

Jaunu darba ritmu leģiona ģenerālinspekcija ieguva 1944. gada 14. februārī, kad likvidēja SS papildinājumu pārvaldi austrumos, kas bija pilnīgi vācu iestāde (Ersatzkommando), un kad tā savus pienākumus nodeva jaundibinātai Latvijas papildinājumu pārvaldei (Ersatzkommando Lettland), par kuŗas komandieri iecēla ģen. Bangerski. Sakarā ar to ģenerālinspektors tā paša gada 24. februārī nodibināja 7 kaŗa apriņķa pārvaldes (Wehrbezirkskommandos sk. 4. grām. 250. lp.p.).

Leģiona ģenerālinspekcijai piekrita arī leģiona *kaŗavīru dienesta gaitas kārtošana.*

Iesaucot latviešu kaŗavīrus kaŗa dienestā, vispirms radās daudzās neskaidrības dienesta pakāpju ziņā, jo pat pašā vācu armijā bija zināmas atšķirības dažādās spēku formācijās, kā, piemēram, armijā, SS vienībās, policijas spēkos un citur. Daudzi iesaucamie kaŗavīri bija pazaudējuši arī savus dokumentus. Vēlāk radās zināmas neskaidrības pat tērpu atšķirībās, par Latvijas ordeņu nēsāšanu un tt.

Jau 1943. gada martā, aicinot virsniekus un instruktorus iestāties leģionā, norādīja, ka netiks atzītas sarkanā armijā

Ģen. Bangerskis inspicē 34. gren. pulku Bardovas pozicijās 1944. gada vasarā.
Uzņēmumā no kr. kpt. Ziemelis, kājn. btr. kom. ltn. Bergtāls, ģen. Bangerskis, vltn. Vītols, vplkv. Silgailis, aizmugurē maj. Ķīlītis un kpt. Leimanis.

(territoriālā korpusā) iegūtās dienesta pakāpes. Vēlāk atzina, ka latviešu karavīriem atzīs tikai tās dienesta pakāpes, kādas pastāvēja līdz 1940. gada 5. augustam. Tāpat atzina visas iegūtās dienesta pakāpes latviešu kārtības dienesta (,,Schutzmannschaft'') slēgtās vienībās. Tajā pat laikā Latvijas armijas kapteiņi leitnanti tika pielīdzināti kapteiņiem, adm. virsniekus ieskaitīja attiecīgā virsnieka dienesta pakāpē. Latvijas kara skolas I kursu un v. v. kursus beigušos ieskaitīja virsnieku vietnieku dienesta pakāpē (ja tie nebija jau ieguvuši augstāku dien. pakāpi).

Tāpat ar ģenerālinspektora pavēli noteica instruktoru dienesta pakāpes, kas bija iegūtas citur, pielīdzinot tās leģionā noteiktām dienesta pakāpēm.

1944. gada 23. martā ar 15. pavēli ģenerālinspektors noteica, ka ārsti, zobārsti, veterinārārsti un farmaceiti ar pabeigtu augstāko izglītību un Latvijas kara skolas rezerves virsnieku kursu beigušie karavīri jāieskaita dienestam leģionā kā leitnanti, ja tie jau nav ieguvuši augstāku dienesta pakāpi. Medicīnas un vetrinārmedi-

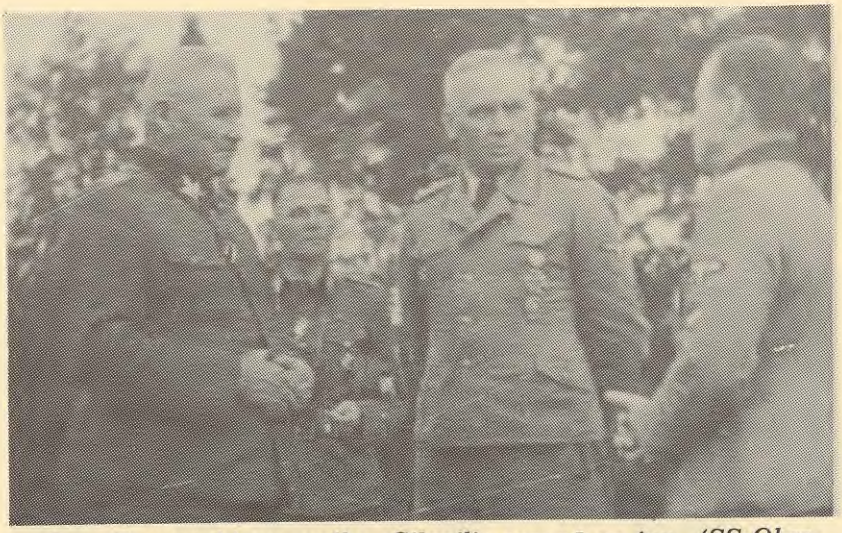

Ģen. Bangerskis un vplkv. Silgailis sarunā ar ģen. (SS-Obergruppenfuehrer) Jekelnu (Jeckeln) viņa kaujas grupas komp. Igaunijā (Manisto stacijas tuvumā) 1944. gada 19. augustā.

cīnas fakultāšu studenti, kas nobeiguši visus kursa priekšmetus un praktiskos darbus, bet vēl nav izturējuši vai nobeiguši valsts pārbaudījumus, jāieskaita virsseržanta dienesta pakāpē, t.i., ja tos nozīmē amatā savā speciālitātē.

Līdztekus dienesta pakāpju jautājumiem ģenerālinspektors līdzdarbojās arī tērpu izveidošanas jautājumos. Piemērām, leģiona māsām atļāva uz tērpa nēsāt Latvijas krāsu vairodziņu tāpat kā karavīriem. Tika panākta arī tiesība nēsāt neatkarīgās Latvijas ordeņus vai to atgriezumus, kā arī noteikta attiecīga tērpa atšķires robežsargu vienībām.

Inspekcijas un komandējumi

Kā jau agrāk minēts, ģen. Bangerskis pēc sava amata kā leģiona ģenerālinspektors bija augstākais latviešu bruņoto spēku reprezentants. Kā tāds viņš arī centās veikt savus uzdevumus:

1) viņš kārtoja jautājumus attieksmē uz latviešu karavīriem daudzās apspriedēs un pārrunās pie SS reichsfīrera Himmlera Berlīnē un Rīgā, vairākkārt bijis SS galvenā

Ģen. Bangerskis un 19. div. kom. ģen. Strekenbachs (SS-Brigadefuehrer Strekenbach) Tirzas pozicijas 1944. gada 20. augustā.

pārvaldē (SS-Fuehrungshauptamt), tāpat pie Austrumzemes un Ziemeļkrievijas augstākā SS un policijas vadītāja obergrupenfīrera Jekelna, Latvijas SS un policijas vadītāja grupenfīrera Šrēdera (Jeckeln; Schroeder), pie Austrumzemes ieroču SS pavēlnieka, kā arī pie VI SS ieroču korpusa, 15. un 19. div. vadības un citur,

2) piedalījies apspriedēs un pārrunās ar Latvijas Zemes pašpārvaldi vai tās ats. ģenerāldirektoriem, kā arī resoru pārstāvjiem sevišķos jautājumos, piem., par kaļavīru

ģimeņu aizgādību, iesaukšanas izdarīšanu, skolu jaunatnes novietošanu darbos (pa brīvlaiku) kaŗavīru saimniecībās, iedzīvotāju evakuāciju un daudziem citiem jautājumiem, kas kaŗa laikā skāra mūsu tautu,

3) piedalījies daudzos svinīgos sarīkojumos un aktos,
4) pieņēmis leģiona vienību parādes un izdarījis skates,
5) uzrunājis tautu radiofōnā, izdevis uzsaukumus, rakstījis presē,
6) piedalījies slimnīcu, atpūtas namu, kaŗavīru klubu un c. aprūpes iestāžu atklāšanā un darbības gaitā,
7) piedalījies valsts darba dienesta jauniešu izvadīšanā un sagaidīšanā,
8) pasniedzis apbalvojumus un veicis daudzus citus pienākumus.

Viņa pienākumus daudzkārt ir izpildījuši viņa uzdevumā arī stāba priekšnieki plkv. Plensners un vplkv. Silgailis, kā arī citi stāba virsnieki.

(Par visu augšminēto ir rakstīts arī šīs grāmatu serijas iepriekšējās sešās grāmatās, tajās ievietoti arī dažādi dokumenti, kas apliecina ģenerālinspektora darbu, bez tam pilnīgāku pārskatu par visu sniedz ģen. Bangerska memuāri — MANA MŪŽĀ ATMIŅAS (4. sējumi, 1954. — 1960., Imanta, Kopenhagenā, Red.).

Kultūras darbs

Šeit vispirms jāatzīmē ģen. Bangerska gādība par kaŗavīru garīgām vajadzībām. 1944. gada 5. jūnijā viņš iecēla par 19. div. mācītāju vseržu. Verneru Voitku, par 15. div. mācītāju v. v. Jūliju Straumi, par VI korpusa katoļu kapelānu Kazimiru Ruču, bet par Kurzemē novietoto kaŗavīru vienību garīgo aprūpētāju prāv. Jāzepu Savicki un Zemgalē — prāv. Leonu Kundziņu.

Kopš 1943. g. augusta laikraksta Daugavas Vanagi izdevējs bija Leģ. ģenerālinspektors (sk. citu nodaļu). 1944. gada maijā ar SS hauptāmta rīkojumu nodibināja periodisku izdevumu — žurnālu NĀKOTNE — mēnešrakstu tēvzemei un brīvībai. 1. jūnijā ģenerālinspektors par galveno redaktoru iecēla vltn. Dr. iur. Hugo Vītolu, atbrīvojot to no sava personīgā sekretāra pienākumiem. (Hugo Vītols tajā laikā bija pazīstams ar daudziem pretkomūnistiskiem rakstiem periodikā, bet it īpaši ar savu 1943. gada pavasarī iznākušo grāmatu ,,Staļina imperija patiesības gaismā''.) Mēnešraksta izdevējs bija Leģiona ģenerālinspektors, bet redakcijas kollēģijā ietilpa pltn. E. Grapmanis, pltn. N. Karlsons, prof.

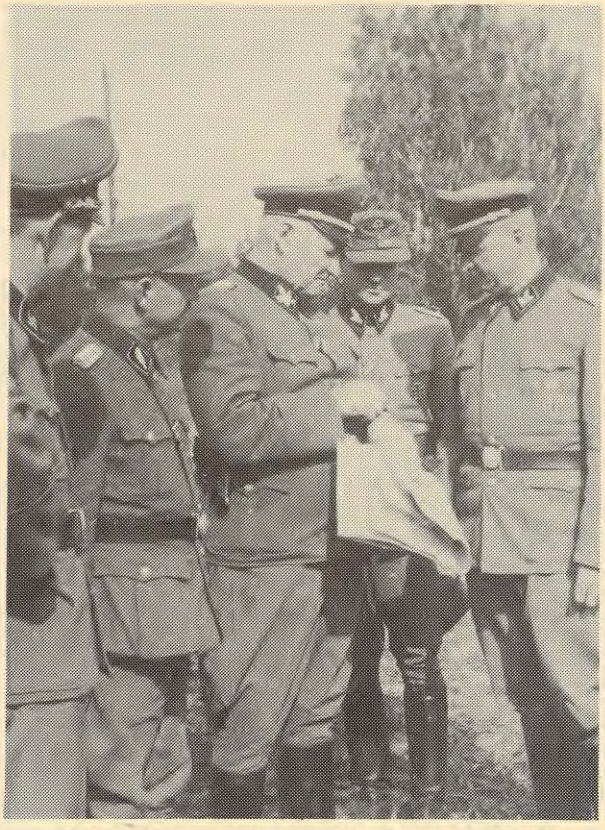

Ģen. Bangerskis 19. div. komp. Dāvīšu mājās 1944. gada 20. augustā. No kr. otrais vplkv. Skaistlauks, ģen. Bangerskis, vplkv. Silgailis un ģen. Strekenbachs.

Lūdolfs Liberts, prof. Jāzeps Vītols, prof. Pauls Jurēvics, mag. oec. Ēriks Raisters un Francis Ašmanis. Katrs numurs tika veltīts kādai ats. nozarei, piem., latviešu kultūrai, latviešu kaŗotājam, ģimenei un tt. Bez rakstiem mēnešraksts saturēja arī daudz foto attēlu un kļuva par glītāko un vērtīgāko latviešu periodisko izdevumu Otrā pas. kaŗa laikā.

Tekošo redakcijas darbu veikšanai 22. jūnijā no Daugavas Vanagu uz Nākotnes redakcijas pārvietoja seržantu Kārli Krūklīti.

Pēdējais arī kļuva par žurnāla faktisko satura veidotāju.

Par žurnāla sejas veidotājiem kļuva redakcijas abi ,,lielgabali'' — profesori Liberts un Vītols. Ilustrācijas žurnālam izraudzīja Liberta darba kabinetā Valsts papīru spiestuvē. Žurnāla techniskai apdarei, īpaši krāsaino ilustrāciju iespiešanai pievērsa īpašu uzmanību un te vislielākie nopelni bija Liberta laika spiestuves techniskajam vadītājam Kaktiņam. Visus manuskriptus, kam bija kāds sakars ar mūziku, vispirms caurskatīta prof. Vītols. Pēdējais arī deva daudz ideju žurnāla mūzikas nodaļas veidošanai.

Kā izcilākie žurnāla līdzstrādnieki pieminami prof. Alberts Freijs, prof. Pēteris Starcs, vēsturnieks docents Benno Ābers, docente Lūcija Jēruma-Krastiņa, vēsturnieks Ādolfs Karnups un kā tulkotāja neatsveŗama bija Zenta Jaunarāja. Redakcijas mašīnrakstītāja bija Lūcija Peinberga. Bija arī vēl citi līdzstrādnieki un techniskie darbinieki.

No šī izcilā izdevuma paspēja iznākt tikai daži nummuri, un pēdējais, jau sagatavots, palika neizdots Rīgā.

Stāba kultūras-aizgādības daļa rūpējās par periodisko izdevumu (Tēvija, Junda, Laikmets un c.) sadalīšanu latviešu kaŗaspēka vienībām un šajā ziņā cieši sadarbojās ar Latviešu kaŗavīru palīdzību, kuŗa šos izdevumus arī samaksāja.

Kultūras un propagandas nodaļu darbs arī bija pārslogojumu un uzdevumu pilns.

Latvijā esot darbojās Leģiona orķestris 45 vīru sastāvā, diriģenta Nadziņa vadībā. 1944. gada janvāŗa-februāŗa mēnešos orķestris ar koncertiem viesojās daudzās Latvijas pilsētās. Rīgā tas bieži koncertēja rūpnīcās. Vienu laiku pastāvēja arī Leģiona koris dir. A. Melbārža vadībā.

Vācijā 15. divīzijai bija savs orķestris un vokāls ansamblis ap 50 personu sastāvā, kas koncertēja nevien kaŗavīriem, bet arī bēgļiem, apbraukājot pilsētas, kur viņi bija apmetušies.

Vācijas darbības posmā kultūras nodaļa rīkoja arī citāda veida sarīkojumus ņevien kaŗavīriem, bet g.k. bēgļiem. Piemēram, 1944. gada 8. decembrī Dancigā sarīkoja plašu koncertu, kuŗā piedalījās mūsu valsts izcilākie mākslinieki — Herta Lūse, Biruta Ozoliņa, Ādolfs Kaktiņš, Artūrs Priednieks-Kavara, Olafs Ilziņš, Jānis Kalniņš un Haralds Berino. Koncerta atlikumu — RM 3.731,95 nodeva bēgļu aprūpes vajadzībām.

Bez tam Vācijā bēgļiem sarīkoja filmu izrādes un radio pusstundas no dažādiem vācu raidītājiem. Tā, piem., 25. martā koncertu noraidīja Rostokas raidītājs. Koncerta ievadījumā vplkv. Silgailis sniedza klausītājiem informāciju par latviešiem un mūsu tautas traģēdiju. Koncertā piedalījās pazīstamie latviešu māksli-

nieki — Vīnerts, Ruševics, Norītis, Teichmanis, Br. Skulte, Jānis Niedra, Austra Šteinberga, Fanija Vīksne un citi.

Lai atvieglotu latviešu vienību apmācību, ģenerālinspekcija saziņā ar VI korpusa vadību uzsāka reglamentu, rīkojumu, norādījumu un citu apmācības materiālu tulkošanu un izdošanu latviešu valodā. 1944. gada februārī vltn. Vairogam un v. v. Kārlim Landsmanim uzdeva tulkot dažus izrakstus no vācu reglamentiem, t.s. Merkblatt. Šajā sakarībā, kā jau minēts, arī 22. aprīlī nodibināja *apmācības nodaļu,* par tās priekšnieku ieceļot kpt. Adamoviču. 1. jūnijā nodaļu pārdēvēja par *izdevniecības nodaļu* un jūlija beigās tajā ieskaitīja kā tulkus ltn. Edgaru Zariņu un v. v. Visvaldi Paegli. Pavisam nodaļa pārtulkoja ap 15 dažādus norādījumus (Merkblaetter) un 2 izdevumos izdeva jau agrāk tulkoto kājnieku apmācības reglamentu un vet. ārsta pltn. Līcīša tulkotos Norādījumus elpiniekiem.

1943. gada novembrī ģenerālinspektora stābs sarīkoja kara maršu sacensību. Tika iesniegti 22 darbi. Godalgošanas komisijā darbojās: priekšsēdētājs plkv. Zeniņš, locekļi — prof. Jānis Mediņš, prof. A. Ābele, doc. H. Pavasars un Ā. Skulte, bet karavīru pārstāvji komisijā bija pltn. Meija, pltn. Grapmanis un kpt. Blaumanis. Komisija par godalgojamiem atzina Valdemāra Stiebriņa, Jāņa Zvaigznes, Ernesta Kuškēvica un Valdemāra Nadziņa maršus. Bez tam citu autoru darbus atpirka. Godalgās bija naudas balvas.

Leģiona ģenerālinspekcija arī parādīja vēl daudzas citas aktīvitātes kultūras laukā, lai tā stiprinātu morāli latviešu cīnītāju vidū.

Karavīru un ģimeņu aprūpē ģenerālinspekcijai tiešu uzdevumu nebija. Bet tā cieši sadarbojās ar Latviešu brīvprātīgo organizācijas galveno komiteju un Latviešu karavīru palīdzību.

Viens no galveniem aprūpības daļas uzdevumiem Vācijā bija konsultācijas — bēgļu transportus sagaidot un novadot tālāk Vācijas telpā, jo no latviešu civīlās pārvaldes, sākoties Latvijas atstāšanai, Vācijā nekas nebija manāms. Tā, piemēram, pirmajam karavīru piederīgo transportam Gotenhafenā tālākā ceļā kā pavadoņi devās līdzi plkv. Plensners un kpt. Adamovičs.

Gotenhafenā un Dancigā katrā ostā nozīmēja 2 instruktorus, kas vāca ziņas par ienākušiem latviešu bēgļu transportiem un tās nodeva tālāk stābam. Piedzīvojumi rādīja, ka šajā laikā vienīgi ģenerālinspekcija bija spējīga kaut ko darīt bēgļu labā. Tautas un tāpat Karavīru palīdzības darbs Vācijā vairs nebija manāms.

Sanitārā aprūpe

Par kaŗavīru sanitāro aprūpi gādāja ģenerālinspektora sanitārā daļa. Viens no tās svarīgākiem uzdevumiem bija kārtot ārstu iesaukšanu aktīvā kaŗa dienestā un to nosūtīšanu uz vienībām, kur ārstu trūka. No 1943. gada decembŗa vidum līdz 1944. gada maijam ar sanitārās daļas palīdzību leģionā iesauca 68 ārstus, 1 zobārstu, 1 farmaceitu, bet ar veterinārās daļas palīdzību — 17 veterinārārstus.

Latviešu ievainotie un slimie kaŗavīri ārstējās dažādās vācu frontes vai aizmugures lazaretēs. Viens no leģiona stāba sanitārās daļas lielākiem rūpju bērniem bija Latviešu leģiona lazaretes ierīkošana Rīgā, Brīvības ielā 93.

Par šo lazareti un tās gaitām šajā grāmatā arī ievietots atsevišķs pārskats.

Leģiona stāba saimniecība

Neatkarīgi no līdzekļiem, ko stābs saņēma pēc noteikumiem savai saimniecībai kā militāra dienesta vieta, ģenerālinspektora rīcībā ieplūda lieli līdzekļi, ko ziedoja tauta leģiona vajadzībām. Visus ziedojumus nav izdevies kopā savilkt, bet pieminēsim dažus. Jau RM 50.000.00 latviešu lazaretes iekārtošanai nodeva Latvijas arodu savienība (tie arī šīm vajadzībām tika izlietoti), bet tieši leģiona vajadzībām ziedojumos ienāca:

1943. gada martā — RM 100.000.00 kā atzinības velti leģiona kultūrālām vajadzībām nodeva saimniecības ģenerāldirektors V. Zāgars,
— Tukuma apriņķa pārvalde un pagasti RM 25.000.00 (nodeva apr. vecākais A. Banga),
— SS reichsfīrers Himlers RM 20.000.00,

1943. gada aprīlī — Latvijas saimniecības kamera RM 20.000.00 (pasniedza tās ģenerālsekretārs Dr. V. Alberts),

1943. gada maijā — Madonas apr. skolnieki un skolotāji — RM 20.518.82 (nodeva apriņķa tautskolu inspektors J. Ritums),
— Bauskas apr. iedzīvotāji RM 25.000.00,
— Jelgavas izdevniecība Zemgale — RM 10.000.00,

1943. gada maijā — Jelgavas pils. 3. slimnīcas darbinieki un slimnieki RM 1.177.50,
— Sesavas pag. valde RM 1.500.00,
— Daugavpils apgabaltiesas un prokuratūras darbinieki RM 2.176.00,

Ģen. Bangerskis un VI korpusa komandieris ģen. Krīgers (SS-Obergruppenfuehrer Krueger) Tirzas pozicijās 1944. gada vasarā.

— Rēzeknes valsts ģimnazija RM 1.000.00,
— Rēzeknes valsts komercskola RM 1.457.93,
— Krustpils Patērētāju Biedrība un darbinieki 1.294.00,
— Rēzeknes virsmežniecības darbinieki RM 1.680.00,
— Rīgas pils. 2. ģimnazija RM 1.741.25,
— Rīgas pils. komcerc-tirdzniecības skolas audzēkņi un skolotāji RM2.000.00,
— Rīgas ev.-lut. draudžu palīdzības komiteju savienība RM 4.724.75,

1943. gada beigās vēl ziedoja — Līvānu Patērētāju Biedrība Pašpalīdzība RM 1.000.00,
— R. Pone, K. Jurisons un K. Urbāns RM 1.000.00,
— Pededzes lauksaimnieki RM 1. 604.00,
— Aglonas pagasta valde RM 3.714,35,
— Ļaudonas lauksaimnieki RM 1.000.00,
— Vecauces ev.-lut. draudze RM 4.500.00,
— Ļaudonas ev.-lut. draudze RM 1.000.00,
— Eltišku ev.-lut. draudze RM 1.039.50.

Šie ir tikai zīmīgākie ziedojumi. Sīkākie sniedzās daudzos tūkstošos pat desmit tūkstošos RM.

Līdz 1943. gada 1. novembrim bija ienākuši ziedojumos RM 314.845.54. No šīs summas gada laikā bija izsniegti pabalsti leģiona saimnieciskām un kultūrālām vajadzībām RM 137.077.43, izdots dažādām stāba vajadzībām RM 16.945.65 un izmaksāts kritušo karavīru ģimenēm pabalstos (līdzās SS aizgādības virsnieka maksājumiem, tāpat Karavīru palīdzības segumiem) RM 4.489.78.

Lielais ziedojumu ieplūdums liecināja, ka aiz Latviešu leģiona stāv visa tauta!

1943. gada novembrī ģenerālinspektoram pakļāva ievērojamu peļņas nesēju uzņēmumu — Latviešu brīvprātīgo karavīru klubu. Līdz tam laikam klubu pārzināja tā dibinātāja — Latviešu karavīru palīdzība.

10. novembrī ģenerālinspektors iecēla: par kluba pārzini pltn. Osvaldu Meiju, par kluba valdes priekšsēdētāju pltn. Ādolfu Bulli, priekšsēdētāja vietnieku kpt. Vili Ziemeli un par kluba valdes locekli kpt. Kārli Augstkalnu, bet par rev. kom. locekli kpt. Arnoldu Laukeri. Latviešu karavīru palīdzības priekšsēdis no savas puses par kluba valdes locekļiem iecēla Andr. Mucenieku un Edg. Mitenbergu, par rev. kom. priekšsēdētāju Arn. Landovski un rev. kom. locekli zv. adv. Fridr. Braunfeldu.

Rīgas atstāšana un nākamās ģenerālinspekcijas novietnes

Pēc tam kad sarkanā armija 1944. gada 28. jūlijā iebruka Jelgavā un 30. jūlijā ieņēma Tukumu, visa Rīga atradās trauksmes stāvoklī. Tas skāra arī ģenerālinspektora stābu.

14. augustā arī pārkārtoja dienesta laiku stābā. Līdz tam darba laiks bija noteikts no plk. 07.00 līdz 18.00, sestdienās no plk. 13.00, tāpat līdz 18.00 un svētdienās no 08.00 līdz 13.00. Saprotams, ar īsiem maltīšu ieturēšanas pārtraukumiem. Stābā gan vienmēr —

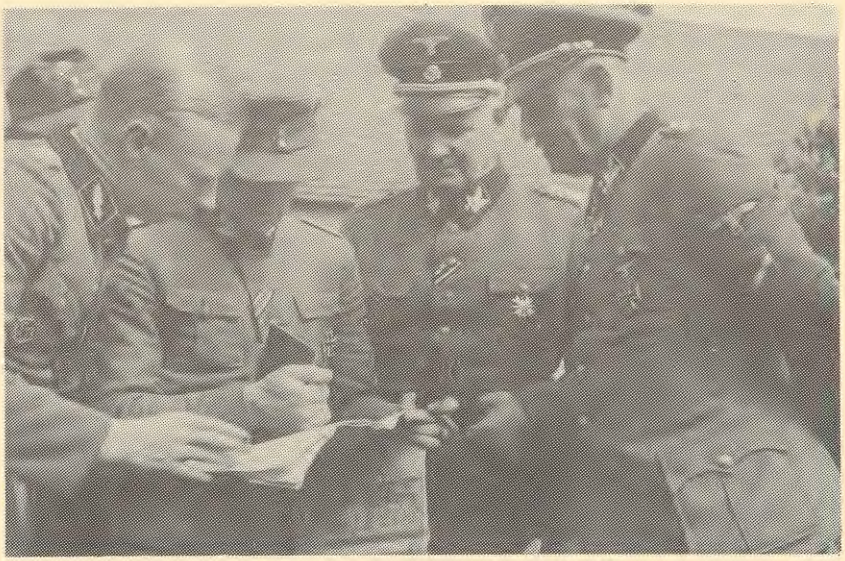

Ģen. Bangerskis VI korpusa komandpunktā Tirzas māc. muižā 1944. gada 20. augustā.
No kreisās VI korpusa stāba priekšnieks plkv. Zommers (SS-Staf. Sommer), vplkv. Silgailis, ģen. Bangerskis un VI korpusa komandieris ģen. Krīgers.

visas 24 stundas diennaktī — atradās attiecīgs dežūrējošais personāls.

Pēc jaunās kārtības darbu stābā noteica ikdienas no plk. 08.00 līdz 20.00.

Tajā pat laikā sāka arī Rīgas nocietināšanas darbus: raka grāvjus, ierīkoja aizsprostus, nodrošināja auto un c. spēkratu novietnes. Sekoja arī daudzi un dažādi militāras dabas ierobežojumi.

Jaunu darba slodzi ģenerālinspektora stābam uzlika nepieciešamība sākt kārtot civīliedzīvotāju evakuāciju, jo krievi arvien guva jaunus panākumus Igaunijā un Vidzemē. Bija jāizstrādā un jāiedzīvina plāns un iespējas bēgļus izvadīt cauri Rīgai, jo tā jau tā bija pārslogota militāru vienību kustībām.

Līdztekus civīliedzīvotāju, sevišķi karavīru piederīgo evakuācijai, sākās arī iestāžu un dienesta vietu izvietošana ārpus Rīgas uz Kurzemi. Leģiona ģen. insp. stābu bija paredzēts pārvietot uz Liepāju, bet tur trūka telpu.

25. septembrī no Rīgas izbrauca 8 smagās automašīnās uz Aisteres pagasta namu 47 insp. stāba karavīri un 4 civīlās darbinieces līdz ar lielāko daļu stāba mantu. Aisterē šis ešelons ieradās 27. septembrī.

Pēc tam 6. un 7. oktōbrī Rīgu ar vilcienu atstāja nākamais stāba ešelons, kas devās uz Ventspili, to sasniedzot tikai 19. oktōbrī. No Ventspils šī ešelona stāba dažādās mantas vēlāk pārvietoja uz Dancigu.

10. oktōbrī kā pēdējie no ģen. insp. stāba Rīgu atstāja ģen. Bangerskis, vplkv. Silgailis, maj. Mednis un ltn. Zēgners. Trīs dienas vēlāk Rīga jau krita ienaidnieka rokās.

1944. gada oktōbŗa beigās ģenerālinspekciju no Liepājas pa jūŗas ceļu pārvietoja uz Dancigu, kur tai ierādīja darba telpas barakās Breitenbachstr. 14.

Ģen. Bangerskis, vplkv. Silgailis un ltn. Zēgners Liepāju atstāja ar kuģi ,,Mimi Horn" 25. oktōbrī, plkst. 20.00, un Dancigā ieradās 26. oktōbrī, plkst. 15.30.

Liepājā palika neliels darba stābs maj. Medņa vadībā. Kaŗa klausības lietu kārtošanai Kurzemē Liepājā palika arī Papildinājumu pārvaldes priekšnieks plkv. Lasmanis. Ar viņu palika arī neliels darba stābs. Plkv. Lasmanis bija ģen. Bangerska vietnieks Kurzemē.

1945. gada janvāŗa beigās, kad krievi sāka savu ģenerāluzbrukumu Vislas frontē, arī ģenerālinspektora stābs pārvietojās uz Gistrovu (Guestrow). Dancigu ar 9 mašīnām stābs atstāja 26. febr. plkst. 04.30, 28. febr. ieradās Neubrandenburgā un 1. martā Gistrovā. Neubrandenburgā jau bija novietota daļa no insp. stāba un tā pēdējam pievienojās Gistrovā 2. martā.

Kad arī Gistrova jutās apdraudēta, tad ģenerālinsp. stābu aprīļa beigās pakāpeniski pārvietoja uz Libeku (Luebeck). Te stābs kopā ar Latviešu kaŗavīru palīdzību un Latvijas Sarkanā Krusta biroju novietojās Burgstr. 40.

Lai pasargātu ģenerālinspekcijas archīvu un svarīgākos dokumentus no krišanas komūnistu rokās, tos pēc Dancigas atstāšanas pārvietoja uz Lauenburgu. Tā atradās Elbas upes R. krastā un ģenerālinsp. stābs bija pārliecībā, ka rietumu sabiedrotie nelaidīs sarkano armiju pāri Elbai. Tomēr šos dokumentus saglabāt neizdevās. Pēc Vācijas kapitulācijas tos bija izvandījuši un izmētējuši no KZ nometnēm atlaistie, arī bij. austrumu zemju strādnieki (Ostarbeiter), tāpat ASV armijas kaŗavīri, meklējot šajās archīva un dokumentu kastēs kādas vērtības.

1945. gada 2. maijā Lībeku ieņēma angļu karaspēks, un ar šo dienu arī Latviešu leģiona ģenerālinspektora stābs izbeidza savu darbību.

Daudz pienākumu un darbu ģen. insp. ģen. Bangerskim un viņa stābam bija arī atrašanās laikā Vācijā. Par šo laiku stāsta arī šīs grāmatu serijas 6. grāmatā publicētie pārskati un ziņas.

Leģiona ģen. insp. stāba darbības pēdējos mēnešos ģen. Bangerskis ļoti daudz laika ziedoja Latvijas neatkarības atjaunošanas jautājumiem un tāpat Vācijā izvietotiem latviešu bēgļiem.

Arī pēc karavīra tērpa novilkšanas ģen. Bangerskis par savu galveno uzdevumu uzskatīja gādību par latviešu karavīriem. Savu tuvāko līdzstrādnieku atbalstīts, viņš turpināja rūpēties ne tikai par bij. leģionāriem, bet arī par bēgļiem. Pēdējo interešu aizstāvēšanu pie rietumu sabiedrotiem resp. to armijas vadības viņš veica kā Potsdamā dibinātās Latviešu nacionālās komitejas prezidents. Šo amatu viņš pildīja līdz 1945. gada 21. jūnijam, kad viņu ceļā uz Dienvidvāciju Goslārā apcietināja angļu pretizlūkošanas dienesta ierēdņi, jo daži tautieši ģen. Bangerski bija denuncējuši. Pavadījis izmeklēšanas laiku cietumā, pēc tam īsu laiku angļu gūsta nometnē, viņš tika rehabilitēts.

*

CIK LATVIEŠU KARAVĪRU VARĒJA ATRASTIES VĀCIJĀ KAPITULĀCIJAS LAIKĀ?

15. divīzijā bija (apaļos skaitļos, pēc zaudējumiem Pomerānijas kaujās)	ap	12.000
Tornas būvpulkos (1944. gada 15. nov. noteikti pēc dienas ziņām bija 217 virsnieku, 1559 instr. un 5908 kareivju vai kopā 7684, bet skaits mainījās uz leju)	ap	7.000
Izplētņlēcēju kursos Veronā, Itālijā	ap	3.500
Zemespersonāls vācu lidlaukos	ap	14.000
Gaisaspēku palīgi	ap	4.000
Vācu karaspēka vienībās	ap	23.000
Izpalīgi vācu ksp. vienībās (uz 1945. g. 1. janvāri)	ap	3.200
Kārtības policijas savrupdienesta vīri	ap	1.100
Vācu jūras flotē	ap	900
Frontes teātrī, Leģiona slimnīcas personāls, citas mazākas vienības	ap	200
Nepārbaudāms skaits no vācu iestādēm mobilizēto karavīru (par kuriem ziņas latviešu ģenerālinsp. stābam nav sniegtas)	ap	10.000

KZ nometnēs un citur (apcietinājumu vietās, 1944. gada 1. decembrī KZ nometnēs atradās — Stuthofā — 365 kurelieši un Mackavā 960 latviešu karavīri, no kuriem gan lielu daļu vēlāk atbrīvoja un ieskaitīja Leģiona vienībās, bet daļa arī netika atbrīvota) . . . . . ap 500

vai kopā ap 79.400

(Šīs ziņas, saprotams, ir aptuvenas, pārbaudīt to pilnīgu pareizību nav izdevies, tā kā tās var svārstīties uz vienu vai otru pusi.)

Ja salīdzinām ar agrāk minēto skaitli par rietumu sabiedroto gūstā nokļuvušiem (kas bija nepilni 25.000), tad varam secināt, ka apm. 2/3 no latviešu karavīriem, kas kara noslēgumā ev. atradās Vācijā, no gūsta ir izvairījušies resp. privātizējušies. Lielā mērā, saprotams, tas izdevās vienīgi tiem, kam Vācijā bija ģimenes.

To likteņi, kas krita krievu rokās Vācijas telpā, šķiet nekad nebūs izdibināmi. Tos kopā ar vācu karavīriem visus nosūtīja gūstā uz Padomju Savienības vergu nometnēm, un viss vairums gandrīz piedzīvoja to pašu bojā eju, kādu piedzīvoja vācu karavīri. Tikai dažiem laimējās ar vācu karavīru masku dzīviem izkļūt rietumos.

Vēl jāpiezīmē, ka latviešu karavīru skaits, kas kapitulācijas laikā atradās Vācijas telpā, nav pārbaudīts, kaut ziņas ņemtas no Latviešu ģenerālinspektora stāba kara darbības dienas grāmatas (iesākta 1944. gada 17. oktōbrī, nobeigta 1945. gada 4. aprīlī.).

Minētie skaitļi (attieksmē uz palikušiem Kurzemē, kritušiem krievu gūstā un atrodošamies Vācijā kapitulācijas brīdī) liek secināt, ka Latviešu leģionā un citās militārās vienībās ir krituši vai bez vēsts pazuduši ap 80.000 latviešu vīru. Saprotams, ka šis skaits ir aprēķināts stipri aptuveni, bet tomēr liecina procentuāli lielos zaudējumus, kādus nācās ciest latviešu tautai.

Apzinātu kritušo skaits gan sasniedz tikai ap 35.000. Vēl paliek jautājumus, uz kuru nekad atbildes nedabūsim, cik karavīru gāja bojā krievu gūstā un vēlāk vergu darba nometnēs. Par bojā gājušiem karavīriem ir runa arī iepriekšējās sešās šīs serijas grāmatās.

Pirmās mobilizācijas laikā Latvijā no visiem iesaucamiem apm. 1/3 nenokļuva leģionā, bet no tiem 23.000 tika iedalīti vācu armijā (Wehrmacht) kā izpalīgi, bet vēlāk pārskaitīti kaujas vienībās, apm. 30.000 tika iedalīti dažādās policijas un būvvienībās un ap 10.000 kā zemes palīgpersonāls vācu aviācijas un zenītart. vienībās.

Vēlākos iesaukumos vēl 4.500 vīru nokļuva kā zemes personāls vācu aviācijas vienībās.

Visi šie kaŗavīri bija ārpus leģiona vadības kontroles un dažkārt izklīdināti pa vācu bruņoto spēku vienībām, visbiežāk sadalīti mazās grupās; tos arī nekad neizdevās ģenerālinspektora stābam dabūt atpakaļ latviešu padotībā.

Visumā Latvija deva savus maksimālos spēkus savas zemes aizstāvēšanai. Ja to neizdevās pasargāt no krievu okupācijas, tad vaina nav meklējama latviešu kaŗavīros. Vplkv. Silgailis savā grāmata LATVIEŠU LEĢIONS (326. lpp.) saka: ,,Latviešu kaŗavīrs cīnījās pašaizliedzīgi līdz pēdējai kaŗa dienai, un šī cīņa nebija kalpošana kādai svešai idejai vai varai, bet vienīgi lai atgūtu un saglabātu tautai un tēvzemei brīvību. Šī apziņa ir vienīgā, bet arī neatņemamā balva vēl dzīvajiem leģionāriem par viņu smagajiem upuŗiem.

Ar savu esamību un izmisuma pilnajām cīņām leģions ir pierādījums, ka latvju tauta nav brīvprātīgi iestājusies Padomju Savienībā (kā to vēl šodien apgalvo komūnistu funkcionāri Rīgā un Maskavā, Red.), bet gan varmācīgi piespiesta.''

Latviešu leģiona kaŗavīru varonību arī apliecina augstie apbalvojumi, kādus tie saņēma no saviem vācu sabiedrotiem cīņā pret komūnismu.

*

Latviešu leģiona kaŗavīri, kas apbalvoti ar vācu bruņoto spēku augstākiem apbalvojumiem

Ar augstākajiem vācu bruņoto spēku apbalvojumiem pagodināti arī VI latv. korpusa komandieris ģen. Krīgers (Walter Krueger, SS-Obergruppenfuehrer und General der Waffen SS) — ar Bruņinieka krusta ozollapu vainagu un šķēpiem, kā arī latviešu divīziju komandieŗi:

19. div. — ģen.-maj. Hinrichs Šuldts (Hinrich Schuldt, SS-Brigadefuehrer) — ar Bruņinieku krusta ozollapu vainagu un šķēpiem un ģen.-maj. Bruno Štrekenbachs (Bruno Strekenbach, SS-Brigadefuehrer) — ar Bruņinieku krusta ozollapu vainagu.

15. div. — ģen.-maj. Nikolajs Heilmans (Nikolaus Heilmann, SS-Brigadefuehrer) un virspulkvedis Ādolfs Aks (Adolf Ax, SS-Oberfuehrer) abi ar Bruņinieku pakāpes dzelzs krustu.

Ar Bruņinieku pakāpes dzelzs krustu:

1.	Kpt.	Ādamsons	Miervaldis	— 19. Div. 44. P.	— 25. 1. 45.
2.	Vltn.	Ancāns	Roberts	— 19. Div.	— 25. 1. 45.
3.	Vserž.	Ansons	Žanis	— 19. Div. 44. P.	— 25. 1. 45.
4.	Plkv.	Aperāts	Kārlis	— 15. Div. 32. P.	— 27. 9. 44.
5.	Kpt.	Butkus	Žanis	— 19. Div. 43. P.	— 21. 9. 44.
6.	Vltn.	Freimanis	Andrejs	— 19. Div. 42. P.	— 5. 5. 45.
7.	Vltn.	Gaigals	Roberts	— 19. Div. 42. P.	— 5. 5. 45.
8.	Pltn.	Galdiņš	Nikolajs	— 19. Div. 42. P.	— 25. 1. 45.
9.	Maj.	Reinholds	Voldemārs	— 19. Div. 42. P.	— 9. 5. 45.
10.	Serž.	Riekstiņš	Eduards	— 19. Div. Fiz. Btl.	— 5. 4. 45.
11.	Serž.	Sensburgs	Kārlis	— 15. Div.	— 9. 5. 45.
12.	Plkv.	Veiss	Voldemārs	— 19. Div.	— 9. 2. 44.

Ar Vācu krustu zeltā:

1.	Vltn.	Gaitars	Rūdolfs	— 19. Div. 42. P.	— 1944. g. maijā
2.	Plkv.	Lobe	Kārlis	— 19. Div. 43. P.	— 1944. g. jūnijā
3.	Kpt.	Butkus	Žanis	— 19. Div. 43. P.	— 1944. g. jūnijā
4.	Pltn.	Galdiņš	Nikolajs	— 19. Div. 42. P.	— 1944. g. sept.
5.	Maj.	Reinholds	Voldemārs	— 19. Div. 42. P.	— 1944. g. nov.
6.	Vltn.	Graumanis	Visvaldis	— 19. Div. 44. P.	— 1945. g. janv.
7.	Vltn.	Sprincis	Paulis	— 19. Div. Fiz. Btl.	— 1945. g. janv.
8.	Plkv.	Janums	Vilis	— 15. Div. 33. P.	— 1945. g. martā
9.	Pltn.	Kociņš	Rūdolfs	— 19. Div. 44. P.	— 1945. g. martā
10.	Maj.	Stīpnieks	Eduards	— 19. Div. 106. P.	— 1944. g. sept.
11.	Maj.	Praudiņš	Gustavs	— 19. Div. 44. P.	— 1945. g. martā
12.	Kpt.	Šeibelis	Georgs	— 19. Div. 42. P.	— 1945. g. martā

Ar ierakstu vācu armijas goda sarakstos (Ehrenblattspange):

1.	Maj.	Hāzners	Vilis	— 15. Div. 32. P.	— 1944. g. aug.
2.	Plkv.	Osis	Roberts	— 19. Div. 43. P.	— ?
3.	Maj.	Praudiņš	Gustavs	— 19. Div. 44. P.	— 1945. g. janv.
4.	Vltn.	Bērziņš	Alfr.-Jānis	— 19. Div. 42. P.	— 1945. g. martā
5.	Vltn.	Kalnājs		— 19. Div. 44. P.	— 1945. g. martā
6.	Ltn.	Biters		— 19. Div. 44. P.	— 1945. g. martā

Avoti: Leģiona archīvs, Their Honor was Loyalty (ASV izdevums, R. James Bender Publishing, 1977).

OTRĀ PASAULES KAĻA PĒDĒJĀS DIENAS, INTERNĒTO UN GŪSTA NOMETNES

LATVIEŠU KAĻAVĪRU STĀVOKLIS OTRĀ PASAULES KAĻA BEIGĀS

Ar Vācijas kapitulāciju 1945. gada 9. maijā, plkst. 00.01, izbeidzās kādas traģiskas vēsturiskas attīstības viens laika posms. Bija beidzies Otrais pasaules kaļš Eiropas kontinentā. Pie zemes noliekta un totāli iznīcināta bija šī kaļa galvenā iniciātore, Ādolfa Hitlera vadītā nacionālsociālistiskā Lielvācija. Bet satriektās vācu kaļa mašīnerijas un brūnās diktātūras vietā Eiropai vēlās pāri jauns militārs un ideoloģisks režīms — sarkanarmija un lielkrievu boļševisms, savai ietekmes sfairai pakļaujot ne tikvien pusi sakautās Vācijas, bet arī visu Austrumeiropu, tātad arī Latviju. Ap 36.000 latviešu cīnītāju krita krievu gūstā, jo liela daļa no tiem līdz pēdējam mirklim cīnījās par Latvijas pēdējo brīvo zemes stūri — Kurzemi. Otra grupa leģionāru kaļa darbības rezultātā tika pārvietota uz Austrumvāciju, lai cīnītos pret to pašu ienaidnieku, kas pa otram lāgam bija okupējis Latviju — komūnismu. Šīs grupas kaļavīriem pa daļai drāmatiskos apstākļos izdevās kaļa gaitas pabeigt, dodoties angļu, amerikāņu un franču gūstā. Tādā kārtā rietumu sabiedroto rokās nokļuva ap 25.000 latviešu kaļavīru.

Pēckaļa pirmajās nedēļās lielākas vai mazākas latviešu cīnītāju vienības bija izkaisītas pa visu rietumu sabiedroto okupēto territoriju. Lielākā daļa kaļavīru gūstā padevās slēgtās vienībās, jo svešums un daļēji valodas neprašana mudināja doties nezināmā likteņa rokās prāvākā kopībā. Kāda cita cīnītāju grupa bija izkaisīta vācu slimnīcās, veselības rotās, kā arī atsevišķās vācu vienībās.

Latviešu cīnītāju juridiskais stāvoklis mainījās, tiklīdz kļuva zināma Vācijas oficiālā kapitulācija. Tūdaļ radās jautājums, vai

rietumu sabiedrotie piekāpsies krievu prasībām, lai latviešu karavīrus izdotu komūnistiem, pakļautu t.s. ,,repatriācijas'' akcijai. Tas vārda tiešā nozīmē latviešu karotājam nozīmētu jaunu Golgatas gājienu, un šādā ceļā devās arī tie leģionāri, kuri krita krievu gūstā, aizstāvot Kurzemi.

Arī lielā pienākuma apziņa, kas raksturīga latviešu karavīram, mudināja neizklīst, bet palikt kopā vecajās, kaujas laukos saliedētajās vienībās. Prāvajā latviešu grupā dzīvs bija uzskats, ka anglosakšu tautas ar izteiktu demokratijas izpratni par visu augstāk vērtē tautu pašnoteikšanās tiesības, kā arī individa neaizkaramību un brīvību. Latviešu tauta, kas bija pieredzējusi boļševiku izdarības Baigajā gadā, nevarēja iedomāties, ka šie divi ļoti atšķirīgie dzīves uzskati spēs ilgstoši viens otru paciest. Valdīja ieskats, ka ,,drīz ies vaļā'' un pēc brūnās kārta krist arī sarkanajai diktātūrai. Protams, ka šādā svarīgā akcijā savs nopietns vārds vēl būtu bijis sakāms arī latviešu karavīram.

Šie bija pāris iemesli, kādēļ latviešu leģionāri Otrā pasaules kara beigās neizklīda visos Eiropas vējos, bet labu laiku mēģināja palikt slēgtās vienībās, kaut arī kā kara gūstekņi.

Vēl ilgu laiku pēc kara darbības beigšanās rietumu sabiedroto nostāja pret latviešu karavīriem bija dažāda un daļēji arī neizpratnes vadīta. Visātrāk pareizu ieskatu par mūsu leģiona cīņas jēgu guva angļu augstākā militārā vadība. Atsevišķu armijas komandējošo ģenerāļu acumirklīgam garastāvoklim un politiskam iekrāsojumam bija padoti karavīri, kas krita amerikāņu gūstā. Vismazāk izpratnes latviešu cīnītāju stāvoklis rada franču militārās vadības acīs. Uni jāpieņem, ka visvairāk leģionāru krievu rokās nodevuši tieši franči.

Laimīgas sagadīšanās dēļ lielākā daļa rietumos esošo latviešu karavīru gūsta gaitas sāka, padodoties angļu karaspēkam. Šādā kārtā izveidojās pieci latviešu gūstekņu nometināšanas centri:

1) Ap 2500 karavīru bija izvietoti Heides rajonā (ziemeļos no Hamburgas) jeb tā devētajā pltn. A. Vīksnes grupā. Tajā pa lielākai daļai ietilpa karavīri, kas bija nākuši no Dānijas, kur kara beigās atradās 15. divīzijas rezerves, kā arī veselības uzlabošanas vienības.
2) Pati lielākā latviešu karavīru grupa — 9735 vīri bija Putlosā (Šlezvig-Holšteinas apgabalā, pie Oldenburgas). Tur nokļuva pie Šverinas kapitulējušās 15. divīzijas galvenā masa. Šai grupai bija pievienojies no Libekas arī plkv. A. Krīpens (pēc divīzijas vecāko virsnieku aicinājuma), reizē uzņemoties arī šīs divīzijas vienību komandēšanu.

Latviešu Sarkanā Krusta pārstāvji apciemo latviešu karavīrus Putlosā 1945. gada vasarā.
No kreisās: ?, B. Ķīsēlis, māsa E. Hāznere, Dr. Bormane un Dr. Porietis.

3) Neuengammas nometnē bija ap 1850 latviešu karavīru no dažādām 15. div. vienībām, vēlāk tos (1945. gada augustā) pārvietoja uz Putlosu un pievienoja plkv. Krīpena grupai.
4) Vesterbūrā (Vācijas Frīzlandes austrumos) bija sapulcināti ap 4000 karavīru; grupas vadība bija plkv. R. Oša pārziņā. Karavīru lielāko daļu turp pārsūtīja no Falingbosteles caurlaides nometnes.
5) Reinbergā (dienvidos no Vēzeles pilsētas) kapitulāciju sagaidīja plkv. V. Januma kaujas grupa ar apm. 1550 karavīriem. Drīz pēc kapitulācijas tos pārcēla uz Vilvordu, beļģu pilsētu netālu no Briseles.

Ta patiesībā beidzot izveidojās četras lielākas karavīru grupas. Bez tam vēl angļu okupācijas joslas mazākās gūstekņu nometnēs un slimnīcās mita ap 1500, amerikāņu gūstekņu nometnēs un okupācijas joslas slimnīcās ap 2000, Itālijā gūstā krita ap 500, Francijā ap 1000 un Ēģiptē ap 100 karavīru. Pēdējās vietās tie

sastādījās visvairāk no vācu armijā iesauktiem latviešu zēniem — gaisa izpalīgiem.

Kopā rietumu sabiedroto gūstā tātad nokļuva 24.735 kaŗavīri.

Ne visi mūsu kaŗavīri nonāca aiz dzeloņstieplēm. Sākumā arī Vācijā gūstekņu nometnes apsargāja pavirši vai pat nemaz, kas deva iespējas tās atstāt, un neliela daļa arī šīs iespējas netraucēti izmantoja, it sevišķi tie, kuŗi bija uzņēmuši sakarus ar piederīgiem vai draugiem.

No četrām lielajām kaŗavīru grupām tikai viena paglābās no tālākām gūsta gaitām. Plkv. R. Osim pakļautā Vesterbūras latviešu kaŗavīru nometne izklīda pa tuvākām bēgļu nometnēm, reizē ar to nokļūstot arī brīvībā. Turpretim pltn. A. Vīksnes, plkv. V. Januma un plkv. A. Krīpena grupām gūsta laiks nebeidzās 1945. gada rudenī, bet šīm vienībām gūstniecības grūtākais laiks tikai sākās.

Novietojuma ziņā apstākļi plkv. Krīpena, plkv. Oša un pltn. Vīksnes grupās visumā bija vienādi — lauku šķūņi, kūtsaugšas, vācu ,,kneipes'' vai citas tai laikā neizmantotas vietas, dažos gadījumos pat dzīvojamās telpas un teltis. Apgāde bija vācu, vācu militāro internēto vienību apgādes stābu ziņā. Turpretim plkv. Januma grupa un Neuengammas ļaudis mita jau aiz stiepļu žoga. Virsnieki bija atšķirti no pārējiem kaŗavīriem. Pirmajās trīs grupās virsnieki bija kopā ar saviem kaŗavīriem, pie tam visi grupas ļaudis bija sadalīti militārās formācijās — pulkos, bataljonos, rotās u.t.t., kā bija bijis kaŗa laikā. Pirmās trīs grupas arī tikpat kā netika apsargātas, bija diezgan brīva satiksme ar ,,ārpasauli'', ko arī internētie kaŗavīri centās izmantot. Novietojumus gan atstāja pavisam maz kaŗavīru — Krīpena grupu daži simti, Vīksnes grupu 36, vienīgi plkv. Oša grupa, kā jau minēts, izklīda.

Vājās uztura devas kaŗavīri papildināja pašapgādes ceļā, dažkārt daudz ko ,,organizējot''. Bet novietojumos valdīja īsts latviešu kaŗavīru gars, daudzi nodevās dažādām sporta spēlēm, un visur darbojās diezgan iespaidīgi sabiedriski kultūrāli pasākumi, piem., Putlosā bija arī Roberta Zuikas vīru koris.

Zināma neskaidrība valdīja angļu augstākās militārās iestādēs, — un angļu pakļautībā jau arī bija lielākā latviešu kaŗavīru daļa. Ko ar nevācu tautības gūstekņiem iesākt? No vienas puses, kaŗavīri visur un vienmēr pareizi deklarēja, ka nav cīnījušies vācu politisko mērķu sekmēšanai, bet gan vienīgi aizstāvējuši savu dzimteni pret atkārtotu boļševiku iebrukumu. Atzīstot sevi par latviešiem, cīnītāji noraidīja katru iespēju atgriezties Padomju Savienības okupētajā Latvijā. Stāvokli sarežģīja arī tas, ka latviešu kaŗavīri nevarēja uzrādīt privātas dzīves vietas Vācijā, kas

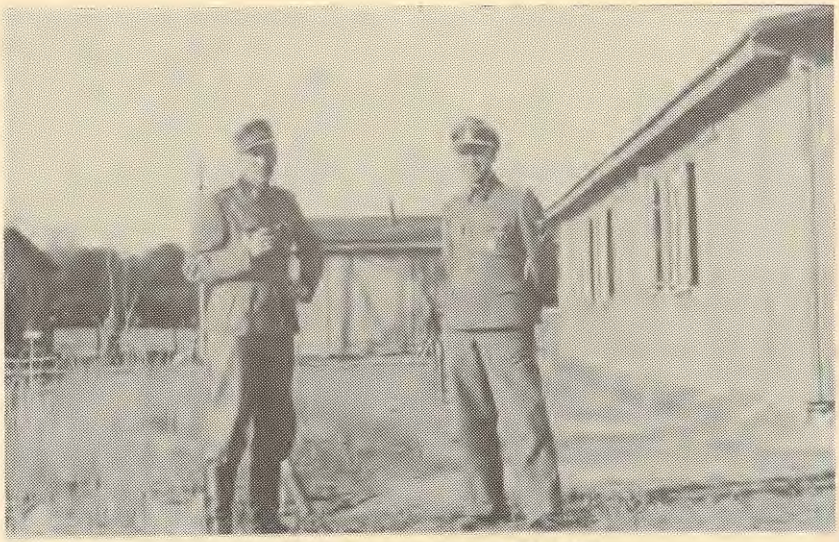

Korsēras nometne Dānijā.
Uzņēmumā no kr. ltn. Odiņš un vltn. Rēdelis.

15. div. Rezerves un papildinājumu btl. 1. rotas kaŗavīri aprīļa vidū Dānijā, Korsērā. Vidū vaļējā mētelī rt. kom. vltn. Rēdelis.

15. div. Rezerves un papildinājumu btl. karavīri Dānijā Vācijas kapitulācijas dienā.

Latviešu karavīri Veselības uzlabošanas rotā Skelskerā — Dānijā, pēc Vācijas kapitulācijas virs savas mītnes 1945. gada 6. maijā uzvelk Latvijas karogu.

Latviešu karavīri (gūstekņi) Ēģiptē.

Aina no gūsta nometnes Hagenavā 1945. gadā.

Rēnas (Rehna) gūstekņu nometnes ,,sienas avīze'' 1945. gada maijā.

būtu nepieciešams atvaļināšanai. Saskare ar piederīgiem, kas būtu karavīriem sekojuši uz Vāciju, bija vāja. UNRRAs pārraudzītās bēgļu nometnēs, kuru vadībā lielumties bija iefiltrējies latviešu karavīriem naidīgs elements, uzņēma un aprūpēja tikai tos bēgļus, kas varēja pierādīt, ka ir nacionālsociālisma režīma vajāti. Angļu vadībai cits nekas neatlika, kā ievadīt pamatīgu latviešu karavīru stāvokļa izpētīšanu. Tādā kārtā visi vēl neizklīdušie lielākie latviešu gūstekņu grupējumi tika pārvietoti uz Beļģiju — Cēdelgēmas ciemu, lai gaidītu stāvokļa tālāku izkārtojumu.

Oficiāli angļu militārā vadība Putlosā paskaidroja, ka latviešu karavīrus pārvietos uz Beļģiju, kur tos ,,novietos kazarmu apstākļos un ar ziemas apgādi'', jo līdzšinējās novietojumu vietās nebija piemērotu telpu ziemas pārlaišanai, un visam vairumam karavīru trūka piemērotu ziemas drēbju, apavu, veļas, jo tie gūstā bija padevušies pavasarī ar ,,visu mantu mugurā''.

Pltn. Vīksnes grupas stābā paskaidrots, ka latviešu bij. karavīrus pārvedīs uz Cēdelgēmu, Beļģijā, kazarmu apstākļos,

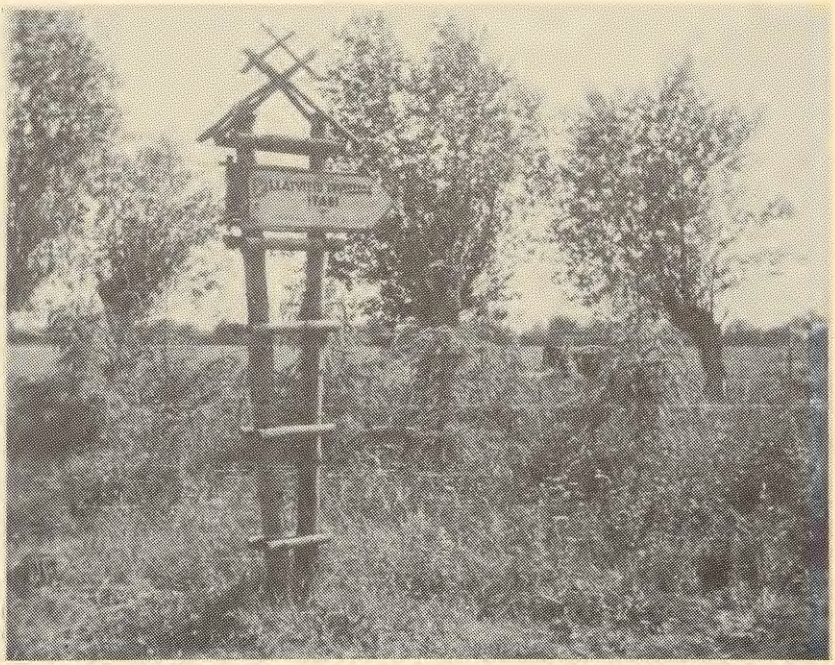

Putlosā 1945. gada augustā.
1. Latviešu divīzijas stāba atrašanās vietas norādes bulta.

piemērotās ziemas telpās, un viņam par saviem vīriem nebūs jābažījas. Ka būs jāsēž aiz stieplēm, slēpts. Tikai iebraucot Cēdelgēmā, atklājās baigā patiesība. Pltn. Vīksnes ešelonā līdzi brauca arī slimnīcas māsas un ģimeņu piederīgie (tos angļu militārā vadība ļāva līdzi vest), kuŗus, ieejot Cēdelgēmā, no grupas atdalīja un nosūtīja uz Briseli. Arī ešelons netika apsargāts. Līdzi brauca tikai viens angļu virsnieks un daži kareivji. Angļi ešelona sastādīšanā un brauciena laika norisē nejaucās. Vilcienu pat izpušķoja ar meijām un Latvijas karogiem.

Ceļu uz Flandriju 1945. gada septembŗa sākumā pirmā mēroja plkv. A. Krīpena grupa no Putlosas. 10. septembrī uz Beļģiju devās pltn. Vīksnes grupa no Heides. Plkv. V. Januma grupa Beļģijā jau bija ieradusies 1945. g. vasarā un apmetusies Vilvordā (pie Briseles). Sekojot latviešu sapulcināšanas akcijai, arī šī karavīŗu grupa 1945. g. 30. novembrī pievienojās Cēdelgēmā novietotajiem likteņa biedriem. 1945. g. beigās Cēdelgēmas gūstekņu nometnē bija novietoti apm. 12.000 latviešu leģionāru no

dažādām vienībām un ieroču šķirām. Viņu vidū netrūka arī pusaudžu — jaunieši, zēni, kas pēdējā brīdī bija iesaukti t.s. ,,gaisa palīgu'' vienībās. Bez latviešiem nometnē mita arī igauņi un lietuvieši, izveidojot īpašu baltiešu karavīru nometni. Cēdelgēmas tuvumā bija novietoti arī vācu gūstekņi, un pavisam minētā beļģu ciemata apkārtnē aiz dzeloņstieplēm 1945. g. beigās dzīvoja ap 120.000 dažādu tautību kara gūstekņu.

Baltiešu karavīri bija novietoti vienkopus nometnes trīs nodalījumos. Nometnes administrācija bija angļu militārā personāla noteikšanā ar pltn. Meihillu (May-Hill) vadībā. Katru atsevišķo nodalījumu pārzināja angļu virsnieks ar attiecīgo personālu.

1. nodalījuma pārzinis bija kpt. Simons (Simon), otra — kpt. Breds (Bread) un trešā — kāds vecāks virsseržants. Īslaicīgi darbojās arī citi viņu aizstājēji. Angļu komandanta Meihilla adjutants bija maj. Fels (Fell).

Nometnes ārējā apsardzība, turpretim, bija uzticēta beļģiem. Iekšējās kārtības, pareizāk, morālās stājas uzturēšanai nometnes angļu vadība apstiprināja gūstekņu pašpārvaldi. Viņi atzina 1. latviešu divīzijas (kā to sauca Putlosā) iekārtojumu. Divīzijas komandieris plkv. A. Krīpens pavēlēja visus nometnes iemītniekus no jauna sadalīt pa pulkiem, bataljoniem u.t.t., izraugot arī attiecīgas amatpersonas. Pavisam saformēja sešus pulkus.

Šāda latviešu izvietošana kopējā un slēgtā vienībā bija ļoti nozīmīga morāles uzturēšanai un stājas saglabāšanai. Angļu pārvalde nelika vērā ņemamus šķēršļus biedrošanās brīvībai, pašdarbības pulciņu izveidošanai, dažādu kursu izkārtošanai un kultūrālai rosmei. Gūstekņu informēšanai par notikumiem nometnē un ārpasaulē darbojās dienas laikraksts Laika Grieži, kā arī žurnāli un citi izdevumi. No raksturā stingrāko un apzinīgāko latviešu gūstekņu — karavīru puses galveno vērību pievērsa, lai latviešu cīnītājs, kaut arī tālu no dzimtenes, ārkārtīgi grūtajos gūsta apstākļos, neziņā par nākotni un piederīgiem nezaudētu gara možumu, morālo stāju un ticību ideāliem, par kuriem bija gājis kaujā kā brīvs cīnītājs — domu par brīvu Latviju un tās nākotni. Šo cilvēku uzņēmība un darba griba panāca, ka latviešu karavīrs neatstāja smagās gūsta dienas kā demorālizēts klaidonis, asociāls elements bez tēvijas un mājām, bet Cēdelgēmas caurvēja pilnajās barakās kaldināja apņēmīgu ticību Latvijas nākotnei un latviešu tautai, kuras strāvojumiem ietekme vēl šodien un kura latviešu trimdiniekus apvieno pāri visiem kontinentiem, atbalsi gūstot arī okupētajā Latvijā.

Kapr. Arnis Ķeksis ar kādu 15. divīzijas 32. p. smagās rt. grupu 1945. gada maija sākumā nonāk gūstā bēdīgi slavenajā Neugam-

Putlosas internēto nometnes 3. pulka vārti.

mas nometnē pie Bergdorfas, D no Hamburgas.

Telpa neatļauj šajā grāmatā aprakstīt gūstu Neugammā tā, lai lasītājs varētu iedzīvoties gūstekņu ikdienas nežēlībā. Ir jāapmierinās ar faktu uzskaiti.

Kādreiz šī ir bijusi koncentrācijas nometne. Ieslodzītie dzīvoja koka barakās pa 4 istabiņā ar 2 divstāvu lāvām, logu un galdiņu. Lāvās bija matrači, spilveni, gultas veļa un segas. Pa dienu viņi strādāja milzīgi lielajā ķieģeļu ceplī.

Tagad šīs barakas, atdalītas ar speciālu neelektrizētu dzeloņstiepuļu žogu, ir tukšas, jo mums tās ir par labām. Ar baraku labo iekārtu iepazīstamies vēlāk — kādā darba norīkojumā.

Mums, gūstekņiem, mājvieta ir ķieģeļu cepļa milzīgajās ēkās: krāsnīs, uz krāsnīm, apkārt krāsnīm, un pat uz dzelzceļa sliedēm, pa kuŗām vilciena vagonus var iestumt ēkā gar cepļa krāšņu mutēm. Krāsnis ir gaŗā rindā viena otrai blakām, un to muguras ir kopējas ar nākošo krāšņu rindu ar mutēm pretējā virzienā un tā tālāk — katrā no milzīgajām celtnēm. Uz cietā klona varam paklāt

tikai to, kas katram ir — cita nekā nedod. Esam arī ļoti saspiesti — guļas vietas ir cieši viena pie otras.

Tomēr gulēšana uz cietas, aukstas zemes vai klona nav nekas, salīdzinot ar badu, kādu ciešam dienu un nakti. Uzturā ir mazvērtīgā vācu kara laika ,,zāģu skaidu'' rupjmaize un arī aizdarā ir kara beigu posma vācu ,,erzaci'' — uztura vielu aizstājēji, un arī tie it sevišķi mazās devās.

No rīta un vakarā ir melna nesaldināta kafija. Pusdienu vira ir mazvērtīgs šķidrums. Reiz tajā atradām gaļu — mazi cūku tauku gabaliņi ar visu ādu. Ēdam un brīnamies. Pēc neilga laika visas garās latrīnu kārtis ir aizņemtas. Tur — kā bezdelīgas satupuši karavīri ar kailiem dibeniem. Daudzi tur nosēd stundām ilgi — asiņojot. No pavāriem uzzinām, ka vāciešiem nobeigušies daudzi mazi siventiņi un mēs ar tiem esot baroti.

Lielajā klajā laukumā, kura vidū tagad ir izraktas šīs garās latrīnes — koncentrācijas nometnes iemītniekiem ir bijis sakņu dārzs. Visu dienu staigājot un cītīgi meklējot, melnajā zemē šur tur var atrast pa dilles asniņam. Tas ir liels ieguvums — azaids. Drīz arī dillītes vairs nevar atrast, kaut meklētu visu dienu — lasām zāles asniņus, ja var atrast. Reiz iegūstu kartupeļu mizas un tās izvāru, bet, lai arī cik izsalcis — nevar lāga norīt — valstās pa muti kā korķis vai koka šķiedras. Dienišķā uztura izdalīšana ir svēta ceremonija. Kādā naktī noķeram uztura zagli. Klusi piecēlies, lai nozagtu kāda cita rūpīgi paslēpto mazumiņu brokastīm. Sods — mati uz nulli! — lai visi redz un baidās.

Tajā pašā laikā caur žogu vērojam, kā angļi lej bedrē brokastīs ceptā bekona taukus. Pat virtuves virai viņi to nenovēl.

Visā garajā laikā tikai vienu reizi kāds angļu karavīrs man caur neelektrizētā nodalījuma starpžogu pasniedza lielu baltmaizes dubultriku ar daudz sviesta un gaļas starpā. Nesu riku kā lielāko dārgumu uz nomaļu vietu un vēlāk uz savu guļas vietu. Brīnos par milzīgo dārgumu savās rokās un, lai cik izsalcis — ēdu to lēnām, lēnām — baudot katru sekundi. Tomēr arī šī ēšanas bauda beidzās un tajā vietā stājās ilgi nepazīta, tāda kā paēduša cilvēka sajūta — uz dažām stundām. Izsalkuma sajūta pēc tam ir vēl smagāka.

Katru dienu jāstājas rindā skaita pārbaudei. Vairākas reizes nostāvam no apmēram 10.00 rītā līdz 4.00 pēcpusdienā — karstā jūlija saulē — neēduši,nedzēruši un dabīgo vajadzību vajāti.

Pie mums ierodas ,,tūristi'' kā zoloģiskā dārzā. Tad kādu gūstekņu daļu nostāda divās rindās ar sejām uz vienu pusi un ,,tūristi'' ar gūstekņiem var darīt ko vēlas: sist, spert, bāzt rokas kabatās un ņemt kas katram patīk — ieskaitot pulksteņus, ja kādam tāds vēl ir patvēries. Pienāca arī mūsu reize stāvēt rindā

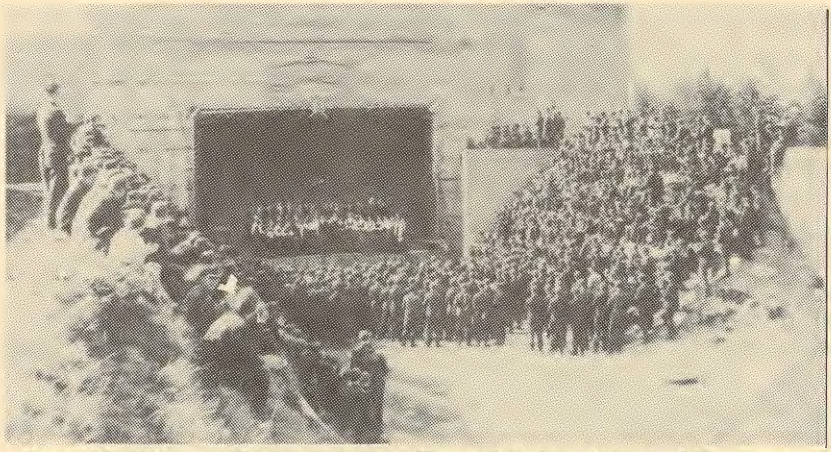

Putlosā 1945. gada vasarā — Brusubārdas (sen.) Altgarges latviešu bēgļu koŗa viesošanās laikā Putlosā, pēdējā dienā pirms izbraukšanas uz Cēdelgēmu.

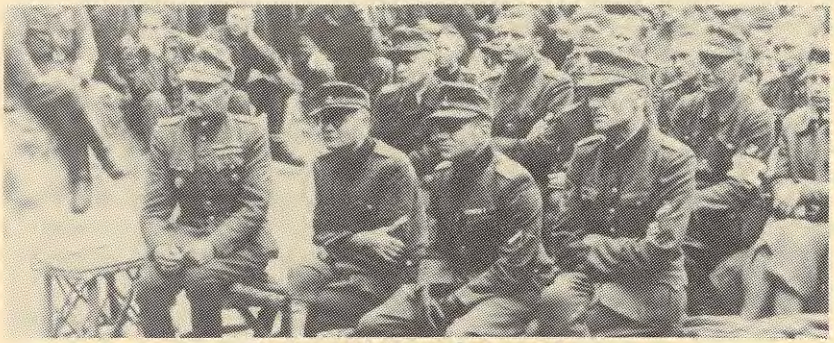

Putlosē 1945. gada vasarā.
No kr. plkv. Liepiņš, plkv. Krīpens, vplkv. Silgailis un vltn. Līdeks.

,,tūristu'' apstrādāšanai. Ieradušies ir beļģu jūrnieki. Stāvu aizmugures rindā. Redzu, kā gar priekšu ejot viņi apstrādā man priekšā stāvošos. Nolemju jau savlaicīgi — ja man gar muguru gaŗām ejot kāds pieskārsies — atpakaļ neskatoties vilkšu atvēzeniski ar dūri, cik vien būs spēka, lai arī kuŗam trāpītu. Man paiet gaŗām nepieskaŗoties, un pamazām atslābst sasprindzinātais augums.

Mani piekrāpj 2 sveši latviešu kaŗavīri — draugi, ar kuŗiem liktenis ir licis gulēt blakām. Viens no viņiem nemanot nozog manu

fotoaparātu, kaŗa binokli un busoli. Atjēdzos tikai tad, kad viņi nozagto ir apmainījuši pret bagātu uzturvielu devu. Mielojoties kāds viņiem jautā, kā ieguvuši. Vienam no viņiem pasprūk vārds ,,fotoaparāts'', nezinot ka esmu tuvumā. Pārbaudu un redzu, ka nozagts ir vairāk, bet pierādīt nevaru un tas arī neko vairs nevarētu mainīt.

Nav tāda, kuŗš nespekulētu — vai nu kaut ko pārdod, lai iegūtu cigaretes smēķim — vai pārdod cigaretes, lai nopirktu uzturu. Kontūzijas seku dēļ jau kaŗa laikā biju spiests atmest smēķēšanu, un arī es daru visu iespējamo, lai iegūtu uzturu vai cigaretes, par kuŗām var iegūt uzturu. Man vēl ir tēva dāvātais skolas un fronti izstaigājušais pulkstenis. Tas ir sevišķi plāns, izskatīgs, un pāri visam — neiedomājami precīzs. Atvairu viskārdinājošākos piedāvājumus — nepārdodu. Tomēr vājuma brīdī, nezinot, ka pēc pāris nedēļām Neugaimmu atstāsim, to pārdotu par pasakainu skaitu cigarešu. Bads spiež. Izrādījās, ka pircējs bija uzzinājis, ka šo zvērīgo nometni drīzi atstāsim un ,,ārpusē'' cigaretēm vairs nav zelta vērtība. Tā, nezinot īstos apstākļus, bads no manām rokām aizmānīja it mīļu piemiņu. Pirms tam ar sāpīgu sirdi vēroju, kā vīri pārdod angļiem savus zelta laulību gredzenus — pretīm saņemot izsalkumu apmierinājumu pāris dienām. Laimīgi bija tie, kas ieguva darbu angļu virtuvē.

Slepeni no nometnes izsūtām latviešu gūstekņu sarakstus, lai tuvinieki zinātu vai kaŗu pārdzīvojām un kur atrodamies. Negaidot saņemu pārtikas sainīti no man nepazīstamas ģimenes.

Ķieģeļu cepļa celtnēm ir milzīgi lielas, masīvas koka divviru durvis ar ieapaļām augšām, lai varētu iebraukt vilcieni un uzņemt ķieģeļu kravu. Lielo durvju vienā pusē savukārt ir mazas, parasta lieluma vienviru durvis cilvēku lietošanai.

Novietnes celtnes drīkst atstāt tikai pēc 6.00 no rīta. Tad arī pavāriem jāiet uz virtuvi vārīt kafiju. Vasaras vidū, jūlijā, 6.00 no rīta saule jau ir augstu. Pulksteņi vairs ir tikai retiem un tā, kādu rītu pavārs iziet pa mazajām durvīm apmēram 5 minūtes pirms 6.00 un no tuvējā sardzes torņa viņu tūdaļ nošauj.

Ap visu nometni ir elektrizētu dzeloņstiepļu žogi divās kārtās. Bez tam ap nometni ir arī tā saucamā ,,nāves josla''. Naktis ir gandrīz tikpat gaišas kā dienas, jo visapkārt deg bijušie zenītartilerijas starmeši. Tomēr saulainā vasaras rītā — pedantisku 5 minūšu dēļ angļi kādu latvju kaŗavīru aizraida uz viņu sauli. Jāievēro arī, ka to izdara pēc vairākkārtīgas gūstekņu apšaušanas naktī visiem guļot — tikai tīras izpriecas dēļ.

Pirmajā šādā Bērtuļu naktī prāts nespēj aptvert, kas notiek. No tuvējā sargposteņa torņa nakts vidū angļi atklāj smagā

Jānis Juškevics, Brīvības pieminekļa atveida cēlējs Cēdelgēmas gūstekņu nometnē. (K. Straunes zīmējums, stāsts par to 6. grāmatā.)

automatiskā ieroča uguni pa celtņu koka durvīm. Kad lodes ķeŗ gulošo gūstekņu augumus, tās ir jau durvīm caururbjoties deformējušās un rada sprāgstošajām lodēm līdzīgus ārdošus ievainojumus. Daži ir nošauti tūdaļ — citi ievainoti. Vēderā ievainotie nežēlīgā balsī bļauj, vaid, sauc pēc palīdzības. Mēs palīdzēt nevaram. Gaidām, ka ieradīsies sardzes virsnieks ar sanitārām mašīnām un arī noskaidros, kas noticis. Velti. Saulei lēcot neviens nenāk palīdzēt tiem, kas vēl dzīvi — pat līdz 6.00 rītā

ne! Tikai vēlāk vienaldzīgi savāc mirušos un ievainotos un aizbrauc.

Nu visi tie, kuŗiem lemts gulēt pie durvīm vai arī dziļāk, kur var ķert lodes, meklē ķieģeļus un durvju pusē ceļ nemūrētu ķieģeļu sienas, lai aizsargātu savas guļas vietas no lodēm. Pareizi darījuši — nakts izpriecas šaušana atkārtojas, bet nu vairs nav tikdaudz upuŗu — nu esam nocietinājušies pret angļu puikām, kas kaŗam gan bija sagatavoti, bet līdz frontei netika. Tagad, pēc kaŗa — miera laikā vēlas apšaut gūstekņus . . .

Bez latviešiem nometnē ir arī: igauņi, beļģi, holandieši un citi nevācu SS vienību kaŗavīri. Ar latviešu organizāciju palīdzību no Neugammas tiekam ārā pēc kādiem 3 mēnešiem un mūs pārved uz Putlosu un kopā ar pārējiem vēlāk uz Cēdelgēmu. —

Par Putlosas, Cēdelgēmas un citām gūsta nometnēm tuvāki savās atmiņu grāmatās ir rakstījuši majori Jūlijs Ķīlītis un Vilis Hāzners, ģen. Rūdolfs Bangerskis un DV CV izdevumā, LAIKS, TELPA, ĻAUDIS, kāpēc pie tā tuvāk neapstāsimies.

Šos izdevumus pāršķirstot, nebūs grūti izsekot mūsu kaŗavīru likteņiem pēc Otrā pasaules kaŗa, vēl pieminot, ka attieksmē uz krievu gūsta nometnēm, tāpat darba nometnēm, daudz rakstījuši vācu un citi autori.

Šo gūsta nometņu apraksti un mūsu kaŗavīru likteņu apskatīšana prasītu jaunu publicējumu — veselu grāmatu.

Latviešu internēto kaŗavīru liktenis Zviedrijā ir aprakstīts vairākās publikācijās (arī zviedru valodā*) — tāpat to likteņi pēc izdošanas krieviem. Tie gan visi nav pārskatāmi, jo gandrīz katram izdotam kaŗavīram liktenis ir bijis dažāds.

Interesanti gan ir piezīmēt, ka šo kaŗavīru ierašanās laikā Latvijā, kad viņus tiesāja vai turēja apcietinājumā, tika palaistas baumas, ka krievu vara ir daudz saudzīgāka nekā viņu rietumu sabiedrotie: pēdējie esot visus gūstā saņemtos latviešu leģionārus vienkārši apšāvuši!

*O. Freivalds, De internerade balternas tragedi i Sverige, ar 1945. — 1946. g. DV Zviedrījas valdes izdevums, Stokholmā, 1967. g.

O. Freivalda, E. Alkšņa, Latv. kaŗavīru traģedija Zviedrijā (Imantas apg. izd., Kopenhagenā, 1956. g.).

De misstolkade legionärerna, Arturs Landsmanis, LNF izdevums, Stokholmā 1970. gadā.

„Letiņš" gūstā Cēdelgēmā. J. Laugaļa kokgriezums.

PADOMJU SAVIENĪBAI IZDOTO UN NO ZVIEDRIJAS 1946. g. 25. janvārī aizvesto karavīru saraksts:

	Dzimis	Dzimšanas vietas		Dzīvojis
1. Pltn.	Kārlis Gailītis	16.10.96.		
2. Kpt.	Ernests Kessels	09.01.95.	Rīgā	
3. Kpt.	Vilis Ziemelis	02.01.03.	Ventspilī	Puzē
4. Kpt.	Pēteris Apkalns	03.02.98.		
5. Vltn.	Voldemārs Eltermanis	25.06.01.	Žagarē	Jaunjelgavā
6. Vltn.	Ernests Kalsons	24.05.83.	Rīgā	Rīgā
7. Vltn.	Pauls Lielkājs	16.09.05.	Valkā	Krustpilī
8. Vltn.	Jēkabs Raiskums	29.05.10.	Cērkstes p.	Rīgā
9. Vltn.	Olģerts Lācis	03.09.18.		
10. Ltn.	Jānis Bundža	10.08.21.	Valkā	Valkā
11. Ltn.	Bernhards Celms	29.10.02.	Rīgā	Rīgā
12. Ltn.	Augusts Dupurs	27.05.16.		
13. Ltn.	Atvars Kiršteins	02.11.16.	Rīgā	
14. Ltn.	Valdis Knoks	13.10.12.	Limbāžos	Rīgā
15. Ltn.	Arnolds Līcis	15.02.10.	Krievijā	
16. Ltn.	Georgs Matisons	09.04.18.		
17. Ltn.	Jānis Presņikovs	07.07.17.	Pēterpilī	Rīgā
18. Ltn.	Jānis Priednieks	10.04.10.	Dzelzavas p.	Rīgā
19. Ltn.	Oskars Rēķis	22.07.14.		
20. Ltn.	Pēteris Ziemelis	01.09.18.		
21. Ārsts ltn.	Helmers Eichfus-Atvars	21.11.12.		
22. Ārsts ltn.	Jānis Slaidiņš	24.05.16.	Jaunpiebalgā	
23. V. v.	Ervīns Čikste	25.01.06.	Krievijā	
24. V. v.	Juris Kamerilovs	23.11.13.	Balvos	
25. V. v.	Teodors Zēbergs	04.04.10.	Tukumā	Rīgā
26. V. v.	Jānis Voika	01.07.09.	Balvos	Balvos
27. Vseržt.	Augusts Kaņeps	14.03.10.		
28. Seržt.	Jānis Radzēvičs	28.06.11.	Apriķos	
29. Kapr.	Ernests Balodis	08.12.10.		
30. Kapr.	Kārlis Blūms	07.03.19.	Liepājā	Liepājā
31. Kapr.	Arnolds Briedis	03.10.10.	Mūrmuižā	Valmierā
32. Kapr.	Alberts Celmiņš	05.12.14.	Krustpilī	Rīgā
33. Kapr.	Edmunds Dambergs	21.05.10.	Rīgā	Rīgā
34. Kapr.	Voldemārs Eglītis	28.07.12.	Balvos	Bauskā
35. Kapr.	Artūrs Graudiņš	11.05.10.	Rīgā	Rīgā
36. Kapr.	Ēvalds Grīva	30.12.14.	Meirānos	Meirānos
37. Kapr.	Konstantins Golanskis	23.01.14.	Varakļānos	Rīgā
38. Kapr.	Jēkabs Goldšteins	04.10.06.	Bieriņos	Rīgā
39. Kapr.	Elmārs Heics	08.01.21.	Rīgā	
40. Kapr.	Jānis Jēkabsons	03.07.17.	Cēsīs	Rīgā
41. Kapr.	Arvīds Kaņeps	13.07.11.	Cēsīs	Rīgā
42. Kapr.	Fricis Kochs	18.03.12.	Grenčos	Rīgā

43.	Kapr.	Olģerts Stāmers	08.01.15.	Rīgā	Virānē
44.	Kapr.	Arvīds Stokhauzens	30.12.11.	Rīga	Aizupē
45.	Kapr.	Ēriks Stumbrs	12.04.22.	Rīgā	Rīgā
46.	Kapr.	Mārtiņš Svarēns	29.04.08.	Jelgavā	Rīgā
47.	Kapr.	Gustavs Vilks	20.03.11.	Mangaļos	Rīgā
48.	Kapr.	Jēkabs Zutis	22.05.11.	Irlavā	Rīgā
49.	Dkar.	Aleksandrs Austrums	23.01.28.		
50.	Dkar.	Jēkabs Balodis	12.04.12.	Ventspilī	Rīgā
51.	Dkar.	Kārlis Brauns	26.06.25.	Odzienā	Jelgavā
52.	Dkar.	Jānis Daugavietis	17.09.10.	Saukā	Rīgā
53.	Dkar.	Voldemārs Einis	31.05.27.		
54.	Dkar.	Augusts Ivbulis	11.07.16.	Maskavā	Kalupē
55.	Dkar.	Jānis Kaniņš	23.06.12.	Daugavpilī	Ritē
56.	Dkar.	Jānis Kārkliņš	26.07.24.	Rīgā	Rīgā
57.	Dkar.	Pēteris Legzdiņš	23.01.26.	Pabāžos	Rīgā
58.	Dkar.	Gustavs Purmalis	27.10.23.	Mazsalacā	Mazsalacā
59.	Dkar.	Manfrēds Liepiņš	15.05.14.		
60.	Dkar.	Teofils Radziņš	28.05.27.	Rīgā	
61.	Dkar.	Jānis Šteinbergs	08.06.20.	Jelgavā	Naudītē
62.	Dkar.	Arnolds Šmits	31.07.22.		
63.	Dkar.	Kārlis Stenders	19.08.15.	Zalvē	Zalvē
64.	Dkar.	Pēteris Strazds	25.07.08.	Durbē	Durbē
65.	Dkar.	Alberts Udrasols	22.09.18.	Līvānos	Līvānos
66.	Kar.	Olģerts Ābrams	02.04.28.		
67.	Kar.	Edvīns Apinis	11.11.12.	Rīgā	Rīgā
68.	Kar.	Edvīns Apinis	30.10.25.	Tirzā	Tirzā
69.	Kar.	Herberts Auniņš	25.07.25.	Omuļos	Omuļos
70.	Kar.	Pēteris Badītājs	25.08.15.	Jaunpiebalgā	
71.	Kar.	Antons Beļskis	13.06.25.	Sakstigalā	Ogresgalā
72.	Kar.	Jānis Bergs	23.06.26.		
73.	Kar.	Kārlis Bertušs	01.03.26.	Rīgā	Rīgā
74.	Kar.	Uldis Bērzs	02.05.25.	Rīgā	Rīgā
75.	Kar.	Osvalds Bikmanis	02.05.26.	Rīgā	Rīgā
76.	Kar.	Roberts Burbergs	30.12.13.	Skultē	Majoros
77.	Kar.	Ojārs Caune	30.03.22.	Stāmerienā	Rīgā
78.	Kar.	Jānis Bisenieks	30.04.25.	Jaunpiebalgā	Jaunpiebalgā
79.	Kar.	Kārlis Cimmermanis	19.12.21.	Zūrās	Zūrās
80.	Kar.	Pēteris Cirītis	10.11.26.	Rīgā	Līgatnē
81.	Kar.	Oskars Daugulis	07.12.26.	Jēru p.	Ikšķilē
82.	Kar.	Oskars Doma	14.07.25.	Liepājā	Liepājā
83.	Kar.	Juris Dzenītis	15.03.11.	Līvanos	Līvanos
84.	Kar.	Vilis Edulfs	22.10.25.	Rīgā	Rīgā
85.	Kar.	Jānis Eglītis	04.10.25.	Lazdonā	Lazdonā
86.	Kar.	Vitālijs Ezergailis	02.04.09.	Jelgavā	Rīgā
87.	Kar.	Edgars Grasis	06.11.26.	Lejasciemā	Lejasciemā
88.	Kar.	Sīmanis Gudļevskis	12.07.22.	Daugavpilī	Preiļos
89.	Kar.	Voldemārs Kaija	10.05.25.	Rīgā	Rīgā
90.	Kar.	Pēteris Kalējs	09.09.19.	Smiltenē	Smiltenē
91.	Kar.	Arvīds Kalniņš	22.10.25.	Ļaudonā	Bērzaunē
92.	Kar.	Jānis Kārkliņš	08.02.25.	Rīgā	Rīgā
93.	Kar.	Augusts Karlovs	05.10.26.	Jaunpilī	Jumpravā

94. Kar.	Richards Karulis	07.07.26.	Kalētos	Liepājā
95. Kar.	Eduards Kļaviņš	19.10.24.	Jaunlaicenē	Cēsīs
96. Kar.	Kārlis Kļaviņš	04.02.26.	Cēsīs	Launkalnē
97. Kar.	Vladislavs Klovāns	06.08.15.	Nirzā	Ciblā
98. Kar.	Leonards Kočkers	03.04.26.	Viļānos	Rīgā
99. Kar.	Mečislavs Kokins	03.04.26.	Daugavpilī	Liepājā
100. Kar.	Oskars Krastiņš	28.07.25.	Krustpilī	Dzērbenē
101. Kar.	Linards Kronpušs	09.11.26.	Cīravā	Liepājā
102. Kar.	Jānis Kundziņš	04.10.09.	Pērkonē	Pērkonē
103. Kar.	Ēvalds Liepiņš	10.04.20.		
104. Kar.	Aleksandrs Mačs	15.05.23.	Balvos	Balvos
105. Kar.	Viktors Markēvics	02.04.24.	Kuldīgā	Zvārdē
106. Kar.	Mārtiņš Maurers	16.09.20.	Sakā	Liepājā
107. Kar.	Boriss Miemis	27.11.20.	Pēterpilī	Liepājā
108. Kar.	Aleksandrs Millers	19.01.11.	Rīgā	Rīgā
109. Kar.	Antons Miničs	24.09.24.	Rīgā	Liepājā
110. Kar.	Jānis Muižnieks	12.01.26.	Valkā	Trikātā
111. Kar.	Modests Muižnieks	15.11.22.	Šķaunē	Tumē
112. Kar.	Ernests Olavs	24.04.25.	Bauskā	Bauskā
113. Kar.	Laimdots Ozoliņš	26.11.25.	Vecgulbenē	Rīgā
114. Kar.	Roberts Ozoliņš	17.09.25.	Valkā	Valkā
115. Kar.	Alfrēds Pabērzs	10.06.12.	Silenē	Silenē
116. Kar.	Georgijs Pokļikajevs	16.05.06.	Daugavpilī	Daugavpilī
117. Kar.	Ādolfs Poļanskis	18.12.22.	Liepājā	Liepājā
118. Kar.	Jānis Rudenis	02.11.26.	Bērzaunē	Bērzaunē
119. Kar.	Ilmars Rūja	06.11.26.	Liepājā	Liepājā
120. Kar.	Valdis Ruks	21.07.25.	Lugažos	Lugažos
121. Kar.	Vincents Rimicāns	25.03.23.	Naujenē	Daugavpilī
122. Kar.	Viktors Sils	22.09.22.	Džūkstē	Džūkstē
123. Kar.	Stanislavs Skromanis	24.07.24.	Aglonā	Aglonā
124. Kar.	Valentīns Silamiķēlis	26.08.24.		
125. Kar.	Richards Siliņš	02.02.26.	Rundālē	Birzuļos
126. Kar.	Jānis Teteris	05.11.17.	Jaunlaicenē	Allažos
127. Kar.	Vilhelms Traubergs	28.05.22.	Taurenē	Dzērbenē
128. Kar.	Donāts Udrasols	19.09.25.	Līvānos	Līvānos
129. Kar.	Austrums Vēveris	16.04.26.	Sējas p.	Sējas p.
130. Kar.	Jānis Vilders	12.02.09.	Lielstraupē	Lielstraupē

Kopā ar augšminētiem latviešu leģionāriem tika izdoti arī 7 igauņu un 9 lietuviešu karavīri.

Viņu vārdi ir:

Igauņi:

1. V. v.	Johannes Indress	25.05.08.
2. Kar.	Mikel Bogdanov	28.12.27.
3. Kar.	Hillar Koiksin	26.02.27.
4. Kar.	Hans Lindeman	20.02.27.
5. Kar.	Jaan Purimae	27.01.27.
6. Kar.	Elmar Sosi	24.09.27.
7. Kar.	Elmar Suurpere	24.11.27.

Internēto latviešu karavīru kopgrupa Zviedrijā.

Lietuvieši:

1. Majors	Pramas Ambrazunas
2. Kpt.	Voldemaras Langys
3. Vltn.	Jonas Jancys
4. Vltn.	Justas Plevokas
5. Ltn.	Vincas Lengvelis
6. Ltn.	Soteras Vosilius
7. Ārsts vltn.	Vincas Zinkevicius
8. Kapr.	Vazys Ingelevicius
9. Dkar.	Stasys Dranseika

Avoti: Izdošanas laikā Zviedrijā sastādīts saraksts.

Piezīme: no latviešu virsnieku sastāva viss vairums nāca no III/15. art. pulka.

LATVIEŠU KAŢAVĪRU KAPI

Kritušos latviešu kaţavīrus Krievijas un Vācijas kaţa laukos apbedīja lielāko tiesu kopējos Braļu kapos, dažādās vietās, parasti — ja fronte bija stabila — šādus kapus ierīkojā tās tuvākajā aizmugurē.

Kauju laikā Latvijas telpā latviešu kaţavīrus centās apbedīt kopējos latviešu Brāļu kapos frontes tuvumā vai arī vietējos latviešu iekārtotajos kapos.

Rīgā, mūsu tautas lielākajā svētnīcā — Brāļu kapos ir apbedīti tikai daži kaţavīri.

Kā ziņas no Krievijas un krievu okupētiem apgabaliem vēsta, tad visi tur kaţa laikā iekārtotie Brāļu kapi ir nolīdzināti un to vietas vairs nav atrodamas.

Arī Rīgas Brāļu kapos apbedīto piemiņas plāksnes krievu okupācijas vara no kapiem ir noņēmusi, lai vairs nebūtu nekādu liecību par Latviešu leģiona vīru apbedīšanas vietām.

Par dažām kapu vietām ir rakstīts arī šīs serijas iepriekšējās grāmatās.

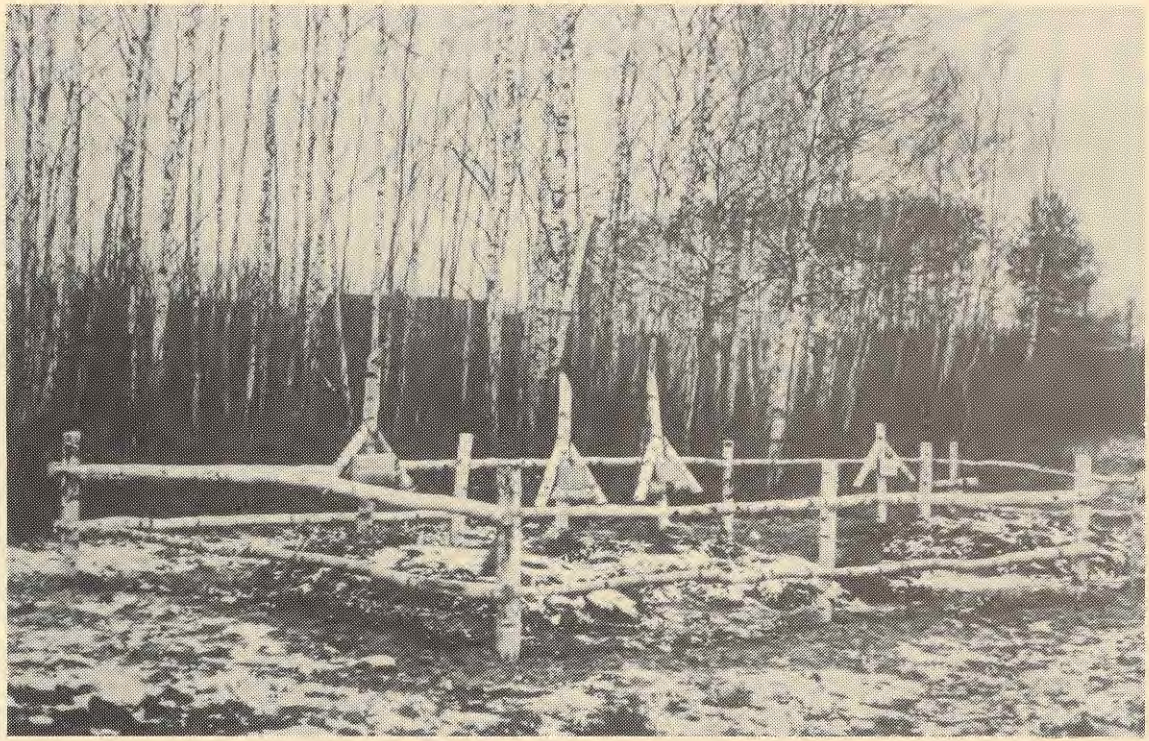

Latviešu karavīru kapi pie Kuiļu mājām Bērzpils apkārtnē
1944. g. rudenī.
Kuiļu mājās bija 42. gren. p. komp.

Divu pasaules kaŗu kapi: piemineklis Džūkstē 1. pasaules kaŗā kritušiem un 1944. gada rudenī kritušo leģiona kaŗavīru kapi.

PAPILDINĀJUMI IEPRIEKSĒJĀM SERIJAS GRĀMATĀM

Ltn. Kristaps Zommers lūdz izdarīt šādus labojumus:

1. grāmatā 26. lpp. ievietotais uzņēmums nav izdarīts 1934. gada novembrī un tam nav nekāda sakara ar Latvijas armijas komandieŗa maiņu. Šis uzņēmums ir izdarīts 1932. gada 11. augustā, kad pasniedza balvu ģen. Balodim sakarā ar viņa 50 gadu jubileju. Ģen. Balodis bija dzimis 1881. gada 20. februārī, bet viņa jubileju atzīmēja minētā 1932. gada 11. augustā. Ģen. Balodis bija noraidījis viņam pieteikto valdības personīgo dāvanu, bet pieņēmis tādu, ko varētu novietot kādreiz mūzejā. Bija pagājis laiks, kamēr šādu dāvanu pagatavoja. Tā bija sudrabā kalta Latvijas reljefa karte ar zeltā atzīmētiem atbrīvošanas cīņu datumiem attiecīgās kauju vietās. Pie Olaines bija kādreiz vecās kapenēs izrakts senlaiku kaŗavīra vairogs un zobena augšējā daļa un šie abi priekšmeti, arī sudrabā veidoti, bija ietilpināti dāvanas reljefā.

Šīs dāvanas pasniegšanā piedalījās no katra pulka 2 pārstāvji — viens virsnieks un viens instruktors, atbrīvošanas cīņu dalībnieki. Tie visi redzami grāmatas 26. lpp. minētā uzņēmumā. No pēdējiem, cik zināms, dzīvo vidū ir tikai divi. Pasniegtās dāvanas liktenis nezināms.

3. grāmatā 159./160. lpp. minēts vltn. A. Bergs, uzrādot viņu kā bij. Jātnieku pulka virsnieku. Tas neatbilst patiesībai.

V. v. Artūrs Bergs (pieminēts arī 3. grāmatas 191., 215., 216. un 222. lpp.) nekad nav dienējis Jātnieku pulkā, bet gan kā v. v. 7. Siguldas kājnieku pulkā un pēc Kaŗa skolas beigšanas 1938. gadā Kurzemes art. pulkā.

Bij. Kurzemes brīvprātīgo policijas pulka III btl. kom. kpt. E. Vērsāns, kas šo btl. komandēja kopš viņa formēšanas 1944. gada septembrī līdz kapitulācijai 1945. gada 8. maijā, lūdz izdarīt šādu papildinājumu:

Par Kurzemes latviešu brīvprātīgo policijas pulka gaitām.
(II grāmata, lpp. 351. — 356.)

Pulku, ko septembŗa vidū formēja un komandēja pltn. Rusmanis, sauca par Kurzemes latviešu brīvprātīgo policijas pulku un viņam nekad nebija kārtas numurs 2. Savā pastāvēšanas laikā no 1944. g. septembŗa līdz kapitulācijas dienai 1945. g. 8. maijā viņš piedzīvoja vairākas maiņas, gan tikai nosaukumos, bet ne faktiskā sastāvā. Pirmais nosaukums bija Kurzemes latviešu brīvprātīgo policijas pulks un kā tāds viņš savas gaitas sāka Dundagas apkārtnē. Novietojumam un apmācībām pulks nebija izvietots vienkopus. Šī pulka II btl. mitinājās kādās diezgan primitīvās, ar augstu dzeloņstiepļu žogu apjoztās, barākās, kas varētu būt bijušas žīdu geto. Pirmās apmācības blt. notika šo baraku rajonā Dundagas ciema tuvumā.

9. oktōbrī btl. gājienā devās uz Ventspili, kur reizē ar pārējām pulka vienībām iekāpa kuģī pārbraukšanai uz Vāciju.

1944. g. novembŗa beigās un decembŗa sākumā Tornā, veidojot ieroču SS latviešu lauku papildinājumu depo (Waffen-SS Lettisches Feldersatz Depot), pulkam piešķīra nosaukumu Latviešu Kurzemes grenadieŗu pulks, neienesot III btl. sastāvā nekādu pārmaiņu, atskaitot nelielu papildinājumu no bijušajiem kureliešiem.

Trešais un pēdējais pulka nosaukums bija Rusmaņa kaujasgrupa, ko tas saņēma 1945. g. martā, neilgi pirms došanās atpakaļ uz Latviju, un ar šo nosaukuma viņš arī beidza eksistēt kapitulācijas dienā.

III btl. mitinājās Tornā mūŗa kazarmās, pa retam notika apmācības, un btl. piedalījās nocietinājumu darbos un tas nekādas pārveidošanas vai pārformēšanas pulka un kaujas grupas pastāvēšanas laikā nepiedzīvoja.

1945. g. aprīļa sākumā III btl. no Štetines, kur tas izdarīja apmācības, pārgājienā naktī sasniedza Svinemindi un iekāpa kuģī ceļojumam uz Latviju. Visas pārējās kaujas grupas vienības palika Vācijā, gaidot nākošos transportus. Pēc izlādēšanās Liepājā btl. nākamajā naktī ar vilcienu pārvietoja uz Ventspili un pēc tam tālāk uz Mazirbi, kur tas palika dienas 10, līdz pārējo btl. un kaujas grupas stāba ierašanos. Kaujas grupa Kurzemē ieradās 4 btl. sastāvā un pēc visas grupas ierašanās III btl. pārvietoja uz Lielirbi, kur tam uzdeva kopā ar vācu krasta baterijām apsargāt jūŗas krastu abpus Lielirbei.

Rīkojumu par kapitulāciju, ieroču nolikšanu un došanos uz gūstekņu pulcēšanas vietām, btl. sanēma tikai 9. maija

pēcpusdienā. Blt. ieročus nenolika, bet mazās grupās izklīda.

Tāpat papildinājumu pie II grāmatas sniedz kpt. E. Vērsāns, kuŗš bija šī pulka III btl. kom. no pulka formēšanai līdz pārformēšanai 1944. gada septembrī.

Pie Rīgas brīvprātīgo policijas pulka darbības Nēveles frontē 1944. g. ziemā, starp 12. — 18. janvāri.
(II grāmata, lpp. 307. — 312.).

Kādu dienu ienaidnieks izsita pulka II btl. daļu no viņa galv. k. līnijas, tā prettriecieni stāvokli nespēja atjaunot, un ien-ks palika tā ierakumos. II btl. savas rezerves nebija.

III btl., kas atradās pozicijās ar lielu atstarpi pa labi, rezerves rt. bija aiz II btl. un skaitījās pulka rezervē resp., pulka k-ŗa rīcībā un, domājams, jau bija izlietota. Pulka k-ris telefōniski pieprasīja III btl. atjaunot stāvokli II btl. iecirknī. Kritiskais stāvoklis prasīja ātru rīcību, bet izņemt kādu vienību no ļoti platās frontes kaujas laikā nebija iespējams laika apsvērumu dēļ. Btl. k-ris uzdeva adjutantam kpt. A. Vēverim sastādīt no sakaru vada un btl. vadības grupas vienu kaujas grupu un ar to izdarīt prettriecienu kaimiņu btl. labajā spārnā. Kaujas grupa, apm. 3 grupu stiprumā, tuvcīņā sarkanarmiešus no ierakumiem izsita, stāvokli atjaunoja un pēc pāris stundām atgriezās btl. komandpunktā ar dažādām trofejām un vairākiem gūstēkņiem, starp tiem vienu virsnieku. Tuvcīņas vietā starp pretinieka kritušajiem palika arī viens viņu rotas k-ris. Mūsu pusē bija vairāki ievainotie. Par šo varoņdarbu vairāki kaujas grupas dalībnieki, ieskaitot kpt. A. Vēveri, vēlāk tika apbalvoti ar II šķ. Dzelzkrustiem.

Pie tā paša pulka darbības uz Latvijas zemes starp 14. un 29. jūliju 1944. g.
(II grāmata, lpp. 317. — 320.).

Pulka III btl., izņemts no pulka k-ŗa padotības un pakļauts vācu armijas daļu vadībai, pēc daudzu dienu nemitīgām un ļoti nogurdinošām vilcinājuma kaujām un nakts pārgājieniem, sedzot vācu divīziju atkāpšanos, beidzot nonāca Poņevežas stacijā 14. jūlijā un uzlādējās ešelonā. 15. jūlijā pēc izlādēšanās Grīvā gājienā devās Latvijas robežas virzienā uz Sileni, kur 16. jūlijā pārgāja robežu un dažus km tās priekšā sāka ieņemt uztveŗošo poziciju. Jau poziciju izlūkošanas laikā btl. saņēma krievu artilerijas uguni,

zaudējot vairākus kritušos un ievainotos. Vēl nebija pabeigti ierakšanās darbi, kad pienāca jauns rīkojums citas pozicijas ieņemšanai. Tādā veidā pakāpeniski naktī uz 25. jūliju btl. sasniedza Skrudalienas augstieni, atgriezās sava pulka padotībā un stājās pie jaunas uztveŗošas pozicijas izveidošanas ar btl. kr. flanku pie Skrudalienes kapsētas un labo pie kādas citas mazas, vecas kapsētas, km divarpus uz rietumiem. Poziciju izlūkošana un ierakšanās darbi 25. jūlijā notika netraucēti, bet nākošajā dienā visā btl. iecirknī ar mazu gaismiņu sākās ļoti stipra smago ieroču uguns, kuŗai drīzumā sekoja vairāki kājnieku triecieni. Šo triecienu rezultātā pretiniekam izdevās vienā vietā ielauzties mūsu pozicijās, bet 9. rota (kas bija btl. rezervē) ar prettriecienu stāvokli atjaunoja. Prettriecienā smagi ievainoja šīs rt. k-ri ltn. Edg. Vītolu un rt. komandēšanu pārņēma ltn. Krūmiņš. Krievu uzbrukumi neatlaidīgi turpinājās visu dienu, bet sekmes neguva. Sevišķi smagas kaujas izcīnīja 10. rota (k-ris ltn. A. Salmanis) pie mazās kapsētas btl. labajā flankā; tā arī zaudēja vairāk nekā pusi no sava sastāva. Līdz tumsai btl. savas pozicijas noturēja, bet ap pusnakti saņēma pulka k-ŗa pavēli atrauties no ien-ka un atiet uz jaunām jau sagatavotām uztveŗošām pozicijām pie Grīvas. Šajās pozicijās, ko izveidoja pretim Daugavpilij Daugavas kr. krastā un ar labu pārskatamību kā pret Daugavpili, kas ugunsgrēku dūmos tīta ar tās saspridzinātiem Daugavas tiltiem, tā arī pret savu poziciju priekšlauku, btl. nepalika ilgi, un jau 28. jūlija vakarā saņēma pavēli, izmantojot nakts tumsu, steidzīgi atiet gar Daugavas kr. krastu un Pļaviņu rajonā pārcelties uz labo krastu.

Par Skrudalienas kaujām vācu armiju virspavēlniecība vēlāk ar Dzelzkrusta II un I šķiru apbalvoja vairākus btl. kaŗavīrus. No virsniekiem I šķ. krustus saņēma ltn. Krūmiņš, ltn. A. Salmanis un kpt. E. Vērsāns, kas ar II šķ. jau bija apbalvoti 1943. g. ziemas kaujās pie Nēveles.

Kpt. Vērsāns arī piezīmē, ka neviens no pol. pulku un Rusmaņa kaujas grupas virsniekiem pa visu kaŗa laiku nav saņēmis nevienu paaugstinājumu dienesta pakāpēs, neatkarīgi no amatiem, kādus tie ieņēma. Tā mūsu armijas kadra leitnanti, kas komandēja rotas divarpus gadus, kaŗu arī beidza kā leitnanti. Kāpēc tas tā notika — izskaidrojumu nav. Vienīgi kpt. Mežgrāvis tika paaugstināts par majoru, bet tad viņš cīnījās jau 34. gren. p. sastāvā.

*

15. div. art. p. kpt. Tūte lūdz izdarīt papildinājumus un labojumus IV grāmatā:

80. lpp. — I (vieglā) dzn. komandieris pltn. Griķis. Nākamā nodaļā par artileriju: 15. div. art. pulks dodas uz fronti. 184. lpp. minēts, ka I/15. art. p. kpt. Rēbergs un daži btr. komandieri saņēma pirmos apbalvojumus. Patiesībā I/15. art. p. komandieru maiņa un tālākais notika šādā secībā. No 15. art. p. formēšanas laika līdz kaujas poziciju ieņemšanai R no Novosokoļnikiem, vācu 205. div. rajonā, I/15. art. p. komandēja pltn. E. Griķis. Saņemot vācu vadības pavēli — ieņemt pozicijas vācu 205. art. p. tiešā pakļautībā (205. vācu art. pulku komandēja plkv. Šulcs, kas līdz 1939. gadam, kad repatriējās uz Vāciju, dienēja Zemgales art. pulkā), pltn. Griķis atteicās pavēli izpildīt, aizbildinoties, ka dzn. nav sagatavots kaujas darbībai un viņš neuzņemas atbildību par ev. karavīru un jauno lgb. zaudēšanu (lgb. apkalpes nemaz nebija vēl šāvušas, zirgu apkalšana ziemai nebija nobeigta un t.t.).

Pēc tam pltn. Griķi no I/15. art. p. komandēšanas atcēla, aizkomandējot Latviešu leģiona ģenerālinspektora rīcībā. Par I/15. art. p. komandieri iecēla 3. btr. kom. kpt. Rēbergu, drīz paaugstinot majora dienesta pakāpē. Ar kpt. Rēberga pavēli dzn. ieņēma kaujas pozicijas vācu 205. art. p. rajonā un kopā ar šī pulka baterijām sekmīgi palīdzēja nosprostot krievu iebrukumu. Par sekmīgu kaujas darbību, sevišķi pateicoties diviem 1. btr. sakarniekiem, kuri Staļina ērģeļu un krievu triecienlidmašīnu ugunī salaboja bojātās telefōna līnijas, kpt. Rēbergu, 1. btr. kom. vltn. Tūti, dkar. Kalniņu un kar. Lāmu (kas tika ievainots un smagi kontūzēts) apbalvoja ar II šķ. Dz. Kr., par ko bija parūpējies plkv. Šulcs. Tie arī bija pirmie apbalvotie 15. art. pulka karavīri. Kar. Lāma savu apbalvojumu saņēma, atrodoties slimnīcā Rīgā.

Šajā kaujā 1., 2. un 3. btr. pirmo reizi šāva kaujas apstākļos.

*

5. grāmatā jāizdara šādi labojumi un papildinājumi:

152. un sekojošās lapaspusēs minēto atstāstījumu ir rakstījis ltn. *Alberts Nīgals* (152. lpp. ir minēts, ka autora vārds redakcijai nav zināms.)

Nepareizi minēts 152. un 286. lpp. (personu rādītājā) Jāņa Vīgala vārds. *Tā vietā jābūt Imants Nīgals.* Pēdējais ir ltn. Alberta Nīgala brālis, kas arī nodeva redakcijai tekstā minēto atstāstījumu (resp. brāļa — ltn. vēstuli.).

Lūdzam lasītājus izdarīt attiecīgos labojumus.

226. lp.p., pārskatā par 8. maijā Kurzemē palikušām vienībām minēts arī 15. sapieru bataljons — kom. vltn. Ījabs.

Šī ziņa nav pareiza, jo 15. div. sapieru bataljons jau 1944. gada 29. nov. iebrauca Dancigā, kā tas lasāms 6. sējuma 255. lp.p.

Ltn. Indulis Kažociņš norāda uz maldinošo uzņēmumu *6. grāmatas 21. lpp.* Paraksts zem uzņēmuma ir aplams.

Attēlā redzāmi latviešu zēni — gaisa spēku palīgi, atgriežoties no frontes pārrāvuma likvidēšanas. (kur par varonību tuvīņā ar ienaidnieku vienu no zēniem aplaboja ar Dzelzs krustu.) Vācu kara ziņotāja stāstījuma latviskais tulkojums līdz ar augšminēto attēlu atrodams O. Freivalda KURZEMES CIETOKSNIS 1. daļas 157. lappusē.

Attēlā skaidri redzami gaisa spēku palīgu formas tērpi, kā arī pašā kr. pusē varonīgais kara zēns ar piesprausto goda zīmi un ienaidniekam atņemto automatisko šauteni.

Notikums datēts 1945. gada pavasarī, un kauja notikusi Liepājas tuvumā.

Papildinājumi un labojumi VI grāmatai:

A. Ozoliņš Francijā raksta:

No 274. — 277. lp.p.

,,15. divīzijas apmācības un papildinājumu btl. Bērentā no 1944. g. augusta līdz novembrim komandēja pltn. Jansons, bet ne kpt. Ž. Jansons, kā grāmatā minēts.

Novembrī pltn. Jansona vietā atnāca vācu majors Janke, ko vēlāk pārskaitīja uz SS. Kad mūsu veselības rotas (1. un 3.) nosūtīja uz Gotenhafenu, viņš ar ierindas vienībām palika uz vietas.

Btl. bija 3 veselības rotas: 1. rt. kom. bija kpt. N. Dolfijs, 2. rt. — kpt. Ž. Jansons un 3. rt. — kpt. Sproģis.

Kpt. Ž. Jansons btl. komandēšanu pārņēma tikai Dānijā.

Labojumi un papildinājumi pie 6. grāmatas Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā:

1) 15. div. art. pulka vienības un komandējošais sastāvs, kas piedalījās cīņās Vācijas telpā 1945. g. I/15. art. p. (210. lpp.):
Dzn. kom. kpt. Mateass, Aleksandrs (izbraucot uz fronti),
Dzn. adjutants ltn. Ģermanis, Elmars — Austrālijā,
Dzn. ārsts ltn. Lībietis — Zviedrijā,
Saimn. pr-ks ltn. Elaus — Kanadā,
Dzn. ieroču virsnieks ltn. Šteinbergs,
Dzn. sakaru pr-ks vltn. Epneris, Roberts — Kanadā,

Dzn. stāba btr. kom. kapt. Grosbergs,
Dzn. stābā: ltn. Jurkovskis,
kpt. Eglīte — kritis.
1. btr. kom.: kpt. Tūte, Jānis — Kanādā,
ltn. Rudaks — Austrālijā,
ltn. Plūdums, Jānis — Kanādā.
2. btr. kom.: ltn. Puriņš, Artūrs — ASV,
ltn. Saukums,
ltn. Zibens, Pēteris — Kanādā.
6. btr. kom.: ltn. Ūbels, Pēteris,
ltn. Bisenieks, Žanis — kritis,
ltn. Brežinskis — ASV.
8. btr. kom.: vltn. Kants, Arvīds — miris Austrālijā,
ltn. Kleinmanis, Juris,
ltn. Zībers, Jūlijs — Latvijā — pēc gūsta Krievijā.
12. btr. kom.: kpt. Pliksis — miris Zviedrijā,
ltn. Krauja — Austrālijā,
ltn. Žagars — Kanādā.

Piezīme: 2. btr. frontē ieradās 10. II. 1945. g., kad vltn. Plūme, Arturs (miris) bija atvaļinājumā.

2) 6. gr. 217. lpp. pēdējā rindā ,,ltn. Rudāns" — lasīt: ltn. Rudaks.

J. Tūte

*

PĒCVĀRDI LIELAJAM DARBAM

Ar šo grāmatu noslēdzas plašākais darbs latviešu nacionālo karavīru 2. pasaules kara gaitu, cīņu un upuru dokumentēšanā. Padomju savienība bija 1940./41. gadā iznīcinājusi Latvijas valsti un tautas dzīvajā miesā cirtusi dziļas brūces. Latvju dēli un vīri pirmajā izdevībā tvēra ieročus, lai mēģinātu aizstāvēt tautas dzīvības intereses un reizē cerēja sekmēt neatkarības atjaunošanu. Daugavas Vanagu organizācija, ko karavīri nodibināja Cēdelgēmas gūsta nometnē, Beļģijā, 1945. gada 28. decembrī, — dokumentu un atmiņu kopojumu ,,Latviešu karavīrs Otra pasaules kara laikā'' 7 grāmatās publicējot, uzcēlusi liktenīgajiem notikumiem paliekamu pieminekli.

Latvijas atbrīvošanas karam sekmīgi noslēdzoties, par tā dokumentēšanu gādāja valsts piekritīgās iestādes, kas darbā varēja saistīt kvalificētus un atalgotus darbiniekus, kam savukārt bija pieejamas ne tikai dokumentārās liecības, bet arī izdevība uz vietas prasīt un uzklausīt notikumu un kauju dalībnieku liecības. Tā ģen. Mārtiņa Peniķa virsredakcijā tika sagatavota un valsts izdota Latvijas atbrīvošanas kara vēsture. Tādu vēlamu priekšnoteikumu trimdā trūka — te varēja runāt tikai par gribu nepieciešamo darbu iespējamību robežās veikt.

Jau 1951. gada 2. decembra DV Rietumvācijas (centrālās) valdes sēdē nolēma stāties pie Latviešu leģiona vēstures uzrakstīšanas, izveidojot arī attiecīgu komisiju ar ģen. Rūdolfu Bangerski kā komisijas priekšsēdi. Dokumentu vākšanai, sakārtošanai un pirmraksta sagatavošanai darbā aicināja LKOK kpt. Oskaru Caunīti, kas Latviešu leģiona archīva pārziņa pienākumos saistījās ar 1952. gada 1. februāri. Par pamatu iecerētai vēsturei ņēma Latviešu centrālās komitejas Rietumvācijā rīcībā esošo Latviešu leģiona ģenerālinspektora stāba archīvu. Pēdējais šai vajadzībai izrādījās stipri nepilnīgs, jau aiz tā iemesla vien, ka minētais stābs operātīvās lietas nekārtoja.

Lai lielos robus aizpildītu, gan griežoties tieši pie zināmām personām, gan ar vispārējiem aicinājumiem periodikā, vienību un kauju vadītājus, kā arī dalībniekus aicināja iesūtīt savus atmiņu rakstus un citus materiālus. Šai ziņā atsaucība bija vāja. Trūka arī attiecīgās kartes un schēmas. Savā 1953. gada 19. septembra atsauksmē par vēstures tapšanas gaitu ģen. Bangerskis, cita

starpā, rakstīja: ,, . . . Vēsturi var rakstīt tikai tad, ja rakstītāja rīcībā ir attiecīgi dokumenti vai arī vairāku notikumu dalībnieku un aculiecinieku liecības, kas dod iespēju salīdzināt un savstarpēji izkontrolēt . . ." Šos apstākļus ievērojot, DV centrālā valde turpmāk runāja tikai par dokumentu un atmiņu kopojuma sagatavošanu resp. izdošanu.

Formāli Latviešu leģionā ietilpa tikai 15. un 19. divīzija, kā arī skaits atsevišķu vienību, bet ,,tautas mutē" un populārā nozīmē jādzienu — Latviešu leģions — mēdza attiecināt uz visiem latviešu nacionāliem karavīriem, kas 2. pasaules karā cīnījās vācu pusē. Pēdējā izpratnē notika iecerētā dokumentu un atmiņu kopojuma kārtošana un publicēšana. Jau darba sākumā kpt. Caunītis katrai vienībai vai karaspēka daļai iekārtoja savu atsevišķu sējumu — kopskaitā ap 150, kas vēlāk pieauga uz 180.

Centrālā valde 1957. gada maija sēdē Dānijā atzina vēlamību izdot par jaunu arī Latvijas atbrīvošanas kara vēsturi, jo bija jārēķinās kā trimdā, tā okp. Latvijā būs saglabājušies tikai nedaudzi eksemplāri. Valde vēlējās saglabāt arī nākamām paaudzēm vēsturisku un faktuālu liecību — kā norisinājās jaundibinātās valsts atbrīvošana no tās ārējiem ienaidniekiem un parallēli arī nacionālo bruņoto spēku izveidošana. Darbu DV ASV valdes uzdevumā veica DV Linkolnas apvienība. Tā Latvijas atbrīvošanas kara vēsture iznāca: I. daļa 1961., bet II. daļa 1962. gadā. Tas bija nozīmīgs pienesums mūsu vēstures dokumentēšanā.

Pieminētā Latviešu leģiona vēstures komisija patiesībā nekādu darbību neuzsāka. Vienīgi komisijas pr-dis ģen. Bangerskis atkārtoti pārbaudīja paveikto darbu, deva savus lietišķus atzinumus un ieteikumus. Tāpēc liels zaudējums bija ģen. Bangerska nāve 1958. gada 25. februārī. Par darba kārtošanas norisi gan visu laiku interesējās DV centrālā valde resp. tās prezidijs.

Kpt. Caunītis savu uzsākto darbu turpināja, bet tā gaitā bija radušies papildus uzdevumi: invalidu un kara pensiju saņemšanai nepieciešamo apliecību izgatavošana, iesaukto sarakstu, kā arī kritušo, mirušo un bez vēsts pazudušo kartotēkas sastādīšana. Piecdesmito gadu beigās DV CV prezidijs starp augstākajiem virsniekiem 2. pasaules kara dalībniekiem, nesekmīgi meklēja redaktoru — dokumentu un atmiņu kopojuma materiālu rediģēšanai pa atsevišķām grāmatām. 1967. gada valdes sēdē nolēma manuskripta sagatavošanu nodot publicistam Osvaldam Freivaldam, kpt. Caunītim līdzdarbojoties kā militārajam redaktoram. Tāpat reizē atzina nepieciešamību 1. grāmatā aprakstīt Padomju

Savienības 1940. gadā izdarīto Latvijas bruņoto spēku izformēšanu resp. likvidāciju, lai šis varas akts vismaz iespēju robežās šeit tiktu dokumentēts.

Red. Freivalda darbs sekmējās, un tā 1970. g. aprīlī pēdīgi iznāca dokumentu un atmiņu kopojuma ,,Latviešu kaŗavīrs Otra pasaules kaŗa laikā'' 1. grāmata. Freivaldam uzticēja arī nākamo grāmatu rediģēšanu. Bija redzams, ka materiālus, sākotnēji domātās 4 grāmatās, nevarēs ietilpināt. 1975. gada 1. februārī savā ierosmē darbu pārtrauca Latviešu leģ. archīva pārzinis un grāmatu serijas militārais red. kpt. Caunītis (miris 1977. g. 10. jūnijā Londonā). Centrālās valdes prezidijs archīva pārziņa un grāmatu militārā redaktora pienākumus uzticēja DV ģenerālsekretāram vltn. Alfrēdam Jānim Bērziņam. 1975. gada 10. decembrī mira redaktors O. Freivalds, kas bija rediģējis serijas 1., 2. un 3. grāmatu, 4. grāmatai uzrakstījis 1/3 manuskripta. Manuskripta nobeigšanu prezidijs uzticēja A. J. Bērziņam, ko viņš ļoti īsā laikā arī paveica. 5. grāmatu rediģēja pltn. Rūdolfs Kociņš, un tajā, salīdzinājumā ar iepriekšējām grāmatām, parādījās atšķirīga pieeja satura veidošanā, jo pulkvedis šeit varēja ietilpināt vismaz daļu no notikumu aprakstiem, kuŗos pats piedalījies. 6. grāmatu rediģēja maj. Vilis Hāzners kopīgi ar A. J. Bērziņu. Abi uzņēmās arī 7. resp. serijas pēdējās grāmatas rediģēšanu, kuŗas saturu pa atsevišķiem tematiem papildinājuši kpt. A. Graudiņš, Latviešu leģ. archīva referents ltn. Ind. Kažociņš un citi.

Kamēr šī pēdējā dokumentu un atmiņu kopojuma grāmata Latviešu kaŗavīrs Otra pasaules kaŗa laikā sasniegs lasītājus — būs pagājuši turpat 30 gadi, kopš DV centrālā valde bija iecerējusi un sākusi pirmos priekšdarbus plašajam darbam.

Par iecerēto un paveikto domājot, jāizsaka atzinība DV organizācijas ilggadīgajam priekšniekam resp. valdes priekšsēdim un vēlākajam goda priekšniekam plkv. Vilim Janumam, kas gaŗos gados palīdzēja līdzināt ceļu, lai iecere vēlāk kļūtu par īstenību. Atzinība pienākas DV CV ilggadīgajam sekretāram un vēlākajam DV ASV priekšniekam maj. Vilim Hāzneram, kā par līdzdalību darba organizēšanā, tā jo sevišķi par serijas pēdējo divu grāmatu rediģēšanu, ko viņš veica, spītēdams vairākiem nelabvēlīgiem personīgās dzīves apstākļiem. Par līdzdalību darba ievadīšanā vēlamā gultnē atzinība lai mūžībā aizgājušajam ģen. R. Bangerskim. Izcili nopelni kpt. O. Caunītim, kas darbā bija ieguldījis sava mūža 20 gadus, bez kā diezin vai iecere būtu īstenojusies. Paldies redaktoriem O. Freivaldam, pltn. R. Kociņam un vltn. A. J. Bērziņam. Sevišķa pateicība Bērziņam pienākas arī par DV CV apgāda vadīšanu, jo šis apgāds formāli un faktiski bija

nepieciešamo daudzo praktisko lietu kārtotājs, lai serijas grāmatas taptu un sasniegtu interesentus. Pateicība arī Jānim Abučam par grāmatu iespiešanu un pārējo technisko darbu Zviedrijā. Lai tencināta DV ASV valde par materiālo atbalstu darba vidus cēlienā, kas palīdzēja radīt priekšnoteikumus, lai iecere arī financiāli būtu pa spēkam. Lai pateicība visiem citiem lielā darba atbalstītājiem un lasītājiem, jo tikai šai kopdarbībā viss bija paveicams.

Latvijas pēdējās valdības ministrs Alfrēds Bērziņš (miris 1977. gada 30. novembrī Ņujorkā) 1969. gada rudenī 9. Daugavas Vanagu dienās Anglijā runāja par tematu Latviešu karavīru devums tēvzemei un savos slēdziena vārdos teica: ,,Visi mūsu karavīru upuri būs attaisnojušies — ja turpinās dzīvot latviešu tauta . . .'' Bet tēvzeme vēl arvien ir Padomju Savienības okupēta, tauta apspiesta, verdzināta, tās pastāvēšana un dzīvība ir briesmās! Tāpēc mūsu lielākā goddevība latvju nacionālo karavīru un brīvības cīnītāju cīņām un upuriem būs, ja ar tagadnes un nākotnes darbiem nebeigsim iestāties par tautas brīvības un valsts neatkarības atjaunošanu. Lai šīs dokumentu un atmiņu kopojuma ,,Latviešu karavīrs Otra pasaules kara laikā'' 7 grāmatas palīdz labāk iepazīt un izprast mūsu karavīru gaitas nesenās vēstures posmā un lai reizē stiprina mūsu patriotisko pienākuma apziņu.

Dievs, svētī Latviju!

Anglijā, Notinghamā,
1978. gada 8. maijā.

Jānis Frišvalds,
Daugavas Vanagu centrālās valdes priekšsēdis.

PIELIKUMI

1. PIELIKUMS

1. pielikums (iespiests ,,Rīkojumu Vēstnesī" 1943. g. Nr. 117).

LATVIEŠU KAĢAVĪRU PALĪDZĪBAS STATŪTI.

I. DARBĪBAS RAJONS.

1. Latviešu Kaĝavīru Palīdzības darbība aptveŗ Latvijas ĝenerālapgabalu, kā arī katru vietu, kur atrodas latviešu kaĝavīri cīņā pret boļševismu.
2. Kaĝavīru Palīdzības sēdeklis atrodas Rīgā.

II. KAĢAVĪRU PALĪDZĪBAS MĒRĶIS UN TIESĪBAS.

3. Kaĝavīru Palīdzība savu iespēju robežās sniedz materiālu, kultūrālu un visāda cita veida atbalstu kā latviešu kaĝavīriem un kārtības sargiem, kas cīnās pret boļševikiem, tā arī viņu ĝimenes locekļiem.

Kaĝavīru Palīdzība uztur ciešas saites starp dzimteni un fronti un pieliek visas pūles, lai uzturētu možo cīņas garu latviešu kaĝavīros.

Kaĝavīru Palīdzības atbalsts pienākas visiem latviešu dēliem, kas ierindoti cīņā pret boļševismu, vienalga, pie kādas kaĝaspēka vai kārtības sargu daļas viņi pieder vai kādā ieskaitīti par izpalīgiem. Tas pats attiecas uz visiem ārstiem, māsām un palīgspēkiem, kas nodarbināti kaĝa sanitārā dienestā.

Kaĝavīru Palīdzība atbalsta ievainotos, slimos, sakropļotos un darba spēju zaudējušos kaĝavīrus, māsas un viņiem pielīdzinātos, viņu ĝimeņu locekļus, kā arī kritušo un no kaĝa dienesta sekām mirušo pakaļpalicējus.

4. Pastāvošo vispārējo noteikumu robežās Kaŗavīru Palīdzībai ir tiesība:

a) pieaicināt biedrus;
b) sarīkot atklātas ziedojumu vākšanas un mantu loterijas;
c) pieņemt mantojumus un novēlējumus naudā vai kustamā un nekustamā mantā;
d) sarīkot priekšlasījumus, koncertus, teātŗu izrādes un labdarības vakarus;
e) iekārtot un uzturēt darbnīcas kaŗavīriem nepieciešamo apģērbu un citu priekšmetu pagatavošanai;
f) nodibināt un uzturēt frontes teātŗus un kinoteātŗus;
g) gādāt par frontes laikrakstu izdošanu, kā arī izplatīt grāmatas un žurnālus starp apgādājamiem;
h) iekārtot un uzturēt kaŗavīru mītnes, atpūtas namus un sanatorijas kaŗavīru un viņiem pielīdzināto vajadzībām.

III. KAŖAVĪRU PALĪDZĪBAS LĪDZEKĻI.

5. Līdzekļi sastādās no:

1) biedru naudām;
2) ienākumiem, ko dod Kaŗavīru Palīdzības izrīkojumi, pasākumi un īpašumi;
3) ziedojumiem, mantojumiem un novēlējumiem naudā vai kustamā un nekustamā mantā;
4) dažādiem ienākumiem.

IV. BIEDRI.

6. Kaŗavīru Palīdzība sastāv no biedriem un goda biedriem.

7. Par biedriem var būt abu dzimumu personas, ne jaunākas par 18 gadiem, kuŗu tiesības nav ierobežotas. Biedrus uzņem priekšsēdis vai pilnvarotais uz viņu rakstveida lūgumu pamata. Viņiem pienākas maksāt biedru naudas.

8. Biedriem ir tiesība nēsāt īpašu nozīmi.

9. Uz ģenerālsekretāra priekšlikumu priekšsēdis var uzņemt par goda biedriem personas, kas ievērojamā kārtā sekmējušas Kaŗavīru Palīdzības uzdevumus.

Piezīme: Izņēmuma gadījumos par goda biedriem var uzņemt arī juridiskas personas un uzņēmumus.

10. Biedra tiesības izbeidzas ar izstāšanos, nāvi vai viņa izslēgšanu.

Izstāšanās no Kaŗavīru Palīdzības pielaižama vienīgi ar 6 mēnešu uzteikumu pirms kalendāra gada beigām.

11. Biedra izslēgšana piekrīt priekšsēdim. Pret izslēgšanu viena mēneša laikā var iesniegt rakstveida sūdzību goda prezidijam. Tā lēmums ir galīgs.

V. GODA PREZIDIJS.

12. Biedrībai ir goda prezidijs, kas sastāv no priekšsēža un trim locekļiem; viņus amatā ieceļ ģenerālkomisārs Rīgā.

VI. PĀRVALDE.

A. Vispārīgi noteikumi.

13. Pārvaldes organi ir:
1) priekšsēdis,
2) ģenerālsekretārs,
3) dažādi palīgorgani,
4) revīzijas komisija.

14. Kaŗavīru Palīdzībai ir zīmogs ar uzrakstu: ,,Latviešu Kaŗavīru Palīdzība''.

B. Priekšsēdis.

15. Kaŗavīru Palīdzības vadošā persona ir tās priekšsēdis. Viņu amatā ieceļ iekšlietu ģenerāldirektors.

16. Priekšsēdis ieceļ sev vietnieku no biedru vidus.

17. Priekšsēdis vai viņa vietnieks pārstāv Kaŗavīru Palīdzību tiesas priekšā un ārpus tās.

C. Ģenerālsekretārs.

18. Kaŗavīru Palīdzības tekošo darbību vada priekšsēža iecelts un iekšlietu ģenerāldirektora apstiprināts ģenerālsekretārs. Viņa tiesības un pienākumus noteic priekšsēdis.

D. Palīgorgani.

19. Katrā novadā, apriņķī, pilsētā un pagastā uz šo statūtu pamata darbojas viens Kaŗavīru Palīdzības pilnvarotais. Viņu amatā ieceļ priekšsēdis.

Pilnvarotam pēc vajadzības piešķiŗ palīgspēkus, kuŗu pieņemšanai vajadzīga ģenerālsekretāra piekrišana.

Pilnvarotais pieaicina Kaŗavīru Palīdzības uzdevumu veicināšanai līdzstrādniekus no vietējo sabiedrisko darbinieku vidus.

20. Katrā latviešu kaŗaspēka daļā vai vienībā var izraudzīt sakarniekus Kaŗavīru Palīdzībai. Viņus ieceļ attiecīgās daļas vai vienības komandieris, paziņojot par to Kaŗavīru Palīdzībai.

E. Revīzijas komisija.

21. Revīzijas komisija sastāv no trim locekļiem, no kuŗiem viens uzņemas priekšsēža amatu, un diviem kandidātiem. Viņus ik gadus iecel goda prezidijs.

Revīzijas komisijas sēdes sasauc un vada tās priekšsēdis.

22. Revīzijas komisija saņem rīkojumus tieši no goda prezidija; priekšsēdis var izmantot tās pakalpojumus.

Revīzijas komisija nostādīta blakus ģenerālsekretāram.

F. Iekārta.

23. Darbs norisinās atsevišķās nozarēs, kuŗu skaitu un piekritības robežas noteic priekšsēdis.

24. Nozaŗu vadītājus amatā iecel priekšsēdis uz ģenerālsekretāra priekšlikumu. Pārējos darbiniekus pieņem ģenerālsekretārs saziņā ar nozares vadītājiem.

25. Kaŗavīru Palīdzības uzdevumu sekmēšanai ģenerālsekretārs pieaicina vietējos sabiedriskos darbiniekus par nozaru vadītāju līdzstrādniekiem.

VII. LIKVIDĀCIJA.

26. Kaŗavīru Palīdzība likvidējama uz iekšlietu ģenerāldirektora rīkojuma pamata.

27. Likvidāciju izdara iekšlietu ģenerāldirektora 5 locekļu sastāvā iecelta likvidācijas komisija.

28. Likvidācijas rīkojumam, kā arī mantas izlietošanas noteikšanai vajadzīgi ģenerālkomisāra Rīgā piekrišana.

Rīgā, 1943. g. 1. maijā.

Iekšlietu ģenerāldirektors DANKERS.

2. PIELIKUMS

NORĀDĪJUMI
par Latviešu Kaŗavīru Palīdzības darbību
un pilnvaroto pienākumiem.

I. IEVADS.

Ar Iekšlietu Ģenerāldirektora 1943. g. 1. maija rīkojumu nodibināta Latviešu Kaŗavīru Palīdzība, kuŗas mērķis ir ciešu saišu uzturēšana starp tēvzemi un tās cīņā pret boļševismu iesaistītiem dēliem, kā arī iespējami daudzpusīga un plaša rūpība par kaŗavīriem un to piederīgiem. Šinī sakarībā Kaŗavīru Palīdzība savu iespēju robežās sniegs materiālu, kultūrālu un visāda cita veida atbalstu kā latviešu leģionāriem, latviešu aizsardzības vienību locekļiem un izpalīgiem, tā arī viņu ģimenes locekļiem.

Tas pats attiecināms uz visiem ārstiem, māsām un palīgspēkiem, kas nodarbināti kaŗa sanitārā dienestā. Tuvāk par to lasāms Latviešu Kaŗavīru Palīdzības statūtos, kas iespiesti 1943. g. 22. maijā ,,Rīkojumu Vēstnesī'' Nr. 117 (1. pielik.) un tā paša datuma ,,Tēvijā'' Nr. 119, vai sīkāk Kaŗavīru Palīdzības priekšsēža Br. Pavasara rakstā ,,Latviešu Kaŗavīru Palīdzība'' (,,Tēvijā'' 1943. g. 10. jūlija Nr. 159 — 2. pielik.) un Kaŗavīru Palīdzības Ģenerālsekretāra Ev. Andersona rakstā ,,Latviešu Kaŗavīru Palīdzības uzdevumi'' (,,Tēvijā'' 1943. g. 17. jūlija Nr. 165 — 3. pielik.).

Augstāk aprādīto mērķu un uzdevumu realizēšanai Latviešu Kaŗavīru Palīdzības darbs sadalīts 4 daļās:

1) Organizācijas,
2) Aizgādības,
3) Kultūras,
4) Administrātīvi-saimnieciskā.

Bez šā galvenā pārvaldes aparāta visā Latvijā darbosies Latviešu Kaŗavīru Palīdzības priekšsēža ieceltie pilnvarotie apriņķos, pilsētās un pagastos (1943. g. 3. augusta ,,Rīkojumu Vēstnesis'' Nr. 177), kuŗu uzdevums ir iedzīvināt un reālizēt Latviešu Kaŗavīru Palīdzības mērķus un uzdevumus tajās vietās, kur L. K. P. pārvalde ar savu darbu tieši nevarēs piedalīties. No pilnvaroto rosības, enerģijas un darba prieka būs atkarīga L. K. P. darba plašums un sekmes.

Visi pagastu un pilsētu pilnvarotie ir pakļauti sava apriņķa pilnvarotiem, izņemot sešas pilsētas (kuŗas turpmāk apzīmētas kā ,,atsevišķas pilsētas'') Rīgu, Liepāju, Jelgavu, Daugavpili, Ventspili un Rēzekni, kuru pilnvarotie pakļauti tieši L. K. P. priekšsēdim, tāpat kā visi arpiņķu pilnvarotie (1943. g. 3. augusta ,,Rīkojumu Vēstnesis'' Nr. 177). Tas, protams, nenozīmē, ka pagastu un mazāko pilsētu pilnvarotie nevar

strādāt patstāvīgi, bet tieši otrādi — visi darbi un ierosinājumi, kas praktiski un loģiski neprasa nekādu sadarbību ar apriņķa pilnvaroto, veicami patstāvīgi iespējami plašos apmēros sava pagasta un pilsētas robežās (piem. ziedojumi naudā un graudā, delegācijas uz slimnīcām pie latviešu ievainotajiem karavīriem, sarīkojumi u. t. l.).

Vēl svarīgi atzīmēt, ka viss L. K. P. darbs risinās visciešākā sadarbībā ar Tautas Palīdzību, kas redzams jau no tam, ka augstākā vadība Tautas Palīdzībai un L. K. P. ir kopēja un Tautas Palīdzības amatpersonas provincē ir reizē arī L. K. P. pilnvarotie.

Sacensība abu organizāciju starpā nav attaisnojama, jo to uzdevumi kaut dažāda rakstura, tomēr vienlīdz svarīgi latviešu tautas dzīvē un tās nākotnes izveidošanā, un attiecīgām amatpersonām jāprot atrast pareiza visu jautājumu izkārtošana L. K. P. un Tautas Palīdzības darba apjomā.

II. ORGANIZĀCIJAS DAĻA.

Organizācijas daļas uzdevumos ietilpst sekojošu jautājumu kārtošana:

1) Latviešu Karavīru Palīdzības organizācija,
2) Biedru institūts,
3) Līdzekļu sagāde,
4) Produktu un karavīriem noderīgu mantu ziedojumi un
5) Inspekcijas.

Visu šo jautājumu kārtošanai informāciju un norādījumus var gūt no L. K. P. Organizācijas daļas Rīgā, pagaidām Ad. Hitlera (Brīvības) ielā Nr. 37/39, tālr. 91452.

1) Visu attiecīgu darbu kārtošanai izmantojams jau esošais Tautas Palīdzības aparāts, bet ja apstākļi to prasītu un ar to varētu sekmēt L. K. P. darbu, tad pilnvarotie var dibināt pie T. P. speciālas L. K. P. sekcijas, piesaistot arī līdzšinejās karavīru komitejas, kur tādas vēl darbojas, kuras kārtotu tieši uz L. K. P. attiecošos jautājumus pilnvarotā vadībā un uzraudzībā. Tāpat L. K. P. darbā iesaistāmas Tautas Palīdzības skolu kopas, jo frontes karavīriem sevišķi patīkami, ja viņus atcerās jaunatne. Tā, piem., skolu jaunatni varētu sekmīgi iesaistīt silto apģērbu sagādes akcijā, kā izejmateriālu, tā arī gatavo priekšmetu vākšanā un pagatavošanā, grāmatu vākšanā u. t. t.

   Par dažāda veida ierosinājumiem un pasākumiem vienmēr vēlams sazināties savā starpā ne tikai pagasta pilnvarotiem ar sava apriņķa pilnvarotiem, bet arī formēt L. K. P. Organizācijas daļu Rīgā.

2) Šinīs dienās tiks uzsākta arī L. K. P. statūtos 4. nodalījumā paredzētā biedru uzņemšana. Biedrus pagastos un pilsētās uzņem pilnvarotie uz izpildītas iestāju aptaujas pamata.

   Par katru gada ceturksni, t. i. uz 1. I, 1. IV, 1. VII un 1. X apriņķa pilnvarotam nosūtāms pārskats par uzņemtiem biedriem, norādot uzņemto biedru uzvārdu, vārdu, dzimšanas datus un

dzīves vietu. Iesniegtās aptaujas lapas paliek pie attiecīgā pilnvarotā.

Apriņķu pilnvarotie pēc ziņu saņemšanas no sava apriņķa pilsētām un pagastiem sastāda kopēju pārskatu un nosūta L. K. P. pārvaldei Rīgā, norādot tikai biedru skaitu sadalījumā pa pilsētām un pagastiem. Pārskatā norādāmi arī izstājušies vai izslēgtie biedri (Pārskata paraugu skat. 4. pielik.).

Atsevišķās pilsētās (Rīgā, Liepājā, Jelgavā, Daugavpilī, Rēzeknē un Ventspilī) biedrus uzņem pilsētas pilnvarotais un sniedz pārskatu līdzīgi apriņķu pilnvarotiem L. K. P. pārvaldei Rīgā. Pirmais pārskata iesniegšanas termiņš ir 1944. g. 15. janvāris.

Biedru iestājas aptaujas lapas un biedru kartes apriņķu un atsevišķo pilsētu pilnvarotiem pieprasāmas L. K. P. pārvaldei Rīgā, pagaidām uz iepriekš minēto adresi vai pa tāļr. 91452, pieprasījumā minot patiesām vajadzībām paredzamo aptauju un biedru karšu skaitu. Pagastu un pilsētu pilnvarotiem aptaujas un biedru kartes jāpieprasa no sava apriņķa pilnvarotā.

Biedru kartes izraksta un izsniedz attiecīgie pagastu, apriņķu pilnvarotam pakļauto pilsētu, atsevišķo pilsētu vai apriņķu pilnvarotie. Par izsniegtām biedru kartēm apriņķu un atsevišķu pilsētu pilnvarotiem jānorēķinas ar L. K. P. pārvaldi Rīgā, bet pagastu un pilsētu pilnvarotiem ar sava apriņķa pilnvaroto.

Biedru naudu L. K. P. priekšsēdis noteicis RM 6,- gadā; tā maksājama sākot ar 1944. g.

Biedri sadalīsies 2 grupās:

a) tādi, kas sastāvēdami L. K. P. un maksādami biedru naudu atbalstīs L. K. P. darbu morāliski un materiāli, un
b) tādi, kas bez oficiālas saistību kārtošanas ņēma dalību arī aktīvā L. K. P. darbā (skat. aptaujas 9. un 10. pk.), no kuŗiem komplektēsies brīvprātīgais darba spēks L. K. P. darbam. Biedru skaits un viņu aktīvitāte atkarīga no pilnvaroto personīgās iniciātīves un prasmes ieinteresēt šajā darbā pēc iespējas lielāku skaitu mūsu tautas locekļu.

L. K. P. biedri iegūst tiesību nēsāt L. K. P. biedru nozīmi, kuŗas būs saņemamas L. K. P. pārvaldē pēc izgatavošanas, par ko tiks savlaicīgi paziņots.

3) Attieksmē uz līdzekļu sagādi pilnvarotiem jārūpējās, lai neapsīkst naudas ziedojumu ieplūšana L. K. P., kuŗi tiek izlietoti visu latviešu kaŗavīru un tiesībās viņiem pielīdzināto, kā arī viņa piederīgo vajadzībām un atbalstam, un cik iespējams jāaktīvizē šis darbs sava apriņķa un pagasta vai atsevišķu iestāžu, uzņēmumu un organizāciju vidū. Šie naudas ziedojumi ir neatkarīgi no kārtējām ziedojumu vākšanas akcijām visas Latvijas apjomā, kad darbā būs jāiesaista visi iespējamie līdzekļi kāda noteikta pasākuma realizēšanai. Kārtējās ziedojumu vākšanas akcijas jāorganizē jūnija un decembŗa sākumā, lai uz Jāņiem un Ziemsvētkiem varētu apdāvināt latviešu kaŗavīrus un viņu piederīgos.

4) Pilnvarotiem jāveicina, jāpropagandē un jāaktīvizē visdažādāko produktu un kaŗavīriem noderīgo mantu ziedošana un nodošana L. K. P. Rīgā, kuŗa tos sadalīs frontes cīnītājiem un ievainotiem karavīriem. Arī šajā kaŗavīru atbalstīšanas darbā jāiesaista vietējās firmas, iestādes un uzņēmumi.

Jāpiezīmē, ka nebūtu vēlams, ja atsevišķas organizācijas ziedojumus vāc kādai noteiktai vienībai vai apriņķa piederīgiem kaŗavīriem, jo līdz ar to zūd jebkāda pārskatamība par vienībās jau saņemtiem ziedojumiem, kas traucē ziedojumu vienmērīgu sadalīšanu. Bez tam sadalīt ziedojumus kāda pagasta piederīgiem nemaz nav iespējams, jo kaŗavīri vienībās nav iedalīti pēc dzimšanas vietām un viņi bieži tiek pārskaitīti no vienas vienības otrā.

5) Attieksmē uz inspekciju jānorāda, ka Tautas Palīdzības inspektori pagaidām inspicēs arī L. K. P. pilnvaroto un uzņēmumu darbību.

III. AIZGĀDĪBAS DAĻA.

Pabalsti un aizdevumi kaŗavīriem un kaŗavīru apgādājamiem piederīgiem.

A. Vispārīgie noteikumi.

1. L. K. P. var izsniegt kaŗavīriem un kaŗavīru apgādājamiem piederīgiem pabalstus un aizdevumus.

2. Par kaŗavīru apgādājamiem piederīgiem uzskatāmas šādas personas:

I grupa:

1) sieva,
2) vecāki,
3) laulībā dzimušie bērni,
4) adoptētie bērni,
5) ģimenē dzīvojošie pabērni,
6) ārlaulības bērni, ja viņiem ir tiesisks pamats uz apgādību no kaŗa dienestā esošā.

II grupa:

1) nepielaulāta sieviete, kas ilgstoši dzīvojusi kopā ar kaŗavīru kā viņa sieva un piedzīvojusi no viņa bērnu, vai kuŗai ir bērns, ko kaŗavīrs militārās priekšniecības klātbūtnē rakstiski atzinis par savu,
2) vectēvs un vecmāmuļa,
3) patēvs, pamāte, audžu vecāki un adoptētāji vecāki,
4) audžu bērni un ārpus ģimenes dzīvojošie pabērni,
5) mazbērni,
6) mazgadējie brāļi un māsas, ja viņiem nav vecāku.

Piezīme: II grupas piederīgie var saņemt pabalstu tikai tad, ja viņi iesniedz pierādījumus, ka kaŗadienestā esošais ir bijis viņu faktiskais apgādnieks.

3. Pabalstu un aizdevumus piešķiŗot, jānoskaidro piešķiršanas nepieciešamība, pārbaudot uz vietas lūdzēja materiālo stāvokli.

4. Nepieciešamo ziņu ievākšana izdarāma ar L. K. P. pilnvarotā uzticības personas palīdzību, izmantojot šim nolūkam arī vietējos policijas darbiniekus.

5. Uzņemoties kādai juridiskai vai fiziskai personai aizgādību par kādu kritušā kaŗavīra ģimeni vai frontē esošā kaŗavīra daudzbērnu ģimeni, šim sabiedriskam krusttēvam jābūt pastāvīgā kontaktā ar apgādājamo ģimeni, sniedzot viņai materiālu un morālu atbalstu.

6. L. K. P. pilnvarotiem no savas puses jāpārbauda apstākļi uz vietas, dodot krusttēviem norādījumus par novērotiem trūkumiem un turpmāko darbību.

7. Ziņas par krusttēviem un viņu apgādājamām ģimenēm pagastu un pilsētu pilnvarotie iesūta apriņķu pilnvarotiem. Apriņķu pilnvarotie šīs ziņas kopā ar paša apriņķa krusttēvu darbības ziņām nosūta L. K. P. Aizgādības daļai: šādas ziņas iesūta arī atsevišķo pilsētu pilnvarotie.

8. Gadījumā, ja kāda sabiedriskā krusttēva aizgādājamā persona griežas pie L. K. P. pilnvarotā pēc pabalsta, pirms tā piešķiršanas jāinformējas pie attiecīga krusttēva par viņa līdz šim sniegto aizgādību.

B. Pabalsti.

1. Pabalstu pašam kaŗavīram var izsniegt šādos gadījumos:
   1) kad viņš ilgāku laiku atradies slimnīcā un šajā laikā nav saņēmis algu;
   2) kaŗavīra laulības gadījumā, pie kam pirms pabalsta izsniegšanas jāpieprasa dzimtsarakstu nodaļas vai mācītāja apliecība par notikušām laulībām;
   3) privāta apģērba iegādei pēc atvaļināšanas no kaŗa dienesta, ja tā notikusi slimības vai ievainojuma dēļ (pabalsts izsniedzams tikai tajā gadījumā, ja privāta apģērba nav un ir uzrādīta atļauja par punktu piešķiršanu);
   4) kad kaŗavīrs atvaļināts no kaŗa dienesta ievainojuma vai slimības dēļ.

2. Pabalstu kaŗavīram vai kaŗavīra piederīgiem var izsniegt šādos gadījumos:
   1) kad kaŗavīrs kritis kaujā, miris vai pazudis bez vēsts.

      Ja kaŗavīrs nav precējies, sievai paredzētā nauda sadalāma vecākiem vai izmaksājama radiniekiem, kas apgādājuši kaŗavīru, vai kuŗus kaŗavīrs apgādājis. Šādā gadījumā vecākiem paredzētās izmaksas atkrīt.

      Ja kaŗavīrs ir atraitnis vai šķirtenis, nauda sadalāma bērniem, vecākiem vai izmaksājama tuvākiem radiniekiem, kuŗus kaŗavīrs apgādājis, vai kuŗi apgādājuši kaŗavīru;

2) kaŗavīra vai viņa ģimenes locekļu miršanas gadījumā kā pabalsts apbedīšanai;
3) bērna dzimšanas gadījumā;
4) novietojot sanatorijās un atpūtas namos kritušo piederīgos un veselības atvaļinājumā esošos kaŗavīrus un kaŗavīru ģimenes locekļus;
5) citos šeit neparedzētos gadījumos, kad kaŗavīra ģimene nonākusi trūkumā no pašas neatkarīgu apstākļu dēļ un no tā stāvokļa nespēj izkļūt ar kaŗavīra un viņa ģimenes locekļu saņemamām algām, piemaksām un citiem ienākumiem.

3. Lūgumi pēc pabalstiem un iestāžu ziņojumi pieprasāmi rakstiski; vajadzības gadījumos tos var uzrakstīt L. K. P. darbinieks, liekot lūdzējam parakstīties. Lūgumiem jāpievieno attiecīgas apliecības vai to noraksts. Pabalstu izniegšanu var ierosināt arī iestāde vai fiziska persona kā rakstiski, tā mutiski, pie kam atzīmējams ierosinātāja vārds, uzvārds, adrese un nodarbošanās.

4. Ja pabalsta prasītājs ierodas personīgi, tad amatpersonai pēc uzrādīto apliecību pārbaudes jātaisa par to atzīme uz lūguma, atzīmējot apliecības īsu saturu, kā arī, kas un kad apliecību izdevis; attiecīgā amatpersona apliecina uzrakstu ar savu parakstu.

5. Ziņojumi pa tālruni atzīmējami pēc telefōnogrammu parauga, ja tiem paliekošs raksturs, bet mazāk svarīgos gadījumos pēc satura kodola.

6. Ja uz iesnieguma pamata izdara apstākļu noskaidrošanu (izziņu), tad par to jāatzīmē rakstiski uz iesnieguma. Izziņā jānoskaidro: prasītāja materiālais stāvoklis, ģimenes lielums, līdz šim izsniegtie pabalsti u. c. Bez tam jāatzīmē izziņas izdarītāja dienesta stāvoklis vai nodarbošanās, pārbaudes laiks un vieta, personas vai iestādes no kuŗām saņemts izziņas materiāls un, ja iespējams, arī pārbaudītāja slēdziens. Par pārbaudes atzīmi pārbaudītājam jāparakstās.

7. Ja pēc pabalsta prasītāja pases konstatēta tāda adreses maiņa, kur prasītājs pārgājis dzīvot uz citu pagastu vai pilsētu, tad no iepriekšējā pagasta vai pilsētas pilnvarotā izprasāma izziņa par jau izmaksātiem pabalstiem.

8. Lūgumi pēc pabalstiem iesniedzami pēc prasītāja dzīves vietas attiecīgam L. K. P. pilnvarotam. Pēdējais izdara izziņa uz vietas un lūgumu līdz ar izziņas materiāliem nosūta apriņķa vai atsevišķas pilsētas aizgādības virsniekam.

9. Apriņķa vai atsevišķas pilsētas aizgādības virsnieks lūgumu līdz ar savu atsauksmi nosūta L. K. P. apriņķa resp. atsevišķas pilsētas pilnvarotam.

10. L. K. P. apriņķa resp. atsevišķas pilsētas pilnvarotais uz prasītāja lūguma, izziņas materiāliem un aizgādības virsnieka atsauksmes pamata taisa lēmumu ar kuŗu piešķiŗ pabalstu (aizdevumu) vai noraida prasītāja lūgumu.

11. Jautājuma izlemšana izdarāma ar pilnvarotā uzrakstu uz iesnieguma. Lēmums formulējams īsi, bet tā, lai to nevarētu pārprast vai dažādi iztulkot.

C. Aizdevumi.

1. Aizdevumus kaŗavīriem un viņu piederīgiem ārkārtējos gadījumos var izsniegt pēc kaŗavīra vai viņa piederīgo rakstiska lūguma. Lūgumā sīki jāaprāda nolūks, kādam aizņēmums tiks izlietots un termiņi, kādos tas tiks atmaksāts.

2. Aizdevums katrā ziņā jāatmaksā un nav pieļaujams aizdevumu pārvērst pabalstā.

3. Jaunu aizdevumu nevar izsniegt, iekām nav atmaksāts iepriekšējais aizdevums.

4. Aizdevumi izsniedzami kārtībā, kāda paredzēta pie pabalstu piešķiršanas.

5. Aizdevums atmaksājams vēlākais 6 mēnešu laikā.

IV. KULTŪRAS DAĻA.

1. Kultūras nozare L. K. P. atsevišķo pilsētu, apriņķa pilnvarotam pakļautu pilsētu, apriņķu un pagastu pilnvarotiem jāierosina savā rajonā grāmatu, žurnālu, spēļu, mūzikas instrumentu, radio aparātu, patafōnu, skaņu plašu, foto aparātu, kā arī sporta piederumu ziedošana, nosūtot savāktos dāvinājumus L. K. P. Kultūras daļai Rīgā, pagaidam Ad. Hitlera ielā (Brīvības) Nr. 37/39, tāļr. 92855.

2. Tāpat pilnvarotiem jārūpējās par kultūrāliem sarīkojumiem uz vietām, uzdodot to rīkošanu vietējām sabiedriskām organizācijām un biedrībām, paredzot sarīkojumu ienākumus visus vai daļu L. K. P. Kā šajos sarīkojumos priekšlasījuma veidā, tā arī ārpus tiem pilnvarotiem jāorganizē L. K. P. idejas, mērķu un uzdevumu noskaidrošana vietējiem iedzīvotājiem, vadoties no L. K. P. statūtiem un dotiem norādījumiem, pieaicinot šajā darbā vietējos sabiedriskos un kultūras darbiniekus. Bez tam pilnvarotiem jānokārto iedzīvotāju informēšana uz vietām, atsevišķos gadījumos dodot paskaidrojumus interesentiem, kā arī vispār informējot par L. K. P. darbību, sevišķu vērību veltījot atsevišķu pasākumu propagandai.

V. ADMINISTRĀTĪVI-SAIMNIECISKĀ DAĻA.

A. Darbvedība.

1. L. K. P. darbvedības darbu veikšanai apriņķu, atsevišķu pilsētu, apriņķa pilnvarotam pakļauto pilsētu un pagastu pilnvarotie var piesaistīt brīvprātīgus darbiniekus, kas bez atlīdzības izpilda darbu kā goda pienākumu. Apriņķos un atsevišķās pilsētās, kur darbvedība būs daudz plašāka, vajadzības gadījumos var piesaistīt algotu darba spēku, maksājot līdz RM 50,- mēnesī.

2. L. K. P. apriņķu un atsevišķu pilsētu pilnvarotiem jāved šādas grāmatas un dokumenti:

a) Saņemto rakstu grāmata (burtn.) (5. pielik.),
b) Nosūtīto rakstu grāmata (burtn.) (6. pielik.),
c) Avansu grāmata (7. pielik.),
d) Kases grāmata,
e) Pabalstu grāmata (alfabēts) (8. pielik.),
f) Aizdevumu grāmata (alfabēts),
g) Ieņēmumu kvīšu grāmata (9. pielik.),
h) Izmaksas kvīšu grāmata (10. pielik.),
i) Lietas (pēc vajadzības).

L. K. P. pagasta un apriņķa pilnvarotam pakļauto pilsētu pilnvarotiem jāved šādas grāmatas un dokumenti:

a) Saņemto rakstu grāmata (burtnīca),
b) Nosūtīto rakstu grāmata (burtnīca),
c) Lietas (pēc vajadzības).

3. Apriņķu un atsevišķu pilsētu pilnvarotie saņem no L. K. P. pārvaldes numurētas ieņēmumu un izmaksu kvīšu grāmatas (līdz to saņemšanai izlietojamas parastās kvītis). Pārējās grāmatas, kancelejas piederumi u. c. iegādājami uz vietas.

4. L. K. P. apriņķos, atsevišķās pilsētās, apriņķa pilnvarotam pakļautās pilsētās un pagastos visi saņemtie un nosūtītie raksti: lūgumi, ziņojumi, atbildes, pārskati un citi reģistrējami saņemto resp. nosūtīto rakstu grāmatā (burtnīcās). Saņemtie raksti un nosūtīto rakstu noraksti sanumurējami un uzglabājami aktu vākos (lietās).

5. Ienākošie jautājumi kārtojami nekavējoties. Ja kārtojamo lietu ienācis daudz, tad tās jāsagrupē steidzamākās un mazāk steidzamās. Steidzamām lietām pieskaitāmi lūgumi pēc pabalstiem (aizdevumiem), norēķini, pārskati, kā arī L. K. P. pārvaldes u. c. iestāžu īpaši uzdevumi.

6. Atbildes dodamas uz visiem nopietni domātiem iesniegumiem, arī tad, ja tos nevar apmierināt. Šajos gadījumos jācenšas lūdzējam sniegt vismaz kāds padoms. Lūdzējam jāpaziņo arī gadījumos, ja viņa iesniegums nosūtīts kādai citai iestādei pēc piekritības.

B. Pabalsti un aizdevumi.

1. Pabalstiem un aizdevumiem vajadzīgās summas L. K. P. apriņķa un atsevišķu pilsētu pilnvarotie saņem no L. K. P. pārvaldes Rīgā avansveidā; saņemtos avansus ieraksta avansu grāmatas ienākumu pusē.

2. Pabalstus un aizdevumus pilnvarotie izmaksā tieši pabalstamam pret kvīti vai arī nosūta pa pastu pēc viņa dzīves vietas; izmaksātās summas ieraksta avansu grāmatas izdevumu pusē.

Bez tam visi izmaksātie pabalsti un aizdevumi jāieraksta pabalstu resp. aizdevumu grāmatā (alfabetā).

3. Izmaksu kvītis rakstāmas divos eksemplāros, no kuŗiem viens eksemplārs līdz ar avansu norēķiniem iesūtams L. K. P. pārvaldei, bet otrs kā pasaknis paliek izmaksas iestādei.

4. Pabalstu resp. aizdevumu grāmatā jāieraksta pabalsta resp. aizdevuma saņēmēja uzvārds, vārds, dzimšanas dātums, dzīves vieta, pabalsta īss motīvējums, pabalsta izsniegšanas datums un pabalsta lielums (summa).

5. Ja pabalstu saņem kaŗavīra ģimenes loceklis, tad zem pabalsta saņēmēja uzvārda un vārda jāieraksta arī kaŗavīra uzvārds un vārds, kaŗaspēka vienība vai lauka pasta numurs, kā arī ģimenes attiecības ar pabalstu saņēmēju, piem., vīrs, dēls u. t. t.

6. Ne vēlāk par katra mēneša 10. dienu apriņķu un atsevišķu pilsētu pilnvarotie iesūta L. K. P. pārvaldei avansu norēķinus (11. pielik.) par iepriekšējā mēnesī izdarītām izmaksām. Norēķiniem jāpievieno visi attaisnojošie dokumenti: lūgumi, izziņas, izmaksu kvītis, rēķini u. c.

C. Ziedojumi.

1. L. K. P. pilnvarotie pieņem ziedojumus tikai naudā, novirzot savākto mantu un produktu ziedojumus nekavējoties uz L. K. P. pārvaldi Rīgā.

2. Par ienākušiem ziedojumiem jāizsniedz ziedotājam kvīts. Ieņēmumu kvītis rakstāmas 2 eksemplāros, no kuŗiem viens jāizsniedz naudas iemaksātājam, bet otrs (pasaknis) paliek iestādē.

3. Visas ziedotās naudas summas jāieraksta kases grāmatas ienākumos un ik nedēļas jāiemaksā L. K. P. pasta tekošā rēķinā Nr. 555. Tekošā rēķinā iemaksātās summas jāieraksta kases grāmatas izdevumos.

D. Grāmatu noslēgšana un kontrole.

1. L. K. P. apriņķos un atsevišķās pilsētās avansu grāmata un kases grāmata jānoslēdz katra mēneša pēdējā dienā. Grāmatu noslēgumu paraksta apriņķa vai atsevišķās pilsētas pilnvarotais un amatpersona, kuŗa pārzin L. K. P. darbvedību.

2. Uz L. K. P. inspicējošo un revidējošo amatpersonu pieprasījumu grāmatas jānoslēdz katrā laikā, kā arī jāuzrāda visas grāmatas, lietas un dokumenti to pārbaudei.

B. Pavasars,
Latviešu Kaŗavīru Palīdzības priekšsēdis.

Ēv. Andersons,
Ģenerālsekretārs.

Grāmatā pieminēto personu saraksts:

A

Abakuks, mācītājs — 339
Abts (Abt), vseržā. — 17
Abučs, izdevējs — 409
Adamovičs, kpt. — 357, 365
Akermanis, vltn.-redaktors — 344
Akmeņkalējs, vācu val. skolotājs — 207
Akmentiņš, kara invalids — 290
Aks (Ax), SS oberfīrers — 373
Alberinga, māksliniece — 303
Alberts, Lauks. kameras ģenerālsekr. — 366
Alksnis, ltn. — 390
Alksnis, doc., Dr. med. — 11, 252, 262
Alksnītis, kpt. — 337
Ambrazunas, majors — 396
Amēriks, majors — 345
Ancāne, māksliniece — 303, 306
Ancāns, ltn./kpt. — 209, 374
Andersons, ltn. — 27
Andersons, LKP ģenerālsekr. — 216, 218, 219, 222, 223, 224, 225, 226, 232
Anderss (Anders), ltn. — 119
Andža, ž. māsa — 262
Ankravs, ltn. — 191
Ansbergs, ,,Tēvija'' vad. — 297
Ansons, vseržā. — 374
Antēns, vltn. — 313
Antons (Anton), ģen.-ltn. — 62, 85
Aperāte, karavīru klubu vad. — 309, 311, 319, 324
Aperāts, plkv. — 313, 374
Apine, FT māksliniece — 303, 308
Apinis, kar. — 393
Apkalns, kpt. — 392
Apkalns, kapr. — 345
Apsītis, plkv. — 356
Apsītis, kpt. — 202
Aroniška, kara inv. — 288
Ašmanis, žurnālists — 363
Augstkalns, kpt./majors — 190, 196, 337, 345, 356, 368
Augulis, cālmeisters — 177
Auniņš, gaisa spēku izpalīgs — 112
Auniņš, kar. — 393
Auseklis, dzejnieks — 313
Austrums, dkar. — 393
Auškaps, ārst-ltn. — 22
Auškaps, ltn.-lidotājs — 31, 39

Ā

Ābele, profesors — 221, 365
Ābele, LPK Vīnē darbiniece — 320, 321
Ābers, docents/vēsturnieks — 364
Āboliņš, fabrikas direktors — 339
Āboliņš, karavīru kluba pārzinis Rīgā — 218
Āboltiņš, ltn. — 31, 62, 72
Ābrams, ltn. — 22, 26, 29, 38
Ābrams, kar. — 393
Ādamsons, kpt. — 306, 308, 374
Ādamsons, vet. ārsts — 297, 302
Āre, humorists — 322, 324
Ātrens, ltn. — 22, 51, 73

B

Babičevs, vltn. — 28, 39
Badītājs, kar. — 393
Badūns, kara inv. — 287
Balduma, meiteņu gsp. vadītāja — 138, 142
Balodis, ģen. — 313, 399
Balodis, archīvārs — 144
Balodis, kapr. — 392
Balodis, dkar. — 393
Baltiņš, fotografs — 345
Baltkājis, redaktors — 337, 341

Banga, Tukuma apr. vec. — 366
Bangerskis, ģen. — 12, 15, 20, 22, 23, 36, 49, 50, 55, 56, 58, 59, 85, 134, 141, 142, 143, 144, 167, 168, 170, 174, 190, 198, 199, 201, 203, 205, 206, 207, 210, 212, 213, 215, 219, 229, 245, 246, 247, 248, 249, 252, 253, 255, 292, 308, 319, 338, 341, 342, 346, 347, 348, 349, 351, 352, 354, 355, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 367, 369, 370, 371, 390, 406, 407, 408
Barenthins (Barenthin), ģen.-maj. — 52, 53, 55
Barons — 313
Batarovska, ž. māsa — 262
Baumane, kaŗavīru kluba vad. — 311, 312
Baumanis, majors — 310, 311, 320
Baumanis, vltn. — 31
Bārda, dzejniece — 316
Bārda, redaktors — 337, 341
Belostockis, prof. — 142
Beļanins, kapr. — 22
Beļskis, kar. — 393
Bergers (Berger), SS obergrupenfīrers — 103, 200
Bergs, vltn. — 399
Bergs, kar. — 393
Berino, komponists — 364
Berķis, kapr. — 42, 43
Bergtāls, ltn. — 359
Benešs, Čechoslovakijas valsts prezidents — 285
Berlings, žurnalists — 217
Bermonts, armijas kom. — 54, 56
Bernāns, kaŗa inv. — 287, 289
Bernhards, mākslinieks — 230
Bertušs, kar. — 393
Bethovens, komponists — 313
Bērends (Behrendt) gaisa sp. virspavēln. virsnieks — 113, 158
Bērziņa, skatuves māksliniece — 304
Bērziņš, ministrs — 409
Bērziņš, Alfrēds, vltn. — 12, 374, 408
Bērziņš, vltn. — 350
Bērziņš, ltn. — 320
Bērziņš, ārsts-ltn. — 260, 262, 265, 269
Bērziņš, adm. kpt.-ltn. — 175
Bērziņš, uzkabes gat. gr. vad. — 175
Bērzs, kar. — 393
Bētiņš, kpt. — 202
Bidiņa, dziedātāja — 295, 322, 323, 324
Bikmanis, kareivis — 393
Bindhaks (Bindhak), vltn. — 22, 26, 36, 45, 46, 54
Birkhāns, pltn. — 248, 254, 258, 262, 264, 270, 280
Birzgalis, aktieris — 329, 330, 331, 332, 333, 335
Bisenieks, kar. — 393
Bisenieks, ltn. — 405
Biters, ltn. — 374
Blaumanis, kpt. — 365
Blaumanis, rakstnieks — 329, 330, 331, 332
Blaus, kpt. — 175
Blumbergs, ltn. — 209
Blūms, cand. iur. kapr. — 262
Blūms, kapr. — 392
Bogdanov, kar. — 394
Bogdanovs, kapr. — 255
Bormane, ārste — 377
Bormanis, kaŗa inv. — 290
Bradlijs, ģen. — 192
Braunfelds, zvēr. adv. — 368
Brauns, dkar. — 393
Brāms, komponists — 300
Brechmane-Stengele, operdziedātāja — 221, 303
Brechmanis, vltn. — 300, 301
Breds (Bread), kpt. — 384
Breikšs, dzejnieks — 344
Brežinskis, ltn. — 405
Brice, LSK darbiniece — 276
Briedis, plkv. — 313
Brička, kpt. — 175, 176
Briede, dziedātāja — 221
Briedis, kapr. — 392
Brigge, plkv. — 356

Brilts, dziedātājs — 303, 325, 327, 333, 334
Brīvkalne, operdziedātāja — 303
Brīvkalne, LKP darbiniece — 225, 230
Brīvkalns, ltn. — 345, 350
Brombergs, v. v. — 209
Brunhorsts (Brunhorst), vltn. — 65
Brusubārdis, sen. — 387
Brūveris, ltn. — 22
Būda, ltn., bēgļu mītnes pārzinis Ventspilī — 227
Bulle, pltn. — 218
Bulmanis, pltn. — 36, 39, 45, 46, 50, 85
Buls, kapr./serž. — 28, 39
Bumbulis, ltn. — 292
Bundža, ltn. — 392
Bungšs, vltn. — 17
Burbergs, kar. — 393
Buschmann, igauņu lid.-virsnieks — 15
Butkus, kpt. — 306, 374

C

Capa, g. s. izp. — 152, 153
Caune, kar. — 393
Caunītis, kpt. — 406, 407, 408
Cedriņš, dzejnieks — 317
Celmiņš, kapr. — 392
Celmiņš, LBOGK p-dis — 215, 216, 217, 335, 338
Celms, ltn. — 392
Cimmermanis, kar. — 393
Cirītis, kar. — 393
Cīrulis, LJO vad. — 135, 136
Cukurs, adm. kpt. — 175

Č

Čaks — 121, 122, 123
Čerčils, britu premjērs — 197
Čerņevskis (Tschernewski), ltn. — 140
Čika, LKP org. d. vad. — 220
Čikste, v. v. — 392
Čulītis, redaktors — 337, 338, 341

D

Daiga, ltn. — 27, 33, 34, 73
Dambergs, kapr. — 392
Danilēvičs, kaŗa inv. — 290
Dankers, ģen. — 49, 104, 106, 113, 114, 116, 118, 140, 142, 144, 145, 159, 161, 215, 217, 218, 219, 306, 307, 340, 353
Dargēvica, FT māksliniece — 303
Dargēvics, kaŗa inv. — 287, 289
Daugavietis, dkar. — 393
Daugulis, kar. — 393
Dāle, dzejniece — 340
Debesī, plkv. — 183
Dedreaux, ārsts-SS Stubaf. — 250
Degemuss, kar. — 19
Dēliņš, kapr./ redaktors — 307, 337, 341
Dišlers, g. sp. izp. — 132
Dīdrichs (Diedrich), militārs vēsturnieks — 21
Dolfijs, kapteinis — 182, 404
Doma, kar. — 393
Dranseika, dkar. — 396
Dreimanis, fabr. dir. — 239
Drekslers (Drechsler), Latvijas ģenerālkomisārs — 104, 114, 116, 160, 215, 244, 274
Drosmiņš, kaŗavīra prototips — 338
Dumpis, kar. — 42, 43, 44
Dunkels, adm. vltn. — 175
Dupurs, ltn. — 392
Dūkups, serž. — 309
Dūte, ltn. — 356
Dzelve, kar. — 295
Dzenis, fabr. dir. — 339
Dzenis, sanitārs — 274
Dzenītis, kar. — 393
Dziļunis, a. — 12
Dzintars, ārsts — 280

E

Edulfs, kar. — 393
Egerts, ārsts-kpt. — 202
Eglājs, atmiņu rakstītājs par GSP — 141, 144
Eglīte, ž. māsa — 262
Eglīte, kpt. — 405
Eglītis, dzejnieks — 315, 316, 317, 340
Eglītis, kapr. — 392
Eglītis, kar. — 393
Eichfus-Atvars, ārsts-ltn. — 392
Einis, dkar. — 393
Eizenhauers, ģen. — 268
Ekšteins, ārsts — 256, 262, 269, 270, 280
Elaus, ltn. — 404
Elgūts, redaktors — 337
Eltermanis, vltn. — 392
Endress, majors — 16, 22, 37, 48, 49, 50, 68, 85
Epneris, vltn. — 404
Erdmanis, v. v. — 350
Ernsts (Ernst), vltn. — 147
Ezergaile, baletdejotāja — 297, 302, 303, 306, 309
Ezergailis, kar. — 393
Ezermalis, A. — 143
Ezerniece, zobu ārste — 280

Ē

Ērmanis, farmaceits-kpt. — 256, 262, 264, 265

F

Fābigs (Fabig), kpt. — 117, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 126, 128, 130, 131, 135, 140, 142
Falkenšteins (Falkenstein), ģen.-maj. — 40, 62, 85
Feinds (Feindt), kpt. — 179
Fels (Fell), maj. — 384
Fiks (Fix), pltn. — 53, 54, 55, 56
Fībigs, FT mākslinieks — 303
Flugbeils, av. ģen. — 16, 62, 77, 85
Flugbeil, ģen. — 183, 187
Fortenbacher, SS-Staf. — 210, 212
Frankenšeins (Frankenstein), vltn. — 147
Franks, ģen.-ltn. — 285, 289
Freibergs, ž. māsa — 262
Freidenburgs, ltn. — 270
Freigangs (Freigang), kpt. — 52
Freijs, profesors — 364
Freimane, LKP darbiniece — 223, 224, 225, 230
Freimanis, pltn. '. 338, 344
Freimanis, vltn. — 374
Freivalds, publicists — 140, 142, 144, 228, 229, 390, 404, 407, 408
Frišvalds, DV priekšnieks — 409
Fusts, Rīgas apr. komisārs — 198

G

Gaigals, vltn. — 374
Gailis, kapr. — 28, 30
Gailītis, pltn. — 352, 392
Gailītis, v. v. — 28, 39
Gaitars, vltn. — 374
Gadliņš, pltn. — 374
Gartjē, pltn. — 207
Garuta, komponiste — 221, 303
Gaujmalietis, vltn. — 202
Gavrilovs, kapr. — 295
Gārne, ž. māsa — 262
Genzken, SS oberfīrers — 249
Gērings (Goering), reichsmaršals — 52, 69
Gerlichs, skolu padomnieka — 285
Gertrūde, ž. māsa — 286
Gesslings, Standarte Kurt Eggert komandieris — 222
Gilerts, skolotājs — 290
Gitners (Guetner), ltn. — 147
Goba, v. v. — 262, 270
Golanskis, kapr. — 392
Goldšteins, kapr. — 392
Golts, v. v. — 260, 261, 263

Goppers, grāmatu apgāda vad. — 345
Gotšalks, FT mākslinieks — 303, 309
Grants, v. v. — 345
Grapmanis, pltn. — 345, 351, 362, 365
Grasis, kar. — 393
Graudiņa, ārste zobu slimībās — 226
Graudiņš, pltn. — 191
Graudiņš, kpt. — 11, 27, 28, 39, 85, 408
Graudiņš, kapr. — 392
Graumanis, vltn. — 298, 374
Grāve, vltn. — 58
Grāvics (Grawitz), ārsts-ģen. — 246, 247
Grāvītis, ltn. — 209
Grāvītis, kapr. — 263
Gredzens, pltn. — 304, 306
Gregors, vltn. — 191, 194
Greizis, kpt. — 27, 28, 31, 85
Grencs (Grenz), obergefreiters — 152, 153
Griķis, pltn. — 403
Grīnberga, māsa-skolniece — 262
Grīnbergs, ltn. — 22
Grīva, kapr. — 392
Grocke (Grotzke), kpt. — 16, 50, 85
Grosbergs, kpt. — 405
Gross, ārtsts-SS-Stubaf. — 246, 252, 260
Grošs (Grosch), ģen.-ltn. — 55, 56, 90
Grūbe, ltn. — 17, 202
Gudermanis, ltn. — 17, 40
Gudļevskis, kar. — 393
Gulbis, serž. — 295
Gūtmanis, preses fotografs — 338, 343

Ģ

Ģērmanis, ltn. — 404
Ģipsle, redakcijas darbiniece — 337, 341

H

Hakele, ž. māsa — 262
Hanzens (Hansen), Valmieras gebītskomisārs — 265
Hanzens (Hansen), SS brigadefīrers — 348
Harmanis, v. — 6
Hāznere, ž. māsa — 377
Hāzners, majors — 12, 324, 330, 331, 335, 374, 390, 408
Heics, kapr. — 392
Heier, SS-Ustuf. — 210
Heilmans, ģen.-maj. — 373
Hercogs (Herzog), autors — 139, 140, 144
Hermīne, ž. māsa — 288
Hervigs (Herwig), HJ stamfīrers 106, 118, 122, 147
Hierthes, SS-Staf. — 213
Himlers (Himmler), reichsfīrers — 169, 252, 307, 347, 360, 366
Hitlers (Hitler), Vācijas vadonis 15, 64, 71, 104, 196, 274, 307, 340, 347, 375
Horbachs (Horbach), kpt. — 52

I

Iklavs, dzejnieks — 313
Ilziņš, vijolnieks — 221, 295, 303, 322, 324, 326, 364
Indress, v. v. — 394
Ingelevicius, kapr. — 396
Irbe, gleznotājs — 261
Ivāns, ltn. — 274
Ivbulis, dkar. — 393

Ī

Ījabs, vltn. — 403

J

Jakāns, vltn. — 351
Jakovelis, kara inv. — 290

Jancys, vltn. — 396
Janelsiņš, ltn. — 209, 210
Janke, majors — 291, 404
Jansone, māksliniece — 303
Jansone, ž. māsa — 262
Jansons, LKP Kuldīgas apr. pilnvarotais — 229
Jansons, pltn. — 207, 209, 213, 404
Jansons, kpt. — 404
Jansons, ārsts-kpt. — 202
Janševics, dkar. — 28, 30
Janums, plkv. — 12, 297, 355, 374, 377, 378, 383, 408
Janums, dkar. — 209
Jaunarāja, red. — 364
Jaunbelzējs, dkar. — 31
Jekelns (Jecklen), SS obergrupenfīrers — 116, 193, 195, 196, 198, 199, 216, 338, 347, 360, 361
Jeļinovskis, v. v. — 209
Jēkabsons, kapr. — 392
Jēruma-Krastiņa, docente — 364
Jirgensons, vdkar. — 345
Johansons, redaktors — 337, 341
Juraids, vltn. — 203, 204, 209
Jurevics, prof. — 363
Jurisons, ziedojumu nodevējs — 368
Jurkovskis, ltn. — 405
Justs, inž. — 312
Juškevics, Brīvības piem. veidotājs Cēdelgēmā — 389

K

Kadelis, kpt. — 175, 176, 177, 178
Kaija, kar. — 393
Kaktiņš, operdziedātājs — 221, 303, 364
Kaktiņš, spiestuves techn. vad. — 364
Kalējs, kar. — 393
Kalkuns, Igauņu JO stāba šefs — 104
Kalnājs, vltn. — 374
Kalnāre, dzejniece — 316
Kalniņš, komponists — 303, 309, 320, 321, 322, 324, 327, 330, 334, 335, 364
Kalniņš, diriģents — 221, 303
Kalniņš, kar. — 403
Kalniņš, dkar. — 304
Kalpaks — 313
Kalsons, vltn. — 392
Kamerilovs, v. v. — 392
Kanariss, admirālis — 308
Kandis, plkv. — 15, 300
Kande, LSK darbiniece — 276
Kaniņš, dkar. — 393
Kangars, v. v. — 345
Kants, vltn. — 405
Kaņeps, vserž. — 392
Kaņeps, kapr. — 392
Kaņķis, kapr. — 31
Karajans, diriģents — 321
Karlovs, kar. — 393
Karnups, vēsturnieks — 364
Karlsons, pltn. — 262, 352, 354, 362
Karulis, kar. — 394
Kaugars, adm. kpt. — 175
Kauro, ž. māsa — 287
Kazainis, vltn. — 182, 183, 189
Kažmere, ārste — 291, 293, 294
Kažociņš, ltn. — 11, 119, 120, 122, 128, 129, 130, 131, 134, 140, 143, 144, 147, 404, 408
Kājiņš, skatuves darbinieks — 330
Kārkliņa, ž. māsa — 262
Kārkliņš, vltn. — 22, 27, 33, 73
Kārkliņš, ltn. — 182, 183, 184, 189
Kārkliņš, v. v. — 39
Kārkliņš, dkar. — 393
Kārkliņš, kar. — 393
Keiša, baletdejotāja — 303, 306
Keišs, ātrzīmētājs — 302, 303, 306
Kerls, kapr. — 263
Kessels, kpt. — 392
Kēbels, kpt. — 285, 287, 288, 290
Kirchofs, v. v. — 263
Kiršs (Kirsch), majors — 57
Kiršteins, kpt. — 202
Kiršteins, ltn. — 392
Kiršteins, dkar. — 28, 30

Kiršteins, autors — 12
Klarks, bankas pilnvarotais — 232
Kleinbergs, kpt. — 209
Kleinmanis, ltn. — 405
Klinte, skatuves māksliniece — 304
Klints, kapr./serž. — 22, 26, 29, 40, 42, 53, 71
Klišāns, redaktors — 336, 337, 340, 343
Klovāns, kar. — 394
Kļaviņa, FT māksliniece — 306
Kļaviņš, kaprālis — 295
Kļaviņš, redaktors — 337, 338
Kļaviņš, E., kar. — 394
Kļaviņš, K., kar. — 394
Knights, ASV kpt. — 268
Knoks, ltn. — 392
Knols (Knoll), HJ oberbanfīrers — 130, 131, 136
Kociņš, pltn. — 143, 190, 374, 408
Kočkers, kar. — 394
Kochs, kapr. — 46, 392
Koiksin, kar. — 394
Kokins, kar. — 394
Konrats (Conrath), ģen.-ltn. — 52
Kope, aktrise — 330, 331
Korde, vltn. — 182, 187
Kortāns, operdziedātājs — 303
Krastiņa, ž. māsa — 262
Krastiņš, kpt. — 22
Krastiņš, redaktors — 336, 337, 340, 345
Krastiņš, kar. — 394
Krauja, ltn. — 405
Kreile, brīva līguma darb. — 270
Kreišmanis, plkv. — 177
Krempe, plkv. — 61, 85
Krēsliņa, māksliniece — 303
Krieviņš, fotografs — 345
Krieviņš, kuplejists — 297
Kriegern (Criegern), v. — 79, 87
Krīgers, ģen.-maj. — 35, 36, 48, 50, 52, 53, 62, 85
Krīgers (Krueger), SS obergrupenfīrers — 213, 214, 367, 369, 373
Krimuldēns, kpt. — 337
Krīpens, plkv. — 122, 216, 356, 376, 377, 378, 383, 384, 387
Kronbergs, aktieris/gleznotājs — 303
Krone-Balduna — 142, 138
Kronpušs, kar. — 394
Kronvalds, tautas tribūns — 313, 314
Krukenbergers (Kruckenberger), SS oberfīrers — 355
Krums (Krumm), obergefreite — 152, 153
Krumvīde (Krummwiede), majors — 16
Krūka, red. — 344
Krūklītis, serž./redaktors — 337, 338, 341, 342, 343, 344, 345, 363
Krūmājs-Štrauchs-Kokains, redaktors — 337, 338, 344
Krūmiņš, pltn. — 345, 356
Krūmiņš, ltn. — 402
Krūmiņš, kapr. — 28, 39
Krūmiņš, LKP aizgādības d.vad. — 220, 222, 340
Krūmkoks, mūziķis — 302, 303
Kukainis, v. v. — 267, 268, 270, 277, 345
Kundrāts, FT vadītājs — 11, 216, 217, 218, 296, 297, 299, 301, 302
Kundziņš, prāvests — 362
Kundziņš, kar. — 394
Kurelis, ģen. — 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 355
Kusiņš, kara inv. — 288, 289
Kuškevics, komp. — 221, 365
Kvālis, redaktors — 337, 341
Kviesis, pianists — 303

Ķ

Ķeizars, orķestra vadītājs — 303
Ķeksis, kapr. — 10, 384
Ķence, māsa-skolniece — 262
Ķezbere, dzejniece — 317
Ķikulis, pltn. — 356
Ķikuts, kpt. — 210, 357
Ķirps, ltn. — 142, 144

Ķīlītis, majors — 12, 359, 390
Ķīsēlis, redaktors — 377

L

Labušs (Labusch), ltn — 140
Lagzdiņš, aktieris — 330
Lagzdiņš, direktors — 339
Lagzdiņš, kar. — 42, 43
Lampa, vltn. — 182
Lamsters, vēsturnieks — 344
Lāma, kar. — 403
Langdons, UNNRA ārsts — 279
Lange, SS-Stubaf. — 217, 304, 338, 339, 340
Langenfelde, dziedātāja — 288, 289
Landsmanis, v. v. 345, 365
Landsmanis, autors — 390
Landovskis, kaŗavīru kluba rev. kom. pr-js — 368
Langins (Langin), ģen.-ltn. — 21, 36, 62, 85
Langys, kpt. — 396
Lapenieks, vijolnieks — 306
Lapensons, FT mākslinieks — 303
Lapiņa, ž. māsa — 262
Lapiņa, redakcijas darb. — 337, 339, 345
Lapiņš, dkar. — 31
Lasmanis, plkv. — 226, 231. 232, 351, 370
Lavenieks, ģen. — 219, 339
Laube, kaŗa inv. — 290
Lauberts, redaktors — 343
Laugals, kokgriezējs — 391
Laukers, kpt. — 368
Laumanis, kpt. — 308
Lazda, dzejniece — 315
Lazdiņš, v. v. — 262
Lazdiņš, skolotājs — 148
Lazdiņš, kaŗa inv. — 287, 289
Lazduzieds, majors — 274
Lācis, vltn. — 392
Lāma, kar. — 403
Lāma, kaŗa inv. — 287, 289
Lecis, ltn. — 22, 26, 40, 68, 71
Lediņš, ārsts-pltn. 248, 249, 254, 258, 260, 261, 262, 264, 267, 268, 270, 272, 272, 278, 279, 352
Lediņš, O., ārsts — 280
Legzdiņš, dkar. — 393
Leimane, dzejniece — 340
Leimanis, kpt. — 359
Leimanis, kaŗa inv. — 287, 289
Leite, ž. māsa — 262
Lejiņš, aktieris/gleznotājs — 330, 331
Lembergs, mākslinieks — 303
Lengvelis, ltn. — 396
Lesiņš, rakstnieks/LKP darbinieks — 216, 220, 222, 344
Lesis, kar. — 204
Licovs (Luetzow), pltn. — 63
Lielkājs, vltn. — 392
Liepiņš, plkv. — 387
Liepiņš, plkv.-kurelietis — 191, 198, 231
Liepiņš, dkar. — 393
Liepiņš, kar. — 394
Liepiņš, kapr.-jaunatnes vadītājs — 142
Liepiņš, serž. — 28
Liepiņš, Rīgas pils. galva/LSK direktors — 250, 290
Liepiņš, kaŗavīru pusstundu vadītājs radiofōnā — 218, 221
Lindeman, kar. — 394
Lībermanis, vltn./LJO stāba darbinieks — 105, 130
Līberts, prof. — 363, 364
Lībietis, ārsts — 280, 404
Līcis, ltn. — 392
Līcis, redaktors — 337
Līcītis, vet. ārsts-pltn. — 352, 365
Līdacis, ltn. — 182, 187, 188
Līdeka, literāte — 12, 293
Līdeks, vltn. — 293, 387
Līrs (Luer), HJ gebītsfīrers/obergebītsfīrers — 101, 104, 122
Līvmanis, kapr. — 42, 43
Ločs, kaŗa inv. — 288, 289
Lobe, pltn./plkv. — 73, 216, 250, 252, 293, 295, 308, 309, 374
Lobes kundze — 291, 292, 293,

294, 340
Lodziņa, ž. māsa — 256, 262
Lose (Lohse), reichskomisārs — 140, 261
Ludriksons, vltn. — 181, 189
Lukstiņš, dir. — 339
Lūks, adm. kpt. — 175
Lūse, H. FT māksliniece — 303
Lūse, operdziedātāja — 303, 364

M

Mača, aktrise — 330, 331
Mačs, kar. — 394
Maisiņš, vltn. — 28, 40
Majors, ltn. — 209
Makars, kapr./serž. — 22, 26, 40, 71
Maktenieks, kpt. — 202
Mamis, kpt. — 337
Markēvics, kar. — 394
Markovs, adm. kpt. — 175, 176, 177, 178, 179
Martini, kar. — 19
Maskovs (Maskow), kpt. — 61, 85
Mateass, kpt. — 101, 102, 139, 343, 404
Matisons, ltn. — 392
Matisons, dziedātājs — 303
Matīss, illustrātors — 344
Maurers, kar. — 394
Mauriņš, ltn. — 311
May, ASV kpt. — 268
Māliņš, vltn. — 27, 45
Māsens, gaisa spēku izpalīgs — 152, 153
Medems, Zemgales komisārs — 171
Medenis, dzejnieks — 103
Mediņš, komponists — 221, 365
Mednis, majors — 350, 352, 355, 370
Mednis, vltn. — 175, 176
Mednis, Rīgas pils. darba pārvaldes darbinieks — 351
Megi, tulks — 118
Meiers, kpt. — 354, 355
Meiers (Meyer), kpt., SS-Hstuf. — 202
Meija, pltn. — 365, 368
Maihills (May-Hill), pltn. — 384
Meisters, mācītājs — 296
Melbārde, aktrise — 330
Melbārdis, diriģents — 364
Mencis, ltn. — 22, 26, 29, 40, 64, 71
Menģelis, kara inv. — 290
Metums, feļetonists — 341
Mežciems, ārsts-pltn. — 249, 252
Mažgrāvis, majors — 402
Mežulis, ārsts-kpt. — 256, 258, 262
Mežulis, batetdejotājs — 302, 303, 306
Miemis, kar. — 394
Miķelsons, serž. — 17
Millers, vltn. — 22, 26, 40, 42, 62
Millers, kar. — 394
Millers-Trimbušs (Mueller-Trimbusch), majors — 91
Miniats, kapr. — 263
Miničs, kar. — 394
Misiņš, kapr. — 28
Misiņš, kara inv. — 290
Mitenbergs, karavīru kluba valdes loc. — 368
Moizichs, kapr. — 285
Molotovs, krievu valstsvīrs — 139
Morovskis, ārsts — 230, 251
Morziks, ltn. — 17, 28
Mucenieks, kpt. — 191
Mucenieks, karavīru kluba valdes loceklis — 368
Mucenieks, aktieris — 330
Mucenieks, kara inv. — 287
Mucenieks, LKP adm.-saimn. daļas vad. — 220
Muižnieks, kapr. — 22
Muižnieks, J., kar. — 394
Muižnieks, M., kar. — 394
Myllyniemi, autors — 139, 144

Robežnieks, kpt. — 311
Roja, arodbiedrību valdes pr-dis — 22
Rozenbergs, reichsministrs — 101, 103, 104, 106, 140
Rozentāls, inž. — 252
Rozītis, ltn. — 182, 187, 188
Rožkalns, gleznotājs — 312
Rubene, FT māksliniece — 303
Rubenis, spiestuves vadītājs — 343
Rubenis, majors — 204, 205
Rubenis, ltn. — 194
Rucels, pltn. — 15, 17, 19, 20, 35, 36, 48, 49, 50, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 85
Ručs, kapelāns — 362
Rudaks, ltn. — 405
Rudāns, ltn. — 405
Rudenis, kar. — 394
Rudis, ārsts-vltn. — 300
Rudzīte, rentgena māsa — 262
Rudzītis, vltn. — 17
Rudzītis, serž. — 17
Ruks, kar. — 394
Rullis, skautu vad. — 102, 104, 115, 118, 12, 121, 134, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 165
Rumore, ASV kpt. — 268
Runcis, apgāda vad. — 337
Rupners, TP darbinieks — 250
Rusmanis, pltn. — 400, 402
Ruševics, vijolnieks — 365
Ruško, kapr. — 126
Rūja, kar. — 394

S

Sachs, ārsts — 267, 268, 269
Salmanis, ltn. — 402
Salmiņš, kpt. — 22, 23, 51, 75, 85
Salnājs, rakstnieks — 344
Sams, mūziķis — 303, 304
Sanders, prāvests — 338, 344
Sarma, vltn., Liepājas bēgļu mītnes pārzinis — 226
Sarma, ltn. — 209
Saukums, ltn. — 405
Saule, baletdejotājs — 303
Saulītis, vltn. — 175
Saulītis, v. v. — 204
Saveljovs, kara inv. — 287
Savickis, prāvests — 362
Seidels (Seidel), v. — 84
Selga, vserž. — 39
Sensburgs, serž. — 374
Sepe, operdziedātāja — 222, 295, 322, 324, 334
Sēja, aktrise — 297
Silamiķēlis, kar. — 394
Silgailis, vplkv. — 7, 12, 56, 94, 139, 141, 143, 144, 170, 174, 184, 245, 319, 348, 350, 352, 359, 360, 362, 363, 364, 369, 370, 373, 387
Silarājs, ltn. — 17
Siliņa, laikraksta apgāda vad. — 337, 338
Siliņa, ž. māsa — 262, 269
Siliņš, kar. — 394
Sils, kar. — 394
Simanovs, vltn. — 263
Simbruks, adm. kpt. — 175
Simon, kpt. — 384
Sināts, ārsts-ltn. — 264, 270, 280
Sīpols, LJO stāba darbinieks — 105
Skaistlauks, vplkv. — 363
Skalbe, dzejnieks — 314
Skalde, ltn. — 31
Skreija, Ilona, atpūtas nama apkalpotāja — 294
Skreija, Orta, atpūtas nama apkalpotāja — 294
Skorcenijs (Skorzenny), SS-Stubaf. — 169
Skromanis, kar. — 394
Skujeniece, dzejniece — 315
Skultāne, radakcijas darbiniece — 337, 341
Skultāns, redaktors — 336, 337, 341, 342
Skulte, Ādolfs, komponists — 221, 365
Skulte, Bruno, komponists — 365

Slaidiņš, ārsts-ltn. — 392
Smits (Smidt), cālmeisters — 179
Sosi, kar. — 394
Sotnieks, vltn. — 17
Spilva, kpt. — 175
Sprincis, vltn. — 374
Sproģis, v. v. — 209, 295
Sproģis, kpt. — 404
Sprukule, ž. māsa — 262
Spulde, kara inv. — 287, 289
Staļins — 403
Starcs, prof. — 364
Stars, kapr./serž. — 42, 43, 71
Stāmers, kapr. — 393
Stenders, dkar. — 393
Stepanovs, II ranga indendants — 176
Stērste, dzejn. — 316
Stiebriņš, komponists — 221, 365
Stīpnieks, maj. — 374
Stojažs, dkar. — 28, 39
Stoke, serž. — 31
Stokhauzens, kapr. — 393
Stolce, dziedātāja — 297
Stots, operdziedātājs — 221, 322, 324
Stradiņš, prof. Dr. med. — 256
Strante, redaktors — 190
Straume, mācītājs/v. v. — 362
Straune, glez. — 389
Strazds, dkar. — 393
Streips, Valfrīds — 331
Strekenbachs (Streckenbach), SS-brigade fīrers — 361, 363, 373
Strēlerte, dzejn./redaktrise — 314, 337, 341
Strunke, gleznotājs — 221
Students, kapr. — 17
Stukāns, ltn. — 19
Stulpe, ž. māsa — 262
Stumbrs, kapr. — 393
Stupāns, kaŗa inv. — 287, 289
Suurpere, kar. — 394
Svarēns, kapr. — 393

Š

Šāberts, aktieris — 324, 330
Ščadrenieks, kaŗa inv. — 287, 289
Šeibe, kapr. — 263
Šeibelis, kpt. — 374
Šerners (Schoerner), ģenerālis — 125
Šķēle, vltn. — 17
Šmita, redakcijas darbiniece — 337, 341
Šmits, ltn. — 210
Šmits, dkar. — 393
Šmits (Schmidt), ltn. — 122, 126, 131, 140
Šnedts (Schnedt), kpt. — 183
Šneiders (Schneider), kpt. — 16, 85
Šrēders (Schroeder), SS grupenfīrers — 216, 217, 218, 301, 302, 304, 307, 308, 361
Štauchenmaiers, vserž. — 285, 287
Štāla, dejotāja — 320, 321
Šteinberga, aktrise — 365
Šteinbergs, ltn. — 404
Šteinbergs, g. sp. izpalīgs — 152, 153
Šteinbergs, kpt. — 356
Šteinbergs, dkar. — 393
Šteins, ārsts-ltn. — 226
Šterns, ltn. — 210
Štolca, dziedātāja — 303
Štrauss — 171
Štrombergs, FT mākslinieks — 303
Šulce (Schultze), obercālmeisters — 140
Šulcs, plkv. — 403
Šuldts, SS brigadefīrers — 373
Šūmanis, kapr. — 28
Šūmanis, prokurors — 354
Švarcs, kaŗa ziņotāju pārraugs — 343
Švāns, ltn. — 31

T

Tamsons, kapr./serž. — 22, 26, 45, 46, 47

Tarto, ž. māsa — 262
Tauriņš, g. sp. izpalīgs — 109
Teichmanis, kaŗa invalids — 287, 289
Teichmanis, čellists, prof. — 320, 321, 322, 325, 365
Teteris, kar. — 394
Teuermans (Theuermann), SS-Staf. — 205, 350
Tiltabrencis, gaisa sp. izpalīgs — 111, 140, 162
Tirziņš, v. v. — 295
Tītjens (Tiethen), ārsts-SS-Stubaf. — 245
Toma, dzejn.-redaktrise — 316, 337, 341
Tomass, majors — 37, 49, 54, 56
Traubergs, kar. — 394
Treimanis, pianists — 303
Troue, ltn. — 16, 77
Tūte, kpt. — 402, 403, 405
Tūters, ārsts — 280

U

Uebe (Uebe), ģen.-majors — 16, 58, 62, 93
Udrasols, dkar. — 393
Udrasols, kar. — 394
Ufelmans (Uffelmann), ltn. — 119, 141, 145
Uldriks, ltn. — 210, 211
Uldriķis, vserž. — 262
Ungers (Unger), ģen.-ltn. — 20, 22, 50, 62
Unts (Unt), kpt. — 35
Upāns, ltn. — 31
Upenieks, dkar. — 267
Upelnieks, kpt. — 191, 195, 196, 197, 199, 200
Upītis, fotografs — 345
Urbāns, ziedotājs karavīriem — 368
Uršteins, režisors — 304, 330

Ū

Ūbels, ltn. — 405
Ūdris, skatuves meistars — 330

V

Vairogs, vltn. — 350, 365
Vaivars, kaŗa inv. — 290
Valdemārs — 313
Valdmanis, dir. — 339
Valenčuks, dir. — 339
Vanags, turisma nod. vad. — 340
Vazdiks, kaŗa inv. — 290
Vāls (Wahl), SS-Stbaf. — 202
Vanags, māc. — 228
Vāne, operdziedātāja — 221, 303
Vāvere, laikraksta apgāda vadītājs — 337
Veckalniņš, pltn. — 202, 356
Vegmanis (Wegmann), plkv. — 53
Veics, režisors — 329, 330, 335
Veide, Rīgas par. priekšnieks — 191, 192, 195, 196, 197, 198, 200, 339
Veidemanis, direktors — 339
Veisa kundze, kaŗavīru kluba vadītāja — 311, 320
Veiss, pltn./plkv. — 216, 253, 254, 306, 307, 308, 313, 342, 344, 374
Veldre, adm. vltn. — 175, 176, 178
Venners, Cēsu apr. vecākais — 340
Vēlme, vserž. — 17
Vērenieks, pantomimists — 303
Vērsāns, kpt. — 185, 399, 401, 402
Vētra, operdziedātājs — 221, 303
Vētra, archit. — 252
Vēveris, vltn./kpt. — 337, 401
Vēveris, kar. — 394
Vidiņš, kapr. — 28
Viducis, orķestŗa vadītājs — 303
Vijups, vltn. — 175
Vilders, kar. — 394
Vilks, kapr. — 393
Vinters, mūziķis — 303

Vinters (Winter), apakšvirsnieks — 17
Vinters (Trīs Vinteri) — 303
Virza, rakstnieks/dzejnieks — 345
Vīgals, J. — 403
Vīksne, pltn. — 376, 378, 382, 383
Vīksne, dziedātāja — 365
Vīksne, redakcijas darbiniece — 337
Vīnerts, vijolnieks — 365
Vītoliņš, ārsts — 280
Vītols, plkv. — 339
Vītols, vltn./redaktors — 336, 337, 340, 341, 342, 359, 362
Vītols, ltn. — 402
Vītols, kaŗa inv. — 290
Vītols, profesors — 363, 364
Voika, v. v. — 392
Voitkus, vseržt./mācītājs — 184, 350, 362
Volfsbergers (Wolfsberger), ģen.-majors — 219
Volmārs, fabrikas direktors — 339
Vosilius, ltn. — 396
Vuškalns, LKP darbinieks — 222

Z

Zaķis, pltn. — 350, 351
Zalcmanis, kapr. — 31, 209
Zariņš, ltn. — 345, 365
Zariņš, dkar. — 31
Zariņš, red. fotografs — 337, 341
Zāgars, saimn. ģenerāldirektors — 366
Zāgers, direktors — 339
Zālītis, kpt. — 209
Zeidemanis, kaŗa inv. — 288, 290
Zeltiņš, v. v./metieris — 343
Zeniņš, plkv. — 351, 352, 365
Zēbergs, v. v. — 392
Zēgners, ltn. — 205, 207, 208, 210, 212, 250, 350, 370
Zibens, ltn. — 405
Ziedainis, vltn. — 253
Ziemelis, kpt. — 207, 250, 350, 356, 359, 368, 392
Ziemelis, ltn. — 392
Zilbereizens, kar. — 295
Zinkevicius, ārsts-vltn. — 396
Zirnis, ārsts-ltn. — 264
Zībers, ltn. — 405
Zīverts, pltn. — 252, 253
Zīverts, K., pltn. — 352
Zolts — 313
Zommers (Sommer), SS-Staf. — 369
Zommers, ltn. — 399
Zuika, ltn. — 185, 378
Zutis, kapr. — 393
Zvaigzne, komponists — 221, 365
Zvaigzne, skolotājs — 126
Zviedris, kapr. — 309

Ž

Žagars, ltn. — 405
Žilinskis, komponists — 221
Žīgurs, autors — 12, 144

Satura rādītājs

Arnis Ķeksis — Kritušā karavīra kaps 9
Priekšvārdi 11

AVIĀCIJAS LEĢIONS LATVIJA 15

LATVIEŠU JAUNATNE VĀCU GAISA SPĒKU PALĪGDIENESTĀ 101

LATVIEŠU KARAVĪRI VĀCU MILITĀRĀS VIENĪBĀS:

Latviešu brīvprātīgie vācu vienībās 166
Izpalīgi vācu armijā 166
Gaisa spēku izpalīgi 167
Latvieši vācu karā flotē 168
Skorcēnija lieta 169
Latviešu jauniešu vācu darba dienestā 170
Armijas apgādes intendantūras mantu darbnīcas 175
Trīs latviešu kājnieku rotas vācu padotībā 181
Austrumzemju strādnieki 190

KURELIEŠI 190

DIENESTA VIENĪBAS 201

LATVIEŠU VIRSNIEKU UN INSTRUKTORU SAGATAVOŠANA, SKOLAS UN KURSI 203

LATVIEŠU KARAVĪRU VISPĀRĒJĀ APRŪPE:

Karavīru un viņu piederīgo aprūpe 215
Latviešu brīvprātīgo organizācijas galvenā komiteja 216
Latviešu karavīru palīdzība 219

LATVIEŠU KARAVĪRU PIEDERĪGO APRŪPE UN AIZGĀDĪBA 234

MEDICĪNISKĀ APRŪPE:

Pārsienamie punkti un slimnīcas 245
Latviešu leģiona lazarete 252

Latviešu neredzīgo kaŗa invalidu gaitas 285
15. divīzijas atpūtas nams Habichtsbergā 291

NACIONĀLĀ APRŪPE:

Latviešu frontes teātris 296

Aprūpes darbs Vācijā:

Kaŗavīru klubi 310
Latviešu mākslinieku grupa 320
Latviešu trimdas teātris latviešu kaŗavīriem 329

Frontes laikraksts DAUGAVAS VANAGI 235
Žurnāli kaŗavīru vajadzībām 343
Latviešu kaŗavīru kalendārs 344

LEĢIONA ĢENERĀLINSPEKCIJA 346

CIK LATVIEŠU KARAVĪRU VARĒJA ATRASTIES VĀCIJĀ KAPITULĀCIJAS LAIKĀ 371

Latviešu leģiona kaŗavīri, kas apbalvoti ar vācu bruņoto spēku augstākiem apbalvojumiem 373

OTRĀ PASAULES KAŖA PĒDĒJĀS DIENAS, INTERNĒTO UN GŪSTA NOMETNES:

Latviešu kaŗavīru stāvoklis Otrā pasaules kaŗa beigās 375
Padomju Savienībai izdoto un no Zviedrijas aizvesto kaŗavīru saraksts 392
Latviešu kaŗavīru kapi 396

PAPILDINĀJUMI IEPRIEKŠĒJĀM SERIJAS GRĀMATĀM 399

PĒCVĀRDI LIELAJAM DARBAM 406

PIELIKUMI 410

GRĀMATĀ PIEMINĒTO PERSONU SARAKSTS 423

80.-

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0306037665